FEODOR GLADKOV

POVESTEA COPILĂRIEI

FEODOR GLADKOV

POVESTEA COPILĂRIEI

În romîneşte de CEZAR PETRESCU

EDITURA TINERETULUI

Coperta de: EUGEN MIHĂESCU

ФЕДОР ГЛАДКОВ
ПОВЕСТЬ О ДЕТСТВЕ
Гослитиздат
1959
Москва

„O CARTE BUNĂ... DAR O CARTE DUREROASĂ"

„...frunzărind cartea vieții mele, mă simt tulburat și mă întreb dacă e necesar să istorisesc toate cîte s-au petrecut în acele zile afundate în trecut, dacă trebuie să zugrăvesc toate chinurile blestemate prin care a trecut copilăria mea și adolescența; doar toate acestea au fost odată și toate s-au dus fără întoarcere... Vocea lăuntrică a cugetului meu mă îndeamnă însă necontenit să povestesc toate cîte le-am petrecut, arătînd noianul de suferințe prin care au trecut oamenii din generația mea și lupta pe care au dus-o ca să învingă, ieșind din întunericul iadurilor spre drumul liber și însorit al vremilor de față. Se cuvine deci să istorisesc despre toate acele grozave zile, arătînd că rămășițele trecutului blestemat și întunecat nu sînt arse și nici măcinate pînă-n temelii."

Aceste gînduri îl frămîntau pe Feodor Gladkov, cînd, de pe înălțimea celor aproape 70 de ani, privind în urmă la drumul parcurs, își scria opera autobiografică: *Povestea copilăriei* (1949), *Volnița* (1950), *Anul crîncen* (1954), *Tinerețe furtunoasă*, ultima parte fiind întreruptă de moartea scriitorului (1958).

Îndemnul de a așterne pe hîrtie *„povestea celor trăite"* l-a primit din partea lui Maxim Gorki, după ce în toamna însorită a anului 1930, la Sorento, autorul *Cimentului* — romanul care i-a consacrat numele pe numeroase meridiane ale globului — îi depănase marelui său prieten și îndrumător episoade răzlețe din amara sa copilărie: *„Sînt sigur că vei scrie o carte bună"*. Și previziunea maestrului n-a fost dezmințită.

Feodor Vasilievici Gladkov, pe atunci în plină ascensiune a evoluției scriitoricești, la care se adăuga o bogată experiență de viață (împlinise 47 de ani), a făcut o reflecție a cărei înaltă conștiință și exigență profesională nu erau egalate decît de caracteristica-i modestie; *„O carte bună, nu știu, dar o carte dureroasă..."*

Aşa a fost zămislită prima parte din ciclul nuvelelor autobiografice — *Povestea copilăriei.* Zguduitor document uman, şi nu numai prin dramatismul materialului pe care-l cuprinde, ci mai cu seamă prin forţa generalizării artistice, prin evocarea viguroasă a unui trecut în care masele poporului muncitor se trezeau la o viaţă conştientă, păşind pe drumul luptei revoluţionare.

Concepută — după propria expresie a autorului — nu ca o carte *„de obişnuite amintiri, ci ca un poem despre poporul rus"*, această operă de maturitate a lui Feodor Gladkov capătă proporţiile unei adevărate cronici. Prin exemplul băieţelului Fedea şi prin prisma viziunii lui este urmărit procesul de diferenţiere a satului rus la sfîrşitul veacului trecut, accentuarea luptei de clasă, proletarizarea elementelor celor mai conştiente din sînul ţărănimii sărace, care acumulau în sufletul lor „o *ură cumplită împotriva boierului, împotriva bogătanului"*...

El însuşi fiu de ţăran sărac, născut în Rusia anului 1883, a cunoscut de timpuriu *„întreaga suferinţă a copilului căzut în ghearele stăpînului: bătăi, nopţi nedormite, foame, culcuş într-un ungher murdar"*. De la vîrsta de nouă ani, micul Fedea a pribegit împreună cu părinţii săi în căutare de lucru, întîi la Astrahan, unde au intrat în artelurile de pescari de pe Volga şi Marea Caspică, apoi prin uzinele din Caucaz, aciuindu-se în cele din urmă, pentru un timp mai îndelungat, pe meleagurile Kubanului, în oraşul Ekaterinodar (Krasnodonul de astăzi). Pretutindeni o muncă de robi pe la diferiţi stăpîni, alternînd cu perioade de şomaj; o existenţă de foamete, de înjosiri şi umilinţe.

Aici, soarta adolescentului Feodor Gladkov se aseamănă într-o anumită măsură cu cea a lui Alioşa Peşkov (Maxim Gorki). Ca şi acesta, a mîncat o pîine amară, cîştigată cu trudă „la stăpîn", fiind rînd pe rînd băiat de serviciu într-o farmacie, ucenic litograf, apoi zeţar la tipografie.

Mai greu decît pîinea, viitorul scriitor şi-a cîştigat învăţătura în şcoli, citind totodată cu nesaţ capodoperele literaturii clasice ruse, din care îndrăgise îndeosebi versurile protestatare ale lui Lermontov şi Nekrasov. Referindu-se la începuturile sale literare,

Gladkov menţionează în „Autobiografie": *„Pe atunci devenisem un filozof pesimist şi eram duşmanul înverşunat al celor avuţi. Scriam versuri încărcate de blesteme la adresa bogătaşilor asupritori, versuri închinate cerului, satului, soarelui, chiar şi veşniciei"*. Nu împlinise nici 17 ani, cînd apare în gazeta „Kubanskie vedomosti" prima lui povestire, *Spre lumină* (1900), urmată în curînd de un şir de alte povestiri cu un pronunţat conţinut social: *După lucru, La porţile închisorii, Intr-un artel, In afara societăţii, Trei intr-un bordei* (despre aceasta din urmă, M. Gorki scria: *„Povestirea... e foarte bună. Fără îndoială, acesta e un scriitor cu un viitor strălucit"*. De aci încolo, mesajul creaţiei lui Gladkov, prefigurat simbolic în titlul povestirii de debut *Spre lumină*, va fi un mesaj militant pentru idealul dreptăţii şi al libertăţii, mesajul luptei pentru dezrobirea celor mulţi de sub stăpînirea apăsătoare a latifundiarilor şi capitaliştilor. Pentru împlinirea acestui ideal, scriitorul Feodor Gladkov a învăţat la măreaţa *Şcoală a Revoluţiei*, înrolîndu-se în rîndul luptătorilor cu fapta şi cuvîntul. Ca modest slujitor al ştiinţei în diferite şcoli din îndepărtatul ţinut al Transbaikaliei (Siberia), n-a fost cruţat de deşănţata prigoană ţaristă, de întemniţări şi deportare, imediat după anul revoluţionar 1905. De atunci şi pînă în clipa morţii, scriitorul Feodor Gladkov a trăit intens toate frămîntările şi prefacerile sociale, a rămas consecvent pe baricadele revoluţiei, apoi ale construcţiei socialiste, închinîndu-şi opera idealurilor majore ale contemporaneităţii. După *Cimentul* (1924) urmează marele roman *Energia* (1933) inspirat din munca eroică a constructorilor „Dneproghesului", după cum *Jurămîntul, Maşa din Zapolie, Crîngul de mesteceni* şi *Inimă de mamă* sînt nuvele ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei, oglindind măreaţa bătălie a poporului sovietic, pe fronturile de luptă şi în spatele frontului, împotriva cotropitorilor fascişti.

Toate aceste opere l-au făcut cunoscut pe scriitorul Feodor Gladkov la noi în ţară, însă imaginea lui s-a întregit mai cu seamă prin publicarea în traducere romînească a primelor trei părţi din tetralogia sa autobiografică: *Povestea copilăriei, Volniţa, Anul crîncen*. Privite în ansamblu şi în succesiunea lor cronologică, ele constituie o admirabilă operă de sinteză artistică, care desăvîrşeşte drumul rodnic al creaţiei lui Feodor Gladkov.

La cel de-al 2-lea Congres al scriitorilor sovietici din 1956, referindu-se la propria lui muncă de creaţie, F. Gladkov spunea: *„In prezent lucrez la o epopee despre poporul rus, despre evenimentele şi oamenii de la începutul veacului nostru pînă în preajma Revoluţiei. Dar, vă rog să mă credeţi, tovarăşi, eu scriu despre contemporaneitate...“* Intr-adevăr, gîndul de a evoca trecutul de suferinţe şi opresiuni în care s-a călit voinţa de luptă revoluţionară a poporului rus se cristalizase în mintea scriitorului cu două decenii înainte, şi abia după războiul antifascist a luat forma concretă a unor pagini de mare vigoare epică, străbătute de suflul liric al efuziunilor sufleteşti, care se întreţese cu monumentalitatea scenelor de masă, cu patosul unui adînc patriotism şi internaţionalism proletar.

In ce priveşte genul autobiografic propriu-zis în literatura rusă, el îşi are o istorie îndelungată. Dintre iniţiatorii şi reprezentanţii remarcabili poate fi citat S. T. Axakov, care în dilogia sa *Cronica de familie* (1856) şi *Anii copilăriei lui Bagrov-nepotul* (1858), în pofida concepţiilor sale conservatoare, slavofile, dovedeşte un simţ critic destul de ascuţit. Este celebră trilogia autobiografică a lui Lev Tolstoi *(Copilăria, Adolescenţa, Tinereţea)* scrisă în perioada iniţială a creaţiei şi unde acţiunea se desfăşoară în mediul restrîns al familiei, totul fiind centrat în jurul personajului principal, cu frămîntările lui intime. *„Prin naştere, prin condiţiile clasei sale, prin optica încă limitată a vîrstei în care Tolstoi, contele Tolstoi, şi-a scris aceste amintiri* — remarcă cu justeţe maestrul Cezar Petrescu — *ele rămîn un preţios document psihologic şi nimic mai mult. Inregistrarea fazelor prin care trece formaţia unui caracter, din vîrsta fericită a copilăriei pînă la cele dintîi experienţe mai severe ale tinereţii. Şi, în concluzie, suspinul după paradisul pierdut al copilăriei“* [1]. La fel, o poetizare a trecutului legat de copilăria lui „înmiresmată“, este şi nuvela autobiografică a lui Alexei Tolstoi *„Copilăria lui Nikita“* (1921).

Pînă şi V. G. Korolenko, mult mai cuprinzător în înfăţişarea epocii, notează următoarele în prefaţa la lucrarea sa autobiografică

---

[1] Din vol. *Insemnări de călător. Reflecţii de scriitor*, „Cartea Rusă“, 1958, pag. 371.

Istoria unui contemporan: „Nu intenţionez să descriu istoria vremii mele, ci doar istoria unei vieţi din acea vreme, şi aş vrea ca cititorul să cunoască în prealabil prisma prin care ea se răsfrînge... Însemnările acestea nu sînt o biografie, deoarece nu m-a preocupat amploarea datelor biografice ; dar nici spovedanie nu este, pentru că eu nu cred în eficienţa şi nici în utilitatea unei spovedanii publice ; nu e nici portret, dat fiind că e greu să-şi conturezi propriul portret, garantînd asemănarea".

Feodor Gladkov, avînd ca model geniala trilogie autobiografică a lui Maxim Gorki (*Copilăria, La stăpîn, Universităţile mele*), nu-şi punea nici unul din aceste obiective. El nu şi-a scris nici biografia, nici spovedania şi nu şi-a zugrăvit nici portretul, ci istoria unei epoci redată cu mijloace artistice, a epocii în care *„o lume se zvîrcolea în spasmele agoniei ; altă lume se zvîrcolea în durerile naşterii"* [1].

Este contemporană şi deosebit de actuală această operă a lui Feodor Gladkov, pentru că pune în lumină adevărata biografie a poporului rus într-un moment de răscruce, în perioada de început a mişcării proletare organizate, care se va desăvîrşi prin Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.

Este autobiografia socială şi spirituală a scriitorului, cuprinzînd, ca şi la Gorki, cele trei faze iniţiale : copilăria, adolescenţa, tinereţea. Cu toate condiţiile crunte pe care le avea de înfruntat copilul oropsit, apoi adolescentul Fedea, această operă te uimeşte prin fondul ei optimist de încredere în forţele morale ale omului, sugerînd necesitatea luptei pentru idealul dreptăţii sociale şi al demnităţii umane. Sub acest raport, este o frescă biografică a epocii, cînd revolta acumulată în popor ţîşnea tot mai des în răbufniri spontane, în timp ce din însuşi miezul existenţei abrutizate a maselor creştea o forţă nouă — forţa revoluţionară a proletariatului rus, care, sub îndrumarea partidului, avea să dărîme tot edificiul asupririi şi exploatării monstruoase, ridicat fără trudă de aşa-zişii „stăpîni ai vieţii".

Toate întîmplările, primele experienţe dureroase ale băieţaşului Fedea au implicaţii directe în configuraţia istorico-socială a epocii. Oamenii din satul său natal care populează *Povestea copilăriei* sînt priviţi prin prisma psihologiei acestui copil, trezit de impre-

[1] Cezar Petrescu, ibidem.

jurări crunte şi apăsătoare la o viaţă conştientă, încă la frageda vîrstă de 8—9 ani. Figuri admirabile de oameni din popor aduc alinare suferinţelor lui timpurii, sădindu-i încrederea nestrămutată în viaţă, în triumful binelui, în fericire.

Aşa este cojocarul pribeag Volodimirîci, cel care a luptat vitejeşte în războiul ruso-turc. Acest ostaş sfătos, care cutreierase lumea largă, i-a deschis băiatului cu suflet receptiv, sensibil la frumuseţile naturii, ca şi la tot ce este bun în om, orizonturi necunoscute. Cu glasu-i domol, plin de înţelepciunea vieţii, el i-a vorbit băiatului despre om şi demnitatea lui, despre măreţia faptelor eroice săvîrşite pentru binele celor oropsiţi, despre dreptate şi despre frăţia între popoare: *„Vorba lui era convingătoare şi pătrunzătoare. Volodimirîci trăia parcă încă o dată tot ce trăise sub firul povestirii. Folosea un grai al său, fără să se repete... Dar despre ce nu ne vorbea Volodimirîci, această comoară nepreţuită de iznoave?!“* Nu e de mirare că pagini pline de lirism şi adîncă admiraţie sînt închinate în volumul de faţă acestui bătrîn ostaş rus, care se aciuase în satul Cernavka împreună cu fiul său adoptiv, orfanul Egoruşka.

Dar figura cea mai impresionantă, care în imaginaţia copilului capătă dimensiuni legendare, este aceea a bătrînului Mikituşka, ţăranul răzvrătit, care nutreşte o credinţă neclintită în triumful dreptăţii. Curajos şi drept, gata să intre şi în foc pentru fericirea celorlalţi, el îl înfruntă fără teamă pe îmbuibatul Stodnev, pe primarul satului Pantelei şi pe moşierul Ismailov, punîndu-se în fruntea răzmeriţei, atunci cînd ţăranii hotărăsc să-şi facă singuri dreptate, *„să bage plugurile pe pămîntul boieresc“* ce le-a fost *„răpit cu sînge cu tot“*. Ca un act de acuzare sună cuvintele lui Mikituşka, şi el va plăti cu ocna neînfricarea şi dorul de libertate: *„Norodul caută dreptatea, iar pentru dreptate eu îmi dau viaţa. De ce a smuls pămîntul ţăranilor lipitoarea asta?... Va suge tot sîngele oamenilor, sărăcindu-i, lăsîndu-i pieritori de foame. Cum o să mai rabde norodul? Unde-i dreptatea?“*

Urmărim în nuvelă o gradaţie ascendentă de la acte de răzvrătire individuală, de la manifestări izolate şi spontane pînă la răscoala propriu-zisă, la fel de stihiinică, şi de aceea fără sorţi de izbîndă. Tumultul mîniei populare, care la început răsună surd, se va rostogoli asemenea unui val, cuprinzînd spre sfîrşitul cărţii întreaga masă a ţărănimii năpăstuite. În acest proces de trezire

a conştiinţei de clasă, care va culmina într-o încleştare sîngeroasă cu reprezentanţii autorităţilor oficiale ţariste, conflictul dramatic se încheagă încă din răbufnirile, pe cît de chinuitoare pe atît de anarhice, ale unui Sereoga Kaliaganov sau ale unchiului Larivon. Cruzimea înspăimîntătoare a lui Kaliaganov, care-şi omoară nevasta în bătăi, nu este oare o formă de protest al omului neputincios, ajuns în robie? (căci *„nevoia te mînă-n robie"*). Adus la sapă de lemn de către chiaburul Mitri Stepanîci Stodnev, *„şnapan şi ucigaş al adevărului"*, cel care i-a supt toată vlaga, cel care *„se îmbogăţea pe zi ce trecea, ajungînd la* o *putere de nebiruit, în timp ce ţăranii se încurcau din ce în ce mai mult în capcanele sale"*, acest ţăran sănătos şi muncitor îşi varsă necazul şi desperarea pe nefericita Agafia.

Şi mai viguros este conturată figura lui Larivon, puternic şi neînfricat, care-şi tiranizează fără rost sora, mama şi pe cei din jur, negăsind altă cale pentru a-şi întrebuinţa bogatele sale resurse morale, setea nepotolită de libertate, ura împotriva asupritorilor. *„Putere am cît un taur, dar n-am pe ce şi unde s-*o *cheltuiesc"* — declară el într-un moment de deznădejde, zdrobit de mîhnire şi de remuşcări faţă de bătrîna lui mamă. Povestea vieţii lui, la fel de dramatică ca şi a lui Sereoga Kaliaganov, ajuns la ocnă, este un fenomen tipic pentru satul rusesc vechi, în care pătrund semnele diferenţierii sociale aduse de capitalism. Rîvnind zadarnic la o muncă liberă, la respectul demnităţii de om, cu toată firea lui neînduplecată, Larivon va fi şi el strivit, schilodit sufleteşte de împrejurări vitrege, lăsîndu-se pradă beţiei şi brutalităţii. Aceste două figuri de ţărani răzvrătiţi capătă forţa generalizatoare a unui simbol prin care autorul demonstrează inutilitatea protestului singular şi anarhic, drama oamenilor din popor puternici şi înzestraţi, care se frîng fără însă a îngenunchea.

Întreaga atmosferă din casa bunicului Foma, cu mintea întunecată de superstiţii, *„ieşit din iobăgie... căptuşit cu bice şi cu pumni"*, despotic pînă la absurd cu fiii şi nepoţii săi, are în povestea copilăriei micului Fedea semnificaţia largă a întocmirii de veacuri în care fusese înlănţuit poporul rus. Dar, aşa cum spune orbul Lukonea, *„cu toate că norodul nostru este sărăcit şi trăieşte în întuneric, are suflet bun, mare şi nemuritor"*. Tocmai acest adevăr răzbate din fiece rînd, din fiece filă a cărţii, învăluind în aureolă mai cu seamă neuitatele chipuri de femei, în profilarea

cărora autorul se dovedeşte a fi un adevărat maestru. Cît de impresionant este chipul bunicii Natalia, care îi inspiră nepotului său dragostea de muncă, setea de dreptate şi omenie, respectul pentru mamă, pentru femeia înrobită: *„Nu-i nimic mai scump ca lacrima muierii, Fedenka! Ţine minte: fiecare lacrimă a mamei vărsată pentru tine e vărsată ca să ajungi om... iar sîngele nostru... va veni timpul... cînd se va aprinde şi va arde în mare pojar"*. Ea face parte din aceeaşi familie a femeilor ruse care nu se supun robiei, nu se încovoaie, sfidîndu-i pe asupritori, cu toate că au trăit *„în robie, muncind pentru boieri, la fel ca animalele"*. E din aceeaşi plămadă cu Nilovna creată de Gorki, destinul acesteia însă fiind determinat de conştiinţa şi perspectiva revoluţionară a clasei muncitoare. Bunica Natalia, spre deosebire de cealaltă bunică, Ana, care *„nu cunoştea altă viaţă decît aceea de rodbă... învăţată să tacă, să fie umilă, supusă, trăind într-o smerenie de schit"*, colindase în tinereţe, pe jos, pînă în ţinutul Volgăi, cunoscuse munca şi mediul muncitorilor din fabrici. Aşa se explică firea ei independentă, bogăţia sufletească şi conştiinţa demnităţii, căci ea, prin propria-i experienţă, încercase că: *„Preţul se dă întotdeauna omului după munca lui"*.

O întreagă galerie de femei, impresionante prin profilul lor moral, populează cartea copilăriei lui Gladkov. Este bătrîna Păruşa, care-l veghează pe plăpîndul Fedea, numindu-l cu atîta gingăşie *„floarea mea de mătase"*; este mătuşa Katerina, care ţine piept năravurilor „domostroieviene" ale temutului său tată — bunicul Foma Timofeevici; este cealaltă mătuşă din partea mamei — Maşa — admirabila întruchipare a dorului de libertate.

Cea mai luminoasă însă şi plină de poezie este figura mamei, blînda Nastenka, al cărei cîntec amuţise de cînd a intrat în casa patriarhală a soţului. Sub aparenta ei supunere, copilul cu mintea ageră şi maturizată înainte de vreme desluşea aceeaşi năzuinţă spre o viaţă fără înjosiri, năzuinţă care făcea să i se pară mai uşoară robia. *„...hai să plecăm de aici, să mergem la Astrahan şi să intrăm în tovărăşie... să plecăm, să plecăm pe Volga, în libertate!"* îşi îndemna ea soţul. Şi visul acesta se înfăptuieşte. *„Povestea copilăriei"* se încheie cu plecarea lui Fedea împreună cu părinţii săi spre Astrahan, spre artelurile de pescărie, unde îi ademenea mirajul unei vieţi descătuşate. O nouă perioadă de chinuri neomeneşti, dar şi de înfruntare conştientă a abuzurilor, de

solidarizare cu lupta clasei muncitoare împotriva asupririi şi exploatării, va fi descrisă în cea de a doua nuvelă autobiografică — *Volniţa*.

Iar această primă carte închinată copilăriei unui „pui de ţăran", care a răzbit pînă la culmile creaţiei artistice în patria lui eliberată, slăveşte puterea de muncă a ţăranului rus, cinstea şi tăria sa sufletească, încrederea că pe pămîntul stropit din belşug de sudoarea lui va triumfa dreptatea celor mulţi.

Citind-o, înţelegem de ce inima băiatului *„parcă era arsă de foc"*, de focul suferinţei şi al revoltei înăbuşite care l-a călit, pregătindu-l pentru luptă.

Acelaşi Lukonea, *„frămîntat de nelinişte"*, care, deşi orb, vedea *„mult mai bine decît cei cu vedere"*, exprimă sugestiv mesajul cărţii : *„Iar pentru dreptate nu se află nici puşcărie, nici fiare, nici locuri străine. Pretutindeni se găseşte poporul, pretutindeni se află suflet viu şi pretutindeni oamenii îşi caută dreptatea"*.

Evocînd în pagini de o reală forţă emoţională împrejurările dureroase ale copilăriei sale, scriitorul-militant reînvie în faţa posterităţii tradiţiile luptei revoluţionare a poporului sovietic, într-o etapă cînd ţărănimea din Rusia ţaristă căuta drumul eliberării, cînd se puneau premisele alianţei cu clasa muncitoare, căreia i-a revenit misiunea istorică de a cuceri dreptatea năzuită de veacuri. De aceea evocarea aceasta, transpusă la aceeaşi intensitate a vibraţiei şi cu aceleaşi rezonanţe în haina limbii romîneşti de pana încercată a maestrului Cezar Petrescu, este binevenită într-o nouă ediţie, pe care de multă vreme o aşteaptă cititorii. Căci nu poate fi decît binefăcător şi tonifiant efectul unei cărţi care împlineşte postulatul enunţat de Maxim Gorki, anume acela de a ridica *„la rangul cuvenit imaginea omului muncitor în decursul istoriei, a omului — acest izvor de energie care organizează şi transformă lumea"*.

TAMARA GANE

INTRODUCERE

In toamna anului 1930 mă găseam la Sorento, în vizită la Maxim Gorki, unde mi-a fost dat să petrec cîteva zile. Vila în care sălăşluia scriitorul era aşezată în mijlocul unui parc uriaş. Privită dinspre stradă, prea îngustă ca să-i poţi vedea întreaga faţadă, părea un adevărat castel.

Dincolo de arbori, se înfăţişa o nemărginită întindere albăstruie : jos în vale strălucea, albastru ca cerul, golful Neapole. În depărtare, spre dreapta, deasupra golfului, se înălţa, ca un con gigantic, învăluit într-o aureolă argintie, Vezuviul. Desişul tufelor de măslini şi de copaci subtropicali dădea pantei abrupte dinspre golf moliciuni şi luciri de catifea.

Timpul era fermecător, orbitor de luminos, arzător. Nici cea mai molcomă adiere de vînt. Binecuvîntate zile !

Coboram zilnic spre mare pe cărarea ce se depăna în serpentină, discutînd despre ţara noastră, despre literatură şi scriitori, despre Italia, iar această oră de plimbare se scurgea mereu pe nesimţite.

Odată, Alexei Maximovici rosti, arătînd cu bastonul de jur împrejur :

— Admiră, ţine minte ! Aici, natura este asemeni zilelor de carnaval. Aici, totul joacă şi cîntă : marea, munţii, stîncile !...

În acest moment, undeva, departe, răgea un măgar.

— Auzi ? Aici pînă şi măgarii cîntă canţonete.

Am rîs amîndoi.

— Totuşi — continuă Gorki — nouă ne vine greu să ne obişnuim cu această sărbătoare a naturii, care aici e transformată într-un decor de teatru. Aici, natura, ca de altfel tot ce există în această ţară, este exploatată cu scopul de a se face avere, în timp ce poporul duce cea mai neagră mizerie. Aur şi zdrenţe !... Ţara noastră, deşi aspră în frumuseţea ei, are oameni harnici şi plini de abnegaţie. Istoria poporului nostru este istoria unei uriaşe

munci şi a unei măreţe lupte. Uimitor popor !... Trebuie să ştii că nicăieri, ca în ţara noastră, munca nu se înalţă pînă la creaţie şi poezie, pînă la eroism. Dacă poporul nostru se găseşte astăzi în fruntea omenirii — accentuă Gorki — aceasta se datoreşte luptei neîntrerupte pentru a scăpa de toate suferinţele, de chinuri şi de robie, de bezna unei vieţi sălbatice, cu organizări despotice. Auzi ? Nicăieri pe lume nu există o literatură ca a noastră, a ruşilor. Dar cîntecele noastre populare ?... Sînt vaste ca o epopee şi profunde ca o meditaţie ! Asemenea cîntece nu puteau să ia naştere decît la un popor cu suflet mare, răzvrătit împotriva silniciei, însetat de adevăr şi de dreptate. La noi, fiecare om închide în el o mare biografie !... încheie bătrînul scriitor.

Maxim Gorki urca repede, sprijinindu-se în baston, în timp ce eu abia puteam să-l ajung din urmă. Şi doar el era bolnav ! Mă uimea iuţeala şi sprinteneala cu care urca panta, şi fără să se oprească din mers, ţinu să mă lămurească :

— Un vechi obicei ! A fost un timp cînd făceam 60 de verste pe zi...

La exclamaţia mea de uimită neîncredere, el zîmbi :

— Nimeni nu m-a crezut în afară de Lev Nikolaevici, care a putut să observe, la Iasnaia Poliana, cum mergeau drumeţii pe drumul mare, fără grabă, dar cu perseverenţă, şi izbuteau să facă 50—60 de verste pe zi.

Mai tîrziu în grădină, apoi în cabinetul său spaţios, am adus vorba despre trecut. I-am reamintit cum literatura lui mi-a salvat viaţa în cele mai grele zile din frageda mea tinereţe. Lipsa de lucru şi de adăpost, foamea, deprimarea şi desperarea m-au adus în pragul sinuciderii. Cîteva nuvele de-ale lui m-au impresionat într-atîta, încît am avut impresia că am sorbit o undă de aer proaspăt, de libertate, şi mi-au sădit în suflet curaj şi credinţa în mine însumi. Amintirea l-a emoţionat, făcîndu-l să se tragă uşor de mustăţi.

— Hai spune, vorbeşte despre dumneata, despre copilăria dumitale, despre tinereţe. Să povesteşti tot ! Să nu ascunzi nimic, să nu ascunzi, mai ales, încercările prin care ai trecut.

I-am istorisit cîteva întîmplări din copilărie, fără prea multă legătură între ele, petrecute la ţară, la cherhanalele de la Caspica, în suburbiile muncitoreşti ale oraşului. I-am vorbit despre mîhnita soartă a părinţilor mei, despre felul cum am răzbătut la

lumină prin propriile mele forţe, cum mă cuprindea deznădejdea cînd vedeam că speranţele şi sforţările mele se măcinau lovindu-se de neînduplecate piedici...

Atunci, el s-a apropiat de mine şi, cuprinzîndu-mi umerii între palmele lui late, a rostit:

— Ascultă, domnul meu! Eu încă nu ţi-am cunoscut de loc viaţa. Promite-mi însă că te vei apuca imediat să scrii povestea celor trăite. Neapărat! Te vei întoarce acasă şi te vei apuca de lucru. Eu voi veni vara la Moscova şi-mi vei citi ceea ce ai scris. Lucrul acesta e foarte important şi foarte necesar. Tineretul nostru trebuie să cunoască ce cale au avut de străbătut oamenii din generaţia mai mare, ce lupte au dus, pentru ca viaţa copiilor şi nepoţilor lor să fie fericită. Trebuie să li se arate cu ce greutate se plămădeşte caracterul unui om, cît poate fi de perseverent şi de rezistent un om la muncă şi în luptă, ce cale extraordinară a străbătut el spre libertate. Mulţi au scris despre poporul nostru de la ţară, scriitori cu diferite concepţii, dar ei plăsmuiau ţăranul, înfăţişîndu-l ca pe un ucenic umil şi supus, sau, invers, făcînd din el un sălbatic, o bestie. Adevărul este că ţăranul nostru e un om simplu, deştept, capabil şi cu multă dragoste de muncă şi suflet răzvrătit. Iubitor de libertate, plin de viaţă, activ, conştient de valoarea lui. Deci scrie, scrie aşa cum îl cunoşti şi cum îl simţi, fiindcă sînt sigur că-l cunoşti şi că, mai ales, îl simţi. Nu uita că mai însemnat decît toate e să arăţi prin ce este el măreţ şi ce poartă de veacuri în sufletul său. Nu încerca să închizi ochii nici asupra părţilor lui negative şi mai puţin plăcute, care au fost multe şi inevitabile în trecut. Subliniază însă părţile pozitive, valoroase, şi înfăţişează-le sub o lumină vie. Sînt sigur că vei scrie o carte bună.

— O carte bună, nu ştiu, dar o carte dureroasă, Alexei Maximovici!...

— Nu te lăsa intimidat! Scrie cu încredere şi cu îndrăzneală! În ea, toate îşi vor afla locul.

Mărturisesc că această discuţie a pătruns adînc în sufletul meu, lăsîndu-mă multe zile sub o covîrşitoare impresie.

La început m-am apucat de această muncă cu mult elan şi nu m-am depărtat de ea cîteva luni. Dar viaţa îmi impunea să oglindesc artistic evenimentele: ţara trecea printr-un măreţ avînt. În toate domeniile construcţiei socialiste se simţea acelaşi elan.

Ca scriitor, nu-mi era îngăduit să nu iau parte activă la munca constructivă a poporului nostru. Era necesar să studiez atent şi îndelung oamenii şi faptele lor eroice în muncă, urmînd ca totul să fie povestit la timpul cel mai potrivit.

Nu tîrziu a izbucnit războiul.

În aceste zile de încordare şi de măreaţă luptă împotriva bandelor fasciste, fiecare scriitor avea datoria să devină un aprig luptător pe frontul literaturii.

Mult timp după cele întîmplate, aducîndu-mi aminte de promisiunea făcută lui Gorki, am hotărît să reiau firul poveştii vieţii mele. Dar nici de data asta n-am putut să urmez fără întrerupere. Eram deseori măcinat de îndoieli şi de întrebări. E oare necesar să scrii despre ceea ce ai suferit, tot ce ai trăit cu ani în urmă ? Ce importanţă educativă ar putea avea pentru cititorul contemporan această lungă cronică a evenimentelor din viaţa mea, soarta acelor oameni în mijlocul cărora am crescut, cu care am împărţit atît durerile cît şi bucuriile ?

Chiar şi acum, în aceste ceasuri de meditaţie, îmi răsună în gînd, perseverent, vocea convingătoare a lui Alexei Maximovici : „Lucrul acesta e foarte important şi foarte necesar".

Astfel lucrînd, în decurs de ani de zile a început să se înfiripe încet-încet cronica copilăriei şi tinereţii mele — cronica vieţii unui om din generaţia mea.

Datorită dorinţei, devenită poruncă, am putut să realizez astfel, povestind în imagini, viaţa mea îndepărtată şi să arăt condiţiile în care s-au scurs copilăria şi anii fragedei mele tinereţi.

Era o epocă grea în istoria poporului nostru : cruntul despotism ţarist, regimul poliţienesc, obscurantismul, totala lipsă de drepturi a poporului, starea de rob faţă de moşier şi de chiabur, ruina catastrofală a satului, necruţătoarea luptă de clasă, proletarizarea ţăranului, fuga lui la oraş, de pe un pămînt care nu era nici al lui, nici al părinţilor lui, nimerind în vîltoarea unei exploatări monstruoase, aşteptîndu-l şomajul şi pieirea în „fundul vieţii". Sumbra dominaţie a bisericii, patriarhatul, lupta neîntreruptă pentru o bucată de pîine, cauţiunea solidară, jefuirea gospodăriei ţărăneşti... Toate aceste nedreptăţi îl înrăiau pe ţăran, îl tîrau în deznădejde, făcîndu-l să devină brutal. Se zbătea, trăia înnebunit, întocmai ca un vînat hăituit, vărsîndu-şi necazul pe soţie, pe copii, pe vecini, pe el însuşi.

In epoca asta, marxismul de-abia începea să ia naştere, prinzînd rădăcini doar în oraşele industriale, unde proletariatul se putea constitui într-o forţă organizată. La sate dominau în mod despotic moşierii şi chiaburii. Şeful zemstvei, pristavul cu harapnicul şi popa cu crucea înăbuşea orice manifestare a vreunui gînd viu. Dar sub acest jug nu se puteau stinge nici nemulţumirile, nici revolta poporului şi nici lupta de clasă, care exista sub diferite forme între ţăranul sărac şi chiabur, între ţăran şi moşier. Suferinţele plugarilor şi ale argaţilor aprindeau mereu în suflete mînia, întreţinînd revolta împotriva despotismului boierului, chiaburului şi autorităţilor. Prigoanele ascuţeau necurmat ura faţă de regimul existent.

In chinuitul meu sat însă trăiau oameni cu multă conştiinţă, cu gînduri mari, neliniştite: căutătorii adevărului, protestatarii, răzvrătiţii. Printre aceştia mai erau şi visători, şi acuzatori, şi răzbunători.

Pot spune că în tinereţe am întîlnit apoi mulţi oameni buni, dar oamenii cu care am trăit aceeaşi viaţă la ţară îi simt mai apropiaţi şi-i socotesc ca pe cei dintîi prieteni ai mei. Ei făceau parte din acea categorie de ruşi care nu se încovoiau sub jugul robiei şi care aveau însuşirea de a descoperi lumina chiar şi în cea mai cumplită beznă, şi de a întrezări bucuria viitorului.

Cred că cei de o vîrstă cu mine, cînd îşi vor aminti de trecut, vor găsi în această carte multe lucruri asemănătoare cu cele trăite de dînşii, iar generaţia tînără va înţelege că libertatea şi fericirea ei reprezintă înfăptuirea gîndurilor şi năzuinţelor părinţilor lor, care au avut de străbătut o grea cale de luptă împotriva exploatării, oprimării şi lipsei de drepturi, luptă dusă în numele victoriei idealului comunist şi măreţiei omului creator.

I

Închinat nepoţilor mei!

Mama tremură, se zvîrcoleşte. O îneacă lacrimile, se înăbuşe. Mă ridic în pat şi încep să tremur şi eu de frică. Ferestrele brumate par verzui. Pe cuptor sforăie cumplit bunicul. Încerc să mă sprijin de peretele de lemn, în timp ce prin odaie zăresc cum trece o umbră uriaşă, parcă ar fi umbra unei matahale. Pipăi faţa mamei, care mă frige cu o căldură umedă. Mi-e frică să ţip, mi-e frică de tata, mi-e frică de umbra întunecată şi încep să plîng domol.

Mîna tatii mă împinge pe pernă:

— Culcă-te! Dormi! Maică-ta s-a îmbolnăvit...

Şoapta lui e răstită, ameninţătoare. Îl văd tremurînd de teamă şi-l simt străin, pierdut.

— Mamă, nu trebuie... — şoptesc eu, înecîndu-mă-n lacrimi — mi-e frică...

Dar mama nu mă aude, sughite încet înăbuşindu-se, se zvîrcoleşte.

— Doamne, ce nenorocire! geme de pe cuptor bunica. Vasenka, pentru dumnezeu, încinge focul! Nu văd nimic, mi-e frică să nu cad... Uite ce pacoste de muiere ţi-ai luat! Numai Olenka a deocheat-o. Olenka, care se ruga toată ziua lui dumnezeu ca să intre în familia noastră...

Bunica nu mormăie, ci cîntă. Parcă ar geme, parcă s-ar văicări.

Tata bolboroseşte pierdut:

— Cine ştie ce-are să se mai întîmple cu dînsa... durerile o închircesc cocîrjînd-o ca un nod. Titka! Sîgnei!

— Ar fi trebuit s-o legăm! mormăie unchiul Sîgnei, băiat tînăr şi burlac. E o miorlăită; eu pe miorlăitele astea le-aş înhăma, le-aş pune la jug. Nu cumva stă să nască? Să-i pui hamuri de iapă însărcinată şi s-o plesneşti cu frîul!...

Tata sare din pat şi, în lucirea verzuie a ferestrelor, se deşiră ca o umbră înfricoşătoare. Totul pare nefiresc, ca-n basm. Aud foşnete foarte aproape, chiar lîngă urechea mea. Prin crăpăturile pereţilor umblă gîndaci. Sforăitul bunicului cutremură casa, iar în pieptul meu totul tremură şi se zbate. Toţi se tem de dînsul: el ne este şi stăpîn, şi dumnezeu. E mic şi iute ca un gîndac, dar ochii lui reci, vineţi, pe sub sprîncenele-i stufoase, sînt tăioşi şi pătrunzători. Eu nu pot să-i sufăr privirea, teioasă ca şi părul alb. Strigătele lui mă străpung întotdeauna ca nişte lovituri.

Umbra întunecată a tatii bîjbîie mereu în jurul mesei. Pare că vrea să prindă pe cineva şi ocărăşte:

— Unde aţi vîrît chibriturile? Ei, drăcie! Asta-i tot o ispravă de-a lui Siomka; numai el le şterpeleşte.

Jos, pe cergă, purcede un soi de frămîntare. În penumbra verzuie văd cum se mişcă cojoacele, cum se însufleţesc paiele: se umflă, foşnesc, capetele se ridică, cineva cască. Ferestrele scînteiază şi de pe pervaz coboară încet un abur scînteietor.

Zbang!... răsună şi plesneşte în ţăndări sticla.

— Ptiu, diavole!...

Bunicul s-a oprit dintr-o dată din sforăieli şi ameninţă apăsat:

— Ce-ai făcut cu sticla, satano? Te jupoi de viu! De unde mai găseşti o copeică? Că doar costă bani, proclete...

Aerul în odaie e greu şi umed. Sînt leoarcă de năduşeală.

Deodată, mama sare ca îmbrîncită din pat. Uşa se deschide scîrţîind. În tindă zăngăneşte zăvorul şi în odaie pătrunde o ceaţă rece.

Trei miei cu urechile blegite ţîşnesc din prag şi zburdă prin paie.

— Na ! C-a plecat muierea numai în cămaşă ! strigă într-un fel copilăresc tata, intrînd în norul alb de aburi.

— Pune-ţi pîslarii ! bodogăneşte bunica. Ia-ţi cojocul !...

Tata se repede spre pat şi începe să caute pe jos... Înjură, zvîrle ceva la o parte, răcnind :

— Nu-mi găsesc pîslarii, fir-ar ei ai dracului !... Cred că Titka i-a şterpelit... Titka !...

— Nu i-am luat eu ! răspunde Titka, plîngăreţ. Ce să fac cu ei ? Nu ne dai pace să dormim din pricina nevesti-ti...

Bunica se văicăreşte pe cuptor :

— Sfîntă fecioară... Doamne ! Fugiţi ! Prindeţi-o !... E în stare să se arunce în copcă ; uşor e să ne pască păcatul ! Ne-a pedepsit dumnezeu cu aşa muiere... Ar trebui să facem o slujbă pentru ea, tată... ar trebui o slujbă...

— Ei, slujbă ! bombăne bătrînul. I-ar trebui un bici, asta i-ar ţine loc de slujbă...

Tata îşi încalţă pîslarii, îşi aruncă pe umeri cojocul şi se mistuie în ceaţa deasă. Norii de aburi sclipesc în luciri verzi, se încolăcesc legănîndu-se încet şi molatic. Eu plîng de frică.

Bunica iar se văicăreşte :

— Are să piară muierea... Afară-i gerul Bobotezii. Închideţi uşa, oameni fără dram de minte ! Aţi răcit casa... Titka ! Siomka !...

Din vălătucii de ceaţă se ivesc, una după alta, înspăimîntătoare, umbrele. Îmi par aievea numai pînă la brîu. Nu s-ar spune că sînt oameni, ci mai degrabă se aseamănă cu nişte făpturi ciudate. Unele jumătate om, jumătate cal : centauri.

Presimţirea unei năprasnice nenorociri îmi strînge inima. Unde-i mama ? Unde-a fugit ? Poate că a

căzut în gheara înfricoşătorilor monştri despre care-mi povestea bunica, balauri cu şapte capete, vraci cu bărbi albe pînă la grumaji, necuratul. Ce este necuratul? El coboară nevăzut în faţa izbei noastre, năvăleşte-n sobă, se strecoară prin crăpăturile uşilor, prin geamuri. Dacă nu ne mîntuie de pe faţa pămîntului, dacă ne păsuieşte, este numai pentru că ne facem noaptea semnul crucii. Ce înseamnă „semnul crucii"? Eu ştiu că trebuie să pun degetele împreunate pe creştet, pe buric şi pe umeri.

Bunica se foieşte lîngă masă. Poate că vrea s-aţîţe focul. O aud cum geme, dar nu geme fiindcă ar suferi cumva, ci pentru că gemetele, ca şi suspinele şi văicărelile, ţin de felul ei de a fi, de făptura sa sufletească. Nici nu pot să mi-o înfăţişez fără aceste gemete.

Îmi iau inima-n dinţi, săr pe podea şi mă reped cu iuţeală spre uşă, vrînd să ies afară. Uşa clămpăne şi se deschide. Frigul uscat din tinda întunecoasă mă cuprinde dintr-o dată. Gerul îmi arde tălpile. Uşa tindei care dă-n ogradă e deschisă. Afară, de asemenea, e întuneric ca atunci cînd se crapă de ziuă. Văd partea din ogradă cum stă pitită sub şopronul ce are o gaură căscată spre cer, pe unde curg paie. Portiţa e dată în lături şi, prin deschizătură, se zăreşte lumina argintie a zăpezii. Pe uliţă, deasupra troienelor de zăpadă, se încaieră vîrtejuri de scîntei de toate culorile. Peste drum se înşiră hambare, cu pufoase căciuli de zăpadă. În mijlocul uliţei, un cîine tărcat latră la lună, cu glas străpungător. E Kutka, prietenul meu credincios de joacă şi de drumuri la Zarecie, unde mă duc deseori ca musafir la bunica, la cealaltă bunică, Natalia, mama mamei, care trăieşte ca într-o chilie la poalele dealului, într-o colibă fără ferestre, dărăpănată.

Mi se pare că undeva, peste drum, printre hambare, aud vocea mamei.

Ies în fugă pe portiţă şi simt că zăpada îmi arde picioarele. În uliţă mă îndrept spre Kutka. Din pricina gerului, omătul trosneşte sub călcîie. Picioarele îmi sînt fierbinţi, dogoresc ca focul. Nu mai simt frigul, doar

un tremur mă scutură pînă-n fundul măruntaielor. Gerul aspru, de noapte cu lună, îmi ciupeşte dureros nasul şi obrajii. Ţip şi fug pe uliţă, pe lîngă casă, spre rîul îngheţat, acoperit de troieni.

Geamurile brumate ale casei scînteiază portocaliu. În casă, cineva a aprins lampa, iar pe ferestre încep să se depene umbre violete. Kutka se freacă de picioarele mele, îmi sare pe piept, pe umeri, scheaună vesel, îmi linge obrazul. Saliva lui e fierbinte, mai apoi se face rece, de gheaţă. Eu nu contenesc să fug şi să strig deznădăjduit:

— Ma-mă-ă !... Ma-mă-ă !...

În depărtare, pe zăpada care acoperă rîul, văd cum aleargă o arătare uşoară. Tăcerea nopţii de iarnă e plină de taine. Oameni îmbrăcaţi în cojoace aleargă după arătare. Un ţăran în cojoc se alătură şi el, fugind dinspre hambare, cu un par în mînă.

Ştiu că arătarea care aleargă în depărtare e mama, că după ea fuge tata, împreună cu ceilalţi ţărani, şi că în curînd o vor ajunge şi vor tăbărî pe ea.

Dincolo de rîu, pe povîrniş, dorm izbele. Peste tot e pustiu şi tristeţe. Biserica se uită la mine şi la rîu cu un ochi negru, uriaş. Am nevoie de mama, trebuie să ajung neapărat la ea, altfel presimt că se va întîmpla o nenorocire. Fug din toate puterile, mă afund în zăpadă. Mama e aproape, aleargă spre mine.

— Ma-a-mă ! Sînt aici ! Ma-a-mă-ă !...

Dar mama nu m-aude şi coteşte repede spre biserică. Dinspre hambare mai fug doi ţărani. Eu îmi pierd răsuflarea, nu mai am putere, ceva parcă-mi încercuieşte corpul. Nu mai simt nici durerile, nici arsurile, dar de fugit nu mai pot să fug. Deodată nişte mîini zdravene mă apucă pe sub braţe şi m-aruncă în sus. Nu mai am glas, din gîtlej îmi ies sunete răguşite. Mă trezesc din nou în casă, din nou în pat. Lîngă mine stă bunica. Faţa ei puhavă, cu nasul cîrn, cu pete, tremură şi se-ncreţeşte. Cu mînecile suflecate pînă-n cot îmi freacă, gemînd, mîinile şi picioarele.

— Băieţelul a degerat. I-au amorţit picioarele. Prostuţule, cum credeai tu că ai s-o poţi scăpa pe mamă-ta ? Eh ! Tu, viteazule Ivan !...

Lampa cu cercul de tablă, atîrnată în cuiul din perete, fumegă tremurat. O văd cum se zugrăveşte-n apa tulbure a oglinzii. Deasupra stau agăţate pozele cumpărate de la vînzătorul ambulant : „Lupta voinicului cel viteaz împotriva centaurului“ (barba lui e lată şi lungă ca şi aceea a unchiului Larivon, fratele mamei), „Treptele vieţii omului“ (un munte în formă de scară dublă ; pe o parte a ei omul se naşte, creşte, urcă, iar pe cealaltă parte coboară în mormînt), portretul ţarului Alexandru al III-lea, a cărui barbă seamănă cu barba centaurului, şi poza ţarinei, care are o pieptănătură complicată, cu părul ridicat în sus, în formă de cuşmă de oaie, „Sirin şi Alkonost“, păsări de foc, care cu cîntecele lor vrăjite îi farmecă pe oameni, îmbiindu-i să se gîndească la fericire.

Bunicul îşi face rugăciunea tuşind. După vocea lui moale, tihnită, se simte că îi face plăcere să stea culcat pe cărămizile calde şi că iubeşte gîndacii care-i mişună deasupra capului. Îi aud glasul sfătos :

— O casă fără gîndaci şi fără şoareci e ca un trup fără suflet.

Picioarele mă dor. Chinuitoare şi ascuţită durere ! Degetele îmi ard ca şi cum ar fi opărite. Plîng pierzîndu-mi suflarea, dar nu de durere, ci de necaz, de dorul mamei.

— Bunico ! ţip eu, cu deznădejde. O omoară oamenii ăia !

— O să vină, o să vină... nu mai plînge !... mă mîngîie bunica, suspinînd îndurerată. Ce pacoste şi urgie !... Ce pedeapsă, dumnezeule !

Bunicul se amestecă din nou cu poveţele lui :

— Sereoga Kaleaganov nu-şi lasă muierea din mînă. În fiece zi îi înmoaie oasele de-o lasă lată. De aceea e orînduială în casă ; totul e la locul său.

— Sereoga Kaleaganov al tău — gemu cu asprime bunica — e o fiară !... A mîncat-o de vie pe muierea lui.

În tindă se aude scîrţîit grăbit de paşi şi strigătul ascuţit, bucuros, al unei voci de fată :

— O aducem pe cumnata !...

Uşa se deschide larg şi în casă intră mătuşa Katia, tropăind şi purtînd, aruncată pe umeri, o scurteică cu o mînecă întoarsă, iar cu cealaltă spînzurînd bălălău. În urma ei alunecă un nor de abur. Leapădă scurteica pe laviţă, îşi freacă mîinile, suflă în ele şi chicoteşte aţîţată. Nasul ei lung e roşu şi ochii îi strălucesc de emoţie.

— E un ger de-ţi taie răsuflarea. Cum de-l poate răbda femeia asta ?... Am văzut-o fugind cît ţine cotul rîului. Am obosit de m-a luat benga şi mi-a fost peste putinţă s-o ajung. Noroc de Vanea Iulenkov că i-a aruncat un par la picioare, şi ea a căzut. Şi deodată, cu groază-n ochi, s-a repezit spre mine : Mă tem că Fedenka a îngheţat bocnă. Nu-i aşa ? S-o fi afundat în troiene... N-ai degerat ?

S-a plecat asupra mea şi m-a sărutat pe gură. Katia e tînără şi sănătoasă. E veselă şi vorbeşte obraznic cu bunicul. Cînd acesta cercetează cîte gheme de lînă a tors ea împreună cu mama şi bodogăneşte supărat, Katia nu se sfieşte să-i strige în faţă :

— Dumneata, tată, nu-ţi scutura iţarii unde nu se cuvine ! Nu te-amesteca în treburile muiereşti !

Katia îmi pare astfel puternică, mai puternică decît toţi, chiar mai puternică decît tata.

Eu trag cu urechea la vocile înfundate şi la zarva care se aude dincolo de ferestre. Mi se năzare că din pricina vocilor şi a paşilor pereţii încep să se mişte. Tata a intrat în casă, ţinînd-o pe mama în braţe : capul mamei atrînă peste umărul tatii, în vreme ce picioarele îi bălăngăne pe piept. Părul e împletit în două cozi, care sfîrşesc înnodate în cîrpe. O aşază pe cergă, jos. Lîngă pat stă Vanka Iulenkov, un ţăran mărunt, în cojoc şi cu

o cuşmă groasă pe cap; se sprijină în par şi rîde, rîde nestăpînit dezvelindu-şi gura ştirbă:

— Ar trebui să faci cinste cu bragă, unchiule Foma! Doar nu în fiecare zi m-apucă milosîrdia cu vecina asta a mea...

Alţi doi ţărani tineri, în cojoace roşcate şi cu mustăţile pline de promoroacă, stau rezemaţi, grămădiţi lîngă prag. Aceştia sînt fiii unei vecine, bunica Paruşa; înalţi şi bine făcuţi ca şi mama lor. Unul dintre dînşii poartă barbă neagră. Terenţi e numele lui. Privind spre mama, rosteşte compătimitor:

— I-au degerat picioarele. Trebuie frecate cu zăpadă! Mă duc s-aduc chiar eu. Alioşa, ia ajută, dezleagă frînghia, am legat-o cam strîns, frînghia a înghețat şi s-a prins de piele...

Iese din casă, în timp ce fratele lui, cu tuleie galbene pe obraji şi în barbă, îngenunchează în faţa mamei şi începe să desfacă de zor nodul frînghiei.

— Eh! Nastia, Nastia! şopteşte stingherit şi cu duioşie. Din ce i-o fi venit? Ce năpastă! Şi ce muiere bună, tare mai ţine mămuca la ea!

Iar mama zace nemişcată, legată strîns. Mîinile mamei se află legate la spate, cămaşa ruptă-n bucăţi lasă să i se vadă corpul mînjit de sînge. Faţa ei pare a unei moarte. Picioarele-i sînt albe ca zăpada; poate sînt acoperite cu zăpadă. Tata stă în faţa ei ca trăsnit şi răsuflă greu, adînc, cu zgomot. În răsuflare, bărbiţa lui parcă sare, în timp ce mîinile-i se agită mereu sub cojoc şi pe deasupra cojocului. Îşi smulge căciula din cap, o aruncă jos şi se aşază istovit pe laviţă.

Bunicul coboară de pe cuptor şi strigă la tata:

— Ei, ce te-ai aşezat, ciotule? Scoate-ţi cojocul! Ce, ţi-ai pierdut drojdia de creieri? Aţi legat-o ca pe-o oaie, deştepţilor!...

Apoi ticluieşte bucăţile de cămaşă ruptă pe trupul mamei. Intră Terenti, cu zăpada adunată în poala şubei, pe care o aruncă pe paie. Tata parcă abia acum se dezmeticeşte: ia repede o mînă de omăt şi începe

să frece picioarele mamei, din toate puterile. Se apropie de ea și bunica și-i pipăie picioarele :

— A înțepenit ! I-au degerat picioarele ! Katia, adă repede o cămașă !...

Katia își aruncă pe umeri scurteica, luînd-o la goană pe ușă. Din fugă se izbește de Ivan Iulenkov și strigă la el :

— Ce stai ca un lemn ? Du-te acasă ! Îți place să-ți bagi nasul prin vecini...

— Katia, voi îmi sînteți cei mai apropiați — spune potolit Ivan Iulenkov. Poate că, totuși, Nastenka o să-mi mulțumească odată și odată. O să-mi încălzească baia, o să mă cinstească cu rachiu.

Bunicul împreună cu Alexei desfac frînghiile ; tata continuă să frece picioarele mamei cu zăpadă, în timp ce trupu-i se zgîlțîie, lipsit de viață. Terenti se uită cu luare-aminte la mama și spune, vinovat parcă :

— Tu, Nastenka, să nu-mi iei în nume de rău dacă te-am legat. Hățurile sînt ale mele. Ia-le cu tine, Alioșka ! Dacă n-aș fi legat-o, știți ce s-ar fi întîmplat ? S-ar fi smuls din brațe, ar fi luat-o din nou la goană și-ar fi înghețat. Se închină în fața mamei, apoi se îndreaptă spre ușă, cu spatele încovoiat. Lîngă prag îl îmbrîncește pe Iulenkov : Haide acasă, tontule ! Vezi-ți de muierea ta, n-ai ce căuta aici ! Cît ești de pirpiriu, da' ai băgat groaza în muiere, hai să mergem, nu mai ai ce căuta aici ! Ajuns în tindă, spune cu același aer vinovat, prin ușa deschisă : Ia vezi, tușico Ana, nu cumva i-o fi betegit Ivan picioarele ?

Katia intră în fugă, ținînd în mînă o cămașă de cînepă. În urma ei intră, unul după altul, împingîndu-se cu umerii, Sîgnei, Tit și Sioma. Toți se dezbracă în tăcere, privind uluiți spre mama. Sîgnei, un flăcău cu păr buclat, cu sprîncene stufoase, cu ochii veseli și surîzători, nu-și poate alunga zîmbetul de pe buze. Tit, cu mustața abia mijind, cîrn, se așază tăcut la masă, ia din colț psaltirea și începe să o răsfoiască nepăsător, ca și cînd nu s-ar afla nimeni în jurul lui. Sioma, un băiețandru cu părul creț, leit Sîgnei, dar

cu o curiozitate plină de neastîmpăr, priveşte la toată forfoteala din jurul mamei. Alioşa strînge frînghia tacticos, gospodăreşte, şi apoi, ca şi cum ar vrea să fugă pe furiş, se strecoară afară din casă. Mama zace ca moartă. Mică, jalnică, sfîşiată. Katia împreună cu bunica o îmbracă pe mama, trăgîndu-i cămaşa cu dibăcie, iar tata tot n-a mai isprăvit să-i frece mereu picioarele cu zăpadă. Bunica geme şi plînge:

— Doamne! Doamne! Zace ca un copil... Cu un singur deget o dai jos, o dai jos, o suflă vîntul, iar ei au legat-o cu frînghii. Parcă-i moartă, numai s-o pui în coşciug!

— Taci din gură, mamă! spune cu indignare Katia. Trebuie să ai o putere de cal ca să înduri atît. Noi n-am făcut altceva decît s-o cetluim ca pe un animal. Nu ne-am gîndit cu milă nici unul la omul din ea.

Bunicul se ridică de jos şi, ca un gospodar care a făcut tot ce trebuie, la timp şi cu grijă, se suie din nou pe cuptor.

— Titkà, citeşte psalmul întîi! spune el, cucernic, şi cîntă cu voce tare. Duhurile n-au ieşit din ea. Apoi să-i facem şi-o molitvă.

Katia bombăneşte înfuriată:

— Dumitale îţi arde de molitvă? Mai bine s-o chemăm pe baba Lukeria, s-o doftoricească!

Nimeni nu-i răspunde. Nici chiar bunicul nu se mai răsteşte la ea, ca de obicei.

Tit îşi face cruce şi mormăie înainte pe nas din psaltire. Tata o ridică pe mama ca pe o fetiţă, o culcă pe pat, alături de mine. Eu plîng, o strîng în braţe, dar ea e rece ca o moartă.

Pe uşă intră Paruşa, bătrînă, mare şi puternică, întocmai ca un bărbat, cu şuba aruncată pe umeri. Se închină apăsat la icoane, apoi se apropie de mama, călcînd greoi şi încruntîndu-şi sprîncenele dese şi sure, şi-i cercetează cu băgare de seamă faţa. Mustăcioara-i căruntă tresare dureros, ochii ei strălucesc în lacrimi. Se apleacă deasupra mamei şi o sărută. Îi pipăie obrajii, gîtul şi umerii, dînd din cap.

— Oamenii au milă pînă şi de cai! glăsuieşte ea a dojană, cu vocea-i groasă. Iar voi chinuiţi o fată orfană... Dumnezeu nu uită, Ana! Iar tu, Foma, o să dai socoteală de moartea ei. Cine a împins-o să care pietre? Ştiaţi doar că-i însărcinată. A lepădat şi de atuncea se chinuie.

De pe cuptor, bunicul îi taie glasul sfătos:

— De cînd te-ai făcut judecător, Paruşa? Mai bine ai avea grijă de nurorile tale!

— Păi chiar că şi am grijă de ele. La mine nurorile sînt ca florile de mac. Şi dacă lucrul e peste puterile lor, atunci eu sînt cea dintîi care le vin în ajutor. Luaţi mai bine aminte la băieţelul ăsta, să nu-l nenorociţi. Nu vedeţi cum s-a schimbat? I-a pierit sîngele din obraz. El e singurul care suferă şi pentru voi, aici, în casă. Dragul meu! Floarea mea de mătase! spune mîngîindu-mă pe cap. Mîna ei mare îmi gîdilă uşor şi cu duioşie obrazul. Deodată porunci aspru şi autoritar: Ana, Katia, aduceţi apă şi un prosop! Trebuie spălată ca să-şi vină în fire. Unde vă sînt ochii? E plină de sînge! Apa e cel mai bun leac. Haide, Ana, mai repede! Vasea, acoper-o cu cojocul!

Şi, ca şi cum toţi din casă abia aşteptau această voce poruncitoare, au început să se mişte. Mie îmi făcea deosebită plăcere cînd vedeam că toţi ascultă de Paruşa, că ea are milă de mama, că o iubeşte şi că, mai ales, însuşi bunicul îşi potoleşte glasul în faţa puterii sale.

II

După această noapte, parcă aş fi murit pentru o îndelungată vreme. Aceştia au fost anii amorţirii. Nu ştiu dacă mama bolea sau dacă într-adevăr crizele se repetau. Ţin minte doar că deseori, în toiul lucrului

pe care-l făcea alături de bunicuța, luminată de răsfrîngerile focului din cuptor, își lăsa deodată, fără putere, mîinile în jos, înțepenind pe loc și rămînînd pe gînduri. Se așeza apoi pe laviță și, sprijinindu-și capul în mîini, cu coatele pe genunchi, stătea așa în tăcere nesfîrșite clipe. Bunica, oprindu-se în pragul ușii cu cociorva în mînă, o privea cu mîhnire și ofta. Mama începea să murmure ceva, foarte repede, cu o voce mai mult cîntată, plîngînd încetișor. Deodată, fața ei se însenina, zîmbea luminos și începea să jelească cu un amestec de dor și de durere. La început părea o jelanie liniștită, un cîntec fără cuvinte care-ți rupea inima, asemănător unui cîntec de leagăn. Apoi glasul ei se ridica năvalnic ca valurile mării, umplînd toată odaia cu tristețe, pentru ca mai la urmă să se prefacă-n șoaptă. Eu o ascultam, mă uitam la dînsa să văd cum îi curg lacrimile pe obraz. Îmi părea că mama plînge numai cu ochii, pentru că altfel cînta din tot sufletul și plîngea cîntînd, cerea parcă ajutor, visa ceva îndepărtat, pierdut poate pentru totdeauna. Atunci, obrajii bunicii tremurau și ea începea să se roage într-un geamăt :

— Isprăvește odată, noră dragă!... Nu-mi rupe inima ! Doamne, ce nenorocire ! Cîtă jale ! Noră dragă, doar nu ești orfană ! Ai bărbat, rude... și mamă. Cuscra Natalia stă doar peste rîu, o ajungi cu mîna...

Mama trăia însă într-o lume cu totul alta decît aceea în care trăiam noi, pentru că gemetele bunicii, pereții afumați, această lume reală n-avea ființă pentru ea. Bunica scăpa cociorva din mînă, se apropia de mama și, așezîndu-se alături de ea, începea să bocească și să se tînguie în același chip ca mama :

Cît am stat la mama-acasă,
Viață știu c-am dus frumoasă...
Măritată, la străini,
Parcă stau între ciulini...

Așa se văitau amîndouă, aplecîndu-se spre genunchi și legănîndu-se în ritmul bocetului : una, tînără, avînd

un chip de fată care a căzut în robie ; cealaltă, bătrînă, adusă de spate, burduhoasă, îmbrăcată într-o bluză de modă veche.

Şi la noi în sat, de altfel, muierile boceau foarte lesne, cu motiv sau fără motiv, ori aşa după cum li se năzărea. Muierile găseau întotdeauna pricini de boceală. Boceau după morţi, boceau cînd îşi conduceau feciorii la armată, boceau cînd îşi măritau fetele, boceau cînd îşi aduceau aminte de trecut, boceau cînd îşi întîmpinau neamurile venite de aiurea.

Eu băgasem de seamă că ele — mama şi bunica — bocesc altfel decît noi, copiii, şi nici cum ţipa soţia vecinului Sereoga Kaleaganov, pe care acesta o stîlcea într-o bătaie soră cu moartea. Ele mai mult cîntau decît plîngeau ; tărăgănat, blînd, uitînd de toate, şi aş putea spune că niciodată nu le-am auzit repetînd aceleaşi cuvinte în plînsetele lor. Născoceau văicărelile atunci pe loc şi nu se întorceau niciodată la cuvintele o dată cîntate. Mama îşi cînta cîntecul ei, bunica pe al ei. Fiecare începea alt motiv, pe rînd, şi cuvintele uneia nu se potriveau cu ale celeilalte. Una intona o melodie, alta urma cu altă melodie, pînă la urmă cîntau împreună ca şi cînd ar fi cîntat o singură voce, dar fără să se asculte una pe alta. Mă aşezam şi eu alături de ele şi plîngeam agăţîndu-mă de mama şi vîrîndu-mă sub braţul ei.

Dacă ajungeau la capătul tînguirii lor, fără să fie întrerupte, atunci cîntecul li se stingea în suspine şi în gemete abia auzite. Pe urmă plîngeau în tăcere, ştergîndu-şi ochii cu şorţurile. După bocet, feţele lor se luminau, avînd înfăţişarea sfinţilor de pe icoane. Mie îmi plăcea amărăciunea şi această încălzire a sufletelor şi îmi dădeam seama că în acele clipe ele se iubeau.

Mică, iute, însetată de lucru, mama deretica alergînd prin casă şi toţi se dădeau la o parte, ca să-i facă loc. La fîntîna de sub deal ajungea repede, cu paşi uşori. Vedrele atîrnate de cobiliţe scîrţîiau, zăngăneau în tact cu paşii ei.

Curăţenia mamei îi stînjenea pe toţi, iar bunicul şi unchiul o urau pentru grija aceasta exagerată faţă de casă. Ca să se răzbune pe ea, intrau înăuntru cu cizmele murdare de noroi, pe care se străduiau să-l întindă pînă în fundul casei, chiar şi în colţul cu icoane. Mama se uita întotdeauna cu groază şi durere la bunic şi la cumnaţii ei, suferind în tăcere. Îşi dădea prea bine seama că tot ce făceau era numai din răutate şi fiindcă n-o puteau suferi din pricina patimei sale pentru curăţenie şi dereticat.

— Nobilii! mormăia bunicul, răguşit. Moşierii! Iubitorii de ceai!

Mie îmi părea că a fi iubitor de ceai e tot atît de ruşinos ca a fi escroc, criminal, hoţ ori nemernic. Dar grozav îmi plăcea să beau ceai, şi cînd veneau la noi, în zilele de mari sărbători, oaspeţii din satele vecine, în tarantase şi căruţe, ca de pildă mătuşa Maria cu omul ei, Nikolai Andreevici, mătuşa Paşa cu Agafon Nikolaevici, tratarea cea mai de preţ, la noi, era ceaiul. Samovarul de aramă, bine curăţat, strălucea pe masa acoperită cu o faţă de masă curată. Bunicul se aşeza întotdeauna în colţul cu icoane, întocmai dumnezeului cărunt, Savaot, cu gulerul de la cămaşa ţesută în casă desfăcut, şi bea ceaiul dintr-o farfurioară, pe care o ţinea pe toate cele cinci degete. Risipa asta era îngăduită numai la zile mari — de crăciun, de lăsata-secului, de paşte — cînd pe masă se iveau turte de mei, tăiţei, borş gras de carne. Atunci casa strălucea de curăţenie: podeaua era spălată, pereţii văruiţi, faţa de masă albă, prosopul brodat.

În aceste zile, toţi, începînd cu bunicul, se primeneau cu haine bine mirositoare. Parcă-l văd pe bunicul în cămaşă şi pantaloni din pînză groasă, în cizme bine unse cu dohot; bunica, într-o kitaikă [1] de modă veche, aromitoare din pricina îndelungatei păstrări în ladă, cu

---

[1] Kitaikă — bluză lungă, din pînză groasă, de cele mai multe ori de culoare albastră, pe care o purtau femeile în vechea Rusie (n. r.).

nasturi din cositor, asemenea zurgălăilor, prinşi de sus pînă jos — de la piept pînă la tivul fustei — formînd o dungă pe dantela galbenă, din ţesătură orientală, cu izvod. Mama şi mătuşile păreau nişte flori, în sarafane şi băsmăluţe legate cu măiestrie, în chip de cocoşnice[1], de sub care ieşea marginea broboadei albe ca neaua. Feţele tuturor aveau ceva sărbătoresc, plin de bunăvoinţă, glasul era cîntat, prietenos ; se auzea sunînd vesela pentru ceai. În pahar, ceaiul părea de chihlimbar. Pe farfurioare stăteau bucăţele de zahăr, albe ca zăpada, pe care cînd le priveam, nouă, celor mici, ne lăsa gura apă.

Ce rău era în toate astea ? De ce toată această frumuseţe îmbietoare era urîtă de bunicul ? De altminteri, chiar şi el era atunci vesel la masă şi avea chef de vorbă. Faţa lui roşie se schimonosea de zîmbet şi rîs, în timp ce-şi ştergea, prin păr, degetele unse cu unt şi untură. Ceai bea mult şi cu poftă. În zilele obişnuite însă făcea tot ce-i sta în putinţă ca să murdărească acolo unde vedea ceva curat, înjurînd şi bruftuind femeile.

Tit se obrăznicea şi el ; îl întărîta şi pe dînsul această grijă pentru curăţenie a mamei. Alergînd din casă afară şi de afară iar în casă, aducea bucăţi de noroi şi de bălegar.

Bunica vrea să fie supărată, dar nu poate. Tremură din tot corpul şi-şi astupă gura cu şorţul murdar. Bunicul se preface că nu vede nimic din toate cîte se petrec. Se îndeletniceşte cu hamul şi dondăne pe ison popesc : „Fiecare om face umbră pe pămînt ca iarba pe cîmp". Sprîncenele stufoase îi tremură, se ridică pe frunte, semn că-i mulţumit.

Mama, încremenită de batjocură, priveşte tăcută bucăţile de noroi, zîmbind dureros. Îi tremură şi pleoapele, şi mîinile. Se ghemuieşte în pat, priveşte împrejur şi toată fiinţa ei parcă cere ajutor de la bunica, de la

[1] Cocoşnic — podoabă pentru cap, în formă de semilună, pe care o purtau femeile măritate, mai ales în zilele de sărbătoare (n. r.).

mine, de la Šioma, care-o jeleşte pe cumnată, deşi e copil. Dar el fornăie neputincios, icneşte; numai ochii îi devin cruzi.

În dragostea ei pentru curăţenie, mama găsea mulţumire pentru toată viaţa-i lipsită de bucurie într-o familie aspră, şi odihnă în urma unei munci grele şi neîntrerupte. După ce spăla podelele şi ştergea pereţii şi geamurile, ea împodobea izba cu dragoste şi măiestrie: uneori atîrna ştergare brodate deasupra ferestrelor, alteori — iarna — prindea deasupra pozelor de pe pereţi şi a oglinjoarei coroniţe împletite din paie, iar vara buchețele de flori pe care le strîngea venind pe drum, de la arie sau de la conac. Bunica nu înţelegea această slăbiciune a ei, iar mătuşa Katia, deşi privea cu dragoste străduinţa ei, niciodată n-o ajuta şi numai îşi rîdea de ea:

— Pentru cine te străduieşti, cumnată? Oare pentru vaci şi viţei? Ori pentru mujicii noştri? Tot o să-ţi care noroi şi alte gunoaie. Iar după ce ai făcut curăţenie, murdăria îţi apare şi mai groaznică.

Mama, fără să-şi stingă zîmbetul, îi răspundea inimos, cu glasul ei cîntat:

— Eu, Katia, fac pentru tine... şi pentru feciorul meu. Şi ţie îţi place cînd e curat.

Bunicul însă parcă înadins aducea noroi în izbă şi lostopane de bălegar; şi hamurile miroseau a noroi. Mama se întrista de durere, înlemnea de desperare, dar nu se dădea bătută. Îmi aduc aminte că a venit într-o zi Paruşa, s-a uitat roată în izba curată şi a mîngîiat-o pe mama cu obişnuita ei asprime:

— Cuminţico, floricica mea albastră! Tu, Nastenka, parcă ai fi zarea dimineţii, nu te poate întuneca nici norul cel mai negru.

În urma ei a intrat şi bunicul, cu un morman de hamuri murdare şi ude. Paruşa s-a apropiat mînioasă de el şi a tunat cu vocea-i groasă:

— De ce faci asta, Foma? Muierea deretică prin izbă, o împodobeşte, ca să le facă îngerilor o bucurie, iar tu, ca un diavol, frumuseţea asta o murdăreşti!

Uite, am să te fac de rîs în adunare şi o să rămîi cu ocara. Tu, mai bine, i-ai spune un cuvînt bun norei şi ai lăuda-o. Şi nu mai tropăi cu cizmele tale murdare! Şi mie îmi place curăţenia: de-i izba curată, şi sufletul e curat.

— Doar nu sîntem nobili — bombăni stingherit bunicul, însă se opri în prag. Doar nu sîntem negustori! Toată viaţa ne-o petrecem cu vitele şi cu bălegarul. Din noroiul în care trăieşte, nu se cade mujicului să vrea s-ajungă cneaz. Şi după cum o da dumnezeu, într-o supuşenie severă om trăi şi noi după păcatele noastre.

Paruşa începu să-l ameninţe cu mîna şi strigă cu asprime:

— Pleacă, Foma, pleacă! Spală în curte toată murdăria asta şi şterge-ţi cizmele cu paie! Diavolul face întotdeauna murdărie, iar lui dumnezeu îi place curăţenia. Cum stă scris în scriptură: „Spală-mă şi voi deveni mai alb ca zăpada". Şi tot acolo se mai spune: „Orice spurcăciune nu-i pe placul lui dumnezeu". Iţi place să vorbeşti despre scriptură, iar tu însuţi calci legea! Te dau eu în vileag, Foma!

De atunci, bunicul, de cîte ori intra în izbă, îşi ştergea cizmele de noroi, iar hamurile, curelele şi frînghiile le aducea curate, deşi se încrunta şi se prefăcea că n-o bagă în seamă pe mama.

Bunicul cîntă cu istov deasupra hamului şi deodată strigă cu asprime:

— Tit, du-te şi curăţă gunoiul!... Siomka! Fedka!

Bunica geme cu sfială:

— Ce poate să facă Fedka? E mititel... Ce te-a apucat, tătucă?

— Pleacă, pleacă! Mititel, dar pîine mănîncă! Lasă-l măcar să-ndese gunoiul în car!

Sioma se îmbracă tăcut. Îşi ascunde ochii ca să nu zărim că-i vine să plîngă, cu toate că mie îmi pare mare şi puternic. Eu alerg de colo-colo, în pantalonaşi largi şi cămaşă roşie. Mă joc cu pisica şi pasc gîndacii. Îi înţeleg şi stau cu ei de vorbă. Iar bălegarul din curte

e o grămadă uriaşă de gîndaci de bălegar şi o puzderie de murdărie de oaie. Ca să-i adun grămadă, trebuie să-i ameţesc cu varga.

Alerg la mama şi-i îmbrăţişez genunchii ; privesc împrejur ca un pui de lup. Tata îmi pare prea neputincios ca s-o apere de bunic. Cu toate că tata are barbă, e însă o biată bărbiţă mică şi rară. Fruntea bombată deasupra sprîncenelor, nasul tare, drept şi puternic seamănă cu al bunicului, dar capul îl ţine de parcă l-ar fi lovit cineva peste ceafă ; ochii sînt cruzi, de oţel, răzbunători şi ambiţioşi. Priveşte pe sub sprîncene, avînd aerul că nu vede nimic, însă vede tot. Eu nu mă dezlipesc de fusta mamei. Simt cum îi tremură picioarele.

— Noro ! geme bunica din bucătărie. Du-te în hambar, adă făina !

— Noro ! răcneşte de îndată şi bunicul, fără să lase din mînă gura de ham. Du-te şi adu-mi hamul ! Şi fă focul la baie ! Mă doare între coaste... Nu ştiu ce am... vreau să mă opăresc niţel.

— Noro ! geme din nou bunica. Trebuie adusă cînepa ! Vezi de o scutură bine !

Pe mine mă asurzeau aceste strigăte, iar mama îmi părea un titirez mereu lovit de bici ca să se învîrtească şi să zboare necontenit. Eu n-o las, vreau s-o apăr. Nimeni în afară de mine n-o iubeşte, n-o cruţă.

— Mamă, nu trebuie... nu te duce...

Ea se apleacă asupra mea, mă sărută şi-mi vorbeşte duios cu glasul ei de cîntec :

— Du-te, băieţelul mamei !... Ai grijă şi te îmbracă bine. Lasă-mă să te închei eu !

Bunicul, cu o ameninţare prefăcută, spune :

— Acum pun cureaua pe tine şi pe... mamă-ta ! Hai mişcă !

Şi se apropie de noi, scuturînd cureaua cu care se leagă hamul. Genunchii lui se bîţîie nesiguri. Pantalonii îi tremură. Ochii lui se înfig în mine, privindu-mă strîmb pe sub sprîncene. Eu încremenesc de groază. Asupra mea vine ceva mare, de neînvins, păros : e

duhul casei, stăpînul atotputernic, în contra căruia nimeni nu poate lupta.

— Dă-l încoace pe purcel! Am să-i trag o bătaie! Unde eşti, pui de căţea?

Îl văd fluturînd cureaua şi lovind cu ea undeva, lîngă mine. Poate că o loveşte pe mama, poate că dă peste cojoacele care se găsesc pe pat sau poate că-l loveşte pe tata. Sînt ca orb. Tremur tot. Deodată simt o arsură ascuţită, ca un cuţit care se înfige în mine şi care mă pătrunde din creştet pînă-n tălpi...

Sînt apoi bolnav de vărsat, dar nu-mi amintesc prea bine de această întîmplare din viaţa mea. Mi-a rămas în minte faţa umflată, cu gropiţe roşii, şi mîinile buboase. Îmi vedeam faţa în fiecare zi în oglinda din perete, care avea o ramă de lemn şi atîrna aplecată aproape de icoane. Sticla ei lucea între punctele lăsate de muşte, care păreau duble. De pe laviţă mă ridic în picioare, mă privesc în oglindă şi văd cum faţa mea rotundă, cu pometi mari, cu nasul cîrn şi pete vişinii se uită drept spre mine. Petele sînt o puzderie : şi mari, şi mici. Este plăcut să te vezi pe tine însuţi. Să vezi cum un alt „eu" se strîmbă la tine, îţi arată limba, dinţii, holbează ochii şi rîde. Eu îl ameninţ cu pumnişorul pe acest băieţel care se vede în oglindă numai pînă la umeri şi care-mi arată la rîndul lui, ameninţător, pumnul. Rîd eu, rîde şi el. Eu fac o mutră serioasă, face şi el la fel. Eu vîr degetul în el, dar vîrful degetului meu se întîlneşte cu vîrful degetului său şi se unesc contopindu-se. Jocul acesta mă însufleţeşte şi simt că nu mă pot desprinde de viaţa plină de taine de dincolo de sticlă. Găsesc în acest geamăn al meu un prieten mut care răspunde la toate stările sufletului meu, cu aceleaşi mişcări. Pe furiş îmi petrec mîna pe după oglindă, ca să-l pot prinde pe celălalt. Dar mîna mea pipăie acolo numai peretele şi stratul de colb.

De-a lungul pereţilor sînt aşezate laviţe masive, groase, roase de veacuri şi ştirbe de vechime, laviţe late pe care se poate dormi. Îmi place să alerg de-a roata

pe ele. Bîrnele din care-i construită casa sînt bine cioplite. Izba noastră a durat-o străbunicul atunci cînd şi-a împărţit uriaşa sa gospodărie la cei douăzeci de membri ai familiei. Atunci bunicul s-a însurat. Străbunicul nu voia să-şi împartă gospodăria, dar a primit poruncă de la boier. Boierul singur a luat parte la împărţirea gospodăriei. Căci stăpîn nu era străbunicul, ci boierul, şi voinţa lui era lege.

Pereţii casei sînt brăzdaţi de crăpături mari, astupate cu crengi muiate în smoală. Prin crăpături foşnesc mustăţile gîndacilor.

Dar ungherul cel mai posomorît şi mai spăimos este colţul icoanelor. Acolo se află multe chipuri de sfinţi. Sus, aproape de tavan, stă Deisus ; în mijloc Cristos, cu un cerc de aur în jurul capului, împărţit în patru părţi de vîrfurile crucii ; pe cele trei plăcuţe scrie ceva cu litere de neînţeles ; mai sus, Maica Domnului, cu litere duble pe umeri, iar mai încolo, Ioan Botezătorul, cu părul flocos şi învelit într-o piele de oaie. Feţele lor de un castaniu închis sînt cumplit de scofîlcite, avînd ceva sinistru şi mohorît în ele ; veşmintele roşii şi albastre poartă fire de aur. Mai jos, pe alte scînduri negre, se înşiră alte chipuri de arătări tot aşa de înfricoşătoare şi bătrîne. Iar între icoanele de lemn lucesc cruci de alamă în relief, unele simple, altele împodobite, toate însă sclipesc bine curăţate.

Sub icoane se află o lădiţă neagră, ferecată în fier. Eu ştiu că acolo sînt cărţi groase şi grele, legate în piele, cu încheieturi de alamă şi cu diferite panglici multicolore care se pun ca semne în cărţi. Alături de lădiţă, un morman de perniţe, care se asemuiesc cu nişte turte uscate. Aceste perniţe late, învîrstate cu bucăţele de pînză de felurite culori, sînt covoraşele pentru mîini, care se aşază înaintea fiecărui ceas de rugăciune. Palmele se sprijină pe ele ; la închinăciunile pînă la pămînt, mîinile trebuie să fie curate. Aş dori tare mult să întorc şi eu filele groaselor ceasloave, cu scriere frumoasă şi înflorată, cu litere misterioase, cu împletitura cîrlionţată şi încîlcită a liniilor de pe pagini.

Şi mai mult mă atrăgeau cărţile cu „chipuri". Acolo erau oameni cu îmbrăcămintea lungă, sau în cămăşi, sau goi — în rai şi iad — îngeri luminoşi şi diavoli sprinţari, cu coarne de ţap ; acolo mai erau monştri hîzi şi nemaivăzuţi... erau Sirin şi Alkonost strălucind ca văpaia. Dar toate aceste cărţi zăceau sub lacăt. Eu puneam adesea urechea pe lădiţă şi ascultam. Mi se părea că în lădiţă are loc o forfotă. Lădiţa era pătată cu picături de ceară şi mirosea a tămîie.

Bunicul mă trage de cămaşă. Îl văd ţinînd ameninţător prosopul răsucit :

— Ce faci acolo, cîrnule, ai? Bagă de seamă că dumnezeu are să te zvîrle diavolilor, şi dracii au să-ţi sfarme dinţii. Ridica prosopul, dar nu mă lovea. Inchină-te pînă la pămînt, berbecule ! se răstea bunicul la mine, dar din glas îi înţelegeam rîsul şi bucuria de a mă păcăli. Cazi, închină-te pînă la picioare ! Hai !...

Supus, mă prăbuşeam pe paiele mărunte de pe podea şi-i atingeam cu capul pîslarii reci şi uzi de zăpada care se topea. Pîslarii bunicului erau vechi, cîrni, pingeliţi cu talpă groasă de pîslă.

— Nu aşa ! Nu aşa ! Nu copăcel ! Nu copăcel ! Ca peştişorul, nătărăule ! Ca peştişorul !

Deodată simt o lovitură moale, dar grea, peste şolduri şi mă culc repede pe pîntece. Eu ştiam ce înseamnă să mă închin ca „peştişorul" : să mă culc pe pîntece, cu faţa la podea, şi să dau din picioare.

Pe furiş o văd pe bunica în uşa cămării cum se prăpădeşte de rîs, în timp ce pe faţa ei puhavă se învăluresc în sus, către frunte, zbîrciturile. Faţa ei cafenie semăna astfel cu o icoană.

Prosopul răsucit îmi cade din nou pe spinare, iar bunicul ţipă ascuţit şi ameninţător :

— Hai scoală-te, purcelule ! S-o luăm de la început !

Fără să-mi dau seama, mă supun la porunca bunicului şi mă aşez în patru labe.

— Ai uitat cum trebuie să te scoli ! îi dădea el zor. Ca un cocoş trebuie să te scoli, ca un cocoş, nu ca un viţel.

Şi iarăşi mă bătea pe spinare cu prosopul şi-mi strîngea urechea între degetele lui aspre, trăgîndu-mă-n sus. Eu săream urlînd drept în picioare şi rămîneam năuc la ameninţarea lui hazlie.

— Tácere! Închină-te acum ca peştişorul! stăruia bunicul, scuturînd din nou prosopul deasupra mea.

Cădeam pe podea, dădeam din picioare, întindeam mîinile în laturi şi mă înecam în lacrimi. Îmi înghiţeam plînsul şi, ca să nu mă audă, mă vîram în pîslarii lui uzi. Iar cînd îmi spunea să fac ca cocoşul, săream în sus şi zburătăceam din mîini ca din aripi.

Cineva mă înşfăca şi mă ducea într-un colţ întunecos, acolo unde era patul nostru.

Bunicul se strîmba de rîs. Bărbia îi tremura, dinţii rari se încîlceau în barba-i căruntă. Apoi începea a se îndeletnici cu curelele, cu frînghiile şi cu alte vechituri aduse din ograda dindos şi se pornea să cînte fals, scîrţîit:

— Du-u-upă pă-ă-ca-ate-le-e vo-oastre-e... Du-u-mneze-e-eu ne-e tri-imi-i-te-e o ma-are-e năprazná-ă-ă...

Bunica se apropie de patul nostru cu pas greoi şi spune cu voce mai mult cîntată:

— Prostuţule, bunicul îşi face de joacă cu tine şi ţie îţi tremură inima. Vai, cum mai sameni cu maică-ta!... Vă temeţi amîndoi ca plopii de vînt!...

Apoi îmi dă miez de pîine, negru şi cald. Eu îl bag în gură, îl lipesc de cerul gurii şi încep să-l sug. Mă liniştesc. Năravul de a suge miez de pîine mi-a rămas în obicei multă vreme şi foarte anevoie m-am dezvăţat de el.

Bunica se apropie de bunic cu un pieptene de lemn, cu care îndeobşte piaptănă cîlţii cînepei. Se aşază pe bancă, lîngă bunicul, care clipeşte din ochi şi se îmbunează. Pune capul pe genunchii bunicii, închide ochii şi fornăie pe nas. În aceste momente, bunicului îi place să judece. Judecă, într-adevăr, convingător şi blînd. Îi place ca toţi să tacă şi să-l asculte. Se simte atît de fericit cînd îşi spune gîndurile şi simţămintele

cu voce tare! În astfel de clipe este înţelept, stăpîn, legiuitor şi moralist:

— Rău a mai ajuns în timpul de faţă norodul: putred, mărunt, ambiţios. Şi fiecare vrea să-şi dea arama pe faţă. Nebunilor, ce vreţi? De aci pornesc zurbele şi călcarea obiceiurilor vechi — ne lămurea bunicul. Ce oameni erau înainte! Vulturi! Familiile strîns unite! Acum totul, totul se zdrobeşte, se farmă în bucăţele şi pluteşte în văzduh ca pleava-n bătaia vîntului. Să-l luăm pe bunicul vostru Silvestr: leu-paraleu. Viteaz din veacul Caterinei; a trăit una sută zece ani. Niciodată n-a fost bolnav. Pînă ce-a împlinit suta de ani, putea să zvîrle în aer o greutate de două puduri şi s-o prindă din zbor. El cuteza să-i spună boierului adevărul în faţă, fără frică. Boierul era mic, pipernicit, ţipa, da din picioare şi avea urechile clăpăuge. Îi venea bunicului pînă la brîu. Sărea asupra lui cu harapnicul în mînă, căutînd să-l plesnească peste faţă, iar cu pumnişorii îl lovea în burtă. Bunicul sta ca un munte în faţa lui şi îl ocăra fără teamă: „Voia ta, boierule! Noi ţi-am fost daţi robi de domnul dumnezeu, ţie şi neamului tău. Tu ne eşti stăpîn şi părinte. Dar dumnezeu, stăpînul cerurilor, este stăpîn şi asupra noastră, şi asupra ta, boierule!“ Oh, ce ameninţător se năpustea atunci boierul: „Obraznic, mujic, rob! Te voi pune la cazne!“ „Hai omoară-mă, boierule!“ rostea bunicul, stînd în genunchi la picioarele lui ca în faţa butucului de osîndă.

Pînă la urmă, singur boierul îl arăta oaspeţilor, spunînd: „Priviţi, zicea, ce voinic şi înţelept! N-are preţ!“ Apoi, în faţa oaspeţilor, i se urca pe umeri şi îl mîna cu harapnicul. Sau îl încărca în spate cu vreo cinci oameni, după care urla: „La galop!“ ...Sau îi poruncea să ridice în fiecare mînă cîte un bărbat. Veneau oameni din tot ţinutul, ca să se minuneze. Iată ce om era bunicul! Pe cîţi nu i-a scăpat el de biciuire!... Cîteodată ieşea singur înaintea unei duzini de oameni la lupta cu pumnii. La această privelişte se adunau boierii de la cîte o sută de verste. Iar acum?

Libertatea nu ne-a tihnit. Mare neobrăzare : fiul împotriva părintelui, fratele împotriva fratelui, vecinul împotriva vecinului. Pînă şi pămîntul a secat, e flămînd ! Eh ! Ce recolte erau pe vremuri !...

Katerina împleteşte un ciorap de lînă groasă şi, cu ochii pe andrelele lucioase, spune cu o prefăcută blîndeţe :

— Dar dumneata de ce te-ai născut aşa de pirpiriu ? Mama e cu două capete mai înaltă decît matale.

Apoi surîde viclean deasupra împletiturii. Îmi pare greoaie şi gheboasă, cu spinarea arcuită elastic, cu coada culcată pe spinare, în chip de şarpe. Bunicul moţăie fericit. Stă lungit pe laviţă, pirpiriu, vînos, într-o cămaşă sură, ţesută în casă, şi pantaloni albaştri de stofă. Capul lui luceşte argintiu pe genunchii bunicii, iar barba răsfirată pe kitaika ei pare verde.

Eu mă aşteptam ca la această necuviincioasă întrebare a Katerinei bunicul să sară în sus, să ţipe, să tropăie din picioare, să înşface prosopul împletit, care sta la picioarele lui ca o uriaşă rîmă cenuşie, şi să se năpustească asupra ei, ştiind că nu îngăduie nimănui nici o întrebare, nici o împotrivire. Tot ce spune el e sfînt, literă de evanghelie. Însă, după faţa blajină a bunicii, cît şi după zîmbetul liniştit al Katiei, se vede că bunicul va sta culcat, neputincios şi îmblînzit. Bolboroseşte doar în şoaptă :

— Năroado, se poate să vorbeşti aşa cu tătîne-tu ? Cu cine îi fi semănînd ?

— Dumitale, tată, numai dumitale, şi ca supunere, şi ca grai, şi în cucernicie !

— Katika-a ! o dojeneşte bunica, în timp ce, de rîs, sprîncenele i se înalţă pe fruntea zbîrcită. Deşi îi e cam frică, îi place totuşi jocul acesta primejdios al Katerinei. Katika, ce tot hîrîi ca o moară hodorogită ?

— Te-am biciuit cam puţin, prea puţintel !... mormăie bunicul, dar vocea lui nu e ameninţătoare.

Întotdeauna eram curios să văd cum ştie să-l înfrunte Katia, care nu se temea nici de bunic, nici de fraţi şi nici chiar de tata. Era veselă şi vioaie şi ştia să pă-

şească cu siguranţa unei gospodine ; aici rîdea, aici striga, aici asmuţea cu viclenie, aici cînta, pentru că se bucura de o putere supraomenească întocmai ca fata minunată din poveste despre care îmi vorbea bunica, cînd stăteam cu ea serile, culcaţi pe cuptor.

— Puţin, prea puţin te-am biciuit... — mormăia bunicul, picotind de somn. Dacă te-aş fi tras de păr cumsecade, ai fi fost o fată cu care m-aş fi falit, ai fi trăit cu frică, n-ai fi cutezat să sufli... E păcatul nostru, Ana... Pentru asta o să dăm socoteală la judecata de apoi. Îngerul va deschide cartea, va arăta cu degetul şi va striga : „Hai, robii lui dumnezeu, păcătoşi necuraţi, cu ce fel de învăţăminte v-aţi povăţuit fiica ?... Plecaţi de la mine în focul veşnic, pregătit de satana şi ajutoarele sale !"

Bunica părea tulburată şi răpusă de cuvintele lui sinistre. Privea tăcută capul lui cărunt şi mîinile i se lăsau neputincioase. Katia însă zîmbea răutăcioasă, fără să-şi ridice ochii de pe împletitură, prefăcîndu-se speriată. Apoi, pe ison bisericesc, îi cînta bunicului în strună :

— Dar eu o să mă duc şi o să-i spun îngerului : «Înger al lui dumnezeu, dragul meu, tu vezi singur că tăicuţul şi măicuţa nu-s vinovaţi dacă n-au izbutit să facă ceva din mine. Adevăr îţi grăiesc ţie, că tăicuţul m-ar fi biciuit cu dragă inimă, ca pe-o capră rîioasă, dar eu sînt prea îndrăzneaţă. Nu o dată s-a întîmplat, înger al lui dumnezeu, să-i smulg tăicuţului meu biciul din mîini şi, apucîndu-l de umeri, să-l duc în colţul cu icoane şi să-i strig : „Roagă-te lui dumnezeu, tată, fereşte-te de păcat !" Şi taica mă fugărea şi-şi scutura pantalonii». Katia continua pe acelaşi ton glumeţ : «Şi atunci îngerul lui dumnezeu o să se uite zîmbind, o să-şi scarpine căpşorul auriu şi o să spună : „Fă cum vrei, doamne, lasă-i să meargă-n rai. Tot nu vei izbuti să faci ceva din ei !"...»

— Nu huli, proasto ! încheia mormăind bunicul. Dă-mi puţin răgaz... Lasă-mă să stau culcat, să dorm puţin, pe urmă am să te trag eu de păr.

Familia noastră n-a fost prea mare: nouă oameni, dacă puteam fi socotit şi eu om, pe vremea aceea. Mai înainte cu cîţiva ani fuseserăm doisprezece: cu Maria şi Paşa, care, măritîndu-se, plecaseră în sate vecine. Mai trăia şi străbunica, mama bunicii, dar murise nu de multă vreme. Bunica a născut paisprezece copii, dar n-au trăit decît şapte, ceilalţi şapte au murit de „gîtişor", de „aprindere", de „pîntece" ; pe unul l-a spintecat taurul ; altul, cînd era mic, a nimerit în furca de lemn cu trei ţăpuşe cînd s-a dat de-a dura de pe un stog. Al treilea s-a înecat.

Bunica, ori de cîte ori îşi amintea de ei, se văita, bocea cu gemetele sale obişnuite, însă în glasul ei nu se simţea nici durere şi nici vreo părere de rău. Se prea poate că pentru dînsa, ca şi pentru mine, de altfel, care n-am cunoscut aceşti copii, să-i fi rămas străini, nişte umbre oarecare, năluci pe care le pomenea cu nume dezmierdătoare: Diomuşka, Mişenka, Olionuşka. Dar aceste nume păreau născocite de ea. Erau chiar mai puţin reale decît numele eroilor din poveştile pe care mi le povestea seara pe cuptor. Olionuşka şi frăţiorul ei, Ivanuşka, îmi erau totuşi mai apropiaţi, mai înrudiţi, îi puteam cuprinde cu gîndul mai bine decît pe toţi copiii ei morţi. Copilaşii ei n-au avut un destin mai acatarii: s-au născut şi au dispărut. Pe cînd Olionuşka şi Ivanuşka din poveste trăiau în închipuirea mea aidoma unor copii vii, din carne şi oase, erau de o vîrstă cu mine, blonzi, cu cîrlionţi ; fata, în sarafan, băiatul, în pantalonaşi şi cămaşă roşu-aprins. Ivanuşka s-a înecat într-o baltă la fel ca şi balta din valea cea urîtă de lîngă satul nostru, lîngă rîu, baltă acoperită cu o lintiţă verde, unde orăcăiau broaşte botoase, cu ochi bulbucaţi. Olionuşka şedea, ca şi mine, pe vine şi privea vrăjită pînza verde şi plină de mister care îmbrăca apa nevăzută a bălţii şi broaştele care, pe marginea lacului, îşi holbau ochii la soare şi-l devorau parcă, fără să deschidă gura.

Deseori o întrebam pe bunica:

— Spune-mi, cum l-a străpuns taurul pe Diomuşka ?
Ea, fără prea mult chef, căscînd, îmi răspundea :
— Uite aşa... l-a străpuns, l-a ridicat în coarne... şi-a fugit cu el !...
— Dar cum ? stăruiam eu. Povesteşte-mi...
— Aşa... şi l-a ridicat în coarne ! Taurul e taur ! întărea bunica, povăţuindu-mă : Tu dormi, fă-ţi cruce şi închide ochii !...
— Dumitale îţi pare rău de ei ?
— Cum să nu-mi pară rău ? Fără îndoială că-mi pare rău, prostuţule ! Dar se spune că e păcat să-ţi pară rău. I-a luat dumnezeu, pentru că aşa a fost voia lui.
— Şi pe mine la fel o să mă ia cel de sus ?
— De bună seamă, căci pe toţi o să-i ia.
— Dar cînd ?
— Nu ştie nimeni nici ziua, nici ceasul. Cînd voi-va el, tătucul, atunci o să te ia. El nu întreabă pe nimeni dacă se cade sau nu. Pe unii îi ia dintr-o dată, pe alţii mai tîrziu... Pe alţii la tinereţe, pe alţii la bătrîneţe. Poate şi în clipa asta, sau poate la noapte. Uite, şi-acum stai culcat, nu te gîndeşti la nimic şi el... hait ! îşi pune ochii pe tine ! Fă-ţi cruce şi taci, altfel îţi intră dracul în gură. Ăsta te pîndeşte neîncetat pe după umeri : ţopăie, dă din coadă, ţăcăneşte copitele una de alta şi hop !... drept în gură. Uite, să ştii că acum el e în burtă. Aşa sînt dracii ! Îngerul păzitor stă acum şi plînge. E supărat că diavolul a fost mai isteţ decît el. Hai închide gura şi fă-ţi cruce ! Pentru diavol, semnul crucii este mai rău decît orice sperietoare.

Eu mă gîndeam mereu la înger şi la drac. Despre dînşii se vorbea la noi în fiecare zi, îndeosebi bunicul şi bunica. Fiinţele acestea nevăzute făceau parcă parte din familia noastră. Eu le simţeam prezenţa pretutindeni : în casă, în curte, în beci, în bucătărie. Îmi părea că nu aveau decît o singură însuşire : aceea de a nu dormi. Mi se părea mereu că se pitulează pe undeva, prin colţuri întunecoase, şi că mă urmăresc pe furiş. Pe

dumnezeu îl vedeam tot aşa de ursuz, de neprietenos şi cărunt ca şi bunicul. De dumnezeu se temeau toţi — chiar şi bunicului îi era teamă ca nu cumva acest bătrîn năzuros să nu-i facă vreun rău. În fiecare dimineaţă şi seara stătea supus în faţa icoanelor, închinîndu-se cucernic şi lovindu-şi capul cărunt de pernuţa de pe podea. În urma lui, tot aşa de evlavioasă, sta bunica, făcîndu-şi cruce şi plecîndu-se o dată cu el. Eu mă uitam la dînşii şi aşteptam să-i văd întinzîndu-se pe podea şi zbătîndu-se ca „peştişorul", aşa cum făceam eu în faţa bunicului. Icoanele erau întunecate, şterse, posace, şi pe nici una din ele nu se afla zugrăvit dumnezeu. De bună seamă că el şedea în colţ, în dosul icoanelor, şi se uita de acolo, păros ca străbunicul Silvestr, dacă bunicul şi bunica i se închină, după datină, pînă la picioare, dacă sînt ascultători şi supuşi. Eu simţeam că acest dumnezeu e un bătrîn răutăcios, care ne stingherea la fel ca şi bunicul, şi mă gîndeam că, după firea lui crudă, făcînd întotdeauna numai ce dorea el, într-o bună zi o să-i „ia" aşa, nitam-nisam, pe bunic şi pe bunica, pe mama şi pe tata, pe fiecare dintre noi... Lui nu-i poate face nimeni pe plac. E încăpăţînat şi nu dă voie nimănui să se mişte un pas fără ştirea lui. Îi ţine pe toţi sub „mîna" lui. Ce înseamnă „mîna"? Mîinile sînt sluţite, parcă ar fi nişte căngi, sînt ca ale bunicului, şi sprîncenele la fel de flocoase, acoperindu-i ochii care-i strălucesc pe sub sprîncenele înfiorătoare, ca la motani, noaptea. Despre el, nimeni nu vorbeşte fără frică: pe toţi ne apasă neîncetat, ca o ameninţare. Poate că eu i-am auzit şi vocea într-una din nopţi: ştiam că vocea lui e surdă, răguşită şi groaznică.

Pe cînd îngerul şi dracul, aceştia sînt cu totul alte făpturi. Îngerul meu seamănă cu mama: păr bălai, cîrn şi în cămaşă lungă. El este neajutorat, simţitor la orice, întocmai ca mama, vorbeşte cu sfială, din suflet, ca şi ea. Plînge des, ştergîndu-şi lacrimile cu mîneca. Adesea e bruftuluit şi necăjit de diavol, care caută mereu gîlceavă, e vioi, vesel, sprinten şi se ţine numai

de pozne : aci se scaldă în vadra cu apă, care n-a fost acoperită noaptea, după toate rugăciunile de datină, aci se bagă în urciorul cu lapte sau ne gîdilă în somn, pe unul ori pe altul dintre noi. Sioma sare deseori în somn pe pocladă, se aşază în genunchi, se scarpină, dă din mîini, bolboroseşte şi rîde. Sau pe cuptor începe hîrjoana şi ţipetele. Eu îl uram pe acest drac din pricina mamei : îşi bătea joc de ea în aşa fel, încît biata se zbătea în aşternut, tremura toată, năduşea şi fugea prin frig în uliţă. Poate că dracul îşi bătea joc de dînsa, pentru că mama nu se răzvrătea niciodată, pentru spaima ei nevindecabilă şi tristeţea ei îngerească. Dracul ăsta mi se înfăţişa în închipuirea mea ca un monstru mic şi păros, cu un botişor rîzător, cu cornițe moi şi codiţa de căţel. Îl vedeam alergînd, sărind pe copite, făcînd strîmbături, arătîndu-şi limba roşie şi avînd ochi care-i ardeau ca tăciunele. El trebuia să născocească întotdeauna ceva obraznic, îndrăzneţ. Era foarte prietenos şi simplu, dar niciodată nu putea fi prins, fiind nevăzut. Dacă s-ar fi ivit vreodată în faţa mea, nu m-aş fi speriat şi i-aş fi tras o bătaie bună pentru necazurile pe care le făcea mamei.

Dumnezeu însă, întocmai unei poveri apăsătoare, ca şi bunicul, nu ne îngăduia nici să ne jucăm, nici să cîntăm, nici să strigăm. El cerea tăcere, linişte de mormînt. Atît copiii cît şi flăcăii n-aveau voie să sufle un cuvînt, pentru ca nu cumva să se înfurie bătrînul. Cum se întîmpla să uităm şi să zburdăm gălăgios, numaidecît bunicul ne asurzea cu strigătul lui :

— Hei, afurisiţilor ! Acuşi am să vă croiesc cu biciul ! Crăpar-aţi să crăpaţi ! Nu vă temeţi de dumnezeu ?

Se ducea apoi la icoane, scotea crucea de aramă în optunghiular şi se îndrepta spre noi. Îngroziţi, noi înlemneam pe loc, gîndindu-ne că dumnezeu nu rabdă jocurile noastre copilăreşti.

Cîteodată, dimineaţa, bunica povestea cu spaimă bunicului cum a văzut ea rătăcind prin casă o umbră păroasă, sprijinindu-se de laviţe şi gemînd înfricoşător.

Bunica, mai mult moartă decît vie, ţinea să întrebe: „Spre bine sau spre rău, tătucule?" Iar umbra gemea: „Spre rău, spre rău!"

Aşa era dumnezeul nostru casnic. De groază, nu puteam să rămîn niciodata singur în izbă. Numai bunicul se putea împăca fară teamă cu acest dumnezeu. Ei doi se înţelegeau de minune.

III

Tata era cel mai în vîrstă fiu din familia noastră. La masă, el se aşeza întotdeauna în dreapta bunicului, iar în stînga, la margine, şedea bunica. Fiecare îşi cunoştea locul, pe care nu şi-l schimba niciodată. Erau aşezaţi dupa vîrstă: lîngă tata sta Sîgnei, după Sîgnei, Tit. Pe partea cealaltă, pe o banca, stăteau Katerina, Sioma, mama şi eu. Uneori mi se dădea voie să stau între tata şi bunic. Cînd mi se îngăduia acest lucru, eram foarte mîndru, deşi mă înăbuşeam de frică. La masă serveau bunica şi mama: bunica dădea numai porunci, supraveghind, iar mama îndeplinea tăcuta tot ce i se poruncea. Ne aşezam la masă numai după ce ne făceam cu toţii rugăciunea. La rugăciune, bunicul se aşeza în faţă, după el, bunica, iar în urmă, toţi ceilalţi, gramadă.

— Doamne, fie-ţi milă de mine, păcătosul!... bolborosea bunicul, oftînd şi făcîndu-şi cruce greoi, fără grabă, şi cu smerenie se pleca adînc.

Toţi se plecau în acelaşi timp, ca dupa poruncă. Nu era nimănui îngăduit vreo încălcare din rînduiala aceasta. Femeile îşi ridicau şorţurile, le puneau pe mîna stîngă, pe care o apăsau pe piept, şi-şi făceau cruce cu dreapta, împreunînd două degete: „pe creştet, pe buric, pe umeri". Pe urmă, toţi îşi ocupau locurile, iar bunicul începea masa. Îşi făcea cruce, şi după el toţi, privind spre blide şi talere; apoi bunicul apuca lingura

şi, întinzîndu-se spre castronul mare, de lut, umplut cu cvas şi „tiurea" din cartofi şi ceapă, începea să mănînce. Pentru ca să fie şi mai gustos, cvasul era îndoit cu lapte. În timpul mesei, lingurile se loveau unele de altele, se împleteau împiedicîndu-se una de alta, după care purcedeau către gură. Dacă vreunul dintre noi se grăbea să întindă lingura spre castron înaintea bunicului, el încrunta numaidecît sprîncenele şi-l lovea cu lingura peste frunte pe cel vinovat :

— Unde te bagi ? Ia la rînd !

La masă domnea o tacere grea, ca la schit. Odată, mama, dusă parcă pe altă lume (şi asta se întîmpla des cu ea), a întins lingura înaintea celorlalţi. Bunicul a privit-o chiorîş pe sub sprîncenele-i stufoase şi cărunte, aşteptînd-o sa-şi ducă lingura la gură. Toţi se uitau înlemniţi. Atunci tata, supărat, i-a lovit lingura, răsturnînd-o :

— Ce-i cu tine ? Eşti chioară ? De ce-ţi bagi lingura înaintea altora ? Ia vezi !

Mama s-a speriat, s-a făcut vînătă şi a scăpat lingura în castron. Bunicul a întins mîna, a băgat degetele în „tiurea" şi a scos lingura. S-a sculat apoi de la locul lui în tăcere şi a rostit apăsat :

— Hai, da fruntea-ncoace ! Nu cunoşti rînduiala casei ? Tu trebuie să mănînci cea din urma !

Mama s-a ridicat, s-a aplecat deasupra mesei, supusă şi mută, iar bunicul a lovit-o de două ori peste frunte. Ea a rămas în picioare, nu s-a mai aşezat la masă, se temea. Tremura din tot trupul : bărbia, buzele, în timp ce ochii plini de lacrimi îl priveau pe bunic cu frica unui osîndit.

Tata era şi el tulburat şi tot atît de palid. O privi pe mama cu ură şi începu să zbiere la dînsa :

— Şezi ! Ce stai în picioare ? Satano !

Bunica nu i-a luat mamei apărarea. Ea socotea că nora a căpătat o lecţie cuvenită şi că trebuie să se înveţe cu umilinţele.

Numai Katia a strigat cu voce tare :

— De ce o bateţi ? Ce mare lucru a săvîrşit ? Nu vedeţi că e bolnavă, că tremură inima-n ea şi voi o ucideţi ?! Parcă tata înţelege ceva !...

— Uite cum a sărit... iapa cenuşie !... Am să-ţi smulg cozile ! Pe tine nu te-a poftit nimeni să-ţi dai părerea !

— Să nu m-atingi, tătuţă...

— Tacere ! răcni din nou bunicul, izbind cu pumnul în masă. Lovitura făcu să sară în văzduh cănile, pîinea şi solniţa, cu un vuiet de trăsnet.

Katerina, zîmbind, spuse cu nepăsare :

— Mai bine, tătuţă, te-ai închina cînd întinzi lingura, că altfel îi mai superi pe alţii... Bunăoară... pe dumnezeu.

Cina s-a sfîrşit în tăcere : toţi erau copleşiţi, nici unul nu cuteza să răsufle măcar. Se părea că toţi se căznesc să înghită, o dată cu „tiureaua", şi lingurile. Numai bunicul era mulţumit. Strîngea cu mare grija, adunînd între degete, firimiturile de pe masă şi le ducea la gură, apoi, prinzîndu-şi barba cu laba lui osoasă, glăsui :

— Hai măicuţă, scoală-te ! Ridicaţi-vă să ne rugăm ! Strîngeţi masa !...

Ca să-şi facă rugăciunea, toţi se ridicau dintr-o dată, păstrînd rînduiala de mai înainte. După aceea, bunicul se aşeza din nou la masă şi, în timp ce se odihnea, dădea porunci în ale gospodăriei :

— Mîine trebuie s-o porneşti la moară, Vasenka ! Ai să macini doi saci, da' cît de mărunt. Tu, Sîgnei, du-te repede şi fă-i uruială calului şi adapă-l ! Titka, ai dat nutreţ vacii ?... Bine că altă grijă n-aveţi decît să lăsaţi lucrul baltă şi s-o tuliţi pe uliţă. Gunoiul din ogradă nu l-a curăţat nimeni... Leneşilor !... Siomka ! Fedka ! Mîine, cum se crapă de ziuă, luaţi greblele şi ieşiţi cu ele la cîmp !

Ţin minte o seară dintr-acestea. Tata şedea cuviincios mai la o parte de bunic şi îşi tot freca stăruitor ochii cu palmele, ca să nu-l privească pe bunic, prefăcîndu-se că e tare preocupat de treaba asta. Ca de obicei, vorbea cu bunicul despre planul treburilor de

a doua zi, cu demnitatea cuvenită celui mai mare fiu, arătînd că e un gospodar chibzuit. Din cînd în cînd lovea cu piciorul pisica oploşită sub masă.

Femeile torceau fuioarele. Bunica, în cămară, bolborosea ceva ca pentru sine, zăngănind blidele şi tingirile.

Eu şi Sioma ne-am urcat pe cuptor, socotind că în felul acesta vom scăpa din văzul mai-marilor.

Tit şi Sîgnei şi-au făcut cu ochiul şi au început să se îmbrace. Eu ştiam prea bine că dînşii, de cum vor ieşi în uliţă, vor porni-o spre deal, la băieţi, să se bată cu pumnii şi apoi să se plimbe hăulind cu armonica prin sat.

— Unde-aţi pornit? întrebă bunicul. Pîslarii trebuie pingeliţi, iar Fedka va citi catehismul, trebuie să-l ascultaţi.

Sîgnei răspunse grăbit, dintr-o suflare:

— Mergem în curte, tăicuţă! Să facem uruială calului şi să-l ducem la adăpat. Doar adineauri am vorbit. Mai trebuie cercetate şi oile. Cea tărcată stă să fete...

Sîgnei ştia întotdeauna să dea cu gura. Pe nesimţite s-a mistuit cu Tit pe uşă.

— Pe Sîgnei trebuie să-l însurăm neapărat. Prea se răsfaţă! a hotărît gînditor bunicul. Ne trebuie încă o muiere de nădejde în casă. A ta, după cum vezi, nu-i face pielea cîţi bani s-au cheltuit cu dînsa...

Tata şedea posomorît şi ursuz.

— Dacă-l însurăm pe Sîgnei, tată, trebuie să vindem oile. Şi atunci ce ne mai rămîne nouă?

Bunicul, mulgîndu-şi barba îngîndurat, rosti:

— O să pleci în cărăuşie, să duci marfa lui Mitri Stodnev la Saratov. O să cari piei, miere de albine, grîne, toate pe un preţ mic.

— Şi acasă ce facem fără cal?

— O să împrumut iapa lui Kaleaganov. Te duci şi tu, cu vecinii, în cărăuşie. Trebuie să te pregăteşti.

Mama se uita la tata cu inima la gură, dar el n-o lua în seamă.

Katenka, ascultînd cîntecul fusului şi muindu-şi în gură vîrful degetelor care trăgeau şi răsuceau repede şi cu îndemînare firul cît mai aproape de fuiorul mătăsos, spuse cu răutate :

— N-ar strica de loc să meargă tăicuţul singur în cărăuşie. Ar veni în ajutorul fratelui, am mai răsufla şi noi.

Tata se uita la ea pe sub sprîncene, fără să aprobe, însă în ochii lui jucau lumini viclene. Bunicul mogorogi apăsat :

— Totuşi, şi de Katia trebuie să scăpăm. A stat destul locului. Nu se cade să stea o fată nemăritată pînă la vîrsta de douăzeci de ani ! Trebuie să vestim peţitoarele.

— Mai întîi trebuie s-o mărităm pe Katia, tată, şi-apoi să-l însurăm pe Sîgnei. Cheltuielile de nuntă s-au mărit peste seamă în ziua de azi. Pun gîtul că, una cu alta, au să ne scoată la vreo douăzeci de ruble...

— Gura ! s-a răstit bunicul la tata. Ai ajuns tu să mă înveţi ?

Bunicul nu suferea să-şi spună cineva părerea în faţa lui : feciorii lui aveau datoria să-i îndeplinească poruncile, fără crîcnire şi fără să-i dea sfaturi. Ce pricepere pot avea tinerii ? Să trăieşti o viaţă de om nu-i aşa simplu cum ai trece peste un cîmp. Pe trupul lui de bătrîn sînt atîtea cicatrice, că, dacă ar fi să adunăm la un loc toţi anii copiilor săi, s-ar alcătui un număr care ar forma numai o parte din aceste semne. El, bătrînul, ieşit din iobăgie, e căptuşit cu bice şi cu pumni. El ştie ce înseamnă urgia boierului autocrat : tu, rîmă, eşti sub călcîiul stăpînului, ţie nimic nu ţi se cuvine, nici un spic, nici un fir de par. Tu ai cap pe umeri ca să judeci, mîini ca să munceşti şi picioare ca să umbli. Dar preţul omului rămîne la bunul plac al boierului, voinţa ta e voinţa lui, mîinile tale — dorinţele lui, picioarele tale — năzărelile lui, ale boierului. Odată, boierul l-a silit pe bunic să sară de o sută de ori fără

întrerupere peste duga[1]. A sărit de patruzeci de ori, dar cînd a atins arcul, a căzut. Boierul a poruncit atunci să i se dea patruzeci de lovituri de bici, şi după bătaie i-a poruncit să sară din nou. Bunicul şi-a zis să încerce a lucra cu viclenie, dar a păcătuit înşelîndu-l pe boier. Pentru că atunci cînd, la a zecea săritură, a atins dinadins dugaua, încredinţat că stăpînul va porunci sa i se tragă numai zece lovituri de bici, boierul, adulmecînd socoteala lui vicleană şi înţelegînd că vrea să-şi impună pe ascuns voinţa, a poruncit să-i croiască nouăzeci de lovituri de bici. Şedea în şură şi plîngea : „Voinţa ta e prostească, voinţa ta are preţ numai prin voinţa stăpînului". Dimineaţa, cu sîrguinţa şi mare bucurie, a făcut deci o sută de sărituri. Zbura deasupra arcului de lemn ca pasărea. Boierul a fost atunci mulţumit, iar bunicul s-a pătruns de marea înţelepciune a lepădării de sine : a lepădărilor care sînt partea sclavului în viaţă.

— Noi sîntem robii lui dumnezeu — predica bunicul în toate împrejurările, ciocanind ameninţător cu degetele în masă. Noi, ţăranii, ducem de veacuri munca plugărească-n spinare şi totuşi noi sîntem robii lui antihrist şi ai ajutoarelor lui, adică ai preoţilor, ai slujbaşilor de seminţie străină, ai ereticilor fumători de tutun, ai acelora care-şi rad barba şi poartă insigne şi fireturi. Noi nu putem s-avem alta voinţă şi altă minte decît aceea a străbunilor noştri : de la ei se trage rînduiala şi puterea vieţii...

Tata, ascultînd, se-nălbea ca varul, iar ochii lui căpătau o privire aspră şi dîrză. Privea în gol. Puteai să-ţi dai seama că fierbea. Puterea bunicului şi învăţămintele lui întreceau marginile răbdării sale. Aduna într-ascuns o ură vrăjmaşă împotriva bunicului, ce ieşea adeseori la iveală în tot soiul de răutăţi şi răzbunări. Era cumplit în mînia şi supărarea sa cînd era umilit în mîndria-i de bărbat de sine stătător. În lipsa

---

[1] Arc de lemn ce se sprijină pe cele două hulube, pe deasupra capului calului. (n.r.)

bunicului îşi manifesta o răutate tăcută, iar cînd era de faţă îi dovedea o supuşenie şi un neştirbit devotament. Şi el respecta temeliile trainice ale familiei. Odată însă s-a încumetat să-i arate că nu-i de părerea lui :

— Acuma, tată, oamenii s-au schimbat, s-a schimbat şi viaţa, are altă rînduială. Acum nu mai sînt boieri de-ăia şi robia nu mai există. Acum fiecare se căpătuieşte după cum îi place. Mai înainte, oamenii n-aveau voie să plece din sat aiurea, pe cînd azi îi vezi împrăştiindu-se în toate părţile, ca gîndacii. Acum însă alta e pricina : n-avem cu ce trăi, n-avem pămînt şi nici un mijloc de agoniseală. Ce poţi face cu peticul de ogor care se cuvine fiecărui suflet ? Vezi bine, noi trudim ziua şi noaptea şi poate că mîine om crăpa de foame. Încep să mă gîndesc, tată, dacă n-o să fiu silit să plec printre străini.

Bunicul a rămas uluit de îndrăzneala fiului mai mare, de aceea, în primele clipe, şi-a pierdut cumpătul şi n-a scos nici un cuvînt. Nu s-aştepta la asemenea vorbe din partea tatii, pe care-l ştia întotdeauna tăcut şi de-o părere cu el. Dar pe urmă s-a făcut negru la chip şi bărbia a început să-i tremure : clocotea de furie. M-aşteptam ca, în mînia lui, să sară asupra tatii şi să-l bată. S-a întors însă spre icoane şi şi-a făcut cu greutate cruce. Îmi părea că-i trosnesc oasele.

— Tată ceresc, stăpîne milostiv, nu mă lăsa să blestem !... Îndepărtează-l pe diavol de la mine...

Apoi a luat liniştit cana de tinichea din care băuse cvas şi l-a lovit pe tata cu ea în cap. Cana a zăngănit, iar pe faţa tatii s-a ivit o dîră de sînge. Totul s-a petrecut atît de neaşteptat, încît tata abia a avut vreme să sară de la locul lui, iar Katia, speriată, a ţipat :

— Ce te-a apucat, tată ?

Mama a aruncat pieptenele din mînă şi a alergat spre tata. Din fugă, găleata de mulsoare s-a rostogolit zăngănind pe podea. S-a oprit în faţa tatii, privindu-l pe bunic ca o nebună. Bunicul a ridicat mîna din nou, vrînd să-l lovească încă o dată pe tata :

— Ia seama! Cînd vorbesc bătrînii, să nu crîcneşti la cuvîntul părintelui! Închină-te pînă la picioare!...

Mama plîngea în hohote, se agăţa de tata privind la bunic cu spaimă:

— Tătuţă! Tătuţă! În numele lui Cristos, iartă-l!

Tata s-a smuls din căngile bunicului şi a început să-şi potrivească straiele pe trup. Apoi, ştergîndu-şi sîngele de pe obraz, a spus cu voce tremurată, silindu-se oarecum să-şi păstreze demnitatea de om însurat:

— Tată, eu te respect şi nu-mi trece prin minte să ies din cuvîntul dumitale. Însă să nu ridici mîna asupra mea! Nu mă face de ocară în faţa oamenilor!

Bunicul bătea din picior, ţipînd ascuţit:

— Închină-te pînă la picioare, nătărăule!

Din bucătărie a ieşit bunica, plîngînd şi oftînd. Se tînguia printre gemete:

— Ta-a-ată! Ta-a-ată! Nu păcătui, tată! Doar Vasenka te-ascultă! Vino-ţi în fire, tată!

Bunicul răcnea şi se zbătea, în timp ce pantalonii lui fluturau şi se umflau:

— Cît timp trăiesc, eu îţi sînt şi ţar, şi dumnezeu! Nu-ţi dau voie să spui în faţa mea nici un cuvînt de împotrivire! De-am să vreau eu, o să te tîrîi în patru labe în faţa mea, de-am să vreau, o să te înjug şi o să ar cu tine! Am să te jupoi de piele!

Katerina torcea liniştită fuiorul. O singură dată a strigat-o pe mama:

— Cumnată, pleacă de acolo, să n-o păţeşti! Dacă le intri-n mînă, nu mai rămîne nimic din tine! Că nici nu-ţi trebuie mult, de altfel...

Mama n-o auzea, tremura din tot trupul lîngă tata şi-l trăgea de cămaşă spre dînsa:

— Fomici! Fomici! De ce faci una ca asta?

Tata a împins-o şi s-a uitat la ea cu o căutătură groaznică, încît mama s-a strîns toată şi a-nceput să tropăie pe loc, ca o prostuţă. Pe urmă, tata s-a trîntit jos şi, băgîndu-şi capul printre picioarele bunicului, a mugit:

— Iartă-mă, tată! În numele lui Cristos, iartă-mă...

Bunicul, grav şi încruntat, a rostit:

— Dumnezeu să te ierte... Tu eşti cel mai mare, tu eşti pilda fraţilor şi surorilor tale. Eu o să mor, o să mă ia dumnezeu ! Tu o să fii pentru ei sfătuitor şi apărător.

Tata s-a sculat roşu de ruşine şi de umilinţă, şi-a pus şuba pe el, a înşfăcat cuşma din cui şi a ieşit afară din casă.

Mama plîngea încetişor, cu sughiţuri.

Katerina torcea nepăsătoare fuiorul, privind cu băgare de seamă furca. Bunica stătea în uşa cămării, cu mîinile pline de aluat, şi gemea. Bunicul s-a urcat pe cuptor. Era din nou vesel şi mulţumit de sine :

— Siomka ! Marş de-aici ! Ia de citeşte psaltirea ! Vreau să dorm !...

Siomka s-a lăsat de-a dura de pe cuptor şi s-a ascuns în cămară, lîngă bunica.

Katerina s-a apropiat de mama, şoptindu-i :

— Dă-i naibii pe afurisiţii ăştia, cumnată ! Nu te-amesteca ! Fiecare cocoş vrea să cînte. Şezi şi uită-te de departe ! Toarce-ţi fuiorul şi stucheşte-l ! Ce proşti mai sînt bărbaţii ! Vai, cît de proşti mai sînt !

Mama ofta dureros.

IV

După moartea primului bărbat, bunica Natalia, încă tînără, a rămas fără copii, singură, fără o bucată de pîine. N-avea unde să se aciueze şi de aceea a plecat printre străini, să-şi caute de lucru. Se număra printre primele văduve care au avut curajul să părăsească satul după „eliberare". Bunica a muncit la cherhanalele de la Astrahan, a slujit ca bucătăreasă la nişte neguţători din Saratov, apoi cîţiva ani a lucrat la viile din Kizliar. Acolo a născut-o, dintr-un amor tainic, pe mama mea, Nastia. După ce s-a reîntors în sat, bunica a lucrat la

boieri. Era o muncitoare harnică şi inimoasă. Pe ea o tocmeau cu bucurie, pentru că era meşteră la toate şi, mai ales, supusă.

Era preţuită de toată lumea pentru curăţenia ei şi se minuna tot satul cum de reuşea să fie bine îmbrăcată şi să-şi poarte fetiţa curăţică. Cu toate că bunica era o femeie chibzuită şi la locul ei, avea un copil din flori — pe Nastia — şi faptul acesta era destul, pentru ca orice nechemat s-o jignească în uliţă, în faţa lumii. De aceea bunica se codea să se mai arate printre oameni. Batjocorită şi lipsită de apărare, se pitea într-un staul sau se ducea pe arie, unde plîngea strîngînd-o pe Nastia la piept. Şi fiindcă n-a putut îndura viaţa asta, s-a mutat la rubedeniile fratelui său, în satul Verhozim, la douăsprezece verste. Nici acolo însă n-a găsit adăpost, căci familia s-a lepădat de ea, de o renegată. Văzîndu-se străină printre ai săi, bunica a pornit la drum, cu un toiag în mînă şi o boccea în spate, străbătînd împreună cu mama, drum de două sute de verste pînă la Saratov.

Acolo au lucrat amîndouă cu ziua. Pe urmă s-au îmbarcat pe un vapor şi au plecat la Astrahan, la o nepoată, care avea o simigerie. Pe vapor îşi făceau planuri. Ce bine e să lucrezi într-o simigerie ! Muncă curată, mirosind a aluat dulce şi a covrigi rumeni. Dar n-au apucat să muncească în simigerie, pentru că nepoata le-a primit duşmănos. Nici nu le-a îngăduit să intre în casă. În noaptea aceea au fost nevoite să doarmă în brutărie, pentru ca a doua zi să se angajeze la o femeie singură, la răsucit frînghii. Cu chiu cu vai şi-au tîrît viaţa pînă-n primăvară, cînd s-au întors din nou în sat.

În pădurea din vecinătate, pădurea boierului, trăia ca paznic Mihailo Peşkov, un bătrîn din satul nostru de o statură uriaşă... El ducea o viaţă aspră, nu îngăduia furtişagurile şi nu se lăsa ademenit de nimeni cînd era vorba să mai dea iama prin lemnul din pădure. Dar cînd după lege ţăranii veneau la tăiat lemne pentru clăditul izbelor sau la căratul vreascurilor, Mihailo nu se împotrivea să lase dusă o căruţă cu lemne, peste număr, la casa vreunui ţăran sărac. Ba îi vîra singur în

căruţă cîte un fagure cu miere din prisaca sa. Lui Mihailo îi mersese vestea în tot ţinutul că e cel mai bun prisăcar, pentru care pricină veneau sătenii din cele mai îndepărtate sate ca să capete îndrumări. Viaţa lui cinstită şi cumpătată mergea mînă în mînă cu munca lui dreaptă a albinăritului. Se spunea că albinele nu-l înţepau şi că nu-şi punea niciodată plasa pe faţă.

„Albina simte ! îşi dădeau cu părerea ţăranii, pătrunşi de convingere. Albina cunoaşte, de aceea nu-l rabdă pe beţiv, nici pe omul murdar. Dar nici pe vrăjmaş nu-l iartă. Nu-l rabdă nici pe cel ce-şi înşală muierea, nici pe hoţ... Mihailo e un om drept !"

Din toate părţile veneau oameni la el pentru sfaturi : cum se astupă o lipsă în gospodărie, cum se tămăduieşte un cal bolnav, ce fel de fată să ia de noră în casă, după cine s-o mărite pe alta. El dădea toate aceste sfaturi cu bunăvoie şi ele îşi aflau săvîrşirea întocmai. Cunoştea ţăranii, chiar şi pe cei din satele cele mai îndepărtate ; ştia cum trăiesc, ce metehne îi rod, ce fel de gospodărie au, ce familie, cine e harnic, cine-i puturos, cît pămînt de veci are şi cît arendat. Nu-i putea suferi pe cîrciumari, pe geambaşi şi pe chiaburi.

„Chiaburii sînt cămătari. Ţăranii, din pricina lor, nu vor avea niciodată viaţă liniştită... Pe toţi îi vor sărăci. De la chiaburi se trage beţia, şi hoţia, şi vin toate răutăţile."

Mare, osos, cu părul cărunt, Mihailo umbla în ceapan [1], opinci din coajă de tei şi cu o cîrjă în mînă. Din pricina ceapanului şi a opincilor părea un străin şi, cînd ieşea prin sat, era lucru rar. Muierile scoteau capetele pe ferestre, iar bărbaţii îşi lăsau lucrul, urmărindu-l cu gurile căscate. În satul nostru, nimeni nu umbla în ceapan ori cu opinci — era ruşinos. „Opincarii" sau „ceapanarii" erau dispreţuiţi. La noi în sat, bărbaţii purtau cizme, iar muierile cizmuliţe, şi decît să umble în opinci, mai bine umblau desculţe. Bărbaţii purtau o haină lungă pînă la genunchi — podiovkă — muierile, jachete

[1] Ceapan — haină bărbătească, lungă, pe care o purtau ţăranii ruşi în secolul trecut. (n.r.)

strîmte, cu mîneci lungi şi înguste. Se îmbrăca pe mînă numai o singură mînecă, cealaltă rămînînd să se bălăbăne. Aceste jachete, cizme şi cizmuliţe se purtau mulţi ani, şi nu rareori erau trecute din tată-n fiu, de la mamă la fiică. Eu am văzut la mama, în ladă, un sarafan de mătase şi un şal roşu aprins care i-au rămas moştenire de la străbunica.

Totuşi, ceapanul şi opincile lui Mihailo Peşkov nu-i îndemna pe săteni să-l ia în derîdere. Dimpotrivă, îmbrăcămintea asta era socotită ca un port al său de drept. „Mihailo, bătrînul din pădure, trăieşte în mijlocul făpturilor lui dumnezeu, iar albinele se spune că iubesc în om numai firea lui neîntinată." El mergea pe uliţă, ţinînd capul sus, demn, fără grabă, salutînd pe fiecare. Toţi ştiau că, dacă Mihailo s-a arătat în sat, înseamnă că la cineva s-au ivit neînţelegeri în familie, că cineva trebuie pus pe drumul drept sau că cineva trebuie purtat pînă la mormînt, şi întotdeauna ducea cu el un fagure de miere.

Lui Mihailo îi murise muierea. Nu mult după aceea şi-a însurat pe fiu-său, Larivon, pe atunci de optsprezece ani. Fiul său era la fel ca dînsul : înalt, bine legat şi, cu toate că era foarte tînăr, îi crescuse barba. Era un flăcău cu o fire ciudată : nervos şi dezechilibrat. Aci îl vedeai vesel, blînd, vorbind cu taică-său ca o femeie, dulce, încîntător, numindu-l : „Tăticule drag, scumpule, iubitule, părinte !" Muncea în casă cît trei, cu tragere de inimă, fără răgaz, şi deodată îl vedeai că se întunecă şi, devenind furios, începea, fără nici o pricină, să-şi bată calul cu înverşunare, fără sfîrşit, cu pumnii, cu băţul, cu huluba, să-l bată pînă cînd atît calul cît şi el cădeau la pămînt, cu spume la gură. Mihailo ieşea fără grabă din casă, negru de supărare, şi-l trăgea de lîngă cal :

— Larka, nu chinui animalul ! Vino-ţi în fire, tîlharule ! Ce vină are animalul ? Cu ce ţi-a păcătuit ?

— Pleacă, tată ! horcăia, împroşcînd spumă, Larivon, turbatul. Pleacă, îţi spun ! Nu mă ispiti să cad în păcat !

Mihailo i-a găsit lui Larivon o fată liniştită, de la noi din sat, Tatiana. Dar Larivon se purta şi cu Tatiana la

fel cum se purta cu calul său. Acum o mîngîia, o răsfăţa, acum o omora din bătaie, pînă ce o lăsa leşinată. Atunci, Mihailo a hotărît s-o aducă în casă pe bunica Natalia, cu fetiţa ei. Şi fie că bunica a adus în casa din pădure un aer deosebit de bunătate şi de blîndeţe, fie pentru că luase asupră-şi toată sarcina gospodăriei, uşurîndu-l pe Larivon de multe greutăţi şi răspunderi, timp de vreo jumătate de an Larivon s-a purtat cumsecade, vorbind cu blîndeţe şi uitînd de hachiţele sale :

— Măicuţă ! Cum vrei şi spui tu, aşa va fi ! Eşti luminoasă ca un soare, măicuţă !

Şi aceste vorbe aveau ceva din bocetul muierilor.

Mai tîrziu însă a început din nou să turbeze şi să-şi facă iarăşi de cap. Prinzînd mare slăbiciune pentru miedul din miere, a început să bea cu patimă. Ca s-o scape o bucată de vreme pe Nastia de mîna lui grea, o duceau la Verhozim. Cînd Larivon îşi venea în fire, plîngea cu hohote, se tăvălea la picioarele părintelui său, ale bunicii Natalia, ale soţiei lui, după care pleca din pădure, opt verste pînă la Verhozim, şi cînd ajungea în uliţă, striga spre ferestre :

— Nastenka, surioara mea ! În numele lui Cristos, iartă-l pe păcătos ! N-o să îngădui să fii atinsă nici chiar de-o muscă sau de un ţînţar. Numai în braţe o să te port !...

Numai bunica îl putea linişti, numai ea se învrednicea să-l aducă la starea de om : îi îmbrăţişa capul zbîrlit, îl culca, îi mîngîia părul şi umerii, adormindu-l ca pe un prunc.

Peste doi ani, bunica a născut o fetiţă, Maşa, iar Tatiana un băieţel. Atunci Mihailo a părăsit pădurea şi s-a mutat în sat : socotea că între oameni Larivon se va face om de ispravă, mai bun. S-au apucat de plugărie.

Mihailo s-a îndeletnicit cu lotul său — un sfert de deseatină — şi, ca s-o scoată la capăt, a luat în dijmă de la boier încă două deseatine.

Pentru slujba lui îndelungată din pădure, boierul i-a dat lui Mihailo secară pentru sămînţă şi hrană. Cîteva ştiubee şi le-a adăpostit Mihailo acasă, în dosul curţii,

în tufele de mălini. Dar n-a avut parte să se bucure cu nimic de ele: într-o dimineață și-a găsit știubeele răsturnate, mierea toată curățată, iar albinele moarte, adunate-n grămezi pe pămînt. Doar cîteva albine singuratice mai zburau deasupra trunchiurilor.

Mihailo privi lung această pîngărire și începu să lăcrimeze-n tăcere. După netrebnica întîmplare parcă a îmbătrînit deodată. Au început să-i lăcrimeze ochii și să-i tremure barba. Și-a lepădat ceapanul, opincile, cămașa țesută în casă și s-a îmbrăcat așa cum se obișnuia în sat, cu stofe țesute în fabrică.

În schimb, Larivon părea că a renăscut de cînd venise în sat: a început să fie vesel, blînd, vorbea cu toată lumea. Serile și în zilele de sărbătoare ieșea în uliță, lîngă hambarele comunale, unde se adunau flăcăi și fete, țăranii tineri și muierile. Acolo petreceau pînă la miezul nopții, cîntînd tot felul de cîntece, dansînd și îmbrățișîndu-se, întovărășiți de armonică. Întotdeauna aduceau la fața locului o vadră cu mied de miere, pe care o cumpărau în tovărășie; Larivon, stînd în genunchi înaintea vedrei, scotea băutura cu cana, repetînd melodios:

— Mikolea, prietene, bea, drăguțule! Viața noastră, Mikolea, e grea. Vecine Grișa! Oare nu vărsăm aceeași sudoare? Parcă nu am avea toți același necaz... Bea, Grișa, drăguțule! Dacă aș avea aripi, aș zbura departe, în țări necunoscute. De ce ne irosim oare puterile, fără nici o bucurie pe acest pămînt?... Vai, ce durere, ce mîhnire să-ți dorească inima o țară-ndepărtată! Ziua se scurge ca și noaptea, iar în fața ta nu vezi decît coada calului. Și soarele se oglindește într-o grămadă de bălegar! Am trăit ca-ntr-un bîrlog, în pădure... Mikolea, Grișa! Vecinii mei de-un sînge! Oare, dragii mei, tot așa va rămîne soarele, departe de noi, pînă-n mormînt? Iar soarele — un ban de aramă, un vultur care se apropie, dar pe care niciodată nu-l vom putea atinge cu mîinile!...

De la o vreme, nici alintările bunicii Natalia nu mai ajutau la nimic. Larivon a ridicat mîna și asupra ei, iar

cînd Nastia a sărit s-o apere, doar că n-a schilodit-o. Atunci, pentru prima oară, Mihailo l-a legat pe Larivon şi l-a bătut zdravăn, îndelung, cu un bici de curea.

Din ce în ce, Mihailo se gheboşa şi slăbea. Vocea lui era slabă, tremurată, bolnavă. Se vedea că bătrînul stătea cu un picior în groapă. Odată a adunat toată familia şi, după ce s-au rugat toţi în faţa icoanelor, Mihailo s-a aşezat la masă, la locul de cinste şi, cu voce apăsată, întocmai ca înaintea morţii, şi-a făcut cunoscută ultima lui voinţă :

— Fiindcă Mihailo simte că dumnezeu va trimite în curînd după sufletul său, din această zi el încredinţează toată gospodăria sa lui Larivon. Asupra lui Larivon cade, de azi înainte, o răspundere mare. Va trebui să ţie rînduiala şi bunăstarea casei. El va fi susţinătorul şi apărătorul tuturor celor din familie. Multe încercări va avea Larivon ; dacă el nu se va îngrozi de năravurile lui, de beţie şi cruzime, atunci se va pierde şi pe dînsul, şi pe rudele sale. Cu această sarcină e încercat de dumnezeu. Fiica cea mare a Nataliei trebuie numaidecît măritată. Pentru asta va trebui să-i căutăm o familie bună şi cu rînduieli severe. Pe maică-sa, Natalia, va fi nevoie s-o ocrotească, iar dacă ea, după moartea lui Mihailo, va dori să părăsească familia, Larivon este dator să-i dea partea care i se cuvine, lăsînd-o să trăiască-n chilie şi, drept hrană, să-i dea o juncă.

După toate cele spuse, Mihailo şi-a luat mîna de pe gospodărie şi a început să ducă o viaţă tăcută şi schimnică.

Larivon a trăit vreun an de zile paşnic, sîrguitor, fără să pună în gură nici măcar un singur strop de băutură. În acest an a murit Mihailo.

Pe Nastia au măritat-o, la cincisprezece ani, cu tata. Tata era pe vremea aceea un mire cu vază şi avea de ce să fie pizmuit. Cu părul numai inele, curăţel, întreprinzător, se bucura de faima unui flăcău cumsecade, care nu se întovărăşea cu beţivii, cu muzicanţii sau cu palavragiii. Lui îi plăcea să se alăture mai mult de cei bătrîni, cărora le asculta vorbele înţelepte despre viaţă,

culegînd povaţă din încercările lor. În sat trecea pildă pentru tineret. Dar tinerii nu-l prea iubeau. Îi auzeai spunînd despre el: „Tare mai face pe grozavul şi pe năzurosul Vasea ăsta! Nu vine la joc, nu vrea să se plimbe cu flăcăii, iar cînd cîntă din armonică, nici nu bagă în seamă fetele care îl plac".

Bătrînii, în zilele de sărbătoare, se adunau la hambare, aşezaţi pe trunchiuri, unde vorbeau despre una şi despre alta, despre treburile casnice, despre biruri şi pămînt, despre timpul de lipsuri cînd n-ai cu ce trăi, că oamenii sînt nevoiţi să plece, să-şi facă viaţa printre străini, închizîndu-şi casele, că mulţi se gîndesc să apuce drumul Siberiei, că boierul îi jupoaie cu arenda şi că plăţile de răscumpărare au gîtuit poporul. Tata se alătura acestora şi cumpănea ca un bătrîn, uitîndu-se la cizme:

— O să fie şi mai rău!

— Cum? Oare ce poate să fie şi mai rău? Cu mult mai rău decît este?

— Către aşa ceva mergem. Poporul se înmulţeşte, pămînt nu-i, lotul se împarte în bucăţele. Munca pe moşiile boierilor e curată robie pentru ţărani. Nu vedeţi, pămîntul bun nu-l arendează boierul, îl cultivă singur, îl lucrează cu maşina. Nouă, ţăranilor, ni se dă numai pămîntul sterp. Înainte, boierul lua drept dijmă trei din patru căpiţe, iar acum abia dă... jumătate din atît. Moşia are ipoteci peste ipoteci. Cum vreţi s-o scoată la capăt? Şi atunci cine credeţi că-l poate scoate de la nevoie? Ţăranul. De pe el se pot jupui trei piei: boierul îl jupoaie, stăpînirea îl jupoaie, chiaburul îl jupoaie...

Ţăranii clătinau din cap şi rămîneau răpuşi:

— Vai şi-amar, fraţilor!

— Asta aşa este!

Şi bătrînii se minunau de mintea şi chibzuinţa tatii, pe atunci doar un flăcău de nouăsprezece ani, spunîndu-i bunicului:

— Ce mai fecior ai, Foma Silvestrîci! N-are pereche, nu-i găseşti asemănare!

Bunicul era mulţumit din cale-afară de laudele consătenilor, totuşi îi plăcea să lase a se înţelege că, pentru el, aceste laude nu prea înseamnă mare lucru.

— Da, în neamul nostru toţi au fost înzestraţi cu minte — răspundea semeţ bunicul. Toţi cu părul negru, inelat, toţi sînt bine legaţi. După care începea să mormăie : L-am bătut însă prea puţin. Dacă l-aş fi bătut cum trebuie, n-ar fi îndrăznit să vorbească în faţa bătrînilor. Ar fi tăcut şi-ar fi ascultat. Ar fi ştiut de frică şi n-ar fi ridicat glasul. Pînă nu se-nsoară, trebuie biciuit cumsecade...

— De biciuit, întotdeauna e nevoie — încuviinţau bătrînii — aşa cum e nevoie să pliveşti cîmpul.

Tata, auzind, se făcea palid, se închidea în el cu obidă şi-şi trăgea şapca pe frunte :

— Vouă nu vă stă decît un singur lucru-n cap şi-o singură vorbă pe limbă : să biciuiţi. Nu mai sîntem pe timpul cînd toată viaţa ne era în mîna boierilor. Acum poporul vrea altceva : să trăiască liber, fără stăpîn.

Apoi pleca, cu mersul sigur şi apăsat al omului conştient de valoarea lui, al omului care nu va îngădui în ruptul capului să fie jignit sau umilit. Mergea mîndru, cu demnitate, aplecîndu-şi capul spre umăr, legănîndu-şi trupul dintr-o parte în alta.

Ţăranii îl petreceau din ochi, tăcuţi şi îmbufnaţi.

Bunicul a venit de cîteva ori la Larivon, ca s-o peţească pe mama, dar nu cădeau la-nvoială. Larivon cerea pentru mama douăzeci de ruble, iar bunicul nu se-nvoia decît pentru douăsprezece. S-au tocmit un timp, apoi au bătut palma, punînd în cumpănă meritele şi lipsurile miresei, care, cu toate că era muncitoare, iute, fată ascultătoare şi frumuşică, era totuşi prea crudă, prea tînără, mică de statură, cu pieptul şi şoldurile neîmplinite, avînd nevoie să mai crească şi să mai fie încă hrănită, ca să semene a muiere. De bună seamă, familia lui Larivon era vrednică, muncitoare, gospodară, dar şi familia lui Foma Silvestrîci se trăgea dintr-un neam de oameni cumsecade. Pînă la urmă au căzut la învoială cu paisprezece ruble şi cîteva copeici şi-o vadră cu rachiu.

Peste un an, mama a lepădat o fetiţă moartă. A stat bolnavă în pat vreo două săptămîni, cu fierbinţeală mare şi fără cunoştinţă, iar cînd s-a făcut bine, s-a sculat din pat şi-a început să lucreze. Cum s-a întîmplat aşa ceva ? Se spune că mama, cînd era aproape să nască, a fost trimisă de bunicul să care pietre pentru bucătărie. Ea căra pietrele, aburcîndu-le pe pîntece. Pietroaiele erau grele şi colţuroase. Spre seară a simţit durerile facerii. A născut copilul cu două luni înainte. Naşterea a fost chinuitoare. Zi şi noapte mama ţipa cît o ţinea gura, de se auzea în tot satul, în vreme ce i se citea la cap psaltirea.

După acest chin, mama avea deseori grele crize nervoase. Crizele se înteţeau mereu şi toţi socoteau boala drept deochi.

Mama a intrat în familia tatii cu mers uşor, era iute, plăcută, supusă, sinceră şi veselă. Cu venirea ei, parcă toată casa s-a luminat. Micuţă, cu tragere de inimă la orice, blîndă, îi asculta cu băgare de seamă pe toţi şi se căznea să le facă tuturora pe plac. Dorea să intre fiecăruia în voie, nu pentru că era cumva linguşitoare, ci pentru că aşa era firea ei : sinceră, bună şi îndatoritoare.

De cum a păşit în casă, mama s-a şi apucat să facă curăţenie şi s-o împodobească. Vocea ei răsuna atît prin încăperi, cît şi prin curte :

— Măicuţă, am să fac singură treaba asta. Nu te osteni, măicuţă ! Katena, hai să spălăm ferestrele ! Sioma, vino-ncoa' să-ţi îmbrac o cămăşuică nouă !

Şi, cu o voce subţire, începea să cînte.

Katerina s-a apropiat dintru început de mama şi, împrietenindu-se, au prins să tăinuiască împreună. Şi lui Sîgnei, care era un flăcău frumos, i-a plăcut. El se uita mereu la dînsa şi rîdea. Tata, în schimb, se purta cu ea nepăsător, închis, ca un stăpîn şi ca un străin. În faţa lumii nu vorbea nici un cuvînt cu dînsa. Doar la nevoie striga la ea, cu asprime în glas :

— Nastasia !

Nu ştiu de ce, dar acest nume nu i se potrivea. Se speria atunci şi privea jur împrejurul său, ca lovită.

Bunicul a uluit-o din primele zile. A intrat în casă cu biciul, s-a oprit în mijlocul odăii şi a strigat :

— Cine-i ăla care rîde-n hohote ? Cine urlă cîntece ? În izba mea să umbli numai în vîrful picioarelor şi să fie linişte ca-n mormînt ! Tu, găină, cotcodăceşti ?

Apoi a păşit spre ea, bîţîindu-se, cu genunchii îndoiţi. Numai ai lui ştiau că rînjetu-i de sub mustăţile stufoase şi cărunte şi ochii-i cu privirea străpungătoare, ca de urs, erau blajini şi fără răutate. Mama însă nu le ştia toate astea. De aceea, cînd l-a văzut că se apropie de ea, a amuţit. S-a chircit cu groază, înţepenindu-şi privirea pe capul lui cărunt şi zbîrlit.

— Închină-te pînă la picioare !

Mama s-a prăbuşit pe podea şi şi-a băgat capul între cizmele bunicului :

— În numele lui Cristos, iartă-mă, tată !

— Fie ! Dumnezeu să te ierte ! Tu nu eşti fata noastră, tu eşti străină de familia noastră. Tu trebuie să asculţi, să slujeşti, să taci, să fii cuviincioasă şi să-ţi aduci aminte de dumnezeu !

Bunica se afla în uşa bucătăriei, roşie de căldură, privind tăcută şi înduioşată. Îi era milă de nora tînără, care tremura la picioarele bunicului, totuşi îi plăcea această clipă, care îşi avea rostul bine ticluit. Nora trebuia să-şi cunoască locul ei în casă. Curajul şi veselia ei de fată tînără nu trebuiau să strice liniştea cuviincioasă şi temeliile de neclintit ale familiei. Bunica fusese născută şi crescută în robie şi nu cunoştea altă viaţă decît aceea de roabă. Nu cunoştea altceva în afară de casă, de cîmp şi de curtea boierului. Lumea ei se mărginea la arie ; cerul cu stelele lui strălucitoare era albastru numai deasupra satului ei şi pentru ea ; plecarea în ospeţie, la aproape cincisprezece verste de satul ei, la fiicele ei măritate în Danilovka şi Vîselki, însemna ceva cu totul neobişnuit, aproape o sărbătoare. Lumea ei era o lume orînduită de bunicii şi străbunicii unei familii patriarhale, o lume nemişcată, neschimbată, alcătuită într-un anumit fel, o dată pentru totdeauna. Dacă această viaţă

obişnuită s-ar fi schimbat şi dacă în ea ar fi pătruns alţi oameni cu alte rînduieli, desigur că bunica n-ar fi putut îndura asemenea schimbare.

Ea se uita la noră-sa, o fetiţă, ca la un copil din flori, ca la o străină adusă de cuscra Natalia din locuri străine şi îndepărtate. Ce însemna noră-sa pentru ea, decît plodul unei vieţi vagabonde, rătăcitoare, copilul păcatului şi al viciului ? Bunica Ana socotea că, deşi fetiţa fusese crescută în familia lui Mihailo, unde crescuse în credinţă adevărată, trăia totuşi, ascunsă în ea, otrava păcatului şi ispita diavolească. De aceea trebuia ţinută din scurt, învăţată să tacă, să fie umilită, supusă, trăind într-o smerenie de schit. Dar pe lîngă toată această lepădare de sine, bunica mai avea slăbiciunea de a se şti neapărat compătimită ; pentru care lucru, cînd o căutai era cu lacrimile în ochi, cînta numai cîntece de-ţi rupea inima, bocea. Ţinea tare mult la copiii ei, mai ales la fiicele sale. Pentru ea, cea mai mare bucurie era întîlnirea cu Paşa şi Maşarka. Fetele veneau o dată sau de două ori pe an, ca musafire, şi atunci bunica bocea îmbrăţişată, o dată cu ele. Obişnuit, cînd ele veneau la bunica, se aşeza şi mama alături de dînsele şi vocea ei sinceră, pornită din suflet, era diferită de a lor. Pe ele le zguduia glasul de fată tînără al mamei, care mărturisea atîta durere şi dor, şi întotdeauna, după aceea, bunica se purta cîteva zile cu mama cu mai multă blîndeţe, cu mai multă dragoste şi recunoştinţă.

Bunica s-a apropiat de mama în felul său ; trupul firav şi nedezvoltat al mamei, groaza ei faţă de bunic şi soţ, supunerea-i blîndă cît şi nerăbdătoarea ei bunăvoinţă de a face tot ce i se poruncea, zburdălnicia şi cîntecele ei pe furiş, sub ocrotirea Katiei, toate astea o înduioşau pe bunica. Totuşi, bunica, femeie puternică şi mare, nesocotea pe femeile pirpirii, cu sufletul gingaş, care se îngrozesc uşor. Ea considera că, mai degrabă, trebuie să-şi păstreze, să-şi cruţe nora, decît s-o obosească. Pentru că noră-sa era ca un fir subţire de iarbă care se

îndoaie la orice adiere de vînt, era o nimica toată s-o nimiceşti. Bunica însă simţea nevoia să-şi arate puterea ei de soacră. Odată a încercat să ridice mîna asupra ei, ca să-şi mărturisească atotputernicia cu adevărat.

De cu seară frămîntase aluat într-o putină făcută dintr-un trunchi gros de tei : un arşin înălţime şi un arşin diametru. Pînă dimineaţa, aluatul a dat pe dinafară. Bunica a poruncit ca putina cu aluat să fie dusă în alt loc. Ea băga singură în cuptorul încins oalele mari de tuci. Mînerul furcii de apucat oalele se îndoia şi trosnea. Îţi era teamă să priveşti cum oala plină cu apă se clătina ca pe arcuri în cuptorul încins.

Mama a cuprins în grabă putina cu aluat, vrînd s-o ridice, însă putina a alunecat spre marginea băncii. Înfricoşată şi vînătă de opinteli, mama a strigat atunci :

— Măicuţă !...

Bunica a pus oala jos, a scos furca şi a sprijinit-o într-un colţ. Vedea cum noră-sa se-ndoia sub greutatea putinei ce sta să se prăvălească peste ea. În faţa acestei privelişti, bunica a ocărît scîrbită :

— Uf-f ! că neputincioasă eşti, lua-te-ar naiba ! Nici o putină nu poţi să birui !

A înhăţat apoi putina cu mîinile pline de grăsime şi a pus-o pe bancă, fără nici o sforţare. Mama stătea în faţa ei, abătută, cu un aer vinovat.

Sîgnei semăna foarte mult cu bunicul şi cu tata. Era la fel de mic şi cîrlionţat, cu singura deosebire că sprîncenele lui erau dese şi îmbinate. Plin de neastîmpăr, nu putea să stea locului, rîdea cu hohote şi-i plăcea să se gătească. Era mort după cizme cu carîmbii înalţi şi înguşti, pe care, cu mare sîrguinţă, şi-i încreţea mărunt ca burduful armonicii. Visul lui era să ajungă un mare meşter cizmar. Îl vedeai deseori făcîndu-şi drum la vecin, cizmarul Filaret, un bărbat adus de spate, cu barbă neagră, unde urmărea cu lăcomie meşteşugul cizmăritului. Filaret se folosea de dragostea lui pentru meserie şi-l punea la treabă : ba să-i bată pingele cu cuie de lemn, ba să-i sucească fire smolite, ba să-ntindă feţe pe

scîndură. Deseori, Sîgnei lăsa baltă treburile din curte şi da fuga la cizmar. Atunci toată treaba rămînea în spinarea lui Tit şi a tatii. Tit se supăra întotdeauna şi, dacă se-ntîmpla să curețe gunoiul, arunca lopata sau grebla, iar dacă tăia lemne, zvîrlea din mînă toporul. Neîndemînatic, Tit, cu genunchii lui aduşi înăuntru, rupea de ciudă colţii greblelor şi lovea lopeţile şi furcile cu piciorul. Tata, posomorît, se apropia calm de el şi-i dădea vreo doi pumni în urechi, după care, blajin, cu bunătatea celui mai mare şi mai înțelept om, îi poruncea :

— Titok, ia-ţi repede furca şi încarcă sania cu gunoi ! Du-l la cîmp şi împrăştie-l pe arie ! La întoarcere, să umpli sania cu paie !...

Tit însă nu-l asculta. Era întotdeauna furios pe liniştea de stăpîn a tatii. Purtarea şi vocea tatii, neînduplecarea lui poruncitoare erau de nesuferit atît pentru el cît şi pentru Sîgnei. Se uneau de îndată la luptă ori de cîte ori era vorba de tata, cu toate că se băteau între dînşii, pentru că Sîgnei căuta întotdeauna să-l încarce pe Tit cu porţia lui de lucru.

Furia lui Tit era primejdioasă, căci îşi ieşea năprasnic din fire : înhăţa furca de fier şi se năpustea asupra tatii... Atunci căpăta o culoare cenuşie, ochii aveau o căutătură de nebun, asemenea unei fiare turbate.

— Cîine ! urla el, plîngător. Cîine !

Tata parcă nu vedea şi n-auzea. Cînta încet, ca pentru sine, un oarecare psalm duhovnicesc, adunînd gunoiul lîngă sanie.

— Haide, Titok, încarcă mai repejor !... Trebuie să curăţim şi să cărăm tot din ogradă. „Iubirea de oameni se sprijină pe adîncimea înţelepciunii !“...

— Cîine ! Nevastă-ta e deocheată ! Pe tine, tata te trage încă de păr...

— Ti-tok ! striga din nou tata, încercînd să-l convingă binevoitor. Hai, încarcă-ţi furca !

Parcă nici nu-l observa pe Tit că ţine furca ridicată asupra lui. El continua să adune grăbit, cu grijă, cu gre-

bla gunoiul lîngă sanie, păşea înapoi, hotărît şi îngrijorat, clătinîndu-se dintr-o parte în alta. Pe urmă smulgea pe neaşteptate furca din mîinile lui Tit, apucîndu-l de piept.

La ţipetele lui Tit ieşea întotdeauna bunicul. Tata mormăia repede :

— Ia mai repede furca, Titok, ca să se poată crede că ne hîrjonim ! Apoi striga tare : Ti-tok ! Ne-am zbenguit destul ! Hai vino să isprăvim de cărat gunoiul !

— Leneşilor ! urla bunicul. Trîntorilor !

Tit răscolea supus gunoiul cu furca şi scîncea încet, ascunzîndu-şi faţa să nu-l vadă bunicul.

Cînd îl căutai, el şi cu Sîgnei născoceau mereu tot felul de glume ca să se răzbune pe tata. Ba îi umpleau şapca cu cenuşă, care îi presăra apoi faţa şi gîtul, ba îi agăţau de straie o bucăţică de rogojină în formă de coadă şi, cînd ieşea pe uliţă, îl priveau din depărtare, prăpădindu-se de rîs. Uneori făceau şi glume primejdioase. Odată, cînd se găseau pe arie, au izbutit să răstoarne peste el un stîlp gros de lemn. Pe arie se obişnuieşte să se pună stîlpi grei de lemn în jurul stogurilor, pentru ca paiele să nu poată fi zburate de vînt şi împrăştiate pe cîmp. Aşa că tata, cînd a alunecat de pe stog, stîlpul a căzut peste el şi l-a trîntit la pămînt. Lovit cumplit de rău, multă vreme s-a zvîrcolit pe zăpadă, gemînd de durere. Sîgnei şi cu Tit, ca şi cînd n-ar fi fost vinovaţi cu nimic, au ridicat lemnul, oftînd şi văitîndu-se într-un glas cu dînsul, într-o prefăcută înduioşare.

Din ziua aceea, tata a început să fie cu ochii pe dînşii, bănuitor, dar amîndoi îşi urmăreau planurile grozav de blînzi şi de supuşi. Cu toată iscusinţa tatii, l-au întrecut în viclenie ; Sîgnei îl învîrtea pe Tit cum îi plăcea ; era întotdeauna vesel, iute, cu o fire uşuratică, în timp ce Tit era greu de cap, închis şi fugea de oameni, pe care-i socotea ca pe nişte duşmani. Era sfios, privea mereu de jur împrejur, îşi ascundea ochii şi mîinile şi, cînd îl căutai, îl găseai pitit prin locurile cele mai tainice.

Odată Katia i-a strigat în glumă lui Tit :

— Hei, Titka, vezi ca nu cumva să-mi tai coada ! Bagă de seamă că într-o zi ai să furi şi crucea ! Potcoavele de la cizmuliţe cine mi le-a scos ? Desigur, tu, zgîrcitule, nepricopsitule !

Altădată, după o ninsoare şi o viforniţă grozavă, bunicul a poruncit să fie zvîrlită jos, în ogradă, zăpada de pe acoperişul casei, şi de acolo să fie cărată cu sania în uliţă : zăpada era aşa de mare, încît acoperişul stătea aplecat, ameninţînd să se prăbuşească. Printr-o gaură se întrezărea cerul cenuşiu, iar pe grămada de zăpadă lumina juca în sclipiri întunecate. Eu cu Sioma, cu lopeţile în mîini, stăteam lîngă sanie şi priveam cu teamă la smocurile de zăpadă şi la căpriorii îndoiţi. De pe acoperiş, vocea tatii ajungea jos supărată, în timp ce Tit îl înfrunta fornăind pe nas, iar Sîgnei rîdea piţigăiat.

— Sîgnei şi cu Tit nu se apropie de gaură. Se tem să nu se prăbuşească — spunea cu răutate Sioma, care striga, ridicînd capul spre gaură : Hai, voi stăpîni de paie, cu mîinile de ceară, prăbuşiţi-vă odată ! N-aveţi nici o grijă, că sub gaură stă pregătită sania, iar murgul e gata să vă scoată în uliţă !...

Pe acoperiş, cineva umbla cu băgare de seamă. Căpriorii trosneau şi se îndoiau. O grămadă de zăpadă se prăbuşi în sanie, împrăştiind o pulbere de fulgi albi. Pe urmă au început să cadă bulgări ; în jurul lor omătul se cernea ca printr-o sită. Cînd zăpada s-a făcut cît un munte deasupra săniei, Sioma a strigat :

— Destul ! Am plecat !... Mînă !...

În clipa aceea, tata se prăvăli cu picioarele-n sus, rostogolindu-se. Se lovi cu capul de zăpadă şi fu zvîrlit într-o parte. Speriat, palid, cu faţa jupuită, sări numaidecît în picioare şi, şchiopătînd, ameninţă cu pumnul, privind în sus :

— Ah, voi, nemernicilor ! V-arăt eu vouă !

Pe marginea găurii se iţea capul lui Sîgnei, strîmbîndu-se de rîs, şi chicotind ascuţit :

— Frăţioare, doar n-am vrut s-o fac cu tot dinadinsul ! Te-ai lovit ? Afurisitul de picior e de vină, el ţi-a alunecat. Tocmai atunci m-a împins Titok din spate...

Cînd tata trecea pe uliţă, cu mersul lui iute şi apăsat, legănîndu-se dintr-o parte-n alta, pe la ferestre şi pe prispe se iveau bărbaţi şi muieri, care spuneau :

— Ia uitaţi-vă cum îşi mai mişcă Vasenka picioarele ! Merge de parcă ar trage o linie !

— Ei, da, toţi bărbaţii din casa lor sînt mintoşi. Vasenka împarte cuvintele de duh, aşa cum împarţi banii cînd dai de pomană.

Toţi îi spuneau cu respect :

— Vasili Fomici, ce mai fraţi ai, Vasili Fomici ! Nu sînt răsfăţaţi, nu sînt beţivi ! Tot unul şi unul !...

Tata, mulţumit de el, cu o nepăsare mîndră, rînjea uitîndu-se în pămînt cu un aer de superioritate :

— Care din neamul nostru a fost prost ? Cine s-a născut slut ?

El însă se socotea cel mai deştept şi ăl mai frumos dintre toţi şi se fudulea în faţa oamenilor.

— Totuşi prea tare te umfli-n pene, Vasili Fomici !... Noi stăm şi ne gîndim cîteodată dacă nu cumva pricina fuduliei tale se datoreşte vreunui... ajutor boieresc. Deh !... mătuşa Ana a trăit doar la curte... Oare n-a pişcat-o cumva din întîmplare vreun duh boieresc ?...

Tata nu numai că nu se supăra de această bănuială, dar mai şi rînjea.

Familia noastră era apreciată şi la curte.

— Unchiul Foma se spune că ar fi fost măscărici.

— Da, la boieri, toţi au fost măscărici, dar nu toţi împleteau bice scurte.

Cuvintele acestea neînţelese îi puneau pe toţi în încurcătură. Ţăranii se scărpinau în ceafă.

Însă atunci cînd bunicul se purta cu el ca cu unul cu mintea necoaptă şi dădea să-l bată, tata se mînia, devenea posomorît, nu uita repede, se retrăgea ca ursul în bîrlogul lui şi era înspăimîntător în tăcerea şi în răceala lui.

V

În fiecare zi se perindau la noi vecinii, aduşi, chipurile, de nevoi : ba să împrumute o măsură de mei ori de făină pînă la măciniş, ba să-mprumute calul ca să ducă secara la moară.

Se aşezau pe un colţ de laviţă şi pălăvrăgeau despre necazurile lor, despre treburile săteşti. Ţăranii îl socoteau pe bunicul un unchiaş deştept şi atoateştiutor, pentru că nu numai că dusese o viaţă din greu, dar mai era şi un om umblat prin multe locuri : făcuse cărăuşie şi luase aminte cum o duc oamenii în alte judeţe şi gubernii. Trecea drept un bătrîn şiret şi prevăzător ; ca unul căruia îi place să gîndească de o sută de ori şi să măsoare şi să cîntărească tot de o sută de ori.

Ori despre ce ar fi vorbit ţăranii, toate dezbaterile duceau la „pămînt", la „arendă", la faptul că „nu ai de ce să trăieşti". De obicei veneau vecinii de teapa noastră şi rudele. Cel mai des grăbea să ne calce pragul Sereoga Kaleaganov, cu barba lui roşie, în şuba ruptă, cu cuşma roasă şi pîslarii stîlciţi. El se închina de zor la icoane, apoi începea cu o voce răguşită :

— Vin cu o rugăminte la tine, moş Foma. Ce vrei, unde-i aţa mai subţire, acolo se rupe !... Fără moară nu se macină pîinea şi nevoii nu-i poţi pune frîu... Dacă nu munceşti, n-ai ce băga-n gură. Am venit după ferăstrău, moş Foma. Vreau să sparg războiul de ţesut şi să fac lemne din el. N-am ce pune pe foc... Apoi glumea posomorît : Poate că pînă la primăvară dă domnul să desfac casa bîrnă cu bîrnă şi s-o ard în sobă. Iar de paşti vă chem să veniţi ca să-ncingem o horă în jurul vetrei... Îşi învîrtea capul roşu şi ochii i se umpleau de vrăjmăşie : Eh, mare năduf, vecinilor ! Şi goi, şi desculţi, şi nemîncaţi... Mitri Stodnev, predicatorul nostru ne-a scos tot sufletul. Dacă-i datorezi o copeică, trebuie să-i munceşti de-o rublă... Toată ziulica munceşti pentru dînsul şi ai tăi mor de foame. Mă gîndeam că mă duc să lucrez

cu ziua la boier, dar nu m-a îngăduit. Mi-a spus : „Mai întîi munceşte să-ţi plăteşti datoria şi pe urmă n-ai decît să tot pleci unde-ţi vrea sufletul..." Şi cum poţi să-ţi plăteşti datoria, dacă nevoia te mînă-ntr-una către alte datorii ?...

Înciudat, înjură de mamă. Bunica de îndată l-a ruşinat:

— Nu ţi-e ruşine, Serghei, să grăieşti asemenea vorbe deşănţate ? ! Aşa ceva nu se cade să spui în faţa fetei şi a copiilor. La noi în casă nu s-au auzit niciodată vorbe urîte. Trebuie să faci rugăciuni, că aduci după tine o droaie de diavoli. De-asta te şi pedepseşte dumnezeu.

Sereoga zîmbea întunecat, mugind parcă încet şi cu obidă :

— Eu n-am cînd să mă rog, mătuşă Ana !... Din pricina sărăciei, dumnezeu m-a gonit ca argat la Mitri Stodnev. Pe mine m-a uitat dumnezeu. Chiar dacă mi-aş toci fruntea-n mătănii, tot nu şi-ar întoarce ochii la mine să mă vadă... Pe suflet n-am decît un singur păcat : îmi bat muierea, pentru că pe altcineva nu-mi pot vărsa năduful.

— Nu-l huli pe dumnezeu, Serghei ! se supăra bunica. Nu uita că puterea ta e în mîna lui. Vezi să nu te pedepsească toată viaţa, Serghei !

— Eu şi-aşa mă chinuiesc, mătuşă Ana — se revolta Sereoga. Şi de ce ? Pentru care păcate ? Că sînt sărac ? De ce nu se chinuieşte şi Mitri chiaburul ? Cine-i dăruieşte bogăţia şi norocul ? Dumnezeu sau diavolul ? La asta trebuie să te gîndeşti.

Bunica mormăia :

— Dumnezeu iubeşte răbdarea... nu trebuie să cîrteşti !

— Eu să rabd, iar boierul şi chiaburul nu mai pot de bine şi mă călăresc pînă mă deşală. Să rabd pînă mi-or rupe toate coastele ?

Bunicul şedea pe cuptor sau îşi făcea de lucru cu hamurile, zîmbea isteţ şi glumea :

— Tu, Sereoga, mai bine ai pleca la oraş şi te-ai făli în faţa tîrgoveţilor cu puterea ta : i-ai asmuţi pe toţi bătăuşii şi le-ai rupe oasele. Grozav le place aşa ceva tîrgoveţilor ! Te-ar auri, te-ai umple de bani.

Sereoga îi răspundea serios :

— Acolo sînt tîlhari, se bat cu greutăţi. Nikolai Podgornov umblă de mulţi ani prin tîrguri, el le ştie toate astea, cunoaşte toate tertipurile, toate dedesubturile. După cum văd, aşa nu mai merge. La primăvară am să fug la oraş. Aici mă paşte moartea, moş Foma ! La plecare spunea posomorît : Poate că şi voi, vecinilor, sînteţi de părere că n-ar trebui să stric războiul de ţesut şi că mai bine ar fi să ne adunăm o ceată de oameni nevoiaşi şi să ne năpustim asupra boierilor şi-a chiaburilor ca să-i prădăm ?

Bunicul rîdea în barbă, iar bunica, speriată, ridică braţele-n sus, suspinînd :

— Doamne fereşte ! Cum îţi trece prin gînd asemenea nelegiuire ? Uite unde te duce sărăcia !

Katia torcea şi rîdea, aplecîndu-se peste fuior :

— Cîtă putere se prăpădeşte de-a surda în omul acesta ! Nu-i pot ţine piept trei inşi ! Cu pumnii lui se ţine toată uliţa noastră. Iese în faţă, suflecîndu-şi mînicile, şi păşeşte ca Eruslan.

Tata cîrpea pîslarii şi îşi aduse aminte cu oarecare pizmă :

— Ce om muncitor era omul ăsta ! Toate celea aveau spor în mîna lui ! Nimeni nu-l întrecea la coasă ori la secere ! Ridica în furcă o căpiţă-ntreagă şi striga mereu rîzînd : „Dă, doamne, că putere am !“ Acum s-a-ncurcat de tot !

— De vină-i vinul, băutura — mormăia bunicul. Pe timpul boierilor şi-ar fi ştiut el locul. Cît pentru mied şi băutură, l-ar fi snopit în bătaie, în grajd.

Tata încercă să-l înfrunte pe bunic :

— Crezi că din pricina rachiului ori a vinului şi-a pierdut omul bunăstarea ? După seceta de anul trecut, cîţi ţărani nevoiaşi n-au fugit goi şi desculţi în alte părţi ! Şi noi n-am mîncat lobodă ? Ţii minte ? Am scăpat de foamete vînzînd vitele şi pînzeturile muierilor. Şi de-atunci nu ne mai putem veni în fire : lucrăm pămîntul boierului în dijmă şi datoriile la Mitri se ţin lanţ...

— Vorbeşti ca şi cînd toate astea nu s-ar cunoaşte ! îl întrerupse bunicul. Deştept mai eşti ! Oameni ca tine ajung să umble prin lume cerşind, dacă n-au un tată ca mine care să-i sfătuiască.

Tata tăcu îmbufnat şi gîfîia, aplecîndu-se deasupra pîslarilor.

Larivon venea şi el adeseori, cu barba lui mare, băgată-n cojoc. Tata şi bunicul păreau băieţandri pe lîngă dînsul. Larivon era un bărbat frumos, cu barba pînă la brîu, deasă şi strălucitoare, de culoarea pîinii proaspete. La noi, barba lungă trecea drept singura podoabă măreaţă a unui ţăran. Larivon avea faţa prelungă şi nasul drept, ca al unui sfînt din icoană, ochii negri, aprinşi, neliniştiţi. Uneori se putea zări în ei o blîndeţe şi o duioşie aproape muierească, iar alteori erau aprinşi sau tînjeau.

La noi în casă nu prea era iubit. Cîteodată venea cu o căldare de rachiu, o aşeza pe podea şi începea să bea cu o cană de tablă. Descheindu-şi şuba, îşi scotea cu grijă barba, pe care şi-o mîngîia cu palma.

— Cumetre Foma, la tine vin oamenii ca să mai prindă ceva din înţelepciunea ta — spunea clipind din ochi. Şi pe mine m-a mînat necazul la tine, după un sfat. Ţi-aduci aminte de răposatu' taică-meu ? El îţi dădea un sfat bun şi-ţi arăta şi calea. Boierul Ismailov holbează numai ochii şi ţipă : „Toţi sînteţi nişte proşti şi nişte puturoşi ! Învăţaţi de la bătrînul Foma : e ca un şarpe, nu-l poţi prinde nici de cap, nici de picioare, îţi scapă printre degete, dar bucata ţi-o-nşfacă !"

Bunicul, deşi se încrunta, părea mulţumit. Pufăia pe nas, iar în ochii lui spălăciţi sclipeau luminiţe.

— Toţi trăim pe acelaşi pămînt, cumetre Larivon, şi de pe el nu ne putem desprinde !... filozofa bătrînul, frămîntînd hamul cu degetele lui mari. Cu boierul am trăit o viaţă. Ca să te-nchini lui, nu înseamnă să dai capul la tăiere. Lui Ismailov i-am cerut patru deseatine de pămînt nedesţelenit, chiar acela din marginea mlaştinei.

— Ştiu... cum să nu ştiu ? ! zîmbea Larivon. Toţi s-au crucit cum de l-ai prostit pe boier.

— Nu fusese arat niciodată pămîntul ăla, departe de Mitri Mitrici cale de-o verstă. Mă închin lui cu această rugăminte. El holbează ochii la mine şi-mi spune : „Pentru ce-ţi trebuie acest pămînt putred, Foma ? Acolo, nici buruienile nu cresc". „Eu, Mitri Mitrici, nu pot lucra un pămînt de mirişte ; nu-mi iese la socoteală, pe din două şi încă două zile, să-ţi lucrez ţie. Pămîntul acesta mi-l dai numai cu dijmă, un snop la patru şi fără clacă." El se holbează din nou la mine, smucindu-şi barba : „Prost eşti, şi încă prost bătrîn ! N-o să-ţi iasă nici pe dracu' acolo ! Doar că ai să-ţi omori singur calul şi c-ai să crăpi de foame ! E un loc putred, ţi-am mai spus, pînă şi buruienile sînt otrăvite acolo. Ia-l ! Dar să nu te prind că vii la mine cu nevoile. Asmut cîinii, să ştii !" Eu îi cad la picioare, iar el se simte măgulit. După care am desţelenit pămîntul, l-am arat în lung şi-n lat şi l-am semănat... Apoi bătrînul înălţă capul, arătîndu-şi prin barbă colţii rari şi ochii în care-i jucau luciri viclene : Aşa recoltă n-am mai pomenit ! A venit boierul în brişcă, ţipînd şi drăcuind : „Mincinosule ! Tîlharule !" Ce rîs a mai fost atunci !

Larivon nu rîdea, ci se uita posomorît la spatele încovoiat al tatii, care-şi prindea căptuşeala la pîslari. Barba lui se revărsa alungită pe cojoc, întocmai ca o coadă de cal, şi se vedea bine că n-avea astîmpăr din pricina prea marii lui puteri, că-i este strîmt şi la el acasă, şi aici la noi, şi în sat. El era menit pentru lucruri mari, să se dezvolte în plin, nu să-şi piardă vremea într-o curticică, făcîndu-şi de lucru pe pămîntul pe care-l munceşte de pomană, dînd boierului dijmă un snop din doi.

— Ce să fac, cumetre Foma ? întrebă Larivon, răsucindu-şi capul păros şi oftînd din greu. După puterile mele, ar trebui să mă fac tăietor de lemne sau edecar. Am să mă prăpădesc aici... Hai să mergem împreună, Vaska, pe Volga !

Bunicul se întunecă la faţă, mormăind :

— Tu mai bine te-ai lăsa de băutură... Ai să-ţi scoţi ultima făină din hambar pentru rachiu şi ai să-ţi trimiţi copiii în lume. Pe Volga sînt numai golani. Mai bine ai bea mai puţin şi-ai munci mai mult.

Larivon, chinuit, se ruga de bunica :

— Cumătră Ana, dă-mi, pentru dumnezeu, cvas ! Toate măruntaiele-mi sînt arse de mied !

Bunica, strîngîndu-şi buzele şi cu ochi răi, îi aduse tăcută o ulcică de cvas acru.

Larivon deşertă toată ulcica, pe nerăsuflate.

— Cine l-a băgat pe taică-tău, pe cumătrul Mihailo, în groapă ? îl certă bunicul. Şi ce bătrîn drept-credincios era ! Dacă l-ai fi ascultat, ai fi avut casa îmbelşugată. Acum, totul în viaţa ta e şubred. Bei şi le spulberi toate în vînt...

— Nu vorbi aşa, cumetre Foma ! rosti cu mîhnire Larivon, uitîndu-se neliniştit în jur. Tot îmi alunecă din mînă, n-am drum slobod, cumetre Foma, n-am unde mă duce... Nu mai ajung să lucrez pentru mine, ci numai pentru boier. Îţi vine să-nnebuneşti de necaz, cumetrelor ! Am s-o mărit pe sor-mea Maşka, o să iau banii şi o să răsuflu şi eu mai uşurat. Fată ca Maşka nu se află-n tot satul : şi frumoasă, şi voinică ! Seamănă cu mine. Maxim Susin îmi dă o sumă cam pe sponci, dar am să mă mai tocmesc cu el... De cînd e la curtea boierească, Maşa s-a obrăznicit de-a binelea şi nu mă mai ascultă de loc. Ieri, cînd i-am vorbit de Maxim, m-a dat afară pe uşă.

Mama se uita îngrijorată la Larivon, dar tăcea, aşa cum de altfel îi stătea bine unei nurori tinere în casă.

— Îmi aduc aminte — continua să vorbească Larivon — că odată a venit la mine vecinul, curelarul Kuzma Kuvîrkin, un bătrîn cu barba scurtă, aspră, ca un fuior de cînepă, chel, semănînd cu sfîntul Nicolaie. Şi vara, şi iarna umbla fără şapcă, într-un cojocel, cu un şorţ de piele murdar, şi eu mă miram întotdeauna cum de nu-i degera chelia. Cînd îl căutai era vesel şi ochii lui argintii rîdeau mereu. Avea glas subţire şi tremurător. Pe uliţă îl vedeam numai lîngă hambare,

unde răsucea, împreună cu fecioru-său cel roşcovan, care a făcut armata, pieile crude. Şi acestuia îi plăcea să bea de sărbători. Atunci îl vedeai umblînd beat pe uliţă, în şorţul lui murdar, susţinut de flăcăi ca să nu se-mpiedice, în timp ce el dansa pe picioarele-i strîmbe, cîntînd subţirel şi dînd din mîini :

Dănţuia crapul cu racul,
Pătrunjelul cu dovleacul...

Apoi striga duios flăcăilor : „Dragii mei !"... Şi cînta băbeşte : „Ce bine trăieşte acela pentru care necazul este numai jumătate din necaz ! Uite, am băut şi vreau să joc !"... N-a isprăvit bine să se închine şi glasul lui a izbucnit în rîs, spunînd : „Tu, Larivon Mihailîci, mai bine te-ai întovărăşi cu mine să lucrezi şi să moi pieile. Ai o putere de taur şi pieilor o să le placă puterea ta. Umbli fără rost, ca un cîine de pripas care urlă şi vrea să sară-n gîtul tuturora. Fără lucru, turbezi. Munca îl face şi pe slăbănog voinic"...

Bunicul încuviinţă cu tîlc :

— Fără lucru eşti ca şi fără gînduri ! Chiar deşteptul ajunge prost. Trebuie să munceşti, să-ţi clădeşti un cuib, nu să-l fărîmi. Gospodăria cere o mînă puternică.

Larivon îşi mişca mereu barba lungă, continuînd să se jeluiască :

— Nu-i pentru mine, nene Kuzma, dă-mi un lucru potrivit, să-mi salte inima sau să-mi trosnească oasele. Atunci îţi răstorn lumea !...

— Lumea n-o poţi răsturna cum vrei tu, Larivon Mihailîci ! suna glasul lui Kuzma. Oricît te-ai strădui şi oricît ai sări tu cu picioarele-n sus ! Stai mai bine înfipt pe picioare şi întrebuinţează-ţi mîinile mai cu folos !

— Tu, nene Kuzma, ai o meserie — îi întorcea vorba Larivon. Tu nu iei pămînt în dijmă de la boier, nu-ţi frîngi spatele pentru el : tu ai bani ! Ţie ţi-e mai uşor decît nouă să cumperi făină... şi ţi-ai făcut drum şi la Stodnev.

— Ce să mai vorbim ! Mitri Stepanîci, pentru o jumătate de rublă, îţi pune la socoteală cinci copeici. Tu umbli liber şi, slavă domnului, dacă eşti viu şi sănătos, trebuie să te bucuri ! Soarele te luminează şi te-ncălzeşte, şi nu o singură dată pînă la moarte o să mai chefuim şi-o să mai jucăm.

— N-am ce face — se plîngea din nou Larivon. N-am unde să mă duc. Putere mi-a dat dumnezeu, slavă lui, dar fără spor. Mă apasă puterea şi nu ştiu ce vreau. Şi boierul ia şapte piei de pe mine, şi cei de la plasă mă jupoaie, iar eu sînt gol şi nemîncat, nu-mi găsesc loc, şi pentru mine însumi sînt o povară. Deodată se ridică de pe bancă şi spuse : Vasea, Titka şi tu, nene Kuzma, hai să mergem în bătătură să ne batem. Voi toţi împotriva mea. Poate aşa o să-mi treacă amarul.

Tata, fără să-şi întrerupă lucrul, îl sfătui zîmbind acru :

— Du-te, Larivon, şi te luptă cu taurul comunal, căci oasele noastre nu-s de oţel şi puterile abia ne-ajung!

Larivon şi-a ascuns barba în cojoc şi a plecat tulburat.

Iarna, ţăranii şedeau prin case : treburile în gospodărie se mai împuţinau, nu mai era nici o grabă. Dimineaţa strîngeau şi scuturau paiele în grajdul vacii şi al oilor, în ograda din spatele casei. Hrăneau vitele, frămîntau paiele tocate cu tărîţe pentru murg, curăţau ograda, reparau hăţurile, cărau gunoiul la cîmp, plecau după nutreţ pe arie. Dar bunicul era un bătrîn muncit de neastîmpăr, nu putea să stea fără treabă. Mereu găsea de lucru pentru el şi pentru feciorii lui. Se lua deseori de cîte un mărunţiş nefolositor. Ba se apuca de hamuri, ba de hăţurile vechi pe care le primenea cu o împletitură de lînă. Dar neapărat ţinea să-i pună pe tata, pe Tit şi pe Sioma fie să cîrpăcească pîslarii şi cizmele, fie să schimbe legătura de piele la lanţuri, fie să fiarbă mălin sau să împletească învelitori pentru sanie. Sioma făurea cu mare meşteşug felurite obiecte din nuiele, totdeauna noi şi atrăgătoare, în vreme ce eu mă învîrteam mereu pe lîngă el şi căutam să-l ajut cu tragere de inimă. Mai ştia, de asemenea, să facă greble

adevărate, topoare frumoase din lemn de mesteacăn, construia căruţe mici, iar odată a întocmit o moară de vînt, cu roţi dinţate, cu rotiţe, cu pîlnie şi mai. Se pricepea la tot soiul de născociri, şi chiar bunicul l-a lăudat odată, îndemnîndu-l în chip de povaţă :

— Tu, Sioma, meştereşte mai multe nimicuri de-astea, fă o piuliţă, o sanie, o moară de apă. Eu am să le duc la tîrg să le vînd sau să le dau boierilor la conac. Poate tot am să scot vreo rublă pe ele...

Toată ziua lucram astfel cu mare tragere de inimă la toate aceste lucruşoare, uitînd că bunicul ni le va lua şi le va duce afară din casă. Cînd era gata vreo moară de vînt, ieşeam în uliţă şi o încercam în vînt. Aripile ei se mişcau vesel, roţile şi rotiţele dinţate se învîrteau, huruiau şi scîrţîiau, iar noi, eu şi Sioma, rîdeam de bucurie.

Deşi aveam abia opt ani, ca orice copil de ţară eram un ajutor destoinic pentru cei mari : la rînd cu bărbaţii făceam orice treabă în gospodărie. Ca şi Sioma şi ca Tit cel de şaisprezece ani, şi eu ştiam foarte bine întreaga viaţă a satului, cît pămînt are fiecare ţăran, ce nevoi are fiecare, cu ce se îndeletniceşte, cine flămînzeşte sau cine se îmbogăţeşte, cît pămînt are boierul şi cum îi duce pe ţărani la robie şi ruină.

După „eliberare", satul nostru a primit un „nadel"[1] mic, dar plata de răscumpărare impusă ţăranilor era grea ; afară de asta mai trebuiau plătite şi birurile.

Înainte, iobagii arau tot pămîntul boieresc şi familia ara mult mai mult pămînt pentru nevoile ei decît acum.

Pentru „boieresc" lucrau o dată la două zile. Acuma n-ajungeau să strîngă de pe „nadelul" lor nici pentru trai, fiind nevoiţi să arendeze pămînt de la boier, şi să dea drept dijmă un snop din doi sau să lucreze trei zile pe săptămînă, ca în timpul iobăgiei, ori să-şi piardă zilele preţioase pentru diferite corvezi la construirea drumurilor în judeţ şi plasă. Pentru ei, puţin timp le

[1] Nadel — loc de pămînt rămas în folosinţa ţăranilor, în urma reformei din 1861. (n.r.)

mai rămînea. Țăranii arau, coseau și secerau în grabă, ieșeau la lucru în zori și înnoptau pe cîmp. Cîștigul era mic, paiele rămînînd boierului — dijma o făceau pentru cîștig la jumătate. Mai plăteau amenzi pentru stricăciunile făcute de vite pe pășune, iar cînd nu aveau cu ce să-și răscumpere vaca, oile sau calul, animalele stăteau în curtea boierului, fără hrană, cîteva zile și de cele mai multe ori piereau de foame. Boierul își primea plata în bani, peste munca depusă. Toată pădurea era a boierului. Pentru a-ți putea construi o izbă sau un hambar, pentru împrejmuit un staul sau pentru a-ți face o rezervă de lemne trebuia să te vinzi boierului sau să intri în datorii la chiaburi, la Mitri Stodnev, la starostele Pantelei, la Serghei Ivaghin, cămătarul.

Acest lucru li se părea țăranilor mai greu de îndurat decît jugul boieresc, căci chiaburii îi canoneau aprig pentru datorii, trimițîndu-i departe în cărăușie, cu piei, cu lînă și cu grîu. Mulți țărani, ca și bunicul nostru, plecau în cărăușie sute de verste, pribegind departe de casă cîteva luni. Totuși nu izbuteau să scape de datorii. Cîțiva dintre vecinii noștri au fost nevoiți să-și dea loturile pentru datoriile lor lui Stodnev și Pantelei, intrînd argați la dînșii an după an. Sereoga Kaleaganov și Vanka Iulenkov și-au dat fîșiile lor de pămînt. La Sereoga în ogradă mai umbla o iapă slăbănoagă, rozînd gardul de nuiele. Calul lui Iulenkov însă murise, iar el i-a vîndut pielea unor tătari nomazi. Se mai țineau cu chiu cu vai vacile, cărora muierile le purtau de grijă, fiindcă, fără vacă-n ogradă, mureai de foame. Unii țărani plecau din sat să-și caute de lucru prin lume, și casele lor rămîneau pustii, iar ferestrele erau bătute-n scînduri.

Mitri Stodnev strînsese multe „nadeluri“, dar se aflau răspîndite în diferite părți. Din pricină că cei mai mulți dintre țărani aveau datorii la el și în plasă, toți își scoteau căciulile în fața lui ; el făcuse o nouă împărțire a pămîntului și unise toate „nadelurile“, în spatele ariilor noastre, într-un singur lot care ajungea pînă la hotarul din Kliuci. În spatele cămării lui celei mari

clădise o magazie de piatră unde se puteau păstra felurite unelte. Aici se lucra ca la „boieresc“, şi venea şi Sereoga Kaleaganov, şi Vanka Iulenkov, şi alţii. Cîteodată, cînd era mult de lucru, mai ieşea tata sau Tit cu calul nostru.

Se povestea că Sereoga n-ar fi dus-o prost înainte. Îi ajungea pîinea pînă la recolta nouă, iar în ograda lui se găseau doi cai, două vaci şi vreo cinci oi. Era un gospodar muncitor, puternic, conştiincios şi vesel, de invidiat. Nevastă-sa, Agafia, era şi dînsa vrednică muiere. Trăiau în înţelegere. La lăsata secului le plăcea să se arate-n lume ; Sereoga se plimba împreună cu nevastă-sa într-o sanie cu zurgălăi, trecînd ca vîntul prin sat, cu caii împodobiţi cu panglici. Îi plăcea să joace şi să cînte, iar cînd mergea să se bată în pumni, îşi sufleca voiniceşte mînecile de la cojoc -şi conducea cetele de ţărani şi flăcăi. După un an însă, dă o recoltă proastă, nimereşte în ghearele lui Stodnev şi de atunci n-a mai putut să-şi vină-n fire ; a vîndut oile, calul, ţesăturile de cînepă ale nevesti-si, şi-a lăsat numai vaca, dar tot n-a scos-o la capăt cu arenda. Pentru munca în gospodăria sa nu mai avea timp, îşi pierdea vremea cu „boierescul“ şi cu argăţia la Stodnev. Aşa s-a zbătut cîţiva ani, şi încă tot mai visa că va scăpa de datorii, dezlegîndu-se de „boieresc“, şi că va gospodări iar ca mai înainte. Apoi a început să bea şi, bînd, s-a înrăit ; a început s-o bată pe Agafia. Toţi s-au îndepărtat de el, se temeau să-l întîlnească, iar el, ca un ciumat, singur, se uita la dînşii pe sub sprîncene cu răutate şi cu ură.

Lucra totuşi la Stodnev, şi pe cîmp, şi-n ogradă, cu o sete turbată, tăcut şi singuratic, parcă s-ar fi răzbunat pe Stodnev din pricina necazurilor cîte îl sugrumau. L-am văzut deseori cum spărgea cu furie lemne, lîngă şopronul unde Stodnev avea munţi de lemne.

Bunicului şi tatii le era milă de dînsul. Dar bunica şi Katia nu-l iertau din pricina Agafiei şi a sălbăticiei în care căzuse. Mama se temea de Sereoga şi, cînd intra în casă la noi, ea se ascundea în bucătărie.

Bunicul, aducîndu-şi aminte de anii trecuţi, îl lăuda :

— Rar se-ntîlneşte un om aşa de vrednic şi de muncitor. Uneori mergeam şi eu la el de-i ceream sfatul: cum să fac, cum să dreg şi cum să nu cad în capcană. Isteţ ţăran şi cinstit; ce-i drept, nu scăpa din mînă ce era al lui, dar nici ce era al altuia nu lua. Tare-i plăcea omului ăstuia să-ţi vie în ajutor! Boierul şi Mitri i-au stors puterea, i-au scos sufletul. Cum să nu se-nrăiască omul?!

Tata nu-l ocolea pe Sereoga şi deseori mergea în casa lui şi tăifăsuiau despre cîte le trecea prin minte. Venea de la el mai tulburat, închis în sine.

Unchiul Larivon se afla în aceeaşi situaţie ca Sereoga, însă nu putea să se obişnuiască cu gîndul că nu era gospodar liber, ci argat la boier, iar a fi argat e mai rău decît iobag. Nu se putea despărţi de „nadelul" lui şi se ţinea cu toate puterile de arenda deseatinelor boiereşti. Muncea spetindu-se aceste fîşii. Chinuia bietul căluţ pînă-l istovea şi deodată arunca plugul de lemn şi boroana pe cîmp şi, aducînd calul înhămat acasă, bea cîteva zile cu deznădejde.

Bunicul, fiind un bătrîn iscusit, nu se dădea în lături cînd era vorba să mai cîştige ceva cînd pleca în cărăuşie. Fiindcă primirea şi predarea mărfurilor în sat se făcea pe cuvînt, fără iscălituri şi fără documente, bunicul putea cumpăra şi vinde pe drum piei, lînă şi ceară, cu cîştig pentru el. La predare, marfa era pe faţă; colonialele, manufactura şi petrolul le aducea în întregime, iar cîştigul din vînzările sale şi-l pitea bine. El ştia că Mitri umblă cu fel de fel de tertipuri viclene şi că nu-i va stinge datoria, ba, dimpotrivă, îi va mai adăuga de fiece dată cîte ceva, ca să-l lege şi mai mult, pentru a-l sluji într-una mai vîrtos, ca un lucrător care nu-l costă nimic. Chiar dacă i s-ar fi cuvenit ceva bunicului, Mitri îi băga pe gît şi manufactură, şi petrol, şi cuie, şi piele de cizmărie, dar în aşa chip socotite, ca să-i rămînă tot dator.

— Tu, Foma Silvestrî, trebuie să-ţi îmbraci şi fata, şi nora, şi flăcăii, trebuie să-i încalţi ca să nu te ruşinezi cu dînşii în faţa oamenilor. Pe tine te stimează

lumea şi-n ţesătură de casă, dar pe tineri nu-i mai poţi îmbrăca într-o astfel de ţesătură. In satul nostru se umblă în cizme din moşi-strămoşi, în haine şi jiletci. Moşii şi strămoşii noştri au venit din suburbiile Volodimir şi Mijgorod, unde se ocupau cu ţesătoria fină şi cu cizmăria. De cînd ne ştim, am umblat curaţi şi n-avem dreptul să nesocotim obiceiurile pămîntului. E păcat... Ţine şi o să ne socotim noi ! Avem aceeaşi credinţă şi un singur drum la dumnezeu. Băieţilor o să le dau bomboane şi nuci. Asta-i pe deasupra, nu ţi-o pun la socoteală !... Lui Fedeaşka o să-i pară bine. E mic, dar citeşte psaltirea şi grăieşte cuvîntul domnului. Lui, a venit sfînta născătoare şi i-a luminat mintea. O să-l învăţ să cînte la biserică. Şi ţine minte : „Pornind de la părintele luminilor, toate darurile sînt desăvîrşite !..."

Cu toate că bunicul era viclean şi neîncrezător, avea slăbiciune pentru cuvîntul domnului, care-l stăpînea cu puteri de vrajă.

Mitri Stepanîci, ca orice predicator şi învăţător înţelept, îl înfrîngea. Bătrînul îl privea pe Mitri din două puncte de vedere, parcă s-ar fi aflat în faţa lui doi oameni : chiaburul şi negustorul, pe care căuta să-l păcălească şi să-i rupă o bucăţică din cîştig ; se certa cu el şi pentru o copeică. Pe învăţător şi pe predicator îl respecta însă, supunîndu-i-se plin de cuviinţă.

Eu mă furişam uneori după bunicul, în magazia lui Mitri Stepanîci, ticsită cu fel de fel de mărfuri, numai ca să pot admira aceste minuni, aceste bogăţii nemaivăzute. Niciodată nu eram gonit de acolo, dimpotrivă, Mitri Stepanîci se juca duios cu cîrlionţii mei şi-mi dădea o bomboană lungă, colorată, făcută din zahăr şi încinsă cu un brîu auriu.

— Hei, învăţatule, ştii glasurile ? Ia spune, ce glas e ăsta ? şi începea să cînte pe nas : „Doamne, miluieşte-ne pe noi, păcătoşii !..." Bravo ! Eşti deştept ! Adevărat, glasul al doilea. Vino la slujbă, la vecernie, şi aşază-te lîngă banca de lîngă tetrapod. Ascultă şi cîntă !...

Bunicul, fălos, îmi poruncea cu un zîmbet cucernic :

— Spune : „Păzeşte-l, Cristoase, pe nenea Mitea pentru cuvintele lui blînde !“

Ruşinat, mormăiam mulţumirea mai mult în silă şi mă uitam cu luare-aminte la poza de pe peretele de piatră. Mitri o scotea şi mi-o dădea.

— Astea sînt păsările raiului : Sirin şi Alkonost ! Ia-le şi cîntă ca ele, dulce şi fermecător ! Se spune că un tînăr le-a ascultat un veac, ca o clipă, iar cînd şi-a revenit şi s-a privit într-un izvor, s-a văzut bătrîn, cărunt. Mare minune şi mare e puterea cîntecului dumnezeesc...

Bunicul zîmbea evlavios, mîngîindu-şi barba :

— Doamne, fie-ţi milă de mine, păcătosul !...

Mitri Stepanîci ştia să vorbească frumos şi cuceritor. El îi vrăjea deopotrivă pe bătrîni ca şi pe tineri şi cuvintele lui, şi glasul lui melodios şi pătrunzător răsunau ca o muzică. Eu mă gîndeam că tot aşa poate vor fi încîntat lumea cu glasul lor melodios şi păsările cerului. Însă acest dar de a vorbi nu-l irosea degeaba Mitri Stepanîci. Fiecare cuvînt al său îl costa scump pe ţăran ! Chiaburul şi predicatorul se contopeau într-o singură fiinţă cu o îndoită putere. Mitri Stepanîci, atît în casa de rugăciune, cît şi în prăvălie sau în învoielile de afaceri cu ţăranii, îi storcea pe oameni de voinţă, de orice rezistenţă, prin frumuseţea cuvintelor şi a înţelepciunii sale buimăcitoare. După ce stingea în ei neîncrederea, orice gînd de vrăjmăşie sau de răzbunare, făcea din ei ce dorea. Cînd însă ţăranii se dezmeticeau şi-şi dădeau seama de dibăcia cu care i-a păcălit Mitri Stepanîci, îl admirau şi nu se supărau pe el, ci pe ei înşişi :

— Ce moşi pe groşi ! Ce pălăvrăgeală ! Ştiam noi că nu degeaba ne turna el la basme ! I-am căzut în labe ! Mîncător de oameni ! Eh, prostime încrezătoare ! Păcătoşi fără minte ce sîntem ! Aşa ne trebuie, dacă n-am avut parte de carte...

Învăţătura însă nu le folosea. Stodnev se îmbogăţea pe zi ce trecea, ajungînd o putere de nebiruit, în timp ce ţăranii se încurcau din ce în ce mai mult în căpcănile sale.

Nici administratorul moşiei boiereşti nu era mai bun : Mitri Mitrici Ismailov, un bătrîn înalt, uscăţiv, serios, aspru, cu o ţinută militărească, cu ochii holbaţi, cu degetele schilodite la mîna stîngă. Umbla hotărît ca un stăpînitor, pocnind cu nagaica peste carîmbul cizmelor. Iarna călătorea în sanie trasă de trei cai sau înhămaţi la rînd cîte doi, îmbrăcat într-o manta cenuşie, pufoasă, „un caftan şi jumătate". Cea mai mare parte din pămînturile aflate în seama lui Ismailov era dată-n arendă ţăranilor, în parcele mici, iar cealaltă parte, mai mică, îi rămînea s-o lucreze cu plugul, secera şi treiera grîul cu maşinile. Atît pe cîmp cît şi la treierătoare se lucra cu cai, şi ţăranii noştri munceau fără întrerupere, făcînd cu schimbul, ca pentru „boieresc". Prin ogradă nu prea ţinea argaţi, doar la grajdurile cailor paznici şi servitori la bucătărie.

Cei care arendau pămîntul la jumătate nu ieşeau la „boieresc" ; aduceau fiecare al doilea car de secară la treierătoarea boierului. Dar şi aceştia veneau toamna la boier, pentru a tăia porumbul şi a dezgropa cartofii, avînd un cîştig de zece copeici pe zi. Noi, copiii, mergeam cu plăcere la cartofi. Asta era o muncă în devălmăşie, veselă. În fiecare sîmbătă căpătam şase griveni [1] şi zburam fericiţi şi bogaţi acasă. În pridvorul înalt al casei boiereşti şedea la o masă Ismailov şi-şi smucea nervos barba tunsă, cu degetele schilodite, în timp ce slăbănogul Gorohov, cu nasul mare, făcea socoteli cu ajutorul abacului şi scria apoi ceva pe hîrtie. Flăcăii, fetele şi băieţii se îmbulzeau gloată în jurul pridvorului şi aşteptau să fie strigaţi pe nume. Cînd administratorul mă chema pe nume, eu muream de frică şi fugeam spre pridvor speriat, ca şi cînd m-aş fi dus la spînzurătoare : nagaica încolăcită pe mîna administratorului şerpuia în aer, iar ochii lui vioi şi înfricoşători te străpungeau ca nişte cuţite. Nu ţin minte cum coboram din pridvor şi cum mă ascundeam în gloată. Acasă, banii îi dădeam

[1] Griveni — veche monedă rusească valorînd zece copeici. (n.r.)

tatii sau mamei, iar ei vărsau monedele de cinci şi zece copeici în palma bunicului.

Mama mă îmbrăţişa şi-mi şoptea duios :

— Hărnicelul meu ! Ţi-ai cîştigat singur de-o cămăşuţă ! Bunicul n-are să te mai dojenească...

Bunica ofta blînd, zîmbea şi punea pe masă un blid cu caşă şi lapte :

— Ai muncit şi te-ai trudit, ajutorul meu de aur, nepoţelul meu iubit ! Şi-acum, ia de mănîncă caşă...

Cîteodată şi Sioma primea împreună cu mine asemenea bucate de zile mari... Dar el rămînea acasă, de cele mai multe ori trebăluind prin ogradă.

VI

De sărbătorile crăciunului, la noi acasă lucrau cojocarii : coseau cojoace noi, reparau pe cele vechi. În izbă, pielea de oaie răspîndea un miros acru şi iute. Blana părea aurie. Bătută cu nuiaua, ridica în aer un praf subţire. Peste tot — pe podea şi pe laviţe — stăteau aruncate bucăţele de blană pestriţe şi cîrlionţate. Pe masă, blana flocoasă era adunată în valuri mari. Pe podea, lîngă uşa întredeschisă a bucătăriei, paiele aurii zăceau grămadă, aşteptînd să fie băgate pe foc.

La noi în casă erau doi cojocari : bătrînul soldat Volodimirîci şi fiul său Egoruşka, un flăcău negricios şi cu nasul coroiat. De fapt, Egoruşka era bulgar. Volodimirîci l-a adus din Bulgaria, după războiul cu turcii. Egoruşka era orfan. Tot timpul campaniei a fost nedespărţit de Volodimirîci, care, înapoindu-se acasă, l-a înfiat. Volodimirîci purta pe cap o curea cu care îşi prindea părul. Faţa lui de veteran, cu barbă ghimpoasă şi favoriţi, era aspră şi ameninţătoare, dar vocea îi era melodioasă, iar ochii luminoşi şi blînzi. Lucra cu multă dibăcie, pocnind tot timpul cu degetarul. Vorbea fără

întrerupere, dar cu haz, spunînd tot felul de zicători, povestind despre luptele de odinioară, dînd mereu sfaturi practice muierilor şi bărbaţilor în ce privea orînduiala gospodăriei şi a vieţii.

Pentru mine, venirea cojocarilor însemna o adevărată sărbătoare ; în viaţa noastră monotonă, lipsită de zîmbet, pătrundea parcă un aer de nelinişte voioasă, întocmai unui vînt proaspăt, de primăvară. Aduceau o dată cu ei zvonul tulburător al glumelor şi al ghicitorilor, freamătul jocurilor şi sprinteneala tuturor născocirilor. Pe unde n-au rătăcit aceşti oameni, cu traista-n spate şi toiagul în mînă, prin ce ţinuturi şi ţări necunoscute n-au umblat pînă s-ajungă la noi !... Sînt înrudiţi cu toată lumea. Poate că în felul în care intrau pe uşă la noi, intrau şi prin alte case, de prin alte sate : deschideau uşa şi, păşind în fumul şi zăduful de acolo, binecuvîntau din prag :

— Pace casei acesteia, pace vouă, gospodarilor ! Au sosit cojocarii : greierii de iarnă ! Băieţi dibaci, cu ace şi foarfeci ! Vă coase şi descoase şi vă face şube cu falduri şi fasoane !... Au sosit cojocarii, măscăricii satului, pe care-i iubesc şi puricii, au sosit spre fericirea muierilor tinere ! Pe fete să le măritām, iar cu flăcăii la nuntă să jucăm ! Şi se închinau adînc, cu şepcile-n mînă : Am sosit într-un ceas bun, au sîntem nepoftiţi, gospodarilor ? Îi primiţi, gospodari, pe cusători şi pe-nveselitori, pentru sărbători şi şezători ?...

Toată vorbăria asta se cînta însoţită de mişcările mîinilor, întocmai ca nişte actori care-şi păstrau însă feţele serioase şi împietrite.

Stăpînii casei se lipeau cu spatele de perete, admirîndu-i pe oaspeţi, bine dispuşi, ca-n zilele de sărbătoare :

— Intraţi, oaspeţi dragi ! Vă rugăm chiar...

Croitorii sau cojocarii păşeau înăuntru, tăcuţi şi hotărîţi, făcîndu-şi larg cruce în faţa icoanelor :

— Fiţi sănătoşi ! Pace vouă şi binecuvîntarea celui de sus peste voi să cadă !

— Cristos cu mila ! întăreau gospodarii.

Se închinau adînc, de trei ori unul în fața altuia, și-apoi începeau vorba despre lucru...

Bunicul tropăia ca întotdeauna prin casă, stăpînit de griji, şi striga supărat, dar cu o morocăneală blajină:

— Iar te-a adus naiba, Volodimirîci, cu luleaua ta? Am să te trimit la biserică, acolo să fumezi, tutungiule! Acolo poţi să-ţi fumezi putoarea, necuratule!

Volodimirîci își descheia şuba, îşi punea traista de pînză pe laviță, se dezbrăca şi, după el, se dezbrăca şi Egorușka. Volodimirîci holba ochii cu viclenie la bunica, scuturîndu-și țurțurii de pe mustăți, în timp ce favoriții i se zburleau ghimpoşi pe obraji:

— Cu ce e mai curată răsuflarea ta decît fumul meu, Foma Silvestrîci? Fumul de tutun trece prin foc şi focul e o putere; e sfînt şi afurisit, în acelaşi timp. În lulea, focul nu-i decît o joacă, în lămpiță împarte zîmbete, în incendii aduce nenorocire, iar în război — victorie şi înfrîngeri. Am să-ţi povestesc cum în Balcani acest foc urla ca un uragan.

Volodimirîci putea să povestească zile-ntregi, întotdeauna cu tîlc, legat de un cuvînt, de o întîmplare şi la timpul potrivit. Toţi îl ascultau cu o mare încordare. Niciodată nu se repeta. Eu rămîneam ceasuri întregi pe laviță, lîngă el, uitînd de mine însumi, de bunicul cel groaznic, de toată lumea. Vorba lui era convingătoare şi pătrunzătoare, trăia parcă încă o dată tot ce trăise în firul povestirii. Folosea un alt grai pentru fiecare istorisire: cînd vesel şi glumeț, cu tuse spasmodică şi sforăieli, cu jocul sprîncenelor şi al ochilor, cînd sumbru, cu privirea neclintită, întrebătoare şi gesturi amenințătoare, sau, alteori, liniştit şi împăciuitor.

Toţi erau obişnuiţi cu dînsul şi-l aşteptau ca pe un om al casei. Dar în acelaşi timp se cam fereau de el şi de Egoruşka. Volodimirîci se silea şi el, la rîndul lui, să se ţie departe de noi, dar nu se supăra pentru asta şi zîmbea îngăduitor, săltîndu-şi sprîncenele şi mişcîndu-şi favoriții. În astfel de clipe, ochii lui deveneau mai verzi şi zîmbea cu şiretenie. Uneori ieşea în ogradă să-şi fumeze ţigara şi, dacă n-avea altceva mai bun de făcut,

atunci se apuca să măture gunoiul din faţa cerdacului sau să spargă lemne sub şopron. La masă, în vremea prînzului şi la cină, se aşeza împreună cu flăcăul lui la capătul mesei şi mîncau împreună dintr-o strachină, bînd cvas din aceeaşi cană. După ce se ospătau, îşi spălau singuri blidele, punîndu-le la o parte de ale noastre.

Cojocarii şi croitorii erau „mireni", fumători, în timp ce noi, ceştilalţi, oameni de credinţă „dreaptă", de credinţă „veche". Cîteodată, în glumă, ca din greşeală, Volodimirîci, cu sclipiri viclene, îşi băga lingura ciopîrţită în castronul nostru. Atunci înlemneam toţi de frică, iar mama şi bunica ţipau cît le lua gura :

— Vai, dumnezeule ! Ce te-a apucat, Volodimirîci ? Vrei să ne spurci, blestematule ?... Să nu mai scăpăm de nenorociri ?! O să trebuiască să luăm un canon...

— Maică precistă, născătoare de dumnezeu, ce cumplit păcat pe mine !... începea să bocească, cu groază prefăcută, ca o muiere, Volodimirîci. Cît p-aci să duc cu mine în iad o familie întreagă ! Apoi, glumeţ, rostea uitîndu-se la bunic : Vezi, unchiule Foma, eu sînt mai tare decît voi : o singură lingură de-a mea a dat gata pe cele şapte ale voastre. Doamne, greu mai trăiţi voi, ăştia, vechii credincioşi ! Fudulia a mîncat oamenii buni ! Semănaţi cu caii care fac cît e ziua de mare ocolul în jurul carului de care sînt legaţi, fără să înainteze un pas. Ce vă dă în schimb fudulia asta ? Mă socotiţi spurcat şi nevrednic să ating mîncarea voastră, dar unde stă scris că voi sînteţi mai buni ca mine ?...

Tata se încrunta înciudat la el şi-i vorbea dăscălindu-l :

— „De vor călători pe acelaşi drum un creştin şi un armean şi vor avea un singur vas pentru apă, din care va bea armeanul, cel dintîi, atunci creştinul nu va bea, ci va sparge vasul şi nu-şi va mai face rugăciunea."

— Vaska, caraghiosule, dar aici nu e vorba despre nici un armean. Iar eu ce fel de armean sînt ? Nu-s eu de un sînge cu tine ?... Şi-apoi, armenii sînt şi ei creştini, ca mine şi ca tine. Vaska ! Nu te lăsa ameţit de fală !...

— Adevărații creștini sîntem numai noi, ăștia cu credința veche, cei care, după datina pomoreană, ținem o singură femeie — i-o tăie tata. Povața din scriptură trebuie înțeleasă după lămurirea tălmăcitorilor noștri. Apoi, dînd ochii peste cap, se grăbi să rostească cu înțelepciune: „Pe toți ereticii trebuie să-i dăm la o parte, fiindcă legătura cu ei este tot atît de primejdioasă ca lepra".

— N-ai nici un respect pentru om, Vasea! îl întrerupse Volodimirîci. Tu nu ești pătruns de dragostea evanghelică. Cristos a mîncat, a băut și a dormit împreună cu samaritenii și cu păcătoșii. Și tot el a spus: „Nu stați împotriva celor mici, ci lăsați-i să vină la mine". Poate că eu sînt de o mie de ori mai bun decît tine. Crezi că tu ești ales să fii judecător?...

— Asta a fost pînă la Nikon. Iar acum, toți nikonienii sînt eretici, ei au nimicit toate poruncile sfinților părinți.

— Ești om bun tu, Vasea! Ți-au băgat tălmăcitorii voștri în gură o talangă în loc de limbă! Mitri Stodnev și starostele Pantelei, tălmăcitorii voștri, scot untul din voi. Ăștia-s tălmăcitorii voștri!...

Femeile îl ascultau pe tata cu evlavie și extaz, auzindu-l cum grăiește sfătos numai din scriptură, și, cu toate că nu înțelegeau nimic din ceea ce spunea el, răsunetul misterios al cuvintelor le ajungea pînă-n adîncul sufletului, făcîndu-le să-l privească pe Volodimirîci cu dușmănie și groază: nu cumva prin vorbele lui de hulire să atragă necuratul în casa lor.

Bunicul își încrunta sprîncenele cărunte, întunecîndu-se la față și trăgîndu-se de barbă cu mîna stîngă; cu dreapta își făcea cruce cu două degete, afurisind:

— „Vă vor urmări și vor zice tot cuvîntul rău împotriva voastră, mințind pentru mine."

Erau vorbele de preferință ale bunicului, cînd se-nfuria.

Ca stăpîn al casei, patriarh și păzitor al poruncilor lăsate de bătrîni, asupra lui apăsa datoria să păzească neîntinată curățenia credinței și a datinelor. Nu putea

îngădui să fie pîngărită credința de către „spurcații mireni" ; vorba lor slobodă semăna necuviințe și pieire. Cum să îngăduie ca acești hoinari, deși prieteni vechi și la treabă și la vorbă, să clatine cu vorbele lor temelia de nezdruncinat a credinței ! Aici erau copii și muieri, și s-ar putea să-i ispitească.

Aceste cuvinte ale bunicului, aspre și autoritare, făcură să se lase tăcerea în mijlocul nostru, ca în urma unui strigăt. Eu mă uitam pe furiș la bunic, îi vedeam sprîncenele cărunte zbîrlite și ochii care ne pironeau pe fiecare de locul lui. Și cuvintele lui mi se păreau crunte și sinistre. Prin ele îl înțelegeam pe bunicul, îi înțelegeam firea, cuvintele acestea aveau ceva magic, ca un blestem. Ce însemnau cuvintele lui ? Cuvintele lui înțelepte care, prin misterioasa lor neclaritate, mărturiseau ceva propriu bunicului ? Dacă bunicul ar fi strigat simplu, lovind cu lingura-n masă : „Hei, ia mai tăceți din gură ! Mîncați și rugați-vă !", desigur că această înfruntare obișnuită a bunicului ne-ar fi făcut să tăcem o clipă, după care am fi început să vorbim cu aceeași vioiciune de mai înainte, fără ca vreunul dintre noi să fi simțit asupră-i păcatul aducător de moarte sau ispite. Dar pentru că în această absurditate amenințătoare era o prevenire, o prorocire, ceva ca o pedeapsă apăsătoare, „mîna lui dumnezeu", forța necunoscută, toți ne-am simțit pironiți într-o mută smerenie.

După cele petrecute, obrăznicia lui Volodimirîci părea nesuferită și nelalocul ei. Aceasta se putea vedea după zîmbetul lui stingher, sfielnic, cu care l-a privit pe tata pînă la sfîrșitul mesei, fără să-l mai înfrunte, clătinînd numai mereu din cap. Dar Volodimirîci nu putea să tacă multă vreme : firea lui era veselă, vioaie și guralivă. El glumea vorbind cu bunicul despre gospodărie, despre pămînt și cărăușie, despre orașele și satele unde fusese bunicul cînd făcea cărăușie, povestind felurite istorii din viața lui atît de bogată în întîmplări.

— Ei, muierilor dragi, aţă cît mai aspră, cît mai tare, astă-seară pregătiţi... o pînză mai bună şi mai tare... pentru buzunare — spunea Volodimirîci, privind spre mine cu ochi înspăimîntători. Ţie, piticule, cum vrei să-ţi fac cojocul ? Cu falduri sau cu fanturi ?

Eu, fericit că sînt luat în seamă, bolboroseam pierzîndu-mi firea, sub privirea aţintită a bunicului :

— Cu fanturi... cu năsturaşi...

— Îţi fac eu ţie un cojoc cu biciul ! Bunico, dă-mi biciul, unde-i biciul ?

Atunci inimioara începea să-mi bată atît de tare şi de dureros, încît simţeam că mă înăbuş.

Bunica, ridicîndu-se de la locul ei cu un geamăt, venea spre mine cutremurîndu-se de rîs şi, aşezîndu-se în spatele mamei, al Katiei şi al lui Sioma, se apleca spre mine mirosind toată a aluat şi a varză acră şi, netezindu-mă pe cap, îmi şoptea :

— Du-te şi te închină bunicului pînă la pămînt şi spune-i : „Fă-mi, bunicule, pentru numele lui Cristos, o şubă !" Iar el o să-ţi spună : „Mai închină-te o dată !" Şi tu să te mai închini o dată, lovindu-ţi căpşorul de picioarele lui. Atunci el o să zică : „Bine, fie, îţi voi face cojocul", la care tu să-i răspunzi : „Cristos să te miluiască, maica precistă să te ocrotească, bunicule !" Iată ce trebuie să faci, prostuţule !...

Mă ridicam de pe laviţă şi, acoperindu-mi ochii cu palmele de ruşine, mă băgam sub masă, făcînd întocmai cum îmi spusese bunica, şi lucrurile se petreceau aidoma cum mă povăţuise ea.

Dar nu se isprăvea numai cu atît, pentru că tatii i se năzărea să strige şi el la mine, punîndu-mă să fac la fel : umblam pe brînci pe sub masă, închinîndu-mă la pîslarii tatii. Pe urmă venea rîndul lui Sioma. El făcea totul cu uşurinţă, hotărît, după vechiul obicei.

Nopţile sărbătorilor de crăciun erau, pentru mine şi pentru Sioma, pline de emoţii şi ciudăţenii. Nopţile de crăciun cînd clarul lunei pline îmbracă totul într-o mantie fosforescentă, ca de vrajă, nopţi cînd oamenii,

obiectele şi evenimentele se transformă în vedenii vrăjite şi înfricoşătoare, în arătări de basm.

Realitatea e atunci nedespărţită de fantezie, lucrul obişnuit de cel plin de mister. Totul e plin de taine şi de presimţiri. Nu ştii unde sfîrşeşte realitatea şi unde începe visul: îţi apare cerbul cu coarnele de aur al lui Evstafi Plakida... tremură în lumină aripile păsării raiului... Despre toate astea ne povesteşte serile, cu glas cîntat, bunica.

După cină, bunicul îşi cercetează grijuliu îmbrăcămintea, pe care şi-o pune în orînduială. Îmbracă cojocul, şapca, apoi iese cu felinarul în ogradă, să vadă dacă vitelor li s-a dat demîncare, dacă grajdul e închis, de asemenea cercetează staulul şi beciul. De afară se întoarce cu hamul, cu gura de ham şi cu felurite părţi ale hamului. Toate astea le arunca pe podea, ca să le repare, să le mai dreagă. Dacă hamurile nu aveau nevoie să fie drese, începea repararea pîslarilor, dar nu înainte de a se fi odihnit un ceas după cină, sus pe cuptor. Nopţile sînt lungi, şi nopţile de iarnă sînt date de dumnezeu ţăranului pentru pregătirea muncilor de primăvară. Cum s-ar spune: „Fă-ţi iarna car şi vara sanie!"... Cizmele, cizmuliţele şi galoşii, toate trebuie isprăvite înainte de crăciun, pentru ca în săptămîna mare să le poţi unge cu dohot.

Pentru bunicul meu, culcatul pe cuptor după-masă nu era numai o nevoie sau o odihnă plăcută, ci şi un obicei cinstit din bătrîni. Culcat acolo, rămînea adîncit în gînduri, picotind şi bolborosind în barbă cuvinte şi zicale pline de neînţeles.

În zumzetul fuselor şi al degetarelor, Volodimirîci povestea mereu:

— Şi iată, prietenii mei, cum stam culcat pe polată... aşa... cum stau copilaşii... văd deodată...

Şi Volodimirîci încetă să mai vorbească, privind spre noi cu ochi prevenitori. Cu inima cît un purice, aşteptam cu teamă să ne spună ceva neobişnuit.

— Şi deodată văd... c-a năvălit...

— Ei, ce-a năvălit? Apa? strigă nerăbdătoare mama.

— Da, apa! Prin uşă, prin ferestre... Era iarnă... sărbătorile crăciunului... Inundaţie, pe podea un lac... ajunge apa pînă la fereastră... începe să plutească masa, lucrurile de îmbrăcăminte, tot ce era pe polată... jumătate din casă! Cuptorul e inundat...

— Nu mai spune! se minunează Katia, aruncînd fusul, cu ochii aţîţaţi de aşteptare.

Mama, îngrozită, a încremenit cu picioarele trase sub dînsa.

— Ce să spun...

— Şi nu v-aţi înecat?

— Cum o să ne-necăm? rosti Volodimirîci, zîmbind. N-a fost apă, n-a fost nimic. A fost doar o nălucire...

Noaptea albă de zăpadă străluceşte scăldată în lumina lunei. Cînd mergi pe uliţă, pe drum de sanie, pe unde tălpicile săniilor au bătătorit făgaşe îngheţate ce poartă urme de potcoave, de o parte şi de alta a drumului zăpada joacă şi străluceşte în scîntei: sînt vii, roiesc, se aprind cînd le priveşti de departe şi se sting cînd te apropii de ele, au mii de culori, sună ca nişte zurgălăi şi îţi pare că dansează în aer, ţi se înfig în faţă şi-ţi ciupesc obrajii, nasul, îţi usturå ochii pînă la lacrimi, te orbesc. Totul e învăluit într-o lumină deasă, albastră, care străluceşte şi ea plină de scîntei. Nămeţi ca talazurile mării se înalţă pretutindeni între case şi hambare. În faţa izbei noastre, troianul e îngheţat ca un val uriaş, ajungînd pînă aproape de acoperiş. Deasupra ferestrelor atîrnă ţurţurii ca o perdea argintie şi dantelată. Mie îmi place să umblu pe sub acest văl transparent în formă de cupolă, şi să privesc prin el ca printr-un geam tulbure. Între prispă şi peretele curbat al troianului, înalt cît un munte, s-a bătătorit o trecătoare, iar de la poartă se întinde spre drum un acoperămînt lat şi strălucitor, care se ridică în sus ca un deal. Mie îmi pare că sub acest baldachin de zăpadă este o altă lume; miroase a aer proaspăt, a

fîn şi a cojoc. Eu cred că lumea asta din poveste există. E nevoie numai să te furişezi tiptil în colţul cel mai îndepărtat, acolo unde troianul atinge acoperişul, şi să asculţi tăcut multă vreme. Îmi place grozav de mult să mă las cuprins de lumina albăstruie a zăpezii şi să ascult forfota subterană, suspine, nişte lovituri surde care răsună de undeva, de aproape, cîntecul şi sunetul nesfîrşit al unor coarde. Uneori mi se pare că alături de mine e cineva care mă cheamă, agitînd nişte zurgălăi. Fulgii de zăpadă îmi roiesc ciudat în faţa ochilor, ca nişte muşte de foc.

Satul doarme acoperit de zăpadă. Doar acoperişurile se înalţă ca nişte coline, cu coamele albe, pufoase. Din pricina nămeţilor nu se mai zăresc nici pereţii izbelor.

VII

Eu şi cu Sioma mergeam pe drum, îmbrăcaţi în cojoace, purtînd căciuli ţuguiate şi legături de lînă la gît, avînd impresia că plutim în aer, deasupra satului. Ne simţeam uşori şi liberi. Miroase plăcut a zăpadă, a ger, a paie şi a fum. Undeva, departe, mult mai jos decît ne găseam noi, spre zare, înfloresc în ferestre luminiţe galbene. Mergem direct spre lună! Zîmbind, luna cu chipul Katiei se uită spre noi. Dinspre ea se răspîndeau în văzduh scîntei multicolore ce cădeau în zăpadă şi se vînzoleau în ea. Sub talpa pîslarului, zăpada scîrţîie trosnind plăcut. Trosneşte parcă şi aerul de ger, şi cerul pare mai curat şi străveziu ca gheaţa proaspătă de pe rîu. În depărtare şi în apropiere latră cîinii, latră prietenos, tînguitor, alene. Undeva, departe, pe celălalt mal, pe o movilă acoperită de zăpadă, cîteva fetişoare cîntă cu voci ascuţite, întovărăşite de armonică cu clopoţei. În aer se împrăştie răsunător trilul şi glasul başilor de la o armonică.

— Asta-i slujbaşul Gorohov, de la curtea boierului — mă lămureşte Sioma. El cîntă. Şi-a adus armonica din Saratov.

Gorohov este un vlăjgan înalt, ciupit de vărsat, în cojoc strîns la mijloc şi larg în poale. Mie îmi părea că nu e de la ţară, ci străin şi îngîmfat. Degetele lui erau lungi, apucătoare, şi mereu le mişca.

Văd curtea boierească departe, pe deal, cu zidurile înalte, şi parcă ar avea nişte aripi într-o parte şi-n alta. E inaccesibilă de departe şi se-ntinde acolo, la orizont, cu toate dependinţele, asemenea unei îngrămădiri uriaşe şi negre. Cu toate că am mai călcat prin această curte, împreună cu mama, cînd m-am dus s-o văd pe mătuşa Maşa, mă apucă totuşi groaza cînd mă gîndesc la ea, căci acolo bunicul a fost bătut cu biciul, şi ştiu că acum sînt acolo nişte cîini mari şi răi. Cîteodată, în timpul zilei, vedeam cum în plină vijelie, pe uliţa mare a satului, trecea ca o furtună, într-un nor de aburi şi-n zăngănit de clopoţei, o troică, stîrnind în urmă-i pulbere de zăpadă. În troica împodobită cu covoare şedea o matahală, iar vizitiul, lăsat mult pe spate, juca în mîini ca un diavol hăţurile galbene şi roşii.

La capătul uliţei noastre, care nu era prea lungă, cîntau de asemenea fetişcanele, tot aşa de ascuţit şi piţigăiat şi tot aşa întovărăşite de armonică. Numai că armonica ce cînta la capătul uliţei noastre avea un sunet surd, înfundat.

Pe fete şi flăcăi îi atrage moşia boierească, care se află de partea cealaltă a rîului. Acum nu-i cu putinţă să mergi acolo, căci pe gheaţa rîului au loc lupte cu pumnii, zid contra zid.

De pe movilă, satul se vede în întregime de la o margine la alta. Satul nostru nu-i mare. Mai bine zis, nici nu-i un sat, ci mai degrabă sînt două : unul s-a cuibărit de o parte a rîului Cernavka, iar altul — de cealaltă parte. Atît de partea asta cît şi de partea cealaltă se află cîte o singură uliţă. Casele sînt aşezate într-un singur rînd, iar peste drum de ele se găsesc hambarele, ţarcurile pentru vite şi pivniţile. Dincolo

de case se întind grădinile, pline cu tufişuri de mălin şi meri, iar în spatele lor încep ariile cu stoguri şi căpiţe, care se aseamănă cu nişte trunchiuri mari.

De la un mal la celălalt, peste rîu, e cam o jumătate de verstă. Malurile rîului sînt înalte. Cel de pe partea noastră e rîpos şi abrupt. De la malul abrupt începe piaţa, ce se întinde, ca o cîmpie albă de zăpadă, cu o biserică de lemn. Celălalt mal e îndeobşte mai scund şi mai scobit, apoi se ridică deodată-n sus, ca un perete lung, şerpuind după cursul apei prin mijlocul satului. Malul acela se înalţă mai sus decît al nostru şi izbele de acolo privesc lunca şi uliţa noastră ca de pe un deal. Acum rîul nu se mai vede, e o unduire scînteietoare de nea, adînc îngropat sub zăpadă. In rîpă, doar, de sub sălcii, ies aburi din izvorul încătuşat într-un trunchi de copac, acoperit cu sloiuri de gheaţă.

Pe rîu se vede o mulţime mare, neagră, de oameni. Mulţimea asta tălăzuieşte, se împrăştie şi apoi din nou se adună grămadă. Aerul e străveziu, sonor şi arde de atîta ger. Simt înţepături care mi se înfig şi în obraji şi în ochi. Din pricina zăpezii care străluceşte în aerul nopţii geroase, totul capătă o înfăţişare fantastică, iar în faţa mea văd lucrurile mărite ca-n basme. Îmi plac mult nopţile geroase cu lună şi zăpadă. Aerul de cristal, întins deasupra nămeţilor, mă îndeamnă parcă să zbor. Mi-e frig. Îmi simt picioarele îngheţate în pîslari, iar gerul m-a pătruns prin galoşi şi mă pişcă. Cu un cîrd de băieţi alerg printre cei mari, printre cîrdurile de fete, ne luptăm, ne rostogolim pe zăpada scîrţîitoare care miroase a bălegar, sau ne dăm de-a dura pe panta înzăpezită a dealului, spre rîu, în urma pîlcului de fete şi flăcăi.

— Ai noştri îi fugăresc pe cei de dincolo ! Ai noştri sînt mai tari !

Eu, Sioma şi prietenul meu Ivanka Kuzear alergăm, fără să ne putem opri, în jos, spre vîlceaua care luceşte în noaptea albastră cu lună. Kuzear e slăbuţ, dar mare ştrengar. De capul nostru se ţine Naumka Arhipov,

ruda noastră de pe ulița cea mare. E ciupit de vărsat și roșu la față. E mătăhălos și vorbește pe nas, parcă tot stă să plîngă.

De fiecare parte a malului există voinici care fac cinste fiecare „zidului" său. De ei depinde rezultatul luptei. Luptătorii se așază în fața „zidului" lor și se luptă numai cu adversari care sînt de aceeași putere cu ei. Fiecare grup de luptători își are ceata sa, care se înghesuie în jurul căpeteniilor. Ceilalți, strînși în gloată, se străduiesc și ei să iasă în față. Ei se înghiontesc cu umerii, perpelindu-se de nerăbdare să-și facă loc și să treacă în primele rînduri pentru a începe lupta. Din partea noastră au fost trei eroi neînvinși: Sereoga Kaleaganov, Filka Susin și Tihon Kuvîrkin, soldat, fiul tăbăcarului Kuzma. Filka e un flăcău tînăr, de statură uriașă, greoi, cu mersul leneș, blînd, un nătăfleață. E bălan, cu ochii somnoroși și cu un zîmbet încremenit pe față.

De partea cealaltă, treceau drept cei mai vestiți luptători unchiul meu Larivon, fierarul Potap și Nikolai Podgornov, un tînăr cu picioarele și cu mîinile lungi. Prin sat, Podgornov umblă întotdeauna cu o îndrăzneală provocătoare, vesel și fercheș. În fiecare an pleacă la Saratov, în Astrahan, și se întoarce acasă, spre invidia băieților, îmbrăcat orășenește: cu pantaloni lungi și galoși.

Noi zburăm în jos și țipăm din toate puterile „ura". Spre mine vine-n goană Sioma și, prinzîndu-mă de mînă, îmi spune:

— Să nu te duci acolo, că te calcă în picioare! Cînd au să-i alunge pe-ai noștri, ai să le nimerești drept sub picioare și-au să te stîlcească de-au să te facă plăcintă. Stai aici!

Eu respect porunca lui Sioma, care-mi vorbește răstit, întocmai ca un om mare. Glasul lui seamănă cu al tatii, și la față seamănă cu el, numai că nu are barbă.

Mi se pare cu totul deosebit de ceilalţi : în primul rînd, el ştie să cînte alfabetul, săltînd pe bancă : az, buche, vede, glagore, şi atunci eu mă prăpădesc de rîs.

Copiii fug şi se amestecă cu cei mari. Eu şi Sioma stăm pe dîmb, urmărind mersul luptei. Aş vrea să zbor la prietenii mei, tot aşa cum ar vrea să facă şi Sioma, dar nu se poate. Ar fi primejdios. De noi se apropie fetele şi bărbaţii serioşi, în podiovce de postav. Mitri Stodnev, Ivanka Arhipov, fratele lui Naumka şi mîna dreaptă a lui Mitri, cîntăreţ în strană, Sereoga Kaleaganov, cu cojocelul rupt, Tihon Kuvîrkin, feciorii Paruşei, Terenti şi Alexei, amîndoi bărbaţi chipeşi. Rareori intrau aceştia din urmă în luptă, dar cînd erau tîrîţi în încăierare, mergeau fără grabă, umăr la umăr.

De frig, tropăi în jurul lui Sioma, dîndu-mi toate silinţele să mă-ncălzesc.

Ivanka Arhipov se stropşeşte într-un fel caraghios :

— Ce tot te-nvîrteşti ? Pleacă mai bine acasă, că altfel ai să te pomeneşti ţurţure de gheaţă !...

Pentru prima oară îl văd pe Mitri Stodnev, încălţat cu pîslari înalţi, albi şi cu picăţele roşii. Privesc uimit şi nu-mi pot lua ochii de la ei. Pîslarii lui sînt altfel decît ceilalţi, mai fini, moi, de om bogat. Nimeni la noi în sat nu are asemenea pîslari : carîmbii sînt laţi şi se ridică mai sus de genunchi. Tot minunîndu-mă de ei, strig cu admiraţie :

— Ei, bată-te să te bată ! Aşa pîslari mai înţeleg şi eu ! Pînă la buric !

Mitri mă trage de urechi, rîzînd :

— Al cui eşti... boierule ?...

Mă simt liber, plin de bucurie şi nu mi-e frică de nimeni. Îmi vine să rîd. Sînt curajos şi răspund dezgheţat :

— Păi, nepotul lui moş Foma...

— Aha ! Fedeaşka !... Te pomeneşti că încă n-ai citit catehismul !...

— Ba am citit patru, şi primul psalm îl ştiu pe de rost. Ştiu să cînt şi stihurile...

— Ei! Ia cîntă-le, că, cine ştie, poate minţi!
— Eu mint? E păcat să minţi. Şi imitîndu-le pe mama şi pe bunica, cînt cu glas subţirel:

Se-nvîrtoşea potopu-avan,
Norodul s-aduna noian...
Venea prăpăd!
Venea prăpăd!

Mitri mă priveşte zîmbind şi-mi spune încuviinţînd:
— Bine, bine! Dar parcă ai spus că mai cunoşti şi glasurile. Ia cîntă „Să te lăudăm, doamne", pe glasul al şaptelea, voios!
Mitri Stepanîci n-are barbă şi nici mustăţi. Din cînd în cînd îi iese cîte un fir de păr creţ. E bărbat frumos şi se ţine fudul. Nasul îl are puţin turtit, dar faţa îi e rumenă şi pielea curată. Ochii lui sînt rotunzi, cu privirea sigură, potolită. Cînd vorbeşte mai mult, cîntă; vocea lui e profundă şi plăcută. Deodată îl văd pornind de lîngă mine şi vorbind cu respect către cineva:
— Mitri Mitrici Ismailov a venit cu cineva în sanie? Nu cumva cu vreun musafir de la curte?
Toţi coboară cîţiva paşi mai jos pe pantă, privind cu încordare mersul luptei. În depărtare, pe sub malul abrupt, aleargă un cal frumos şi sprinten înhămat la o sanie împodobită. La lumina lunei, calul pare albăstrui, alergînd pe zăpadă. Din nările lui ies rotocoale de aburi. Uşor şi repede ajunge la rîu şi se opreşte. Din sanie coboară două siluete în şube cu pelerine.
Mitri Stepanîci, deşi se comportă cu demnitatea unui bărbat respectat şi bogat, totuşi faţa lui spînă se acoperă de creţuri mărunte cînd zîmbeşte respectuos şi îndatoritor acestor şube cu pelerine, întinzînd mereu gîtul. A uitat şi de luptă, şi de noi toţi, şi păşeşte zorit spre sanie, spre boierii care au venit să vadă lupta cu pumnii. După el păşeşte Ivanka şi alţi ţărani.
— I-au alungat pe-ai noştri! strigă Sioma, speriat. Uite ce grozav aleargă! Mai mare ruşinea!...

Toţi se opresc uluiţi. Chiar şi Mitri Stepanîci a încremenit pe loc şi spune indignat:

— Proştii! Capete de lemn! Puternicii!... Multă minte le trebuia ca să priceapă? Nu-nţeleg că cei de dincolo i-au amăgit? S-au retras anume ca să-i prostească... Sereoga! Filka! Cum de mai sînteţi pe-aici?...

Sereoga mormăie ceva pe nas, tremură ridicînd mînecile cojocului de la o mînă, apoi de la alta. Barba lui roşie tresare; îşi înfige cu lăcomie ochii în mulţimea adunată grămadă pe rîu. Dîndu-şi şapca pe ceafă, îşi pocneşte mănuşile una de alta şi provoacă cu semeţie:

— Eh! Acu' e acu'!... Hai să-i lovim, Tihon, să le-arătăm ce ne pot puterile de voinici! Îi scarmănă acolo Larivon şi Nikolai... e rău de-ai noştri! Să-i atacăm pe neaşteptate!

Şi aleargă în jos, dînd din mîini. Tihon păşeşte cu pas larg după el, păstrîndu-şi mersul hotărît de luptător încercat. Terenti şi Alexei rămîn cu noi.

Fetele fug sus pe deal, împrăştiindu-se ca potîrnichiile în diferite părţi. Din sat se aude lătratul neliniştit al cîinilor. Departe, pe deal, cîntă în sunete prelungi de clopoţei armonica lui Gorohov.

Mitri Stepanîci, fără să-şi întoarcă capul, păşeşte grav spre sania boierilor.

Deodată am auzit un vuiet. Oamenii noştri au năvălit spărgînd „zidul" celor de dincolo. Mulţimea de pe rîu s-a cutremurat, a început să se rotească, fugarii s-au oprit şi, plini de curaj, au luat-o înapoi. Cineva a strigat „ura!". Fetele, buimace, se căţărau pe deal, cădeau şi se ridicau ţipînd ascuţit.

Mitri Stepanîci, fără să se oprească din mers, s-a întors spre ei, blagoslovind pe nas:

— Bravo! Acum i-au răzbit ai noştri!... Ia te uită cum i-au pus pe goană! Grozav luptător e Sereoga! Filka loveşte orbeşte, din toată inima, pe cînd Sereoga judecă! Şi cu ce viclenie şi socoteală îi scutură Tihon!... Ce vrei, deprindere soldăţească!

Apoi începu să cînte pe nas, fălos, cum socotea el că se cuvine să facă omul cel mai respectabil din sat,

dascălul şi duhovnicul nostru: „Cîntecul de seară ţi-l închinăm, Cristoase !"...

Mergea, nu aşa cum merg toţi ţăranii, lăsîndu-se greoi de pe un picior pe altul, ci păşea sprinten, cu încredere, înaintînd sigur pe zăpadă, cu pîslarii lui nemaivăzuţi. Nu auzea şi nu vedea pe nimeni. În spatele lui mergeau cîţiva oameni, care îl însoţeau ascultîndu-i respectuoşi fiecare cuvînt, urmărindu-i gesturile, toţi gata să-l servească. Primea toate acestea ca un drept ce i se cuvenea. Tot aşa de fudul se purta şi în băcănie, în casa lui cea nouă, unde se simţea fericit, ştiind că toţi văd în el pe cel mai îmbrăcat ţăran, pe cel mai umblat şi mai deştept, pe cel mai cinstit şi patriarhal.

Nevasta lui, Tatiana, femeie de statură înaltă, era înceată şi leneşă în mişcări, dar pompoasă în îmbrăcămintea ei colorată. Pe ceilalţi îi privea de sus, strigînd cu îngîmfare la muierile şi la bărbaţii pe care-i povăţuia cum să trăiască în frica lui dumnezeu. Iar nouă, copiilor, care ne îngrămădeam în pragul băcăniei, ca să ne holbăm vrăjiţi la toate bunătăţile ce se înşirau pe rafturi, ne striga cît o ţinea gura, luîndu-se parcă la întrecere cu bărbatu-său:

— Căraţi-vă ! Căraţi-vă, viermănoşilor !...

Mai aveau şi o fată, Tanenka, ciupită de vărsat, cu gura mare: semăna cu o broască. Noi nu ne jucam cu ea ; o uram fără vreo pricină anume şi o necăjeam strigîndu-i în felul broaştelor:

— Oac-oac ! Broscuţa ! Măria sa oac-oac !...

Ea orăcăia rozîndu-şi neputincioasă unghiile şi bătea înciudată din picioare. Odată, tata m-a apucat de păr şi-a început să mă zgîlţîie de-am văzut stele verzi.

— N-o necăji pe Tanenka ! Auzi ? Să n-o mai necăjeşti, drac împieliţat ! Din pricina ta am înghiţit ocara în plină lume, în băcănie. Am să te omor în bătaie !

Din ziua aceea am priceput cît de mare poate fi puterea lui Stodnev şi că viaţa mea nu depinde numai de tata şi de bunicul, ci şi de Mitri Stepanîci şi de

Tatiana lui. De atunci, îndeosebi, am început s-o urăsc pe Tatiana din tot sufletul.

Nu departe, pe rîpele joase, lîngă rîul acoperit cu mormane de zăpadă, se îngrămădiseră, de o parte şi de alta a rîului, cei mari şi cei mici. Oştile stăteau faţă în faţă.

Lîngă sania lui Ismailov se adunaseră curioşi şi de pe malul celălalt. Sania se afla în mijlocul rîului, pe locul neutru. Pe această porţiune, şi cei de aici, şi cei de dincolo sînt prieteni paşnici şi rude. Dar plodurile şi aici îşi fac mendrele. Dacă nu bagi de seamă şi te învîrteşti fără grijă în jurul oamenilor strînşi lîngă sanie, te pomeneşti cu un ghiont în spate şi cazi de-a buşilea la pămînt. Aşa mi-a fost dat şi mie s-o pat.

— Cine te-a lovit ? întreabă de zor Siomak, ridicîndu-mă supărat din zăpadă şi scuturîndu-mi şuba.

— Unul din partea cealaltă ! Da' a fugit !

— Vezi dacă eşti gură-cască ? Las' că le arăt eu pentru asta ! Stai aici !...

Spunînd acestea, a pornit-o în goană, pocnindu-şi poalele şubei de pîslari. După puţină vreme îl văd alergînd după un băieţaş, care fugea pe zăpadă în zigzag, încercînd să scape iepureşte de cel ce-l urmărea. Băieţaşul e mare pehlivan : cît ai clipi, cade la picioarele lui Sioma, ridicînd braţul în semn de predare. Se ştie că pe cel culcat nu-l mai poţi lovi. Sioma se opreşte şi, dezarmat, se zgîieşte la dînsul cu ciudă, cunoscînd că nu se cuvine să calce legea severă a luptei. Totuşi, ca să-şi răcorească furia, îi dă un pinten cu pîslarul, făgăduindu-i o răfuială cu alt prilej. Apoi se îndepărtează de el, în timp ce băieţandrul se ridică şi porneşte pe urma lui, spre sania cu covoare a boierului.

Mă apropii şi eu de sanie, uitîndu-mă cu minunare la calul zvelt, vînăt-rotat şi sprinten, cu picioarele subţiri, nervos, cum îşi umflă nările şi cum priveşte împrejur, cum respiră scoţînd aburi, cum dă din copite, încordîndu-şi gîtul în chip de arc, cum mestecă zăbala şi cum sforăie. Are pe bot chiciură şi ţurţuri de gheaţă. Calul boierului e atît de puternic şi de înfricoşător, încît mă

tem să mă apropii prea mult de el, cum m-aş apropia de căluţul nostru, cel cu coastele ieşite prin piele şi cu burdihanul ca de vacă. Cum aş mai dori să-l călăresc! Mă apucă tocmai desperarea! E înconjurat de bărbaţi şi de copii care-l admiră. Vizitiul cu pană la căciulă stă neclintit pe capră, ca o momîie, foarte gras în caftanul lui, fără să bage pe nimeni în seamă. Cînd cineva îndrăzneşte să se apropie de cal, răcneşte cît îl ţine gura:

— Năpîi, nîîp, mutră!...

Lîngă sanie stau doi inşi în şube fumurii, cu pelerine şi cu căciuli scumpe. Oamenii au făcut roată în jurul lor şi se holbează la dînşii în tăcere... Ismailov se apucă mereu de bărbuţă cu degetele lui schiloade, trăgînd-o şi netezind-o. Pare a fi un om foarte rău. In mîna dreaptă ţine un toiag cu noduri, cu care nu te-ar mira să-l vezi că începe să-i lovească pe toţi peste cap. Are vocea ascuţită, parcă latră cînd vorbeşte, şi e peste seamăn de ţîfnos. Ochii lui holbaţi strălucesc la lumina lunei şi-i joacă cînd într-o parte cînd în alta.

Celălalt boier e uscăţiv, înalt, cu mustăţile lungi, de culoare închisă, şi bărbuţă îngustă. Se uită ursuz la cei care luptă. Din cînd în cînd se îndură să zîmbească şi dă din cap. Mie mi se pare că e bolnav: se strîmbă şi pe faţă-i citeşti suferinţa.

Lupta e-n toi: nu se lasă nici unii, nici alţii. Vocile slăbesc şi pe neaşteptate se face linişte. Se aud limpede şi tare doar loviturile dese şi surde. De o parte se vede rîpa înaltă şi neagră, cu pete luminoase de nea, de cealaltă parte — fîşia de zăpadă aşternută în troiene, după care urmează un urcuş rîpos. În tăcerea deplină ne dăm seama cu ce furie şi cu ce îndîrjire lovesc luptătorii. La mijloc, trupurile s-au încleştat umăr la umăr. Nu mai desluşeşti decît mişcarea pumnilor şi zvîrcolirea grăbită a cojoacelor. Gloata deasă de luptători se îndoaie în spasmurile bătăliei, cînd înainte, cînd înapoi, cînd în lături!...

— Mihail Sergheevici, acum e clipa hotărîtoare! strigă aţîţat Ismailov, aţintindu-şi ochii holbaţi spre mulţime şi, în vreme ce sprîncenele-i cărunte, tremu-

rînd, se ridică pe frunte, fața i se alungește dintr-o dată, devenind fioroasă : Vă rog să luați seama ! Acum e momentul hotărîtor ! Stodnev ! zbiară bătînd cu bastonul în zăpadă. Pun un sfert de vadră de rachiu ! Dacă va învinge partea ta, vă cinstesc pe toți, dacă învinge partea mea... Tu faci cinste ?... Uite, eu sînt sigur că partea mea va învinge. Ei, ce zici ? Te-nvoiești ? Crezi tu, călugăre, c-ai să scapi numai cu o jumătate de căldare de bragă ? Te cunosc ! Ești fățarnic, avar și lacom !... Pentru o jumătate de căldare de bragă ai și adăugat cîte o copeică la stambă și la pește, ca să-ți scoți din pagubă. Știu cu cine am de-a face, șnapanule !...

Mitri Stepanîci nu se arăta stînjenit, ci se mulțumea să zîmbească, cu aerul unui cărturar înțelept care cunoaște ciudățeniile boierului. După care rosti mieros, plin de indulgență și de chibzuială, cu umilință și blîndețe :

— Dărnicia dumneavoastră, Dmitri Dmitrici, este cunoscută în tot județul...

— Îl auzi, Mihail Sergheevici ? Ipocrit și pungaș cum rar ai să-ntîlnești !

Boierul cel uscățiv se uită la Mitri Stepanîci, vorbindu-i cu glas gros și domol :

— Am mai auzit de tine, Stodnev ! Se plînge clerul de tine. Se spune că ai fi ademenit tot satul, să intre în schismă.

Mitri Stepanîci se închină, apoi glăsui smerit pe nas :

— Preoțimea de mir, Mihail Sergheevici, degeaba hulește ! Poporul are nevoie de izvorul dumnezeiesc și îl caută fiecare după cum îl îndeamnă conștiința.

— Îmi place cum vorbești și, desigur, că nu numai cu puterea cuvîntului îi cîștigi pe oameni.

Ismailov, cu admirație, bate cu bățul în zăpadă, lătrînd cu ton milităresc :

— Nu-i adevărat, Mihail Sergheevici ! Farisei ! Se mai găsesc la noi în sat oameni care caută adevărul.

— Sectanți ?

— Oameni fel şi fel. La noi, la Kliuci, sînt opincari, tîmplari, curelari... Meşteşugari de frunte ca la Reazan. Oamenii de la noi din Cernavka păstrează datina schiturilor din Kerjensk. Din moşi-strămoşi caută adevărul. Vorbesc în cel mai curat grai rusesc. Aici e izvorul graiului neaoş.

Aceşti oameni apăruseră dintr-o dată la noi. Parcă veniseră din altă lume, necunoscută, numai pentru sărbătoarea crăciunului. Stăteau înaintea noastră, în hainele lor ciudate, de culoare cenuşie, foarte largi, care ne uimeau cu nenumăratele lor falduri, cu într-aripatele lor pelerine şi gulerele lor pufoase.

Limba acestor oameni nu era limba noastră, limba nevoilor noastre de toate zilele. Ci era tot aşa de gingaşă şi de nobilă ca şi feţele lor cu bărbile tunse, ca şi telegarul lor fără pereche, ca şi ciudatele şi minunatele şube cu pelerine.

Ismailov o luă deodată din loc, în timp ce poalele şubei lui se deschideau ca două aripi uriaşe. Înfuriat, dădea din mîini şi din baston, zbierînd :

— Ticăloşii ! Boii ! Le sparg capetele puilor de căţea !...

Aleargă prin zăpadă cu bastonul întins. De pe umărul drept îi lunecă şuba boierească, tîrîndu-se pe pămînt. Calul se aruncă speriat într-o parte, sforăie, holbează ochii. Vizitiul cel gras îl linişteşte cu blîndeţe :

— Ptrrru !... Ptrrru !... Stai, pr-r-rostule !...

Ismailov se opreşte tot pe neaşteptate, strigînd cu furie, dar plin de admiraţie :

— Aha ! Aşa ! Aşa ! Partea noastră a mîncat bătaie ! Aşa vă trebuie, proştilor ! Pentru voi am pierdut un sfert de căldare de rachiu. Stodnev, bucură-te, bestie !...

Vorbea prăpădindu-se de rîs, scuturîndu-şi capul şi agitînd mereu bastonul.

Cu repeziciune şi cu mare gălăgie, ai noştri îi alungă pe cei de pe malul celălalt. Toată mulţimea aleargă de-a curmezişul rîului, spre cîmpia acoperită de zăpadă. Fug, luptînd totuşi în acelaşi timp. Parcă se

sfîşie puhoiul, cînd se izbeşte de-o împotrivire. Apoi, din nou, ca un val negru, mulţimea purcede iarăşi înainte. Cei rămaşi în urmă cad ridicînd mîinile : cel culcat nu poate fi lovit. Se întorc la rîu, în grupuri, adunîndu-se lîngă potcovărie.

Ismailov latră, parcă ar porunci la el la curte :

— Aici, învingători ! Bravo, vă felicit ! Un sfert de vadră de rachiu. Minunată luptă ! Eh, voi canalii bărboase !

Apoi se înapoiază la sanie. Unul dintre ţărani îi aduce şuba. De departe, boierul îi strigă încîntat lui Ermolaev :

— Iată, Mihail Sergheevici, unde se vede gloria de luptă şi neînfrîngerea soldatului rus ! Nici neamţul, nici franţuzul, împreună cu toţi turcii spurcaţi, nu pot pricepe puterea cea mare a rusului.

Luptătorii şi dintr-o parte şi din cealaltă merg buluc pe malul nostru. În faţă păşesc, ştergîndu-se cu poalele cojoacelor, cei mai puternici.

Kaleaganov, clempănind din barba-i roşie, apucă pumni de omăt să-şi răcorească obrazul. Filka Susin se ascunde după spatele lui. Larivon, înalt, cu capul mare, fără şapcă, îşi poartă trupul cu greutate, întinzînd gîtul de parcă ar fi beat. Barba-i lungă e dată peste umăr. Se simte stînjenit în faţa boierului, de aceea se roagă pe-un glas milog :

— Mikolea, mergi tu înainte ! Tu, dragă, eşti om umblat, nu eşti ca noi, aceştia de aici, nişte biete rîme. Să mă bată dumnezeu, dar eu mă tem de boierii ăştia ! Hai, Mikolea, merg după tine !

Apoi, într-un fel caraghios şi neputincios, se agaţă de poala cojocelului lui Mikolea Podgornov, care păşeşte curajos şi fudul alături de Kaleaganov, cu mîinile în buzunare.

Îşi scoate cel dintîi şapca, o dă în lături, vorbind cu glas dulceag :

— Să fiţi sănătos, Mitri Mitrici! Am cinstea să raportez despre sfîrşitul luptei cu pumnii!

— Da' de ce nu ne spui nimic despre rezultatele luptei? Iar v-au scărmănat? N-aţi învăţat încă să luptaţi cum trebuie? Ehe, nu faceţi doi bani ca luptători!

— Să nu vă fie cu supărare, Mitri Mitrici! Fiţi judecător drept! Eu cu Larivon Mihailîci am luptat din toată inima, cu tot sufletul curat.

— Se cheamă că v-au făcut praf, pentru inima voastră curată. Butuci de plop!...

— Bine, Mitri Mitrici, dar de partea cealaltă, cîţi luptători sînt? La noi, doar Larivon Mihailîci şi cu mine. Pe cînd la dînşii au mai venit şi Sereoga, şi Tihon. Numai Sereoga singur cît face! Mitri Mitrici, forţele nu sînt egale.

— Biruinţa nu stă numai în număr şi în putere goală. Tu asta o ştii prea bine, Nikolai!... Totul este să lucrezi cu dibăcie, să ai spiritul de luptă, să ai încredinţarea că vei învinge... Trebuie mai întîi să ştii a duce după tine mulţimea. Asta au izbutit s-o facă Sereoga şi Tihon. Tu cu Larivon aţi băgat-o pe mînecă. Mulţimea a simţit lucrul acesta şi a tresărit. Dacă Sereoga ar fi singur de partea voastră, cu siguranţă că aţi învinge.

Luptătorii din partea noastră se ascund unul după altul şi numai Sereoga Kaleaganov se uită obraznic în ochii lui Ismailov.

Mitri Stepanîci se apropie de el şi-i şopteşte ceva la ureche.

— Kaleaganov! zbiară Ismailov. Spune drept, cum ţi-ai cîştigat lupta?

Sereoga se lasă de pe un picior pe altul, dar se uită drept în ochii lui Ismailov. Apoi zice rînjind:

— Deh!... boierule, parcă poţi să ştii? Uite, ţi s-aprinde aşa, dintr-o dată, sîngele, şi numai ce vezi că mîinile se mişcă singure. Şi-atunci poci răsturna şi munţii...

Ismailov bate mînios cu băţul în gheaţă :

— Să nu faci pe prostul ! „Poci“ ! Mai bine spune-mi : dacă acum vei striga o nouă chemare de luptă şi te vei arunca din nou asupra celor de dincolo, eşti sigur c-ai să birui ?

Kaleaganov rînjeşte şi spune fără frică :

— Dacă vreţi să vă desfătaţi, pot să fac o nouă chemare. Eu abia acum simt gustul luptei. Cînd m-am luat la trîntă cu Larivon, am fost lovit la umăr, eu i-am tras una-n falcă. Orice-ai zice, da' are o putere grozavă ! S-a clătinat şi s-a năpustit, atunci toţi au rupt-o de fugă. Mikolea nu i-a mai putut stăpîni... Dacă vreţi o nouă luptă, eu nu mă dau în lături. Şi-acum îmi fierbe inima, aşa că vreau să mai trag vreo cîteva !

Ismailov îl bate pe umăr şi latră cu admiraţie :

— Bravo ! Păcat că te-ai prostit ! Aici eşti mare meşter şi viteaz, dar în viaţa de toate zilele nu ştii să lupţi şi să-ţi aperi interesele. De la mine ai izbutit să pleci, dar la Stodnev ai căzut în capcana lui ca un prost.

Sereoga nu mai rînjeşte. Îşi pleacă fruntea ursuz şi plin de amărăciune :

— Dumneata, Mitri Mitrici, nu-mi rupe inima, nu mă zgîndări !

Ismailov îşi recapătă sîngele rece. Îi întoarce spatele lui Sereoga, strigînd către Mitri Stodnev :

— Ascultă, Stodnev, ştiu că nici o luptă n-are loc fără tine. Eşti ca un comandant suprem ! Toţi sînt în labele tale ! Hai, împarte la toţi, cinstit şi fără şmecherie !

Luptătorii îşi scot şepcile şi îl salută plecîndu-se adînc. Mitri Stepanovici stă impunător şi maiestuos.

Ismailov, mulţumit, îşi trage cu degetele strîmbe şi tremurînde barba tunsă. Porneşte apoi spre sanie. În mîinile lui, butelca verzuie străluceşte sub lună.

VIII

Jocurile noastre copilăreşti începeau înainte de a se lăsa înserarea, după ce se încheia rînduiala treburilor din ogradă. Veneau la mine Naumka sau Ivan Kuzear, cu care o tuleam pe deal sau la rîu. Acolo, copiii patinau sau se dădeau cu săniuţa. La rîu se adunau mulţi băieţandri. Cîte unii se băteau doi cîte doi, cu pumnii. Pe deal se adunau cete de flăcăi şi chiar ţărani bărboşi. De obicei făceau haz de noi, asmuţindu-ne : „Ca să lipăieşti fugind şi să te ţii de fusta maică-ti, ştiu, eşti în stare, dar de bătut cu băieţii nu te-ncumeţi ! Ce fel de flăcău o să fii tu ?" Băieţandrii se înfuriau, se revoltau şi se lăudau strîngînd pumnişorii :

— Ai văzut tu că mă ţiu de fustă ? Habar n-ai cît de mult mă simt eu în stare să-nfrunt pe oricine, numai să am pe cine.

— Eşti un lăudăros ! Cum începe bătaia, te-arunci pe jos, că, de, pe cel culcat nu-l poţi lovi. Fricosule !

— Eu ? Fricos ?... Era o jignire de moarte pentru mine. Dă-mi pe cineva că ţi-l înfrunt pe loc !

Ieşeam voiniceşte împotriva lui Kuzear şi a lui Naumka, dar în sufletul meu mă simţeam mult mai slab decît dînşii. Într-adevăr, cam prea adesea mă răpuneau în luptă. Kuzear era slăbuţ, însă descurcăreţ, pe cînd Naumka era mai înalt şi avea mîinile mai lungi. Se întîmpla totuşi să ies uneori şi învingător, dar nu fără să fiu betegit. Sioma îmi freca grijuliu şi cu dragoste faţa cu zăpadă şi mă învăţa cum s-o ţin pe buze, ca să nu mi se umfle.

Eu înţelegeam că nu trebuie să-ţi recunoşti înfrîngerea, ci să-ţi păstrezi demnitatea şi curajul, arătînd întotdeauna oamenilor că eşti în stare să te aperi. Oamenii, chiar dacă sînt prieteni sau rude, îi iubesc pe cei puternici şi-i dispreţuiesc pe plîngăreţi şi bîzîiţi.

Cînd intram în izbă şi strigam în gura mare ce grozavă ispravă am făcut, bunicul zîmbea mişcîndu-şi sprîncenele-i stufoase :

— Dar de ce ţi-e nasul plin de sînge, măi căţel-purcel ?...

Sioma îmi venea repede în ajutor :

— O fi el plin de sînge... dar s-a bătut voiniceşte !...

Eu vedeam destul de bine că nimeni nu-mi prea dă crezare, dar se prefăceau toţi a fi încîntaţi de isprăvile mele.

La capătul uliţei noastre, acolo unde se strîngeau, la ultima izbă, flăcăii şi fetele şi unde aveau loc luptele noastre copilăreşti, drumul cobora abrupt şi drept, apoi o lua pe cîmpie, iar pe urmă, la stînga, spre rîu, pentru ca să cadă din nou, dintr-o dată, de pe un deluşor. Pe cîmpie se afla o izbă străveche, împodobită toată cu încrustaţii săpate în lemn. Ferestrele dădeau înspre deal şi mie îmi plăcea să mă uit la geamurile acestei case, care străluceau în culori de curcubeu. Mă întrebam de ce nu există şi la noi în sat astfel de geamuri, care să înflorească în scînteieri roşii, verzi şi albastre. Vara şi iarna, lîngă această casă duhneau înăbuşitor grămezile de pămînt albăstrui, iar în ogradă atîrnau pe frînghii ţesături de cînepă sinelite şi pestriţe.

Aici locuiau „vopsitorii". O familie numeroasă : un bătrîn cărunt, bolnav, slab mort, întotdeauna tăcut şi supus, o bătrînă palidă, la fel de slabă, cu o voce plîngăreaţă, şi doi fii : albi la faţă, veseli, harnici, gălăgioşi, cei mai buni cîntăreţi şi dansatori. Aceşti vopsitori erau veniţi de pe alte meleaguri. Vorbeau lungind pe a şi pe ia. Se oploşiseră însă de ani de zile pe la noi şi ajunseseră să fie socotiţi ca de-ai noştri. Toţi aveau mîinile albastre-negre din pricina vopselii, care nu ieşea niciodată.

Mai departe, poiana sfîrşea într-un maidan plin de hîrtoape, ridicîndu-se uşor, lîngă marginea satului, în movile şi troiene. Aproape de rîu pe acest maidan se aflau nişte case îmbătrînite de alaiul anilor... Erau ale unor băbuţe şi ale unor moşnegi gîrbovi. Pe locurile acestea,

totul îmi părea tainic şi înfricoşător. Ştiam numai că acolo sălăşluia o oarecare Kazacika, apoi una Zaicika, cu doi copii, şi că era cerşetoare. Se spunea că acolo mai vieţuiau vraci şi vrăjitoare care au ierburi de leac şi apă neîncepută. Mi se părea că această grămăjoară de căsulii a fost scuturată de pe deal sau din sat şi că adevăratele case de pe deal s-au despărţit de ele prin staule, băi şi hambare. Noi ne dădeam cu săniuţa pe derdeluşul acesta povîrnit, unde ne alunecau tălpile trecînd voiniceşte, cu vîntul şuierînd în urechi, pe lîngă casa vopsitorilor şi grămezile de pămînt albăstrui. Pulberea de zăpadă ne izbea în faţă. Săniuţele săltau peste gropi, în văzduh ; încremeneam de viteza zborului şi cîrmeam cu dibăcie sania cu pîslarii, să nu intrăm cumva în rîpă. În întîmpinarea mea gonea întîi casa vopsitorului şi nămeţii care treceau ca o vijelie. Înaintea mea zburau alţi copii, în alte săniuţe ; urlau, ţipau, hohoteau. Şi eu hohoteam, şi ţipam, şi urlam.

Cei mai mari se strîngeau la gardul de nuiele al casei mărginaşe, cîntînd din armonică, rîzînd şi jucînd. Fetele, ciupite de flăcăi, chicoteau ascuţit. Vopsitorii cîntau pe două voci cîntecul lor trist, pe care nu-l mai auzise nimeni pînă atunci : „Ultima zi a frumuseţii mele !"... Pentru acest cîntec erau tare iubiţi în sat.

Nouă, celor mai mici, ne era teamă de cei mari, pentru că şi flăcăii, şi bărbaţii glumeau deseori cu noi, necăjindu-ne : ba ne luau săniuţele, ba ne frecau urechile cu zăpadă, ba ne puneau piedică în fugă. Ne era frică mai ales de Ivanka Iulenkov. Cu toate că el era în vîrstă şi nevastă-sa zăcea acasă bolnavă, îi plăcea să se bage-ntre flăcăi, să le caute pricină, luîndu-se apoi la bătaie. Toată lumea îl ocolea şi nu-i dorea tovărăşia. Lui îi părea grozav de bine cînd vedea că din pricina lui ţîncii se răspîndesc ca mieii, în timp ce el rîdea, ţipa şi ţopăia ca o babă în urma lor :

— Ţine-i ! Ţine-i !... De-o fi să-i prind, îi vînd tătarilor !...

Vanka se ivea întotdeauna pe neaşteptate. Ocupaţi cu săniuţa, nu băgam de seamă că se apropie. Panica intra

în noi atunci cînd apărea pe pantă şi punea piedică săniilor. Aşa mi-a apărut odată în faţă, cînd i-am văzut zbîrciturile şi rîsul care-i descoperea gingiile. Pîslarul lui cîrn mi-a părut un monstru. De teamă, am zburat ca un ghem în prăpastia plină de zăpadă, şi-n izbitură am simţit o durere cumplită. M-am trezit în nişte braţe străine. La mine se uita rîzînd Vanka. Faţa lui nu mi s-a părut de loc înspăimîntătoare : ochii săi cenuşii aveau chiar ceva gingaş în ei, bărbuţa şi mustăţile abureau pline de ţurţuri :

— Ei, ce-i cu tine ? Tot ce-am făcut am făcut numai aşa, de drag... Mie, frăţioare, mi se fac pozne mai cumplite, nu ca ţie...

Cineva m-a smuls din mîinile lui şi am auzit răsunînd o lovitură icnită.

Iulenkov gemu plîngăreţ :

— Pentru ce dai, vecine ?

Sîgnei rîdea vesel :

— Pentru fapta ta, Vanka ! Să nu mai pui mîna pe flăcăiaş ! S-ar fi putut să-l omori.

Iulenkov spumega de furie :

— Eu am făcut o glumă şi tu mă pocneşti peste mutră !

Apoi, cu ochii holbaţi, se aruncă asupra lui Sîgnei. Auzeam cum rîdea Sîgnei, de parcă s-ar fi jucat cu Vanka, pe urmă fugi în sus pe deal, iar în urma şi în faţa noastră se buluciră grăbiţi copiii cu săniuţele. Săniuţa mea se bălăngănea dintr-o parte în alta.

Tanenka Stodneva tot îmi băga frînghia săniuţei în mînă şi orăcăia :

— Ţine săniuţa şi hai să te şterg !...

Desfăcîndu-şi cojocelul cu multă grijă, ca o mamă, îmi şterse faţa cu poala sarafanului.

— De ce nu plîngi, că doar trebuie să te doară ? Uite, ochii îţi plîng, dar eşti îndrăcit ! De rău ce eşti, nici nu plîngi ! Ai firea lui tat-tu !

Izbucni în rîs şi pe neaşteptate mă sărută. Pînă la ea, nici o fetiţă nu mă sărutase. Doar mama, bunica Ana, bunica Natalia şi arareori Katia. De cele mai multe

ori, Maşa, sora mamei. Cu plodurile de vîrsta mea aveam legăturile după tipicurile băieţeşti. Cînd eram prieteni, ne luam la trîntă, iar cînd eram duşmani, ne despărţeam şi ne aruncam fel de fel de porecle usturătoare.

Am simţit atunci pentru Tanenka un fel de gingăşie şi, luînd-o de mînă, i-am şoptit încet, din toată inima :

— Niciodată n-am să-mi mai bat joc de tine...

— Şi eu am să-ţi aduc bomboane de la băcănie! Tare mi-e milă de mătuşa Nastenka...

Mergeam de mînă cu Tanenka, trăgînd săniuţa după mine, şi simţeam, pentru prima oară, că viaţa mea nu va fi simplă, ci, dimpotrivă, plină de tot felul de peripeţii.

Fiecare zi ca şi fiecare clipă pot fi pline de întîmplări neaşteptate. Ce minunat de uşor poţi zbura de pe deal cu săniuţa!... Zăpada scînteiază, iar drumul bine bătătorit miroase a bălegar. Firele de paie strălucesc ca şi cum ar fi de aur, iar zăpada pare străvezie şi albastră cum e cerul. În depărtare, un căluţ istovit trage în trap măsurat o sanie încărcată, răsuflînd nouraşi de aburi. Dincolo de rîu, o ceată de copii se dau de asemenea cu săniuţa. Aud limpede strigătele şi rîsul lor. Din hornurile caselor se răsfiră în sus, ca un fuior, fumul. Ce frumos e! Lumea mi se pare dragă, fără nici un fel de ascunzişuri, uriaşă şi tainic de apropiată. Zilnic sînt orbit de soare şi mă apropii de fereastră ca să mă scald în razele lui : ele străpung aerul prin norul de fum din izbă. În fîşia luminoasă, de culoare albastră a fumului, sclipesc firişoare de praf. Mă uit multă vreme, fără să mă pot clinti, la minunatele izvoade care se desenează pe sticla ferestrelor în străluciri de curcubeu. Totul îmi pare cusut cu fire de argint şi de aur. Cine a făcut aşa ceva? De unde e atîta frumuseţe? Încep să plutesc într-o lume de basm. Privesc grădinile care se întind în faţa mea, pline de arbori ciudaţi, cu frunze şi flori nemaiîntîlnite. Mi se pare că prind să se mişte, că mă cheamă la ei, în timp ce eu, vrăjit de atîta frumuseţe, mă plimb în această lume minunată, micuţ, cu săniuţa trasă de frînghie, rîzînd,

cîntînd şi ascultînd cum răsună cîntecele ca nişte zurgălăi. Privesc florile strălucitoare şi aud cum cîntă acolo cu glas dulce Sirin şi Alkonost.

În casă şi pe uliţă se deapănă o viaţă grea. Acasă e bunicul cel cumplit, cu cureaua şi hăţurile în mînă. Pe uliţă — Vanka Iulenkov şi copiii care se adună numai ca să se bată. Pe uliţă sînt înconjurat de vrăjmaşi şi nenorociri. Nu pot să trec singur pe uliţă şi nici gînd să mă strecor singur pînă la bunica Natalia : neapărat un cîrd de copii vor năvăli asupra mea.

În casă la noi rareori răsună rîsul. Toţi tac plictisiţi sau vorbesc încet, şi numai despre treabă. Cei mari stau şi meremetisesc pîslarii, ciubotele sau hamurile. Eu citesc psaltirea cu glas tare. Sioma citeşte mai prost decît mine şi caută întotdeauna să tragă chiulul. Dar psaltirea o citesc şi eu cu greu, pentru că nu înţeleg nimic.

Uneori, bunicul dă glas de pe cuptor :

— Haide, Volodimirîci ! Arată-ne ce ştii din învăţătura laică. La voi, cuvintele stau în slujba diavolului !...

Parcă-i mînă pe toţi un duh ascuns şi năstruşnic : casa se cutremură de hohote. Rîde tata, se strîmbă Sîgnei, Sioma se tăvăleşte pe jos, iar Tit ţipă ca un nou-născut. Rîde şi mama. Numai bunicul filozofează sfătos :

— Învăţătura noastră e dumnezeiască ! Cea mireană vine de la diavol : plămădită din poveşti şi snoave. Învăţătura noastră e înţelepciune care purcede de la cei deştepţi şi înţelepţi.

Volodimirîci priveşte soba prin sticla ochelarilor şi dă din cap.

— Doamne Isuse, ce bătrîn tănănău !...

Rîsul se dezlănţuie într-o adevărată furtună. Dar Volodimirîci nu rîde. După ce totul s-a mai potolit, începe să vorbească :

— După cum spui dumneata, Foma Silvestrîci, o astfel de învăţătură, nouă, înţelepţilor, nu ne dă decît durere, fără nici o virtute... Hai ? Cam aşa s-ar zice ?

Apoi începe să cînte, cuvîntînd ca în psaltire: Az-buche... Parcă aşa vine, Foma Silvestrîci, nu?

Toţi se uită spre cuptor şi aşteaptă s-audă ce va spune bunicul. Lui Tit, Sîgnei şi tatii le tremură umerii stăpînindu-şi rîsul.

Bunicul sloboade triumfător o vorbă:

— Dacă n-ai fi fumător, Volodimirîci, şi dacă nu ţi-ai rade mustaţa, ai putea fi un bun predicator la noi în sat, că straşnic o mai aduci din tîlcuire!...

Sîgnei cade pe laviţă şi guiţă ca un purcel, iar tata sare ca ars de pe scăunelul de cizmar şi fuge afară. Tit alunecă de pe laviţă şi se ascunde sub masă.

Volodimirîci continuă să-i cerceteze serios pe toţi, pe deasupra ochelarilor. Mama şi Katia rîd de rîsul altora: ele nu ştiu carte.

Volodimirîci oftează gînditor, ciocănind sîrguitor cu degetul:

— O duci uşor, Foma Silvestrîci: ceac-pac şi ziua s-a dus! Faci numai ceea ce este obişnuit. Tu îţi cunoşti şi-n beznă cărarea. La tine orice lucru îşi are locul lui. Deşi eşti orb, îţi cunoşti calea...

Bunicul vorbeşte cu înţeles sever, ca la şcoală, apăsînd pe cuvintele pe care le socoteşte mai de seamă:

— Iar tu, Volodimirîci, eşti un hoinar. N-ai datini şi nici credinţă. Omul fără rădăcini, fără locul lui, nu poate fi om de încredere.

— Eu, Foma Silvestrîci, am un loc mare şi bogat: tot pămîntul! Iar pe sub piatra care zace, nici apa nu curge, doar mucegaiul mocneşte. Pînă şi copacul îşi împrăştie sămînţa în lume. Iar omul, pe lîngă mîini şi picioare, mai are şi inimă, şi inima omului n-are linişte: îi este scris să sufere şi să se bucure.

Bătrînul mormăie cucernic:

— Dumnezeu nu-l pedepseşte pe cel smerit şi pocăit.

— Cel smerit şi pocăit, Foma Silvestrîci, are o inimă oarbă şi proastă. Nu degeaba se spune: „Inima inimii îi dă de veste". Cristos era milos faţă de oameni, alinător al tuturor celor amărîţi, şi el se bucura de soare ca şi de ploaie. Îi plăcea să pescuiască şi să se veselească

laolaltă cu prietenii, în zilele de sărbătoare. Dumnezeul nostru rusesc e tînăr şi harnic. Nu-i aşa cum e zugrăvit pe icoane. El ştie să se joace de-a capra şi cu dracul...

Cuvintele lui Volodimirîci îi îngrozesc pe toţi, chiar şi pe noi, copiii. Bunica aruncă fuiorul şi îşi face cruce, înfricoşată. Bunicul coboară de pe cuptor, cu sprîncenele căzute pe ochi. Tata intră şi ascultă încordat şi mohorît vocea lui Volodimirîci. Totul se revoltă în el cînd aude cum e hulit domnul, de către cojocar. Loveşte masa cu degetele cuprinse de tremur şi aruncă la o parte blănurile.

— Tu, Volodimirîci, eşti bătrîn, ca mîine ai să mori. Nu-l huli pe dumnezeu ! O astfel de credinţă rătăcită n-o pot răbda nici pereţii, darămite noi, oamenii !...

Bunicul e mulţumit că tata a luat cu demnitate şi la timp apărarea credinţei. Toţi tac copleşiţi de înfricoşare şi parcă în această tăcere ura împotriva cojocarului se simte şi mai puternic.

Sîgnei îi face tatii cu ochiul şi spune cu o naivitate prefăcută :

— Ai fost de multe ori bătut, Volodimirîci ?...

— Să spunem că de multe ori ! Şi la ce-ţi ajută dacă ştii ?

— Fiindcă văd că nu-ţi este teamă de nimic.

— E adevărat ce spui, cu toate că eşti încă destul de crud. M-au bătut de m-au frînt. Şi cu moartea m-am bătut voiniceşte. Nu e nimic pe lume de care să te temi. Iar dacă ai trecut prin moarte şi prin toate chinurile omeneşti, atunci nimic nu poate să te mai înspăimînte. Volodimirîci spunea toate astea zîmbind, privindu-l pe tata pe deasupra ochelarilor şi, povăţuindu-l, adăugă cu bunăvoinţă : Firea, Vasea, îţi este de lupuşor, puterea însă de bouşor. Numai că vorbele tale nu sună a adevăr. Parcă ai îmbrăcat cojocul cu blana în afară ; degeaba urli ca o fiară, că pe nimeni nu-nspăimînţi ! Cu firea ta ar trebui să te mai vînturi prin lume, să mai prinzi minte, să te mai chinuieşti puţin, şi abia atunci poate că ai ajunge şi tu om !

— Cu alte cuvinte, să ajungă o haimana ? bolborosi amenințător bunicul, uitîndu-se la hățurile pe care le cosea. Neam de neamul nostru n-a fost haimana. La noi, în partea locului, haimanalele sînt biciuite.

— Nu se schimbă viața unui om cu biciul, Foma Silvestrîci. Și vitele fug de bici. S-au dus vremurile de demult ! Tu vrei să-ți croiești familia ca din bătrîni, dar ața e subțire și tu știi că totdeauna ața se rupe acolo unde-i mai subțire. Uite și la blană : n-au rămas decît niște petice pleșuve. Nu poți să-i hrănești pe toți, Foma Silvestrîci ! Uite, dacă socoți de fiecare cap cîte o optime de deseatină și le aduni laolaltă, nu-ți iese o deseatină la patru oameni. Asta, fără să mai pui muierile la socoteală : muierile parcă nici n-ar exista pe lume.

Tata parcă a uitat de toată dușmănia împotriva lui Volodimirîci, îl ascultă atent. Doar și el a dovedit, și nu o singură dată, bătrînilor și bunicului că vremurile s-au schimbat. Întrerupîndu-l pe Volodimirîci, încuviință :

— Pămîntul nostru de „nadel" n-ajunge nici pentru un mormînt, oricum l-ai suci !

— Asta-i ! O optime de deseatină, oricît ai întinde-o, mai mare n-o poți face. Și dacă nu-ți hrănești calul, nu poți ieși cu el la cărăușie. Chiar și tu, Foma Silvestrîci, ai ajuns o haimana din pricina cărăușiei. Vezi, ca nu cumva, într-o bună zi, venind acasă, să fii nevoit să pleci la cerșit.

— Tu, Volodimirîci, ești fără rădăcină și fără vlăstari. Ești soldat și soldatul se zice că este rupt de pămînt : și casă, și masă, toate ți se dau de-a gata, ești și mîncat, și băut.

Volodimirîci rîse :

— Astea-s basme și basmele rămîn ce sînt ! Uite, eu trăiesc la fratele meu. Lucrez cît lucrez în străini cu Egorușka, îi aducem și noi partea noastră, îl ajutăm la gospodărie și tot nu izbutim s-o scoatem la capăt. Oamenii cît umblă caută demîncare și pe întreg pămîntul sînt la fel. Nimeni nu fuge de bine. Tot omul e om și sărăcia omului muncitor e una și aceeași peste

tot locul; aceleaşi lacrimi le varsă toţi, la fel rîd şi la fel joacă, la fel bolesc şi mor, şi toţi muncesc din greu pînă la moarte... Lumea e mare şi bogată şi pe lume trăiesc multe şi felurite popoare. Pretutindeni omul îşi caută fericirea, pretutindeni oamenii vor să trăiască cu dreptate şi cu cinste...

Toţi îl ascultau cu vădită luare-aminte şi la toţi le plăceau acum vorbele lui. În tăcerea care ne cuprindea pe toţi, nu se mai auzea decît ciocănitul degetarului şi foşnetul furcii.

IX

Egoruşka era smead, cu părul de culoare închisă, cu nasul coroiat şi cu ochii căprui, arzători. Cînd vorbea, zîmbea mereu arătîndu-şi dinţii albi. Acest zîmbet blajin ca şi dorinţa lui neogoită de a face pe plac fiecăruia îi dădeau un aer de sfiiciune. O singură dată am văzut cum i s-a împietrit faţa de mînie şi cum în ochii lui s-au aprins scîntei. Asta s-a întîmplat cînd tata a bătut-o pe mama. După care şi-a văzut de treabă, fără să-şi ridice ochii de pe lucru, cu înfăţişarea unui om bolnav. Mie îmi plăcea să stau alăturea de dînsul şi să-mi pironesc ochii asupra lui. Uneori mă privea pe sub sprîncene şi-mi zîmbea prietenos, dar zîmbetul lui avea ceva trist şi îngîndurat.

Într-o seară, cînd toţi erau acasă şi lucrau, Volodimirîci ne povestea despre războiul cu turcii. Lampa atîrna deasupra mesei prinsă cu o sîrmă groasă şi, ca să nu ne bată lumina în ochi, de gîtul sticlei stătea căţărată o placă de metal care semăna cu o tigaie. Lampa asta era cu mult mai bătrînă decît mine. Vopseaua albă de pe ea se îngălbenise şi se scorojise de mult. Se vedea pe ea murdăria de muşte. Flăcăruia ardea mocnit, iar sticla era afumată. Casa trosnea de

ger ; uneori se auzeau în pereţi lovituri, ca şi cum cineva ar fi lovit pe dinafară cu un par. Volodimirîci şi Egoruşka pocneau din degetar şi cîntau de obicei unul din cîntecele lor preferate. De cele mai multe ori cîntau un cîntec ciudat, tulburător, pe care nimeni la noi în sat nu-l mai auzise. Începea întîi Volodimirîci, cu un glas de bas tremurător, la care se alătura vocea cristalină, de tenor, a lui Egoruşka. Apoi începea Egoruşka şi i se alătura Volodimirîci. În felul acesta se chemau parcă unul pe altul, undeva, în depărtare, şi mie mi se părea că ei merg pe drum ca să-şi caute o soartă mai fericită :

Of, amară viaţă,
Legată cu aţă...

Egoruşka îşi scutura capul, dînd mereu din mîna în care ţinea acul, şi cînta într-una cu lacrimi în ochi :

Of, amărăciune, nu eu te-am dorit ;
Soarta nemiloasă mi te-a hărăzit...

Volodimirîci se trăgea de favoriţi şi, cu o căutătură ameninţătoare în ochii lui de soldat, întreba :

Oare mult, voinice, ai să tragi la jug ?

Apoi, împreună cu Egoruşka, îşi dădeau speranţe :

M-oi ruga la domnul şi-oi porni la drum,
Ca să cat o viaţă slobodă de-acum...

Cîntecul acesta larg şi tulburător o mişca întotdeauna pe mama, care se lumina toată dintr-o dată şi privea încremenită cu ochii mari şi trişti. Pălea şi încremenea, cuprinsă parcă de un gînd care o impresionase. Mai întîi se oprea din tors, lăsînd să-i cadă fusul pe genunchi. Mie mi se părea întotdeauna că ea cînta chiar şi atunci

cînd avea multă treabă. Memoria mamei, în ceea ce priveşte cîntecele, era nemaipomenită. Era de ajuns să audă o melodie nouă, ca s-o şi cînte îndată şi să n-o mai uite. Cînd se-ntîmpla să rămînă singură, cînd cernea făină în hambar sau mulgea vaca, cînta încet, ca pentru dînsa, într-un fel anumit şi numai al său. Melodia suna ciudat, iar glasul ei pătrunzător te făcea să te gîndeşti departe. Parcă-şi jeluia soarta, căutînd tăinuit o viaţă nouă, mai bună, dar care nu se putea înfăptui.

Volodimirîci îi spunea uneori, fără să-i pese de tata sau de bunici :

— Nastenka, orfană eşti şi orfană ai să mori ! Toată viaţa ta nu va fi decît un chin. Inima ta e ca un hulub : se zbate şi gîngureşte ! Gîndurile tale sînt ca pasărea-n colivie. Multe lacrimi vei vărsa şi nimeni din jurul tău nu te va înţelege şi nu te va plînge. Iar fiul tău e ca şi tine. El va avea aceeaşi soartă. Da ! Prin multă amărăciune vei trece !... Cine are sufletul plin de cîntece acela are soarta plină de lacrimi...

— Ce tot spui, Volodimirîci ? rîdea Katia, dînd aţîţător capul pe spate. Nu te uita că este aşa de slăbită cumnata. La treabă-i sfîrîie călcîiele ! Pentru ea a munci e totuna cu a cînta...

Mama se uita la Volodimirîci cu lacrimi de recunoştinţă în ochi. Întîia oară vedea pe cineva străin că era cuprins de milă pentru soarta ei. Mila asta a învăluit-o ca o fericire neaşteptată.

— Tu, Volodimirîci, mai bine mi-ai ghici ! glumea Katia, în timp ce fusul i se învîrtea pe fir într-un sfîrîit vesel.

Volodimirîci o privea cu ironie pe sub sprîncene, peste ochelari, şi cosea înainte ciocănind din degetar şi apărîndu-se de ea cu mîna, sigur pe sine :

— Tu, Katerina Fominicina, eşti o fată cu nacafale ! Dar te vom supune şi pe tine, ca şi pe celelalte muieri, la munci şi la bătaie... Asta e soarta voastră, a muierilor.

— Ascultă, Volodimirîci, nu mă mai amărî! vorbea supărată Katia. Află că şi fără tine ştiu care e soarta noastră, a muierilor. Odată n-am să vreau să mă mărit...

Bunicul a încheiat scurt şi liniştit vorba :

— În primăvară o să te mărit. O să te înham ca pe un cal sau o să te leg ca pe o oaie şi n-o să crîcneşti. Destul ai stat fată, ajunge! N-o să îngădui să ne faci familia de ocară.

Katia a sărit ca arsă de pe laviţă şi, revoltată, a ţipat de-a răsunat toată casa :

— Dumneata, taică, să nu dai în mine!

— O să te înham! răspunse bunicul, neobişnuit de liniştit, fără să se-ntoarcă spre ea. Las' că te potolesc eu! Am să te leg cobză.

— Tată!...

— Tocmai pentru că-ţi sînt tată!

Katia s-a muiat dintr-o dată, ca în urma unei lovituri : s-a aşezat din nou pe laviţă şi s-a plecat mult deasupra fusului.

Mama torcea, mută şi surdă. Parcă era ţintuită. Tata, Sîgnei şi Tit tăceau de asemenea, dar eu am zărit cum Sîgnei şi cu tata îşi făceau semne şi zîmbeau pe sub mustaţă. Sioma stătea rezemat de perete şi împletea sîrguincios frînghia de cînepă, iar eu mă aflam lîngă Egoruşka şi copiam cele opt glasuri, cu cerneală roşie şi neagră.

Egoruşka s-a aplecat către mine, îmbiindu-mă în şoaptă :

— Haide să cîntăm glasurile!... Bunicul o să se potolească şi atunci o să fie linişte în casă şi o să ne simţim cu toţii mai bine. Eu am să încep glasul întîi, iar tu al doilea. Fără să lase lucrul din mînă, prinse a cînta cu o voce subţire, de copil : „Vine călugărul din mănăstire..."

Eu i-am ţinut isonul, pe vocea a doua :

— „Al doilea călugăr vine tot din lumea aceea..."

Egoruşka întrebă compătimitor, pe vocea a treia :

— „De unde vii, frate?"

Eu îi răspunsei trist :

— „Din Ţarigrad sosesc"...

— „Stai jos, frate, să mai vorbim — şi mă întrebă cu uitare de sine : E oare în viaţă acolo măicuţa mea ?"

Eu, prefăcîndu-mă tare întristat :

— „Maică-ta a murit de mult."

— „Oh, vai, vai mie, măicuţa mea !"

Dialogul acesta naiv şi înduioşător al călugărilor era socotit ca un cîntec de bază al rugăciunilor. Cînd însă cîntecul se întîmpla să fie întrerupt de treburile casnice, însemna un mare păcat. Orice s-ar fi petrecut în casă, orice scandal sau orice treabă, era de ajuns ca cineva să înceapă a cînta cuvintele simple din cele opt glasuri, pentru ca totul să se liniştească întocmai ca în faţa unui strigăt groaznic sau ca în faţa dumnezeieştilor trîmbiţe ale cine ştie căror arhangheli.

Faţa stacojie a bunicului, în mormanul de păr cărunt, luă deodată o înfăţişare gravă şi evlavioasă. Aruncă hamul jos, îşi apucă barba albă şi oftă cucernic :

— Blestemaţilor, la cîte păcate mai ajunge omul cu voi !

Sîgnei, cu o licărire şireată în priviri, se uită la Egoruşka şi ne făcu cu ochiul, parcă ne-ar fi spus : „Bravo vouă, băieţi !" Mama scăpă fusul jos şi se uită la mine cu duioşie şi cu lacrimi în ochi, iar Katia tot şedea ca de lemn, cu faţa vîrîtă în caierul mătăsos.

După ce am încheiat cîntecul, bunicul, înduioşat, rosti cu un tremur bătrînesc în voce :

— Măcar că nu eşti drept-credincios, Egor, şi că Volodimirîci te-a încărcat de păcate, cînţi totuşi vocile domnului ca un drept-credincios. În casa de rugăciune tu ai cînta ca un adevărat cîntăreţ.

Egoruşka se uită fără frică la bunic şi-i răspunse cu demnitate :

— Tatăl meu e un om cinstit, n-a jignit niciodată pe nimeni şi nici n-a făcut nimănui vreodată vreun rău. Nu mi-e părinte adevărat, dar e mai bun decît un tată... Pe toţi oamenii îi socoteşte fraţi şi nu se dă în lături cînd e vorba s-ajute un om căzut în nevoie...

Volodimirîci îl apucă în glumă de păr şi, prefăcîndu-se că e supărat, strigă la el:

— Eşti încă prea cu caş la gură ca să-i judeci pe oameni. Ia seama că amîndoi sîntem pentru ceilalţi numai nişte vagabonzi, iar ca neamuri nu le sîntem decît a şaptea spiţă la căruţă. Foma Silvestrîci, să-ţi povestesc o-ntîmplare. Stăteam la Şipca, în munţii Balcani. Era toamnă, dar gerul se lăsase tot atît de puternic ca în miez de iarnă. Eram îmbrăcaţi cam subţire: o manteluţă şi-o capelă franţuzească, idioată: dacă o tragi pe frunte, îţi rămîne ceafa goală, şi dacă o tragi pe ceafă, toată căpăţîna îţi iese afară. Mulţi oameni au îngheţat şi-au murit de foame atunci! Pe acolo, locurile erau sălbatice, n-aveai unde să te-ascunzi. Trăiam în corturi, în vizuini, pe lîngă focuri. Turcii hălăduiau jos, la căldură, în sate şi tîrguri. Acolo ne-am împrietenit şase oameni, de sînge şi credinţe deosebite: ruşi, tătari, litvoci şi bulgari. Mai aveam un prieten, pe başkirul Feizulla, care-mi era ca un frate. Acest başkir era un flăcău voinic, care putea să apuce bivolul de coarne, vesel, glumeţ şi cu inimă bună. Noi doi fuseserăm rînduiţi iscoade, şi nu o dată am plecat în cercetaré la turci. S-a întîmplat ca într-o noapte să ne trimită căpitanul în spatele frontului la Kazanlîc, ca să aflăm ce se petrece la turci. Trecem printr-un sat, al doilea, al treilea, mai multe. Aveam prieteni bulgari. Neapărat trebuia să scoatem din post patrula turcă...

— Adică ce vrei să spui că „scoţi din post“? întrebă neliniştit Sîgnei, care-şi uitase de lucru, lăsîndu-se cucerit de povestirea lui Volodimirîci.

— Stai! îl întrerupse tata, care ţinea să arate că înţelege tot şi că nu are nevoie de lămuriri, închipuindu-şi că a meremetisi ciubotele e o treabă tot atît de importantă ca şi basmul lui Volodimirîci.

— Cum scoteam din post? repetă întrebarea Volodimirîci, înfigînd acul în pielea de oaie şi trăgîndu-se de mustaţă. Iată cum — începu el să lămurească. Ne apropiam încet şi înfigeam cuţitul în spate... sau îl trînteam într-o clipită jos şi...

— Dumnezeule ! strigă mama, cu groază.
Iar bunica gemu după sobă :
— Cît sînge ai pe mîini, cîte omoruri ai pe suflet ?... N-o să capeţi iertare în vecii vecilor, Volodimirîci !
— Ăsta-i războiul ! zîmbi ironic Volodimirîci. Noi sîntem soldaţi. Ori ne omoară ei pe noi, ori noi pe dînşii. Iată, Arhip Ukolov al vostru de asemenea e soldat, am luptat cu el împotriva turcilor. Acolo şi-a pierdut el piciorul. Şi Sîgnei va pleca în curînd la cătănie. În război, moartea te pîndeşte la orice pas.
— Războiul este treaba ţarului — hotărî grav tata.
Iar bunicul încheie povăţuitor, cu o severitate evlavioasă :
— Războiul porneşte din voia domnului. Războiul fiinţa pe lume dinainte de Adam : dumnezeu a luptat atunci cu diavolul şi l-a izgonit din rai. Israel s-a războit, iar pentru Isus Nazarineanul dumnezeu a oprit soarele şi luna. Şi noi am luptat cu tătarii, şi cu franţuzii, care au călcat pămîntul rusesc. Bunicul Silvestr îşi aminteşte cum ai noştri îi omorau pe necredincioşi.
— Iar tu, Foma Silvestrîci, adu-ţi aminte — observă cu viclenie Volodimirîci — cum Stepan Timofeici Razin şi Emelian Ivanîci Pugaciov au luptat cu boierii ! A fost un război ţărănesc, un război drept, pentru pămînt, împotriva iobăgiei. Emelian Ivanîci a cutreierat prin locurile acestea...
Bunica, plină de vioiciune şi cu o voce tînără, începu să povestească :
— Cum de nu ! Şi astăzi se află în Sosnovka stejarul Olionăi. Doar în el a fost spînzurată coana Oliona de către oamenii lui Pugaciov. Stejarul ăsta nu mai îmbătrîneşte. Bunicul Silvestr mi l-a arătat. După aceea, cîţi ţărani au fost spînzuraţi de crengile lui ! Li s-au jupuit trupurile pînă la oase, în faţa norodului, iar altora le-au tras maţele de vii ; trăgeau, trăgeau, iar ei rîdeau tare : „Ne gîdilă“... ziceau ei.
— Ei, ajunge, te-ai pornit pe vorbă şi nu te mai opreşti... o întrerupse bunicul, batjocoritor.

Mie îmi era drag să stau lîngă Egoruşka şi să-l ascult pe Volodimirîci. Cîte nu înveţi privindu-i pe cei mari, cînd se înfăţişau întotdeauna într-o lumină nouă! Mi se părea că tata are mai multă frică de Volodimirîci decît de bunicul, care făcea pe grozavul în faţa lui Volodimirîci, numai ca să-i arate că e mai demn şi mai drept în faţa lui dumnezeu decît cojocarul. Pentru el, un cojocar nu putea fi gospodar de sine stătător, ci un om de nimic, fără casă, un cerşetor. Dar eu pricepeam că Volodimirîci îl copleşea cu înţelepciunea şi cunoştinţele lui despre viaţă. Îmi era necaz că mama amuţea şi tremura în faţa bunicului şi că tata îşi înăbuşea o furie nevolnică şi plină de teamă, ori de cîte ori se ciocnea de încăpăţînarea lui... Katia sta gîrbovită şi tăcea. Sîgnei şi Tit, fiecare în felul lor, îl înşelau pe bunic şi chiar întreaga familie. Sîgnei pleca mereu de acasă, scornind tot soiul de născociri ca să scape de munca din gospodărie şi de bunicul. Tit nu pleca nicăieri şi nici nu se înhăita cu alţi flăcăi; avea totuşi viaţa lui de taină: dispărea dintr-o dată din casă şi tot atît de neaşteptat apărea. Eu ştiam că strînge multe şi felurite lucruri, tot ce-i cade în mînă: nasturi, catarămi, potcoave şi diferite cîrpe, şi că pe toate le doseşte. Era zgîrcit, pizmaş, iar ochii lui cenuşii şi tulburi priveau întotdeauna cu bănuială împrejur. Trăiam între rudele mele, care n-aveau încredere unul în altul, pe vecinii „mireni" îi socoteau drept nişte oropsiţi, iar pe un bătrîn atît de bun ca Volodimirîci şi pe un flăcău atît de cumsecade ca Egoruşka îi considerau spurcaţi.

Volodimirîci îi ajuta pe toţi, şi muierilor în gospodărie, şi bărbaţilor la muncă, iar Egoruşka nu se dădea în lături să robotească prin ogradă. De multe ori îşi punea cobiliţa cu doniţele pe umeri şi mergea la apă în locul mamei sau al Katiei.

— Războiul e război, dragi prieteni! glăsui mai departe Volodimirîci, care prinsese chef de vorbă. Numai că nu e treaba domnului, ci a oamenilor. Oare asta-i de la dumnezeu, cînd mor în război mii de oameni, şi încă în chinurile cele mai cumplite? Pentru ce păcate

mor soldaţii ? Ei doar sînt ţărani ! Pentru ce i-a tăiat lui Arhip un picior ? Şi pentru ce sînt omorîţi copiii ? Iată, în satele bulgăreşti, turcii i-au măcelărit pe toţi localnicii, iar pe copii îi apucau de picioare şi-i dădeau cu capul de perete. Intri într-un sat şi-i găseşti pe toţi ucişi : bătrîni, muieri, copii... Nu, dragii mei, războiul nu e de la dumnezeu, ci datorită lăcomiei şi cruzimii oamenilor. Eu am încercat toate acestea pe pielea mea şi-am plîns lacrimi de sînge. Toate astea trebuie gîndite şi iar gîndite...

— Astea le face diavolul ! îl întrerupse bunicul, cu glasul său de predică. Doar se ştie că diavolul l-a ispitit pe om pînă şi-n rai. De la muiere s-a început, şi muierea-i totuna cu diavolul...

— Nu, Foma Silvestrîci ! Vorbeşti urît şi gîndeşti cu păcat. Muierea te-a născut şi pe tine. Muierea e mamă. Fiecare dintre noi am avut o mamă. Oare mamele noastre trebuie să fie blestemate, socotite una cu diavolul ? Dar cu maica domnului cum rămîne ? Noi ne închinăm în faţa ei ca în faţa unei mucenice. Dacă muierea-i fără suflet, atunci noi nu mai facem doi bani !

— Tu eşti un eretic ! strigă îndîrjit bunicul, străpungîndu-l cu ochii lui pătrunzători şi severi. Maica Domnului e una singură, mamă fără de prihană. Iar muierile trăiesc în păcat. Ce se spune în scrierile sfinte despre Eva ?

— Dacă bărbaţii n-ar păcătui, cum ar mai trăi ea-n păcat ? Păcatul vine de la bărbat ! Muierea naşte copilul în chinuri, îl alăptează, îl creşte, varsă lacrimi pentru dînsul. E minunat pămîntul, pentru că el e mama noastră. Iată şi tu, Foma Silvestrîci, n-ai trăit fără muiere, şi tuşa Ana ţi-a născut o duzină de copii. Şi dacă cineva ar îndrăzni să spună că tuşa Ana e o păcătoasă, tu ai fi primul care i-ai zbura dinţii din gură. Şi cine, Foma Silvestrîci, a născocit înjurăturile de mamă ? Muierea oare ? Şi aceste înjurături batjocoresc fiinţa cea mai scumpă : pe mama ! Mie mi-e dragă, totuşi, aspra voastră lege pomoreană, care opreşte înjurăturile

de mamă. Asta vă face cinste şi onoare. Dar iată că am ajuns la ceea ce vreau să vă povestesc...

— Hai; descarcă traista minciunilor !... spuse bunicul, cu acreală.

Am înţeles că ţine cu orice chip să-l jignească pe Volodimirîci pentru vorbele lui cutezătoare.

Cojocarul nu luă în seamă bătaia de joc a bunicului, dar în ochii lui blînzi şi înţelepţi trecu o umbră de amărăciune.

— Sînt un om bătrîn, Foma Silvestrîci — spuse el, cu tristeţe şi cu demnitate. Şi eu nu fac pe măscăriciul. Să-mi aştepte sorocul proştii şi palavragiii. Eu vreau să vă povestesc cum a fost scăpat de la moarte acest băieţandru şi cît îmi este el de drag, pentru faptul că pentru dînsul s-a vărsat sînge.

Tata nu mai putu răbda şi rînji răutăcios :

— Dumnealui, Volodimirîci, ca şi Mikituşka al nostru se socotesc proroci.

Egoruşka îşi sprijini capul în mîini. Simţeam că suferă pentru Volodimirîci şi că clocoteşte de revoltă împotriva bunicului şi a tatii. Privirile noastre s-au întîlnit şi ochii lui negri erau plini de lacrimi.

— Pentru ce oare îl chinuiesc toţi ? am şoptit eu. Pentru mine nu se află pe lume un om mai bun decît dînsul. Grea mai e viaţa pentru un om cumsecade !...

— Era flăcău de treabă Feizulla — începu povestirea Volodimirîci, bocănind cu degetarul în ac. Era voinic, dar avea inimă bună şi era soldat vesel. Şi amarnic de greu ne venea uneori să umblăm pe lapoviţă, numai în nişte mantale subţiri. Ţi se oprea inima în loc de ger. Unii slăbeau, alţii piereau. Feizulla însă începea să joace şi nu arareori îi însufleţea într-atîta pe flăcăi, că-i făcea să se ia la trîntă. Iar cu asta, oamenii se mai încălzeau o ţîră. Sau începea să ne povestească despre başkirii lui, poftindu-ne la dînşii. „După ce-o să-i batem pe turci, spunea el, veniţi cu toţii să mîncăm berbeci, să petrecem." În felul ăsta, mahomedanul îi înveselea pe toţi. Era mai bun decît pîinea caldă.

— Tătarii şi başkirii mănîncă carne de cal! îl întrerupse duşmănos tata, aplecîndu-se asupra pîslarului. Nişte păgîni spurcaţi!...

— ...Şi iată că trecem prin sate, iar satele erau ascunse în munţi! urmă Volodimirîci, prefăcîndu-se că n-a auzit. De departe se zăreau acoperişurile caselor, care erau întocmite din plăci de piatră. Ogrăzile erau cît o odaie... Peste tot pustiu, de parcă ar fi murit toţi... Dacă încercai să intri noaptea într-o căsuţă pustie, te îneca duhoarea. Dacă priveai mai bine, vedeai zăcînd leşuri: bătrîni, muieri, copii. În fiecare sat nu ne întîmpinau decît morţii. Unii erau cu gîtul tăiat, alţii fără mîini sau fără picioare. Copilaşii zăceau cu capetele sparte, ca nişte ulcele. Pe garduri, în pari, erau înfipte capete tăiate. Ne-a împresurat o jale, de ni s-au muiat picioarele. Îţi îngheţa inima. Oricît era de tare şi de încercat Feizulla, nemaiputînd îndura, a căzut în genunchi tînguindu-se: „Ai, ce drac turcu'! Copii taie, babă taie. Ai, diavol, ai, diavol!" Şi iată că într-o noapte, pe lapoviţă, ne-am apropiat de un sat mare. Întuneric beznă. Fugeau înspre noi oameni. Noi ne-am ascuns în tufişuri. Cînd ne uităm mai bine, vedem că-s bulgari. Auzim plînsete, gemete. Iar în sat parcă se înjunghiau porcii; te apuca groaza: şi urlete, şi fluierături, şi hărmălaie de cîini. Feizulla gemea: „Ai, diavol! Turcu'! Taie norodul! Hai, prietene, să-i scăpăm!" şi deodată îl văd că fuge de lîngă mine. Eu abia pot să mă ţin după el, să strig: „Feizulla, n-avem arme, doar baionetele! Nu vom putea face nimic, ne vor ucide. Turcii au iatagane şi puşti". El însă nici gînd s-audă şi să se oprească, fugea şi se căina: „Ai, diavol, ai, diavol!", uitînd cu totul că noi nu eram decît nişte iscoade.

Volodimirîci tăcu, rupînd aţa cu dinţii. Sîgnei uitase de lucrul său, răsucindu-se spre masă şi privind ţintă cu ochii sclipitori la cojocar. Tit scotocea băgîndu-şi degetele printre mărunţişurile de cizmărie şi vîrî pe ascuns ceva în buzunar. Numai tata şi bunicul erau cufundaţi în lucrul lor, voind s-arate că nici nu-l ascultă.

Mama sta chincită pe scăunel, cu o expresie de groază în ochii larg deschişi. Katia învîrtea fusul burtos cu o iuţeală fără seamăn şi, ca de obicei, părea nepăsătoare la tot ce se petrecea în jurul său.

Eu nu m-am putut stăpîni şi l-am întrebat:

— Şi pe urmă ce s-a mai întîmplat, Volodimirîci?

Dar tata strigă la mine, supărat:

— Mişcă-te de-aici! Du-te la culcare! Ce stai s-asculţi tot felul de basme?

— Dacă nu-ţi place, n-asculta! Dar nu-l împiedica să îndruge toate parascoveniile! rosti Tit, în bătaie de joc, începînd să bată într-adins tare cu ciocanul.

Egoruşka tresări şi se uită cu amar la spatele încovoiat al tatii. Apoi se întoarse spre Volodimirîci şi rosti încet:

— Sfîrşeşte, taică, nu le mai spune nimic. Hai să isprăvim azi lucrul şi mîine să plecăm în altă parte!...

Bunicul, fără să-şi ridice capul alb de la hamul pe care-l cosea, vorbi cu nepăsare:

— Turcii sînt spurcaţi. Se închină lui Mahomed şi beau sînge de om. Dar pacostea păgînilor pică numai asupra celor păcătoşi. Bulgarii l-au mîniat pe domnul. Şi pe noi ne-au chinuit tătarii pentru păcate. Cînd credinţa noastră s-a-ntărit, pînă la Nikon, atunci i-am biruit şi i-am alungat pe tătari. Dar după Nikon au venit iar turcii şi franţujii...

Volodimirîci îl asculta dînd din cap, cu milă comică în priviri. Nu răspunse, ci ţinu mai degrabă să-l îmbărbăteze pe Egoruşka:

— Nu, Egoruşka, va trebui să mai zăbovim pe aici vreo două zile. Nu te zori: mai avem de trecut destule încercări. Sufletul viu se hrăneşte cu adevăr, iar adevărul e ca aurul: se găseşte greu. Dacă omul e viu, atunci şi adevărul e viu. Şi nu se găseşte în cer, ca stelele, ci se află pe pămînt, în om, şi omul e mare numai prin adevăr...

— N-ai face rău să-l întrebi pe Mitri Stodnev sau pe starostele Pantelei cine e mai mare: tu sau ei?

îl înţepă tata. Fiecare cu adevărul lui. Omul e mare nu prin trupul şi bunătatea lui, ci prin mintea şi banii lui.

Bunicul strigă pe neaşteptate la tata :

— Taci din gură ! Ce ţi-a venit să-ţi dezlegi limba ? Tu nu faci nici cît talpa lui Volodimirîci, şi lîngă el eşti un prost... cu toate că e un eretic şi că fumează iarba dracului, dar e un om drept... Pentru el se fac rugăciuni în orice sat.

Volodimirîci, încredinţat de puterea vorbelor sale şi mai ales încredinţat că vorbele acestea nu se vor pierde-n zadar, începu din nou să povestească cu voce liniştită :

— Şi cum vă spuneam, oameni buni, istorisirea asta are să vă prindă bine. S-asculte mai ales copiii, ca să ia pildă de la oamenii buni, să nu le fie frică de nimic cînd e vorba de adevăr, să ştie că vitejia, atît în război cît şi în viaţă, e mare şi de mare preţ... A răsuflat adînc, ridicîndu-şi capul. Faţa lui parcă întinerise, iar ochii lui luminaţi străluceau în lacrimi. De multă vreme s-a întîmplat ceea ce vă spun. Uite, îmi bate şi acum inima cînd mă gîndesc. Din noaptea aia m-am făcut alt om... Iată, Egoruşka, fiul meu, îmi va fi în suflet pînă la mormînt.

— Taci, tată ! îngînă Egoruşka, rugător şi cu mînie în ochi, şi se depărtă de mine, covîrşit de emoţie.

— Trebuie să vorbesc, Egoruşka, trebuie ! Oamenii nu ştiu prin ce e bun un om. Mai sînt multe fiare printre noi, şi acestea, ca şi turcii, omoară în fiecare zi sufletele noastre. Pe buze au numai „Miluieşte-mă doamne“, iar de fapt umblă cu furca să ţi-o înfigă în spate. Iar sfîrşitul povestirii mele e ăsta : am ajuns în fugă în sat şi vedem că făcliile dansează peste tot. Norodul răspîndit pe uliţe fuge încoace şi-ncolo : ţipete, urlete, plînsete, copiii zbiară... Din toate părţile, turcii cu fesuri şi în pantaloni largi ca nişte fuste dau năvală asupra gloatei, tăind cu iataganele în dreapta şi-n stînga. Înfăţişarea lor e fioroasă. Oamenii înnebuniseră de spaimă. Pe uliţă se adunaseră în movilă trupuri peste trupuri, morţi şi răniţi. Se auzeau numai gemete

şi plînsete. Feizulla urlă deodată: „După mine, prietene, la atac! Apucă iataganele şi pistoalele din mîna turcilor şi taie şi omoară! Nu-i lăsa pe turci să mai spintece norodul!" Eu m-am aruncat în gloată după el şi deodată am simţit că mi-a pierit toată teama. Nici prin gînd nu-mi trecea că noi sîntem numai doi împotriva unei haite întregi de turci. Parcă eram doi cîini în mijlocul lupilor. Îl văd pe Feizulla cum răpune o namilă de om, cum îi smulge iataganul din mînă şi-l taie bucăţi. Apoi al doilea şi mereu, tot tăind şi spintecînd, îl văd. M-am năpustit şi eu atunci asupra unui turc care tăiase sub ochii mei o femeie cu un copil şi voia să mai taie alta. I-am înfipt baioneta în spate, i-am smuls iataganul şi am început să-i dau în cap, în umăr, apoi singur am strigat: „Ura!"... Turcii s-au zăpăcit şi-au început să răcnească luînd-o la fugă: „Rus, rus!"... strigau. În clipa aceea văd cum un turc, cu cuţitul în dinţi, trage de picioare un băieţel. Îl trage sărind peste trupuri, spre peretele de piatră, şi vrea să-i zdrobească capul de zid. Eu fug spre turc, dar asupra mea sare un alt turc, o namilă cu iatagan. Îi văd dinţii şi ochii care-i ard înflăcăraţi ca la lupi. Acolo mi-ar fi fost sfîrşitul, dacă nu răsărea Feizulla, care ridică sabia şi-l despică pe turc în două. Turcul pe care-l urmăream era la doi paşi de perete. I-am tras una în spate şi păgînul s-a prăbuşit. Am luat băieţelul în braţe, iar copilul ţipa într-una: „Maică, maică!" O striga pe mamă-sa. Era mic aşa cum e acum Fedeaşka.

— Pe maică-mea au tăiat-o! îl întrerupse Egoruşka, cu voce sugrumată. Pe mine ştiu că turcul mă apucase de picioare. Mai departe nu-mi amintesc nimic...

Mi s-a părut că mama a scos un ţipăt străpuns de durere. Şi-a încleştat degetele în furcă, băgîndu-şi faţa-n fuior. Katia tăcea nemişcată, cu fusul sub picioare. Bunica gemea tînguindu-se pe cuptor. Mie îmi bătea inima dureros de puternic, oprindu-mi răsuflarea.

— Fug cu copilul în braţe şi îl chem pe Feizulla! El însă se repede cînd după un turc, cînd după altul.

Nici nu ştiu dacă li s-a părut că sîntem mulţi ori puţini. Strigau mereu : „Rus, rus !“ şi fugeau. Strig, îl chem pe Feizulla, dar el nu m-aude. Şi deodată văd că dintr-o parte se repede un turc, se năpusteşte asupra lui şi-i trage o lovitură năprasnică cu iataganul. „Fugi, prietene, strigă el, şi scapă copilul, eu îl căsăpesc pe turc !“

Am fugit după un colţ ; văd o groapă cu o grămadă de pietre. Aşez băieţelul în groapă, spunîndu-i : „Stai aici şi taci din gură. Mă întorc îndată !“ Apoi dau fuga să-l mîntui pe Feizulla. Mă uit în dreapta, mă uit în stînga, Feizulla nicăieri. Uliţa e pustie. Oamenii au fugit care-ncotro, iar turcii toţi s-au risipit ca fumul. Deodată aud printre gemete şi horcăituri glasul lui Feizulla : „Prietene, vino aici, m-a tăiat diavolul, afurisitul !“ Îl văd pe Feizulla, culcat, iar din gură îi curgea sînge. „Sfîrşitul, frate ! Toate s-au sfîrşit pentru mine. Norodul a fugit, e bine ; copilul e scăpat, e bine ! Tu eşti viu, sînt fericit ! I-am gonit. Soldaţii ruşi sînt viteji ! Tot ce-am făcut a fost bine ! Adio, prietene !“

Aşa a murit Feizulla ! L-am tras de acolo spre groapă. Copilul zăcea şi el mai mult mort decît viu. L-am scos, iar pe Feizulla l-am pus în groapă şi l-am înmormîntat sub pietre. Astfel s-a isprăvit lupta noastră. Iar eu, cu băieţelul în braţe, am pornit înapoi prin munţi şi prin păduri.

Iată, un necredincios aţi spus, un păgîn ! Pentru mine rămîne un sfînt ! De o sută de ori mai bun decît orice creştin. Feizulla nu şi-a cruţat viaţa cînd a fost vorba să apere viaţa altor oameni, viaţa băieţaşului de atunci şi viaţa mea.

Mama tremura de plîns. Bunica plîngea şi gemea şi ea pe cuptor. Bunicul nu s-a supărat pe mama, nici pe bunica. Poate că şi pe el l-a tulburat povestirea lui Volodimirîci. A spus doar cu glasu-i de predică :

— Jertfirea de sine... lumea trăieşte după o dreptate. „Fericiţi sînt cei drepţi, că a lor este împărăţia ce-

rului !" Apoi, cu glas gospodăresc: Hai isprăviţi cu vorbele astea ! Trebuie să mîncăm. Muierilor, puneţi masa !

X

Fiind cel mai în vîrstă fecior în familie, tata îl imita pe bunicul în toată purtarea lui faţă de fraţi, de mama şi de mine. Se făcea că n-o ia în seamă pe mama, ca de altfel nici pe mine, şi striga poruncitor:

— Nastasia, adu cvasul ! Hai mai repede !... Cu cine vorbesc eu ?...

Mama trebăluia în bucătărie cu bunica sau azvîrlea braţe de paie pe jos, pentru a doua zi sau, pătrunsă de frig şi învineţită de ger, căra căldări de apă de la fîntînă.

— Îndată, Fomici ! Mama porunceşte s-aduc făină !

— Cu cine vorbesc eu ? repeta supărat tata. Iar atunci cînd ea, blîndă şi tăcută, punea pe masă cana cea mare şi, alături, o căniţă de tablă, el poruncea morocănos : Nu ştii că trebuie s-o umpli ?

Cu mîinile cuprinse de tremur, mama turna în căniţă cvasul, pe care însă îl vărsa adesea mai mult pe masă.

Tata, uneori în clipele de ură şi de ciudă împotriva bunicului sau a fraţilor, o bătea. Noaptea însă îl auzeam de multe ori cum îi şoptea vinovat :

— Sînt eu oare acela care te bat, sau numai ciuda din mine te bate ? Nu mai pot îndura... aş fugi pînă la capătul lumii. Nu sînt decît un argat la taică-meu, mai rău decît o slugă. Nu pot spune un cuvînt. O să mă trimită în robia boierului. Pe drept cuvînt spune ceea ce spune Volodimirîci.

Mama plîngea încet, în tăcere.

— Să ne despărţim oare de el, să plecăm? urma tata. Desigur că bătrînul se va împotrivi. O să mă duc în cărăuşie. Poate o da dumnezeu să mai cîştig ceva bănişori; să fac negustorie pe drum, ca tata...

— Eu o să mor — şoptea într-un tîrziu mama, înghiţindu-şi lacrimile. Mi-au secat puterile pînă la ultima picătură. Toată ziua... mulţumeşte-i pe toţi, ploconeşte-te în faţa tuturora, supune-te tuturora... Mi-e inima de tăciune...

— Lasă-mi răgaz! O să plecăm la primăvară pe Volga.

— Doamne, ajută-mă, maică precistă, nu mă lăsa în deznădejde amară! Miluieşte-mă întru Cristos! se ruga cu evlavie mama.

Dimineaţa citeam în ochii ei şi ai tatii o tainică speranţă.

Îi plăcea să citească şi stîrnea minunarea tuturor, slovenind Florarul, Prologul şi Psaltirea. Citea cu opinteli şi, cunoscînd prea bine că nimeni nu înţelegea slavona şi că toţi o ascultau ca pe ceva tainic şi mistic, pocea cu sfruntare cuvintele, sărind pasajele grele. Odată, Volodimirîci îl ascultă îndelung. După care, tuşind, mormăind, muşcîndu-şi supărat mustăţile şi favoriţii, îl luă deodată la rost:

— Ia stai, Vasea! Ce citeşti tu acolo?...

Tata l-a privit bănuitor pe sub sprîncene:

— Cum, ce citesc? Legea spune că nu e îngăduit să ai de-a face cu eretici nici la rugăciune, nici la mîncare, nici la băutură şi nici la dragoste.

— O fi, dar eu nu înţeleg nimic din cititul tău.

— Înseamnă că nu-i pentru capul tău!

— Eh, Vasea, Vasea! Fiece cuvînt, dacă e cu tîlc, trebuie să fie pe înţelesul bătrînului şi al copilului. Vasea, tot omul e cuprins în cuvinte. Şi tu doar citeşti cuvîntul domnului, şi acest cuvînt este pentru învăţătura şi luminarea oamenilor. Cum pot înţelege eu această învăţătură, cînd ea sună... alandala?...

— Nu-i pentru capul tău! o ţinea una şi bună tata, aspru şi cu încăpăţînare. Tu eşti din altă plămadă...

— E drept, Vasea, aşa-i, Vasea! Eu sînt din altă plămadă. Pe mine m-a întîlnit vîntul, m-a bătut şi m-a luminat. Eu cunosc de departe minciuna. Minciună a fost ce-ai citit. Şi la tine minciuna e un nărav!

Nu ştiu de ce tata dădea mereu ochii peste cap, repetînd într-una acelaşi lucru cu încăpăţînare. Volodimirîci zîmbea cu blîndeţe, dojenindu-l blajin, fără să-şi întrerupă lucrul la cojoc.

— Tu te încăpăţînezi, Vasea, pentru că ţi s-a sleit creierul. Încăpăţînarea vine din lene şi orbire... Ce-ai văzut tu în viaţa ta? Ograda şi cîmpul. Prin ce-ai trecut tu? Ce ţări, ce oameni ai întîlnit? Nimic din toate astea. Prin ce necazuri ai trecut tu? Rusia e mare, cu atîta puzderie de norod că nici nu-l poţi număra, cu oraşe cîte boabe sînt pe arie. Umbli prin tot locul şi exclami uimit: „Doamne, cîtă muncă îi trebuie omului ca să-şi facă o viaţă omenească!" Şi iată că omul n-are urechi de auzit, aşa cum n-auzi nici tu.

— Nouă, oamenilor, Volodimirîci, ne este dată o singură lege de la dumnezeu: împlineşte-o şi nu cugeta! mormăi tata, întărîtat.

— Ce lege e asta? Legea e ca roata, o-nvîrteşti cum vrei, şi la dreapta, şi la stînga, şi-nainte, şi-napoi... Uite, tu ai citit cuvintele alea acolo, dar ele în gura ta parcă n-au nici un rost. Hai mai citeşte o dată măcar una din legile tale. Hai că vreau s-aud şi eu!...

Tata începu să citească demn, poticnindu-se la cuvintele mai grele:

— „Dacă te-apropii de cei ce greşesc, cazi şi tu în păcat. Micul aluat dospeşte toată frămîntătura. Dar dacă la cei ce păcătuiesc se găseşte asemenea păcat, se cuvine a vorbi celor ce hulesc pe dumnezeu..."

— Şi-acum lămureşte-mă, Vasea... fă-mă să înţeleg cuvintele astea: „mic aluat". Ce-nseamnă asta? Lămureşte-mi cuvînt cu cuvînt. Spune-mi, de pildă, ce înţelepciune cuprind vorbele astea: „Dacă te-apropii de cei ce greşesc, cazi şi tu în păcat"?

Ascultînd nesfîrşita lor vorbărie, toţi se uitau la cojocarul pribeag, cu priviri lipsite de prietenie. Cum în-

drăznea el, un eretic, un fumător, să tăgăduiască privilegiul pe care-l avea tata de a fi singurul grămătic din familie ? Cum ar fi putut el, străin de credinţa cea dreaptă, să priceapă înţelepciunea vechilor scripturi ? Toţi aşteptau ca tata să-l strivească pe Volodimirîci sub lespedea adevărului de netăgăduit care reieşea din cuvintele scrise în carte. Tata simţea ochii noştri aţintiţi asupra lui şi zîmbea în barbă, căutînd cu degetul pe carte cuvintele care-i trebuiau şi, ridicînd mereu din sprîncene, îngăima acele neînţelese vorbe, cu un aer adînc gînditor :

— Iată, aici scrie despre eretici, despre cei ce-ţi seamănă ţie : păcatul îţi stă în obicei, numele domnului îl murdăreşti atunci cînd iese din gura ta păcătoasă.

Volodimirîci nu se supăra, ci doar cu ochii îl întrerupea pe tata mereu, cu îndărătnicie :

— Aici nu e vorba de „obicei", ci de „datină". Ce înseamnă asta ? Numai zi omeneşte, ca să pricep şi eu...

— Aşa stă scris de la Vasile cel Mare !

— Ei, şi ce-i dacă stă scris ? Văd că tot un grămătic, la fel ca şi tine, a scris slovele acolo. Tu lămureşte-mă însă cu vorbe de-ale noastre.

Tata, neştiind ce să spună, tăcea. Pentru întîia dată l-am văzut că s-a făcut palid. El însuşi nu înţelegea ceea ce citea şi n-avea cum să-i răspundă lui Volodimirîci, care-l dăduse gata de-a binelea cu aşteptarea lui tăcută şi cu privirea lui ascuţită.

Bunicul, supărat, slobozi şi el glas de pe cuptor :

— Afurisiţilor ! În ce-aţi prefăcut cuvîntul domnului ?... Vasenka, n-asculta ce-ţi îndrugă diavolul ăsta afumat !

Tata a închis cartea şi s-a sculat de la masă. Apoi, tăcut, fără să se uite la mine, şi-a îmbrăcat şuba, şi-a luat cuşma şi a ieşit din casă.

N-a venit multă vreme. Cînd a intrat în casă, a adus o dată cu dînsul un aer rece ; faţa o avea umflată. A început să se dezbrace privind-o pe mama cu ochi de om sălbatic, după aceea a strigat :

— Ce stai, diavole ? Adu-mi puţină apă !

Apoi, pe neaşteptate, a prins să zîmbească. Privindu-l cu luare-aminte, am văzut că nu-i zîmbea decît bărbia.

— M-am bătut în pumni... cumnatul Larivon, poreclit mînă lungă, mi-a muiat oasele.

Cînd mama a turnat apă în spălătorul de lut, care atîrna pe perete deasupra albiei, tata, nici mai mult nici mai puţin, a lovit-o înciudat, în vreme ce mama, apărîndu-se cu coatele de dînsul, era cît pe-aci să cadă în genunchi. Tata i-a smuls cana şi a ridicat mîna... dar în clipa aceea, Volodimirîci, sărind asupra lui pe la spate, i-a prins amîndouă mîinile, i le-a răsucit la spate şi, şchiopătînd, l-a tras înapoi.

Bunica a ţipat înspăimîntată :

— Prostule, necredinciosule ! Pacostea să cadă peste tine !

Tata s-a desprins ca turbat din braţele lui Volodimirîci, s-a răsucit pe loc, a răbufnit mîrîit, dar era neputincios. Volodimirîci îl trăgea mereu, încet şi prevăzător, de-a-ndăratelea. Nimeni n-a zîmbit, ca şi cum s-ar fi petrecut ceva de vrajă pe dinaintea ochilor lor.

Tata a respirat adînc :

— Lasă-mă, dă-mi pace-ţi grăiesc !

Volodimirîci însă îl trăgea mereu spre el, tăcut şi îngîndurat.

Mama s-a întins pe pat şi, vîrîndu-se în aşternut, îi tremurau umerii. Cana zăcea răsturnată pe podea şi nimeni nu se gîndea s-o ridice. Bunicul, rezemat în coate, privea de pe cuptor. Se vedea că era neliniştit. Bunica înţelesese ce însemna retragerea aceasta pas cu pas înapoi ; sprîncenele încruntate i se ridicară pe frunte, după care faţa ei s-a zbîrcit, avînd aerul că plînge, dar dînsa se cutremura toată într-un rîs stins. Katia ţinea fusul de fir, iar fusul atîrna în jos şi se răsucea atingîndu-i poalele sarafanului. N-a zîmbit nici o clipă, dar trebuie să fi simţit o mare plăcere. A clipit bunicii din ochi şi a fluturat din mîini. Bunica a ridicat de jos cana, ieşind în bucătărie. Eu m-am alăturat de mama, îmbrăţişînd-o ; simţeam cum tre-

mură din toate mădularele. Îl priveam pe tata cum mergea rezemat cu umerii de pieptul lui Volodimirîci, şi vedeam că-şi ieşise din fire. Barba lui era zbîrlită, iar dinţii îi clănţăneau. Egoruşka şedea lîngă masă, pocnind din degetar.

Bunicul a prins deodată să cuvînteze neliniştit :

— Ce faci, Volodimirîci ?

— Îl smeresc pe nepotolit !

După ce tata a obosit, adunînd paiele cu pîslarii, Volodimirîci s-a ridicat degrabă în picioare :

— Află, Vasea, că nu se cuvine să-ţi pierzi demnitatea în faţa lumii ; dacă simţi că te înjoseşti faţă de tine, nu-ţi scoate năduful pe alţii, ci numai pe tine însuţi. Căci dacă o faci, nu mai poţi răscumpăra.

Tata, buimăcit, rezemîndu-se cînd pe un picior cînd pe altul, se clătina, părînd că se va prăbuşi la pămînt dintr-o clipă în alta.

— Nu se cuvine, Vasea — grăi din nou Volodimirîci — să-ţi arăţi tăria faţă de cei neputincioşi. Puterea rupe paiul, dar aceea nu se poate numi putere. Tu aici nu-ţi arăţi puterea, ci doar răutatea faţă de cei lipsiţi de apărare. Dacă te socoteşti puternic, atunci arată-ţi-o faţă de cei ca şi tine. Săracii nu se fălesc în faţa bogatului, iar omul neputincios tremură şi în faţa unui olog. Tu îţi baţi pisica, îţi schilodeşti nevasta bolnavă şi oamenilor le e greaţă să te privească. Cel slab se află mereu în obidă, pe cîtă vreme puternicul face pe grozavul. Eu sînt un om bătrîn, cu trupul plin de răni, totuşi te-am răpus. Ascultă ce-ţi spun, Vasea, în faţa mea nici cu un deget nu o vei mai atinge pe Nastia. De o vei jigni, te vei tăvăli la picioarele ei. Aşa va fi, Vasea, sînt un bun croitor şi pot să-l răscroiesc pe om în douăzeci de feluri. Ia aminte ce-ţi grăiesc !

După aceea s-a dus în bucătărie, a adus apă, a turnat în spălător, a dus cana înapoi şi apoi, stînd lîngă spălător, i-a poruncit tatii, blînd dar hotărît :

— Vasea, vino de te spală !

Tata şi-a revenit pe neaşteptate şi, ca şi cînd s-ar fi trezit atunci din somn, a privit nedumerit spre Volo-

dimirîci. Pe obrazul său trecea o boare de ruşine şi necaz. Ascultător şi tăcut, a prins să se spele.

Volodimirîci l-a îmbrăţişat, petrecîndu-l pînă la masă, ca pe un bolnav, cu o sprintenă bucurie în ochi. Tata păşea alături de dînsul, zîmbind stingherit.

XI

Noaptea se aduceau în casă braţe întregi de paie. Grozav îmi plăcea să mă îngrop în clăile pufoase, să mă dau tumba. Paiele miroseau a malţ. Alături de mine săltau mieii. Viţelul se apropia cu urechile blegite, privindu-ne cu ochii tîmpi, crăcănîndu-şi picioarele.

Tata stătea lîngă laviţă şi veşnic cîrpea ciubotele sau hamurile. Bunicul se tolănea pe cuptor sau împletea frînghii. Cojocarii ciocăneau cu foarfecele şi degetarele. Cîteodată cîntau unul din tristele lor cîntece sau, alteori, Volodimirîci povestea una din istoriile sale de la oaste, sau ne zugrăvea cum trăiesc oamenii în diferite colţuri ale Rusiei. Eu umblam de colo-colo pe laviţă, luam sula şi găuream peretele sau vînam gîndacii, care fugeau ca o zvîrlugă, dar pe care îi ajungeam şi-i ţintuiam de perete. Vînătorile mele pe laviţă s-au încheiat pentru totdeauna după ce, împiedicîndu-mă odată, am căzut pe sulă. Nu mai ţin minte cum s-au petrecut lucrurile, dar mi-a povestit, hăttîrziu, mama că mi se înfipsese în sprînceană şi că atunci cînd m-a luat în braţe, sula era adînc înţepenită în arcada sprîncenei. Mama dăduse un ţipăt sfîşietor şi, îngrozită, nu ştia ce să facă. Tata a sărit de pe scăunel şi, apucînd sula de mîner, a smuls-o. Adînc înfiptă în os, deasupra ochiului, osul a trosnit în clipa cînd tata a smucit sula. După această întîmplare, multă vreme am umblat cu ochiul umflat. Cicatricea de deasupra sprîncenei mi-a rămas însă pentru toată viaţa.

Ziua, cînd cei mari se odihneau, eu dam fuga pe uliţă, iar seara, după cină, mă duceam împreună cu tata şi cu unchii pe deal, unde se adunau ţăranii, flăcăii şi fetele, să cînte şi să joace în sunetele armonicii. Încolo roboteam cît e ziulica de lungă prin ogradă, împreună cu Sioma. Greblam bălegarul, dădeam de mîncare vitelor, le duceam la adăpat, rîneam zăpada de la poartă, răsuceam paiele pentru foc, împleteam frînghii din fuior de cînepă, citeam psaltirea pe isonul de datină şi învăţam să scriu, şi de mînă, şi de tipar, ca să pot copia cărţile citeţ şi frumos. Asemenea lucrare era socotită în familia noastră ca o faptă plină de cuviinţă. Însuşi bunicul nu se dădea la o parte de la această îndeletnicire, vrednică de toată cinstea. Noi ne foloseam deseori de slăbiciunea lui pentru slova sfîntă, ca să chiulim de la munca zilnică prin ogradă, încondeind literele cu o mare sîrguinţă şi mormăind cuvintele puţin înţelese din cărţi.

Bunicul ofta cucernic, se ruga şi ne dădea zor :

— Fiţi cu luare-aminte ! Scrieţi mai curat, cuvînt cu cuvînt, fără greş. Altfel are să vă pedepsească dumnezeu !...

Cînd bunicul îşi îmbrăca cojocul unsuros şi ieşea din casă, eu cu Sioma ne uitam unul la altul şi pufneam pe ascuns în rîs. Rîdea şi Egoruşka. Iar Volodimirîci clipea din ochi şi povăţuia :

— Nu vă împuiaţi capul, copii, cu tot felul de năzbîtii ! Faceţi mai bine ce vă cere sufletul. Tu, Sioma, mai bine te-ai apuca să faci un vîrtej de moară. Ia dă aici moara, o să ne sfătuim împreună ce-i mai trebuie...

Sioma se aprindea la faţă deodată şi, cu răsuflarea întretăiată de emoţie, vestea :

— Am şi început să fac vîrtejul. Trebuie să-i leg numai o pompă. Dacă-i leg pompa, apa va fi împinsă în sus şi va curge în grădina de zarzavat.

Rîdea cu bucurie, iar în ochii lui scînteia un neastîmpăr plin de uimire. Se urca apoi pe polată şi-mi dădea o construcţie complicată : o casă făcută din şindrilă, un scoc adevărat, o mare roată de apă, cu spiţe şi cu

roţi dinţate. Eu primeam în mîini această construcţie ca pe o comoară şi mă mîndream că o ţineam în palme, că pot lua şi eu parte la acest minunat lucru. Îi ajutam lui Sioma să pregătească beţişoarele, dădeam la rindea scîndurelele, învăţam să sfredelesc obezile şi roţile, să bat şipci. Multe zile trudise Sioma la moara lui, dar construcţia tot nu era gata : era fără acoperiş şi fără uşi. Pentru mine şi pentru Sioma, ceasurile acestea mi se păreau cele mai minunate. Ele ne făceau să uităm de tot ce se petrece în jurul nostru. Iar cînd ne striga bunicul, supărat, ştiam că trebuie să întrerupem lucrul, şi atunci ne uitam cu părere de rău unul la altul şi la minunata noastră ispravă. Aşezam moara din nou pe polată. Însă bunicul singur urmărea cu interes munca noastră. Ba odată chiar a luat-o în mîini, mare cît patru psaltiri, şi a cercetat-o amănunţit şi pe dinafară, şi pe dinăuntru.

— Dulgher o să te faci, Siomka ! N-am să-l tot chem pe Arhip Ukolov şi nici pe Mosei pompierul, cînd o să am nevoie de vreun dulgher. Lucrează dacă ai timp ! O să mă duc la Slavkino, la iarmaroc, şi-am s-o vînd. Bani se dau pe toate nimicurile...

Eu mă smiorcăiam şi mă rugam :

— Nu trebuie s-o vinzi, bunicule ! Noi o să-i dăm drumul pe pîrîu. Avem să măcinăm făină !...

— Ce-nţelegi tu din toate astea !... şi bunicul strîngea din umeri. Rublele fac mai mult decît jocurile voastre !

Sioma se mîhnea şi el cînd auzea planurile bunicului. Bătrînul n-avea de unde cunoaşte bucuriile şi tristeţile unei munci născocitoare. Prea puţin preţ punea el pe truda şi căutările noastre.

Volodimirîci, în schimb, ne înţelegea foarte bine. Nu era de aceeaşi părere cu bunicul şi ne aproba întru totul :

— Aici nu e vorba de ruble, ci de minte şi de voinţă ! Priveşte cîtă muncă şi cîtă imaginaţie sînt cheltuite aici ! Copilul nu s-a gîndit la bani, cînd şi-a

pus sufletul să făurească un astfel de lucru. Strădania şi dragostea lui preţuiesc mai mult decît orice.

Dar bunicul nu-l pricepea pe Volodimirîci şi nici nu-l asculta.

Îşi rîdea mereu de dînsul :

— Ai dat în mintea copiilor, Volodimirîci! Te bucuri de toate prostiile, pui preţ pe toate jucăriile. Dar orice muncă cere mîini. În gospodărie, nimeni nu trebuie să-şi piardă vremea degeaba. Copiii, în loc să-şi piardă timpul cu prostiile astea, mai bine ar căra mai mult bălegar pe cîmp. Nouă nu ne pică banii din cer şi o copeică înseamnă pentru noi zece cuie.

Bunicul era un om practic. La noi în familie, fiecare, fie vîrstnic, fie copil, trebuia să-şi răscumpere orice firimitură de pîine, ba încă, dacă era cu putinţă, să aducă şi un cîştig. Din această pricină, eu şi Sioma ne găseam sub aspra supraveghere a bunicului şi a tatii. Pentru noi se găsea întotdeauna de lucru. Nu puteam s-o zbughim pe uliţă decît atunci cînd bunicul se urca pe cuptor şi sforăia sau cînd pleca de acasă pentru încîlcitele lui treburi, pe care minţile noastre nu le puteau pricepe. Singurul răgaz consfinţit de obicei era duminica sau zilele de sărbătoare. Atunci ne era îngăduit să ne veselim în toată voia ; totuşi, şi în aceste zile, dimineţile eram obligaţi să mergem la casa de rugăciune şi să stăm mult, iar seara să veghem acolo pînă apăreau stelele.

Eu şi Sioma îi iubeam tare mult pe Volodimirîci şi pe Egoruşka. Niciodată nu ne goneau de lîngă dînşii, ci ne vorbeau întotdeauna cu tragere de inimă, parcă am fi fost de-o seamă. Egoruşka ieşea deseori în ogradă şi juca cu noi popice. Odată, nu ştiu pe unde a găsit nişte plumb, pe care l-a topit şi l-a turnat dîndu-i o formă de bilă. Aşeza popicele la o distanţă de douăzeci de paşi una de alta şi, spre uimirea şi invidia noastră, nu greşea niciodată. Mă agăţam de el ca să mă-nveţe şi pe mine să trag la ţanc. El rîdea şi părea foarte fudul de măiestria lui. Îmi arăta întotdeauna cu mare plăcere cum trebuie să ţin bila, cum

trebuie să fac vînt cu mîna şi cum trebuie să ochesc, sfătuindu-mă :

— Tu, Fedea, nu te grăbi, ci stai şi judecă ! La început n-ai să nimereşti. Îndemînarea vine din obişnuinţă. Iar obişnuinţa nu se capătă dintr-o dată... Dacă nu izbuteşti, nu-ţi pierde curajul şi nu te lăsa pînă cînd nu reuşeşti... Nici eu n-am învăţat să cos dintr-o dată. La început îmi înţepam mîinile cu acul, mă tăiam cu foarfecele, stricam şi blana. Şi-acum, parcă se face singur lucrul...

Într-adevăr, acul în mîinile lui Egoruşka zbura, iar el îl prindea din zbor.

În vreo două rînduri s-a jucat şi Volodimirîci cu noi. Parcă-l văd cum îşi mîngîia favoriţii şi cum, cu pipa-n gură, şchiopătînd, îşi încrunta uşor sprîncenele cenuşii. El ţintea de la distanţă şi, făcînd un pas înainte, arunca plumbul cu o mişcare din umăr. Cînd bila nimerea la ţintă şi popicele zburau care încotro, el rîdea şi intra încet şi victorios în casă.

Şi veselul şi cîrlionţatul Sîgnei era prieten cu Egoruşka. De multe ori îl lua cu dînsul pe uliţă. Faţă de Volodimirîci avea o purtare curioasă : rîdea, se învîrtea în jurul lui cu paşi uşori, glumea vesel şi vorbea mult :

— Dumneata, Volodimirîci, eşti un mare meşter, dar cu siguranţă că nu ştii să joci.

— Soldatul trebuie să ştie bine şi să mărşăluiască, şi să tragă cu puşca, şi să joace ! răspundea Volodimirîci, cu o gravitate prefăcută. Hai să ne luăm la-ntrecere, să vedem cine joacă mai bine ! Tu, Sîgnei, peste doi ani, o să pleci la oaste şi nu ştii decît să coşi şi să încreţeşti carîmbii ciubotelor, făcîndu-i armonică. Vrei să te-nvăţ eu meşteşugul armelor ?

Volodimirîci făcu dintr-o scîndură veche o puşcă şi, cu multă îndemînare, punea arma la umăr, la picior şi la ochi. Deosebit de ager, împungea cu baioneta, sărind, aruncîndu-se înainte şi-napoi, întocmai ca un flăcău. Toate astea le făcea în odaie, fără să se sinchisească de bunic. Chiar şi tata era îmbiat la joc şi rîdea

tot timpul, uitînd de demnitate. Sîgnei imita, fără voia lui, mişcările pline de precizie ale lui Volodimirîci, împingîndu-l pe Tit, care rîdea piţigăiat arătîndu-şi dinţii rari şi ascuţiţi ; în vreme ce bunicul, cu o înfăţişare îngăduitoare îşi mişca mereu sprîncenele cărunte, mama şi Katia se săltau de pe scăunel şi-l priveau pe bătrîn cu ochi strălucitori. Din acea zi, Sîgnei a început să fie atît de mult robit de noua lui patimă, încît fugea mai rar de acasă. Stătea ceasuri întregi cu arma în faţa lui Volodimirîci, făcînd exerciţii. Cînd se întorcea de la ciubotar, cu şorţul murdar pe el, prima lui grijă era să ia arma-n mînă.

Eu îl socoteam pe Volodimirîci un om extraordinar. Nimeni, de altfel, din familia noastră şi nici chiar din tot satul nu putea să-i stea alături. Ştia şi se pricepea la toate şi niciodată nu se supăra pe cineva. Nici chiar atunci cînd bunicul îl jignea, îl certa sau îi scotea ochii că fumează, că e eretic, şi-i arăta dispreţul său, nici atunci nu se supăra, ci îi privea pe toţi cu milă şi atît de pătrunzător, ca şi cum ar fi vrut să-i străpungă cu privirea şi să le arate cît de lipsiţi sînt de înţelepciune. Eu eram întotdeauna de aceeaşi părere cu dînsul şi îi luam mereu partea. M-am legat mult de dînsul din pricina purtării lui duioase faţă de mama. Visam că atunci cînd voi fi mare, să ajung şi eu ca Volodimirîci şi ca Egoruşka. „Cînd voi fi mare, îmi ziceam, voi fi şi eu soldat, voi pleca la război şi voi smulge şi eu fetiţele şi băieţii din ghearele turcilor, şi voi cutreiera şi eu, în chip de cojocar, meleaguri străine. Am să văd tot, am să cunosc totul şi am să fiu şi eu la fel de bun şi de înţelept ca el.“ Pe Volodimirîci îl interesa atît de mult moara, încît în fiecare zi lucra ce lucra, apoi striga, dînd blana de oaie la o parte :

— Hei, dragă Sioma, ia adă aici moara ta ! Mi-a trecut ceva prin minte. Piuliţa trebuie s-o legăm în spate, iar pompa într-o parte, deasupra locului de scurgere a apei ; axul cu pinionul să-l aşezăm jos şi să-l lipim de roata dinţată, iar la capăt, roata cu biela. Ţeava să n-o faci din scînduri, ci s-o arzi dintr-o grin-

zişoară. Asta ţi-o găsesc eu. Iar în partea asta, pistonul...

Noi am adus moara şi am aşezat-o pe masă. Volodimirîci o privea şi o cerceta gînditor, ciupindu-şi favoriţii. Egoruşka îşi lăsă lucrul şi se alătură de noi. Sioma parc-avea friguri : îi ardeau ochii, mîinile îi tremurau şi, fără a mai aştepta să vadă ce va spune Volodimirîci, începu să vorbească vioi şi nerăbdător, înecîndu-se :

— Eu m-am şi gîndit la asta, unchiule Volodimirîci ! Uite, aici nu e nevoie de ax, iar de roata piuliţei mai trebuie prinsă o rotiţă dinţată, ca un cui mare, iar de cui, braţul şi braţul mare o să-l pună în mişcare pe cel mic. Pistonul, nu garnitura, trebuie făcut din piele netăbăcită. L-am înduplecat pe Kuzear Kuvîrkin să-mi dea o bucată de piele...

Volodimirîci l-a ascultat pe Sioma, dînd din cap şi continuînd să-şi ciupească favoriţii. Deodată îl bătu cu mîna pe umăr, ciufulindu-i părul cîrlionţat :

— Hei, băiete dragă, tu ai un cap isteţ, nu glumă !... Un cap născocitor. Ar fi trebuit să înveţi, domnişorule ! Atunci ai ajunge departe... Asta-i nenorocirea noastră : bezna neagră ca mocirla ! Totuşi lumina străbate întunericul, cum se spune în evanghelie. De luminat, luminează, măi băieţi, dar vedeţi că se şi stinge ! Greu e să te smulgi din această mocirlă, dacă în jurul tău stă boierul cu cravaşa, şi chiaburul cu capcana, şi poliţaiul cu arcanul ! Dar şi noi înşine... iată...

Şi cu privirea ocoli odaia, deşi ştia că nu-i nimeni înăuntru : bunicul plecase prin vecini, tata şi Tit plecaseră după paie şi grîne, Sîgnei, ca de obicei, era la ciubotar, mama şi Katia spălau rufele la rîu, iar bunica cernea făină în hambar.

— Noi înşine ne-am împotmolit în legile şi în învăţăturile noastre. Ne-am ferecat sufletul cu cătuşe. Iar cătuşele sînt moartea sufletului. Ţineţi minte şi nu uitaţi : rupeţi toate lanţurile, fugiţi de întuneric şi nu lăsaţi sufletul să moară, aşa cum ne învaţă apostolul ! Tu, Sioma, nici nu te gîndi să te-astîmperi : ceea ce

faci tu nu-i o simplă joacă. Iar tu, Fedeaşka, învaţă şi iar învaţă! Cu un chibrit poţi aprinde şi nişte biete lemne, dar poţi provoca şi incendii... Apoi, mişcat, se îndreptă spre Egoruşka: Iată, Egoruşka, cum arde o flacără în oameni! Fii cu luare-aminte: copiii, în joacă şi în ce-i interesează pe ei, îşi dezvăluie tot sufletul. Nu-l uita pe Feizulla, aşa trebuie să te lupţi pentru oameni. Şi să nu-ţi fie teamă de nimic!

Volodimirîci vorbea îngîndurat, tulburător, iar eu îi ascultam cuvintele cum aş fi ascultat o poveste. Multe nu le înţelegeam, dar glasul lui cald şi tremurat îmi spunea ceva nespus de bun, tulburător şi, datorită acestui glas, parcă totul cînta în mine. Întotdeauna, în clipele grele ale vieţii mele, glasul lui Volodimirîci, încurajator şi plin de făgăduinţe şi încredere, avea să-mi răsune în suflet ca o speranţă şi o consolare.

La fel simţea poate şi Egoruşka, pentru că-l privea tot timpul pe Volodimirîci, cu ochii mari deschişi, ca stăpînit de o vrajă. Numai Sioma nu-l asculta pe bătrîn. El era cufundat în lucru, lîngă mica lui moară. El iubea şi simţea numai ce ţinea în mîini, şi-l preocupa numai ceea ce era practic. Poveştile îl lăsau rece şi adormea întotdeauna atunci cînd bunica, gemînd uşurel, ni le povestea pe cuptor. Nici cîntecele nu-l mişcau, şi atunci cînd se întîmpla să fredoneze lucrînd, îngîna o melopee din care nu înţelegeai nimic.

Eu însă doream să învăţ şi citeam cu lăcomie cărţile laice pe care mi le strecura mătuşa Maşa, atunci cînd mă-ntîlneam cu ea la bunica Natalia. Mai tîrziu am început să-mi fac singur rost de cărţi, în schimbul zdrenţelor pe care le dădeam „şebaleatnicilor". Adunam cîrpele de pretutindeni, le căutam prin toate ungherele şi le doseam în locurile cele mai tăinuite. Cînd auzeam cîntecul răsunător al „şebaleatnikului", alergam într-un suflet la el şi-mi alegeam cărţuliile, după titlurile care îmi plăceau, ţinîndu-le mai apoi tot în locuri ascunse, ca să nu le vadă bunicul. El nu le putea suferi şi le socotea păcătoase. Odată, ţin minte

că mi-a smuls din mînă „Povestea despre țarul Saltan" și a început să tropăie furios cu pîslarii :

— Ce blestemat te-a învățat să pui mîna pe-o astfel de carte ? De unde ai luat pacostea asta drăcească, ca s-o aduci în casă ? Și încă mai bîzîi ? Apoi a început să-mi sfîșie cu furie cartea, aruncînd-o în albie. Fața lui era vînătă de mînie, iar ochii aveau o căutătură rea și străpungătoare. Bunico ! strigă el, ascuțit. Tîmpitului ăstuia i-am dat să bată cîte patruzeci de mătănii în fiece zi, timp de-o săptămînă. Ți-l dau în seamă ! Uite ce diavol ! De ce se ține ! Cărți lumești, cărți păcătoase-ți trebuie ? E mai rău decît să mănînci din vasele lumești, spurcate. De unde o fi venind păcătoșenia asta ? Sigur, de la cei cu stilul nou... De la fumători, de la necuratu' !...

Eu am bătut cu bărbăție două sute patruzeci de mătănii, am prins ură pe bunic și tot atunci m-am hotărît să citesc cărțile în taină. Mi-am adunat vreo zece cărți. Aveam la mine și „Gauk", și „Teribila răzbunare", și „Franțîl-venețianul", și „Asik-Kerib", și „Lupta rușilor cu Kobardinii", și „Doi bătrîni". Odată mi-a căzut în mîini o modestă cărțulie : „Cîntecele lui Kolțov". Versurile îmi plăceau și le memoram dintr-o dată. „Cîntecele" m-au uimit prin simplitatea lor mișcătoare, cît și prin acea adîncime a sentimentelor prin care treceam eu însumi și prin care, zilnic, trecea și mama. Poeziile îmi aminteau de poveștile îngînate ale bunicii Ana, cînd cu vocea ei cîntătoare îmi murmura cuvintele cîntecelor pe care le cunoșteam. Acestea însă m-au tulburat atît de mult prin prospețimea și prin nu știu ce adevăr adînc, încît citeam fiecare cîntec de mai multe ori.

Uitînd odată de primejdie, am năvălit în casă. Bunicul lipsea, iar tata, ca de obicei, lucra la un pîslar. Mama și Katia torceau și cîntau cu glas scăzut. Bunica își făcea de lucru prin bucătărie. Băieții lipseau și ei.

Eu m-am apropiat de Volodimirîci, cu tremur în glas, și, împungînd cu degetul cartea deschisă, am izbucnit ca și cum aș fi avut de vestit un lucru mare :

— Uite, aici scrie despre noi! Şi am început să citesc cu voce tare:

La un loc cu sărăcia,
Tata cînd m-a înzestrat,
O putere voinicească
Moştenire mi-a lăsat.
Dar nevoia cea cumplită,
Darul ăsta părintesc,
Pentru alţii, bat-o vina,
M-a silit să-l irosesc!

— Ce zici? Nu crezi că se vorbeşte aici despre Sereoga şi despre unchiul Larivon? am rostit eu, cu voce întrebătoare.

Tata şi-a îndreptat spatele şi s-a întors spre noi cu uimire:

— Ce-i asta? De unde-ai scos-o?

Mama şi Katia mă priveau nedumerite. Iar Volodimirîci mă îndemnă dîndu-mi curaj:

— Citeşte mai departe ce-ţi place...

Eu n-am mai ales, am citit primele versuri care mi-au picat sub ochi:

Oare şoimul-şoimuleanul
Are-aripile tăiate?
Ori îi sînt zăgăzuite
Toate drumurile, toate?

— Bine! Ce frumos! încuviinţă Volodimirîci, cu ochi scînteietori. Ce spui, Vasea, nu cumva e vorba şi despre tine aici?

Egoruşka se uita la mine pe furiş şi zîmbea, pe cînd eu, înecat de emoţie, citeam:

Cu gînduri nechibzuite
S-au grăbit să mă mărite...

Cartea îmi tremura în mîini şi mama mă privea cu teamă. Dar Egoruşka, în aceeaşi clipă cu un zîmbet visător şi cu sclipiri în ochii lui negri, începu să cînte:

Bucuria, cică, saltă
Cîrlionţi pe fruntea-naltă,
Dar de dor şi de alean
Cade părul cel bălan.

M-a apucat dintr-o dată un val de căldură şi, nemaiştiind ce se-ntîmplă cu mine, mi-am înfipt capul în pieptul lui Volodimirîci. Mîna cojocarului îmi mîngîia capul şi-i auzeam vocea surdă şi blîndă:

— Nu e nimic, copilule, nu e nimic! Ţi s-a trezit sufletul, cu toate că eşti încă numai de-o şchioapă! Apoi, vorbindu-i tatii: Vezi, Vasea, ce cărţi sînt pe lume? Să le pui la icoană, nu alta!...

În satul nostru nu era şcoală şi băieţii şi fetele pomorenilor învăţau carte cu moş Piotr Podgornov, cel care mirosea urît. Acesta fusese predicator în satul nostru înaintea lui Mitri Stepanîci. Se spune că în timp ce copiii stăteau în faţa abecedarelor, el ţinea în mînă o curea cu trei cozi şi-i plesnea pentru greşeli, iar copiii urlau de răsuna uliţa. Cînd tata a vrut să mă ducă la el, eu am fugit la bunica Natalia. Am scăpat numai după ce i-am făgăduit că voi învăţa singur, cu ajutorul lui Tit şi al lui. Dar n-am avut nevoie de ajutorul lor. Printr-o ciudată înţelegere, mi-am dat seama că literele trebuie pronunţate nu prin cuvinte, ci prin sunete.

Cîţiva dintre mireni au început să înveţe şi ei cu acest bătrîn. Dar peste puţin timp au luat-o din loc.

Era o şcoală la Kliuci. Acolo se ducea băiatul lui Pantelei, starostele, însă mie nu-mi era îngăduit să mă înhăitez cu băieţii mirenilor, care ar fi putut să mă ademenească şi pe mine la obiceiurile şi apucăturile lor. Şi-apoi, pe mine nici nu m-ar fi lăsat la Kliuci, fiindcă acolo, la şcoală, venea un popă beţiv, burduhos şi fumător; acesta mi-ar fi bătut capul cu siguranţă şi

m-ar fi dus la biserica lui, unde m-ar fi miruit cu „pecetea lui Antihrist".

Biserica din satul nostru a rămas în decurs de mulţi ani pustie. Mirenii voiau un popă „blagoslovit", care să se închine cu două degete şi să facă slujba după cărţile vechi. Mireni erau în satul nostru mai puţin de jumătate, aşa încît popilor „blagosloviţi" nu le convenea să vină şi să slujească aici. În aceşti ani, familiile mirenilor treceau, una cîte una, în „ceata pomorenilor" monogami, botezîndu-se. Şi mirenii ca şi pomorenii îi dispreţuiau pe cei care-şi făceau cruce cu trei degete, socotindu-i papistaşi. Faţă de lapotnici şi ceapanici [1], ai noştri erau plini de scîrbă. De aceea şi credinţa lor era respinsă ca eretică. Dar pentru că trebuiau făcute slujbele de căsătorie şi copiii botezaţi, pentru că trebuiau făcute tot felul de slujbe şi mai ales cele pentru paşti, slujbele de spovedanie şi de împărtăşanie, atunci, de voie de nevoie, în silă, îl chemau pe popa din Kliuci, împuţit de tutun şi de rachiu. În schimb, după slujbă, paznicul Lukici, care se purta cu încăpăţînare în opinci, ceapan, iţari şi cămaşă ţesută în casă, iar iarna şi vara îl vedeai cu aceeaşi pălărie turtită, veche şi cenuşie, începea să tragă toate clopotele, care răsunau înveselite, în timp ce tot satul înflorea într-un zîmbet de sărbătoare.

Mitri Stepanîci era un om puternic, nu numai prin avere, ci şi prin minte şi învăţătură. Ca orice om care propovăduia credinţa, era foarte cult : cunoştea întreaga literatură dogmatică a vechiului stil şi a ortodoxiei, ştia pe de rost texte din sfînta scriptură, cunoştea bine învăţătura lui Lev Tolstoi, era mereu în legătură cu moscoviţii, care nu-i recunoşteau pe popi, era în strînsă legătură cu pomorenii din Poima şi Saratov şi ţinea în mîinile lui obştile din jur. Vocea lui tînără şi vorbirea plastică îi fermeca pe enoriaşi, iar statura lui înaltă, faţa albă, rasă, şi ochii albaştri şi limpezi îi dezarmau pe

---

[1] Lapotnici şi ceapanici — diferite secte religioase în Rusia ţaristă. (n.t.)

oameni, dar mai ales pe muieri. Veneau oameni din sate-ndepărtate ca să-l asculte. Odată, în biserica noastră, misionarii din Petrovsk au organizat o „dispută“ cu Mitri Stepanovici. Niciodată n-a fost atît de mult popor adunat ca în ziua aceea. Toată piaţa era plină de tarantase, căruţe şi oameni. Se spune că Mitri Stepanîci i-a zdrobit pe popi şi că a vorbit atît de frumos, încît plîngea tot norodul.

De atunci s-a răspîndit vestea despre el în întreaga gubernie şi, în faţa puterii sale, dădeau înapoi chiar şi poliţia şi nacealnicul zemstvei. Oamenii noştri îl respectau mai mult decît pe popă şi veneau la casa de rugăciune ca să-i asculte cu smerenie slujba de dimineaţă şi de amiază. Lor li se îngăduia să se roage împreună cu alţii, dar fără să-şi facă semnul crucii, pentru ca pravoslavnicii să nu „se amestece“ cu ei.

XII

Sub deal, de partea cealaltă a rîului, sălăşluia bunica Natalia, într-o căsuţă veche. O rîpă prăpăstioasă, săpată de apele rîului, se adîncea începînd de la capătul ogrăzii, din dosul casei noastre. În fiecare primăvară, rîpa se surpa tot mai mult, apropiindu-se de gardul ogrăzii. Pe mine mă atrăgea cumplit această rîpă cu adîncimea ei cutremurătoare ; mă îngrozeam să mă uit în adîncul ei, acoperit cu omăt, şi totodată voiam să zbor pe deasupra acestei albe întinderi.

Chilia bunicii, strîmbă şi aciuată de cealaltă parte a dealului, tocmai în dreptul casei noastre, părea crescută din deal. În giurgiuvele nu mai găseai nici un geam întreg. Toate erau înnădite cu bucăţele de sticlă, lipite cu chit şi întărite cu şipci subţiri. Iarna, gemuleţele brumate păreau oarbe. Bunica ieşea deseori să şadă pe prispă şi, ori de cîte ori se întîmpla să mă zărească, îmi

făcea semn cu mîna chemîndu-mă. Pe drumul bătătorit care cobora de pe deal, ţăranii coborau caii înhămaţi la care, ţinîndu-i de căpăstru. Cînd mă duceam s-o văd pe bunica, împreună cu mama, pentru mine era o zi de sărbătoare. De obicei, mama alerga la dînsa ca să-şi plîngă amarul. De cum intra în tinda lunecoasă, eram întîmpinaţi de bunica, iar mama începea să se jeluiască :

— Mamă ! Mamă ! Cît sînt de năpăstuită !

Bunica, mică şi cîrnă asemenea mamei, o strîngea repede-n braţe şi începea să bocească :

— Nastenka... copilul meu... am vieţuit ca două orfane şi orfane am rămas.

În căsuţa cu miros acru de pîine şi ulei de cînepă, pe ai cărei pereţi erau lipite jurnale roşcate, luate de la curtea boierească, mama şi bunica se aşezau pe laviţă şi, aplecîndu-se deasupra genunchilor, începeau să bocească.

În vreme ce ele se jeluiau de mă asurzeau, eu mă urcam pe cealaltă bancă, uitîndu-mă cu luare-aminte la desenele neînţelese de pe hîrtiile lipite pe pereţi, la oamenii care semănau a monştri, la biciclete şi la toate lucrurile ciudate şi nemaivăzute. Deodată, şoarecii începeau să chiţăie, fugind pe sub hîrtii, cu zgomot domol, în timp ce eu, înveselit, mă apucam să-i vînez. Hîrtia se mişca, iar eu îi împingeam de zor cu degetul.

Bunica răbufnea supărată :

— Mă ştrengarule, ce faci acolo ? Nu vezi că ai găurit toată hîrtia, păcătosule ! Bodogăneala bunicii era plină de blîndeţe. Ea se apropia de mine şi-mi şoptea cu şiretenie : Ian ghici, ce-am să-ţi dau ?

— Ceai, os cu zgîrci, mîncarea mult dorită, adusă de Maşa de la bucătăria boierească — mă zoream eu cu răspunsul, încredinţat că aşa ceva îmi va da bunica.

— Uite şmecherul, a şi ghicit !

După aceea scotea din oală osul bine fiert, cu zgîrciuri de diferite mărimi, pe care le rodeam cu o poftă nebună.

Discuţia între mama şi bunica era molcomă, tristă. Bărbaţii vorbesc între ei gros şi ursuz chiar despre lu-

crurile cele mai simple : despre vite, bălegar, despre pămînt, arendă, despre dări, repetînd adesea cuvintele : „în dijmă“, „boieresc“, „micul nadel“...

Aici, la bunica Natalia, totul era limpede, duios şi tulburător. Obişnuit, ele stăteau multă vreme lipite una de alta, umăr lîngă umăr. Mama se jeluia de munca grea, de înjosirile primite, în timp ce bunica îi dădea curaj :

— Ce vrei să faci, Nastenka ? Trebuie să rabzi, asta-i soarta muierilor. Muierea n-are voinţa ei şi i se cere să fie supusă şi să-şi ducă crucea fără să crîcnească. Tu ştii că în viaţa de familie, locul tău pe bancă e ultimul. Printre străini e tare greu să trăieşti : acolo nu eşti socotit om, ci numai slugă. Dar nici ca fată nu-i nici o pricopseală. Ce altceva ai văzut, Nastenka, la Larivon ? Muncă fără răgaz şi frică...

— De ce ne-am întors, mamă, de pe meleagurile străine ? glăsuia mama, plină de amărăciune, amintindu-şi de copilărie. Ai trăit şi tu înstrăinată, dar ai fost ca o pasăre liberă ! Ai trăit cum ai vrut şi-ai plecat cînd ai socotit. Pe meleaguri străine am văzut cel puţin lumea şi oamenii. Mergi sprijinită-ntr-o bîtă şi pelerinii şi drumeţii îţi povestesc cîte şi mai cîte, soarele îţi luminează calea. Şi te minunezi ce oraşe sînt pe lume, ce mări şi oameni, şi cîte minuni...

— Totuşi, Nastenka, să trăieşti printre străini e vai şi amar. Toţi vor să stoarcă şi ultima vlagă din tine : nu-ţi mai simţi nici mîinile, nici picioarele şi toate oasele te dor... Tu erai mică, Nastenka, pe vremea aceea, habar n-ai tu cîte lacrimi am vărsat singură, în nopţi tîrzii.

— Dar aici, mamă ? Sînt tînără ! Însă nu doresc nici bătrînelor să treacă prin ce trec eu. Şi-i mărturisea bunicii, mai mult în şoaptă, cu ochii măriţi de durere : Mereu îi spun lui Fomici, cînd se sfădeşte cu taică-său : „Hai să plecăm de aici, să mergem la Astrahan, şi să intrăm la vatagă ! Cîţi n-au plecat ? Makin, Slepîşov, Spirin“... El se amărăşte şi se zbuciumă : „Uite, la vară, îmi făgăduieşte, după ce strîngem secara, o por-

nim la drum, chiar de-ar fi să mă bat pentru asta. De trăit, tot nu avem cu ce trăi. Din cărăuşie nu iese nimic : istoveşti calul de-a surda, rămînînd dator. Mitri Stodnev nu-i un prost, el ştie să scoată sudoarea din om". Eu, mamă, numai cu speranţa asta trăiesc, numai cu gîndul ăsta mă mîngîi : să plecăm, să plecăm pe Volga, în libertate ! Fie că dorm sau fie că sînt trează, nu mă văd decît acolo. Numai în felul ăsta mi se pare mai uşoară robia. Ce tristeţe, ce tristeţe, ce tristeţe !

Ochii bunicii parcă înviau, iar faţa începea să i se însenineze amintindu-şi de tinereţe :

— Aşa-i, fată dragă ! Dacă aş fi la anii tăi, aş zbura şi eu.

Pe mine mă plictisea să ascult visele lor, care se asemănau cu istorisirile triste despre visuri fără nici un farmec. Păşeam pe bancă, de-a lungul pereţilor, mă zgîiam neîntrerupt la nenumăratele şiruri de litere, aranjate atît de dibaci unele lîngă altele, asemenea unor coloane de gîndaci mici. Pe hîrtia îngălbenită de vreme, literele îmi păreau fiinţe vii, spre deosebire de cele din psaltire, care-mi apăreau sub chipul unor femei bătrîne, îndoliate şi bosumflate, ca cele care veneau la casa de rugăciune. Literele acestea erau aidoma unor copilaşi curajoşi şi zburdalnici. Tot zgîindu-mă la foile îngălbenite, descopeream lucruri nemaivăzute şi nemaiauzite, uluitoare : bicicletele pe roţi — o roată mare înainte şi alta mai mică înapoi. Un om era aşezat pe roata mare şi mergea undeva, în noianul negru al literelor tipărite. Iată şi o grămadă de samovare, blidele pentru băut ceai, căni mari şi mici şi un cleşte ciudat care stă agăţat, unul la şold şi altul pe spinarea omului. Mai departe, un căluţ care trage după sine ceva neobişnuit, cu multe picioare — un pieptene cu dinţii lungi, pe roţi înalte şi subţiri. Iată şi o maşină care mă minunează, cu o mulţime de roţi, ţevi şi manivele, şi un om gol cu aripi la picioare, iar alături de el, nenumărate borcane şi sticle, cocoţate pe nişte picioare subţiri. Toată mulţimea asta aleargă dînd din braţele subţiri ca nişte fire de pai. Îmi vine să pufnesc în rîs privindu-i pe aceşti

schilozi veseli, şi hohotesc încet, ca pentru mine. Pe alocuri citesc nişte cuvinte nemaiîntîlnite, care mă îndeamnă să le urmăresc necontenit, atrăgîndu-mă tocmai prin absurditatea lor : „biciclete“, „separatoare“, „Goulier-Blanchard“, „locomobile“.

Atunci uitam şi de mama, şi de toată pălăvrăgeala lor. Toate lucrurile astea nemaivăzute, ca din basme, mă captivau de fiecare dată, iar mătuşa Maşa, care aducea aceste jurnale de la curtea boierească, îmi părea că trăieşte într-o lume cu totul alta, plină de taine şi de neîncetate bucurii.

Într-una din zile, mama a venit la bunica, mai tulburată decît de obicei şi foarte îngrijorată. Nu s-a mai plîns ca-n alte dăţi despre soarta ei, ci a început să vorbească hotărît şi apăsat despre mătuşa Maşka.

— Acolo, la curtea boierească, Maşka îşi cam face de cap : a ajuns o stricată. Se cade aşa ceva ? Fată mare de măritat şi a şi intrat în gura lumii ! O să-ţi ungă lumea poarta cu păcură ! Ce ruşine va fi pentru bătrîneţile tale !

Bunica era bolnavă. Şedea la marginea mesei, cu faţa chinuită şi pămîntie, sprijinindu-se închircită de bancă. Ochii ei de culoarea pelinului erau tulburi şi lipsiţi de viaţă. Nici pe mine nu m-a servit cu bucatele obişnuite. Părea că n-o mai ascultă pe mama. Chinuită de boală, parcă se închisese în sine. I-a răspuns mamei mai mult în silă, şi cuvintele ei îmi părea că le mai auzisem şi altă dată :

— Ce viaţă ! Ce soartă trudită ! Măcar Maşarka să-şi aleagă singură omul, altfel toată viaţa o să jelească. Ce mai vorbesc eu ?... S-ar părea că Maxim Susin ar cere-o pentru Filka.

Mama, auzind-o cum vorbeşte, se tulbură aşa de tare, că începu să tremure, iar faţa îi ardea în pete roşii. Ochii îi scînteiau de mînie şi teamă ; sări mai întîi de pe bancă şi se duse lîngă cuptor, se apropie apoi de bunică, se aşeză din nou pe bancă şi iar se ridică :

— Mamă, dacă nu măritām fata pe dată cu un flăcău dintr-o familie cumsecade, să ştii că o pierdem pe Maşa

pentru nimica toată. Pentru o fată, curtea boierească e întotdeauna o ruşine. Faima asta, de altfel, o are pretutindeni. În sat la noi, toţi au început să clevetească. Îţi aduce şi resturi de mîncăruri, iar cucoana îi face fel de fel de cadouri : vechituri şi şaluri. Mamă, cucoana e o codoaşă. Nu-i e ruşine nici de copii ! Crezi că-mi vine bine cînd îmi rîd fetele vecinilor în faţă, spunîndu-mi : „O duce bine Maşa la curte. Cucoana o împodobeşte ca la oraş, pentru fiul ei Mitenka. De Gorohov nici nu mai vorbim, a zăpăcit-o de tot cu armonica !" Nu ştii ce să mai faci, unde să-ţi vîri capul de ruşine. Puţine supărări ai avut tu în viaţă, mamă, ca să meriţi să fii făcută de rîs la bătrîneţe, ba să-ţi pierzi şi minţile, poate, din pricina asta ? Nici nu trebuie să mai stai pe gînduri sau să-ţi pierzi vremea discutînd. Trebuie în orice chip s-o dai pe Maşka după Filka Susin şi să astupi gura lumii. Familia lui Filka e-nstărită şi serioasă, iar mirele e pizmuit şi dorit de fete.

Pentru prima oară îmi era dat s-o văd pe mama atît de vorbăreaţă, judecînd cu atîta înţelepciune şi înflăcărare.

— Dar să vezi, Nastenka... — se împotrivi bunica, fără convingere. Familia lui Susin e grozav de nătîngă. Bătrînul nu e de loc gospodar şi, pe deasupra, totul în omul ăsta e strîmb : ochii, statura şi sufletul. Niciodată nu-l poţi dibui, ca să ştii ce are de gînd să facă : vrea să te lovească cu pumnul, sau se pregăteşte să facă o rugăciune. Vocea o are miloagă, ca de cerşetor, dar cu mîinile e gata să sugrume un om. Mă tem de omul ăsta, Nastenka ! Cînd mă întîlnesc cu el în uliţă, parcă-mi stă inima-n loc. Dar dacă spre pieire o dăm pe Maşarka ? Ştii bine cît a chinuit-o ăsta pe bătrînă pînă a murit.

Bunica s-a sprijinit cu spinarea de perete, a închis ochii, în timp ce cu mîna căuta colţurile mesei, ca să-şi găsească un sprijin.

Mama s-a repezit spre ea şi a început să plîngă :

— Maică dragă, ce-i cu tine ? Eşti bolnavă şi eu, păcătoasa, te chinuiesc mereu !

Bunica, liniştită, cu un zîmbet tremurător, i-a şoptit mai mult în taină, ca să nu fie auzită :

— Mă istovesc pierderile de sînge, Nastenka. Văduva Lukeria mi-a spus că am rac şi că nu mai trăiesc mai mult de un an.

Mama a îmbrăţişat-o plîngînd în hohote. Apoi a încercat s-o ridice ca s-o întindă în pat. Bunica, cu un gest uşor, abia perceptibil, a aşezat-o alături de ea.

— Mamă, şi n-ai spus un cuvînt ! Cum crezi că am să pot să vieţuiesc fără tine ? Cu tine, mamă, am să mor. Iartă-mă, în numele lui Cristos, iartă-mă ! Cîte dureri nu ţi-am pricinuit !

Gînditoare şi cu un zîmbet dureros, bunica i-a dezmierdat umerii :

— Ce-i cu tine, fata mea ? De ce vorbeşti aşa ? E păcat ! Tu ai un fecior pe care ai datoria să-l creşti, să-l pui pe picioarele lui. Poate că dumnezeu îţi va ajuta să faci din el un om !

Mama s-a sculat de lîngă ea, plină de neastîmpăr. Avea faţa îngrozită. A rugat-o cu glasul întretăiat de îngrijorare :

— Arată-mi, mamă ! Vreau să ştiu cît e de adevărat. Lukeria poate că numai a flecărit. Te rog, lasă-mă să cercetez eu, să văd cu ochii mei, altfel simt că am să mă topesc de amărăciune. Privind apoi spre mine, m-a înşfăcat în braţe, strîngîndu-mă cu putere la piept : Du-te, Fedenka, şi adu puţină apă pentru bunica. Ia săniuţa, pune în ea căldarea şi o cană şi umple-o cu apă din răsuflătoarea rîului.

Prin ogradă se plimbau cocoşul şi găinile pestriţe, ridicînd pe rînd, din pricina gerului, cîte un picior. Ciuguleau cu băgare de seamă grăunţele de pe pămînt. La perete, lîngă stiva de lemne, zăcea de multă vreme cunoscuta săniuţă cu platformă, cu care mă duceam la săniuş alunecînd din deal spre vale, la rîu. Am pus căldarea în săniuţă, m-am înhămat ca un cal, am nechezat şi am lovit cu piciorul într-un călăreţ închipuit. În uliţă am fost orbit de valurile nesfîrşite de zăpadă, care pîlpîiau ca o văpaie portocalie ; se părea că soarele, neclintit

parcă în zarea îndepărtată, lucea înconjurat cu cercuri şi alte părelnice figuri, născute, s-ar fi zis, din această tulburătoare albeaţă. Pentru prima oară eram uimit : în toate găvanele umbrite, pe sub troiene, fumega un albastru ceresc. Valurile de zăpadă se refugiau, îngustîndu-se, sub deal, dispărînd de cealaltă parte, sub malul înalt şi abrupt. Drept înainte, pe acest mal înalt se zărea gardul curţii noastre. Dincolo de gard se ivea acoperişul de paie al şopronului din ogradă.

La stînga, dealul se ridica dintr-o dată spre uliţa de sus, care se întindea pe marginea dealului înalt, nevăzut însă din pricina hambarelor şi a magaziilor de piatră. După şirul de case cobora drumul hărăzit pentru care, murdărit de bălegar şi smocuri de paie. Bătătorit de sănii, căpătase o culoare roşcată, cu luciri de gheaţă. Sus, dincolo de casă, se înălţa o altă clădire veche, cu acoperişul de scînduri, pe care odihneau brazde de omăt. Jos, unde drumul se întindea drept, printre coamele nisipurilor de lîngă maluri, străjuia o casă mare care cîndva fusese han. Acum odihnea într-o rînă, doborîtă parcă de vreme şi de bătrîneţe. Aici trăia fierarul Potap, negru de funingine, un om bărbos şi tăcut, care răcnea şi înjura numai cînd se afla la dînsul în fierărie. Fierăria era neagră şi afumată ca şi Potap, scoţînd necontenite caiere de fum pe dîmbul care da înspre rîu. Potap avea un fecioraş, mai mare decît mine cu un an, Petka, la fel de plin de funingine ca şi taică-său. Amîndoi ne plimbam cu săniuţa. Şi acum, trăgînd o sanie mare după el, păşea fără să se grăbească spre mine, cu aerul unui gospodar, făcîndu-mi semn cu mîna ca să mă apropii de dînsul.

— Hai să mergem să ne dăm cu săniuţa ! mă întîmpină cu glasul lui neobişnuit de gros, ca şi cînd mi-ar fi făcut o deosebită cinste, ca un om mare. După-masă, tata stă culcat, iar mama spală albiturile la rîu. Am avut de lucru azi în fierărie. Am obosit ca dracu' la foale : multă treabă mai avem !

În fierăria lui Potap nu pătrunsesem niciodată. Mă ademenea grozav zgomotul misterios şi sunetul tacticos

al ciocanelor. Mai mult însă decît ciocanele mă chema sclipirea ameţitoare de stele care zburau seara prin uşa pe unde se strecura fumul. Într-adins fugeam seara în ograda din dosul casei şi, de pe malul rîpos, ascultam vreme îndelungată sunetul răsunător al ciocanului, priveam izbucnirile sîngerii ale focului care se oglindeau în zăpadă şi aşteptam, tulburat şi ameţit, să văd zburînd pe uşă steluţe tremurătoare din fierul înroşit.

Îmi părea că acolo, în fierărie, se petrecea ceva tainic, plin de minuni, şi că fierarul Potap şi Petka erau oameni neobişnuiţi. De aceea, întotdeauna îl priveam pe Petka cu oarecare nelinişte, iar înfăţişarea lui ursuză mă cam speria. Cînd din întîmplare îl întîlneam pe Potap în uliţă, cu şorţu-i de piele, cu ochii obosiţi, simţeam întotdeauna o teamă nelămurită. Cu Petka nu mă puteam juca aşa cum m-aş fi jucat cu alţi copii : mă stingherea întocmai ca un om mare, trezind în sufletul meu o atentă şi ciudată curiozitate.

— Mă duc după apă, n-am timp de joacă — i-am răspuns eu în acea zi, plin de importanţă, fără să mă opresc.

Ardea în mine dorinţa să-i arăt că sînt şi eu un muncitor de sine stătător, iar nu un copil care trebuie dădăcit.

Petka, privindu-mi picioarele, zîmbi îngăduitor :

— De cîte ori i-am cărat eu bunicii Natalia apă cu cobiliţa ! Parcă multă apă poţi să duci cu săniuţa ! Căldăruşa e o jucărie şi tu ai mai cărat şi cana după tine.

Tonul batjocoritor de om care-şi cunoştea puterile cît şi liniştea gravă de muncitor încercat m-au doborît. N-am putut să le rabd. Sufeream din pricina umilinţei : trebuia cu orice preţ să-i plătesc, altfel rămîneam un om de nimic în faţa lui. Am hotărît să-i arăt cît sînt de tare, fără luptă :

— Tu habar n-ai de alfabet ! Eu citesc de pe acum psaltirea şi florarul. Înţeleg şi tiparul laic !

Lovitura mea a nimerit în gol. Petka nici nu s-a sinchisit de acest atac pieziş :

— Ei, şi ? Mie nu-mi trebuie alfabet. Ce nevoie am eu de el în fierărie ? Acolo nu-i nevoie decît de foc şi de fier, nu de citanie. Tata are un ciocan greu de o jumătate de pud ; cînd loveşte cu el, se cutremură pămîntul. Doamne, fereşte-ne şi ne miluieşte !

A zîmbit apoi, stupind împroşcat printre dinţi.

Uitînd că e mai mare şi mai puternic decît mine, am strîns pumnişorii, trîntindu-i printre lacrimi, duşmănos :

— Voi, în fierărie, vă înhăitaţi cu dracii !...

Petka s-a dat un pas înapoi, buimăcit. Cuvintele mele au avut asupra lui un efect atît de mare, încît şi-a pierdut glasul ca un prostănac, ţopăind în loc şi clipind necontenit din ochii lui negri.

Îmbărbătat de buimăceala lui, nu încetam să îndrug de zor :

— Tatăl tău seamănă, de altfel, cu un drac : îngrozitor de negru, cu ochii roşii...

— Din pricina hornului, nătărăule !...

— Dar hornul ce este ? E vadul care duce-n iad. Uite, te-au împresurat drăcuşorii ca muştele !

Petka şi-a tras mănuşile şi mi-a grăit cu prietenie :

— Hai să mergem ! O să iau şi căldarea voastră şi o să-i cărăm împreună apă bunicii Natalia. Aşază-te în săniuţa mea ! Te duc acasă, tu ţine-ţi sania de frînghiuţă.

— Nu vreau ! Am să-i duc apă singur — am răspuns eu, plin de semeţie. Doar nu-s mic !

Petka s-a însufleţit, pierzîndu-şi dintr-o dată gravitatea. Era un băiat bun, cu inimă blajină şi fierbinte, tovarăş de ispravă. Vedeam bine că dorea să se împrietenească cu mine şi să nu se certe. Glasul lui căpătă un ton mai subţire şi mai copilăros, în vreme ce ochii priveau cald şi duios :

— Ce băiat ciudat ! rosti Petka. Doar ne jucăm ! Şi cei mari se joacă. Hai, aşază-te !

M-am aşezat în săniuţa lui, încolăcindu-mi frînghioara săniuţei mele pe după braţ.

Fiindcă drumul cobora în pantă, a luat-o deodată la trap, nechezînd ca un mînzoc.

— Iho-ho!... Am pornit!... Săniuţa noastră nu-i o simplă săniuţă... Calul e focos, cu potcoave de aur, arc colorat şi şapcă de catifea...

Petka sărea mereu în sus, ţipînd ascuţit, lovindu-şi de pîslarii vechi cojocelul acoperit cu zgură, adunat la spate în falduri dese, iar mie mi se părea că icneşte splina unui cal care aleargă. Pretutindeni, într-o parte şi în alta, la urcuşuri şi coborîşuri, zăpada zbura jos, deasupra pămîntului. Vîntul îmi frigea obrazul, iar eu chicoteam de bucurie, de mersul repede al săniuţei, de fuga caraghioasă a lui Petka, care nu reuşea să scape de săniuţa ce-l ajungea din urmă, lovindu-i picioarele.

Aproape de casă, Petka mi-a lepădat frînghia, iar el a luat-o spre casa lui ; săniuţa a zburat singură pe lîngă poarta lor, oprindu-se într-un morman de zăpadă mare şi lat, aproape de „ieşire", lîngă uşa deasupra căreia omătul atîrna în franjuri bogate.

De la casa lui Petka pînă la rîu nu era departe. Fierăria, înnegrită de funingine, cu patru stîlpi pentru potcovit caii dinaintea uşii, cu mormane de zgură, se afla aşezată pe o ridicătură colţuroasă. Am găsit-o încuiată.

La rîu, lîngă o copcă făcută în gheaţă, bătea rufăria cu maiul mătuşa Pelagheia, într-un cojocel scurt şi înfăşurată într-un şal călduros. Maiul lovea în rufele de pînză şi fiecare lovitură răsuna în ecouri prelungite printre arborii goi de pe malul nostru, într-ale căror crengi ciorile îşi duraseră cuiburi.

Mătuşa Pelagheia, cu faţa roşie, lepăda des maiul pe gheaţă, suflînd în mîinile ude şi învineţite de ger.

Petka, sigur de sine, s-a apropiat de copcă cu căldarea în mînă, strigînd la mamă-sa cam răstit :

— Stai, mamă, nu murdări apa !

Ascultîndu-l, ea a aşezat maiul pe mormanul de rufe şi, cu paşi mărunţi, a început să dănţuie împrejurul spărturii.

— Mi-au îngheţat de tot mîinile — se văita dînsa. Am înţepenit toată ! Apoi deodată a strigat răguşit : Ţi-am spus s-aduci săniuţa ! Şi tu, poftim, te ţii de drăcii, ai grijă numai de joaca ta !

Petka, fără să ia în seamă dojana mamă-si, rosti :
— Dacă baţi fără nici o noimă ! Te vaiţi c-ai amorţit, şi acasă parcă te văd urcîndu-te iar pe cuptor şi bolind. Eu n-am o sută de mîini. Ce vrei să fac mai întîi ? Să stau la foale, sau să îngrijesc de tine ? Tata, ştii bine, dacă vede în ce hal te-aduce boala, se apucă şi dînsul de băutură. Pe dînsul, de asemenea, trebuie să-l îngrijesc şi să-l ajut. Ce, eu am două vieţi ? Apoi, mai mult rînjind, a început să mă lămurească : La noi, frate, aşa se-ntîmplă treaba : maica se-mbolnăveşte din prostie şi atunci tata s-apucă de băutură. Bea şi plînge : „Pelagheia, spune el, dacă mori, să ştii c-ajung beţivan în lege". Atunci trebuie să mă ţin numai de dînsul. Pe dînsa, de asemenea s-o îngrijesc, iar Luscenkăi trebuie să-i fac toate poftele, pentru ca să se îndure s-o trateze cu ierburi şi cu gîndaci negri. După cum vezi, de unul mă îngrijesc să-l lecuiesc, pe altul trebuie să-l duc la baia de aburi şi să-i dau să bea cvas. Pînă şi Mikitka este tot în seama mea. Dacă ai trăi ca mine, ai rage ca un bou !
Pelagheia, fără să asculte tînguirile lui Petka, ţopăia într-una şi, fără să se uite la el, îmi spuse cu voce răguşită din pricina răcelii :
— Nătărăul ăsta se amestecă în treburile muiereşti : cerne făină, spală scutecele lui Mikitka, aţîţă focul în sobă. Taică-său a vrut să-şi ia un ajutor în fierărie, dar el a sărit ca un cocoş : „Eu ce-ţi sînt, tată ? Doar nu-s străin şi nici prost nu sînt".
Opintindu-se, Petka a scos căldarea, pe care a vărsat-o aproape jumătate, şi, surd la tot ce trăncănea maică-sa, a aşezat-o în săniuţa mea. Mîndru, cu căldarea mea în mînă, s-a întors apoi din nou la copcă.
Fără să scoată un cuvînt, a luat în braţe mormanul de rufe îngheţate şi l-a trîntit claie peste grămadă în săniuţa lui.
Pelagheia, îngrijorată, a vrut să-l dea în lături, dar Petka i-a întins mănuşile lui mari, rostind grijuliu :
— Cară-te, mămucă ! N-ai de ce să mai stai aici. Ţine şi-mbracă-ţi greblele... Ţurţure de gheaţă ce-mi eşti.

Pelagheia s-a încruntat şi, bătînd cu pîslarul în pămînt, s-a burzuluit :

— Cată-ţi de treabă şi nu mă împiedica... De cînd ai început să hotărăşti tu ce trebuie şi ce nu trebuie să fac ? Nici n-am apucat să isprăvesc de bătut cămaşa lui tată-tău. Nu mă băga-n păcat, Petka !

Petka însă i-a tras mănuşile pe mîinile-ngheţate şi, împingînd-o cu dragoste spre săniuţă, i-a pus frînghia în mînă.

— Hai pleacă şi nu fii îmbufnată ! Dacă nu veneam eu pe aici, sînt sigur că ai fi rămas lipită de gheaţă.

Pelagheia, ca un copil supus şi ascultător, a pornit trăgînd săniuţa, în vreme ce eu şi cu Petka tîram săniuţa mea, încărcată cu două căldări cu apă.

Cînd am ajuns în dreptul casei lor, în portiţă s-a ivit fierarul, somnoros, nespălat, cu şorţul de piele pe deasupra cojocului şi cu barba lui neagră, zbîrlită. Pe Potap, şi iarna îl vedeam umblînd fără căciulă. De pe capul lui mare atîrna în toate părţile o adevărată blană. Mîinile lui, neobişnuit de mari şi de negre, spînzurau greoi de-a lungul trupului. Avea ceva ciudat omul acesta în vocea lui surdă şi totuşi prietenoasă :

— Băieţele ! Petenka ! Tu porţi de grijă la toţi şi la toate ! Drăguţul meu gospodar ! Ce mai mîndreţe de băiat mi-a dat dumnezeu ! Aur, nu altceva ! Trebuie să te odihneşti, Petiuşa, ai lucrat peste puterile tale...

Petka, uitîndu-se pieziş la dînsul, s-a scuturat în semn de împotrivire :

— Lasă, lasă, ţi-ai muiat oasele pe cuptor ! Apoi, îngînîndu-l : „Băie-ţe-le, băie-ţe-le !"... Hai, fără multă vorbă, du-te în fierărie ! Te-aşteaptă o mulţime de treburi : mai ai şase fiare de plug de făcut, gurile la două topoare şi o mulţime de potcoave. Vin şi eu îndată ce isprăvesc de cărat cu Fediuşka apă la bunica Natalia.

— Al cui e băieţelul ? rosti zîmbind cu bunătate Potap. Amintindu-şi apoi, spuse : A-a... a lui Nastenka ! Adică nepotul unchiului Fomici. Să vii la noi la fierărie, am să-ţi fac o toporişcă. Tu, Petiuşa, cheamă-l să ospăteze cu noi : mamă-ta are să coacă plăcinte.

XIII

În căsuţa bunicii, Maşa zbiera de-ţi lua urechile, în vreme ce mama o înfrunta ameninţătoare.

— Oho ! rosti Petka, clătinînd din cap, cu o încuviinţare plină de viclenie, aţintindu-şi privirile spre ferestruile oarbe. Şi-au suflecat mînecile, şi acum ţin-te !... Feriţi-vă ! Păziţi-vă capetele ! Unchiul Larivon o snopeşte pe Maşa. Mi-e în gînd să nu intru în casă, mă tem să nu-mi găsesc beleaua. O să trag săniuţa-n ogradă şi-o să dau o goană pînă la fierărie. După căldare, o să-mi fac eu timp să viu mai spre seară sau, dacă n-oi putea, am s-o mîn încoace pe maică-mea.

Aşa am şi făcut : am tras săniuţa în curticică, am proţăpit-o alături de lemne, iar Petka, grav şi tăcut, a luat-o înapoi.

Eu am rămas locului, privind cu pizmă în urma lui : mie îmi părea un om în toată firea, cu o mare experienţă şi cunoaştere a vieţii. În familia lui trecea drept un muncitor care nu depindea de nimeni şi era de ajutor : fără el, atît taică-său cît şi maică-sa erau ca şi fără mîini. În comparaţie cu el, nu numai Sîgnei sau Tit, dar chiar şi tata, erau simpli executanţi, fără drept de cuvînt : nu îndrăzneau să ridice ochii în faţa bunicului şi n-ar fi putut lua, după vrerea lor, nici măcar un pai.

Cînd Petka a ajuns lîngă portiţă, s-a întors spre mine şi m-a vestit cu o voce groasă :

— Ia aminte : vino la noi, la fierărie ! Şi să ştii că am un tată de ispravă... Poţi să umbli tot ţinutul cît îi de mare şi n-ai să afli om mai vrednic ca el. Oriunde m-aş duce cu el, ştiu că nu pierim !

Şi-a dat şapca pe ceafă şi a ieşit grav pe portiţă.

Mătuşa Maşa, înaltă, tinerică, înveşmîntată orăşeneşte, cu o coadă lungă pe spate, stătea înaintea bunicii, ţipînd cu un glas străpungător. Faţa ei roşie de zbucium, scăldată-n lacrimi, părea răutăcioasă. Se arunca cu pumnii strînşi, cînd spre mama, cînd spre bunica :

— M-aţi vîndut ! M-aţi vîndut ca pe un animal ! Ei bine, nu ! Aflaţi că mai degrabă mă omor decît să mă mărit cu prostul de Filka ! Ştiu ce gîndeşti despre mine. Tu, mamă, nu ţii de loc la soarta mea. La un singur lucru te gîndeşti : să nu vorbească oamenii pe seama mea. Şi tu, soră... te răzbuni pe mine... te răzbuni... din pricina sorţii crude ! Şi cu Larka s-a înhăitat. Ştiu ! Şi pentru ce ? Pentru că te-am iubit ? Pentru că atunci cînd te-au vîndut pe tine, am stat şi-am plîns în ger împreună cu mama ?... Grăieşte, pentru ce ? Pentru că trăiesc ca o pasăre liberă la curtea boierească ?... Nu, nu mă las bătută, n-am să-i fac dracului pe plac.

Bunica şedea lîngă masă, plîngînd înăbuşit, cu durere. Din cînd în cînd, ochii ei îndureraţi şi plini de lacrimi se ridicau spre Maşa şi, încercînd să spună cîte ceva, mîna ei uscată şi noduroasă îi cădea fără putere. Mama, cu faţa pierită de culoare, slăbită, zbiera şi ea la fel ca Maşa, căutînd să-i taie vorba, dar Maşa nu-i dădea răgaz să spună nici o vorbă.

Bunica gemea necontenit :

— Maşka ! Neruşinato ! Nu te temi de dumnezeu ?... Cine ţi-e duşmană ? Eu, mamă-ta ?...

— Eu, neruşinată ? Eu să mă tem de dumnezeu, iar voi s-o pierdeţi pe Maşa, nu ? ţipa dînsa, cu faţa schimonosită de furie. Cine v-a poruncit să mă vindeţi ? Dumnezeu ? De aşa ceva nu vă e ruşine ? Sînt stăpînă pe viaţa mea şi fac ce vreau cu ea. Ah ! Abia aştept s-apară-naintea mea slutul, caiafa bătrînă de Maxim Susin cu Filka al lui ! Am să-i cinstesc cu apă clocotită ! Şi a început să plîngă cu glas piţigăiat. Toţi mă urîţi, toţi îmi sînteţi duşmani ! Şi tu, mamă, şi tu, singura mea surioară ! Doamne, cît de singură mă simt, mai rău decît orfană ! De ce, mamă, nu m-ai gîtuit cînd eram copilă ? se căina într-una Maşka. Iar tu... şarpe veninos !... Tu... şi se repezi asupra mamei, smulgîndu-şi şalul de pe cap, după care, pierzîndu-şi dintr-o dată puterile, se prăbuşi într-un urlet pe bancă : Am să mă sugrum, am să mă omor !...

Mama, cu ochii pierduţi în zare, vorbea potrivindu-şi părul încet, plină de amarnică tristeţe :

— Va trebui, mamă, să treacă şi Maşa prin suferinţe. Într-o familie de oameni cumsecade n-o să trăiască după capul ei... Şi aşa o bîrfeşte lumea destul. E o ruşine ! Şi pentru tine, mamă, e timpul să te odihneşti : moartea nu e prea departe. Şi-a pierdut capul acolo, printre oamenii aceia neruşinaţi, şi puţin se sinchiseşte că mamă-sa abia mai răsuflă.

Bunica avea faţa pămîntie de supărare, iar ochii plini de mînie şi de durere. Aşa n-o văzusem niciodată. A ridicat încet mîna şi i-a grăit mamei, cu mîhnire :

— Taci, Nastia ! De viaţa şi de moartea omului, doar dumnezeu singur păstrează răboj. Tu nu eşti chemată să-ţi dai cu părerea ce fel de soartă trebuie să aibă Maşa. Tu şezi şi taci, iar eu o să vorbesc cu ea, în felul meu.

Maşa s-a sculat, a înşfăcat în grabă blana, pe care a aruncat-o pe ea, înfrigurată, apoi şi-a pus pe cap un şal călduros şi s-a îndreptat spre uşă. S-a împiedicat ca oarba de mine, fără să mă observe.

Bunica a rostit cu mîhnire prevenitoare :

— Dacă vrei... pleacă, Maşa !... Pleacă, dar ia seama să n-ajungi să te-neci în lacrimi... cînd o să mor... şi asta curînd... nici pămîntul n-o să-ţi primească lacrimile.

Nemaiputîndu-mă stăpîni de indignare, am strigat cu răutate în urma Maşei :

— Hei, ce faci tu, aia căreia nu-i ajunge omul nici cu prăjina la nas ? Nu vezi cît de haină te-ai făcut ? ! Bunica are rac şi tu nici nu te sinchiseşti !...

Maşa a gemut, şi-a desfăcut braţele ca nişte aripi şi s-a repezit asupra mea, îmbrăţişîndu-mă :

— Fedenka, dragul meu Fedenka ! Mi-a întunecat mintea necazul... Tu nu vezi, Fedenka, nu pricepi că vor să mă vîndă unor străini ? Măcar tu să ai milă de mine, Fedenka !

Vocea ei s-a stins din nou, într-un bocet îndurerat.

Mama şedea prăbuşită, sleită de putere, cu ochii secaţi de lacrimi, pipăindu-şi în neştire cozile, cu degete-

le-i tremurînde. Basmaua ei roşie zăcea tăvălită pe podea. Nu se uita de loc la Maşa. Ochii ei erau aţintiţi asupra unui punct îndepărtat şi, cum sta aşa neclintită, părea înlemnită.

Eu nu puteam s-o mai ţin de rău pe Maşa : alintările ei cît şi glasul ei tînguitor m-au făcut să am remuşcări pentru tot ce-i spusesem. O iubeam pe Maşa pentru firea ei veselă şi drăgăstoasă. Era întotdeauna grijulie cu mine : îmi aducea fie o bomboană, fie cîte o cărticică sau cîte o rămăşiţă de creion. Plîngînd, Maşa a scos şi de astă dată din buzunarul blănii două peniţe vechi, un creionaş şi o cărticică subţire, scrisă cu litere mari, de tipar. Mai mult smulgîndu-i din mînă aceste mici comori, am început să-i potolesc aleanul :

— Maşka, nu mai plînge ! La ce-ţi folosesc lacrimile ? Tot nu te-ajută la necaz !

Repetam cuvintele astea, aşa cum le auzisem şi eu de la cei mai mari.

Maşa, nemaiputîndu-se stăpîni şi apăsîndu-şi obrazul de obrazul meu, a izbucnit în rîs printre lacrimi :

— Ia uitaţi-vă la el ce mai sfaturi dă ! Cine te-a-nvăţat, Fedenka, atîta înţelepciune ?

Bunica s-a apropiat de noi şi, în timp ce Maşa îşi făcea de lucru cu mine, a privit-o cu un amestec de blîndeţe şi de durere.

Mama însă, care întotdeauna era supusă şi tăcută, m-a uluit de data asta cu glasul ei plin de vrăjmăşie :

— Mămucă, vino încoace ! Tot nu reuşeşti s-o schimbi !

Bunica, fără să-i dea ascultare, prinse să vorbească mai mult în şoaptă :

— Tu, Maşa, ai rostit adevărat cînd ai spus că eşti orfană... Fiecare dintre noi sîntem orfane. Nouă, muierilor, aşa ne este dat : trebuie să ne supunem, Maşa. Rogu-te, în numele lui Cristos, nu mă lăsa să cobor în mormînt cu focul ăsta în inimă. Am să mor în curînd, Maşa !

Maşa a sărit de parcă ar fi fost lovită, împingîndu-mă cu putere într-o parte. Faţa ei, cu buzele strînse şi cu

ochii scînteind de mînie, s-a aprins dintr-o dată, ascuţindu-se :

— Nu mă supun ! Nu pot să fiu duşmanca mea ! Mai bine-mi bag gîtul în juvăţ, dar la jugul şi sub biciul oamenilor pe care-i urăsc nu intru ! Tu, mamă, n-ai făcut altceva toată viaţa decît să te chinuieşti, şi tocmai tu erai aceea care ne spuneai, mie şi sor-mi, că omul cu care vrei să vieţuieşti, să ţi-l alegi după placul inimii. Şi acum vrei să-mi pui cătuşele de mîini ! Nu, mamă, nu se va-ntîmpla niciodată aşa ceva !

Bunica şi-a plecat capul îngîndurată :

— Unde ai să te duci, Maşenka ? Cui ai să te plîngi ?... Tu nu poţi părăsi satul. Nu te vor lăsa să ieşi din el : noi sîntem robi, n-avem drepturi. Cu biciul nu poţi zdrobi fierul. Or să te ruşineze, Maşa, şi au să-ţi ungă poarta : n-ai să poţi să scoţi capul de atîta ocară. Au să te-arate toţi cu degetul şi au să asmută cîinii după tine. Lasă-mă să mor în tihnă şi fără ruşine !

Maşa a fugit din casă, plîngînd.

Bunica s-a repezit în grabă după ea, dar uşa s-a trîntit atît de puternic, încît pereţii odăii s-au cutremurat. Bunica s-a oprit în faţa uşii, încremenită. Mama, cu ochi strălucitori, şedea ca mai înainte, cutreierată poate de puzderia unor gînduri tainice, jucîndu-se necontenit cu degetele-i tremurînde prin cozile încîlcite.

Bunica îşi plesni mîinile şi gemu :

— Ce pacoste, Nastenka ! Ce nenorocire ! Ce-o să ne facem ?...

Mama a răspuns cu duşmănie :

— Nu-i nimic, maică ! Las-o să-şi facă mendrele ! Nu te teme, va fi îmblînzită ea, nici pîs n-o să mai zică ! Doamne ! Pînă unde-a ajuns !... Nici de mamă-sa nu-i mai pasă ! Te vede lungită, bolnavă, şi ea îţi spune : „Dacă dumnezeu te-a pedepsit“. Nici inima nu i-a tresărit, blestemata ! Pentru ea nu-i mare greutate să treacă şi peste coşciugul tău.

Bunica se uita năucită la mama, ca şi cînd s-ar fi trezit atunci din somn :

— Mai aşteaptă, Nastia, lasă-mă să-mi adun gîndurile! Ce s-a putut petrece cu tine de eşti atît de pornită? Pînă mai adineauri erai supusă, tăcută ca o oiţă, şi dintr-o dată ai prins glas, te caţări pe pereţi! Vai, Nastia! Ce-i cu tine? Ce-ai de gînd? Nu cumva vrei s-o pierzi pe sora ta? Cine a putut să-ţi bage aşa ceva în cap? Nu cumva Susin?...

Mama a sărit ca arsă de pe bancă, smucindu-se spre bunica. Cozile i-au căzut pe umeri, dîndu-i o înfăţişare de fetişcană, iar în ochii ei nu se mai vedea, ca de obicei, neliniştea: erau doar mai mari şi mai adînci.

Eu am alergat speriat spre ea. Întrezărisem în ochii ei că se poate apropia criza pe care o cunoşteam atît de bine: un zîmbet ciudat i se ivea pe buze ori de cîte ori avea de trecut printr-o asemenea cumpănă şi glasul îi devenea piţigăiat şi ciudat de străin.

— Maică, scap-o pe Maşa, scap-o cu de-a sila! Scap-o cît eşti încă în viaţă! Leag-o de mîini şi de picioare...

— După cum văd, te-ai înţeles cu Larka — a răsuflat bunica, clătinînd din cap. Pe furiş, în spatele meu, ca să-mi puneţi capăt de-a binelea. Nu, Nastia, n-o să-mi omor sufletul. Trăiţi fiecare cum vă e voia, iar eu o să fac ce mă va îndemna cugetul. Acum, lasă-mă să mă odihnesc oleacă, vreau să mă culc, sînt sleită de puteri.

Clătinîndu-se, bunica s-a tîrît pînă la pat, căzînd cu faţa schimonosită de durere.

XIV

De cînd s-a îmbolnăvit bunica Natalia, eu şi cu mama am început să mergem mai des pe la ea. Ca să putem pleca însă, mama trebuia să capete învoire de la bunica Ana, asigurînd-o cu sfială, dacă nu chiar cu

teamă, că nu va întîrzia prea mult. Zoriţi, porneam prin ograda din dos, trecînd pe lîngă baie, pe lîngă fîntîna unde fumegau mereu aburii în valuri deasupra colacului.

Din pricina gerului şi a soarelui de iarnă, zilele erau luminoase, răsunătoare, şi tot văzduhul părea învăluit într-o manţie roşiatică.

Cînd ne abăteam pe lîngă fierărie, zăream, în întunecimea plină de fum, cum strălucea focul vetrei şi auzeam cum răsuna ciocanul lui Potap. Petka nu se clintea din fierărie : stătea de bună seamă înţepenit lîngă foale. O singură dată îmi amintesc că l-am văzut lîngă stîlpul din mijlocul fierăriei, unde era legat un cal murg care se zbătea să-şi slobozească piciorul de dinapoi. Atunci ştiu că nu m-a luat în seamă. Potap însă, cînd l-a salutat mama, tăcută, a prins să-şi arate colţii albi, din barba-i stufoasă. Grijuliu, el curăţa copita calului.

— Se zvoneşte că mătuşa Natalia ar fi bolind rău de tot. E adevărat ?

Mama i-a grăit îndurerată :

— E adevărat, unchiule Potap.

— Ce nenorocire ! Şi nici măcar n-are cine s-o ngrijească ! Am s-o trimit pe muierea mea la dînsa : să-i mai care apă, să-i fiarbă borşul, s-o hrănească...

Petka însă nici nu şi-a întors capul. Socotea nedemn să-şi întrerupă lucrul. Alături aştepta o sanie cu oarecare încărcătură, în vreme ce un ţăran străin de satul nostru, cu barba stacojie, se uita cu băgare de seamă la copită, sfădindu-se cu Petka.

Pe bunica Natalia am găsit-o bolind în pat, înfăşurată într-o blană, sleită de puteri, cu faţa cenuşie. Ochii, adînciţi în orbite, ne-au întîmpinat cu nepăsare. Mama mi-a poruncit în şoaptă să trec în odăiţa alăturată, ea rămînînd singură cu bunica : am auzit-o tot timpul suspinînd şi apa plescăind.

Bunica vorbea cu voce stinsă :

— Eu mi-am pregătit giulgiul, Nastenka, l-am cusut. Îl găseşti în ladă, deasupra. Am trăit destul şi, slava domnului, am trăit şi bune, şi rele. N-aş vrea să mor ! Asta ar însemna că mă bucură pămîntul şi e păcat !...

Îmi amintesc cum am trăit şi m-apucă plînsul. Am văzut lumea, am întîlnit oameni buni şi răi şi soarele m-a încălzit... Soarele sălăşluieşte de altfel şi-n sufletul meu !

Odată, cînd mama a ieşit afară din odaie, bunica m-a chemat la dînsa. Era îmbrăcată într-o cămaşă de pînză curată, culcată cu faţa în sus. Şi cum stătea înţepenită, părea întocmai ca o moartă. Pielea căpătase o culoare gălbuie, străvezie, adunată în cute, nasul îi era ascuţit, obrajii supţi.

În faţa mea îmi părea că stă culcată o străină bătrînă şi groaznică.

M-am apropiat şovăind de dînsa, cu teamă, şi pe neaşteptate am început să mă bocesc — nu ştiu de ce — poate de frică, poate de milă.

— Vezi cît sînt de bolnavă, Fedenka ?... Îmi pare rău că n-am de nici unele în casă. Aş fi vrut să te ospătez cu ceva. Singură însă nu mă hrănesc, n-am poftă. Tu nu plînge ! De ce să plîngi ? Cine jeleşte după bătrîne ca mine ? Eu nu mai sînt de folos, am ajuns o povară. Aş vrea să mor mai degrabă. Tu trebuie să creşti, dragul meu ! Ai să ai parte şi de bucurii, şi de suferinţe. Şi una, şi alta îi sînt omului cu folos. Însă tu să trăieşti aşa ca să te bucuri cît mai des, Fedka ! Ţine minte, soarele încălzeşte pretutindeni, iar pămîntul poate hrăni în tot locul ! Eu şi cu mamă-ta pe unde n-am cutreierat ? Am fost pe Volga, în Caucaz, pe Don !... Am trăit laolaltă şi cu cazacii, şi cu tătarii, şi cu kirghizii. Pretutindeni, oameni şi buni, şi răi, şi peste tot locul oamenii se pizmuiesc şi se-nvrăjbesc ! Bunica nu se jeluia de jignirile îndurate. În glasul ei slab şi întretăiat era o linişte molatică, duioasă. Mi-a zîmbit îndurerată, punîndu-mi pe cap mîna-i moartă : Dragul meu, oamenii buni sînt cei mai ruşinoşi. Tu eşti încă mic şi orb. Totuşi trebuie să ai milă de oameni, Fedenka ! Pe toţi îi roade sărăcia, viaţa neagră... n-ai unde te duce să ceri o mînă de ajutor. Numai Mitri Stodnev şi cei de la curtea boierească se scaldă în bogăţie, iar bieţii datornici sînt prinşi ca într-o plasă. Le sug toată vlaga, le răpesc pînă

şi ultimele firimituri de pîine de la gură. Un singur lucru îi cer lui dumnezeu : să ajungi în rîndul oamenilor şi să te faci om bun. Tu vezi că oamenii în fiecare clipă se gîndesc la fericire, dar să ştii că fericirea nu vine singură... Şi acum du-te, dragul meu, am obosit ! Oare o să mai vii pe la mine ?

— În fiecare zi am să viu !... o încredinţai eu, plin de înflăcărare, începînd să mă jelesc din nou.

— Asta-i bine, dragul meu. Înseamnă că mă iubeşti. Ce altă fericire îmi mai trebuie ?

Cuvintele bunicii, luminoase şi triste, mi l-au amintit pe Volodimirîci : el vorbea la fel ca dînsa, istorisindu-ne despre diferite oraşe, despre alţi oameni, despre nemărginita întindere a Rusiei ; ne vorbea despre altă viaţă, mai bună şi mai îmbelşugată, despre o soartă mai tihnită a oamenilor, despre tot ce nimeni dintre noi nu apucase să vadă.

De atunci am început să merg zilnic la bunica. De obicei fugeam de acasă dimineaţa, cînd se trezeau toţi ai casei, înainte de a se crăpa de ziuă. Bunicul se scula cel dintîi :

— Vasenka, e vremea să te scoli ! Sîgnei, Titka, Sioma ! Hai, urniţi-vă, că de nu, pun biciul pe voi ! Fedka, dă-te jos de pe cuptor ! Te-ai ascuns lîngă bunică-ta ? Hai repejor, dacă nu vrei să te iau de ciuf !

Ameninţarea bunicului mă făcea să mă dau de-a dura de pe cuptor şi să mă ascund sub patul pe care şedea şi se îmbrăca tata. Mama trebăluia de mult prin bucătărie. Bunicul lovea de zor cu biciul locul gol de sub patul tatii, însă fără a izbuti să mă lovească : mă cuibăream într-un colţ al subpatului, adunîndu-mă ca o cloşcă.

Bunica se cobora anevoie de pe cuptor, făcînd să trosnească banca sub greutatea trupului ei, în vreme ce parapetul scîrţîia şi ţipa ascuţit sub mîinile ei umflate. Gemînd, ca de obicei, rostea cu glasul ei cîntător şi bolnav :

— Termină, tată, sperii copilul ! Mai mare păcatul !

Bunicul însă striga mulţumit :

— Ce fel de copil? Ăsta-i un mare pungaş! Are nouă ani, poate fi socotit un muncitor. La vîrsta lui, alţi băieţaşi ară.

Bunica îmi lua întotdeauna apărarea numai din gură, pentru că altfel nu cuteza să mă scape din mîinile bunicului. Nici nu i-ar fi trăsnit prin cap să calce rînduiala familiei, statornicită din moşi-strămoşi. Atît bunicul cît şi tata erau liberi să facă ce le dorea inima cu viaţa copiilor şi nepoţilor lor, să hotărască chiar moartea lor. Pe această putere se sprijinea rînduiala neclintită a familiei, cît şi întreaga viaţă a satului.

După ce înfulecam ceva dimineaţa, îmbrăcam în grabă cojocelul, îmi puneam căciula pe cap, mă apropiam de uşă, aşteptîndu-i pe Sioma şi pe Tit, cu care fugeam apoi în ogradă. Împreună cu dînşii căram paiele la vacă şi la oi, măturam ograda. Era încă întuneric, iar pe cer străluceau, ca nişte licurici, stelele. Zăpada, la cotitura rîului, de partea cealaltă a satului, părea albăstruie şi străvezie. În ferestruile caselor de pe uliţa de sus scînteiau molcome luminiţe roşii, în vreme ce pe deasupra acoperişurilor se înălţau inele de fum. Din ograda de din dos puteam să privesc căsuţa bunicii Natalia, dar nu vedeam nici luminiţe în ferestrui şi nici caierul de fum deasupra acoperişului înzăpezit; bunica era sleită de puteri şi nu putea să aţîţe focul în sobă.

Ca să ajung mai degrabă acolo, săream zaplazul, alergam pe partea rîpoasă, spre baie, printre sălcii, şi treceam peste rîu, pe poteca bătătorită, de partea cealaltă a apei. În goană zăream în fierărie focul arzînd în vatră şi umbra întunecată a lui Potap, care se mişca neînţeleasă şi ameninţătoare.

Ca să-i dau de ştire bunicii că am sosit, îi băteam în ferestruia oarbă, trecînd prin curticica întunecoasă. Uşile din tindă şi din casă erau descuiate. Mă apropiam încet de pat şi-i şopteam cu grijă:

— Eu sînt, bunico, Fedenka. Am venit să te văd.

Pe faţa ei cadaverică tresărea un zîmbet. Mîna-i costelivă se întindea uşor spre mine, netezindu-mi părul:

— Fedenka, aprinde lumînarea la icoane! Tare mă mai doare inima! Nopţile sînt nesfîrşit de lungi şi tu... te chinuieşti!... Mereu se ivesc stafii ale celor odihniţi de mult!... Se vede că n-am să mai ajung pînă la primăvară. Dar maică-ta o să se abată pe aici, ori nu?...

— Nu ştiu, bunico, eu o tulesc de-acasă pe furiş.

— Trimite-o la mine. Ar trebui să spăl, dar singură mi-e peste putinţă, n-am putere să mă urnesc din pat.

— Mama trebuie să se-nvoiască şi dumneata ştii cum este bunicul.

— Să se-nvoiască la bunica Ana, care e bună şi care poată că o să vină şi ea să mă vadă.

Eu căram lemne, mă urcam pe podină şi le rînduiam; surcelele erau pregătite de cu seară. Pînă se aprindea focul, luam castronul cu apă, îl aşezam pe lopată, puneam apoi cartofii în oală, pe care de asemenea o aşezam pe lopată, şi le făceam vînt în cuptor. Pe urmă fierbeam borşul cu varză acră şi caşa de mei. Bunica se străduia ca să poată privi cu drag la ce trebăluiam şi spunea cu glas istovit, dar plin de zîmbet:

— Pe tine, Fedenka, nu mai e nevoie să te-nveţe nimeni nimic. Văd că eşti mare dibaci. Mînuţele tale sînt tare sprintene. E tare bine cînd ai spor la treabă... Preţul se dă întotdeauna omului după munca lui. Se şi spune de altfel că meşterul dibaci are mîini de aur. Am cunoscut mulţi meşteri în felul acesta, care se apucau de lucru cu rugăciune şi cu sufletul curat.

Bunica istorisea cu plăcere, peste puterile ei chiar, despre viaţa-i din trecut. Nu se putea stăpîni să nu spună tot ce o apăsa pe suflet. Părăsită şi singură, nopţile lungi de iarnă erau pentru dînsa chinuitoare ca o tortură... Revărsatul leneş al zorilor şi venirea mea însemnau singura ei bucurie. Măcar că nu eram decît un copil, eram totuşi o fiinţă vie, care aducea cu sine viaţă, prospeţime, în timp ce inima mea de băieţandru se apropia cu dragoste de dînsa.

— În Kizlear, eu am trăit la un negustor care vindea vin într-o hrubă. Şi era acolo un dogar, da' meşter ca el mai rar, îl chema Pavel. Nimeni nu era în stare să facă

butoaie din stejar mai bune decît el : parcă erau turnate din aramă. Era singur şi hoinar : colindase toată Rusia, dar nu s-a putut statornici pe nicăieri. Era bărbat vîrstnic, trecea de patruzeci de ani, încărunţise. Mic de statură, cu bărbuţa cîrlionţată şi năsucul cîrn, bea de stingea. Nu ştiu cum se nimerea că îl apuca damblaua asta tocmai atunci cînd înota în lucru pînă-n gît. Bea în dogărie, prinzîndu-şi capul în mîini şi cîntînd jalnic : „Au ostenit mîinile mele albe, de muncă, au obosit de muncă grea, de muncă grea, de muncă silnică". Cînd se întîmpla să vii trimis de stăpîn şi să-i spui : „Repede, Pavluşa, apucă-te de lucru, că stăpînul e cu o falcă-n cer şi una-n pămînt !", el lovea furios cu pumnul în masa de lucru, zbierînd : „Cu o falcă-n cer şi una-n pămînt ? Pentru stăpînul tău n-am să fac butoaie, ci un coşciug bun". Apoi încerca să mă ademenească : „Nataşa, hai să plecăm unde ne-or duce ochii, mergem împreună în lume să ne căutăm norocul". Eu îi răspundeam atunci : „Pavluşka, ce-i cu tine ? Tu ştii bine că pentru noi, amărîţii, nu-i noroc pe lume. Noi ne-am născut pentru necazuri şi în necazuri o să murim". După care îi mai spuneam cîntînd : „Dar şi necazul e încins cu coajă de plop şi împiedicat cu funie de tei !"... Era însă un om tare încăpăţînat : bătea cu pumnul în masa de lucru, iar faţa lui, schimonosită de furie, te îngrozea. „Butoaiele astea blestemate mă înghit şi mă pierd, Nataşa ! Cad peste mine ca un munte. Cu mîinile mele bat peste mine cercuri. Dar fericirea mea este în mîinile mele ! Eh ! Ce n-aş putea face eu !"

Odată a venit la mine în hrubă, m-a tras deoparte, a desfăcut o batistă şi mi-a dat o casetă mititică, de-o neasemuită frumuseţe. Era toată lucrată din nişte beţişoare mici şi fine, împletite în chip de dantelă, avînd făcute pe pereţii ei diferite păsări şi floricele din mărgele mici şi surcele colorate. Cînd mi-a arătat-o, am rămas pironită locului. Nu-mi puteam lua ochii de la acea minune şi-mi amintesc că abia am putut să mă stăpînesc ca să nu izbucnesc în plîns. El se uita la mine şi rîdea, apoi mi-a grăit : „Caseta asta am făcut-o pen-

tru tine, Nataşa, în timp de un an de zile. Să ştii că în ea am pus tot sufletul meu. Eh, Nataşa, adăugă el, dacă aceste mîini s-ar putea face libere, cîte n-ar fi în stare să săvîrşească !“

Multă vreme am păstrat caseta asta, dar n-am putut s-o păstrez pentru totdeauna, pentru că mi-a luat-o stăpînul meu, cînd a văzut-o : un om rău, gras şi fălcos. Pe vremea aceea locuiam în nişte barăci, cu tot artelul nostru de muncă. Stăpînul ne ţinea închişi, de teamă să nu-i scăpăm din ochi. Cînd îl căutai, scotocea printre lucruşoarele noastre. Cînd a găsit caseta, a urlat înfuriat : „Hoaţo, spune de unde ai furat podoaba asta ? La puşcărie o să-ţi putrezească oasele !“... Şi-a luat-o !

M-am dus la Pavluşa plîngînd şi multă vreme nu mi-am putut veni în fire. El clătina din cap şi zîmbea : „Nu-i nimic, Nataşa, nu te mai omorî cu firea ! Am să-ţi fac altă casetă, mai frumoasă. Cu toate că mîinile mele sînt în robie, dar sînt mîinile mele şi fac ce vreau cu ele pentru sufletul meu“.

Aşa a fost, Fedenka. Mîini de aur, mîini sfinte avea omul acesta.

Povestea bunicii Natalia mi-a plăcut foarte mult, cu atît mai mult cu cît acest Pavel mi l-a amintit pe Volodimirîci. L-am îndrăgit pe acest dogar, aşa cum îl îndrăgeam pe bătrînul cojocar, meşter vesel şi înţelept, apropiat atît de mult de sufletul oamenilor.

Bunica a închis ochii, rămînînd nemişcată de oboseală. Faţa ei pămîntie îngheţase de durere. Sforţîndu-se, mi-a şoptit apoi :

— Du-te, Fedea, du-te dragul meu ! Eu am să aţipesc, m-au lăsat puterile cu totul.

Altă dată, cînd s-a simţit parcă ceva mai bine, mi-a povestit cu vocea ei bolnavă, dar plină de bunătate şi de dezmierdare, despre hoinărelile ei prin oraşele şi prin satele de pe Volga :

— La Kizlear am trăit multă vreme, Fedenka. Acolo s-a născut maică-ta. Vara lucram la vie, iar iarna la depozitul de vinuri. Cînd s-a născut Nastia, Pavluşa şi-a luat dăsaga şi-a venit la mine, spunîndu-mi : „Hai cu

mine, Nataşa! Aici nu mai pot trăi: sau mă fac un beţivan, sau mă spînzur. Plec să-mi caut norocul prin alte ţinuturi. Rusia e mare!"... Eu însă i-am răspuns: „Unde vrei să merg cu copilul? Norocul se află întotdeauna acolo unde nu ne găsim noi". Am spus toate astea plîngînd şi simţeam că mi se rupe inima. Şi a plecat, dar unde anume, nu ştiu. N-a dat nici un semn de viaţă. L-am petrecut cu Nastia în braţe pînă la marginea oraşului, privind multă vreme în urma lui, pînă ce a coborît dealul. De atunci, în fiecare noapte îmi apărea în vis, ademenindu-mă. Cînd mamă-ta a mai crescut, am luat-o de mînă şi am pornit cu ea la drum: uneori singure, alteori cu pelerini. Te opreai undeva, într-un sat de cazaci, lucrai cu ziua la cîmp la seceră, pe urmă-ţi luai iar cîrja şi porneai la drum. Uneori cereai de pomană. Am mers aşa pe jos de-a lungul rîului Terek, peste Mozdok, pe urmă pe Kislîe-Vodî, pînă ce am răzbit la Volga. Ne căutam mereu norocul, dar ajungeam mereu în urma lui. Norocul nu-l aşteaptă pe om. El zboară mereu, pe un nor, ca vîntul. Pe faţa de ceară a bătrînei tremura un zîmbet schimonosit. Uite eu, Fedenka — începu din nou să grăiască — mă uit la tine şi mă gîndesc: am trăit pînă la adînci bătrîneţe, şi cîtă durere am încercat... dar m-am împăcat cu soarta. Noi ăştia fără de noroc nu avem bucurii. Norocul e mic ca o licărire. Zboară mereu înaintea noastră. În tinereţe, norocul e numai un dor. Mi-amintesc de Pavluşa... doar el se scălda tot în noroc. Acelaşi lucru cu bunicul Mihailo, care ne-a oploşit pe mine şi pe mamă-ta; parcă ăsta n-a fost un noroc? Doar norocul trăieşte laolaltă cu necazul. Vremea de azi e grea, Fedenka. Nu veţi putea trăi în sat, aici e sărăcie, neajunsuri, ani de flămînzire. Mult ai să te chinuieşti, şi multe ai să suferi, şi multe necazuri ai să-nduri, dar să nu uiţi un lucru: să nu mergi decît spre bine, spre cinste. Să te fereşti de oameni răi. Tatăl tău e un om pizmaş, pentru că are prea puţină minte şi prea puţină îndemînare.

— Nu atît de puţină! am cutezat eu să mă împotrivesc, ştiind-o răuvoitoare faţă de tata, pe care nu-l iubea. De altfel, nici tata nu se ducea la dînsa, o ocolea. Dacă ar avea puţină minte — am continuat eu — nu ar da porunci acasă. Tata se teme numai de bunicul, dar în faţa celorlalţi e om tare mîndru.

Nu o dată auzisem eu vorbele astea în gura bunicii Ana, cînd le pronunţa cu falĕ, ridicînd capul şi aşezîndu-şi basmaua :

— Pe cît e de mîndru, pe atîta-i de certăreţ!

— Ştii că şi tata vrea să plece printre străini — i-am spus eu — şi mulţi ţărani or să plece. Dar tu, bunico, nu mi-ai spus cum ai mers cu mama şi cu pelerinii. Ce sînt pelerinii?

— Pelerinii? rosti bunica, îngîndurată, apoi tăcu îndelungă vreme.

O înăbuşea lipsa de aer. Totuşi dorea să vorbească necontenit, să-şi verse focul de tot ce-i apăsa cugetul, ca înaintea morţii.

Îşi amintea cu plăcere tot ce trăise, zîmbea visătoare în faţa oricărui regret, ca şi cînd toată viaţa ei trecută a fost trăită ca o zi de sărbătoare. Despre zilele grele, despre lipsuri şi cerşetorie vorbea cu îngăduinţă, ca despre ceva cu care se distrase, ca despre o întîmplare firească, aşa cum ai vorbi bunăoară despre o ploaie sau despre o febră ivită în timpul drumului.

— Pelerinii? rosti bunica din nou. Aceştia sînt oameni feluriţi: bătrîni şi bătrîne, tineri şi tinere, oameni mai vîrstnici. Merg şi iar merg pe diferite căi: unii se îndreaptă spre locurile sfinte, după jurămînt, alţii îşi caută de lucru, alţii fug de necazuri, de robie. Nicăieri oamenii aceştia nu prind cheag, nicăieri nu-şi găsesc împăcare; aşa şi eu împreună cu maică-ta am pribegit cu toiegele-n mîini, cu sacii în spinare, cu doniţele şi ceainicele la brîu, păşind uneori pe drumul mare, avînd înaintea şi-napoia noastră tot felul de oameni necunoscuţi. E bine de mers înainte, pe drumul care se aşterne ca o pînză întinsă, în timp ce semănăturile se leagănă ca o mare de valuri aurii, iar în văzduh răsună ciocîr-

lia. Nici o pasăre nu-i mai apropiată şi mai dragă ca ciocîrlia : parcă sufletul tău cîntă şi se bucură. Nu te gîndeşti încotro mergi, de ce mergi şi nici nu te uiţi înapoi. A trecut o zi, spui slavă domnului. Uneori te-ajunge cîte un nouraş care aduce după el furtună, şi atunci dintr-o dată totul se posomorăşte, pe drum vezi înălţîndu-se vîrtejuri şi din înaltul cerului se revarsă ploaia. Dai fuga sub un copac şi admiri în taină supărarea domnului. Norul va trece în zbor şi soarele se va ivi din nou. Cerul se face mai luminos, în aer mireasma ierburilor este şi mai răspîndită. Dar cînd te apropii iar de oameni, găseşti numai certuri, numai necazuri şi păcate.

— Atunci nu trebuia să vii la ei...

— Dar unde să te duci, Fedenka ? Toate drumurile duc la oameni : dacă vrei să te hrăneşti, dacă vrei să-ţi astîmperi setea, dacă vrei să te-mbraci, ai nevoie de dînşii. Nevoia te mînă-n robie. De altfel, necazurile se uită. Numai bucuriile luminează ca soarele.

Eu o ascultam cu acelaşi interes cu care ascultam basmele bunicii Ana. Numai că basmele bunicii Ana nu erau vesele, ci mohorîte şi severe. Parcă o aud spunînd : „Iată-l pe Ivanuşa că s-a înecat, iar Olionuşka boceşte după el“. Sau : „Iată că născătoarea de dumnezeu umblă în chinurile iadului“. Sau alta : cum taurul l-a străpuns cu coarnele pe Diomuşka.

Povestea gemînd, suspinînd, cu un aer supus şi nepăsător :

— Dracii mişună peste tot locul... ei vin din iad... iar îngerii plîng peste tot locul. Îngerii nu se ating de pămînt, ei sînt uşori ca puful. Dracii însă răsar din pămînt ca iarba, din care pricină pămîntul duhneşte şi se umflă ca drojdia. Deasupra diavolilor, îngerii zboară ca fluturii. Noi ne tîrîm pe pămînt ca furnicile şi nu vedem cum dracii ne îndeamnă spre păcat. Tot răul vine de la diavol : toate scîrnăviile, şi omorurile, şi bolile. Totul e murdărit de el ca de muşte. Tot pămîntul este al diavolului, numai cerul este al lui dumnezeu.

Mie îmi părea că aceste ființe flocoase, negricioase, glumețe, poznașe, cu ochii verzi, obraznice mișună pretutindeni, bătîndu-și joc de toți, sărind în sus, înțelegîndu-se între ele, făcîndu-și cu ochiul și născocind necontenit tot felul de ticăloșii viclene. Îi socoteam trîndavi și lingăi, ființe care-și băteau joc de oameni din plictiseală. Pe fiecare drac bătrîn îl asemuiam cu Vanka Iulenkov, iar pe cei mici îi vedeam la fel cu Kuzear. Îngerii, în schimb, foiesc în fața mea ca o cohortă de năluci, făpturi delicate și sperioase, asuprite ; copilași palizi, cu plete de culoarea cînepei, îmbrăcați în rochițe lungi pînă-n pămînt. Cum ar fi putut să le apere pe mama și pe Agafia de bătaie ? După socotelile mele, dumnezeu, cu toată ceata lui de îngeri, era neputincios să zdrobească toată adunătura necurată. Asemenea bunicului, el se supăra pe nedrept pe oameni, purtîndu-se fioros cu dînșii, deși se supunea la îndemnurile diavolului.

Bunica Natalia vorbea foarte rar de draci și de îngeri. Cu duhul casei însă trăia ca și cu un prieten bun. O auzeam deseori sporovăind cu el, ca și cînd ar fi vorbit cu bătrînul sau cu stăpînul ei binevoitor, dar pe care eu nu ajungeam să-l văd niciodată.

— Eu nu știu cum sînt dracii — grăia bunica deseori, zîmbind. Nu i-am văzut niciodată. Bunica Ana a păcătuit mult în tinerețea ei : a trăit la curtea boierească și acolo fata nu putea să nu cadă-n ispită.

— Dar cum a păcătuit ? întrebam eu plin de nedumerire, neînțelegînd adevăratul tîlc al vorbelor.

— Uite așa... ca și Mașa noastră...

— A fost desfrînată ? întrebam eu din nou, nevinovat, amintindu-mi cum zicea mama despre Mașa, cînd stătea de vorbă cu bunica.

— Cine ți-a spus asta ? îmi tăia bunica vorba cu severitate. Ce tot trăncănești ?

— Păi n-o măritați voi numai pentru că-i o desfrînată ?

Bunica își frămînta palmele, încruntîndu-se dureros și oftînd adînc :

— Fedenka, tu eşti mic încă şi nu se cade să vorbeşti astfel. Dacă cineva o să te întrebe ceva despre Maşa, taci din gură sau răspunde-le că degeaba bîrfesc pe socoteala ei. Apoi, deodată, fără nici o pricină, vorbea cu respect, întorcîndu-şi faţa spre cămară : Tătucule, spune, nu te supăra : spre bine sau spre rău ? Asculta atentă şi răbdătoare, apoi îmi făcea cunoscut, avînd zîmbetul mereu pe buze : Doamne ! Auzi cum sforăie ? Nu se zbate. Asta înseamnă spre bine. Cînd e spre rău, atunci zi şi noapte, la miezul nopţii chiar, face tămbălău, jeleşte, geme. Înainte de a mă îmbolnăvi eu, a făcut mare zarvă : mă trezea noaptea din somn, se tîra de-a lungul laviţelor şi se tînguia : „Natalia rău... rău Natalia". Se întîmpla să horcăie, să facă gălăgie, şi-atunci eu îl linişteam repede, spunîndu-i : „Tătucule dragă, du-te la locul tău, nu te mai necăji. Cine se poate atinge de noi, săracii ? Noi nu sîntem de nici un folos şi nimeni nu vede de la noi vreun rău". După aceea pleca. Acum nu ştiu ce e cu el : se tînguie, plînge toată noaptea, nu-mi dă pace, am obosit cu el.

— Dar cum e el ? am întrebat eu, cu sfială. Nu l-am văzut niciodată. N-are de lucru decît cu bătrînii ?

— Cum e el ? a rostit bunica, zîmbind, dar şi-a dat numaidecît seama şi, ameninţîndu-mă cu degetul, mi-a spus : Tu să taci, să nu-l superi cumva, că atunci e vai şi amar de noi, ne putem trezi cu cine ştie ce năpastă pe cap. Despre el nu e bine să vorbeşti, nu-i place aşa ceva. Ca să-l înduplecі, trebuie să te împrieteneşti cu el : tare-i place să-i pui o bucăţică de zahăr pe masă ; dinţi nu are, dar îi place să-l sugă, făcînd zgomot cu buzele. Se linge pe buze întocmai ca un copilaş. După care mi-a şoptit la ureche, acoperindu-mi buzele cu palma : El este un bătrîn cocoşat... nu umblă, ci doar se tîrăşte. Tu să nu te temi de el, că e bun.

Cît ardea focul în cuptor şi fierbea borşul şi caşa, eu şedeam pe bancă, lîngă masă, citind într-o carte : „Dumnezeu vede adevărul, însă nu-l dezvăluie curînd", dar ascultam mai mult ce spunea bunica.

Uneori mi se părea că nu vorbeşte cu mine, ci cu ea însăşi. Sta culcată în pat, sub plapuma făcută din petice, cu un cojocel pe picioare, privind în tavan sau ţinînd ochii închişi, bolborosind îndelung despre una sau despre alta, despre tot ce-i trecea prin cap, fără să răspundă la întrebările mele.

Îţi plăcea întotdeauna s-asculţi, deşi ea vorbea despre toate măruntişurile, despre tot ceea ce ştiam de mult.

— Nu-i nimic mai scump ca lacrima muierii, Fedenka. Ţine minte : fiecare lacrimă a mamei vărsată pentru tine e vărsată ca să ajungi om... iar sîngele nostru... va veni timpul... cînd se va aprinde şi va arde în mare pojar. Schimonosită de durere şi de oboseală, tăcea o bucată de vreme, rămînînd nemişcată ca o moartă ; mai tîrziu prindea să vorbească din nou, cu voce stinsă : Am trăit în robie, muncind pentru boieri, la fel ca animalele. Pe bărbaţi îi biciuiau, ca şi pe muieri, de altfel, omorîndu-i după ce-i supuneau la tot felul de cazne. Muierilor nici acum nu le este mai bine ; se chinuiesc şi nimeni nu le ia apărarea, nimeni nu le mîngîie sufletul, nu le dă vreo nădejde. Aducîndu-şi aminte despre toate neobositele ei peregrinări, mi-a istorisit odată cum s-a întîmplat să ajungă într-un sat, unde ţăranii se răsculaseră împotriva boierilor : Mergeam cu bîtele-n mîini şi cu dăsagii în spate. Nastia era mică, de opt ani, dar avea trupul vîrtos. Cu copilul, nimeni nu mă obijduia. Nastia era îndatoritoare. Dacă ne găzduia cineva peste noapte, ea ajuta degrabă stăpînei : aducea apă, dădea demîncare vitelor, căra lemne, mătura casa. Tuturora le intra în voie şi toţi se despărţeau de ea cu un cuvînt bun. Creştea ageră şi plină de înţelepciune. Mergeam pe drum, avînd înaintea şi-napoia noastră pelerini. Unii ne întreceau, pe alţii îi lăsam în urmă. Ne sîngerau picioarele de atîta umblat. Pe o parte şi pe alta a drumului, două rînduri de mesteceni bătrîni, deşi şi bogaţi în ramuri. Te puteau apăra şi de arşiţa soarelui, te puteau adăposti şi de năvala ploilor. Ai văzut mestecenii de lîngă Kliuci ? Unii sînt tăiaţi, alţii au putrezit. Ne legasem de aceşti mesteceni, ca de nişte prieteni : albi ca spuma,

luminoşi, binevoitori. Sub ei îţi simţi inima mai uşoară şi uiţi că eşti orfană. Odată am poposit într-un sat mare, cu o biserică albă. Mă gîndeam : poate dă dumnezeu şi găsim de lucru, ne odihnim după atîta drum, de nu, o să cerşim şi n-o să ne lăsăm răpuse. Însă ce vedem : pe uliţă o forfoteală de oameni parcă era un stol de ciori... Dintr-acolo venea un vuiet şuierător, strigăte, veneau oameni încărunţiţi, flăcăi, toţi avînd în mîini ciomege şi topoare. Pe ferestre scoteau capetele muierile ; altele dădeau buzna pe porţi, în uliţă ; unele rîdeau, bătrînele şopteau rugăciuni. Parcă era o procesiune care scotea crucea sau care ducea vreo icoană făcătoare de minuni. Ne-am apropiat şi noi de muieri, închinîndu-ne în numele lui Cristos. Dar muierile erau oţărîte ; ne-au privit pe sub sprîncene, cu răutate, spunîndu-ne : „Duceţi-vă, drumeţilor, vedeţi-vă de drumul vostru, altfel dă vreo năpastă peste voi. Aici se poate înfăptui un omor şi nu e bine să vă vîrîţi într-o sfadă străină. Toată obştea a pornit spre curtea boierească să ceară pămînt".

Deodată, cum stam la sfat cu muierile, auzim bocind o bătrînică mică, uscată ca iasca şi zbîrcită ca moaştele : „Neruşinaţii, nu se tem de păcat, nemernicii ! E cu putinţă să mergi împotriva boierilor ? Veniţi-vă în fire, oameni buni, pocăiţi-vă ! Cum vi s-a dat libertate, praf şi pulbere s-a ales din toate, iar pămîntul, în loc să-l munciţi cu folos, l-aţi pierdut şi toate merg alandala, ca gîndacii care aleargă năuci... Nu-i bine, suratelor, spre rău, spre mare prăpăd ne-ndreptăm..."

Muierile în vîrstă oftau, pe cînd cele mai tinere chicoteau, rîdeau în hohote. N-au ajuns bărbaţii pînă la noi, au cotit spre biserică, urlînd, ameninţînd, zbierînd, cu pari în mîini, cu ciomege, unii alergînd, alţii rămînînd în urmă. Muierile şi fetişcanele au luat-o la goană spre dînşii. Eu şi cu Nastia am alergat după ele.

Biserica se afla în piaţă, iar dincolo de biserică era casa boierească, cu stîlpi care sprijineau o terasă cu grilaj, iar pe terasă urla cît îl ţinea gura boierul, cu părul cărunt, mustăcios, purtînd un caftan pestriţ,

ciocănind cu bastonul în grilaj. Jos, în fața stîlpilor se aflau oamenii curții: pesemne primarul și slugile. Boierul zbiera ca turbat de răsuna toată piața: „La beci, la grajduri, la muncă silnică cu voi!" Cineva din mulțime a aruncat cu parul în boier, însă a nimerit pe de lături; iar boierul s-a și tupilat în patru labe și a tulit-o pe ușă. Atunci a început învălmășeala; ca un val viu s-au năpustit cu toții spre ferestre, spărgînd toate geamurile. Oamenii curții au pătruns în casă; unii dintre țărani, urmîndu-i, au început să spargă ușile, alții au dat năvală prin grajduri și hambare. Au scos afară vitele: caii, oile, vacile. Au dat foc conacului. A năvălit atunci pretutindeni fumul, pînă pe arie.

Eu ședeam pe patul bunicii și-i sorbeam fiecare vorbă, uitînd de sobă, de borș și de cașă. Era ceva neobișnuit în povestirea ei, nemaiauzit de mine pînă atunci. Cu toate că dînsa istorisea cu vocea stinsă și cu întreruperi, înăbușindu-se, totuși fiece cuvînt șoptit era viu, convingător și plin de farmec. Sînt oameni care au nu numai darul de a povesti, ci și de a născoci cuvinte pe care să le așeze la locul potrivit, întruchipînd ideile și sentimentele într-o formă care să le facă de neuitat, tulburătoare. Cuvintele, la acești oameni, sînt asemenea ideilor rostite cu voce tare, răsunînd liniștit și prietenos, făcînd ca imaginile evocate de ele să-ți rămînă înfipte în minte pentru totdeauna. Bunica respira prin sinceritatea cuvintelor rostite. Pentru ea, nici un cuvînt spus nu se pierdea fără folos. Pentru ea, a spune însemna a exprima întocmai ceea ce trăia încă o dată sufletul ei în acea clipă.

Pe bunica Natalia n-am auzit-o niciodată cîntînd, dar glasul ei era melodios întocmai ca un cîntec.

Nu-mi istorisea basme; fiecare povestire a ei în legătură cu tot ce trăise era o povestire tulburătoare. Suferise mult, îndurase nenumărate necazuri de-a lungul vieții sale: chinul omului lipsit de adăpost și apărare, munca robilor fără drepturi, învățînd să ierte oamenilor la fel cu ea și cruzimile, și rătăcirile lor.

Odată am întrebat-o:

— Cine a fost tatăl mamei ?

Bunica mi-a răspuns fără tulburare, foarte simplu şi cu o căldură melancolică în glas :

— Un om bun. Nastia îi seamănă la caracter.

— Totuşi, cine a fost ? stăruiam eu, plin de curiozitate.

— Nu întreba, Fedenka. El nu mai trăieşte de mult. L-am aşteptat multă vreme, dar zadarnic.

— Eu ştiu cine este — am necăjit-o provocător pe bunica. E Pavel, pe care dumneata l-ai iubit la Kizlear.

Bunica a încruntat liniştită din sprîncene şi a oftat uitîndu-se la mine cu reproş :

— N-ar trebui să ştii aşa ceva. Eşti prea mic şi mintea ta nu s-a copt îndeajuns ca să priceapă astfel de lucruri.

— Da, dar pe mine mă batjocoresc în uliţă, spunîndu-mi...

Mi-am dat seama că pentru bunica ar fi fost dureros să audă din gura mea cuvîntul de ocară : a lovit-o drept în inimă ce i-am spus, de aceea peste faţa ei cenuşie a trecut o undă de mîhnire, în vreme ce zbîrciturile i se adînciseră mai mult, iar în ochii ei tulburi şi suri s-a aprins o luminiţă :

— Cîinele nu latră dacă n-are nevoie, iar prostul, ca şi frunzele plopului, face zgomot fără să aibă nici o pricină. Dar să ştii că din plop nu se face nici un lucru de folos. Aşa-i plăcea întotdeauna bunicului Mihailo să grăiască. Fiecare nerod, Fedenka, are atîta prostie, că ajunge pentru toată lumea. Mintea, ca şi aurul, n-o are orişicine, şi puţini sînt aceia hărăziţi cu talent. E mic bănuţul de aur, dar e scump. E bine să-l păstrezi pentru a face bine cu el. De trăit, trăieşti după mintea care o ai, dar cinstea n-o capeţi decît muncind cinstit.

Bunica Natalia rostea nenumărate proverbe şi vorbe de duh, pe care îi plăcea să le folosească. Această înţelepciune a poporului turnată în cuvinte sonore şi atît de cuprinzătoare îmi apărea ca o cîmpie întinsă, smălţată cu flori. Bunica vorbea uşor, cîntat, cu o

umbră de mîhnire în glas, şi cuvintele-i răsunau frumos şi de necuprins.

Îşi îndura boala cu resemnare şi fără tristeţe, ca pe ceva de neînlăturat sau ca pe o obligaţie. Deşi ştia bine că boala ei este de nevindecat, avea totuşi faţă de moarte o linişte neobişnuită, fără revoltă şi fără tînguiri.

— Nu mă mai ridic din pat, Fedka! Mi se taie picioarele şi-n măruntaie parcă-mi arde un foc. Tare aş vrea să ies din casă, să mai calc o dată omătul, să urc dealurile cu coamele argintii, să privesc vaile cu adîncimea lor albastră, să respir aerul aromat cu miresme de mesteacăn... Aş vrea s-ajung să mai trăiesc pînă la primăvară, pînă la sărbătorile paştelui, şi după aceea pot să mor. E plăcut să-ţi dai sufletul în mîinile născătoarei de dumnezeu, primăvara, cînd cîmpiile sînt pline de flori, cînd ciocîrliile cîntă de răsună văzduhul şi soarele cald încălzeşte pămîntul. Primăvara, stăpîna înflorită, vine după sufletul tău mînată de roiurile de albine, care aduc cu ele miros de miere şi de mălini asemenea tămîiei!

XV

O dată s-a abătut pe la dînsa unchiul Larivon, care a început să zbiere încă de la portiţă cu glas tărăgănat, ceea ce ne arăta că e cu chef:

— Maică de dumnezeu dată! Iartă-l pe blestematul care se abate pe la tine, inimioaro!... Măicuţa mea scumpă!...

A intrat trîntind uşa, apoi a pus pe masă căldarea plină cu mied, care avea, atîrnat de cîrligul ce ţinea loc de mîner, un căuş de tinichea. Şi-a scos încet şapca şi, apropiindu-se cu evlavie de colţul cu icoane, a început să-şi facă anevoie cruce, aplecîndu-se pînă la

pămînt. Umil, s-a întors apoi spre patul în care zăcea bunica şi s-a închinat adînc:

— Să trăieşti sănătoasă, măicuţă!

Bunica a zîmbit jalnic şi, cu glasul stins, l-a îmbiat să se alăture de ea:

— Vino aici, Larenka! Stai jos, dragul meu! De unde să-mi vie sănătatea?...

— Binecuvîntează-mă, măicuţă, în numele lui Cristos!...

— Dumnezeu să te aibă în paza lui!

Cu pas şovăielnic s-a apropiat de mine, mîngîindu-mă apoi pe cap:

— Uite şi nepoţelul scump! Ce mai băiat are Nastenka! Cu părul blond, cîrlionţat, învăţat. Pe neaşteptate a început apoi să plîngă cu sughiţuri, aşezîndu-se pe bancă: Maică, te paşte moartea, arăţi mai rău decît ea. Te respect, maică, şi te iubesc mai mult decît pe o mamă adevărată. Cîte necazuri ţi-am pricinuit, maică!... Ce-am să răspund eu lui dumnezeu pentru păcatele mele? De n-ai fi fost tu, măicuţă, m-aş fi pierdut, aş fi pierit ca un cîine...

Bunica zîmbea şi bolborosea:

— Larka, Larka! Trăieşti fără nici o socoteală, fără bucurie. Toată vremea bei... Pentru ce bei? Doar eşti un ţăran cumsecade! Ai fi putut trăi foarte bine fără beţii, Larea, şi să-ţi fi agonisit şi tu ceva.

Larivon începu să clatine deznădăjduit din capul lui flocos:

— La ce-aş avea nevoie de agoniseală, maică? Şi cum s-o capăt? Mi-e scîrbă, mi-e silă de toate. Putere am cît un taur, dar n-am pe ce şi unde s-o cheltuiesc. Şi cînd mă bat cu pumnii, se feresc oamenii de mine. O singură dată m-au stîlcit în bătaie, dar numai o dată, şi atunci eram beat şi nu ţiu minte cine anume m-a bătut. Sînt zdrobit de mîhnire, maică, n-am astîmpăr, nu-mi găsesc locul şi nu ştiu ce să fac. Aş vrea să plec, dar nu ştiu unde, aş vrea să fac ceva, să simt că trăiesc; aş da foc satului, l-aş cuprinde dintr-o dată

din toate părţile, ca să-i turbez pe toţi... M-aş afunda într-un schit...

— O singură rugăminte am la tine, Larka — prinse din nou să grăiască bunica, cu vocea stinsă. Leagă-te aici, înainte de a închide ochii, că n-ai s-o baţi şi n-ai s-o chinuieşti pe Tatiana-ta. Pentru un voinic ca tine, Larenka, e ruşine. Ţi s-a suit puterea la cap. Te-ai făcut de ocară. Rîd oamenii de tine. Nu-i bine, Larka, cînd cel voinic ajunge de rîsul celor slabi.

Pe nerăsuflate, Larivon a dat peste cap un căuş cu mied, după care l-a izbit de masă. Zăngănind, căuşul s-a rostogolit alăturea de prag.

— Am băut-o pe Maşka, maică! Am băut-o cu Maxim Susin şi cu Filka, şi de tine n-am ţinut socoteală. Asta am făcut! Deodată îl văd îngenunchind în faţa patului bunicii: Bate-mă, maică, bate-l pe prostul de mine! Smulge-mi părul, smulge-mi barba, fir cu fir!

M-aşteptam ca bunica să se revolte, să se năpustească asupra lui Larka, dar ea şi-a întors liniştită şi tăcută faţa spre dînsul, cu aceeaşi obişnuită tristeţe în ochi. Apoi, dezmierdînd cu mîna-i de iască capul flocos al lui Larivon, a rostit cu blîndeţe:

— De prisos îţi faci de cap, Larka! Ce cîştig şi ce bucurie ai tu din toate astea? Nu-i greu să pierzi fata, e mai greu să poţi fi stăpîn, şi tu nu te poţi stăpîni. Pe Maşa n-ai s-o poţi mărita cu de-a sila.

— De păr am s-o scot! a zbierat el, fonfăit, ca ieşit din minţi, înăbuşindu-se. Drept în casa lui Maximka am s-o arunc!

— Nu, Larka, Maşa e mai puternică decît tine: e încăpăţînată. Voi sînteţi copiii aceluiaşi tată, amîndoi sînteţi deopotrivă de încăpăţînaţi şi de nărăvaşi, numai că ea e mai deschisă la minte şi mai ageră decît tine. Pe omul deştept nu-l înfrîngi cu pumnul, ci doar îl schilodeşti.

Greoi, Larivon s-a ridicat de pe podea, avînd ochii holbaţi, ca de sălbatic, şi înnebunit de furie, a început să se tragă de barbă. Dintr-o mişcare iute a trîntit

jos, cu pumnul, căldarea cu mied. Miedul gros, de un cafeniu murdar, s-a vărsat pe duşumea, împroşcînd cuptorul şi uşa. Căldarea s-a rostogolit cu zgomot pînă în prag. În toată odaia s-a răspîndit o putoare acră de drojdie şi de mied.

— Uite ce-o să aveţi şi tu, şi Maşka...

A strîns pumnii, pironindu-se ca un taur în faţa bunicii. Bunica, încordîndu-se din toate puterile, s-a ridicat arătîndu-i cu degetul icoanele. Faţa ei era împietrită, ca de moartă:

— Larea, Larenka, fă-ţi cruce înaintea icoanei maicii domnului! Asupra cui vrei să ridici mîna, fiule?

Inima mea parcă era arsă de foc. Simţeam cum mi se urcă sîngele la cap, ca un clocot care-mi înfoia părul. Înăbuşit de durere şi fără să mai pot judeca, m-am aruncat asupra bunicii, avînd în mînă un cuţit, pe care nu ştiu de pe unde l-am înşfăcat, şi, ameninţîndu-l pe Larivon, am zbierat:

— Să n-o atingi pe bunica, că îţi scot maţele afară! Bunica e pe moarte şi tu vrei s-o baţi? Moşule, duhul casei, scapă-ne!

Fără de voia lui, Larivon s-a dat un pas înapoi clipind des din ochi, de parcă i-ar fi intrat praf în ei. Mi s-a părut chiar că a oftat speriat, după care a început să privească de jur împrejur, zăpăcit:

— Maică, ce vrea să facă băieţandru' ăsta? Vrea să-l înjunghie pe unchiu-său? Fraţilor!... Tropăia în băltoaca de mied şi se lovea cu mîinile peste coapse, cutremurîndu-se de hohote: Tu, mă pezevenghiule?! Aşa gîndăcel şi cu cuţitul... Împotriva unui harmăsar. Doar unul ca tine să mă-njunghie, să mă răpună...

— Am să te înjunghii dacă te-atingi de bunica!

Bunica mi-a poruncit supărată să viu lîngă ea şi mi-a spus, cu glas stins:

— Fedka, dă-mi cuţitul! Cum de-ai cutezat să-l ameninţi pe unchiul Larivon? Mare diavol...

— Numai să-ncerce! Cu toate că sînt mic, dar îl înjunghii din toate puterile.

Larivon se îneca de rîs şi s-a trîntit pe bancă. Bunica mi-a luat cuţitul şi m-a îndepărtat de ea.

— Du-te în bucătărie! Nu te-amesteca unde nu trebuie! Uite ce i-a dat prin minte afurisitului! Să ştii că o să te spun mamă-ti, să te biciuiască!

— Nu mă duc — mă împotriveam eu. Matale eşti pe moarte şi el face gălăgie!

Larivon a sărit de pe bancă, iar eu, pînă să mă dezmeticesc, m-am trezit în braţele lui puternice, care mă aruncau spre tavan. Am început să mă zbat în mîinile lui, privindu-i cu ură faţa beată, plină de păr, lustruită şi arsă de vînt şi de ger.

— Spune, o să mai sari la mine cu cuţitul, ţîncule? Grăieşte, altfel dau cu tine de pămînt şi te zdrobesc!

— Sigur! urlam eu, gata să plîng. Sigur! Să nu te-atingi de bunica, iar pe Maşa s-o laşi în pace! Amîndouă sînt nenorocite...

M-a lăsat încet pe podea. Faţa i s-a posomorît şi el a oftat. Bunica s-a înduioşat din nou, zîmbind dureros:

— Vezi, Larka, ce nepoţel curajos am? Mă apără! Îşi pune în primejdie şi viaţa.

Larivon mi-a întins mîna, rostind ursuz:

— Hai să ne-mpăcăm! M-ai trezit, nepoate! Mai mult nu voi cuteza să fac. Vrei să te-nvăţ să te baţi cu pumnii? Apoi, pe neaşteptate, iar s-a cutremurat de rîs: Cum îl striga pe duhul casei... „Ajută-ne, moşule, duhul casei!" Bată-te norocul să te bată! Cît m-a înveselit feciorul lui Nastenka!

M-a împins mai la o parte, a păşit apoi spre bunica şi s-a închinat adînc rostind:

— Iartă-mă, maică, în numele lui Cristos, pe mine, păcătosul!

— Domnul să te ierte, Larka! Eu nu mă mai ridic din pat. Ştiu bine. Înmormîntează-mă după toată cuviinţa şi orînduiala, ca să nu dai lumii de vorbit. Să-ţi dea domnul noroc!...

— Maică, chiar de-ar fi să rămîn sărac lipit, şi o să te îngrop ca pe-o cucoană. Ultimii pantaloni pe care-i am o să-i vînd şi o să dau de pomană la tot satul.

Bunica i-a făcut semn cu degetul, iar Larivon s-a aplecat spre ea, după care bunica, luîndu-i capul flocos în mîini şi trăgîndu-l mai aproape de ea, l-a sărutat:

— Să-ţi aminteşti şi de taică-tău, Larka. Astfel de oameni, pămîntul îi naşte o singură dată. Necazuri oamenilor poate face orice prost, dar ca să-l înalţi pe om, e foarte greu. Prin bunătate ridici un om şi atunci te înalţi tu însuţi. Să nu-ţi năpăstuieşti neamurile, Larka, că, singur, ai să pieri şi pe degeaba te vei pierde. Ascultă ce-ţi spun, Larenka, şi ţine minte: ai suflet bun şi o inimă veselă... nu-ţi omorî sufletul, Larka! Mîngîindu-i părul miţos, încerca să-l convingă ca pe un copil: Uite, vine primăvara, Larka, şi-ar fi bine să pleci la Astrahan, în artel, acolo poţi respira din plin... Pe cine nu găseşti acolo?!... Acolo ţi-ai putea arăta voinicia!

Luptătorul şi voinicul acesta începu din nou să bocească, înecîndu-se în lacrimi şi repetînd duios doar un singur cuvînt:

— Măicuţă! Măicuţă!...

Înşfăcînd şapca de pe masă şi aplecîndu-şi trupul înainte, porni spre uşă şi, ridicînd de jos căldarea, ieşi în tindă, ca un animal mare.

A doua zi, bunica Natalia m-a trimis la curtea boierească s-o chem pe Maşa şi să-i spun că boala ei s-a înrăutăţit de tot şi că s-ar putea să închidă ochii.

— Să-i mai spui — mă îndemnă bunica — să se ferească de Larivon, ca să nu-i facă vreun rău. Cînd e beat, să nu se năpustească asupra ei cumva şi s-o facă de ocară în tot ţinutul. Să mă înmormînteze după cuviinţă, iar după aceea n-au decît să trăiască fiecare după cum îl taie capul.

Ca să ajung la curtea boierească, trebuia, de la casa bunicii, să urc dealul pieptiş şi să merg de-a lungul malului rîpos şi înalt, deasupra rîului. Lîngă ultima casă de pe uliţa de sus, drumul era tăiat de un gard care lăsa de o parte curtea boierească, iar de cealaltă parte, satul. În această ultimă casă trăia Arhip Ukolov, fost soldat, cu bătrîna lui. Deşi avea un picior de lemn,

păşea voiniceşte, neştiind ce-i oboseala. Vite n-avea-n ogradă, iar lotul lui îl dădea vecinilor în dijmă pentru pîine, în vreme ce el — ca un bun sobar — colinda prin tot ţinutul clădind sobe sau lucrînd ca dulgher. Era meşter neîntrecut la toate: vopsitor, dulgher, cizmar, tîmplar. La curtea boierească ajunsese omul de casă şi era foarte preţuit. Clădise singur, după un plan chibzuit de capul său, zăgazul pentru moara de apă şi mai meşterise felurite bărci frumoase pentru cuconaşi, deşi pînă atunci nu făcuse nicio luntre. Chiar şi sobele le clădea altfel decît se zideau obişnuit, faţă de care ceilalţi meşteri sobari înălţau mîinile la cer, nedumeriţi foarte. Ţăranii înstăriţi îl nesocoteau din pricina sărăciei, dar nu se puteau lipsi de el. În sat nu fuma nimeni, acest obicei fiind socotit, încă din vremuri străvechi, ca o ruşine, ca o destrăbălare, însă Arhip, ca fost soldat lăsat la vatră şi rănit în războiul cu turcii, îşi fuma luleaua fără ca cineva să se-ncumete a-l vorbi de rău.

Îl iubeau mai ales copiii, fiindcă le fabrica cu multă iscusinţă diferite jucărioare, care de care mai complicate. Tăia, bunăoară, cai din lemn, făcea căruţe, pluguri şi mori de vînt cu roţi şi pietre de măcinat. Se ştia cînd Arhip era acasă, după cum se îmbulzea ceata de copii şi băieţandri în ograda lui. Îi plăcea să stea în mijlocul lor, istorisindu-le o mulţime de drăcovenii. Era un mare născocitor de pozne. Se purta cu copiii de la egal la egal, dăruindu-le tot felul de jucării, făurite de mîna lui... Bătrîn, înalt, cu faţa tînără, cu ochi vicleni şi ageri, tuns soldăţeşte, cu mustaţa stufoasă care-i creştea de-a valma cu favoriţii, era mereu vesel şi vioi şi, cu tot piciorul lui de lemn, îi plăcea să rîdă şi să se hîrjonească cu fetele. Volodimirîci şi Arhip erau prieteni la cataramă; amîndoi luptaseră în războiul cu turcii, amîndoi fumau din lulea, amîndoi trecuţi prin sită şi dîrmon nu-şi pierdeau firea, întîmpinîndu-i pe oameni cu o batjocură lipsită de răutate. Volodimirîci însă, spre deosebire de Arhip, era

un înţelept, în vreme ce acesta din urmă purta porecla de măscărici.

Cînd am ajuns la poarta lui Arhip, l-am văzut lîngă gard, fără cojoc şi fără căciulă, legînd de un stîlp un soldat de lemn.

Sufla un vînt uşor din partea curţii boiereşti şi soldatul de lemn, prevăzut cu o pîrîitoare, gesticula cu săbiile în mîini. Arhip rîse în întîmpinarea mea, arătîndu-şi soldatul, şi, tuşind înăbuşit, strigă :

— Vezi ce toboşar viteaz am făcut ? Taie, împunge pe turc şi bate toba ! Drepţi ! Să trăiţi, domnule portupei-praporscik ! Şi Arhip duse mîna la ureche, pe urmă se întoarse milităreşte spre mine, făcîndu-mi semn cu degetul ca să mă apropii : Al cui eşti, băiatul tatii ?

— Al lui Vasili Fomici.

— Încotro mărşăluieşti aşa şi de unde ai pornit ?

— Spre curtea boierească, la mătuşa Maşa. Bunica Natalia zace în pat bolnavă şi eu îi fac curăţenie prin casă.

Arhip s-a uitat lung spre curtea boierească, apoi s-a întors spre mine, măsurîndu-mă cu ochii lui tineri, a mîrîit ceva neînţeles şi şi-a scos din gură luleaua, lovind-o de stîlp ca să-i scuture scrumul.

Timpul era geros şi satul din vale, de după rîuleţ, încremenise într-o pîclă de opal. Bătrînul Arhip, fără cojoc şi fără căciulă, înfrunta vîntul arzător şi parcă nici nu simţea frigul. Soldatul de lemn trosnea, făcînd felurite mişcări cu săbiile.

— Uite ce este, Vasilîci... Unchiul tău, Larivon, s-a dus cu Maxim să ia cu asalt cetatea. Se prea poate că la vremea asta Maşarka să le fi căzut prizonieră. Dă fuga, aleargă pe marginea rîpei, treci de partea cealaltă şi intră de-a dreptul în bucătărie. Dă semnalul din trompetă. Turcii ăştia au luat-o primprejurul curţii, pe lîngă uscătorii. Hai şterge-o şi dă-i drumul din toate puterile ! Nu, stai puţin ! şi-a adus el aminte. Am să-ţi dau o bucată de pîine, s-o arunci cîinilor, pentru că altfel au să se năpustească asupra ta. N-au

să-ţi facă nici un rău, aşa cum nu le fac niciodată copiilor, dar au să te sperie. De altfel, Maşarka o să te zărească pe fereastră şi o să iasă afară.

Tropăia caraghios cu piciorul de lemn, sărind treptele scării. În timpul mersului mi-a făcut cu ochiul, după care, schimonosindu-şi faţa, a început să cînte răguşit :

Tot Balcanul, tot Balcanul,
Măre, a aflat de noi...
Un-doi, păpuşoi !..

Cînta lovind cu piciorul de lemn în podea. Mi se părea atît de caraghios, că am pufnit în rîs, dînd buzna spre cerdac. El a ieşit în cojoc, purtînd o căciulă nemaivăzută, cu o pană de cocoş ; căciula semăna cu o oală. Întinzîndu-mi peste cerdac bucata de pîine neagră, rosti clătinînd din cap :

— Acum, băieţaş, goneşte din răsputeri, ca să nu i se întîmple ceva Maşei... Au s-o silească pe biata fată... Au bătut-o, nemernicii ! Şi ce mai mîndreţe de fată ! Afurisit bărbos ! Pentru douăsprezece ruble, cînd un cal se vinde cu douăzeci şi cinci !. Ei ? Ce stai înţepenit ? Întinde-o ! Vezi de mişcă mai cu nădejde din picioare ! Am să mă abat şi eu oleacă pe la bunica Natalia ! Mai stai ! Mai stai ! Bună bătrînă ! Oamenii buni trăiesc ca schilozii. Un om bun nu poate trăi sincer. Ia aminte asta, ţi-o grăiesc numai ţie, băieţaşule ! Doar voi, aceştia micuţi, sînteţi bucuria noastră, cu voi ne mai răcorim şi noi sufletul. Vino cînd vrei la mine, am să-ţi fac jucării. Schimonosindu-şi apoi dureros faţa şi clătinînd îngrijorat din cap, rosti : Mă tem că n-ai să ajungi la vreme. Ei au luat-o înainte şi eu pălăvrăgesc ca un nerod ; dar ce vrei, tare îmi sînt dragi copilaşii ! Şi-acum hai, şterge putina degrabă ! Picioruşele tale iuţi să-ţi zboare ca nişte aripioare.

Curtea boierească nu era departe de acolo, se înălţa chiar pe marginea pantei abrupte, spre rîu. Casa era tare veche, din lemn şi căptuşită cu scînduri înnegrite

de scurgerea anilor. Era o casă boierească obişnuită, cu stîlpi şi două caturi, cu livadă pe pantă şi o grădină mare în dosul casei. Departe, dincolo de curte, se întindeau acareturile : grajdurile, hambarele, adăposturile pentru vite, iar ceva mai departe, o arie întinsă pe care zăceau îngrămădite căpiţe de fîn şi rămăşiţele şirelor de paie. Tot aci se aflau şi uscătoriile, şurile şi saraiurile pentru uneltele plugăreşti.

De pe rîpa înaltă se zărea şesul nemărginit, care se desfăşura dincolo de rîu, sclipind orbitor sub mantia nămeţilor de omăt cu umbre albăstrii. De aici se văd Kliuci, Vîselki, cătunul Petrovsk şi chiar Vîrîpaevo la revărsarea Cernavkăi în Neanga. Întins jos, în depărtare, satul nostru, cuprins de albeaţa strălucitoare a zăpezii, se aşternea ca o fîşie lungă, pestriţă, tăind cotitura rîului şi strîngînd-o apoi ca o coardă de arc. O bisericuţă de lemn străjuia la cotitura rîului, cu un vîrf ascuţit şi înalt deasupra clopotniţei. Era ne-nchipuit de plăcut să priveşti cît ţine zarea, de la înălţimea pe care ţi-o îngăduia bătrîna rîpă, şi să vezi cum se ridică în pîcla sinilie a orizontului pădurea cu un singur brad, foarte înalt, părînd încercuit cu trei coroane negre. De aici totul părea învolburat într-o pîclă uşoară şi geroasă ; valurile neclintite de omăt sclipeau jos, în adînc, ca o văpaie albă, şi albastrul tainic al pădurilor care tiveau orizontul, şi micile smocuri de nori ce alergau pe cer îţi păreau nişte covoare zburătoare, iar fumul cîrlionţat şi sur ce juca deasupra acoperişurilor dădea caselor viaţă, acestea părînd că respiră aburi. Stoluri negre de ciori zburau jos, sub mine, şi la aceeaşi înălţime cu mine, întocmai ca muştele. Acolo, în zare, de o parte şi de alta a satului Kliuci, se depăna marele drum de la Saratov spre Penza şi de la Penza la Moscova. De-a lungul acestui drum se înălţau mestecenii bătrîni şi stîlpii de telegraf, care se înşiruiau formînd un gard subţire. Şiruri lungi de care încărcate se tîrau pe drum şi se vedea bine cum caii dădeau din cap şi cum ţăranii îmbrăcaţi în cojoace păşeau în dreptul carelor.

Toată priveliştea aceasta a apărut sub ochii mei într-o clipită, cînd alergam pe cărăruia îngustă, bătătorită cu zăpadă, pe marginea rîpei. Ca un şănţuleţ adînc, cărăruia mă mîna la casa boierească, înconjurînd-o prin partea din faţă. După ce am făcut ocolul casei şi am cotit spre porţile deschise, o haită întreagă de dulăi a ieşit în întîmpinarea mea: negri, albi, roşcaţi, care flocoşi, care cu părul neted şi lucios, urlînd şi lătrînd. Am încremenit pe loc de groază, cu inima cît un purice: simţeam că totul îngheţase în mine. Cîinii însă s-au oprit lîngă mine, adulmecînd aerul. Lătrau leneşi şi, aşezaţi pe labele de dinapoi, mă priveau curioşi, dar fără răutate. Atunci am scos din buzunar bucata de pîine, am rupt o bucăţică din ea şi le-am azvîrlit-o. Auzisem, şi nu o singură data, că nu trebuie să fugi de cîini, pentru că atunci îi întărîţi şi te sfîşie, ci trebuie sau să stai neclintit înaintea lor, sau să păşeşti hotărît şi fără teamă. Ca să trec printre ei, era cu neputinţă. Înţepenisem de groază. Prima bucăţică de pîine pe care le-o aruncasem o înghiţise, cît ai zice peşte, cîinele flocos şi roşcat, care s-a apropiat de mine, lingîndu-se pe bot. Am vrut să le mai zvîrl încă un dumicat, dar el, îndemînatic, mi l-a şi înşfăcat dintre degete şi a început să mă împingă cu botul, gudurîndu-se şi dînd din coadă. Prietenia pe care o legasem cu cîinii s-a petrecut tocmai în faţa ferestrei de la bucătărie. Mătuşa Maşa ar fi trebuit deci să vadă că mă găseam în mare încurcătură şi s-alerge în ajutorul meu. Dar în vremea asta, în curte a început să zbiere o voce de femeie, să urle cu furie un glas de bărbat, să detune o uşă şi să se înteţească o bătălie. Femeia ţipa ca din gură de şarpe:

— Ajutor! Scăpaţi-mă! Boierule! Cucoană!...

Cîinii au zbughit-o de lîngă mine şi, lătrînd, au pătruns pe poartă. Am luat-o şi eu la goană după ei şi am înlemnit de spaimă: Larivon, fără şapcă, cu părul vîlvoi, clătinîndu-şi bărboiul, cu faţa ca de sălbatic, o tîra după dînsul, ţinînd-o cu amîndouă mîinile de coadă, pe mătuşa Maşa. Maxim Susin, chior, cu o barbă

încîlcită și căruntă, avînd un zîmbet josnic, încerca să convingă, nu știu pe care, pe Mașa sau pe Larivon, cu glas subțire și dulceag.

De pe cerdacul larg a alergat boierul Ismailov, îmbrăcat într-un veston militar de culoare sură, cu părul lui alb în chip de perie, cu ochii holbați sălbatic, și a prins a-i plesni cu nagaica pe Larivon și pe Maxim:

— Ticăloșilor ! Nemernicilor ! Canalii !... Cutezați să năvăliți în casa mea ? Animale ! Nespălaților ! Fără știrea mea pătrundeți... am să asmut cîinii...

Așa mic și slăbuț cum era, îl înșfăcase de barbă pe uriașul Larivon și-l croia în neștire cu nagaica. Mașa se jelea, căznindu-se să-și smulgă coada din mîinile lui frate-său. Cîinii s-au repezit cu furie asupra țăranilor, rupîndu-le cojoacele, înfigîndu-și colții în pîslari. Maxim se tînguia și țipa, plîngînd și ascunzîndu-se de cîini cînd după Larivon, cînd după Mașa, cînd după Ismailov.

— Larivon Mihailovici ! se ruga jalnic, țopăind caraghios în loc. Astîmpără-te ! Sfîrșește, Larivon Mihailovici !... Ne sfîșie cîinii, ne mănîncă de vii ! Boierule, Mitri Mitrici, ne rup cîinii în bucăți !

— Aha ! Cîinii !... Vă temeți de cîini ?! Eu, ticăloșilor, eu am să vă vin de hac. Cutezați să-mi răpiți cu de-a sila oamenii ?

Mașa se apăra de Larivon cu o deznădejde sălbatică. Îmbărbătată de ajutorul lui Ismailov, se simțea în siguranță.

— Nu merg ! zbiera ea. Lasă-mă, Larka ! Îți scot ochii, Larka ! Boierule, ce-nseamnă asta ? Ce sînt eu, vită ? M-a bătut împreună cu chiorul ăsta ! Pleacă, Larka, pleacă mai bine, tot nu o să izbutești să mă urnești de aici !

Din casă veneau alergînd boiernașii : lunganul Nikolea, care privea cruciș, sprintenul și grăsanul Volodea ; ca și Ismailov, amîndoi au început să-i biciuiască cu nagaica pe țărani.

— Tîlharilor ! Mutre scîrboase ! ţipau ei, arătîndu-le colţii. Maşa, loveşte-i pe ticăloşi, pe nemernici ! Noi nu îngăduim oricărui rîios să poruncească aici !

În cerdac a apărut cucoana Serafima Evlampievna, într-o scurteică pusă numai pe umeri, înaltă, frumuşică, mîndră, uitîndu-se cruciş ca şi feciorul său Nikolea. O vreme a privit liniştită dezgustătoarea încăierare, după care, cu o voce groasă şi puternică, a poruncit :

— Dimitri ! Lasă-i în pace ! E ruşinos ce faci, Volodea ! Marş de-acolo, Nikolea ! N-auzi, Dimitri ? Nu te-amesteca în treburile altora ! Vrea s-o mărite pe Maşa, ce-ţi pasă ?

— Tu nu vezi, Serafimo, ce se-ntîmplă ?

— De ce te miri ? De ce te revolţi ? Mai cu seamă cînd ai nagaica-n mînă ! Ce ispravă crezi c-ai să faci, dacă ăsta-i obiceiul lor sălbatic.

— Bbbătaie ! a urlat plin de furie Ismailov, lovindu-i din nou pe Larivon şi pe Maxim.

Maxim, schelălăind ca o javră, se ascundea după Maşa, care continua să lupte, ca să scape din mîinile fratelui ei. Volodea îl biciuia îndîrjit pe Larivon, care îşi pierduse parcă orice simţ de om ; îl apucase o criză de furie. Nu mai simţea loviturile, fierbea ca un turbat. Maşa căzuse în zăpadă, iar Larivon o trăgea de coadă.

Priveam tremurînd, îngrozit, plin de ură împotriva lui Larivon şi a lui Maxim. Mi se frîngea inima de mila Maşei. Ghemuit de spaimă lîngă gard, suspinam bătînd cu pumnişorul în scînduri, înfuriat şi neputincios. Cînd am văzut însă că Larivon a izbit-o pe Maşa cu pumnul, am rupt o bucată de gheaţă dintr-un bolovan zdrobit, aflat lîngă o cadă spartă, şi m-am năpustit cu toată iuţeala asupra lui Larivon. Fără să-mi dau seama, am ridicat mîna şi i-am zvîrlit bulgărele de gheaţă în cap. Gheaţa l-a lovit pe gît, lîngă ureche. Larivon a slobozit atunci din mîini coada Maşei, frecîndu-şi gîtul în locul unde-l lovisem.

— Care-i ăla ? Acum îl zdrobesc ! a sforăit el, smucindu-se spre coconaşi.

Dintr-o săritură am fost lîngă Maşa, care se îneca de plîns, şi, străduindu-mă s-o ridic, strigam printre lacrimi :

— Scoală-te ! Fugi repede !

— Cine-i băieţandrul ăsta ? rosti Ismailov, întorcîndu-se spre mine şi şuierînd în aer cu nagaica. Cum de-a ajuns aici ? Ce hărmălaie !... Dracu' să vă ia pe toţi !

Volodka striga răsunător :

— Bravo ! Straşnic !... David şi Goliat ! După care a început să rîdă în hohote : Ăsta-i nepotul Maşei, l-am văzut în vreo două rînduri pe la ea. Aşa erou mai înţeleg şi eu !...

Maşa zăcea în zăpadă, zdrobită, plîngînd cu hohote, rugîndu-se :

— Apără-mă, boierule ! Sînt orfană... mă vinde pe băutură...

Larivon m-a înşfăcat de guler, zvîrlindu-mă ca pe un căţel ; m-am pomenit venind de-a dura.

Înfuriat, am sărit lîngă Maşa, zbierînd :

— N-o dau ! N-o dau !...

Volodka se prăpădea de rîs, în vreme ce Ismailov îşi mişca uimit sprîncenele-i cărunte, holbîndu-şi groaznic ochii la mine ; Larivon sufla ca o foală, ca un armăsar aprins. Neîndemînatic, întors numai cu jumătate de trup, îi făcu lui Ismailov o închinăciune, ameninţînd fonfăit :

— Mitri Mitrici, mă închin pînă la pămînt... în treburile noastre ţărăneşti însă nu te amesteca. Pleacă mai bine, lasă-ne în plata domnului, nu mă băga în păcat, Mitri Mitrici !

Cu toate că eu o zgîlţîiam pe Maşa din toate puterile, îndemnînd-o să fugă şi să se ascundă, ea stătea ghemuită-n zăpadă, înecîndu-se de plîns.

Ismailov a alungat cîinii cu nagaica. Serafima Evlampievna privea severă şi indiferentă. Nikolea, ca un fecior ascultător, stătea alături de ea. Amîndoi priveau cruciş, avînd ochii înfipţi în rădăcina nasului.

— Maşa, scoală-te şi du-te cu fratele tău ! a poruncit ea, cu o voce groasă. Nu-mi face aici scandal ! Familia lui Maxim Susin e bună şi sănătoasă. Ce vrei mai mult ? Eu îţi fac cadou rochia mea cea veche. Dimitri, Volodea, veniţi încoace !

Zbîrlită, fioroasă, groaznică, întocmai ca o nebună, Maşa a sărit în sus, cu ochii aprinşi de ură fierbinte, băgînd spaima în toţi ; chiar şi Larivon a făcut un pas înapoi. Înaltă, periculos de puternică, zvîrcolea din mîini de parcă i-ar fi aruncat pe toţi la o parte :

— Fiţi blestemaţi ! Am muncit pentru voi, de mi s-a sleit vlaga din mine. Nopţi întregi am trudit... nu dormeam, vă cocoloşeam, vă îngrijeam... V-am rugat ca pe dumnezeu, v-am rugat !... M-aţi aruncat, lupilor ! Nobili sînteţi, dar bestii... Nu sînteţi mai buni decît ţăranii... Bine, o să mă apăr singură. Să nu te apropii, Larka, de mine, am să merg singură !

Cu capul gol, ţinîndu-l cu mîndrie ridicat, Maşa a pornit spre poartă, în haina ei uşoară.

Lui Larivon începuse să-i piară furia, să se mai înmoaie. Bolborosea milog :

— Maşenka ! Surioară ! Dumnezeu n-o să te lase... O să te acopăr cu aur...

Maşa, fără să întoarcă cîtuşi de puţin capul spre el, rosti batjocoritor :

— «A spus cerşetorul bogătanului : „Te voi acoperi cu aur“ !»...

În urma ei păşeau Larivon şi Maxim, departe unul de altul.

Ismailov lovea într-una omătul cu nagaica, mormăind încruntat :

— Nemernici ! Fiare !

Volodka, nemulţumit, mai îndrăzneţ din fire, se indigna :

— Nu trebuia să-i laşi să plece, papa ! Mai întîi trebuiau biciuiţi şi apoi daţi afară. Cu ce drept au îndrăznit să năvălească în casa noastră ? De-acum s-a sfîrşit cu Maşa ! Toată chestiunea a stricat-o numai

mama! Ce-a găsit-o să se amestece-n toată povestea asta?

Ismailov s-a răstit înfuriat la dînsul:

— Tăcere! Cu cine crezi că vorbeşti? Tu nu eşti în stare să înţelegi, ţîncule! De la ţărani te poţi aştepta la orice. Mai cu seamă de la acest ticălos de Maxim, mai netrebnic decît toţi netrebnicii.

Maşa s-a oprit dintr-o dată, întinzîndu-mi braţele. Faţa ei era aspră şi serioasă:

— Un singur apărător am şi eu, pe Fedka. Mergi cu mine, dragă! Mergi cu mine, altfel te pomeneşti că nobilii ăştia asmut cîinii pe noi!

Am alergat spre ea, pornind la drum împreună, ţinîndu-ne de mînă.

XVI

Volodimirîci şi Egoruşka au rămas pentru tot restul vieţii în amintirea mea. Amîndoi înfăţişau, pentru mine, acea forţă morală care mă sprijinea în vremuri grele. Volodimirîci avea puţină ştiinţă de carte, Egoruşka citea şi el, silabisind. Bătrînul cojocar însă îşi cîştigase înţelepciunea şi cunoaşterea oamenilor, din amara viaţă pe care o petrecuse, luptînd din greu pentru o bucată de pîine, cît şi din viaţa pe care o trăise ca soldat. Fiind burlac, Volodimirîci n-avea gospodărie orînduită, trăia la un frate, îndeletnicindu-se cu meseria de cojocar prin alte sate. Cea mai mare parte din banii pe care îi agonisea o dăruia fratelui său, iar pe timpul verii îl ajuta şi-n ale gospodăriei. Tata şi bunicul îşi rîdeau de dînsul, socotindu-l prost, un om care se resemna să fie un fel de slugă la frate-său, în vreme ce pe acest frate îl numeau escroc, pungaş, hîtru, caiafă. Volodimirîci însă nu scotea nici un cuvînt de ocară împotriva lui sau a familiei sale,

de altminteri nu vorbea niciodată rău despre nimeni. Nici chiar pe Mitri Mitrici nu-l înjura grosolan aşa cum îl înjurau alţii. Îl vedeai zîmbind atoateînţelegător şi spunînd sfătos :

— Ce alt rost credeţi că ar avea ştiuca în iaz, decît ca să nu lase carasul să aţipească ? Fiecare muscă îşi are păianjenul său, după cum fiecare ţăran îşi are chiaburul, care-l stoarce de vlagă. Mitri Stepanîci, bunăoară, se poartă faţă de voi şi cu crucea, şi cu maiul, şi cu cuvîntul domnului, iar acasă îşi duce prada. Toate astea însă sînt simple zicale — continua Volodimirîci. Adevărul este că huzurul lor se sprijină pe sărăcia noastră, pe lipsa de pămînt, pe foame, pe biruri, dar mai ales pe vergi. De o parte moşierul cu silvicul, senatorii şi guvernatorii, de cealaltă parte chiaburii, primarul şi pristavul. Nu degeaba zice cîntecul :

Azi în sat la Sărăcani
Vine pristavul călare,
Vai şi-amar de fiecare !...

Glăsuia Volodimirîci de parcă îi veneau vorbele de-a gata în proverbe şi zicale, toate pline de-o fragedă ascuţime. Vorbele bătrînului cojocar picau peste capetele tatii şi bunicului ca nişte lovituri, cît şi asupra vecinilor care obişnuiau să vie zilnic pe la noi. Cei mai mulţi dintre ţărani se văitau de mîna hrăpăreaţă a lui Stodnev. Fiecare era dator şi boierului, şi lui Stodnev, fiecare avea rămăşiţe de biruri şi fiecare se temea că va fi vizitat de poliţie, care nu cruţa pe nimeni şi nimic : răpea gospodarului ultima vită din ogradă, cel mai netrebnic lucruşor din casă. Amintindu-mi despre toţi aceşti ani înecaţi în ceaţa trecutului, mai aud încă şi acum limpede strigătul vătăşelului şi loviturile bastonului său în rama ferestrei :

— Gospodari ! Veniţi la adunare ! Avem de vorbit despre impozite, despre rămăşiţele de biruri.

Toţi îşi pierdeau cumpătul. Bunicul mormăia, tata însă zîmbea : vorbele lui Volodimirîci erau pe placul lui. Tata nu se gîndea decît să plece din sat. De aceea se ţinea de capul ţăranilor, arătînd bătrînilor că în sat nu mai e de trăit, că dincolo de robie nu poţi trece, că de vergi n-a ajuns nimeni să fie iertat de ţar.

Cînd Volodimirîci ne-a părăsit, plecînd la Paruşa ca să-i croiască şubele, casa noastră mi s-a părut deodată pustie, posomorîtă, plicticoasă, întunecată. Tata, dimpotrivă, se arăta vesel şi, în lipsa bunicului, se purta ca un stăpîn, încruntat, învăţînd pe fiecare cum trebuie să se comporte.

Cînd îi amintea cineva de Volodimirîci, dînsul zîmbea tăindu-i vorba :

— Un bătrîn nerod ! A cărunţit, dar tot măscărici a rămas. Un terchea-berchea care-şi bagă nasul unde nu-i fierbe oala.

Pizmaş şi răzbunător, tata nu putea uita glumele lui Volodimirîci, ca şi judecata lui în legătură cu credinţa, şi mai ales faptul că Volodimirîci, tăcut, liniştit, fără să sară la bătaie, îl îmblînzise. Bătrînul înţelept îl copleşea cu agerimea minţii sale, cu liniştea şi bunătatea lui. La împunsăturile tatii, Volodimirîci răspundea cu o privire cuminte şi dojenitoare sau cu o totală nepăsare. Nu o dată mi-a fost dat să aud cum tata îşi bătea joc, rîzînd de dînsul în ogradă, îndemnîndu-i pe Sîgnei şi pe Tit să-i imite gesturile, felul în care şchiopăta ori cum pronunţa cuvintele, apăsînd pe „o“. Nu se sfia să-l facă de ocară, să născocească vrute şi nevrute despre el. Privind cu teamă în jos, îi îndemna pe Sîgnei şi pe Tit să adune flăcăii, să-l întărîte şi pe Filka Susin şi să-i tragă noaptea o mamă de bătaie lui Volodimirîci. Sîgnei însă, flăcău şiret, zîmbea pe sub mustaţă, îi făcea cu ochiul lui Tit şi spunea cu glas mieros de linguşitor :

— Noi nu ne dăm în lături cînd e vorba de... hîrjoană ; da' cine-şi pune pielea-n joc, spinarea la bătaie ? Ca să rămîi de ruşine, nu se cade ; pe Vasili Fomici tot satul îl stimează. Despre tine se zvoneşte

că eşti îndemînatic şi mîndru, ca un cal de curînd potcovit. De ce nu-l baţi tu? Loveşte-l faţă de tot norodul! Stai să vă-ncăierăm pe-amîndoi! Aşa îţi răcoreşti şi sufletul, şi arăţi şi cît eşti de puternic. O să fie o distracţie frumoasă!...

Tata zîmbea mulţumit de sine, în tăcere, semn că tot ce se zvoneşte despre el i se cuvine. Îi plăcea nespus să se laude, să facă pe grozavul, deşi nu era un om înzestrat cu însuşiri deosebite. Făcea pe deşteptul, fudulindu-se cu îmbrăcămintea lui bună, primind măgulirile strecurate în glumă de vecinii săi vicleni, ca pe ceva firesc. Nu pricepea viclenia lui Sîgnei, care îl batjocorea cu răutate. Sîgnei şi Tit nu-l iubeau pe tata din mai multe pricini: pentru netămăduita lui lăudăroşenie, pentru încăpăţînarea cu care voia să-şi arate atotputernicia asupra lor, pentru palmele încasate de la dînsul, pentru că îl imita pe bunic în ceea ce priveşte severitatea şi pretenţiile lui fără noimă. Sîgnei avea o anumită comportare: în toate discordiile care se iveau între tata şi dînsul, se da la o parte şi-l băga pe Tit la apă. Era vesel şi trăia fără griji, linguşindu-i pe rînd atît pe tata cît şi pe bunicul. În familie se ţinea mai la o parte, făcîndu-se nevăzut fără să bagi de seamă, glumea în orice împrejurare, rîdea, iar purtarea lui şăgalnică cît şi înstrăinarea lui plăceau la toţi din casă. Niciodată Sîgnei nu-ţi da prilejul să te-agăţi de dînsul. De aceea şi bunicul se purta deosebit cu el, altfel de cum se purta cu ceilalţi: cu mai multă bunătate şi îngăduinţă. Pe Sîgnei îl pizmuiau atît tata cît şi Tit, se sfădeau des cu dînsul, poreclindu-l leneş, trîntor, dar Sîgnei le rîdea-n obraz, încălţîndu-şi nepăsător cizmele cu scîrţ şi falduri mărunte. Pe tata îl înmuia cu viclenia şi cu supuşenia lui prefăcută, cu linguşirea lui sfruntată, mai cu seamă.

Mie îmi era milă de Volodimirîci şi de Egoruşka, de aceea începusem să-i urăsc şi pe tata, şi pe Sîgnei, şi pe Tit. Odată, cînd urma să prînzesc, şedeam tăcut şi mohorît la masă, fără nici o poftă de mîncare.

Bunica şi mama, neliniştite, şi-au pus palmele pe fruntea mea, iscodindu-mă :

— Ce-i cu tine ? Nu cumva eşti bolnav ? Nici nu bei, nici nu mănînci, grăieşte, te-a bătut careva ?

Am început să jelesc, tulburat de grija şi de vorbele lor duioase. Bunicul, ca întotdeauna, m-a privit cu ochii lui suri şi reci, pe sub sprîncenele-i cărunte.

— Unde-i biciul ? La opt ani eu păşteam turma la boieri şi căram apă. O să-l trimit cu gunoiul la cîmp — rosti lovindu-mă dureros cu lingura peste frunte.

Iar tata, înşfăcîndu-mă de chică, mă zvîrli cît colo de la masă :

— Ieşi afară, godacule ! Altfel îţi smulg tot părul...

Bunica s-a ridicat moale de la masă şi, cu o iuţeală neaşteptată pentru trupul ei greoi, m-a smuls din mîinile tatii. Mama tăcea ca lovită, iar Katia, plină de revoltă, a zbierat la dînşii :

— Ce v-a făcut bietul copil ? Şedea liniştit... Nu încurca pe nimeni. Frate-meu nu ştie altceva decît să-i smulgă părul, dar o vorbă bună nu-i în stare să rostească.

— Taci, proasto ! s-a aprins bunicul, lovind cu pumnul în masă. Prea puţin te-am bătut...

În aceeaşi zi m-am dus la Paruşa. Casa ei era încăpătoare şi plină de lumină. Bătrîna aceasta uriaşă, cu glas de bărbat şi cu mustăţi cărunte, m-a întîmpinat slobozind o voce răsunătoare :

— Ia uite ce oaspete scump şi-a adus aminte de mine ! Hai vino, dragul maichii ! Tocmai am copt plăcinta. Aşază-te şi mănîncă. Bea şi oleacă de lapte...

Sprintenă şi zveltă pentru vîrsta ei înaintată, poruncitoare, cu capul ridicat falnic, legat cu un şăluţ negru în formă de cocoşnic, Paruşa mă întîmpina întotdeauna bucuroasă, scoţînd de fiecare dată din sîn o turtă, un covrig sau un colăcel. Ori de cîte ori o vedea pe mama, o îmbrăţişa strîngînd-o tare la pieptul ei umflat ca un cimpoi, dezmierdînd-o cu palma pe creştet. Eu o iubeam mult pe bătrîna asta, mai mult decît pe bunica, şi mă frecam de genunchii ei groşi

şi moi ca un pisic. La noi în familie nu se obişnuia să se mîngîie copiii, de aceea răsfăţarea Paruşei o primeam ca pe un dar de preţ. Iar bătrîna aceasta aspră şi bună mi-a rămas în amintire ca o femeie cu un suflet neasemuit de mare.

Familia Paruşei era muncitoare şi veselă. Feciorii ei — Terenti şi Alexei — se purtau curat îmbrăcaţi, în haine de oraş, ca nişte oameni înstăriţi. De fapt, dînşii nu trăiau mai bine decît noi. Dar Paruşa se purta îmbrăcată curat, chiar şi acasă îi plăcea să umble dichisită. Nu îngăduia murdăria, din care pricină nu-şi adăpostea iarna viţeii şi mieii în casă, cum făceau mulţi, ci îi băga în prima încăpere de lîngă baie. Baia Paruşei n-o vedeai niciodată afumată; era mereu curată. Feciorii ei s-au însurat din dragoste, iar Paruşa şi-a primit nurorile cu bunătate şi cu glume care le-au risipit sfiala.

Terenti şi Alexei, fiind de aceeaşi vîrstă, şi-au ales miresele în acelaşi timp. Însurătoarea feciorilor Paruşei a stîrnit mare vîlvă în satul nostru: nimeni nu ţinea minte să se fi însurat doi fraţi în aceeaşi zi, şi încă fără nici o răscumpărare, ca şi cînd miresele ar fi fost culese de pe uliţă. Fetele amîndouă erau fiicele unor văduve şi munceau cu ziua la un boier. Una — Liosînka — mică, iute, curajoasă, cu un năsuc cîrn, cîntăreaţa satului, muncitoare, îndemînatică. Cealaltă — Malaşa — potolită, tăcută, supusă şi ascultătoare, asemenea unei schimnice. Pe Liosînka a ales-o Alexei, pe Malaşa — Terenti. Odată, într-o seară, după cină, închinîndu-se în faţa bătrînei lor mame pînă la pămînt şi vorbind cînd unul, cînd altul, i-au cerut binecuvîntarea pentru însurătoare. Paruşa şi-a aşezat mîinile pe capetele cu păr des ale feciorilor şi, după obiceiul străvechi, le-a rostit cu solemnitatea de cuviinţă:

— Dumnezeu să vă binecuvînteze. Pe fete le cunosc. Le-aţi ales şi cu mintea, şi cu inima. Cu toate că dragostea nu ştie de stăpîn şi nesocoteşte pe cei bătrîni, eu totuşi vă dojenesc; se cuvenea să mă vestiţi mai dinainte: nu v-aş fi învinuit şi nici nu v-aş fi pus vreo

stavilă, însă v-aş fi dat un sfat de muiere bătrînă. Am fost şi eu măritată, dar viaţa mea a fost plină de jale şi de amărăciune. Ca să te însori cu cine nu-ţi vrea inima, înseamnă să trăieşti de-a lungul vieţii cu sufletul neîmpăcat, la fel ca şi atunci cînd eşti osîndită să te măriţi cu cine nu-ţi place. Ridicaţi-vă, mirilor! La bătrîneţe o să lăcrimez şi eu de bucurie. Nu m-a obijduit născătoarea lui dumnezeu.

Băieţii s-au sculat, după care Paruşa i-a sărutat pe fiecare în parte de cîte trei ori, lăsînd să-i curgă lacrimile şiroaie. Terenti şi Alexei, băieţi chipeşi, semănînd leit unul cu altul, puternici şi spătoşi, lăcrimau de asemenea.

Paruşa se înţelegea cu nurorile de minune, cu toate că în primele zile se fîstîceau fetele şi se cam temeau de dînsa: plecau supuse ochii în jos, vorbeau cu glas molcom şi stins. Cînd soacra apuca să strige la dînsele, arătînd o îmbufnare prefăcută şi ameninţătoare, săltîndu-şi sprîncenele groase ca de bărbat, fetele surprindeau rîsul vesel în ochii ei ageri şi, uitîndu-se una la alta, se aruncau de gîtul ei:

— Maică dragă, dumnezeu să-ţi dea sănătate! Tu eşti mai bună decît mama adevărată. O să te purtăm numai pe braţe... Fă ce vrei cu noi! Pentru tine sîntem în stare să ne dăm şi sufletul şi viaţa cu cîntece şi bucurii...

Paruşa se zbătea în braţele lor şi, bătînd cu piciorul în pămînt, striga cu glasul ei asemuitor tunetului:

— Lăsaţi-mă, obraznicelor, neascultătoarelor! Am să vă snopesc în bătaie, am să vă usuc, am să vă pocesc frumuseţea! Aici, eu poruncesc, eu sînt stăpîna casei! Îmbrăţişîndu-le, rîdea răsuflînd obosită: Uff! Am obosit din pricina voastră de parcă aş fi dănţuit — gungurea într-una Paruşa, cu duioşie. Dragele mele! Fetele mele tinere! Doar şi eu am fost tînără şi frumoasă ca voi, maica domnului să vă dea pace şi fericire! După care striga iar, cu o autoritate prefăcută: Să-mi faceţi nepoţei cît mai degrabă, să-i faceţi

la vreme potrivită, altfel vă bat cu cocioarva, iar pe bărbaţi pun ciomagul!

Cînd Katia şi bunica istoriseau, în vreme ce torceau, ca între muieri, despre toate acestea, mama, gînditoare, zîmbea cu mîhnire, oftînd. Atunci Katia se obrăznicea:

— Mama şi-a lepădat la picioarele tatii şi vocea, şi frumuseţea, deşi tata abia-i ajunge pînă la subsuori de mic ce este. Măcar că putea să-l zvîrle ca pe-o sfîrlează peste prag, dînsa a trăit toată viaţa numai la porunca lui ameninţătoare, fără să scoată o vorbă; nici pîs nu se-ncumetă mama să spună dinaintea lui.

— Ka-ti-ka! Neruşinato! Aşa se cade să vorbeşti despre tatăl tău?

— Nu vorbesc despre tata, ci despre dumneata: mi-e milă de dumneata. Pe bunica Paruşa şi eu aş purta-o pe braţe.

Mama zîmbea visătoare, părînd că vorbeşte cu ea însăşi:

— Paruşa e una singură, pe cînd fete sînt multe. Noi toate avem aceeaşi ursită. Cîteodată simţi o durere cumplită care te copleşeşte, şi atunci parcă ai vrea să mori... sau mai degrabă ai dori să te prefaci într-o pasăre, să zbori la capătul lumii!...

Katia rîdea încheind cu o frîntură de cîntec:

Ne-mbrăcată, ne-ncălţată,
Dar de dragul mîngîiată...

Din toate acestea nu-mi era greu să înţeleg că mama şi Katia le pizmuiau pe nurorile Paruşei.

Şi iată că acum şedeam la Paruşa, mîncînd plăcinte calde şi bînd lapte, pe cînd dînsa îmi gîngurea necontenit:

— Mănîncă, spicuşorul meu de aur, căpşor cîrlionţat! Pe urmă să-mi cînţi un psalm, auzi? Dragul meu cărturar! Ai un glas ca un clopoţel!

În acelaşi timp, Paruşa îşi mîngîia nepoţeii, care alergau mereu spre dînsa. Întorcîndu-se către cojocari, rostea o osîndă batjocoritoare:

— Familia lor e cam nerostuită... Bunicul Foma nu ştie cum să trăiască. Niciodată şi în nimic n-a avut noroc. Feciorii lui sînt făloşi ca nişte cucoşi, lăudăroşi şi aiuriţi ca gîndacii. Le-a picat în casă o femeiuşcă bună ca Nastia şi au făcut din dînsa o nenorocită, iar pe băieţaşul ăsta, parcă văd c-o să-l schilodească...

Volodimirîci mă privea cu ochii lui plini de bunătate, zîmbind :

— Da, familie fără judecată. Bună doar de gură, prin cap însă îi şuieră vîntul. De Nastenka ţi-e mai mare mila : are o inimioară de aur, dar au dat-o gata pe biata muiere.

Egoruşka, vesel, îmi făcea cu ochiul, de parcă eram de o seamă cu el.

— Ia spune, Fedka, de ce-ai venit ? mă îmbia la vorbă Egoruşka. Nu cumva te-a prins dorul de noi ?

— Da ! Mi-a fost dor.

— Atunci, vino mai des pe aici. Vezi ce bine se poartă bunica Paruşa cu tine ?

M-am apropiat binişor de dînsul, şoptindu-i la ureche :

— Vino cu mine, am să-ţi spun ceva.

Făcîndu-i semn lui Volodimirîci, Egoruşka a ieşit repede de după masă :

— Noi, bunică Paruşa, vrem să vorbim ceva în taină.

Ruşinat, am alergat spre Paruşa, întinzîndu-i capul. Dînsa s-a aplecat spre mine, iar eu am sărutat-o fierbinte pe obraz. A fost ceva cu totul neaşteptat, mă pierdusem cu firea. Aşa ceva nu intra în obiceiul băieţilor noştri. În ochii Paruşei însă zărisem în clipa aceea lacrimi.

— Dragul meu băieţaş ! Ce inimă bună ai ! Dumnezeu să-ţi dea viaţă fericită...

Am zbughit-o apoi pe uşă cu Egoruşka. În cerdac i-am istorisit tot ce-a vorbit tata cu Sîgnei şi Tit. Dînsul a început să rîdă :

— Nu-i nimic. Nu te pierde cu firea. Nu spun nimănui nimic. Volodimirîci ştie că tatăl tău vrea să-l

bată. Noi însă te-am îndrăgit şi tu ne iubeşti de asemenea. Ştii că aseară a fost în trecere pe aici un vînzător de cărţi şi eu ţi-am cumpărat cărţile astea — şi scoase din buzunar două cărţi şi mi le puse în mînă.

Am alergat într-o goană spre casă. Pe drum nu mă săturam admirîndu-le. Una din ele avea pe scoarţă un tablou colorat : nişte viteji nemaivăzuţi, îmbrăcaţi în haine scumpe, stăteau falnici lîngă un măreţ palat. Alta era subţire şi cu scoarţa albastră. Prima cuprindea povestirea despre „Principele Bova", iar cea de-a doua vorbea „Despre oameni fericiţi".

Pentru ca bunicul să nu le rupă ca pe nişte „jucării", le-am pitit în tindă, într-o ladă cu felurite vechituri.

XVII

În aceeaşi seară, eu, Kuzear şi Naumka ne îmbrînceam îmbulzindu-ne printre flăcăii şi ţăranii mai vîrstnici, pe o ridicătură de pămînt deasupra casei vopsitorilor. Acasă la noi venise pe neaşteptate un oaspete rar : contabilul boieresc Gorohov, cu armonica lui cu clopoţei. O dată cu el au dat năvală în casa noastră şi cei din partea „cealaltă". Asta însemna că între oştile vrăjmaşe se încheiase armistiţiu. Înalt, puţin adus de spate, cu nasul mare, Gorohov, îmbrăcat într-un cojoc negru, cînta felurite cîntece, însă le cînta într-un chip foarte ciudat : începea mai întîi tare, cu aprindere, ridicînd armonica pînă la ureche, pentru ca pe neaşteptate să se oprească. Gloata gureşă se foia : cineva striga, aruncînd peste capetele oamenilor cuvinte glumeţe, toţi rîdeau zgomotos, fetele ţipau ; împrejurul lui Gorohov, flăcăii roiau cuvîntîndu-i cu respect, rugîndu-l fiecare cîte ceva.

— Mihailo Grigorovici ! Mihailo Grigorovici ! Fă-ne plăcerea, Mihailo Grigorovici ! O dată se întîmplă să avem acest noroc...

De sus, luna aţintită spre noi ne privea cu un zîmbet încremenit. Stelele străluceau limpede şi vesel pe fundul de clopot al cerului întunecat. Zăpada părea verzuie şi scînteia ridicată de vînt. Şi pe partea cealaltă se zăreau lumini. Tot satul zăcea amorţit în zăpada afînată şi pufoasă. Chiar şi dealurile şi rîpele abrupte păreau netezite de zăpadă, pufoase şi mai strălucitoare la lumina rece a lunei. Sub pîslari, omătul scîrţîia şi pîrîia tare şi plăcut. Gorohov prinse să cînte asurzitor de puternic un joc, cu aceleaşi iscusite şi întortocheate intonaţii. Cîntecul împrăştia sunete argintii, clinchete de zurgălăi, cuprinzînd satul, ca o volbură care se înalţă spre cer, spre lună, care zîmbeşte mulţumită. Îmi părea că, o dată cu noi, şi luna se veseleşte de o atît de însufleţită bucurie. Nu se mai auzeau nici vocile flăcăilor, nici glasurile fetelor. Dintr-o dată, cercul strîns se lărgeşte, feţele tuturora capătă un aer serios şi plin de importanţă : începe jocul. Eu mă strecor înăuntrul mulţimii şi, alăturîndu-mă de Gorohov, ascult plin de desfătare cîntecele lui neobişnuite. Degetele-i lungi şi subţiri, uimitor de mlădioase, aleargă pe clapele albe, tremură, se zbat. Faţa lui uscăţivă e serioasă, concentrată şi mîndră. Pare cu totul străin de satul nostru şi avînd în el o forţă cu totul tainică. În mulţimea aceasta de flăcăi şi bărbaţi se simte mai presus de toţi. Ca un vraci, împarte cu dărnicie o muzică de vrajă, şi, înălţînd falnic capul, priveşte cu nepăsare mulţimea de flăcăi, care răspîndesc un miros acru de piele de oaie. În cerc, jocul e pătimaş ; cu ţipete, şuierături şi urlete. Flăcăii sar în sus, se lasă pe vine, făcînd cu pîslarii fel de fel de figuri, care mai de care mai întortocheate, în vreme ce fetele dansează lin învîrtindu-se, înălţînd capul, săltînd, alunecînd uşor, lovind flăcăii cu mînecile lungi ale caţaveicilor. Eram bucuros că Sîgnei al nostru juca mai frumos decît toţi, arătîndu-şi dinţii

strălucitori. Sărind, prindea fetele la joc strigînd voiniceşte, învîrtindu-se pe loc, cu cizmele-i lustruite bătînd des din călcîie în felurite şi întortocheate figuri.

Toţi îl admiră şi strigă înduioşaţi :

— Eh, băieţandru drag, Sîgnei ! Tot sufletul ni l-ai întors pe dos ! S-a topit necazul de parcă n-a fost de cînd lumea... Mihailo Grigorovici, ce este viaţa noastră ? O tinichea ! Un car de gunoi, şi păcatul, mic cît nuca, dar apasă ca piatra de moară pe suflet !... Dă-i drumul din toţi bojocii ! Rupe, zdrobeşte toate grijile !...

În gloată, nu departe de mine, i-am zărit pe Volodimirîci şi pe Egoruşka. Înapoia lor, pe Terenti şi pe Alexei, în scurte de postav. Volodimirîci era îmbrăcat într-un cojocel scurt, cu un şal alb pe lîngă gît. Pufăia din lulea şi privea dansul cu un zîmbet liniştit. Egoruşka a ieşit în vreo două rînduri să joace. Canonindu-se, căuta să-l întreacă în mlădiere pe Sîgnei, dar nici pe departe nu i se asemuia : îi lipsea, de altminteri, acea uitare de sine plină de încîntare a lui Sîgnei. Cu un cap mai înalt decît toţi, stătea deoparte Filka Susin. Acesta nu juca : era prea greoi şi prea neîndemînatic. Zîmbea bleg, mîncînd seminţe de floarea-soarelui. Coaja murdară i se lipea de buze, în vreme ce eu mă gîndeam cum o vînduse Larivon pe Maşa acestui necioplit şi cum o scosese din curtea boierească, trăgînd-o de coadă. Acum, Maşa se afla în casa lui Larivon şi acesta n-o slăbea din ochi.

Fără să se sfiască de mine, Katia o lăuda pe Maşa pentru curajul pe care-l avea înfruntîndu-l pe Larivon, apărîndu-se, bătîndu-se, necruţînd nimic.

— Va fi o proastă de se va da bătută. S-a legat de Gorohov, să se ţie de el. Să stai lîngă un om care nu ţi-e pe placul inimii, înseamnă să ragi toată viaţa ca o vită.

Mama însă se împotrivea lăcrimînd :

— Nu ! Nu-i cu putinţă aşa ceva ! N-am să îngădui să-i ungă mamei coşciugul cu catran. Maşa n-are milă

de mama. Într-o familie cumsecade o să fie cu totul alta.

Katia însă a zbierat batjocoritoare :

— Voi, toate muierile, pizmuiţi fetele. Nu cumva de viaţă prea bună te-ai aprins aşa ?!

Am aflat de la Sîgnei că Larivon cu Maxim caută să-l convingă pe Filka să-i rupă oasele lui Gorohov. Numai că Gorohov şade nepăsător printre flăcăi şi fete şi nici nu se sinchiseşte, nici nu-şi aruncă ochii spre Filka, parcă nici n-ar fi pe acolo, cu toate că i-a ajuns la ureche că se urzeşte ceva rău împotriva lui. Filka, în schimb, ronţăie seminţe de floarea-soarelui, holbîndu-se plin de admiraţie prostească la Gorohov.

Tata şedea alături de Tit, drept înaintea mea, niţel mai departe, în faţa lui Filka, uitîndu-se la dans fără nici un fel de interes. Îi şoptea la ureche lui Tit, căutînd să-l convingă despre un anumit lucru, în vreme ce Tit clătina din cap, dar se vedea de la o poştă că nu-l asculta, pentru că rîdea într-una, urmărind degetele lui Gorohov şi tropăind cu pîslarii.

Gorohov n-a stat prea multă vreme la noi şi a pornit, împreună cu cei de dincolo, peste rîu. Un grup de flăcăi şi noi, copiii, i-am petrecut pînă la fierărie. Armonica vrăjită, cu clopoţei de argint, mă atrăgea aşa de puternic, că nu mă puteam dezlipi de lîngă Gorohov ; mă învîrteam în jurul lui, uitîndu-mă la dînsul, fermecat. Kuzear, obraznic ca întotdeauna, ţopăia pe lîngă Gorohov, care-şi ţinea armonica la subsuoară, tuşind şi puţin adus de spate. (Se zvonise în sat că este bolnav de oftică.)

— Mihailo Grigorovici — se milogea Kuzear, cu viclenie, sărind cu spatele înapoi — mai cîntă-ne ceva !... De ce eşti mîhnit ? Tu le cînţi celor de „dincolo", iar pe noi ne năpăstuieşti ! Hai, te rog, mai cîntă ! Altminteri mă lungesc în uliţă şi nu te las să faci un pas !...

Gorohov s-a burzuluit la el, întărîtat :

— Dă-te la o parte din drum !

Kuzear, neruşinat şi obraznic, i-a zvîrlit atunci în obraz :

— Unde te mai grăbeşti ? Tot ţi-au luat-o pe Maşarka !

Gorohov, uluit, s-a năpustit asupra lui, înjurînd grosolan :

— Am să-ţi rup oasele, pui de căţea !

Kuzear, sărind în lături, a început să-i dea cu tifla :

— Din lemn putred nu poţi face duga.

Vorba de ocară, în gura lui Kuzear, m-a buimăcit ca o izbitură de pumn în obraz. Nu l-a jignit atît pe Gorohov, cît m-a înfuriat pe mine. Înciudat, m-am repezit asupra lui lovindu-l peste nas cu toată puterea. Neaşteptîndu-se să-l atac, s-a rostogolit în zăpadă. Văzîndu-l răpus, am sărit pe pieptul lui şi am început să-i car la pumni.

— Asta-i pentru Maşa, ca să nu te mai obrăzniceşti altă dată !

Înfuriat, Kuzear se zbătea să iasă de sub mine.

Bănuiesc că loviturile mele îl dureau, fiindcă se căznea să-mi prindă mîinile. Nu ştiu cum s-ar fi sfîrşit încăierarea noastră, dacă n-ar fi alergat băieţii să ne despartă. O mînă puternică m-a apucat de subsuori, ridicîndu-mă şi punîndu-mă pe picioare : era Gorohov. L-a înşfăcat apoi pe Kuzear de-o ureche, ameninţîndu-l:

— Ascultă, mucosule ! Abia ajungi cu nasul pînă la masă şi vorbeşti atîtea mîrşăvenii !

Kuzear, smucindu-se din mîinile lui, a luat-o la goană spre rîu. În urma lui, toţi au început să ţipe şi să şuiere.

Gorohov mi-a tras şapca pe ochi şi, lovindu-mă cu mănuşa pe spate, mi-a spus în chip de încurajare :

— Bravo ! Îmi place cum ai apărat-o pe Maşa : vitejeşte ! Poartă-te la fel şi mai departe !

O armonică scîrţîia fîrnîind. Flăcăii şi fetele se îmbulzeau făcînd grupuri deosebite de cei mai în vîrstă, chirăiau şi rîdeau. Bărbaţii se înghesuiau izbindu-se unul de altul, înfruntîndu-se, rîzînd, glumind. Ca să pot da de tata şi de Volodimirîci, m-am strecurat înce-

tişor, ajungînd cam pe la mijloc. În centrul pieţei era un loc gol, parcă anume pregătit pentru luptă.

Toţi zbierau fără să se asculte, întrerupîndu-se necontenit. Îşi băteau joc unul de altul, se înfruntau, se aţîţau jignindu-se, aşa cum se întîmplă de obicei înaintea oricărei trînte. Tata stătea între Sîgnei şi Tit, cu mustăţile albe de brumă, voios, mulţumit şi cu viclenie. Sîgnei, ca de obicei, se strîmba de rîs, iar ochii lui, pe jumătate închişi, scăpărau lumini. Cu pornirea omului glumeţ şi vesel încerca să-i aţîţe :

— De ce-o fi aşa ger, flăcăi ? Nu cumva pentru că sîntem noi fricoşi ? Vitejilor le este întotdeauna cald. Oare noi n-avem parte să ne-ncălzim ?

— Hai, prinde-te tu mai întîi — îl îmbia cineva din apropierea mea, rîzînd. Hai să ne-ncăierăm cu tine ! Că ne aţîţăm unul pe altul de parcă am arunca cu mazăre...

— Nu ! Eu mă tem să n-alunec — rosti Sîgnei, înveselit. Am cizme cu scîrţ. Mai bine să-nceapă ăl de este mai mare : el are statura şi mîinile mai puternice. Privind la luptătorii încercaţi, o să căpătăm şi noi o-nvăţătură mai bună. Bunăoară, Volodimirîci, soldat cu vechime, în vreme ce eu abia peste doi ani am să fiu recrutat... Se potriveşte ?

Volodimirîci, într-un cojocel vechi, stătea în dreapta mea, alături de Egoruşka şi de feciorii Paruşei îmbrăcaţi în straie de postav şi căciuli de oaie, trăgînd tacticos din lulea. Scoţîndu-şi din gură luleaua, el a rostit în şagă şi fără chef :

— Nu mă-mpotrivesc cînd e vorba de încălzit, cu toate că mi-s soldat bătrîn şi nu m-am mai bătut de multă vreme. De altfel, nici mîinile mele nu mai sînt ca ale lui Fomici. Şi-a scuturat după aceea scrumul din lulea, lovind-o de talpa pîslarului, şi-a vîrît-o în buzunarul cojocelului şi, scărpinîndu-şi favoriţii, l-a îmbiat pe tata la trîntă : Dacă vrei, hai să încercăm, Vasili Fomici ! Dar îţi cer un singur lucru : să cruţi

oasele mele bătrîne. Să nu le zdrobeşti şi nici peste dinţi să nu loveşti. Ce mă fac dacă rămîn fără ei?

Eu m-am bucurat. Îmi dădeam seama că Volodimirîci nu se teme de tata, ci, dimpotrivă, îl provoacă la luptă. Egoruşka i-a şoptit ceva la ureche, însă Volodimirîci şi-a scuturat puternic favoriţii cărunţi. M-am strecurat repede pînă la Egoruşka, înghiontindu-l. El s-a aplecat repede spre mine, zîmbindu-mi.

— Nu-l lăsa, Egoruşka. Are să-l bată tata. Spune-i să-şi vadă de treabă.

Egoruşka mi-a şoptit însă vesel:

— Nu-i nimic! Pe Volodimirîci nu-l prinzi cu una cu două. Nu te teme!

Totuşi eu mă temeam că Volodimirîci nu va putea să-i ţie piept tatii: tata era prea supărat pe el şi-l va lovi fără cruţare. Mă mai temeam şi de altceva: dacă tata va căpăta vînătăi pe obraz, negreşit o va bate pe mama. Dar tata stătea ca şi mai înainte, netulburat, zîmbind cu gînd ascuns, prefăcîndu-se că n-are nici o plăcere să se prindă în luptă cu Volodimirîci.

— Nici o bucurie şi nici o ispravă să te baţi cu un bătrîn — grăi el, fără urmă de-ngîmfare, lămurind apoi şi mai amănunţit: Noi, tinerii, n-avem dreptul să-i jignim pe cei bătrîni. Nu se cade. Cu toate că dînsul e un soldat încercat şi s-a războit cu turcii, totuşi e vîrstnic şi, pe deasupra, mai are şi piciorul schilod. Nu, nu e bine, băieţi!

Bărbaţii, plini de neastîmpăr, au început să facă gălăgie, dînd din mîini şi împingîndu-l pe tata în cerc:

— Destul ai făcut fasoane, Vasea! Hai, ieşi în cerc!

— Nu vezi că se teme? rosti un altul. Crezi că-şi poate măsura puterile cu Volodimirîci? Nu te mai împăuna, Vasea!

— Hai, faceţi cercul mai larg! zbieră altul. Luptători, ieşiţi! Volodimirîci, arată-i ce poate un luptător bătrîn!

Volodimirîci şi-a tras mănuşile, lovindu-le apoi cu putere una de alta, pe urmă a privit cu blîndeţe înspre

oameni. Şchiopătînd, a ieşit în mijlocul cercului, spunînd prietenos :

— Vasea, ia aminte ce-ţi grăiesc : cînd n-o să mă simt în stare să mai duc lupta cu tine, o să te fac atent. Atunci să nu te mai atingi de mine. Să mă cruţi. Aţi auzit, oameni buni ?

— Am auzit ! Nici vorbă, n-o să te lăsăm la strîmtoare !

Tata a ieşit păşind grav, cu aerul că se supune în silă, numai de hatîrul bărbaţilor şi flăcăilor, apoi, cu un zîmbet îngăduitor, îl făcu atent pe Volodimirîci :

— Să nu gîndeşti rău despre mine, Volodimirîci. La drept vorbind, nu se face să mă prind în luptă cu tine, dar vezi... Uite ce fel de oameni sînt !... Doar aşa, în glumă...

— Nu-i nimic, Vasea... Mai zburdăm puţin. Ne mai încălzim. După aceea o să privim cum se luptă alţii...

Tata s-a îndreptat dintr-o dată din şale şi, plin de ameninţare, l-a privit cu răutate pe bătrînul cojocar. Am prins în ochii lui o flacără de răzbunare. Cu mîinile date-n lături, a început să tropăie înaintea lui Volodimirîci, urmărindu-i atent mişcările. Volodimirîci s-a pregătit la fel, cu paşi mărunţi, şchiopătînd şi tropăind în faţa tatii. Faţa lui zbîrcită, stacojie, zîmbea necontenit, fără răutate. Au umblat aşa, învîrtindu-se unul împrejurul altuia, cîteva secunde, căutînd fiecare prilejul ca să lovească pe neaşteptate. Mulţimea tăcea încordată, urmărindu-i cu răsuflarea tăiată pe luptători. Dintr-o dată, tata s-a smucit spre Volodimirîci, ridicînd pumnul, dar în aceeaşi clipă Volodimirîci s-a plecat şi tata, pierzîndu-şi cumpăna, a zburat la o parte. Mulţimea a strigat, a izbucnit într-un rîs gălăgios. Tata, înfuriat, s-a năpustit din nou asupra lui, dar bătrînul, cu o lovitură bine ţintită în piept, l-a făcut să se clatine pe picioare. Lovitura lui Volodimirîci l-a îndîrjit şi mai tare pe tata. Clipind şi răsuflînd din greu, a început din nou să tropăie dinaintea lui Volodimirîci, hărţuindu-l : cînd da un pas înapoi, cînd făcea

altul înainte, încercînd să-i înşele îndemînarea. Volodimirîci însă părea că mai mult se joacă cu dînsul : potolit, cu un necontenit surîs în privire, ai fi zis că-şi mişcă picioarele mai mult în silă.

Cercul strîns dimprejurul lor începuse să se mişte şi înghesuiala creştea : fiecare voia să ajungă în faţă, din care pricină oamenii îşi striveau umerii şi spinările. Se auzeau glasuri nerăbdătoare :

— Hai, hai, Vasea ! Arde-l ! Arată-i ce poţi, după obiceiul nostru !

— Volodimirîci ! Nu-l lăsa pe Fomici să se împăuneze ! Zdrobeşte-l, bătrîne veteran !

— Nu se lasă moşneagul cu una cu două, că doar nu degeaba s-a bătut cu turcii !

— Vasea, plăteşte-i cu dobîndă ce ţi-a dat bătrînul ! Lasă fasoanele la o parte ! Orice naş îşi are naşul...

Strigătele acestea batjocoritoare, cînd de aţîţare, cînd de veselie, îl biciuiau pe tata şi-l ardeau la inimă. Tata nu îngăduia ironia şi nu înţelegea gluma, şi se pierdea cu firea cînd cineva îl atingea în mîndria lui, trezindu-i firea răzbunătoare. S-a repezit din toate puterile să-l izbească în piept pe Volodimirîci, care s-a dat înapoi să se apere, retrăgîndu-se mereu cînd într-o parte, cînd în alta.

Tit rămăsese cu gura căscată, repetînd aceleaşi gesturi pe care le făceau luptătorii. Sîgnei, şiret, cu ochii închişi pe jumătate, tropăia din cizmele-i frumoase. Tata se repezea mereu asupra lui Volodimirîci, înteţind loviturile, dar fără să-l nimerească : bătrînul sărea sprinten alături de pumnul întins. Apoi, pe neaşteptate, fără nici o pregătire şi fără ca nimeni să prindă de veste cum şi ce fel, Volodimirîci l-a izbit pe tata după ureche. Se vede că lovitura a fost puternică, deoarece tata s-a prăbuşit la pămînt, cu capul la picioarele oamenilor. Şapca i-a căzut la o parte.

Mulţimea a icnit surd, mişcîndu-se. Cineva strigă din nou, în rîsetele celorlalţi :

— Scoală-te, Vasea ! Nu cumva ai băut rachiu ?!

— Ia uitaţi-vă la bătrînul cojocar!... Aţi văzut? Croitorul ăsta şi-n luptă se pricepe să coasă cu aţă tare!

— Iar te-ai îndatorat, Vasea! Eşti nevoit să plăteşti, altfel... Nu te face de ocară!

Sîgnei nu mai rîdea; a strigat înciudat, gesticulînd, fiind stîngaci, cu mîna stîngă:

— Nu-i drept! S-a luptat cu înşelăciune. Bătaia trebuie să fie cinstită, fără pehlivănie...

— Lupta adevărată nu-i de partea proştilor...

Tata a sărit în picioare şi a rostit încurcat:

— Asta nu se pune la socoteală, am alunecat.

— Dă-i drumul, Vasea! l-a încurajat cu aprindere un glas. Nu-ţi punem nimic la socoteală. Totuşi Volodimirîci nici şchiop nu cade! Hai, taie-l de la rădăcină, Vasea!

Volodimirîci, liniştit şi prevăzător ca şi la început, continua să şchiopăteze în faţa tatii, zîmbind binevoitor numai din ochi. Au început din nou să se-nvîrtească, pîndind fiecare mişcarea celuilalt.

Tata, înfierbîntat, îl ataca pe Volodimirîci, străduindu-se să-l buimăcească cu săriturile lui. A izbutit într-adevăr la un moment dat să-l lovească pe Volodimirîci deasupra umărului. Eu cunoşteam această lovitură: era calculată ca să slăbească mîna de la încheietură. Volodimirîci însă s-a clătinat puţin, apoi, scuturînd umărul ca să facă vînt pumnului care-l izbise, îl aruncă în aceeaşi clipă pe tata înapoi, cu o mişcare ciudată, neînţeleasă de mine. Tata s-a proptit în mulţimea îmbulzită şi, cu toate că avea hainele în neorînduială şi era cu părul vîlvoi, n-a uitat să-şi păstreze mîndria, avînd aerul unui luptător puternic, sigur de izbîndă. S-a năpustit cu pumnii ridicaţi asupra lui Volodimirîci strigînd răguşit:

— Păzeşte-te!

Figura de apărare a bătrînului însă l-a înşelat: poziţia lui Volodimirîci li s-a părut tuturor lipsită de putere. În mulţimea străbătută de-un fior a izbucnit

chiar un strigăt de milă, în vreme ce Sîgnei sărea în sus de bucurie. Totuşi Volodimirîci, îndemînatic, a înlăturat mîna tatii şi cu pumnul stîng l-a lovit în bărbie, pentru ca să i-l implînte pe cel drept în piept. Tata s-a rostogolit la picioarele lui. Mulţimea amuţise uluită ; nu se aşteptase la un sfîrşit atît de grabnic.

Volodimirîci, aplecîndu-se deasupra tatii, îl povăţui binevoitor :

— În luptă, Vasea, se cere să fii dibaci, dar nici gîndurile nu trebuie să-ţi fie rele. Învaţă-te să fii îndemînatic ! Tu eşti mai puternic decît mine şi mai tînăr, totuşi eu te-am doborît. Tu te-ndreptai spre mine cu josnicie, cu gîndul să-ţi baţi joc de mine şi de bătrîneţea mea, să-mi zdrobeşti oasele. Nu e bine, Vasea ! Nu te socoti mai altfel decît toată lumea, nu te împăuna, nu te făli. Nu te învinui decît pe tine, iar pe cei slabi nu-i asupri. Puternicul ajunge slab prin prostie, iar cel slab poate fi tare prin dibăcie şi îndemînare. Scoală-te, Vasea ! Eu nu te duşmănesc, nu-ţi sînt vrăjmaş.

Volodimirîci a încercat să-l ridice, dar tata a mormăit printre dinţi :

— Pleacă !

Mulţimea se foia tulburată ; a strigat, a făcut gălăgie, după care a început să se împrăştie. Volodimirîci şi Egoruşka s-au dus împreună cu feciorii Paruşei acasă. Tata a sărit ca ars. Cineva i-a îndesat şapca pe cap, iar dînsul, fără să se uite înapoi, s-a făcut în grabă nevăzut, pierzîndu-se pe după casă. Sîgnei şi Tit vorbeau între ei tulburaţi, în şoaptă. Din mulţime, cineva a şuierat în urma lui, strigînd asurzitor :

— Vasea, vezi că mai sînt şi băieţandrii pe aici, întoarce-te ! Vino de te ia la trîntă cu ei ! Poate cu Fedeaşka o să birui în luptă.

Eu am alergat după tata, dar n-am putut da de el.

În acea noapte, tata s-a întors tîrziu acasă : era beat. S-a trîntit numaidecît în pat, fără să scoată o vorbă.

XVIII

În odaie, întunericul apăsa greu ca şi cum s-ar fi petrecut ceva urît, despre care era mai nimerit să taci, să nu mai aminteşti. Mama umbla plînsă.

Katia, din ziua în care bunicul îi zvîrlise în faţă hotărîrea lui ameninţătoare de a o mărita, tăcea necontenit. Bunica gemea şi bolborosea ceva neclar prin bucătărie, făcîndu-şi de lucru cu cratiţele şi oalele. Pe mine, cînd mă căutai o luam la goană la bunica Natalia, unde-mi petreceam toată ziulica pînă tîrziu spre seară. La amiază însă fugeam cu Petka la săniuş. În cîteva rînduri am fost cu dînsul la fierărie. Acolo era murdărie şi fum şi nu-mi plăcea. Numai cînd mă lăsa să stau la foale, unde învăţasem să trimit şi eu pe horn neîntrerupte trîmbe de aer, mă simţeam mîndru şi tare mulţumit de asemenea ispravă. Bărbos şi negru ca un drac, Potap mă încuraja :

— Suflă, flăcăule ! Suflă din toate puterile, suflă cît te ţin curelele : fierului îi place să aibă aer mult. Da ! Uite aşa... O să ai un toporaş mic, dar voinic. Petiuşa, ia repede cleştele şi trage fierul din foc !

De sub ciocanul lui Potap zburau, împrăştiindu-se pretutindeni, orbitoare scîntei. Zburau pe Potap, pe Petka, care ţinea în mînă cu cleştele lung o bucată de fier încălzit la alb, ca un adevărat meşter fierar. Mi se părea de neînţeles cum Potap şi Petka nu se aprindeau din pricina atîtor stele orbitoare care-i cuprindeau ca într-o plasă de foc, trosnind şi şuierînd, căzînd cînd pe şorţurile lor de piele, cînd pe cojoacele pline de funingine.

Uneori, mama venea şi ea la bunica şi trebăluia pe lîngă sobă : fierbea apă, spăla cămăşile de in şi cîrpele murdare.

În zilele acestea, îi întîlneam deseori în uliţă pe Volodimirîci şi pe Egoruşka. Erau nedespărţiţi. Egoruşka era un flăcău potolit, nu umbla înhăitat cu alţi flăcăi din sat, nu mergea la clacă şi nu bea bragă. Toţi

cei din familia noastră ştiau că tata nu-l înghite de loc pe Volodimirîci, aşa încît era de ajuns numai să-i pomenească numele cineva din casă, pentru ca tata să se facă alb la faţă. De multe ori la amiază, cînd ne găseam toţi adunaţi la masă, bunicul, zîmbind binevoitor pe sub mustăţi, îngîna :

— Ana, mare păcat ! Copiii noştri nu-s prea deştepţi ! Volodimirîci s-a căznit el, săracul, să le toarne ceva învăţătură în cap, dar degeaba, tot proşti au rămas. Cel mai mare ţine morţiş s-arate bătrînilor că el e mai cu moţ...

Tata suferea cumplit din pricina umilinţei, bărbuţa îi tresărea şi zîmbea dulceag, prefăcîndu-se că-l înveselesc glumele otrăvite ale bunicului. Îşi pleca ochii în jos şi îşi freca palmele, întrebîndu-l stăruitor cam ce trebuie să pregătească pentru ca să plece în cărăuşie. Zilnic tata vorbea despre cărăuşie. Avea însă un fel de îndărătnicie plină de cuviinţă ori de cîte ori pomenea despre această îndeletnicire. Bunicul glumea cu dînsul, batjocoritor :

— După capul tău, ai să rămîi fără iţari. Ce zici, Ana, nu găseşti că ar fi nimerit să-l însoţesc la drum ?

Bunica lua de bună vorbele bunicului şi se mîhnea ca o prostuţă :

— Sfîrşeşte odată, taică ! Lasă glumele ! Doar nu-i Vasenka mai nepriceput decît alţii ! Slavă domnului, nu-i primul an cînd pleacă-n cărăuşie şi nu s-a întors niciodată fără cîştig. Pe cîtă vreme, tu te întorceai şi înşelat, şi încurcat în datorii.

Bunica, asemenea unei cloşti, îşi iubea copiii şi le lua apărarea în orice împrejurare.

— Taci din gură ! rostea îmbufnat bunicul. Treburile astea nu se fac cu minte muierească. După care, întorcîndu-se spre tata, glăsuia cu asprime : Pregăteşte-te ! O să pleci cu săniile, iar căruţele o să le pui în sănii.

În aceste zile, tot satul a fost întors pe dos din pricina unor pidosnice întîmplări. Oamenii trăiau, ca de

obicei, în tihnă, statorniciţi în vechile apucături ca urşii în bîrlog. Nici înmormîntările şi nici botezurile nu puteau să întrerupă firul monoton al acestei vieţi. Lenevitul pe cuptor, băile de abur, aerul greu, îmbîcsit de fum, din casă, tăcerea adîncă a satului, afundat pînă-n gît în omăt, toate acestea, apucate încă din vremuri îndepărtate, s-ar fi zis că nu mai puteau fi zdruncinate de nici o putere. Era peste putinţă să te smulgi din această viaţă. Puţini erau cei care se puteau socoti printre cei fericiţi, puţini care puteau părăsi satul : doar cei ce se învredniceau să plătească toate dările, dar şi aceştia puteau fi chemaţi şi aduşi în sat oricînd, din post în post, cu jandarmii. Autoritatea bătrînului tată, puterea cauţiunii solidare îl ţineau pe ţăran în sat ca vita în ţarc. Se simţeau legaţi, fără nădejde de scăpare, de casă, de fîşia sărăcăcioasă de pămînt, de ţinut. Ce se putea întîmpla în această viaţă plicticoasă şi mohorîtă, păzită atît de bătrîni cît şi de obşte, de obiceiul pămîntului, de poliţie, de staroste şi de şeful zemstvei ? Totuşi, întîmplările s-au revărsat deodată, uluitoare, peste satul înţepenit în toropitele lui datini.

Intr-o dimineaţă tîrzie, cînd soarele stacojiu şi tulbure arunca peste zăpada cu umbre albăstrii jucăuşe raze portocalii şi cînd din hornuri se înălţau violete caiere de fum, au intrat în goană nebună trei sănii cu zurgălăi. De prin case au dat buzna, cu feţele înspăimîntate, ţărani, femei, copii. Se ştia că asemenea zurgălăi n-aveau decît săniile autorităţilor, care, de altfel, se abăteau arareori pe la noi prin sat. Săniile au făcut popas în faţa casei de întrunire a starostelui Pantelei, o casă arătoasă ce se afla alăturată de aceea a lui Vanka Iulenkov. Starostele Pantelei, un ţăran cu dare de mînă, cu o barbă mare, neagră, răsfirată pe tot pieptul, cu picioare scurte şi strîmbe, umbla legănîndu-se, cu cuşma sau chipiul trase pe ochi, vorbind întotdeauna în falset, dar demn, aşa cum se cuvenea unui staroste. Rămas de curînd văduv, se însurase cu o fată tînără, ciupită de vărsat, cam prostănacă, dar

tăcută şi ascultătoare, care a intrat în casa plină de copii mai mari şi mai mici a lui Pantelei.

— Numai o proastă poate fi o bună mamă vitregă — glăsuia cu un aer plin de înţelepciune Pantelei, holbîndu-se la vîrful ciubotelor. Una deşteaptă nu s-ar gîndi decît la ea, n-ar pune mîna pe nimic şi-ar fi mai mare paguba.

Pantelei era staroste în sat la noi de un şir de ani, şi toţi sătenii se obişnuiseră atît de mult cu dînsul, încît le-ar fi fost peste putinţă să se gîndească la un alt staroste. Pantelei arenda pămîntul boierului Ismailov, făcea negoţ cu luminări, cu ceară, cu piei, avea maşina lui de dărăcit şi aparat de topit ceară, iar luminările i le făceau fetele bătrîne... Era un staroste care îşi vedea de treabă, colţos şi exigent, totuşi ţăranii îi purtau respect, pentru că dînsul era acela care le lua apărarea şi-i ocrotea faţă de măsurile prea aspre la încasarea birurilor rămase neplătite. Pantelei plătea dările celor săraci şi-şi scotea după aceea banii prin zile de muncă la cîmp sau altfel de munci în curte.

De prin toate părţile au început să răsară bătrîni cu toiege în mîini, aşa cum se cuvenea să vină capii familiilor la întrunire. Săniile erau trase în ograda largă şi acoperită a lui Pantelei. Zgomotul zurgălăilor răsuna necontenit. Ţăranii se îmbulzeau lîngă casă şi pe uliţă, sprijiniţi în bîte şi vorbind de răsuna satul. A venit şi Paruşa, cu un retevei în mînă. Ţăranii se scurgeau de peste tot la adunare. Veneau şi cei de pe malul celălalt, în grupuri sau cîte unul, veneau şi de pe luncă, de prin părţile celor care dărăceau lînă şi din partea vopselarilor. Noi, copiii, nu prea înţelegeam ce se petrecea în jurul nostru şi nici nu ţineam să aflăm ce vorbeau sătenii. Ascultînd clinchetul zurgălăilor, aşteptam nerăbdători să vedem ieşind din casa de întrunire oamenii străini sosiţi cu săniile. De-a lungul uliţei, pe dreapta şi pe stînga stăteau muierile.

Kuzear cel atotştiutor izbutise să se vîre acolo unde era îmbulzeala mai mare. Ne privea, pe mine, pe Naumka şi pe Sioma, cu o mutră diavolească, ca unul

care cunoştea tot tîlcul pentru care sosiseră autorităţile.

— Sîc ! Eu ştiu de ce au venit ăştia !

— Dacă ştii, spune.

— Dacă-mi daţi fiecare cîte un ban, vă spun ! Altfel, puteţi să crăpaţi, că tot nu aflaţi ceva.

— S-o crezi tu ! O să aflăm şi fără tine ! Repede te-nfigi la gologani ! Vezi că-ţi vine coţofana cu ei în cioc !

— Daţi gologanii, că altfel o să vă căiţi. Am dat o fugă pînă-n curte şi am aflat tot de la vizitii. Oho, ce-o să se mai întîmple !

— Mare lucru ştiu vizitiii tăi...

— Daţi gologanii, vă duc şi în casă şi vă arăt tot ca-n palmă. Hai să mergem, Fedka, şi-ai să vezi cu ochii tăi. Dar bagă de seamă, să-mi dai banii !

M-a tras repede de mînecă şi am luat-o împreună la goană, ocolind mulţimea, spre porţile date-n lături. Întîmplarea asta ne-a apropiat, făcîndu-ne din nou prieteni.

Lîngă poartă, Kuzear s-a oprit, aruncîndu-mi o privire şireată. Trase în grabă mănuşa şi scoase din buzunarul cojocelului soios un pisoi mic şi sur, pufos şi care dădea din lăbuţe, mieunînd caraghios din botişorul lui roz.

— Vezi ? Am să leg animalul ăsta sălbatic de coama calului mijlocaş. Ştii, o să turbeze şi o ia din loc, înnebunesc toţi caii şi-o iau la goană.

— Dar pentru ce toate astea ?

— Eh, prostule ! Uite aşa, ca să mai rîdem niţel. O să sculăm tot satul.

Nici n-am avut vreme să ne apropiem prea bine de poartă, că au şi început să se ivească, în grup strîns, autorităţile. În fruntea grupului, cu pieptul scos în afară, într-o şubă neagră cu epoleţi argintii şi o cuşmă turtită pe care sta agăţată o cocardă, păşea un bărbat înalt, cu mustăţi stacojii şi cu ochii holbaţi. Alături de dînsul mergea legănîndu-se Pantelei, într-o scurtă de postav, iar după ei jandarmii, purtînd aceleaşi cuşme

plate, cu cocarde, toţi mustăcioşi, încruntaţi, cu şireturi portocalii petrecute pe după gît, şi, mai în urma lor, cîţiva ţărani de prin alte ţinuturi.

Kuzear, de cum îi zări, îmi şopti în grabă:

— Haide!... Uite, acum nimeni n-o să ne vadă.

Eu însă m-am oprit uimit şi înspăimîntat. Oamenii aceştia mi-au apărut siniştri şi îngrozitor de cumpliţi. Ţăranii şi-au scos cuşmele tăcuţi, încremeniţi. Am dat fuga înapoi pe dealul de zăpadă, acolo unde se găseau copiii. Aici se adunaseră şi flăcăii. Printre ei se aflau Sîgnei şi Tit.

Pantelei, după ce şi-a scuturat cuşma, a prins să strige cu o voce ascuţită ca de muiere:

— Bătrîni, înălţimile lor au sosit pentru birurile neplătite şi pentru plata pămîntului.

Mulţimea a început să murmure speriată, acoperind vocea subţire a lui Pantelei.

Şeful mustăcios, holbîndu-şi ochii, urlă:

— Tăcere, berbecilor! **Ascultaţi!**

Mulţimea se linişti dintr-odată, iar Pantelei prinse din nou să zbiere cu aceeaşi voce piţigăiată:

— Ţărani, a trecut vremea plăţilor. Aţi rămas mulţi datori. Acum vi se va înscrie tot avutul, vitele, ca şi tot ce se va găsi în bătătură.

— Stai, staroste! urlă răguşit şeful mustăcios. Ce-mi torni baliverne? Toţi cîţi vezi adunaţi aici sînt mincinoşi şi duşmani într-ascuns. Trebuie să-i învăţăm minte pe bandiţii, pe escrocii ăştia. Vor pleca de îndată jandarmii prin tot satul, ca să nu le dea răgaz să ascundă cumva vitele sau lucrurile de prin casă. La fiecare zece case vom pune oameni şi vom lua după listă. În piaţa din faţa bisericii vom vinde totul la mezat... Dracu' să-i ia... Notar, citeşte lista!

Spîn, cu gura strîmbă şi cu dinţii lungi ca de rozător, notarul citea familiile celor rămaşi în urmă cu dările. Au auzit numele lui Iulenkov, Kaleaganov, Larivon. Notarul a citit multă vreme, arătînd şi suma care trebuia plătită. Bunicul avea de plătit şi el cîteva ruble.

Lîngă casa lui Vanka Iulenkov a început să se văicărească, urlînd din răsputeri, Akulina, nevasta lui Vanka. Undeva aproape prinse să bocească o altă muiere, mai departe a treia. Bocetul acesta de muieri se întinse încet-încet, cuprinzînd ca un val uriaş tot satul. Gloata începu să bombăne înfundat. Ţăranii priveau buimăciţi în toate părţile. Copiii rămăseseră ţintuiţi locului, fără să priceapă ce se întîmplă. Prin sat lătrau speriaţi cîinii. Mulţimea de ţărani îmbrăcaţi în cojoace cîrpite şi vechi începu să se foiască, să murmure, stîrnind mai apoi un vuiet asurzitor. Cîteva glasuri mai puternice prinseră să zbiere pline de ură şi de deznădejde. Se părea că mulţimea asta îndesată se va năpusti asupra împuterniciţilor cu strîngerea dărilor şi asupra lui Pantelei, lovindu-i cu ciomegele şi cu parii. Dar vocea dogită a şefului mustăcios întrerupse din nou strigătele sătenilor :

— Gura ! Şi începu să latre cele mai murdare înjurături. Ce pui de cîine se încumetă să urle ? Să vie în faţa mea ! Staroste, ce-i cu adunătura asta ? Nu ştii s-o ţii în frîu ?

Sîgnei se uita plin de uimire cînd la mulţime, cînd la jandarmi şi se strîmba de rîs :

— Ah, cum mai hămăie dulăul ăsta !... Apoi către noi : Ei, copii, acum o să-nceapă să gonească de prin ogrăzi oile şi vacile şi-o să dea iama prin lăzi. Acum îi vine apa la moară lui Mitri Stodnev şi lui Pantelei. Dînşii au să tîrguie tot avutul bieţilor ţărani, apoi o să-i gîtuiască !... Se zvoneşte că ei ar fi aranjat toate astea. Titok, fugi repede acasă şi dă de veste muierilor să-şi ascundă boarfele şi să-ngroape samovarele-n zăpadă.

Tit, privind în jur cu faţa schimonosită de frică şi ură, scoborî de pe deal şi, privind cu fereală în jur, porni cu paşi legănaţi spre casă. Lîngă hambarul nostru stătea mama şi Katia, îmbrăcate în cojocele cu mîneci lungi şi înfăşurate-n broboade. Mama plîngea într-un colţ al broboadei, iar Katia stătea îmbufnată, cu faţa împietrită şi, mişcînd repede din buze, îi spunea

mamei ceva care nu vestea de loc a bine. Cînd Tit trecu în goană pe lîngă ele, făcîndu-le semn cu capul spre casă, dînsele o porniră repede după el, privind cu teamă în jur şi trăgînd cu urechea cînd la cele ce se petreceau în adunarea obştei, cînd la bocetele muierilor din sat.

În ograda lui Pantelei prinseră să sune deodată zurgălăii. Mulţimea începu să urle ; ceva căzu cu zgomot, trosnind. Caii, sforăind, o rupseră la fugă în galop, ieşind din ogradă ca turbaţi. Pe poartă zbură una din săniile cu care veniseră autorităţile, pornind ca o vijelie pe uliţă. Pe urmele ei o luară la fugă doi vizitii şi cîţiva ţărani. Mulţimea toată se îmbulzea spre locul unde caii, într-un vîrtej de zăpadă, fugeau înnebuniţi. Şeful începu să urle cît îl ţineau bojocii, vînturînd din mîini, şi am văzut cum s-a pornit să-l burduşească cu pumnii peste ochi, peste măsele pe vătăşelul nostru, un fost soldat, cu sabia prinsă-n şold. Pantelei, cu faţa albă ca varul, stătea în faţa lui plin de cuviinţă, fără cuşmă pe cap, rugîndu-l ceva. Deodată se pomeni cu un pumn în bărbie. Pantelei se clătină şi, cu un zîmbet milog, continua să-l roage închinîndu-se şi strîngînd braţele la piept.

Pe nesimţite, Kuzear s-a apropiat de noi. Hohotind de rîs şi dănţuind cu un aer de mare învingător începu să se laude :

— Sîc ! Aţi văzut cum au întins-o caii, cu sanie cu tot ? Mamă mămulică, au zbughit-o ! Şi ce trosnet ! Am crezut că praful s-alege de mine ! Proştii de vizitii nici n-au băgat de seamă. Trag într-una votcă la măsea. Ştiţi cum am făcut ? Am legat motanul de coamă, lîngă zăbală. Motanul afurisit şi-a înfipt ghearele în gîtul calului, care a început să joace în două picioare şi să zvîrle din copite. S-a izbit mai întîi de un stîlp şi pe urmă a-ntins-o ca vîntul.

Sîgnei, cu ochii holbaţi de mînie, îl apucă pe Kuzear de gît, şuierîndu-i printre dinţi :

— Ah-h ! T-tu !... Marş acasă ! Vai de capul tău ce te-aşteaptă ! Vezi ce se-ntîmplă din pricina ta ?...

Kuzear, după ce se smulse din mîinile lui Sîgnei, cuteză să-l privească obraznic şi, trăgîndu-şi cuşma pe ceafă, rosti plin de mîndrie :

— Încearcă şi tu să faci aşa ceva, dacă eşti în stare, stîngaciule ! Ba o să fac una şi mai şi ! Grozavi mai sînt, au venit cu zurgălăi la sanie ! De n-o să-i ard eu mustăţile şefului cel mare, să nu-mi spuneţi pe nume ! Şi sărind într-un picior, începu sa turuie pe nerăsuflate :

Mutra lui Kiril
Cine a boţit-o ?
Domnii l-au bătut,
Domnii i-au pocit-o...

şi ridică ameninţător pumnul spre mine şi spre Sioma : Daţi-mi gologanii, că vă sparg ferestrele !

Sioma, îndîrjit, se repezi spre el, dar Kuzear o tuli la iuţeală, mistuindu-se-n mulţime.

Şeful da porunci, urlînd năprasnic. Jandarmii, starostele şi vătăşelul, înconjurîndu-l, intrară cu dînsul în curte. Mulţimea începu să se împrăştie, ţăranii fugind care mai de care pe la casele lor, uitînd să-şi mai pună cuşmele pe cap.

Pe poartă zburară în zgomot de zurgălăi săniile : două plecară într-o parte, una în altă parte, iar în a patra sanie se urcă şeful, avînd alături de el pe Pantelei, care sta mai mult într-o rînă. Străbatură în goană uliţa, mistuindu-se după magaziile lui Mitri Stepanîci. Jandarmul, cu sabia la şold, împreună cu doi ţărani, trecu pe lîngă casele lui Pantelei şi Vanka Iulenkov, în vreme ce celălalt jandarm, însoţit tot de doi ţărani, se îndreptă spre uliţa noastră. Înspăimîntat, Sîgnei porni după dînşii.

Eu, cu Sioma ne-am rostogolit de pe moviliţă, gonind de zor spre hambarele casei noastre. În vremea asta, dinspre ograda lui Iulenkov, izbucniră din nou urletele Akulinei. Pe poartă ieşeau în fugă trei oi negre, iar după ele, un ţăran gonind o vacă costelivă.

Akulina se agăţa de coarnele vacii, bocind şi căzînd necontenit. De multă vreme zăcea bolnavă în pat. Acum se ridicase, îngrozită că-i ia vaca, şi, mai mult tîrîndu-se pe lîngă vită, se agăţa neputincioasă cu degetele de coarnele ei, tînguindu-se :

— N-o dau ! Dumnezeul meu ! Văcuţa mea ! Nu v-o dau ! Nu mă lăsaţi muritoare de foame ! Ce ne facem ? O să pierim ! O să murim ! Fie-vă milă, pentru numele lui dumnezeu !...

Jandarmul îi smulse mîinile de pe coarnele vitei şi, înjurînd furios, o îmbrînci în zăpadă. Akulina se făcu ghem, începu să urle, apoi se ridică în genunchi, întinzînd braţele spre vacă. Încercă să se scoale, dar căzu din nou afundîndu-şi faţa-n zăpadă. Vanka, cu capul descoperit, cu faţa schimonosită de mînie, cu cojocul desfăcut, trăgea înapoi vaca de coadă, zbierînd furios :

— Am să-i rup coada, şi de dat tot nu v-o dau ! Ce vreţi să fac ? Să crăp de foame ? Leprelor ! Tîlharilor ! Lăsînd coada vacii din mînă, se apropie buimăcit de ţăranul care-i gonea vita şi-l împinse cît colo : Te omor ! Îţi crăp capul, auzi ?... Hoţilor !...

Pierzîndu-şi cumpătul, se năpusti asupra jandarmului, care întorcîndu-se, îi dădu o lovitură drept în piept.

Mi se părea că pretutindeni se auzeau strigătele ţăranilor şi că a început bătaia.

XIX

Lîngă casa nouă a lui Mitri Stepanîci poposise o sanie cu trei cai, care aveau clopoţei la hamuri. Vizitiul sta singur pe capră, îmbrăcat într-un cojoc, cu hăţurile roşii în mîini. Ceilalţi doi, şeful şi starostele, se vede că se duseseră în vizită la Stodnev. Lîngă poarta lui Sereoga Kaleaganov se proptise înfipt jandarmul, care-şi ţinea fălos sabia cu mîna stîngă, zbierînd intă-

rîtat. În fața lui zăceau, azvîrlite pe zăpadă, un samovar de aramă cu pete verzui și o furcă de tors. Pe poartă ieșea agale o vacă slabă, de culoare roșcată. Agafia nu se văicărea, iar Sereoga tăcea și el, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Cînd însă cei doi țărani au prins să-i gonească vaca, mînînd-o spre locul unde aștepta jandarmul, Sereoga, liniștit, cu o mutră nepăsătoare, ieși pe poartă cu toporul în mînă, căutînd să se apropie de vacă și, cu partea neascuțită a toporului, îi trăsni una drept între coarne. Vaca mugi surd, se clătină, căzu în genunchi și se prăvăli într-o rînă la pămînt, dînd spasmodic din picioare.

— Ce faci, cîine ? urlă cît îl ținea gura jandarmul. Am să te omor, lepădătură !

Sereoga, fără cea mai mică sforțare, îi împinse liniștit mîinile la o parte :

— Dacă ții la viață, jandarule, să nu te prind că faci glume cu mine !

Jandarmul, tremurînd de mînie, se dădu repede un pas înapoi, scoțîndu-și sabia din teacă.

Sereoga, mai mult în batjocură și cu o mutră amenințătoare, rosti :

— Ascultă, tu ăsta de la poliție, să nu crezi că mă sperie tinicheaua ta !

Cu aceeași liniște de pînă atunci îi făcu vînt toporului, care, lovind din plin samovarul, îl îndoi ca pe o albie. Pisă apoi furca de tors în picioare, după care păși în ogradă, fără să mai privească înapoi.

Jandarmul își pierdu cumpătul : cînd dădea să fugă spre Sereoga, cînd se întorcea să-i înjure pe țărani. Țăranii însă se uitau la dînsul liniștiți, scărpinîndu-se în cap și zîmbind pe sub mustăți.

Apucînd sabia în mînă, se repezi din nou spre Sereoga, dar se răzgîndi pe dată și, oprindu-se, începu să-l amenințe cu pumnul :

— Am să te-arestez, banditule ! Au să-ți putrezească oasele-n pușcărie !

Sereoga se întoarse spre el cu toporul în mînă. Jandarmul, căutînd să-și păstreze demnitatea, o luă la

goană spre casa lui Stodnev, privind mereu înapoi. Sereoga se cutremura de rîs, săltîndu-şi barba roşcată, dar ura lui nu se potolea. Ţăranii se dădură stingheriţi mai la o parte din calea lui, privindu-l cu oarecare sfială. Sereoga, întorcîndu-se spre dînşii, îi ameninţă cu toporul :

— Eh ! Deşteptţilor ! Nerozilor ! Îi daţi o mînă de ajutor ca să-l beliţi pe fratele vostru !?... Pe ţăran ?... Dobitocilor !...

Un ţăran cu barba încîlcită, schimbîndu-se mereu de pe un picior pe altul, răbufni cu un aer vinovat :

— Dar ce vină avem noi, omule ? Poate careva dintre noi să nu se supună ? Dă-ţi singur cu părerea : nu sîntem oameni liberi. Ce-ai face tu, dacă ai fi în locul nostru ?

Pe aceşti ţărani eu nu-i mai văzusem prin sat pe la noi. Fără îndoială că erau aduşi de la plasă.

Deodată, în cerdacul înalt al casei lui Stodnev apăru pristavul, zbierînd :

— Să fie arestat, nemernicul ! Să fie arestat şi dus la răcoare ! Să-l ţineţi nemîncat ! Vorbesc eu cu el mai tîrziu !

Doi jandarmi au coborît în fugă treptele cerdacului, luînd poziţie de drepţi în faţa pristavului, care nu mai contenea cu poruncile :

— Să-l arestaţi numaidecît ! Auziţi ? Să-l legaţi fedeleş, jandarmi, m-aţi înţeles ?...

— Înălţimea voastră... — spuse jandarmul mustăcios, făcînd un pas înainte — daţi-mi voie...

— Ce-e-e ? Te întinzi la vorbă cu mine ?...

— Înălţimea voastră, dar dacă o să se împotrivească ? E puternic ca un bivol !...

— Ce-ai zis ? Ce fel de subofiţer eşti dacă te temi de un ţăran ? Nu eşti vrednic să-l strîngi în chingi ? Jandarm eşti, sau muiere ? Marş !...

Sereoga, cu frînghia în mînă, păşea spre ei, după care rosti în batjocură :

— Nu te teme, jandarmule ! Iaca frînghia, leagă !

Aruncă apoi frînghia pe zăpadă şi se întoarse cu spatele la jandarm, ducîndu-şi singur mîinile la spate.

Jandarmii, apropiindu-se de el, se apucară să-i lege mîinile de zor.

Pristavul, mîngîindu-şi favoriţii, lovi cu pumnul în stîlpul cerdacului, răstindu-se la ei :

— Hei, nătărăilor ! Ce-aţi încremenit de frică ? Legaţi-l mai strîns, m-auziţi ? La puşcărie să-i legaţi şi picioarele !

Kaleaganov îi privea semeţ, zîmbind batjocoritor, ca un om pentru care totul s-a sfîrşit şi care nu se mai teme de nimeni.

— Nu mie mi-e frică, înălţimea ta, ci lor, jandarmilor tăi, le e teamă. Iacă, gîndacul ăsta mustăcios a venit în goană pînă la tine să ţi se jăluiască. Şi ţie, pristavule, ţi-e teamă de mine ! Ai dat poruncă să mi se lege picioarele, hai ? Dacă mi-aş pune mintea cu ei, i-aş zvîrli cît colo ca pe nişte mîţe !...

Pristavul îşi holba mereu ochii nedumerit şi, lovind din nou cu pumnul în stîlpul cerdacului, izbucni deodată într-un rîs răguşit.

— Ba-a-nditule ! Adevărat ! Cu toate că eşti un nemernic, darrr-rr... eşti viteaz ! Lăsaţi-l slobod ! Va merge nelegat.

Kaleaganov, cu acelaşi neschimbat zîmbet batjocoritor, porni înaintea jandarmilor.

Grişka Şustov, vătăşelul, un ţăran înalt, îmbrăcat cu cojoc şi avînd sabia prinsă-n şold, cu pîslari noi şi cu locuinţa de partea cealaltă a satului, veni de asemenea şi la noi acasă. Fusese şi el soldat. Era în slujbă numai de cîţiva ani. În răstimpul ăsta îşi clădise o casă, făcîndu-şi rost şi de doi cai. Îi mersese vestea prin sat că-i de o neîntrecută iscusinţă cînd e vorba de stors birurile de la ţărani. Îl trase deoparte pe tata şi-i şopti în taină ceva. Tata, mulţumit şi vesel, se strecură degrabă în casă, după care nimeni nu-şi mai făcu drum pe la noi.

În tot satul vuiau acum bocetele femeilor, hăulitul cîinilor şi zbieretul turbat al ţăranilor. Pe cotitura care ducea spre biserică erau mînate oile şi cîteva vaci. Mai apoi trecură două care încărcate cu lucruri. Păşind ţanţoş, pristavul trecu pe lîngă casa noastră, luînd calea spre biserică. De o parte îl întovărăşea Mitri Stepanîci, care păşea plin de cuviinţă, dar şi de demnitate, îmbrăcat într-o scurtă de blană, purtînd pe cap o cuşmă de astrahan, iar în picioare cu vestiţii lui pîslari cu picăţele şi carîmbi înalţi. De cealaltă parte mergea legănîndu-se Pantelei.

Oamenii petrecură ziua întreagă cu sufletul la gură şi în spaimă, apăsaţi de năpasta ce se abătuse peste capul lor. Nimeni din cei mai vîrstnici nu cuteza să iasă din casă : se sfătuiau în taină prin unghere, trăgînd cu urechea cînd spre uşă, cînd spre fereastră. Numai bunicul plecase de multă vreme cu un toiag în mînă, uitînd să se mai întoarcă. Bunica îşi ştergea într-una ochii cu şorţul, jeluindu-se :

— Doamne, doamne, ce prăpăd s-a năpustit pe capul oamenilor ! I-au nenorocit pe bieţii oameni ! Unora le-au luat vitele ! Ce-au să facă acum ? Doar moartea le-a mai rămas. Îi mănîncă de vii nevoile ! Uite, tot aşa au venit şi acum trei ani : s-au repezit ca lăcustele asupra vitelor, asupra lucruşoarelor din casă. Primăvara au început să pice bieţii oameni ca muştele. Ziua, şi mortul ! Dădeau ortul popii din pricina burţii : mîncau pleavă şi rădăcini. De copii, nici să nu mai vorbim, parcă au fost şterşi cu măturoiul de pe faţa pămîntului. Deşi caii n-au fost luaţi, erau totuşi o povară pentru ţărani, căci nu aveau cu ce să-i hrănească. Toate nuielile gardurilor şi toată lemnăria ieslelor au fost roase de bietele dobitoace. Pînă la urmă tot crăpau. Tot aşa are să fie şi acum. Unde s-o fi dus bunicul ? Vai, cum mi se mai zbate inima ! De nu ne-ar paşte şi pe noi vreo nenorocire ! Scapă-ne, doamne, apără-ne şi ne miluieşte !

La cîtăva vreme de la plecarea bunicului se făcu şi tata nevăzut, după care urmă Sîgnei. Tit, tăcut şi

închis ca de obicei, dispăru prin ogradă, trebăluind pe lîngă hambar şi privind hoţeşte cînd într-o parte, cînd în alta. Pe furiş se strecură spre beci. Ştiam bine că, sub acoperişul beciului, Tit îşi dosea toate lucrurile pe care dorea să le păstreze numai pentru dînsul. Întocmai unei coţofene, îi plăcea să adune orice nimicuri, orice mărunţiş, şi să le dosească în locuri ştiute numai de dînsul. Dornic să văd ce face, îl pîndeam uneori urmărindu-l îndeaproape, dar el mă apuca repede de gulerul cojocelului şi, ca un zgîrcit prins asupra faptului, mă arunca înfuriat afară din hambar sau din beci.

— Pleacă de aici! Îţi smulg tot părul! Ce-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala, ca un hoţ! Ce-ţi trebuie?

Ca să-l înduplec, îngăimam în şoaptă:

— Am dibuit şi eu foarte multe lucruri. N-ai vrea să ţi le-aduc? Cuie, nasturi, potcoave... Am şi un ban vechi.

Ochii lui Tit, întotdeauna plini de bănuială, se aprindeau de o lacomă lumină:

— Adu-mi tot ce găseşti, auzi? Să nu te prind că mai dai şi altora. Mie, numai mie să-mi aduci ce aduni, dar să nu spui nimănui, înţelegi? Cînd am să mă-nsor, o să am lucrurile mele. Am să mă despart cu gospodăria. Atunci să vii la mine şi am să-ţi dau să bei ceai. Tatăl tău vrea să plece aiurea. Dar eu vreau să am casa mea. Cînd m-oi gospodări la casa mea, am să muncesc şi am să mă îmbogăţesc.

Rîdea fericit, visînd la cine ştie ce alte bucurii ale lui.

Meşterind o greblă, Sioma stătea singur în casă, pe un scăunel de cizmar, mulţumit că nu-l mai ciocăneşte nimeni la cap. Cînta fără grijă, cu o voce falsă, un cîntecel.

Mama a lipsit toată ziua de acasă. Ceruse îngăduinţa să-şi petreacă ziua la bunica Natalia, care era bolnavă şi de care se cuvenea să aibă grijă, ca nu cumva, trecînd şi pe la dînsa „tătarii", să i se întîmple cine ştie ce pacoste.

Iar Katia o zbughea mereu din casă, însufleţită şi nerăbdătoare, fluturîndu-şi mîneca goală a caţaveicii şi strigînd din uşă :

— Vin îndată, mamă ! Dau fuga să aflu ce se mai petrece pe la vecini.

Bunica gemea amărîtă în bucătărie :

— Nici unul nu te-ajută ! Toţi au luat-o din loc. Parcă i-a bătut vîntul. Priveşte : vaca nu-i adăpată, oile nu sînt hrănite ! Doamne, ce năpastă pe capul nostru !

Eu, după ce-am hrănit vitele şi după ce-am adăpat vaca, am fugit în curtea din dos şi am privit spre partea de dincolo de rîu. De pe dealuri, pe drumurile de sanie, erau gonite oile şi văcuţele ; după ele veneau în stol muierile, tînguindu-se cu voci ascuţite, ţipînd, şi ţipetele lor erau asemenea bocetelor de înmormîntare. Se părea că întreg satul era învăluit într-un linţoliu care avea tainica putere de a face casele mai mărunte, mai strînse şi oarbe. Şi casa bunicii Natalia parcă se afundase mai adînc în deal.

Prin curtea bisericii vacile umblau răzleţe, iar oile parcă erau căpiate. Lucrurile stăteau răsturnate în grămezi, iar pe lîngă care aşteptau, strînşi în pîlcuri, ţărani şi muieri. Eu mă lipisem de gard şi mă zgîiam la oiţele care behăiau, la vacile care răgeau moarte de foame, la oamenii fără cuşme şi la femeile care plîngeau îngrămădite lîngă pridvorul bisericii. Ţăranii vorbeau toţi odată. Cineva zbieră cu o voce străpungătoare, după care mormăi ceva notarul, urmat de pristav, cu glasul său de cîine răguşit.

O mînă cu degetele reci, subţiri şi aspre mi-a acoperit ochii. L-am ghicit îndată pe Kuzear. Numai el avea iscusinţa să se apropie fără să prinzi de veste.

— Kuzear, băiatule, te-a căutat jandarmul să te bage la răcoare. O să te omoare-n bătaie, să vezi !

Luîndu-şi mîna de pe ochii mei, rosti rîzînd :

— La naiba ! Lasă, le mai arăt eu lor !

— Ce crezi că poţi face ? Nici nasul nu-l poţi scoate afară acum.

Ochii lui căprui s-au înfipt asupra mea ca nişte suliţe. Îi jucau în cap strălucind întocmai ca ai satanei. Era limpede că iar pusese ceva la cale.

— Vrei o probă? Hai cu mine!

Am sărit gardul şi am gonit spre casa de rugăciune, apoi spre puşcărie, unde era închis Kaleaganov.

Kuzear, nerăbdător, îşi lipi în grabă faţa de gemuleţ:

— Nene Sereoga, nu te lăsa! Te apără Mitri Stepanîci. Am auzit cu urechile mele, lîngă biserică.

Dincolo de perete răsună vocea înrăită a lui Kaleaganov:

— Vai de capul meu dacă mă apără Stodnev! A pus ochii pe casa şi pe ograda mea. Îi stau pe inimă...

— Eu le-am făcut-o: am pus caii de la sanie pe goană. Ai să vezi cu ce-o să le mai viu de hac!...

Kaleaganov rîse răguşit, apoi tuşi:

— Dă-i 'nainte, Vanka, nu te lăsa!

— Atîta rău! Cîntă, nene Sereoga, cîntă!...

Sereoga rîse din nou.

— Cîntă, dacă vrei să nu crăpi!

Pe urmă am rupt-o amîndoi la fugă spre biserică, de-a lungul gardurilor, pe lîngă pompierie. Am ajuns în dosul bisericii. Spre noi se întindeau flămînde boturile catifelate ale vacilor şi ale oilor.

Kuzear scoase în grabă din pîslari un băţ ascuţit, cu care, dînd o lovitură puternică în gardul bisericii, rupse o scîndură putredă, făcînd o spărtură. Cînd gaura se lărgi mult, Kuzear scoase din buzunar o bucată de pîine şi o întinse îmbiind oile:

— Oiţă, oiţă! Hai, vin oiţă, vin! Şi izbucnind în rîs, îmi spuse: Ai văzut? Acuşi or să iasă toate oile. O să le vezi împrăştiate-n tot satul.

Nici n-am avut vreme să ajungem la hambarul pompieriei, că oile şi dădură năvală prin gaura deschisă-n gard şi, după ele, o luară razna şi alte oi ce păşteau răzleţe pe lîngă biserică. În îmbulzeală, dobitoacele rupseră gardul putred, care se făcu ţăndări. Doi viţei, unul roşcat şi celălalt pestriţ, goneau după oi, cu cozile ridicate. Patru vaci păşeau şi ele agale: una din ele, de

culoare neagră, se îndrepta spre noi, celelalte trei coborau de pe deal spre rîu. Oamenii începură s-o ia la fugă, dînd din mîini. Noi ne-am tîrît în grabă prin zăpada care acoperea cărăruia ce ducea spre casa noastră. Am sărit gardul, vîrîndu-ne în claia de paie adunată lîngă gard. Ţăranii fugeau după oi, după viţei şi după vacile care goneau în galop, cu cozile bîrzoi.

Eu şi Kuzear rîdeam în hohote de ne prăpădeam, tropăind de mulţumire din picioare.

Dinspre biserică, pe cotitura rîului ce ducea spre uliţa noastră, venea un grup de ţărani. Încă de departe l-am zărit pe bunicul, iar în spatele lui, cu capul întors spre umăr, păşeau tata, Filaret şi Sîgnei. Se vedea cît de colo că rîdeau şi ei.

Am rupt-o apoi la fugă. Kuzear, făcîndu-mi semn cu mîna, ieşi pe poartă. Se opri în loc şi, punîndu-şi palmele pîlnie la gură, începu să strige, după ce mai înainte se uită în dreapta şi-n stînga :

— Hei, aţi văzut cum au luat-o caii la goană, cu sanie cu tot ?... A tulit-o cu pisoiul pe după gît !... Vreau să văd cum îl scot, că-i legat. Pînă la Vîselki... cale de zece verste... a zburat ca vîntul.

N-am apucat să-l întreb de unde ştie : Kuzear o luase la sănătoasa de-i sfîrîiau călcîiele şi coti repede după magazia lui Stodnev.

Eu am intrat în casă, m-am dezbrăcat şi m-am cocoţat pe cuptor. Katia stătea în uşa bucătăriei, pălăvrăgind repede şi înfocat, dînd amarnic din mîini. Nici ea şi nici bunica n-au băgat de seamă că am intrat în casă şi că m-am aciuat pe vatră. Sioma nu mai era în casă.

— Vai, mamă, ce-i pe afară ! Vanka Iulenkov a fost bătut măr şi urlă ca un viţel ! Pe Akulina au dus-o pe braţe în casă. Bieţii oameni ! Nimic nu le-a mai rămas ! A venit şi mătuşa Paruşa, i-a dat la o parte şi pe vătăşei, şi pe ţărani, şi a strigat : „Lua-v-ar dracu' să vă ia de tîlhari ! De ce vă bateţi joc de oameni ? După ce că i-aţi lăsat săraci lipiţi pămîntului, îi mai şi chinuiţi ? Ştergeţi putina, că altfel..." şi s-a repezit cu furca spre ei.

— He-hei ! De cînd o cunosc ! o întrerupse bunica, a cărei voce parcă întineri amintindu-şi de trecut. Eram prietene bune în tinereţe. Afurisită fată mai era Paruşa ! Dar ce caracter ! Pînă şi flăcăii se temeau de ea. La joc era fruntea. Cînd au luat-o la curtea boierească, în odaia slujnicelor toţi boierii vecini veneau s-o vadă şi care mai de care se-ntrecea s-o cumpere. Boierul nostru însă rîdea şi striga : „Fata asta este un voinic. Am să-i găsesc un soţ potrivit, ca să-mi nască feciori ca şi dînşii, care să-mi muncească unul pentru zece". Numai că boierul a greşit, nu şi-a putut ţine vorba, pentru că i-a dat un bărbat mic de statură. Ca să-şi rîdă de el, îl purta în braţe.

Bunica rîse, dar rîsul ei aducea mai mult a geamăt.

— Lasă poveştile astea, mămuco ! îi tăie vorba Katia, care izbucni şi ea în rîs. El, bătrînul, a murit... ca neoamenii : a plecat la arie şi a îngheţat !

În casă a intrat bunicul şi după el tata, smulgîndu-şi gheaţa din barbă şi mustăţi. Bunicul rînjea mereu, batjocoritor.

— Ce rîsul naibii !... S-aduni tu toate vitele laolaltă, iar ele să rupă gardul şi... pe-aci ţi-e drumul ! Era putred gardul ; le-a fost uşor. La început, oamenii n-au băgat de seamă. Pristavul, Mitri şi Pantelei au început tîrgul. Muierile urlau cît le ţinea gura, ţăranii se cruceau, iar vitele... cu cozile proţap, au rupt-o la fugă. Ce-am mai rîs !...

Tata rîdea pe sub mustăţi, istorisind şi el pe acelaşi ton cu bunicul :

— Era isteţ pristavul ! Sărea cu pumnii la fiecare. Mitri Stepanîci l-a liniştit : „N-ai teamă, voi aduna totul întocmai cum stă scris pe listă. Poftim la mine la masă".

„Nimeni n-a văzut ! Bravo nouă !" — mi-am zis în gînd, parcă simţindu-mă cu cîţiva ani mai mare.

Nu-mi mai era teamă de nimic. Mi-am scos capul din cojocul în care mă-nfundasem. Kuzear începea să-mi

apară acum mai puternic şi mai deştept decît însuşi pristavul.

— Unde-s copiii ? întrebă bunicul, plin de voie bună. Mi se pare că o cam zbughesc toţi, care-ncotro.

— Nu-i adevărat, sînt aici ! am strigat eu, de pe cuptor, izbucnind în rîs de bucurie că nimeni nu mă zărise.

— Cum te-ai strecurat ? strigă Katia, uimită. Eu şi cu bunica ne dădeam de ceasul morţii să aflăm pe unde eşti, şi tu cloceşti pe vatră !

— Ba mie îmi tremura inima de frică să nu-l cotonogească careva pe uliţă şi împieliţatul se coace pe cuptor, la un loc cu gîndacii — gemu bunica.

— Am văzut tot ce s-a-ntîmplat — m-am grozăvit eu. Abia adineauri m-am întors. Mama e la bunica Natalia, a rămas la ea s-o îngrijească, că îi e tare rău...

Tata se aşeză în colţul mesei şi începu să-şi frece ochii. Eu ştiam că atunci cînd tata îşi freca ochii, însemna că se fereşte să întîlnească privirile bunicului. Deodată izbucni în rîs :

— Ei, ce l-au mai repezit pe Volodimirîci, tată ! A făcut drepţi soldăţeşte în faţa pristavului şi i-a grăit răspicat : „Daţi-mi voie, 'nălţimea voastră, să tîrguiesc vaca Iulenkovilor. Ce preţ o să cereţi, sînt gata să plătesc". Comisarul însă s-a întors spre el, hămăind ca un cîine : „Cine eşti ? La ce-ţi trebuie vaca ?" „Pentru gospodărie, înălţimea voastră. Eu sînt soldat, am fost luptător. M-am luptat vitejeşte şi am căpătat crucea Sfîntul Gheorghe." „A ! Erou ! a rostit comisarul. Salut pe cavalerul crucii Sfîntul Gheorghe ! Hai, scoate cinci ruble şi cară-te cu ea !"

Bunicul se întinse pe laviţă, puse capul în poala bunicii şi aţipi mulţumit. Bunica începu să-l pieptene încet, cu un pieptene de lemn, şi să-şi depene degetele prin părul lui.

— Cu toate că Volodimirîci este fumător, hoinar şi eretic — rosti bunicul, deschizînd puţin ochii — totuşi e un om bun. Îl cunosc de-un car de vreme. Tu însă, Vaska, scoate-ţi din cap neghiobiile. Te-a învăţat el

minte, dar dacă o mai fi ceva, iar ai să rămîi printre nerozi.

Tata se sculă tăcut şi ursuz. Îşi luă cojocul din cui şi, aruncîndu-şi-l pe umeri, ieşi din casă.

— Mai bine l-ai lăsa să plece, tată — glăsui bunica. Guri sînt multe, iar pămînt numai pentru o brazdă.

Bunicul însă sforăia de se cutremura casa. Se părea că din pricina sforăitului se clatină pereţii şi cuptorul cu gîndacii, care fugeau năuciţi şi speriaţi în toate părţile.

XX

Iulenkov şi-a dus din nou vaca în grajd. Seara, cînd stăteam cu toţii la masă, a venit la noi şi ne-a spus, mai mult hohotind şi dînd din cap:

— Am năvălit în casă... am plîns de m-am uscat. Deodată îl văd pe Volodimirîci că mi-o aduce pe Pestriţa mea de coarne. „Vanka, strigă el, ia-ţi lighioana! Dacă mai întîrziam puţin, crăpa pe drum. Dă-i demîncare şi de băut." Muierea mea sta lungită şi gemea îndemnîndu-mă: „Du-te şi aruncă-te la picioarele lui Volodimirîci şi mulţumeşte-i!" Am fugit degrabă şi m-am trîntit la picioarele lui. Dar deodată m-a apucat mînia şi am început să zbier: „Fiindcă mi-ai adus vaca, o să mă închin în faţa ta de o sută de ori, dar pentru că m-ai înjosit, o să te bat. M-ai făcut cerşetor! M-ai miluit! M-ai înjunghiat fără cuţit! Acum, oricine o să mă arate cu degetul: „Cerşetor! Cerşetor! Fiul vacii!"

Bunicul a aruncat asupra lui o privire aspră şi, ridicînd din sprîncene, îi spuse:

— Dacă eu aş fi fost în locul lui Volodimirîci, te-aş fi apucat de păr şi te-aş fi pus să-mi săruţi pîslarii. Ce te-ai fi făcut fără vacă? Ai fi crăpat de foame cu Akulina ta cu tot.

Vanka se foi, sări pe laviţă şi începu să strige dînd din mîini :

— Dar bine, unchiule Foma, cinstea e mai de preţ decît banul. Un nume cinstit e mai căutat decît un uger de vacă. Dacă aş fi ca tine, m-aş jăli de ciudă. Eu am un „nadel", sînt stăpîn !

— Grozav lot ! Încape-n buzunar !...

Sîgnei, vesel, îl înţepă şi el :

— Cinstea ta, Vanka, nu face doi bani ! Nu cumva e vorba despre tine în cîntecul ăsta ?

Şedea Vanea pe divan
Şi bea ceai dintr-un stacan...

Vanka se foia dînd din coate. Întinse mai întîi un picior, apoi pe celălalt, şi apucă să grăiască cu mîndrie :

— L-am tăiat ! L-am dat gata ! A văzut el că Iulenkov nu se lasă cu una, cu două ! A clipit mirat din ochi, apoi a intrat în casă şi s-a pus să sporovăiască cu Akulina. Nu-i da mîna să mai tăifăsuiască cu mine. Se simţea prost că-l ruşinasem faţă de lume. S-a apropiat de muierea mea şi i-a spus mormăind : „Akulino, am răscumpărat vaca. Păzeşte-o ! Află însă că la nerodul tău mi-e silă să mă uit !" Ţi l-am aranjat eu. Dar ce poţi cere mai mult unei muieri ? A început să se tîrască pe jos, sărutîndu-i picioarele. „Toată viaţa am să mă rog lui dumnezeu pentru tine, să te păzească de ceasul rău şi de năpastă !" El însă a ridicat-o ca pe-o găină — s-a sfrijit de tot — şi a pus-o pe pat, spunînd : „Şi pentru ce, Akulino, ţi-ai prăpădit viaţa lîngă prostănacul ăsta ? Eh ! Femeia noastră rusă !"... Rosti aceste vorbe şi părăsi casa. Eu am alergat după el. Îl vedeam cum îşi şterge lacrimile.

Bunica a suspinat adînc şi şi-a făcut cruce :

— Doamne ! Ce om ! Dar moare în credinţă necurată !

Dar deodată văd că Vanka îşi pierde curajul. Cu genunchii îndoiţi se îndreaptă spre uşă, sprijinindu-se cu spatele de pervaz :

— Sărăcia m-a mîncat, vecinilor! Aş vrea să mă culc şi să nu mă mai scol. De foame, Akulina se va despărţi de suflet. N-am nici o bucată de pîine. Şi vaca o să-mi moară de foame.

Dădu din mînă şi ieşi fără să-şi pună căciula în cap.

Tata tăcea ursuz. S-ar fi zis că nu-l ascultase de loc pe Vanka Iulenkov. Îl dispreţuia şi nu punea nici un preţ pe el, dar se vede totuşi că vorbele lui Vanka i-au dat de gîndit.

— Şi cui i-a făcut binele? Unui prost fără nici un rost! mormăia bunicul. Auzi, cinci ruble întregi!

— I s-a făcut milă de femeie, nu de el — adăugă cu o voce bolnăvicioasă bunica. Toată viaţa s-a chinuit biata Akulina, cu bezmeticul ăsta! Bine că a dat domnul s-o apere măcar un om străin!

Mama stătea pe marginea laviţei, alături de mine, şi tresărea.

Bunicul vorbea cu isonul lui sfătos:

— Binele trebuie făcut cu socoteală, gospodăreşte. Binele atrage cîştigul! Ce rost are să semeni binele-n vînt? Ce tot îi dai cu „Akulina! Akulina!" Şi ea-i c-un picior în groapă, prăpădita! Copiii i-au murit toţi.

— Şi ce femeie deşteaptă şi cu judecată e Akulina! rosti bunica, jelind-o. Cu toate că Vanka e slab şi fluşturatic, a izbutit nerodul, să-şi oftice muierea. În timp ce ea-i purta lui de grijă, deşi era bolnavă, copilaşii mureau, care de burtă, care de gît. Praf s-a ales de tot!

Tata a încheiat, posomorît:

— Volodimirîci ar face bine să nu-şi mai bage nasul unde nu-i fierbe oala. De prea multă minte ce are, umblă în zdrenţe şi cu desagă şi fără nici un cîştig! Fiecare casă îşi are duhul ei! Şi Vanka Iulenkov, cu toate că-i un prost, trăieşte după cum îi e năravul.

Bunicul îl privi dintr-o parte şi, încruntîndu-se, grăi cu asprime:

— De-aia tu şi cu Vanka plătiţi cu capul năravurile voastre!

În casă năvăli greoi unchiul Larivon. Se închină de trei ori, dînd straniu din capul său zbîrlit. Barba-i stufoasă i se afundase în gulerul cojocului. Era treaz.

— Bine v-am găsit sănătoşi! spuse el şi începu să-şi smulgă ţurţurii de gheaţă încîlciţi în mustăţi. Să nu vă fie cu supărare, dacă am picat la o oră atît de tîrzie. Am venit la cuscrii şi la cumnatul surorii, ca să ne întristăm şi să ne bucurăm.

Nici bunicul, nici tata nu-l iubeau, ruşinîndu-se de el pentru că era un beţiv de pomină şi om încăpăţînat. Tata n-a mai călcat pe la el din ziua căsătoriei, şi nu ţin minte să se fi dus vreodată la bunica Natalia. Dar Larivon nu era supărat pe dînsul şi parcă nici nu lua în seamă înstrăinarea tatii. Venea întotdeauna la noi de sărbători singur, fără Tatiana, pe care n-o lăsa să iasă din casă, de parcă ar fi fost o bleagă.

Larivon îşi desfăcu cojocul scurt, îşi scoase barba şi o bătu de vreo două ori, scuturînd-o ca pe un fuior.

— Pe mine, cuscre, dumnezeu m-a miluit. Am plătit partea mea boierului. Am primit pentru Maşa de la Maxim 12 ruble în cap. Dacă n-aş fi luat-o de la curtea boierească, toate vitele mi-ar fi fost ridicate. Mîine o s-o duc la biserică, la popă, spre mai multă siguranţă. De-asta am venit la dumneavoastră, ca să vă fac o rugăminte — şi s-a închinat adînc în faţa bunicului şi în faţa bunicii, apoi în faţa celorlalţi. Binevoiţi să veniţi la nuntă, să petreceţi cu cinste şi demnitate. Iar pe tine, soră Nastenka, am să te rog s-o petreci pe Maşa, să boceşti cu ea şi să te bucuri. Iar lui Vasili Fomici, după cuscrul Foma şi cuscra Ana, o să-i dau cea mai mare cinstire.

— Cum să faci nuntă, netrebnicule, cînd oamenii au fost năpăstuiţi? În toate casele numai plînsete, parcă pretutindeni ar fi morţi...

— Înadins fac aşa, cuscre Foma. O să trec şirul de căruţe cu clopoţei şi cu basmale la arcuri prin tot satul. În lacrimi nu poţi îneca amarul, amarul numai în băutură dănţuie şi cîntă.

Katia începu să-l ațîțe pe Larivon :

— De ce-o măriți pe Mașa înainte de vreme ? Are să fugă de la tine și tot n-are să se mărite cu Filka.

Larivon, cu o liniște care te înfiora și cu turbare în ochi, îi răspunse încet și blînd :

— Katenka, fată dragă, voi trebuie să fiți domesticite ca iepele tinere : înhămate la căruță, și atunci o să fiți toată viața potolite.

Larivon semăna aidoma, atît la chip cît și la păr, cu Ioan Botezătorul de pe icoane. Botezătorul a fost pesemne un țăran tot atît de puternic și de neînduplecat, cu aceiași ochi aprinși în clipele de mînie și tot atît de mîngîietor în clipele de înduioșare. În Larivon totul era nestatornic și inegal. Acum îl vedeai că ține în brațe copiii, îi sărută, îi mîngîie și, cu o voce cîntată, le spune vorbe gingașe. Copiii se jucau, își vîrau fețișoarele în pieptul lui lat, își încurcau mînuțele prin barba lui, în timp ce el rîdea blajin, strigînd nevestei :

— Taniușka, draga mea, vino-ncoace, maică, și uită-te ce copii minunați avem !

Și începea să-și mîngîie nevasta și s-o drăgostească cu lacrimi în ochi. Ieșind însă în curte și văzînd cum calul, flămînd, îi roade adăpătoarea, începea să-l bată cu tot ce-i cădea în mînă. Totuși era gata să-și dea ultima bucată de pîine, vita, grînele, oricărui vecin, dar era gata să le spargă geamurile la toți cînd îl apucau toanele.

Larivon îmi stîrnea sentimente ciudate : îl iubeam ca pe un om bun, dar mi-era frică de el ca de-un tîlhar.

În familie toți se temeau de el.

Și de data asta, toți îl priveau cu neliniște, așteptînd dintr-o clipă-n alta să-i uimească cu vreo trăsnaie. Deodată mă apucă de subsuori și mă aruncă spre tavan :

— Uite nepoțelul meu scump !... Era gata să mă-njunghie la bunica Natalia ! Ce se mai ruga de duhul casei : „Ajută-mă, moșule, duh bun !“ Băiețelul meu drag ! Comoară neprețuită ! Am fost înfrînt, prostul de mine !...

Apoi îmi înfundă faţa în barba lui şi începu să mă sărute în creştet şi pe obraji. Pe urmă m-a aşezat pe podea, după care nici nu m-a mai luat în seamă.

— După nuntă plec în cărăuşie, cuscre Foma ! Ia-mă cu tine, Vasea. La primăvară, după semănat, am să plec pe jos spre Volga. Nu mai am nimic de făcut în sat. O să încarc şlepuri sau o să trag cu năvodul pe Caspica. Pot să muncesc cît un taur. Aici îmi sînt mîinile legate, nu mă simt la largul meu.

Noi toţi în jurul lui păream mici, speriaţi, copleşiţi. Însuşi bunicul icnea şi se uita la el cu teamă, cu coada ochiului. Mama sta sprijinindu-şi capul de fuior, fără să spună un cuvînt. La întrebarea dacă va veni la nuntă, ea răspunse abia auzit :

— Cum va hotărî tata şi mama ! Cum porunceşte Fomici !

Numai Katia a strigat cu duşmănie :

— Nu te du, cumnată ! Cuscrul Larivon a bătut-o pe Maşa, iar tu te duci să dănţuieşti şi să-i ajuţi cînd îi pune ştreangul de gît ?...

— Huleşte ! Iapa brează ! zbieră la ea bunicul. N-o pizmui. Ca mîine o să-ţi punem şi ţie ştreangul ăsta de gît ! Ai răbdare !

Katia strînse cu ciudă din umeri şi întrebă în batjocură :

— Unde e mireasa acum, mă Larivon ? N-ai legat-o cumva de stîlp ?

Larivon se lăudă blajin :

— Am închis-o-n hambar. Acolo e cam frig, ce-i drept, dar am aruncat cojocul şi şalul pe ea.

Dimineaţa răsunară clopoţeii. Toţi ne-am aruncat spre geamurile îngheţate şi, prin ochiurile tulburi, rotunjite de răsuflarea noastră caldă, am văzut două sănii. Fiecare mijlocaş avea cîte trei clopoţei strălucitori la arc, iar caii lăturaşi aveau cozile înnodate.

În sania din faţă stăteau Larivon şi o babă îmbrobodită cu un şal înflorat, iar între ei Maşa, cu obrazul ca de moartă, semănînd mult cu Larivon. Atît Larivon cît

şi baba o ţineau de subsuori. În cea de-a doua sanie erau grămădite fetele, care bălăbăneau din picioare.

Mama începu să plîngă şi multă vreme n-a plecat de la geam. Îi curgeau lacrimile şiroaie pe obraji, dar ea nu le ştergea. Pe faţă îi încremenise o expresie plină de supunere şi de jale. Iar eu nu puteam înţelege de ce plînge atît de amar, cînd ea însăşi stăruise pe lîngă bunica Natalia ca s-o dea pe Maşa după Filka Susin. Multă vreme m-a chinuit această întrebare, la care, mult mai tîrziu, după ce-am trecut prin multe încercări şi multe chinuri, cum a trecut şi dînsa în amărîta ei viaţă, am înţeles că plîngea atunci nu numai tinereţea Maşei, ci că-şi plîngea propria sa viaţă, înmormîntată pentru totdeauna. Maşa însă nici nu şi-a întors privirea spre geam ; o socotea pe mama un duşman de moarte.

A fost adus popa din Kliuci şi, în biserica îngheţată şi neîncălzită, popa, cu patrafirul pus deasupra cojocului, i-a cununat repede pe tineri, cu toate că Maşa ţipa în biserică cît o ţinea gura.

Peste vreo două zile, Maşa a fugit de la Filka. Maxim, starostele Pantelei, vătăşelul şi Filka s-au dus la Larivon, unde n-au găsit-o ; nu era nici la bunica Natalia. S-au dus şi la curtea boierului, unde cucoana i-a făcut de ocară. Cum au îndrăznit să vie la ea ? Cum s-au putut gîndi că Maşa s-ar putea ascunde acolo ? Dacă ar fi venit, ar fi trimis-o de îndată la casa soţului.

Au găsit-o după douăzeci şi patru de ceasuri la Kazaciha, o fată bătrînă şi cocoşată. Se ascunsese în hambar, într-un butoi gol, sub nişte cîrpe. Starostele şi vătăşelul au băgat-o pe Kazaciha la închisoare. Maxim a dus-o pe Maşa acasă, trecînd-o de-a lungul satului cu hamul pus de gît, iar pe Filka l-a pus s-o mîne cu varga din spate.

Pantelei le-a condus pînă la casa lui, de unde s-a despărţit de ele, îndreptîndu-se spre poartă. Un grup de muieri, flăcăi şi copii le-a făcut alai pînă la poarta casei.

Mie mi se rupea inima de mila Maşei şi plîngeam ascunzîndu-mă în fundul ogrăzii. Noaptea mă trezeam

din pricina visurilor groaznice. Bunica mă strîngea atunci la pieptul ei şi gemea duios :

— Închină-te ! Te chinuieşte duhul casei ! Fă-ţi rugăciunea !

Tremurînd de teamă, îndrăzneam s-o întreb despre Maşa :

— Cum trăieşte ea printre străini ? Pentru ce au dat-o cu sila ?

Bunica mă liniştea ca pe un copilaş :

— De ce te frămînţi, prostuţule ? Toate fetele sînt date în căsătorie aşa. Trăiesc şi se obişnuiesc. Aşa e datina pămîntului. Aşa a vrut dumnezeu să fie.

— Dumneata spui că dumnezeu e bun şi că-i iubeşte pe toţi, atunci de ce-i chinuieşte pe oameni ?

— Ce-i cu tine, păcătosule ? Cum se poate să vorbeşti astfel de dumnezeu ?... Dacă o auzi tata sau bunicul, o să fie vai şi amar de tine !

— Dar oare dumnezeu nu aude totul ?

— Taci, gură spartă ! Cu tine intră omul în păcat dacă te ascultă ! Ce drac te-o fi trăgînd de limbă ? Se spune că toţi cei care iau în deşert numele domnului sînt spînzuraţi de limbă în iad. Sau îţi apucă limba cu cleştele şi ţi-o bate în cuie de tavan, şi stai aşa, atîrnat, în vecii vecilor !

Ameninţarea bunicii băga o spaimă grozavă în mine ; îmi închipuiam o hrubă plină de fum ca o fierărie, şi mulţi diavoli cu trupuri de cîine, cu coarne, murdari, cu ochii roşii, dogoritori. Îi auzeam urlînd, hohotind. Simţeam apoi că mă apucă repede cu un cleşte asemănător celui pe care-l avea Potap, îmi strînge dureros limba şi mă ridică spre tavan. Sus îi auzeam cum foşnesc din aripile lor ca de lilieci, îi vedeam cum îmi bagă cuie lungi şi ruginite şi cum bat cu ciocanul. Îi urmăream şi-mi dădeam seama de tot ce fac : le vedeam mişcările, le auzeam foşnetul aripilor, hohotele, le simţeam trupurile osoase şi păroase, cu miros de cîine. Mă apuca o groază nemaipomenită, care îmi încleşta tot trupul.

XXI

Duminica, după ce părăseam casa de rugăciune, se adunau în ogradă la noi prietenii mei : Kuzear şi Naumka, iar uneori se mai abăteau pe la noi şi băieţandrii unchiului Larivon : Mikitka şi Stepanka. Aceştia păşeau întotdeauna în ogradă cu sfială. Amîndoi blonzi, cu feţele supte de foame şi cu ochii speriaţi, se-nghesuiau unul în altul şi, îmbrăcaţi în cojocelele lor vechi, păreau nişte cerşetori. Ne priveau întotdeauna cu ochi plini de rugăminţi, aşteptînd parcă să-i miluim cu ceva. Semănau foarte mult unul cu altul şi, fiind şi de aceeaşi înălţime, puteai spune că sînt gemeni, deşi Mikitka era cu doi ani mai mare decît Stepanka. Cînd mă aflam în casa de rugăciune, amîndoi veneau lîngă mine cu teamă şi-mi vorbeau cu glas milog, cînd unul, cînd altul :

— Măi frate, de ce nu ne bagi în seamă ? Doar sîntem veri !

— Te cheamă tata să vii la noi, să ne jucăm împreună. Mama a făcut plăcintă cu varză.

— Ştii că dealul nostru e mult mai înalt decît al vostru şi e plin tot cu zăpadă ! Hai vino să ne dăm cu săniuţele !...

Mie nu-mi plăceau de loc copiii ăştia : prea erau milogi şi prea zîmbeau altfel decît toţi oamenii. Îşi acopereau mereu faţa cu mîna şi-n ochii lor jucau lumini de teamă şi de mîhnire, pleoapele le tremurau de parcă erau mereu înfricoşaţi. Eu aş fi vrut să-i iau în braţe, să-i scutur, să-i fac să rîdă tare, din toată inima, dar nu mă încumetam de teamă să nu-nceapă a se boci. Erau însă bucuroşi cînd mama, îmbrăcată ca de sărbătoare, se-ntorcea împreună cu Katia şi cu bunica de la casa de rugăciune şi cînd, zărindu-i, îi chema zîmbind :

— A ! Mikitenka, Stepaşenka ? Veniţi încoace ! Haideţi cu mine să vă dau plăcintă cu lapte cald. De ce n-a venit şi mama voastră la casa de rugăciune ?

Băieţandrii se vîrau unul într-altul, zîmbind sfielnic. Se apropiau apoi de ea, fericiţi că sînt mîngîiaţi.

— Maica boleşte, mătuşică Nastia. Zace-n pat. Ne-a luat boierul pămîntul.

Odată, Kuzear şi Naumka s-au ţinut scai de Sioma să le-arate şi lor moara meşterită de el. În vreme ce Sioma s-a dus să aducă moara, Kuzear s-a repezit spre mine, apoi spre Naumka, aruncîndu-ne cuşmele pe jos ca să ne întărîte. Naumka se năpusti furios asupra lui, cu pumnii strînşi. Din pricina ciupiturilor de vărsat, faţa lui devenea pestriţă. Kuzear însă, sprinten şi vioi, cu ochi strălucitori, îi punea cu dibăcie piedică, şi numai ce-l vedeai pe Naumka tăvălit pe jos. Kuzear ne dobora întotdeauna prin cutezanţa şi obrăznicia lui : te croia cînd nu te aşteptai, îţi smulgea cuşma de pe cap, ţi se agăţa de gît. Eu şi cu Naumka rămîneam buimaci şi ne azvîrleam turbaţi asupra lui, ca orbeţii. Kuzear însă se folosea de zăpăceala noastră şi, luînd-o repede la picior, ne făcea în ciudă de departe :

— Hei, mă luptătorilor ! Doi împotriva unuia singur ! Vitejilor, cădeţi cu burta-n sus ! Nu vedeţi că sînteţi de două ori mai mari decît mine ?

Eu mă înfuriam :

— Eşti un pungaş ! Nu lupţi cinstit ! Te-arunci întocmai ca javrele care muşcă pe furiş. Învingi prin înşelăciune. Haide, ieşi la luptă dreaptă !

— Oameni ca tine ar trebui să zacă la răcoare. Ba chiar daţi afară din casa de rugăciune ! îl dojenea supărat Naumka.

Kuzear ţopăia pe loc şi-şi hlizea dinţii.

— Vezi să nu mă sperii ! glăsuia Kuzear, stăpîn pe el. Mi s-a urît să stau ca un tîmpit cu cartea de rugăciuni şi să tot bat mătănii. N-ai idee cît de mult m-aş bucura să mă dea afară din casa de rugăciune ! Atunci aş face tot ce-aş vrea ! Cît despre cinste, să nu veniţi să-mi bateţi capul ! Trebuie să ştii să te baţi cu dibăcie. Voi luptaţi prosteşte, fără să ţineţi seama de nimic ; eu însă lupt cu socoteală şi sprinteneală... Pe mine toată

lumea o să mă laude, iar de voi toţi oamenii or să rîdă.

Lăudăroşenia aceasta sfruntată m-a înfuriat grozav. De ciudă, am strîns pumnii :

— Ian arată ! Arată-ne chiar acum !

Naumka păşi burzuluit spre noi :

— Sînteţi doi măgari, mai proşti decît boii ! Nici nu-mi vine să mă uit la voi. Asta se cheamă prietenie ?

Spre uimirea mea, Kuzear mi-a întins mîna, rostind foarte serios :

— Bate laba ! Şi să fim frate unul pentru altul toată viaţa !

Ne-am pocnit palmele şi ne-am încleştat puternic degetele.

— Naumka, taie ! am strigat amîndoi, într-un glas.

Naumka ne-a despărţit mîinile, cu o înfăţişare serioasă şi totodată bosumflată :

— Eu cum rămîn ? Vreau şi eu să mă prind cu voi.

— Tu eşti prea moale, parc-ai fi de cîrpă — a rostit hotărît Kuzear. Eşti nepriceput, nu ştii să tragi pe sfoară ! Mai întîi roagă-te îngerului tău : „Naume preasfinte, dă-mi puţină minte !“

De dată asta eram în bună înţelegere şi pace, cu toate că pe Kuzear nu-l prea răbda inima pînă nu făcea vreo poznă. Toţi bulgării de zăpadă îngheţată îi lovea cu picioarele, împrăştiindu-i în toate părţile.

Sioma ieşi din casă cu minunea lui meşterită, iar noi am dat fuga spre el, ca să-i ajutăm s-o aşeze în şopron, pe o căruţă ce sta cu roţile-n sus. După ce am pus-o în fundul căruţei, Sioma a ridicat capacul, a scos piuliţa, apoi pompa... Ca stăpîn şi meşter totodată, el îi împinse la o parte pe Kuzear şi pe Naumka şi, cu o înfăţişare severă, le zise :

— Priviţi-o mai de departe. Nu vă vîrîţi în ea. Asta nu-i o jucărie !

Puse apoi alături de moară o grindă cu găurele tăiate la depărtare egală, cu doi stîlpi la margini şi cu beţe rotunjite la capete, aşezate vertical în aceste găuri ; deasupra, printre stîlpi, aşeză un sul cu şipci, bătute în

scară în spirală. De cealaltă parte a morii, lîngă perete, băgă repede în nişte piroane o scîndurică lungă, cu o deschizătură arsă în mijloc. Pe urmă mai aşeză alături o cutie ce semăna cu o căsuţă pentru grauri, avînd o pîrghie scurtă, iar de mînerul ei prinse altă pîrghie mai lungă. De la cutie se întindea un jgheab prin care urma să se scurgă apa. Băieţii, curioşi şi frămîntaţi de nerăbdare, întindeau gîturile şi, plini de uimire, nu-şi mai puteau lua ochii de la construcţia aceasta complicată. Kuzear, cu fruntea încreţită şi cu zbîrcituri în colţul gurii ca un om bătrîn, n-avea astîmpăr ; strîngea necontenit, cu degetele neliniştite, marginea căruţei, încercînd să pună mîna pe moară. Naumka rîdea prosteşte, fîsîia pe nas şi întreba plin de neîncredere :

— Poţi să faci şi făină ? De-o să macini mult, o să-ţi ajungă un rînd de pietre ? Şi cît ai de gînd să iei pentru măcinat ? Starostele Pantelei ia a patra parte dintr-o dublă. După cum văd, o să ajungi repede om înstărit. Or să ia drumul spre moara ta şi cei din satul Kliuci.

Lui Naumka nu-i prea păsa de construcţia lui Sioma, pe el îl îngrijora ce parte o să ia pentru măcinat. El ştia că în familia lui fiecare dublă se capătă cu mare trudă şi pîinea n-ajungea niciodată de la o recoltă la alta. Tatăl lui, un ţăran muncitor, cu spaima întipărită pe faţă, era robit de gospodărie, trebăluia mereu şi în ogradă, şi pe arie, şi vedea şi de vite. În fiecare iarnă şi primăvară tăia un berbec sau un viţel şi pleca prin satele învecinate, căutînd deznădăjduit cumpărători. Cel mai mare fiu al său, Ivanko, era argat la Mitri Stodnev : îi copia cu scris frumos cărţile cu care făcea negoţ şi citea în casa de rugăciune psaltirea.

Sioma, ca orice meşter iscusit, începu să învîrtească roata, şi piuliţa puse în mişcare pisălogii : aceştia săreau în sus, unul după altul, şi cădeau cu zgomot în găurele. În interiorul morii, pinionii începură să ciocănească şi să ţiuie, iar pîrîitoarele să pocnească deasupra pietrei de moară. Pompa începu să fluture pîrghiile. Sioma nu se putea stăpîni şi rîdea înveselit, cu faţa luminată, bucurîndu-se de isprava sa. Kuzear tresărea, încerca să

apuce, cu degete nerăbdătoare, această construcţie, dar Sioma îi înlătura mîinile.

— Ai văzut ce-am făcut ? se lăuda Sioma, înecîndu-se de fericire. Pot să fac orice pofteşti. Am să fac şi o barcă cu roţi. O să-mi arate Arhip Ukolov. După ce-o fac, mă plimb cu ea pe iazul boierilor. Doar îi învîrt roţile, şi porneşte. Eu am s-o mînuiesc. Am s-adun tot satul ! Toţi au să vină ca să caşte gura, uimiţi...

Kuzear nu se mai putea desprinde de lîngă mecanismul acesta ciudat şi şoptea necontenit :

— Bravo ţie... uite ce-ai făcut ! De cînd sînt n-am văzut aşa ceva ! De-aş avea şi eu una, Sioma ! Lasă-mă să-nvîrt şi eu roata...

Cînd Sioma îi îngădui să învîrtească roata de apă, Kuzear se pierdu cu totul. Nu mai vedea pe nimeni şi nu urmărea decît mişcările roţilor dinţate şi ale pîrghiei.

Naumka prinse într-un tîrziu să-l sfătuiască pe Sioma :

— Mai bine ai vinde-o ! Cu bani o duci pe cinste ! Du-o la curtea boierului sau lui Mitri Stepanîci ca s-o ducă la tîrg. Dacă eu m-aş pricepe să meşteresc aşa ceva, aş lucra şi le-aş vinde. Şi atunci nici mielul nu l-am fi pierdut, şi toate pînzeturile mamei ar fi rămas în ladă.

Sioma îl privi mîhnit şi-l strigă pe Kuzear :

— Să nu te pui niciodată în cîrd cu proştii ! Ce pricepeţi voi ? Unul nu vede în ea decît o jucărie, celălalt nu se gîndeşte decît la negoţ. Aflaţi că n-o vînd nici pentru tot aurul din lume.

Apoi îşi adună piesele una cîte una, le puse înăuntru şi, bosumflat, îşi luă comoara, cu care intră în casă, strîngînd-o la piept.

— După ce vezi o drăcovenie ca asta, nu-ţi mai place altceva — rosti îngîndurat Kuzear. Haideţi la săniuş !

— Ba mai bine la rîu, unde se dau boieraşii cu patinele — am cutezat eu să-i sfătuiesc, cunoscînd că la această oră copiii boierului coborau de pe dealul lor pe gheaţa rîului, curăţat de zăpadă de către argaţi.

Pentru noi, întîlnirile cu dînşii se sfîrşeau cu profit : ei se temeau de noi şi ne dădeau căpeţele de creioane, pene vechi şi uneori chiar şi copeici. Mie îmi plăcea grozav să stau cu dînşii de vorbă, pentru că vorbeau altfel decît noi, ţăranii. Limba lor era uşoară şi parcă-mi mergea la inimă. Kuzear avea darul să-i imite straşnic de bine, şi atunci cînd vorbea cum vorbesc ei, glasul lui era mai limpede şi mai plăcut. El spunea că limba lor se numeşte limbă „boierească" :

— Boierii nu fac nimic. Numai se joacă. De aceea şi limba lor e ca o jucărie.

Deşi mă luau cam de sus, cu mine se purtau destul de bine boiernaşii de la curte, şi asta numai din pricină că eram nepotul Maşei, în vreme ce pe Naumka şi pe Kuzear nici nu-i băgau în seamă. De fapt, între noi, copiii de ţărani şi boiernaşi, se ducea o luptă ascunsă. Pentru noi, ei erau oameni de altă rasă : erau stăpînii. De altfel, dînşii se şi îmbrăcau altfel decît noi : în locul cojocelelor de oaie pe care le purtam noi, aveau scurte din postav, cu gulerul, mînecile şi poalele garnisite cu blană de miel. Pe gheţuşcă îşi făceau vînt, avînd prinse de ghete nişte patine strălucitoare, şi erau mereu nemulţumiţi, cînd se-ntîmpla să venim şi noi. Dealul de pe care coborau ei era tare înalt şi abrupt şi, ori de cîte ori ne vedeau, ne primeau cu strigăte :

— Iar aţi venit, afurisiţilor ? Cine v-a poftit ? Mai mult ne încurcaţi ! Gheţuşca nu-i pentru voi !

Kuzear păşea curajos de-a dreptul pe gheţuşcă, înfruntîndu-i :

— Dar rîul al cui e ? Tot al vostru ?... Nu, rîul e al nostru. Aici, noi sîntem stăpîni !

— Dar cine a curăţat zăpada şi a turnat apa ? zbiera Volodea, cel mai mare dintre boiernaşi, venind plin de scîrbă şi de ameninţare, cocoţat pe patine, spre Kuzear.

Dar nici Kuzear nu se lăsa mai prejos :

— Nu cumva vreţi să vă lăudaţi că aţi făcut voi isprava asta ? ...Voi nu sînteţi în stare de nimic, sînteţi prea slăbănogi, nişte mofturi de zahăr care vă topiţi

dacă munciţi. Ţăranii noştri au curăţat omătul şi-au turnat apa, ca să vă facă vouă gheţuşcă.

— Da ? Dar ei nu sînt în slujbă la noi ? Cine-i hrăneşte, cine le dă bani ?

— Şi voi ce faceţi ? Dormiţi pîn' la amiaz'. Noi, în schimb, putem face orice muncă. Eu pot să conduc toată gospodăria.

Volodea, îndîrjit şi plin de scîrbă, îi strecura printre dinţi :

— Aşa şi trebuie. Ce ? Vrei să fii la fel cu noi ? Asta pe lumea cealaltă, băiete ! Du-te în grajd şi dormi la un loc cu berbecii !

Hărţuielile astea ne înveseleau. Ţineam cu orice chip să ne batem joc de dînşii, să ne zbenguim, hohotindu-le în obraz.

De data asta am pornit în goană din curtea noastră, sărind unul peste altul pe toată uliţa noastră, apoi am coborît în jos pe lîngă băieţii şi fetele care se dădeau cu săniuţa, chicotind străpungător. Pe boiernaşi i-am zărit de departe, patinînd în roată, mişcînd din mîini, aplecîndu-şi jumătate de trup înainte. Din cerul înceţoşat, soarele se ivea rotund şi galben ca o para, încins cu un inel de culorile curcubeului. Patinele boiernaşilor scînteiau. Peretele lung al rîpei era presărat cu pete de lut şi de omăt. Sus, departe, pe malurile rîpei, se zăreau casele alungite, cu un cat, ale boierilor, sure şi cu copaci despuiaţi în faţa ferestrelor.

Noi am ajuns la săniuş încălziţi de alergătură. Volodea ţinea în mînă o cravaşă care se îndoia ca un şarpe, iar Saşa o ţeapă cu un vîrf strălucitor, de metal. Volodea avea faţa rea şi ne întîmpină tăcut, avînd aerul că nu ne vede. Saşa, dimpotrivă, rîdea şi în obrajii lui rumeni de ger tresăreau gropiţe. În ochii lui nu mai era nici urmă de vrăjmăşie : ardea în ei o lumină prietenoasă. Kuzear intră curajos în cerc, alunecînd pe pîslarii cu boturile cîrne. Eu, de asemenea, voiam să zburd şi să le arăt boiernaşilor că nu mi-e teamă de dînşii, cu toate că Volodea vîntura mereu cravaşa-n aer, în timp ce Saşa înfigea ţeapa în gheaţă. Am prins

curaj şi mi-am făcut vînt alunecînd spre Kuzear. Naumka a rămas în zăpadă, privindu-ne cu pismă. Zîmbea într-una sfielnic, ştergîndu-şi nasul cu o mănuşă.

Volodea, după o piruetă îndrăzneaţă, se năpusti asupra noastră oprindu-se pe vîrful patinelor şi, lovind cu cravaşa în scurta-i de postav, zbieră poruncitor :

— Cine v-a dat voie să veniţi ? Hai, căraţi-vă de aici ! Nu sînteţi de o seamă cu noi !

Kuzear, cu un aer nevinovat, rosti prietenos :

— Da' ce, nici pe gheaţă nu ne putem juca ? Noi nu vă împiedicăm. Ce sîntem noi, animale ?...

— Mie cîinii îmi sînt mai dragi decît voi — răspunse Volodea, luîndu-ne de sus şi strîmbîndu-se la noi cu dezgust. Dacă eu vă gonesc, înseamnă că n-aveţi ce căuta aici.

Ţopăind, Kuzear îi aduse aminte, cu un zîmbet răutăcios :

— Rîul e al nimănui sau al tuturora. Te pomeneşti că nu ne dai voie nici să răsuflăm ?

Volodea lovi cu mînerul cravaşei cuşma lui Kuzear :

— Înseamnă că nu se poate să vă jucaţi aici. Hai ştergeţi-o, pînă nu vă croiesc !

Eu n-am mai putut să rabd şi i-am smuls cravaşa din mînă :

— Să nu te-ntinzi mai mult ! Ce, crezi că mă tem de tine ?

Volodea se zvîrli asupra mea. Eu însă am început să-i vîntur cravaşa pe sub nas. Saşa alunecă pe patine spre mine, strigînd cu o teamă plină de mînie :

— Cum îndrăzneşti, Fedeaşka ? Ai înnebunit ? Volodea o să i se plîngă tatii şi el o să te rupă-n bătaie ! Volodea, lasă-l ! Ştii cu cine ai de-a face !

— Am să-i fac pe netoţii ăştia să se supună. De la o verstă n-o să le mai dau voie să se apropie ! Dă-napoi cravaşa !

Kuzear îmi smulse din mînă cravaşa, lunecînd pe gheaţă şi vîjîind vesel cu ea. Volodea, ţăcănind cu patinele, se luă după dînsul, iar în urma lui aluneca Saşa, îngrijorat, ajutîndu-se cu ţeapa.

Eu am zburat în ajutorul lui Kuzear, care vîntura cravaşa sub nasul lui Volodea, învîrtindu-se şi rîzînd provocător :

— Dă-mi cravaşa, m-auzi ? poruncea Volodea, furios, urmărindu-l. Saşa, dă încoace ţeapa, să-i dau una la căpăţînă !

Saşa însă se feri la o parte :

— Nu-ţi dau ţeapa, Volodea ! Ţeapa nu-i făcută să dai cu ea la cap. La naiba, tu îi semeni tatii, îţi pierzi cumpătul la mînie !

— Vreau să-l învăţ minte ! spumega Volodea, cu vrăjmăşie. Idiotul ăsta nu înţelege că nu trebuie să-şi bage rîtul printre noi. Dintr-o săritură, veni apoi spre mine : Cu ce drept mi-ai smuls cravaşa din mînă ? Spune ! Totuşi, fiindcă e întîia oară, te iert. Pentru că ai apărat-o pe Maşa cu atîta vitejie. Pentru obrăznicie însă te pedepsesc. Fă bine şi ia de la nemernicul ăsta cravaşa şi dă-mi-o !

Şi eu îl uram pe acest înfumurat şi l-am sfătuit :

— Ia-o singur ! Ce, crezi că mă sperii ? Singur ţi-ai făcut-o. Ne-ai înjurat şi acum tremuri ca varga de frică !

— Eu, fricos ? Eşti un prost !

— Ba tu eşti prost ! Saşa e mai cu cap decît tine. Nu vezi că te ruşinează ?

Volodea se împiedică şi începu să dea din mîini. Dacă nu l-aş fi sprijinit, ar fi căzut pe spate şi şi-ar fi putut sparge capul. Îmi aruncă repede o privire plină de uimire şi bolborosi :

— Mulţumesc pentru ajutor ! Te-am iertat !

— N-ai pentru ce să mă ierţi. Doar nu sînt mai rău decît tine. Şi eu ştiu să citesc.

După aceea l-am chemat pe Kuzear şi i-am poruncit să-i dea cravaşa. Kuzear însă se încăpăţînă :

— Numai dacă se luptă cu mine i-o dau.

Volodea îşi strîmbă gura cu dezgust :

— Ia uită-te la el ce vrea !

Saşa se apropie şi-i propuse plin de bunăvoinţă :

— Kuzear, luptă-te cu mine ! Hai, eu mă prind cu plăcere !

Kuzear îi zîmbi prieteneşte :

— Nu, cu tine nu mă lupt. Noi nu ne-am certat cu tine. El însă îmi este dator.

Naumka, care nu se aştepta să iasă ceva bun din ciorovăiala noastră, o luase la picior, alergînd înapoi spre sat.

— Uitaţi-vă, un viteaz puturos a şi luat-o din loc ! rosti înveselit şi plin de batjocură Volodea. Ar fi timpul să vă căraţi şi voi. Destul v-aţi zbenguit ! Dă cravaşa !

Kuzear îmi făcu cu ochiul şi începu să fluture cravaşa pe sub nasul lui Volodea : îl zgîndărea.

— Cravaşa e a ta şi nu eşti în stare s-o prinzi ! Noi n-avem unde să ne ducem, sîntem acasă la noi — spuse zîmbind ironic. Voi aţi venit în curtea noastră din dos, dar noi nu vă gonim. Ar trebui să vă faceţi gheţuşcă pe iazul morii voastre. Cînd vitele noastre scapă pe moşia voastră, le opriţi şi ne puneţi să plătim amendă. Eu am luat drept zălog cravaşa. Încearcă să mi-o iei, dacă eşti în stare. Cu toate că eşti mai mare decît mine, să ştii că n-ai s-o poţi scoate la capăt cu mine.

I-am şoptit lui Saşa la ureche :

— Dacă nu vreţi să iasă cu bătaie, răscumpăraţi-o ! Kuzear e foarte dibaci la luptă.

Neliniştit şi împăciuitor, Saşa îl sfătui pe Volodea :

— Volodea, ai în şubă un pistolet de plumb cu gloanţe de hîrtie. Dă-l în schimbul cravaşei.

— Taci din gură, fricosule ! Nici cu degetul nu va îndrăzni să m-atingă ! El e ţăran, pe cînd noi sîntem boieri.

— Ei şi ? îl înfruntă Saşa. Nu uita că Mitea ne dovedea că ţăranul nu este cu nimic mai rău decît noi şi că deseori este şi mai cinstit.

— Prea puţin mă sinchisesc eu de ce zice Mitea ! El e student nihilist. Papa i-a spus că este un monstru în familia noastră.

Apoi, cu o mişcare neaşteptată, îi zvîrli jos cuşma lui Kuzear şi, apucînd cravaşa, o trase spre el. Kuzear i-o smulse din mîini. Cu ochii aprinşi de mînie, îi porunci :

— Ridică cuşma !

— Saşa, dă-mi ţeapa ! zbieră înfuriat Volodea. M-am săturat ! Să se termine o dată cu comedia asta ! Am să-l bat, acum... cu...

Nu termină însă bine ce avea de spus şi, pierzîndu-şi echilibrul, se rostogoli pe gheaţă.

Saşa, cu ochii în lacrimi, strigă :

— Volodka, tu singur eşti vinovat ! Destul ! Nu-i mai aţîţa ! Nu mai face pe grozavul ! Împăcaţi-vă şi hai s-o ştergem acasă !

Volodea sări repede în picioare, năpustindu-se asupra lui Kuzear. Kuzear însă îl întîmpină cu o vîjîitură de cravaşă pe sub nas. Eu şi cu Saşa ne-am repezit spre dînsul, dar Kuzear îl făcu pe Volodea să cadă din nou, smulgîndu-i cuşma de pe cap şi zvîrlind-o departe, în zăpadă. Îi întinse apoi lui Saşa cravaşa, îşi ridică cuşma şi spuse ameninţător :

— Dacă faceţi pe grozavii, să nu vă mai prind pe aici ! Ţeapa n-aveţi de ce s-o purtaţi cu voi. Noi am venit la voi prieteneşte şi voi ne-aţi primit cu biciul şi cu ţeapa. Să mergem, Fedeaşa ! Aştia sînt obişnuiţi numai cu cîinii ; cu oamenii nu ştiu să se poarte. Apoi, privindu-i cu dezgust, le spuse : Boieri ! Mutre spurcate !...

Saşa rămase ruşinat din pricina lui Volodea, care se urnea anevoie de pe gheaţă : se lovise rău de tot.

Volodea ţipa furios în urma noastră :

— Am să poruncesc să fii biciuit, ţăran puturos ! Pe amîndoi am să vă biciuiesc !

Kuzear, întorcînd capul, mă trase de mînecă spunîndu-mi :

— Hai să-i fugărim ! Să vezi cum or s-o-ntindă !

Am simţit o bucurie năvalnică în piept. Tare aş fi dorit să văd cum fug de noi aceşti coconaşi îngîmfaţi. Strigînd voiniceşte, ne-am năpustit asupra lor.

Alunecînd pe patine, s-au ferit în lături, dar, împiedicîndu-se de nişte nămeţi, au căzut în nas.

Kuzear se opri izbucnind în rîs. Am început să hohotesc şi eu.

— Ei, boierilor! strigă Kuzear, victorios. Boierilor! O să daţi de dracu' repede!

Boiernaşii fugeau prin zăpadă de mîncau pămîntul, uitînd de potecă, intrînd în nămeţi pînă la genunchi. De atunci nu i-am mai văzut apărînd pe gheţuşca noastră; eu şi Kuzear nu mai puteam de bucurie. Acolo sus, în casele boiereşti, trăia o lume care ne era duşmană. De acolo, noi nu aşteptam nimic bun.

De la o vreme, Kuzear începu să aibă mare tragere de inimă pentru cărţi. Dragostea asta i-am trezit-o eu. Odată, după ce am fost la casa de rugăciune, am venit cu dînsul acasă la noi şi am început să-i citesc „Cîntec despre neguţătorul Kalaşnikov" [1]. Ştiu că i-a plăcut tare mult refrenul acestui cîntec: „Hei, băieţi, cîntaţi, guslele-nstrunaţi", şi mi l-a repetat de cîteva ori cînd ne-am întîlnit. Deosebit de mult însă i-a plăcut chipul în care era istorisită lupta dintre Kalaşnikov şi Kiribeevici. Parcă-l aud rîzînd şi strigînd cu ochii plini de flăcări:

— Bravo! Asta seamănă cu lupta dintre Volodimirîci şi tatăl tău. Numai că nouă nu ne-a ieşit nimic din lupta cu Volodea boiernaşul. Maică, ce l-aş mai fi căptuşit pe ăsta, ca şi Kalaşnikov! Kiribeevici ţinea, la fel ca şi Volodea, nasul pe sus. Pesemne că toţi boierii sînt lăudăroşi. Hai citeşte mai departe, s-auzim ce mai spune!

Măre, mi s-au strîns, mi s-au adunat
Luptători dibaci, zdraveni moscoviţi,
La luptat de pumni pe-a Moscovei apă [2]...

---

[1] „Cîntecul ţarului Ivan Vasilievici, al tînărului porucinik şi al îndrăzneţului neguţător Kalaşnikov" de M. I. Lermontov, Editura „Cartea Rusă", 1956. (n.r.)
[2] Ibidem, pag. 58.

Din bucătărie se ivi bunica, ţinînd în mînă furca pentru oale. Asculta zîmbind, plină de uimire :

— Ce tot dondăniţi acolo ? Asemenea cîntece n-am auzit de cînd sînt ! Ce frumos ! Unde se cîntă ? Şi pe ce glas ?

Simţeam că mă topesc de bucurie. O biruisem pe bunica cu acest cîntec şi asta însemna că puteam să-l citesc cu glas tare faţă de toţi, chiar şi faţă de bunicul, şi că nu mă va certa şi nu-mi va mai putea smulge cartea din mînă. Pe bunica o tulburau foarte mult cîntecele, căci era în stare să le guste toată frumuseţea. În cîntecul acesta cînta fiecare vers şi, cînd îl citeam, fără să vreau cîntam fiece cuvînt. Bunica, atrasă de vocea mea, se apropia încet de masă, de parcă cîntecul o ademenea şi ea se supunea ritmului lui melodios.

Nu ne-am dat seama cînd au intrat în casă mama şi Katia. Le-am văzut doar atunci cînd mama prinse a geme ca apucată de o durere şi cînd Katia, cu glas sugrumat de emoţie, grăi :

— De unde ai scos-o, Fedea ? Ce minune !

Kuzear, lipindu-şi umărul de mine, îşi holbă ochii în carte, nemaiputîndu-şi dezlipi privirile de pe litere. Strigă cu o voce miorlăită :

— Lăsaţi-l în pace, pentru numele lui dumnezeu ! Fedea, lasă-mă să citesc şi eu !

Bunica gemea şi suspina, amintindu-şi de trecut :

— La noi se cînta din guslă. Tatăl meu, fie-i ţărîna uşoară, cînta din guslă şi din gură prin casele boierilor. Ce frumos cînta !... Dar asemenea cîntec n-am auzit niciodată.

— Bunico Ana — se ruga Kuzear, cu jale şi indignare — ascultă, nu vorbi ! Cîntecul ăsta să-l auzi de o sută de ori şi nu te saturi !

Mama se amestecă în vorbă grăbită şi plină de înflăcărare :

— Trebuie să ascundem cartea, altfel o s-o rupă bunicul. S-o pitim în ladă şi să nu ne-o citeşti decît atunci cînd o fi el plecat.

Bunica gemu supărată :

— Bunicului nu-i plac cărţile cu istorii lumeşti. E păcat să-ţi împuiezi capul cu astfel de prostii, după părerea lui. Basmele sînt frumoase, dar cîntecele sînt luate din viaţă. Am să-l conving s-asculte şi el.

Într-adevăr, bunicul a fost convins. În fiecare seară mă aşezam la masă, citind cu glas cîntat, sub lampă, cîntecul acesta. Îl ascultau toţi ca pe o rugăciune. De atunci nu mi-a fost frică să citesc în faţa bunicului. Mi-a îngăduit cititul tata, prin cuvintele :

— Cititul nu-i pierdere de vreme, căci e pentru suflet. Mitri Stepanîci a spus că şi cititul cărţilor lumeşti este pentru suflet. El mai pretinde că fiecare literă este o scînteie aprinsă în întuneric şi-i folositoare minţii.

De astă dată, bunicul n-a mai zbierat la tata. Stătea liniştit la colţul mesei, mîngîindu-şi barba. Bunicul era neştiutor de carte şi scrierea pentru el avea o putere tainică, de nepătruns.

XXII

Pe un tăpşan mai ridicat, nu departe de biserică, se afla aria rotundă şi încăpătoare, cu pereţi nu prea înalţi, din nuiele împletite.

Acolo se bătea meiul şi hrişca. Deseori se deschideau porţile ariei şi, prin gura căscată şi neagră, se vîra o pereche de cai. Lîngă arie erau trase săniile, din care ţăranii cărau în spate saci încărcaţi cu crupe. În molcoma tăcere a iernii nu se auzea decît un îndelung foşnet, un scîrţîit necontenit şi uscat, asemenea foşnetului paielor. Mă atrăgea grozav munca plină de taină dinăuntrul ariei. Singur însă nu mă încumetam să pornesc într-acolo : mă înfricoşa întunecimea pe care-o zăream înăuntru ori de cîte ori porţile erau deschise,

ţăranii străini, dar mai cu seamă cîinii lăţoşi, care mîrîiau şi se-ncăierau între ei.

Odată mi-am luat inima-n dinţi şi, întovărăşit de Kutka, am cutezat să mă apropii. Dar în clipa în care Kutka, ciulindu-şi urechile, a început să mîrîie, gata să se-ncaiere cu ceilalţi zăvozi, m-am oprit locului. Aproape de arie, dincolo de hambare, pe partea cealaltă a drumului, se afla casa lui Maxim Susin, cu un acoperiş înalt şi obloanele sculptate. Mă gîndeam că, dacă voi izbuti să ajung pînă la arie, iar ţăranii mă vor vedea şi vor alunga cîinii, atunci o să privesc cum se învîrtesc caii în cerc, ba o să pot trage o fugă şi pînă la alde Susin, s-o văd pe mătuşa Maşa.

Dinspre biserică, pe drumul bătătorit de sănii venea spre mine orbul Lukonea, cu un toiag în mînă. Avea obrazul ciupit de vărsat, acoperit cu un pufuşor blond, şi îşi ţinea capul ridicat, zîmbind necontenit. Zîmbetul orbului era nespus de ciudat : părea că se miră neîncetat de ceva văzut numai de dînsul, bucurîndu-se în taină de gîndurile sale. Avea un zîmbet luminos şi blînd. Îmi era neplăcut şi dureros să-i privesc faţa, de aceea mă feream să mă uit la el. Simţeam parcă un fel de durere cînd mă atrăgea în chip tainic acest flăcău cu o înfăţişare de sfînt. De sub cuşmă cobora părul bălan, lung pînă pe umeri. Purta un cojoc vechi şi unsuros, şi pîslari jerpeliţi prin care ieşeau paie. De departe, Lukonea mă strigă cu glas piţigăiat, dar plin de blîndeţe :

— Fedea, unde ai pornit cu căţelul ? Nu te du la arie, acolo sînt cîini răi. Pe tine n-au să te muşte, că nu muşcă copiii, dar pe Kutka au să-l sfîşie-n bucăţi.

Vorbea dînd din cap cu bucurie şi întinzînd mîna ca şi cum ar fi pipăit văzduhul. Ca de obicei, mă cuprinse teama. Îmi părea un flăcău neobişnuit, care vede mult mai mult decît cei ce au ochi, aude mult mai bine decît alţi oameni, ba, ceva mai mult, ştie ce gîndesc şi ce simt. Chiar şi atunci am rămas uimit şi mă întrebam mereu cum putea să ştie că mă duc spre arie şi că sînt întovărăşit de Kutka. Avea nişte ochi înspăimîntători : erau ca nişte băşici alburii, holbaţi sub pleoape, nemiş-

caţi şi morţi. Cînd se întîmpla să-l întîlnesc mergînd prin zăpada îngheţată din piaţa bisericii sau prin mijlocul uliţii, cu pas uşor şi sigur, jucînd în mînă beţişorul său subţire şi fluierînd, îmi părea că nu e singur, ci că e întovărăşit de oameni nevăzuţi : zîmbea tot timpul, ridicînd faţa în sus, clătinînd din cap, oprindu-se sau trăgînd cu urechea ca şi cînd s-ar fi gîndit la ceva, după care pornea înainte cu pasul sigur, îndreptîndu-se spre o casă oarecare, dispărînd pe o poartă. Colinda zilnic prin sat ca şi cînd ar fi fost obligatoriu. Intra în casele şi colibele sărace ale oamenilor, unde se aflau copii şi femei bolnave, în chiliile bătrînelor care locuiau singure, unde zăceau oameni pe moarte. Ori de cîte ori Agafia zăcea în pat de pe urma bătăilor ce i le dădea Sereoga, Lukonea venea fără-ntîrziere, rămînînd alături de dînsa multă vreme, vorbindu-i încet şi blînd. Venea şi la noi atunci cînd mama era bolnavă sau după ce „o apuca". Vedeam că toţi îl întîmpinau cu voie bună, pînă şi bunicul îi zîmbea, cu toate că toţi aveau un aer vinovat parcă. Îşi făceau semnul crucii închinîndu-se adînc şi pios în faţa icoanelor, iar în zîmbetul lui orb sălăşluia necontenit ceva nou, promiţător şi tainic. Ca şi cînd ar fi avut vedere, se apropia cu paşi uşori de patul mamei şi, cu glas melodios ca de fată, grăia :

— Îţi aduc ceva în dar, Nastenka. Nu ţi-am adus un covrig şi nici un colăcel, ci linişte. Preasfînta născătoare mi-a poruncit să-ţi spun : „Să nu plîngă, să nu se amărască, ci să se gîndească la mine şi se va împlini ceea ce trăieşte în gîndul ei".

Cu toate că Lukonea era feciorul unei sărmane văduve din satul nostru, care locuia la marginea satului, pe uliţa de jos, totuşi părea a fi străin. Vorbea, într-adevăr, ca şi noi, dar vorbele lui sunau ca un cîntec pornit din suflet. Cînd s-a apropiat de mine, mîngîindu-mă pe umeri, l-am întrebat :

— Cum m-ai recunoscut, Lukonea ? Doar eram departe !

— Eu îi recunosc pe oameni şi mai de departe. Îi recunosc cu sufletul, nu cu ochii. După cum mergi, după

cum respiri, după cum îţi bate inimioara. Nu ştiu cum să-ţi spun, dar te simt numaidecît. Rîse încet, cu capul dat pe spate, cu faţa luminată de razele soarelui : Prin văzduh simt. Mie îmi dă de veste aerul, şi nu numai că te recunosc de departe, dar te ghicesc dintr-o ceată întreagă de copii, iar celorlalţi le pot spune fiecăruia numele. Fiecare dintre voi mirosiţi altfel. Dintr-o dată şi pe nesimţite mi-a devenit apropiat şi de înţeles.

— Cum miros eu ? l-am iscodit plin de curiozitate, apucîndu-l de mînă cu încredere.

Mîna lui era fierbinte, moale şi uşoară.

— Nu ştiu ! Miroşi a tine !

Stătea alături de mine, mîngîindu-mi umerii şi spatele.

— Am fost de două ori la bunica Natalia. Se chinuieşte rău, biata bătrînă, dar gîndurile ei sînt senine. Eu, pe lîngă dînsa, parcă aş fi băut din apa vieţii. Te iubeşte mult, Fedea, să n-o părăseşti, că e singură la bătrîneţe. Du-te pe la dînsa, du-te cît mai des, în fiece zi. E tare amărîtă din pricina Maşei...

— Unde te duceai, Lukonea ?

— La Zaicika cerşetoarea. Feciorul ei, Peteaşka, e bolnav de vărsat. N-a avut de lucru să-l tîrască după dînsa ! A fost la Kliuci şi la Vîrîpaevo, unde umblă vărsatul ca găinile prin ogradă. Acolo l-a prins. Zaicika adună zdrenţe toată ziulica, tot ce găseşte, iar dînsul se chinuieşte singur. L-a acoperit pe de-a-ntregul vărsatul şi acum i-a ajuns şi la ochi. „Du-te, mi-a grăit Zaicika, zace fără cunoştinţă şi te strigă mereu." Vărsatul e rău, te mănîncă şi copilul se scarpină. Se poate nenoroci. Numai ochii să nu-i piardă, aşa cum i-am pierdut eu. Nu-mi aduc aminte cum de s-au stins şi nici nu ştiu ce-am văzut cu ei. Pentru mine, acum, nu-i mare nenorocire : unde vreau, acolo mă duc. Cunosc fiecare pietricică, fiecare bulgăre, orice firicel de iarbă. Degetele mele văd mai bine decît ochii, şi urechile la fel. Tu auzi ce vorbesc ţăranii la arie ? N-auzi ! Eu fiecare vorbă o aud. Haide, am să te petrec pînă acolo.

Mergea alături de mine cu pas săltăreţ, lovind cu beţişorul zăpada, întorcînd capul cînd la dreapta, cînd la stînga. Faţa lui rumenă din pricina gerului, cu pufuşorul auriu pe obraz, scăldată-n lumină de razele soarelui, zîmbea cu acelaşi zîmbet neclintit, din care nu i se stingea mirarea plină de neînţeleasă bucurie şi un aer de profeţie inaccesibil pentru mine.

Prin porţile ariei date-n lături, ţăranii, cu sacii în spinare, se mistuiau în întunericul plin de praf.

Acolo, înăuntru, ceva parcă suspina surd, scîrţîia, răsunau necontenite lovituri. Loviturile se asemuiau cu ciocăniturile uniforme ale paznicului de noapte. Caii, deshămaţi, stăteau în faţa săniilor, mestecînd fîn. Haite de cîini ne-au întîmpinat cu un lătrat supărat. Cînd l-au văzut însă pe Lukonea, s-au aruncat asupra noastră cu lătrături scurte, vesele, dînd prieteneşte din coadă. Pe mine nu mă luau în seamă. Lukonea rîdea înveselit, mîngîindu-i pe spinare, între urechi, şi strigîndu-le cu duioşie :

— Staţi, prostuţilor ! De ce vă bucuraţi ? De mult nu ne-am văzut ! Haide, lăsaţi-ne să trecem ! Nu speriaţi băieţelul ! Aveţi grijă să nu lătraţi la dînsul cînd o să-l mai întîlniţi. Să nu v-aruncaţi asupra lui ! Haide, plecaţi, ştergeţi-o acum !

Pe porţile ariei ieşi un ţăran tînăr — Alioha Spirin — scund, lat în umeri, cu barbă neagră, cu ochi batjocoritori şi răi.

— Hei Lukonea, ce tot umbli ca un înger după păcătoşi ? Dă spatele-ncoace, că degeaba-ţi porţi puterea ! Umbli doar pe la muieri şi gemi laolaltă cu dînsele.

— Bine, Alioha ! Dă-mi un sac dacă te simţi jignit. Un sac nu-i greu de purtat, mai grea e durerea s-o porţi.

Lukonea se apleca, pregătindu-şi umerii pentru a duce sacul, sprijinit în toiag.

Din arie mai ieşi şi Vanka Iulenkov. Faţa lui îngheţată se strîngea de rîs. Împreună cu Alioha a săltat uşor un sac şi l-a aşezat încetişor pe umerii lui Lukonea, care, cu paşi măsuraţi, se îndreptă spre întunericul din

arie, lovind într-una din baston. Alioha făcu cu ochiul către Iulenkov, dar ochii lui răi erau plictisiţi şi stinşi. Iulenkov, bucuros, alerga cu nerăbdare pînă la poartă, după care se întorcea la noi :

— Haide, Alioha, să-l încărcăm ca lumea ! O să meargă, te-asigur. Din pricina orbirii nu-i vrednic de altceva decît să se-ngraşe.

Doi flăcăi l-au scos pe Lukonea de braţ. Dînsul clătina din cap la fiecare pas şi zîmbea. N-avea nici cuşmă şi nici toiag. Flăcăii zîmbeau răutăcios, făcînd semne lui Alioha şi lui Vanka.

— Stai, Lukonea — încercau flăcăii să-l convingă cu bunăvoinţă prefăcută. Hai să-i prostim pe Vanka şi pe Alioha. Doi saci sînt un fleac, doar vreo şase puduri !

Lukonea se uita la fiecare dintre ei cu ochii lui albi, dar privirile-i pluteau peste capetele lor, el avînd totuşi aerul că ascultă, dar nu cuvintele şi rîsul, ci ce se petrece în fiecare flăcău : părea că le aude gîndurile, că le-nţelege şi pătrunde simţirea.

Vanka apucă de colţuri un sac şi îl trase spre dînsul. Alioha îl apucă de celălalt capăt şi, fără nici o sforţare, îl puse pe umerii lui Lukonea, care se gîrbovi un pic sub greutatea sacului.

Al doilea sac zbură tot atît de uşor în sus, aşezîndu-se peste cel dintîi. Lukonea se clătină, în vreme ce picioarele începură să-i tremure. Faţa i se înroşise, iar pe frunte vinele se încordau umflate. Totuşi, zîmbetu-i supus nu se stingea de pe buze ; părea doar speriat şi parcă întreba : „Ce faceţi cu mine ? De ce mă chinuiţi?“

Vanka ţopăia grăind în hohote :

— Încă ! Mai pune încă ! Uită-te la dînsul ce supus şi rumen e la obraz ! Tace chitic !

Alioha porunci cu o voce hotărîtă :

— Vanka, apucă şi pe-al treilea, dar ceva mai încet !

Al treilea sac era mai greu de aşezat peste cei dintîi, de aceea fură nevoiţi să-i facă mai întîi vînt, ca să-l poată arunca peste ceilalţi doi. Picioarele lui Lukonea se bîţîiau necontenit şi mi se păru că orbul a gemut

surd sub greutatea sacilor. Am început atunci să zbier, repezindu-mă spre Vanka :

— Ce faceţi ? Se poate aşa ceva ? Lukonea, aruncă sacii ! Îşi bat joc de tine !

Lukonea însă stătea nemişcat, zîmbind jalnic. Faţa lui era umflată şi vînătă. Pe mine m-au îmbrîncit în lături, am căzut, dar m-am ridicat într-o clipă, zbierînd la ei înfuriat. Îi uram din adîncul inimii pe zănaticii ăştia. M-am aruncat asupra lui Alioha, cu pumnii strînşi. Din fugă l-am izbit cu capul în burtă pe Vanka, care mă zvîrli în lături ca pe un căţel. Am căzut de-a berbeleacul în zăpadă. Flăcăii începură să hohotească, iar Vanka striga furios, cît îl ţinea gura, asmuţind cîinii :

— Muşcă-l ! Şo pe el ! Polkan ! Rîjik !...

Cîinii însă m-au înconjurat din toate părţile şi mă miroseau împingîndu-mă cu boturile. Eu, încremenit de spaimă, îi priveam fără să mă mişc.

Cineva m-a ridicat de guler, punîndu-mă pe picioare:

— Uite ce voinic ! Barbă-Cot ! Ai pornit cu pumnii împotriva tuturora ! Ce mai viteaz !...

Lîngă mine tropăia un moşuleţ : cu o mînă îmi trăgea cuşma pe cap, cu cealaltă mă scutura de zăpadă. Rîdea şi bărbuţa lui rară şi brumată se clătina. Era Mosei pompierul, un om tare vesel. M-am repezit din nou spre flăcăi, dar dînsul m-a înşfăcat de guler :

— Destul ! Ho ! Astîmpără-te, viteazule !

Eu mă zbăteam încercînd să scap din mîinile lui, plîngînd şi ameninţînd cu pumnii.

— Lasă — îmi grăi din nou Mosei, rîzînd şi tuşind înecat. Dînşii se joacă doar, şi Lukonea le cunoaşte năravul. N-o fac din răutate. Se zbenguiesc. Mai bine stai şi priveşte. Uite aşa cum fac eu. Să vedem, e în stare să-i ţie sau va cădea grămadă cu saci cu tot ! Eu, odată, am pus rămăşag că am să zbor de pe coperişul casei, cu nişte saci goi în mînă. Oamenii s-au adunat gloată, iar eu, cu sacii în mînă, mă gîndeam : „Am să mă duc pe copcă, poate, dar am să-i fac pe oameni să rîdă". Şi m-am aruncat ! M-am trezit cînd îmi turnau o găleată cu apă în cap. Ce rîs a fost atunci !... Ce vrei, nu mi-a

trăsnit prin minte să umplu sacii cu muşte ; aş fi putut zbura o dată cu ele... pe deasupra clopotniţei.

Pe spatele lui Lukonea zăcea şi al treilea sac. Flăcăii îl înconjuraseră, privindu-l ţintă. Alioha zîmbea pe sub mustăţi, uitîndu-se scîrbit în lături, ca şi cînd puţin îi păsa de ceea ce se petrece alături de dînsul. Vanka se sălta cînd pe un picior, cînd pe altul, hohotind de rîs. Doi flăcăi, dîndu-se înapoi din faţa lui Lukonea, cu palmele sprijinite de genunchi, strigau încurajîndu-l :

— Haide-e-e-e ! Vezi să nu te dărîmi ! Munceşte puţin şi pentru oameni, tu suflet dreptcredincios ! Pentru tine orice greutate e cît o sămînţă de mac.

Lukonea, gheboşat sub greutatea sacilor, ridicîndu-şi coatele pentru a-şi păstra echilibrul, se opintea ca să-şi tragă pîslarii din zăpada îngheţată. Picioarele însă nu-l mai ascultau, se bîţîiau necontenit. Ca să păşească înainte, se legănă puţin. Din gură îi ieşeau aburi groşi, care-i învăluiau capul ca într-un nor. Faţa i se schimonosise de durere şi mi se păru că-i alunecă încet o lacrimă.

Mosei s-a apropiat de dînsul cu paşi uşori şi jucăuşi, împingîndu-şi cuşma pe ceafă, şi, luîndu-i uşor mîna, i-a grăit :

— Tu, Lukonea, nu te supăra ! Proştii sînt veseli. Haide, păşeşte, îţi fac eu o cărăruie de aur.

Lukonea, tremurînd, apucă degetele strînse ale lui Mosei şi, după o sforţare uriaşă, ridică piciorul, păşind cu teamă înainte. Alioha, plictisit, se apropie de Lukonea şi sprijini sacii pentru a-i păstra echilibrul. Vanka nu înceta să hohotească şi să-l zgîndărească pe Lukonea.

Eu, nemaiputînd răbda, am început iarăşi să zbier :

— Lukonea, să nu mai duci sacii ! Aruncă-i ! Dinadins o fac ! O să ţi se rupă ceva, Lukonea !

Alioha, încruntîndu-se, mă ameninţă cu pumnul :

— Isprăveşte, băiete ! Ce-mi tot urli-n ureche ?

Lukonea ajunse la porţile ariei. Toţi flăcăii erau adunaţi împrejurul lui. Mosei îi dădu braţul, îndemnîndu-l cu glas blînd :

— Hai, ia-o-ncet, Lukonea ! Păşeşte cu grijă ! Calcă pe vîrfuri, nu pe călcîie ! Ţine-te de mîna mea ! Eu, frate Lukonea, am trăit pînă la bătrîneţe făcîndu-i pe oameni să rîdă. Proştii sînt veseli şi-i iubesc pe cei în felul nostru. Iar eu îmi bat joc de proşti.

Iulenkov nu-şi găsea astîmpăr : alerga împrejurul lui Lukonea, dănţuia aruncîndu-şi cuşma jos. Pierzîndu-şi capul de furie, am apucat toiagul lui Lukonea, care fusese zvîrlit la intrare, şi i-am croit din toate puterile una pe spinare lui Vanka. Sub lovitura mea s-a gheboşat puţin şi, văzîndu-mă cu băţul în mînă, s-a repezit spre mine, mi l-a smuls şi, cu un ţipăt ascuţit, a ridicat braţul. Cuprins de spaimă, am închis ochii şi m-am făcut ghem. N-am simţit însă lovitura, cu toate că băţul lovi puternic, cu un plesnet surd, în cojocul meu. Cînd am deschis ochii, l-am văzut pe Mosei smulgîndu-i toiagul din mînă. Dojenindu-l, pompierul clătina mereu din cap :

— Prost ai fost, prost ai rămas ! Te-arunci, cogeamitea omul, la un copil ! Îţi pui mintea cu dînsul ! Prostule ! Nerodule !

Eu am zbughit-o în încăperea întunecoasă şi, orbit de albeaţa zăpezii, în prima clipă n-am zărit nimic în afară de praf. După aceea am văzut doi cai care învîrteau un cerc greu. Într-o parte cercul se lăsa sub podea, iar în altă parte cobora de undeva, de sub acoperiş.

Lukonea zăcea pe pămîntul îngheţat. Răsufla greu, înecîndu-se. Mai la o parte se aflau sacii zvîrliţi pe jos. Unul din ei se dezlegase şi meiul se împrăştiase pe pămînt, ca un nisip de aur.

Mosei stătea în genunchi, aplecat asupra lui Lukonea, cu faţa plină de îngrijorare. Clătinînd mîhnit din cap, plescăia din limbă, îşi dădea şăpcuţa ruptă pe ceafă, apoi de pe ceafă pe frunte şi îl mîngîia ca pe un copil :

— Nu-i nimic, acuşi o să treacă ! Ai călcat rău, Lukonea. Şi eu, prost bătrîn, parcă am fost orb ! Şi-au făcut rîs prostovanii de bunătatea ta : „Ajută-ne, Lukonea !" Trei saci, nu-i glumă ! Vreo nouă puduri ! Pră-

pădiţilor! Ce-aţi făcut cu flăcăul? Unde te doare, Lukonea? Ar trebui să fii dus la baie, să te abureascä bine, să-ţi moi toate oasele. Hai scoală-te, am să te petrec eu pînă acasă!

Lukonea însă nu se mişca. Tăcea, zîmbind necontenit cu zîmbetul lui dureros.

— Ce nenorocire! Uite ce-au făcut, proştii dracului! Sînt veseli! Pe omul bun toţi îl călăresc!...

Lukonea ridică încet mîna şi, întorcîndu-şi faţa spre mine, mă chemă cu degetul.

— Vino-ncoace, Fedenka! grăi dînsul încet, dar limpede. Vino mai aproape de mine, vreau să-ţi spun ceva...

M-am apropiat cu sfială, îngenunchind alături de el.

— Ţi-am strigat, Lukonea — am rostit eu printre lacrimi — ţi-am strigat: „Aruncă sacii!" Dar tu n-ai vrut. Şi-au bătut joc de tine, vezi?

— Lasă-i... Eu ştiam ce doresc... Dînşii n-au văzut binele niciodată... Doar pumni, ciomege şi palme... Sînt băieţi buni... Alioha e... vecinul meu... are mamă vitregă... L-au bătut pe drept şi pe nedrept, iar eu îl ascundeam la noi. Vanka e mereu batjocorit: cine vrea sare pe dînsul. Iată, Fedenka, am fost şi noi doi la arie. Du-te acum acasă! Eu o să vin cînd va trebui. Am să stau culcat un pic, ca să-mi treacă. Pe mine, dumnezeu mă apără de nenorocire.

Îl priveam cu milă şi cu durere. Smerenia lui, cît şi felul umil în care se lăsa batjocorit stîrneau în mine sentimentul de revoltă faţă de dînsul. Sufeream de ciudă şi aş fi avut poftă să-i strig: „De ce faci toate astea? Doar tu nu eşti o mîrţoagă, o jucărie!" Dar împotrivirea mea — împotrivirea unui puşti — ar fi fost, desigur, încă un motiv de rîs şi de batjocură pentru flăcăi, iar Lukonea nu m-ar fi înţeles.

Flăcăii, ruşinaţi, plecară de lîngă noi şi, apropiindu-se de cerc, începură să biciuiască caii.

Alioha, venind spre noi, rosti mohorît:

— Acum o să înham calul şi o să-l duc acasă.

Ieşi cu pas legănat. Paşii lui erau grei şi vinovaţi.

Mosei clătină din cap şi, clipind din ochi, grăi privind spre mine:

— Uneori prostia e mai dureroasă decît o lovitură de bici!

XXIII

Lui Sereoga i-au dat drumul de la răcoare în aceeaşi zi. Vaca omorîtă zăcea în acelaşi loc, lîngă poarta deschisă. Tot acolo stăteau tăvălite resturile din furca de tors şi samovarul fărîmat. Ciudat de vesel şi de sprinten a trecut Sereoga pe lîngă vacă şi, surîzînd, a lovit-o cu pîslarul în burtă. Toţi se aşteptau să-şi verse năduful asupra Agafiei, dar, spre uimirea tuturor, nici nu şi-a atins muierea. Parcă s-a topit tot necazul din inima lui în clipa cînd a doborît cu toporul vaca şi a zdrobit samovarul, alungîndu-i pe jandarmi şi făcîndu-l de ocară pe pristav.

Mitri Stepanîci, puţin chefliu, după cinstea pe care o făcuse şefilor, a ieşit în cerdac în întîmpinarea lui Sereoga şi, prieteneşte, i-a întins un pahar cu rachiu:

— Sereoga, vecine, ţine şi bea! Hai să trăieşti, noroc şi sănătate! Fie, că prăpăstios om mai eşti!... N-ai să sfîrşeşti bine, scandalagiu fără leac! Dacă nu-ţi luam eu apărarea, nu scăpai, vecine, de puşcărie.

Sereoga a luat paharul, l-a trecut cu grijă în mîna stîngă, a scos căciula, aruncînd-o în omăt, şi şi-a făcut semnul crucii. S-a uitat apoi cu evlavie la pahar, pe care l-a trecut din nou în mîna dreaptă şi, domol, l-a dus spre gură:

— Şi dumneata să fii fericit, Stepanîci! rosti Sereoga, sorbind cu poftă fiecare înghiţitură de rachiu. Mulţumesc! Acum poţi face ce-ţi pofteşte inima cu mine, Mitri Stepanîci!

Mitri Stepanîci, dichisit, ferchezuit, îi vorbea cu un zîmbet plin de voie bună, ca unui vechi prieten :

— Nu mai ai nimic de plătit la dări, vecine, am plătit eu tot. Tu eşti de-ai noştri ; ne-om socoti noi. Prietenul la nevoie se cunoaşte. Am crescut împreună : părinţii noştri au mîncat dintr-o strachină. Tu ai fost un băiat sprinten şi chipeş, dar ştiu eu ce te-a apucat, Sereoga ?

— Sărăcia m-a răzbit, Stepanîci, nenorocul. N-am nici o bucată de pîine. Lucrez de mă istovesc, dar fără nici un spor. Doar pentru tine lucrez... Am avut şi eu casă, ştii prea bine, acum nu mai am nimic...

— Tu, vecine — continuă Stepanîci — trebuie să te mai gîndeşti şi la sufletul tău, să-ţi mai aduci aminte şi de cel de sus, altfel îţi pierzi sufletul fără rost. Trebuie să trăieşti mai liniştit, Sereoga. Parcă ar fi intrat ucigă-l-toaca în tine ! Cui crezi că ai făcut rău dacă ai omorît vaca ?

Bînd pe stomacul gol, Sereoga s-a ameţit degrabă, a dat la o parte căciula cu pîslarul şi, cu un rînjet obraznic, s-a proţăpit în faţa lui Stodnev, grăind :

— Oricum, mi-am dat frîu liber, Stepanîci ! Mi-am luat avînt ! Îmi ardea inima. Cu toate că nu am nici un ban, dar mi-am arătat năravul. Eu ştiu un lucru Stepanîci : că tu o să vinzi carnea vacii la kilogram, iar eu o să fiu dat pe mîna primarului ; dator este Sereoga Kaleaganov să fie slugă lui Stodnev. Şi Sereoga Kaleaganov n-o să aibă nimic : nici lingură, nici strachină, nici casă, nici furcă de tors.

Stepanîci clătina din cap şi se îneca de rîs.

— Şi-acum, Mitri Stepanîci, vreau să mă laşi în pace ! Află că eu sînt mai bogat decît tine : sufletul meu este mult mai încăpător acum.

Mitri Stepanîci adăugă cu bunăvoinţă, încurajîndu-l :

— Du-te cu dumnezeu, Sereoga ! Toţi sîntem păcătoşi, şi să ştii că n-am nici un gînd rău împotriva ta. Aşteaptă să-ţi aduc o bucată de pîine !

Sereoga a înşfăcat căciula şi i-a aruncat în obraz :

— Eu nu sînt cerşetor, Stepanîci, şi să nu crezi cumva că am să mă bag în capcană după momeală. Ţi-am vîndut sufletul ; altceva nu mai poţi înghiţi de la mine.

Şi dispăru repede pe poartă.

Vreo două săptămîni, Sereoga a trăit liniştit. Nu s-a ivit pe nicăieri. Toţi îl căinau, dar se temeau de el. Sereoga, dintr-un ţăran bun, vesel şi de ispravă, cum era socotit cîndva, ajunsese, din pricina sărăciei şi a foamei, un om rău, un sălbatic. El şi Agafia nu mai mîncau decît „ţiurea", cvas, ceapă şi pîine neagră. Copiii nu le trăiau : ori Agafia îi năştea morţi, ori mureau în primele zile.

Zilnic Sereoga ţipa la vaca flămîndă, la Agafia şi la găini. Înjura scîrnav şi era îngrozitor cînd vedea că mama şi Katia se acopereau cu şorţurile, scîrbite de tot ce auzeau : „Vai, ce neruşinat ! Parcă-l jupoaie cineva de viu pe blestematul ăsta !"

De vreo două săptămîni îl pregăteau pe tata pentru cărăuşie. Pentru noi, copiii, zilele astea aveau mare însemnătate : se cerceta şi se dregea sania, i se puneau şine de fier, şuruburi noi, se reparau căruţele, punîndu-se roţilor şine de fier. Toate astea erau aşezate în sanie, pentru ca atunci cînd s-ar fi topit zăpezile să se poată urni la drum cu căruţa. Costelivul nostru murg privea cu nepăsare la toate pregătirile, rumegînd liniştit amestecătura de tărîţe şi şişcă. Bunicul hotărî să ia cu împrumut un cal de la Sereoga Kaleaganov. Sereoga aduse iapa lui cocoşată, pagă, cu buza atîrnată, şi i-o predă bunicului, cu hamuri cu tot.

— Tu, Vasea, hrăneşte-o ca să nu piară ! Las-o să stea împreună cu calul tău, moş Foma ! Peste trei zile ajunge trăpaş.

Bunicul luă de frîu gloaba şi se încruntă privind pe sub sprîncenele-i stufoase.

— Încalecă şi la trap ! Dacă o să reziste, o iau ! De nu, te întorci cu ea acasă.

Bunicul vorbea mai mult în silă, ca şi cînd Sereoga i-ar fi băgat gloaba pe gît, iar el n-ar fi vrut s-o tîrguiască.

— Nu cumva vrei să şi alerge ? răgea răguşit şi cu răutate Sereoga. Ştii doar bine că iapa mea nu mănîncă uruială. Nici paie n-are.

Bunicului începură să-i tremure sprîncenele, în timp ce ochii lui reci zîmbeau : îi plăcea să-şi bată joc de oameni.

— Încalecă, încalecă şi o să vezi cum simte iapa biciul !

Sereoga holbă ochii ameninţător, îşi îndesă cuşma pe cap şi sări furios în spinarea calului. Gloaba se clătină puţin, dar nu se sperie. Nu ridică nici capul şi nici din coadă nu dădu. Sereoga sta culcat pe burtă pe spinarea ei cocoşată. Îşi legăna pîslarii, icnea, în vreme ce faţa lui se umfla sub năvala sîngelui, înciudat că nu-şi putea trece piciorul peste crupa gloabei. Mie şi lui Sioma, tot acest spectacol ni se părea neînchipuit de atrăgător. Alergam în jurul calului şi ne prăpădeam de rîs. Tata privea liniştit şi surîzător alături de bunic. Deodată, bunicul ridică biciul şi lovi cu grijă crupa iepii. O dungă prăfuită rămase pe păr, iar calul mişcă leneş din coadă. Sereoga, legănîndu-şi pîslarii, spuse fornăind :

— Tu, moş Foma, las-o mai încet, că altfel o ia razna-n galop şi mă stîlceşte.

— Ţin-te bine ! ţipă bunicul, care începu să biciuiască iapa peste crupă şi peste picioare.

Gloaba tresări, dădu din cap şi deodată prinse să sară prin ogradă de parcă era făcută din lemn. Sereoga stătea, ca şi mai înainte, culcat pe burtă, legănîndu-şi pîslarii.

— Moş Foma, o să mă omoare ! striga desperat Sereoga.

Bunicul alerga după cal şi-l biciuia. În clipa aceea, bunicul nu-mi mai apărea în chip de moş, în chip de despot şi duhul casei, ci mai degrabă puteai spune că-i un ţăran tînăr şi sprinten, care are poftă de hîrjoană şi de ghiduşii. Pînă şi tata îmi părea în acea clipă mai vîrstnic decît el. Tata stătea departe, privindu-i pe amîndoi şi rîzîndu-şi în barbă. Eu şi Sioma alergam după

cal, aruncînd în el cu bălegar ; gloaba sărea, căuta să lovească cu piciorul, în timp ce buza-i atîrnată bălăngănea ca o mănuşă. Noi plesneam cu bălegar coastele calului şi „poponeaţa“ lui Sereoga, care se ţinea de greabănul iepei, ca să nu cadă. Moşul se înfierbîntase şi biciuia calul fără-ntrerupere. Tit luă o lopată şi începu să-l lovească pe Sereoga la „fund“, rîzînd cu hohote ascuţite. Sereoga holba ochii, se clătina pe spinarea iepei, rîdea. Totuşi nu izbuti să-şi treacă piciorul peste crupa gloabei.

— Moş Foma, eşti un ucigaş — zbiera el — ai să mă schilodeşti ! Bagă de seamă, o să dai socoteală, drac bătrîn !

Gloaba nimeri sub şopron şi îşi propti botul într-o corlată lungă de lemn. Sereoga sări jos şi, glumind, îl înşfăcă pe bătrîn, ridicîndu-l deasupra capului.

Sîgnei şi Tit gustară multă vreme, prăpădindu-se de rîs, gluma bunicului cu Sereoga şi galopul lui călare pe iapa istovită. După această hîrjoneală, bunicul ieşi din ogradă, Sîgnei fugi la cizmarul Filaret, iar tata cu Tit rămaseră să grebleze bălegarul. Gloaba lui Sereoga rătăcea prin bătătură, băgîndu-şi botul cînd în corlata goală de lîngă calul nostru, cînd în gard, cînd în grămada de bălegar. Eu adunam cu grebla gunoiul spre sanie.

În vremea asta, potolit de orice zburdălnicie, păşi pe poartă Kuzear cu Naumka. Am alergat înaintea lor plin de bucurie.

De data asta, Kuzear m-a uimit cu o neaşteptată născocire. Ne găseam lîngă o căruţă fără roţi, care se repara pentru cărăuşie. Coşul ei era ferecat în legături de fier. Ochii lui Kuzear sticliră ştrengăreşte şi el rosti cu o hotărîre provocătoare :

— Mă, care dintre voi poate linge legătura de fier cu limba ? Care dintre voi e mai curajos ? Haide, cine-i mai sprinten şi are limba mai isteaţă primeşte trei bani de la mine ! Eh, care începe ?

Eu cunoşteam apucăturile lui hoţeşti şi întotdeauna m-aşteptam de la el la cele mai diavoleşti născociri. De

altfel ştiam cum arată fierul îngheţat: arde ca un cărbune aprins.

— Linge tu! am spus deodată. Arată tu întîi cît eşti de dibaci.

— Laş! Laş! mă aţîţă el, cu o scîrbire care mă ustura, în timp ce ochii lui clipeau cu răutate.

— Ba tu eşti laş! Un om curajos iese el înainte!

— Bine. O să încerc eu întîi, dar voi sînteţi nişte fricoşi!

— Atunci începe! am stăruit eu.

Naumka se înroşi fîstîcit. Eu am început din nou atacul contra lui Kuzear, zeflemisindu-l:

— Uite ce curajos eşti! Ştii numai să scoţi cărbunii cu mîinile altora!

Kuzear simţea cu groază că autoritatea lui de băiat curajos şi născocitor se năruie şi că el singur a căzut în capcană. Atunci făcu o mutră obraznică, îşi împinse căciula pe ceafă şi ne spuse:

— Hei, voi diavoli împieliţaţi, mi-am bătut joc de voi, v-am păcălit! Mai mare ruşinea să aibă cineva de-a face cu voi! Priviţi cum cîştigă jocul un om dibaci! Cine se teme de fier nu pleacă în cărăuşie!

Îşi scoase apoi, înţepat, mănuşile, pe care le băgă în buzunar, se aplecă asupra scoabei de fier şi scoase limba. La un moment dat atinse cu vîrful limbii inelul înălbit de respiraţie. Poate că s-a apropiat mai mult decît trebuia sau poate că nu şi-a retras la timp limba, căci deodată am văzut că vîrful limbii lui Kuzear a rămas lipit de fier. A vrut el s-o tragă înapoi, dar n-a mai putut. A ţipat şi a început să respire des pe scoabă. Fierul s-a acoperit cu un strat de promoroacă. Faţa lui Kuzear s-a schimonosit într-o spaimă dureroasă. S-a agăţat cu degetele de limbă şi, cu nervozitate, a început să tragă limba de pe fier. A smuls-o deznădăjduit. Pe şina de fier rămăsese o pieliţă cu picături de sînge. Din ochii lui Kuzear curgeau lacrimi. Totuşi zîmbea silit, încerca să rîdă, se bîlbîia. Din pricina groazei prin care trecuse, faţa lui era cenuşie.

— Uite aşa ! Iată-te şi laş ! spuse Kuzear, prinzînd curaj. Aţi văzut că nu mi-a fost teamă să-mi lipesc un pic limba de fier ?

Dar lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraji. Şi, fie că nu le observa, fie că îşi făcea singur curaj ca să ne arate cît este de brav, de văitat însă nu se văita.

În clipa asta, din ograda lui Kaleaganov răsună un ţipăt groaznic. Era ţipătul Agafiei.

Curtea lui n-avea gard. Zăpada murdară, adunată în mormane, acoperea pridvorul. Agafia, cu părul zbîrlit, zăcea întinsă în zăpadă. Sta nemişcată, holbînd deznădăjduită ochii umflaţi. Faţa, picioarele şi mîinile ei mari erau atît de slabe, că prin pielea galbenă i se vedeau tendoanele de la încheieturi. Tîmplele ca şi fruntea ei osoasă erau de asemenea galbene ca de mort. Kaleaganov, într-o cămaşă ţesută în casă, o pisa cu pumnii. Nu-şi mai dădea seama de nimic, nu mai vedea nimic. De mirare cum Agafia putea să rabde ghionturile şi pumnii lui ucigători ! Pentru că era ştiut că în luptele cu pumnii Kaleaganov trecea drept cel mai de temut adversar. Bărbaţii cei mai puternici cădeau în zăpadă dintr-o singură lovitură de pumn. În grabă se adunară din tot satul bărbaţi şi femei.

Femeile bătrîne săreau care mai de care asupra bărbaţilor, ţipînd :

— Oameni buni, luaţi-o ! Altfel o ucide pe biata femeie ! Trăgeţi-l la o parte pe porcul ăsta, legaţi-l ! Vai de noi ! Femeia e în nesimţire ! Ce pedeapsă o fi avînd de la dumnezeu !

Vanka Iulenkov se învîrtea pe lîngă Kaleaganov şi, spre uimirea tuturor, sări fără frică asupra lui, încercînd să-l prindă de pantaloni :

— Nene Serghei, o să te lege, nene Serghei, şi-o să te ducă la plasă ! Uită-te, Agafia nu mai suflă. Pe neaşteptate rîse ascuţit, dînd cu pîslarul : Hai, nene Serghei, să ne batem cu pumnii ! Vino !

Apoi îl înşfăcă curajos de pîslar.

În momentul acesta, din grămada de bărbaţi şi de muieri ieşi Lukonea cel orb şi, hotărît, liniştit, chib-

zuind parcă, cu chipul senin, se apropie de Kaleaganov şi numai ce căzu asupra Agafiei, drept sub pumnii lui Sereoga. Toţi rămaseră uimiţi, atît de gestul lui, cît şi de vocea-i plină de dojană :

— Nene Serghei, e păcat să chinuieşti un mort. De ce-ţi încarci sufletul cu o asemenea povară ? O să plîngi şi n-au să-ţi ajungă lacrimile. Pleacă, Serghei ! porunci orbul.

Toţi se dădură în lături ca loviţi de trăsnet. Cineva gemu surd şi se porni să bocească. Noi, copiii, ne uitam cum Kaleaganov, rămînînd surd şi orb la tot ce auzise şi văzuse, se năpusti asupra lui Lukonea, pe care începu să-l piseze cu pumnii. Lukonea îl împingea mereu, ferind trupul Agafiei. În acel timp s-a petrecut ceva care mi-a rămas în minte pentru tot restul vieţii.

Mama, micuţă, firavă, ca o fetiţă, într-o scurteică avînd mînecile lungi pînă-n pămînt, palidă, cu capul ridicat şi cu un şal negru legat ca la o femeie bătrînă, cu buzele strînse, s-a apropiat cu paşi siguri şi fără frică de Agafia, care zăcea la pămînt. Şi-a adunat mîinile cruce, s-a aplecat asupra ei, i-a prins capul în mîini, apoi cu o voce groasă a poruncit cu asprime :

— Luaţi-l pe Serghei de aici ! Trebuie să-l puneţi în lanţuri !

Pe neaşteptate, Katia a sărit la Kaleaganov, i-a zvîrlit cuşma cît colo şi, înşfăcîndu-l de chica roşie, l-a tras spre dînsa. Lukonea s-a ridicat avînd pe buze un zîmbet reţinut, de orb. Mama s-a închinat adînc în faţa lui, vorbindu-i cu respect, pe ton mîngîietor :

— Lukoniuşka, apărătorul nostru milostiv, dumnezeu o să te răsplătească pentru tot ce-ai făcut !

Sereoga stătea în genunchi, avînd o înfăţişare sălbatică şi, sprijinindu-se cu mîinile în scoarţa îngheţată a zăpezii, răsufla înfierbîntat, neînţelegînd nimic din toate cîte se petrecuseră. Mama s-a aplecat din nou asupra Agafiei şi a îmbrăţişat-o punîndu-i capul pe piept. Cînd mama s-a ridicat încet, cu faţa înflăcărată, am văzut cum s-a cutremurat din creştet pînă-n tălpi. Katia s-a

văitat, a înălţat mîinile spre cer şi a strigat cu deznădejde :

— Voi nu vedeţi, blestemaţilor, că muierea şi-a dat sufletul ? Legaţi-l pe Sereoga, oameni buni ! S-a aruncat apoi asupra mamei, pe care a dat-o cu asprime la o parte, şi a început să bocească : A răstignit-o, el a omorît-o !...

Tit şi Iulenkov îl ţineau pe Sereoga de subsuori, în timp ce el se smucea spre Agafia, strigînd ca un nebun :

— Daţi-mi drumul !... În numele lui Cristos ! Vreau s-o duc eu în casă. E numai leşinată, o s-o stropesc cu apă. Agafia ! Ridică-te, Agafia ! Nu mă face de ocară faţă de oameni ! striga Sereoga, plin de deznădejde.

Deodată, fără să bage nimeni de seamă, a apărut între noi Kuzear, cu nişte hăţuri în mînă, pe care, întinzîndu-le lui Tit, îi spuse :

— Ţine, Titok... legaţi-l !

Apoi a început să plîngă, înecîndu-se în lacrimi. Ţin minte că l-am lovit pe Sereoga cu pumnii, ţipam asurzitor şi mă zbăteam să scap din mîinile cuiva.

Mîndru, cu aer de stăpîn, s-a apropiat Mitri Stepanîci, îmbrăcat într-o scurtă de postav, cu căciulă de astrahan, cu faţa severă. Clătinînd din cap, glăsui povăţuitor :

— Ce-ai făcut, Serghei ? Agafia şi-a dat sufletul. Te-ai împovărat cu un păcat greu, de neiertat. Dumnezeu te-a îndepărtat de la el. Bărbatul are voie să-şi pedepsească nevasta, dar nu-i este îngăduit s-o omoare. Şi, privind mulţimea de oameni adunată, a arătat cu degetul spre Sereoga : Legaţi-l pe turbatul ăsta şi chemaţi-l pe staroste.

Nimeni nu s-a clintit însă din loc. Vădit împotriva lui, oamenii l-au măsurat cu privirile, tăcuţi şi posomorîţi. Sereoga, de cum l-a zărit pe Mitri Stepanîci, a început să se zmucească cu furie din braţele lui Iulenkov şi Tit, care au zburat în lături cît ai clipi din ochi. Dar Sereoga a fost din nou înşfăcat de tata şi de cei doi feciori ai Paruşei. În deznădejdea lui năucă, Sereoga avea o înfăţişare groaznică. Terenti, Alexei şi tata se opinteau

din toate puterile ca să-i lege mîinile. El se smucea, horcăia, în timp ce ceilalţi ţipau istoviţi :

— Oameni buni, ajutaţi-ne! Grozavă putere!... Va scăpa nebunul şi va fi mare nenorocire...

Au mai dat fuga încă vreo cîţiva oameni şi l-au legat zdravăn.

El se zbătea în braţele lor şi scuipa spre Mitri Stepanîci :

— Tu eşti criminal, nu eu! Tu eşti ucigaş! striga Serghei, cu desperare. Tu mi-ai supt toată vlaga! Eu am fost ţăran sănătos, muncitor, şi iată unde m-ai adus! Daţi-mi drumul, vreau să-l omor, vreau să-l gîtui! ţipa zbătîndu-se. Să-l chinuiască diavolii in iad cu furcile! Dascăl predicator, blestemat să fii! Lăsaţi-l pe mîna mea pe ticălosul ăsta!

Muierile boceau cu hohote, iar bărbaţii se posomorau, priveau în pămînt şi mormăiau ursuz în barbă. Paruşa, gravă, mare, s-a apropiat de trupul Agafiei, închinîndu-se adînc :

— Ai îndurat destule, sufleţelule! Ai părăsit lumea necazurilor. N-are nici un păcat, muceniţa! S-a întors apoi spre Sereoga, pe care l-a privit cu o milă rece, s-a apropiat de el şi, clătinînd din cap cu mîhnire, a rostit : Hei tu, ţăran nenorocit! Pe cine te-ai răzbunat? Ţi-ai pus singur lanţurile! Nu răcni, Serghei! Ştiu, ştiu ce vrei să spui. Acum a venit timpul tău de suferinţe ; să te chinuieşti şi să te gîndeşti de unde ţi-a picat năpasta. Deodată se întoarse spre Mitri Stepanîci, pe care l-a înfruntat cu vocea ei groasă, bărbătească : Şi tu să pleci de aici! Du-te cu dumnezeu şi-ţi caută iertarea păcatelor. S-a umplut paharul cu amar! După plată şi răsplată. Hai pleacă, nu vîrî oamenii în păcat!...

Mitri Stepanîci şi-a desfăcut larg braţele-n lături, a zîmbit mustrător şi nehotărît şi a pornit spre poartă. Bărbaţii şi femeile, cu ochii înlăcrimaţi, l-au însoţit în tăcere cu priviri vrăjmaşe. Cînd Mitri Stepanîci a părăsit ograda, fără să se mai uite înapoi şi păstrîndu-şi aceeaşi mîndrie, toţi au început să strige cu furie în

urma lui, dar nu puteai înţelege un cuvînt. Zbierau toţi ca la adunare. Muierile ţipau ameninţînd cu pumnii, bătrînii clătinau din cap.

Paruşa s-a apropiat din nou de Agafia, făcîndu-i Katiei semn cu mîna. Cînd Katia a fost lîngă ea, a apucat-o pe mama de umeri şi, împingînd-o cu dragoste spre Katia, i-a zis :

— Pleacă acasă, porumbiţo ! Luaţi şi băieţelul ! Locul lui nu e aici.

Vanka Iulenkov nu mai avea astîmpăr. Alerga din loc în loc, înecîndu-se în lacrimi :

— De acum l-am pierdut pe Serghei ! S-a nenorocit omul ! Şi noi toţi ne-am încurcat... Ne-am zăpăcit. Poate mîine va veni rîndul meu. Oameni buni, vecini, ce-o să facem ? Merită să dăm foc şi lui Mitrici, şi ogrăzii boiereşti !

Sereoga rămăsese în genunchi, cu mîinile legate la spate, tăcut, cu capul sprijinit în piept.

În vremea asta, pe drum, în zgomot de zurgălăi, ridicînd pulbere de zăpadă, trecea repede o sanie arătoasă. În sanie şedea, înfăşurat într-o blană sură, cu un guler mare, Ismailov. Mulţimea s-a tras înspăimîntată spre poartă. Unul dintre ţărani a răcnit din rărunchi :

— Iată încă un diavol care a zburat... Şi aici Mitri, şi acolo Mitri. Cine sapă groapa altuia cade el într-însa.

— O să vină şi rîndul lor — a horcăit ameninţător o voce răguşită. O să plătească lupul pielea oii ! În ţeapă, cu toate caiafele ! Bine spune Vanka : „Să-i ardem pînă-n temelii !"

Din gloată, un moşneag oarecare a prins să lămurească cu judecată :

— De ce vorbiţi fără rost ? Credeţi că puteţi face ceva cu forţa ? Voi, tinerii, v-aţi luat prea mult avînt...

Vanka Iulenkov a strigat :

— Hei, moş Ignat, ţi-a venit rîndul să mori ! Mergi spre odihnă, fie-ţi ţărîna uşoară ! Noi, tinerii, trebuie să trăim. Dar cum să trăim ? Urlînd de foame ? Ce să facem cu copiii ? Să-i lăsăm să moară de foame ?

Gloata făcea gălăgie, agitîndu-se. Tata, Terenti şi Alexei l-au tîrît pe Sereoga, care gemea ca un bolnav, în casă.

— Agafia, ce fac ăştia cu mine? Vecinilor! Fraţilor! În pridvorul casei şi-a venit în fire şi a început să vorbească liniştit, cu vorba lui obişnuită: Dar pentru ce, vecini? Ce-am făcut? E oare adevărat?... Într-adevăr, Agafia...

Iulenkov, gîfîind de spaimă, căuta să-l convingă:

— Aşa este, nene Serghei. Nu se bate în halul ăsta o femeie. Ai mîini grele cît un pud. Crezi că mult îi trebuia Agafiei? Abia-şi ţinea sufletul!

Serghei, ascultător, a intrat în casă. Muierile ţipau pe voci felurite. Katia a luat-o pe mama de braţ şi, scoţînd-o din ogradă, a dus-o acasă. Eu am alergat după ele ca ameţit. Mă mişcase, mai mult ca oricînd, faţa mamei, care se asemăna cu faţa de neînţeles a orbului Lukonea.

Multă vreme după această întîmplare nu mi-am putut veni în fire. Nu mai ieşeam pe uliţă. Cît era ziua de mare, şedeam tăcut pe cuptor. Mama a stat leşinată o zi şi o noapte. Cînd s-a ridicat, a început să robotească ca şi mai înainte prin casă. Se ducea la fîntînă după apă, freca şi spăla podelele, zolea rufele pe care le bătea cu maiul în copca rîului. Faţa ei era iar senină şi proaspătă ca de fetişcană. Cu aceeaşi hărnicie o ajuta pe bunica, punea şi strîngea masa mai mult jucînd, cernea făină, ducea vaca la adăpat şi o mulgea în staul. Cînd au înmormîntat-o pe Agafia, mama a petrecut-o la groapă împreună cu Katia şi cu bunica, iar cînd s-a înapoiat de la cimitir, era liniştită şi avea faţa senină. Eu însă mă socoteam vitregit. Mă durea văzînd că mama parcă uitase cu totul de mine în aceste zile. Niciodată în acest timp nu m-a chemat să m-alinte. De cîte ori căutam să m-apropii de ea, parcă nici nu mă vedea. Bunica o privea cu nelinişte şi nu ştiu ce-i şoptea mereu Katiei. Eu şedeam pe cuptor, răsfoind Florarul sau psaltirea scrisă de mînă, şoptind slovele, care dansau pline de neînţeles înaintea ochilor mei, ca într-un delir. Noap-

tea mă trezeam cu frică. Se chinuia bietul şi micul meu cap din pricina cuvintelor lipsite de noimă, care se repetau: „De la cei ce păcătuiesc... de la aspida şi vasiliscul".

În aceşti ani ai copilăriei mele am început să simt pentru prima oară o durere chinuitoare, nu numai din bătaie. Viaţa începea să se înfăţişeze înaintea mea ca un lanţ de nedreptăţi. Sufeream de frică şi din pricina jignirilor. Îmi venea să strig la oameni: „De ce vă faceţi de cap, neghiobilor?" Dar eu mă închideam în mine, cu durere, neputincios şi mic. Încă din aceşti ani de fragedă copilărie, eu ştiam că cel puternic chinuieşte pe cel slab, că cel sănătos nu-l cruţă pe cel bolnav, că bogatul Mitri Stodnev îi poate stoarce pe cei săraci, iar ei, supuşi şi umiliţi, scot căciula în faţa lui.

Cînd Mitri şi-a clădit hambarul cel mare de piatră, pe toţi cei mici ne-a înşelat. Ne ademenea cu vorbe dulci, făgăduindu-ne daruri din prăvălia lui, ca să ne facă să-i mestecăm lutul cu picioarele. Cel dintîi care s-a lepădat de munca asta am fost eu. Îmi făcusem picioarele o rană. Pentru tot ce i-am muncit am primit fiecare cîte un singur peşte, care nu costa mai mult de două copeici.

Nu ştiu din ce pricină mă temeam mereu de bărbosul Larivon şi mă ascundeam de tata. Deseori mă întrebam de ce tata nu mi-a spus niciodată o vorbă bună, de ce nu m-a mîngîiat şi nu m-a luat niciodată pe genunchi? De ce bunicul mă ameninţa mereu cu biciul, cu hăţurile sau cu gura de ham? De ce mă fugărea nitam-nisam şi mă punea să mă-nchin lovindu-mi fruntea de pîslarii lui?

În sat la noi se aflau mulţi oameni buni şi cinstiţi. Pentru mine, aceşti oameni erau de neînţeles, deoarece nu numai că nu erau iubiţi de cei din sat, dar erau priviţi cu lehamite şi fără prietenie. Bunăoară, orbul Lukonea, care cutreiera cît era ziua de mare pe la toţi gospodarii, pe unde boleau copiii de vărsat, zăceau femeile bătute sau muribunzii. N-o făcea pentru că se

gîndea la mîntuirea sufletului ca o ispăşire, ci dintr-un îndemn lăuntric, dintr-o firească nevoie a inimii lui. Nici acasă la el Lukonea nu trîndăvea. Mama lui bătrînă îl iubea ca pe ochii din cap, iar el n-o prea lăsa să se ostenească cu treaba ; singur se ducea după apă cu cobiliţa, mulgea vaca, cernea făina, iar maică-sa se îngrijea numai de copt pîinea la cuptor.

Totuşi el îşi găsea destulă vreme să cutreiere satul de la un capăt la altul, bucurîndu-se cu o bucurie pe care sătenii o socoteau drept toana unui om nebun. Iarna, Lukonea era nelipsit de la şezătorile fetelor, iar primăvara le însoţea la hore, cîntînd împreună cu fetele, cu un glas subţire de copil. În casa de rugăciune îl găseai întotdeauna în primele rînduri, lîngă tetrapod, cîntînd cu glas de tenor toată slujba, ori spunînd pe de rost catehisme întregi sau evanghelia. Fără vocea lui „de înger", cum spuneau sătenii, nu se săvîrşea nici un parastas. Iată-i şi pe Volodimirîci şi pe Egoruşka. Oare pe unde or fi rătăcind ei acuma ? Îi voi mai vedea vreodată ? Iat-o şi pe bunica Natalia ! De ce oare pe aceşti oameni buni îi batjocoresc şi-i nesocotesc atît ai lor cît şi cei străini ?

Şi acum, frunzărind cartea vieţii mele, mă simt tulburat şi mă întreb dacă e necesar să istorisesc toate cîte s-au petrecut în acele zile afundate în trecut, dacă trebuie să zugrăvesc toate chinurile blestemate prin care a trecut copilăria mea şi adolescenţa ; doar toate acestea au fost odată şi toate s-au dus fără întoarcere... Vocea lăuntrică a cugetului meu mă îndeamnă însă necontenit să povestesc toate cîte le-am petrecut, arătînd noianul de suferinţe prin care au trecut oamenii din generaţia mea şi lupta pe care au dus-o ca să învingă, ieşind din întunericul iadurilor spre drumul liber şi însorit al vremilor de faţă. Se cuvine deci să istorisesc despre toate acele grozave zile, arătînd că rămăşiţele trecutului blestemat şi întunecat nu sînt arse şi nici măcinate pînă-n temelii.

XXIV

Ca să treiere un stog de secară, Paruşa a făcut clacă. Se gîndea să vîndă secara şi, cu preţul căpătat, să cumpere nurorilor stambă şi cizmuliţe, iar feciorilor, botfori şi şepci de postav. Căci mult îi mai plăcea Paruşei să-şi poarte feciorii fercheşi şi nurorile gătite. Toate astea nu le făcea Paruşa cu gîndul de a fi pizmuită de muierile din sat, ci pentru că aşa-i plăcea ei să se poarte încă din tinereţe şi ţinea morţiş să-şi îmbrace la fel şi copiii.

Paruşa era o muiere orînduită în ale gospodăriei. Trudea din zori şi pînă-n noapte, cot la cot cu feciorii şi cu nurorile. Aduna ban cu ban şi n-avea datorii. La noi în sat nu era obiceiul să se împrăştie bălegarul pe cîmp, ci se arunca într-o rîpă. Feciorii Paruşei nu numai că împrăştiau bălegarul din grajdul lor şi în grădină, şi pe lotul lor, şi pe pămîntul arendat, dar în fiecare zi îi vedeai pe Alexei şi pe Terenti ducîndu-se la rîpă, scormonind bălegarul, din care iarna ieşeau aburi, alegînd tot gunoiul putrezit, negru şi fierbinte, pentru a-l arunca apoi pe cîmp, fără să bage în seamă cuvintele de derîdere ale celorlalţi plugari. Numai ce-i auzeai :

— Ce-i, Alioşa, altă treabă mai bună n-ai de făcut ? Cureţi rîpa de gunoi, hai ?... Cui îl cari, flăcăule ? Du-l, du-l, băiete, poate la primăvară, deh... mai ştii, mi-o fi rînduită mie fîşia ta de pămînt !

Alexei îşi dădea şapca pe ceafă şi rostea glumeţ :

— Caut o comoară. Poate dă dumnezeu şi creşte singură pe cîmp.

Întotdeauna, pe „nadelul" lor de pămînt se făcea cea mai bună recoltă. Cînd se nimerea ca la reîmpărţirea pămîntului lotul lor să pice unui alt ţăran, Paruşa se alătura în grabă de el şi ţinea să-l sfătuiască :

— Noi am îngrijit pămîntul, l-am hrănit, i-am făcut, cum s-ar zice, pe voie, aşa cum i-am face maichii, şi el ne-a hrănit, drăguţul ! Nu-i vorbă, grija asta o avem noi şi de orice altă fîşie săracă. Pămîntul răsplăteşte cu

bine binele pe care i-l faci. Aşa că ia aminte : cum te vei îngriji de el, aşa se va îngriji şi el de tine. Şi mai află că pămîntul nu-l hrăneşte pe cel puturos.

Dar oamenii continuau să care bălegarul la rîpă, fără să se ostenească să-ngraşe pămîntul cu el, iar feciorii Paruşei îl aduceau, ca de obicei, pe fîşiile lor. Din pricina asta, pe aria Paruşei găseai întotdeauna o căpiţă mai mult, încă o vacă şi mai multe oi în staul, iar la corlata de sub şopron ronţăiau ovăzul doi cai. În toată vremea cît nu mai erau munci la cîmp, Terenti pleca în cărăuşie cu mărfurile lui Stodnev, însă socotelile le făcea Paruşa şi, cu toate că nu era ştiutoare de carte, nimeni nu putea s-o tragă pe sfoară. Mitri Stodnev zîmbea şiret şi spunea mieros :

— Tu, mătuşă Paruşa, parcă ai fi un contabil. Te pricepi bine la socoteli. Nici o jumătate de copeică nu trece de la tine ! Cu ce înţelepciune te-a dăruit dumnezeu ! Vai de capul ăluia care se-ncumetă să pornească la vreun cîştig cu tine : nici o pricopseală !

Paruşa, curajoasă şi voinică, îşi aţintea privirile asupra lui Mitri şi nu-l mai slăbea din ochii ei ageri şi pătrunzători, şi începea să-l dea în vileag :

— Ascultă, Mitri Stepanîci, deşi tu nu trăieşti decît din înşelăciune, cu mine să ştii că nu-ţi merge. Eu îţi cunosc toate apucăturile şi vicleşugurile. Cu toate că eşti predicatorul nostru, ne predici cuvîntul domnului ca un bucher, dar nu pregeţi să rupi şi cea din urmă bucăţică de la gura omului. Voi, ăştia bogaţii, şi geambaşii trăiţi de pe urma nătărăilor. Da, da ! Toată vremea predici şi îndrumezi lumea pe calea credinţei, dar te foloseşti de credinţă ca de o capcană. Eu cred în cel de sus, dar pe tine nu dau nici două cepe degerate. Să nu-ţi treacă cumva prin minte că mă poţi lega la ochi ! Pe mine nu mă poţi duce cum duci pe alţii. Eh ! Mitri, Mitri, cîţi oameni sînt nenorociţi din pricina ta ! Cîţi copilaşi ai omorît !...

— Fără voia lui dumnezeu, mătuşă Paruşa, nu cade nici un fir de păr. Numai el, stăpînul, arată calea omu-

lui, iar noi n-avem dreptul să judecăm cui i s-a dat şi de la cine s-a luat.

Paruşa nu-l lăsa prea mult să îndruge şi-i lua repede vorba din gură :

— Nu mă duce cu zăhărelul, Mitri, şi nu uita : îţi cunosc toate afacerile şi vicleşugurile. Ia mai bine seama că la judecata de apoi mă voi înfăţişa lui dumnezeu şi-i voi arăta toate cîte le-ai făcut.

Dacă ar fi fost cu putinţă, Stodnev nu s-ar fi legat cu Paruşa în cărăuşie, dar n-avea încotro, pentru că nici de ea nu se putea lipsi : niciodată n-a fost în stare să-i pună în sarcină lui Terenti „scurgeri, pierderi sau marfă udată". Terenti era cel mai cinstit, cel mai grijuliu şi cel mai de nădejde dintre cărăuşi.

La clacă, Paruşa a chemat ca de obicei toată familia noastră. Cu toate că se ciondănea mereu cu bunicul şi bombănea împotriva „negospodăririi" din casa noastră, totuşi era legată de bunica şi de bunic printr-o veche prietenie.

Terenti şi Alexei au curăţat aria de la cotul rîului, aproape de casa noastră, şi au cărat trei butoaie cu apă, stropind-o apoi cu găleţile. Gheaţa proaspătă, pe tot întinsul ariei, lucea ca o oglindă, că-ţi venea să te dai pe ea. Încă din ajun, Terenti cu nevastă-sa au început să care din hambare snopi şi să-i clădească în căpiţe mari.

Îmi amintesc că era un ger năprasnic. O pîclă viorie cuprindea tot văzduhul. Cerul era limpede ca gheaţa, iar soarele, portocaliu, lenevea aproape de pămînt, deasupra caselor, întunecat şi parcă zbîrlit. Din hornuri se ridica un fuior galben, lăţindu-se şi topindu-se încet deasupra satului. Ciorile, zbîrlite şi ele de ger, zburau pe deasupra cotiturii rîului, cîrîind fără rost şi poposind în stoluri pe zăpadă. Pe drum se înşirau la nesfîrşit cărăuşii. Alături de sănii, oamenii înfăşuraţi în cojoace lungi, cu gulere înalte, mergeau cu bicele-n mîini.

Într-o dimineaţă, o dată cu revărsatul zorilor, bunicul, bunica, tata, mama, Katia şi Sîgnei s-au gătit ca de sărbătoare şi au pornit cu toţii spre arie. În urmă am

plecat şi eu cu Sioma. Se găsea şi pentru noi de lucru — trebuia să tăiem cu secera legăturile snopilor treieraţi şi să adunăm cu tîrşitoarea toate paiele într-o grămadă. Tit a rămas să gospodărească singur acasă. Căci tare-i mai plăcea să cotrobăiască prin toate ungherele, prin magazie, prin cămară, uitîndu-se de jur împrejur hoţeşte !

În dimineaţa aceea, mama şi Katia s-au împodobit cu sarafane noi, cu basmale şi şaluri de postav de culoarea mazărei, cu scurte călduroase. Păreau tulburate ca în zilele de sărbătoare, aşteptînd parcă să se întîmple ceva. Paruşa a ieşit de asemenea dichisită, împreună cu nurorile ei. Purta o şubă nouă, o bluză pe care o punea numai la zile mari, şi acelaşi şal de culoarea mazărei pe care-l aveau mama şi Katia. Umbletul ei era sprinten şi ea era impunătoare ca orice gospodină care-şi cunoaşte puterile, însă în ochi îi jucau lumini vesele. În ziua aceea, nurorile Paruşei erau mai drăguţe ca oricînd şi tare dichisite. Feciorii însă au venit îmbrăcaţi în cojoacele obişnuite, aducînd cu ei calul, tîrşitoarea de strîns fînul. Terenti şi Alexei se deosebeau mult ca fire unul de altul ; cel dintîi, tăcut, îngrijorat, o fire înceată, domoală ; cel de-al doilea, dimpotrivă, era vioi, vesel, glumeţ, pînă şi bărbuţa lui părea sprintenă, poate din pricină că avea firul creţ.

Femeile tinere s-au apropiat de mama şi de Katia, începînd să şuşotească între ele cu aprindere. Bărbaţii şi-au scos căciulile şi au salutat tăcuţi. Tata, cu un aer grav, s-a alăturat de Terenti şi a început să-i cerceteze cu de-amănuntul calul pag, mîngîindu-i gîtul şi spinarea. Bunicul a scos din stog un snop, pe care l-a cîntărit în mînă cu luare-aminte, apoi a început să-i pipăie spicele, care atîrnau greu şi tremurau de parcă erau nişte cercei, şi, mormăind ceva, a clătinat pizmaş din cap.

Eu şi Sioma n-am mai aşteptat rînduiala vorbelor după datină şi am dat fuga pe arie, cu snopii în braţe, pe care i-am aşezat claie, unul peste altul. Treaba asta ne plăcea deosebit de mult. Snopii parcă trăiau, le tremurau spicele, se clătinau şi miroseau reavăn. Ne mai plăcea,

de asemenea, să simţim zăpada îngheţată sub pîslari, zăpada care parcă era necontenit pudrată cu scîntei ; tare ca zahărul şi orbitor de albă. Era o plăcere s-aluneci de-a lungul ariei pe gheaţa ca oglinda, cu snopii grei în mîini, care, prin greutatea lor, ne împingeau cu iuţeală înainte. Gerul ne frigea obrajii şi urechile şi era atît de groaznic, încît din pricina asta ne venea să rîdem. În aer plutea o linişte deplină, iar piaţa, orbitor de albă, juca în toate culorile curcubeului, ca geamurile de la casa vopsitorilor. O dată cu noi alerga şi Kutka al nostru cel miţos. Se hîrjonea tot timpul pe lîngă noi, alunecînd pe gheaţă, cu snopii în dinţi.

Paruşa, după ce şi-a rotit privirile cercetîndu-i pe toţi cîţi erau de faţă cu ochii ei tineri şi veseli, poruncitori şi a multe ştiutori, s-a închinat adînc şi a purces să grăiască sfătos, cu glas melodios :

— Dragi vecini ! Din moşi-strămoşi sălăşluieşte la noi un obicei bun şi vrednic de luat în seamă, care ne îndeamnă să ne ostenim pentru toţi şi să nu nesocotim pîinea şi sarea care ni se dăruieşte. Ajutorul dat la mare ananghie de un prieten cîntăreşte mai mult decît tot aurul sau decît argintul, şi numai munca ne sfinţeşte şi ne îmbogăţeşte sufletul. Noi şi cu tine, Foma, ne amintim cum era pe vremea cînd întreaga obşte făcea clacă : la cositul fînului, la secere, la treier. Ştii bine că toate neînţelegerile dintre vecini se iscau din te miri ce, mai mult la împărţirea pămînturilor, şi că toate pricinile îşi găseau dezlegare la claca obştească, unde se împăcau oamenii, iar pisma era înlăturată de parcă ar fi fost luată cu mîna. Acum, arareori se mai pune la cale o clacă obştească. Pămînt nu mai e, fîneţuri de asemenea. Nici o familie singură nu găseşte ce să facă. Port în inimă o încredinţare : nu va mai îndura poporul lipsa de pămînt şi pămîntul va pieri fără ţăran. Dar luaţi aminte de la mine : fi-va foamete, boli şi mare cutremur. Fără muncă, lumea va pieri. Numai prin muncă vom putea birui. Cu dumnezeu înainte, dragii mei copii şi vecini ! Apoi pe neaşteptate a strigat privind spre mine şi Sioma : Uitaţi-vă la ei, spice aurii de grîu, cum mun-

cesc!... Cu cîtă tragere de inimă, cu cîtă rîvnă, parcă s-ar juca! Copii ai lui dumnezeu! După care s-a închinat în fața bunicului, rostind: Fii stăpîn, Foma, și dă poruncile cuvenite. Eu plec acasă, să văd de treburile mele băbești; mai prin bucătărie, pe la vatră.

Toți au ascultat-o cu smerenie și cu respect. Pînă și bunicul, care se afla aproape de ea, o asculta gînditor și grav, mîngîindu-și barba cu mănușa și privindu-i tăcut picioarele. După ce Parușa a sfîrșit cu tot ce-a avut de cuvîntat, bunicul a glăsuit cu neobișnuită căldură:

— Du-te, maică, nu-ți face nici o grijă, toți cei de aici o să muncim, fiindcă toți sîntem oameni harnici. Cînd oamenii se ajută între ei, și dumnezeu îi ajută. Du-te liniștită!

Aceasta era o veche datină, pe care oamenii pămîntului o împlineau cu sfințenie. Cuvintele Parușei erau însă pornite din inimă, sincere, nepregătite, de aceea vorbele ei te mișcau. Toți au fost tulburați, iar ochii mamei i-am văzut lucind în lacrimi. Tata sta alături de Terenti și, vrînd să-și ascundă tulburarea, a spus totuși înecîndu-se:

— Eh, Terenti, habar n-ai ce maică ai... O comoară, nu altceva!

Terenti i-a întors vorba plin de mîndrie:

— Maica se apără ca și un munte. Cu ea nu te poticnești, și chiar de faci vreo nerozie, nu te dojenește; se face că nu bagă de seamă și cată să te-ndrepte. Știi doar că noi avem pămînt mai puțin decît voi, că, pe deasupra, mai și luăm, dar pe noi niciodată n-ai să ne prinzi cu datorii. Maica știe una și bună: „Cine se-mpotmolește cu un picior intră și cu celălalt“ sau „Întinde-te cît ți-e plapuma și de datorii fugi ca de foc!“

Parușa a plecat acasă cu pași ușori. Mersul ei nu era al unei femei bătrîne, iar din toată făptura sa se vedea cît de pătrunsă e de puterea și de independența ei.

Eu și Sioma am așezat pe arie, în rînduri lungi, snopii, care păreau niște copii culcați în cojocele, cu capetele blonde vîrîte unul în altul. Bunicul și-a scos căciula și, îndreptîndu-și privirile spre soarele încețoșat, și-a făcut,

cu un gest larg, semnul crucii ; se închinară şi toţi ceilalţi.

— Hai să-ncepem lucrul şi cu dumnezeu 'nainte! Glasul lui a sunat vesel, apoi, punîndu-şi căciula pe cap şi făcîndu-ne semn cu mîna, a rostit din nou : Luaţi îmblăciele şi rînduiţi-vă!

Cel dintîi care a pus mîna pe îmblăciu a fost bunicul. El s-a aşezat în mijlocul snopilor, pe spice, cu spatele spre rînd, apoi toţi au luat loc în faţa bunicului, cu îmblăciele în mînă, după rînduiala obişnuită. Numai tata şi Terenti, fiind cei mai vîrstnici, s-au aşezat lîngă bunic, de o parte şi de alta ; ceva mai departe urmau Alexei şi Sîgnei, apoi Katia cu nevasta lui Terenti, iar la urmă, mama cu nevasta lui Alexei. Bunicul a ridicat cel dintîi îmblăciul, lovind surd spicele. După el a lovit tata, apoi Terenti, şi în felul ăsta, fiecare ridica îmblăciul şi lovea după rînduială. Una după alta se înălţau şi coborau îmblăciele. Bunicul lovea domol şi măsurat, iar după el toţi ceilalţi. Loviturile erau ritmice ; îmblăciele ridicau spicele, snopii tremurau sărind în aer ca şi cum loviturile le-ar fi simţit cu durere. Bărbaţii loveau snopii cu toată puterea, muierile mai slab, legănîndu-se înainte şi-napoi, toţi mergînd după bunicul, care înainta cu spatele, călcînd pe spice şi părînd că-i tîrăşte pe toţi după el.

Aşa am mers de-a lungul rîndului de snopi pînă la capătul lui şi, fără să pregetăm o clipă, ne-am întors după aceeaşi rînduială. În urma lor, eu şi cu Sioma răsturnam snopii. Mama se uita cu coada ochiului la mine, surîzînd. Muierile celelalte vorbeau între ele, vesele şi zîmbitoare. Bunicul, tata şi Terenti lucrau de zor, îngînduraţi, avînd feţele serioase, ca atunci cînd se aflau în casa de rugăciune. Numai Alexei şi Sîgnei zîmbeau femeilor, plini de voie bună, arătîndu-şi dinţii. Bătaia îmblăcielor, ridicarea şi coborîrea lor regulată, pulberea galbenă ce plutea deasupra snopilor, gerul aspru, uscat şi arzător înveseleau sufletele. Eram stăpînit de dorinţa de a înşfăca şi eu îmblăciul şi, alături de cei mari, de a lovi din răsputeri snopii. Dar nouă, cîrlanilor, nu ne

era îngăduit să stricăm rînduiala severă a treierişului. Eu însă n-aveam astîmpăr şi nu-mi puteam pune frîu dorinţei de a mă zbengui, aşa că am început să mă dau de-a tumba de-a lungul snopilor, într-un chiot de veselie. Sioma căsca şi el ochii la cei mari şi, neputîndu-şi stăpîni uimirea, imita fără voie gesturile lor. Dar nimeni nu ne lua în seamă. Toţi erau aplecaţi asupra lucrului, avînd feţele parcă pironite de snopi, atît erau de adînciţi în munca pe care o depuneau. Munca aceasta coordonată lega pe fiecare unul de altul şi pe toţi laolaltă, şi era peste puteri să rupi acest lanţ viu : dacă unul dintre ei s-ar fi încumetat să se oprească din lucru, atunci ar fi căzut toată rînduiala ; îmblăciele s-ar fi lovit unul de altul, iar treierişul s-ar fi oprit. Dar munca aceasta îi îndemna pe toţi, aţîţîndu-i ca un joc, şi fiecare avea întipărit pe faţă ceva sărbătoresc de parcă se afla într-o horă prietenească.

O vedeam pe mama, îndemînatică, cum ridica îmblăciul, cu faţa îmbujorată, avînd aprinse în ochi lumini de bucurie. Îmi părea că toată făptura ei cîntă şi că nu mai e cuprinsă de obidă cînd îl zăreşte pe tata sau pe bunicul. Din cînd în cînd, tata striga voios de parcă s-ar fi bătut în pumni :

— Mai unit ! Mai unit ! Bateţi, nu vă cruţaţi puterile !...

Bunicul era pe de-a-ntregul altul : parcă întinerise. Pe sub sprîncenele-i ridicate, ochii lui priveau îmbiind şi aţîţînd, parcă, pe fiecare-n parte, în vreme ce mîna i se ridica mlădios, lovind puternic snopii.

— Eh, unde-i bunicul Silvestr ? strigă el, acoperind o clipă vuietul surd al îmblăcielor. Grozav îi mai plăcea treierişul ! Se-ntîmpla să se afle la treier douăzeci, treizeci de oameni, dar el era mai înalt decît toţi, iar îmblăciul lui lovea de bubuia în tot satul. La vîrsta de 100 de ani putea să arunce în aer o greutate de trei puduri, pe care o prindea din zbor. Odată, într-o ceartă, s-a prins să arunce-n aer o greutate de cinci puduri. Greutatea a prins-o, nu-i vorbă, dar i s-au tăiat picioarele şi de atunci nu s-a mai putut ridica din pat. A mai trăit aşa

încă zece ani. Unde se mai treieră azi cum se treiera odinioară?... Pînă şi oamenii parcă s-au făcut mai mărunţi!...

Pe Katia n-a răbdat-o inima să nu strige aţîţată:

— Numai dumneata eşti de vină, tată! Deşi eşti sprinten, dar te-ai ales mărunţel! De la dumneata a început!

Toţi au rîs. A rîs pînă şi bunicul, adăugînd glumeţ:

— Tu însă eşti ca o iapă.

Katia a ridicat capul ştrengăreşte:

— Îi semăn bunicului Silvestr. Deh, deh, nu te prinde, tată, că acum te ridic ca pe-un snop!

Toţi au izbucnit în hohote, iar Sîgnei parcă abia aştepta clipa asta de desfătare, că a şi prins în grabă să adauge rîzînd:

— Tu, Katena, eşti isteaţă numai din gură. Mai bine l-ai îndemna pe tata să dănţuiască cu tine.

Alexei făcu drăcos cu ochiul către Sîgnei şi către Katia, apoi glăsui:

— Noi o să-l rugăm pe unchiul Foma să se prindă-n joc cu mama. Doar sînt socotiţi cei mai buni dănţuitori din sat.

Mie însă nu-mi venea să-mi cred urechilor şi mă tot întrebam năucit cum e cu putinţă ca bunicul, care este un om atît de năzuros, atît de mărunţel, cu genunchii îndoiţi, tiranul casei în faţa căruia nimeni nu rostea fără sfială nici un cuvînt, să fi fost vreodată un bun dănţuitor. Mi se părea ciudat şi faptul că nu se mînia, că nu mai da din picioare şi că, dimpotrivă, îşi rîdea în barbă, luminat la faţă, sprinten şi blînd.

Nurorile Paruşei, aşezate şi prietenoase, păreau frumoase ca nişte mirese. Vorbeau tot timpul cu Katia şi cu mama, mai mult şuşotind, avînd în ochi luciri viclene, cu feţele vesele şi îmbujorate.

Numai Terenti bătea snopii de zor, cu rîvnă, fără să privească-n lături, nădăjduind să-i întreacă pe tata şi pe bunicul. Dar nici tata nu se lăsa mai prejos. Se îndemnau toţi unul pe altul, cu zîmbete prietenoase.

Eu şi Sioma tăiam în grabă cu secera legăturile snopilor, iar în urma noastră muierile scuturau paiele cu mînerele îmblăcielor. Paiele împrăştiau un miros reavăn şi aromat. Ţi-era mai mare dragul să vezi cum săreau paiele-n sus, ca o lînă aurie, şi cum plutea deasupra lor o pulbere trandafirie. După ce s-au treierat încă o dată paiele afînate, noi, împreună cu muierile, am adunat cu greblele paiele înfoiate, trăgîndu-le la o parte şi făcîndu-le grămadă. Sioma a adus calul cu tîrşitoarea şi, cu o furcă cu trei dinţi, a aşezat paiele pe tîrşitoare. Această grămadă cîrlionţată de paie am cărat-o undeva, mai la o parte, pe zăpadă.

Într-o goană nebună m-am dat tumba pe căpiţa de paie, care mă sălta foşnind de parcă eram pe arcuri. Sioma, uitînd că-i coşcogea flăcăiandru, s-a azvîrlit şi el pe căpiţă, hohotind de rîs. Ne zbăteam amîndoi în claia de paie, înăbuşindu-ne de un surplus de sănătate şi fericire fără de pricină...

În răstimpul acesta, muierile cărau alte rînduri de snopi pe care-i înşiruiau unul lîngă altul, pentru ca, în aceeaşi ordine de mai înainte, să înceapă din nou lucrul. Şi iarăşi loviturile sonore ale îmblăcielor şi foşnetul paielor se răspîndeau peste rîu ca valurile spumegînde ale apelor revărsate primăvara, răsfrîngîndu-se în ecou în clopotniţa îngheţată. Pe drum, de-a lungul hambarelor, ţăranii treceau în sănii, privind înveseliţi pe cei care treierau, şi de departe îşi scoteau căciulile.

Treierişul de iarnă îmi aminteşte de rarele şi nepreţuitele mele zile de bucurie din timpul copilăriei. Nu ştiu de ce, dar munca asta veselă, laolaltă, îi făcea parcă pe oameni să-şi descopere ceva nou şi nebănuit în suflete. Îşi uitau parcă de nevoile lor şi ale familiilor lor, de lipsuri şi de sărăcie, de toate înjosirile şi de toate mîhnirile. Mie îmi păreau dintr-o dată frumoşi şi mai buni şi că se iubesc între ei. Vedeam cum se risipea din ochii mamei toată tristeţea ei mocnită şi cum toate zbîrciturile de pe faţa-i chinuită nu se mai zăreau. Parcă era mai puternică, mai plină de curaj, mai sprintenă. Tata, de asemenea, parcă uita cu totul de el : toată

închipuirea şi măreţia lui se topeau. Era ager, muncea cu plăcere, îmi părea că se desfată răvăşind de zor paiele, ba uneori ne mai venea şi nouă în ajutor, mie şi lui Sioma, susţinîndu-ne să încărcăm tîrşitoarea. Faţa tatii era atunci tot atît de tînără ca a lui Sîgnei, care părea că mai mult se joacă decît munceşte.

Terenti, tăcut şi greoi, rîdea şi el prietenos lui Sîgnei, în timp ce Alexei rînjea mereu, arătîndu-şi colţii laţi şi albi de sub barba căptuşită cu promoroacă. Sîgnei însă nu se putea stăpîni să nu hohotească, să nu-ncerce vreo figură de dans şi să nu glumească cu Alexei, care-i zîmbea alene, cînd acestuia i se năzărea să se ia la trîntă cu el în răstimpul de odihnă sau cînd glumeau cu el muierile.

Liosînka, sprintenă, iute, cu ochii mari, uimiţi, parcă ştia că e frumoasă, ridica din cînd în cînd capul. Ea îşi găsea toată vremea de vorbă cu Katia sau cu mama şi glumea mereu cu Sîgnei. În vreo două rînduri am văzut-o ridicînd îmblăciul asupra lui Sîgnei şi a lui Alexei, care poate că-şi îngăduiseră vreo glumă mai deocheată. Malaşa, dimpotrivă, era tăcută şi gînditoare, blîndă, împrăştiind din ochii ei senini numai priviri gingaşe.

Mă întrebam de multe ori de ce zilele acestea calde, de muncă laolaltă, cînd oamenii par împăcaţi cu ei, gîndind numai de bine şi fără răutate, avînd chipurile luminate, pline de zîmbet ca-n dimineţile de sărbătoare, sînt atît de puţine la număr? Doar oamenii vor să muncească, iubesc munca, tînjesc chiar după ea, ca şi unchiul Larivon, şi în astfel de clipe parcă beau din apa vie. Era ştiut că munca asta de clacă nu era nici un cîştig şi nimeni nu se gîndea la socotelile lui, la grijile lui de toate zilele. Pînă şi bunicul, care în clipe de răgaz veşnic făcea numai socoteli pe abac, drămuind şi chibzuind fiecare gologan ca cine ştie ce avere, pînă şi el, în aceste zile de clacă, părea că se spălase sau trăia cine ştie ce izbîndă. Aşadar, mă tot gîndeam în sinea mea: dacă fiecare ţăran ar avea fîşia lui de pămînt, desigur că s-ar îngriji de ea şi, muncind-o, n-ar mai avea vreme să se oţărască la nevastă-sa, n-ar mai

chinui-o pe ea şi pe pruncii ei, n-ar ajunge beţiv ca unchiul Larivon, n-ar mai fi dator fără scăpare boierului şi nu l-ar mai suge chiaburii. Dar zilele din mîhnita viaţă a ţăranului se scurgeau în tînguiri care priveau rămăşiţele de impozite, tot soiul de dări şi amenzi, lipsa de pîine şi de nutreţ. Toate pacostele şi toate necazurile veneau de la boieri şi de la chiaburi, de la cei ce erau oblăduiţi de cei sus-puşi. Ţăranul n-avea unde să-şi plîngă amarul, n-avea unde să-şi caute ajutor şi dreptate şi, cu de-a sila, nu se putea face nimic. În sufletul oamenilor creştea o ură neînduplecată împotriva boierilor, a chiaburilor şi a dregătorilor din slujba stăpînirii, pe care-i întîmpinau de fiecare dată cu căciula în mînă, dar cu o nepotolită vrăjmăşie. Uneori vorbeau de răscoale, amintindu-şi de Stenka şi de Pugaciov, dar toată această tînguială sfîrşea fără nici o bucurie : undeva, răsculaţii au fost aruncaţi în temniţă, dincolo, tot satul a fost bătut cu biciul, în altă parte au adus soldaţi...

Rătăceau prin sate fel de fel de oameni : hoinari, pelerini care istoriseau felurite născociri despre oamenii sfinţi care au fugit de viaţă, despre antihrişti, şi umblau pe tot întinsul Rusiei, lepădîndu-se de familie, de casă, de orice ispită. Trăia şi la noi în sat un astfel de om sfînt, moş Mikituşka, care-i dădea în vileag pe chiaburi, fără nici un fel de teamă, şi era întotdeauna neînduplecat în dreptatea lui : el predica munca în comun pe pămînt comun, fără hotare şi fără răzoare. „Răzorul — spunea Mikituşka — este mai rău decît cuţitul. Numai răzorul spintecă sufletul omului. Pămîntul e al nimănui, e al lui dumnezeu. Totuşi pămîntul îl au în gheare avarii, stăpînii, slugile lui Antihrist. De aceea, pentru a-l învinge pe Antihrist trebuie să luptăm cu toţii laolaltă, din răsputeri, şi fiecare dintre noi trebuie să nu se mai gîndească să folosească pămîntul pentru el însuşi, să trăiască în gospodăria lui aparte. Totul să devină comun. Munca omului trebuie lăsată-n voie, fără-ncercuire şi în bună înţelegere."

Pe Mikituşka, oamenii din sat îl ascultau cu plăcere, se ciorovăiau cu el, le era milă de el şi-l socoteau om

aiurit. Înalt, cu o barbă de apostol, umbla prin sat cu ochii aţintiţi în depărtare, mormăind cuvinte răzleţe ca pentru sine. Făcea şi el parte din „adepţii pomoreni", însă nu se deosebea în timpul slujbei prin cucernicie, ci vorbea cu glas tare, dîndu-l în vileag pe Mitri Stepanîci, pe care-l dojenea necontenit cu o voce care tremura de ură şi de mînie.

Mie, Mikituşka îmi părea un om neobişnuit şi plin de taine. Pe faţa lui mare erau zugrăvite laolaltă o aspră cruzime şi un gînd luminos.

Deseori, cînd lucram cîte ceva, mai mult în joacă, chipul lui Mikituşka apărea şi dispărea din faţa ochilor mei. „Munca-ndrăgeşte libertatea şi înţelegerea" — glasul lui răsuna adînc, bun, plin de îndemnuri. Mikituşka predica de asemenea claca, dar nu o clacă întocmită de fiecare-n parte, ci o clacă neîntreruptă, făcută-n comun, cu tot satul, cu toată obştea. „Atunci — stăruia el — oamenii ar fi mai fericiţi, plini de voie bună, şi ar trăi mai liberi." Dacă oamenilor nu le trecea prin minte aşa ceva cînd se aflau pe arie, în sufletul lor mocnea totuşi, în taină, dorinţa de a munci cu toţii laolaltă, pentru că atunci erau mai însufleţiţi, lucrînd cu mai deplină voie bună.

Paruşa ne-a adus o plăcintă fierbinte cu varză. După ce toţi am isprăvit de mîncat, Paruşa a luat îmblăciul şi s-a aşezat alături de bunic. Cum sta aşa, mătăhăloasă, în cojoc, îmi amintea de fata din poveste, cu ghioaga-n mînă.

— Hai, Foma, începe tu — rosti Paruşa, cu glasul ei domol. Nu te teme, nu ne lăsăm mai prejos de cei tineri. Munca rînduită îi întinereşte şi pe bătrîni. Ţin îmblăciul în mînă, şi-n mîna mea parcă-i un mînz sprinten şi vioi, iar inima-mi bate de zor ca un porumbel.

Toţi o priveau înveseliţi, zîmbind. Katia a strigat atunci îndrăcită :

— Bunică Paruşa, dumneata eşti cea mai înaltă şi cea mai voinică dintre noi. Nimeni nu se poate ţine-n rînd cu matale. Pe noi, muierile, ne-ai putea purta pe umeri.

— O să te măriţi şi ai să duci toată casa-n spinare. Doar îţi cunosc feleşagul...

Paruşa tăcea şi asculta plină de mulţumire. Împreună cu bunicul bătea cu îmblăciul, stîrnind un şuier ascuţit. În bătaie, îmblăciul se zvîrcolea în văzduh, gata să se rupă din legătură. Toţi au început să bată la fel, înfierbîntaţi, din ce în ce mai tare, făcînd să zboare îmblăciele pe deasupra capetelor, ca un stol de păsări. Se cutremura aria de vuietul îmblăcielor şi de geamătul snopilor, şi mie-mi părea că vîjîie vîntul. Feţele tuturor erau neclintite şi în ochi le strălucea o bucurie răutăcioasă. Pînă şi mama îmi părea mai înaltă cînd zîmbea aţîţată, împreună cu Liosînka. Sîgnei, îndemnat de mişcarea zorită a îmblăciului, părea că dănţuieşte. Tata bătea cu o aprindere sălbatică, rînjind. Paruşa, sprintenă, ridica îmblăciul cu putere pînă deasupra capului, fără să se poată ghici cea mai mică sforţare. Îmblăciul ei parcă zbura : era uşor şi mlădios. Munca ei a dat un îndemn nou şi mai vesel. Toţi se simţeau pătrunşi de îndemînare, de puterea şi de vioiciunea ei.

În felul ăsta a lucrat Paruşa cîteva rînduri, după care, aruncînd îmblăciul, glăsui cu un amestec de glumă şi de supărare :

— Pe voi, ăştia tineri, nici naiba nu vă poate-ntrece ! M-aţi obosit !

Dar, după paşii ei sprinteni, după gesturi cît şi după faţa ei veselă, nu s-ar fi spus că era obosită.

Pînă spre seară, tot stogul a fost treierat şi ticluit într-un morman înalt. Mormanul a fost clădit din patru clăi, care semănau cu căsuţele văduvelor. Paiele odihneau făcute şiră, iar grăunţele au fost adunate de asemenea într-un morman mare ce urma să fie vînturat dimineaţa de Terenti şi Alexei.

Bunicul, cu barba plină de pleavă, viguros şi sprinten, şi-a scos cuşma, şi-a făcut semnul crucii şi, zîmbind, a rostit sfătos :

— Eh copii, cu ajutorul lui dumnezeu am isprăvit munca. Acum putem să tragem un chef. Terenti, ne poţi chema la pîine, la sare şi la bragă.

Toţi şi-au scos căciulile, în timp ce muierile, mai la o parte, se odihneau obosite, dar surîzătoare. Sîgnei şi Alexei rîdeau între ei, împingîndu-se unul pe altul.

În drum spre casă, Liosînka, după ce le-a chemat, făcîndu-le semn cu capul, pe Katia şi pe mama, a prins să cînte cu glas subţire :

Am să-mi samăn pe ogor
Tot amaru-ucigător...

Apoi toţi laolaltă, bărbaţi şi femei, au purces să cînte :

Din amarul meu răsară
Nici tu grîu, nici tu săcară,
Numai fire de năgară...

Tot cîntînd astfel, ne-am apropiat de casa Paruşei. Eu şi Sioma, socotiţi muncitori, ca şi cei mari, mergeam alături de ceilalţi, în ceată. Paruşa, de cum ne-a zărit, ne-a ieşit în cale şi, plecîndu-se adînc, a deschis larg porţile. Cînd oamenii vin de la clacă, sînt primiţi nu pe portiţă, ci pe porţile mari, şi sînt cinstiţi aşa cum se cinstesc oaspeţii de soi la zile mari.

— Poftesc pe lucrătorii mei dragi, prieteni şi neamuri, la pîine, la sare, la ospăţ. Aţi muncit din tot sufletul şi acum să cinstim munca voastră. Cinste şi plecăciune ţie, Foma ! Intră ca un voievod în casa noastră!

Apoi, împreună cu bunicul, a intrat pe poarta larg deschisă.

În casă, nurorile au început să pregătească ospăţul : au întins o faţă de masă, ţesută în casă, şi au împărţit tuturor prosoape, care au fost aşezate pe genunchi. Din bucătărie se auzea sunetul vaselor. Fiecare ne-am aşezat la masă după rînduiala cunoscută : bunicul a luat loc sub icoane, alături de el tata, pe urmă Terenti şi Alexei cu Sîgnei. Katia cu mama s-au aşezat pe o bancă trasă lîngă perete, iar eu cu Sioma ne-am aciuat alături de ele.

Bunicul, plin de voie bună, îşi netezea mereu barba, amintindu-şi de alte vremuri :

— Ce clăci se făceau înainte!... Se întîmpla uneori să se adune cîte cinci familii la un loc, şi familiile erau mari în acele timpuri: cîte zece oameni de fiecare casă. Care mai de care se-ntrecea atunci să facă treaba mai iute şi mai bine.

Paruşa aduse într-un castron borşul de varză acră şi-l aşeză în mijlocul mesei. Nurorile împărţiră linguri de lemn roşii, desenate cu aur.

— Şi de ce e rău acum, Foma? glăsui Paruşa, cu vocea ei de bas, încumetîndu-se să taie vorba bunicului. Tu nu vezi ce voinici şi ce muncitori sînt toţi? Grăieşte tu, cînd am fi apucat să mîntuim un stog? Cîtă vreme s-ar fi scurs? Şi-acum, vezi bine, doar o zi a trecut şi totul e gata. De altfel, nici de copii nu ne putem plînge: nu sînt mai răi ca noi. Nepoţii, slavă domnului, sînt ştiutori de carte. Cu alte cuvinte, or să fie mai pricepuţi decît noi. Numai să-i lăsăm să crească nestingheriţi. Marea noastră durere e însă alta, Foma: sîntem încătuşaţi, sărăciţi. Se ridică mereu alţi bogătaşi care au capitaluri, iar acestea sînt strînse din ultimele noastre rămăşiţe. Mai rău ca în timpul sclaviei!... Au robit toată lumea. Pe Sereoga Kaleaganov l-au doborît! Pe Iulenkov, pe Larivon... dar cîţi nu mai sînt încă?!... Parcă noi, eu şi cu tine, n-am rămas cu viaţa legată de un fir de aţă? Ce e drept, înainte nu ţineam la ban. Aveam de toate. Acum însă, pentru un ban oamenii se cumpără şi se vînd...

Bunicul, cu ochii streşeniţi de sprîncenele-i stufoase, îi răspunse pe dată oftînd:

— Eu despre ce vorbesc? Tot făcînd socoteli, Paruşo, am ajuns şi firul de păr să-l socotesc tot în bani. Înainte, abacul nu-l aveam nici pe masă, acum însă îl pun la icoane.

Paruşa izbucni în rîs:

— Îl pui sau nu-l pui la icoane, Foma, socotelile tot ai să le greşeşti. Predicatorul nostru face socoteli mai bune decît tine.

Toţi au rîs ca şi cînd Paruşa ar fi spus ceva neaşteptat de hazliu.

Tata, ştiind că la Paruşa în casă bunicul nu-l va putea opri să se amestece în vorbă şi dîndu-şi seama că toţi erau plini de voie bună, se încumetă să spună şi el o răutate :

— Pe tine, mătuşă Paruşa, ştiu că nu te poate atinge din nici o parte predicatorul nostru. Tu poţi să îmblînzeşti şi taurul comunal.

Paruşa, prefăcîndu-se că e supărată, se repezi la tata, aruncîndu-i în obraz :

— Nu rîde, Vasea, de-o femeie bătrînă ! Taurul se va smulge întotdeauna din lanţurile îngrijitorilor săi, e ca un copil, îi plac şi lui alintările. Şi Mitri, cu vorbe blînde, dar viclene, împleteşte frînghii pentru noi, proştii.

Liosînka, veselă şi bine dispusă, cu ochii strălucitori, vorbea fiecăruia cu glas melodios, în timp ce Malaşa, sfioasă, se închina şi zîmbea, adăugînd cu voce moale :

— Vă rog, dragi vecini, nu nesocotiţi cinstirea noastră şi nu ne osîndiţi pentru sărăcăcioasa noastră primire.

Liosînka puse pe masă o vadră de bragă şi un urcior mare, iar Malaşa aduse în grabă căni de cositor. Terenti scotea în urcior băutura, pe care-o turna apoi în căni. Toţi deşertară cănile, după care începură să mănînce borşul. Cînd au sfîrşit de mîncat borşul, mai băură cîte două căni, numai bărbaţii. Pe urmă se aduseră la masă tăiţei cu grăsime, apoi plăcinte din făină de grîu. Bărbaţii mai băură după tăiţei încă o cană. Spre sfîrşitul mesei sosi, înveşmîntată în straiele ei de sărbătoare, şi bunica Ana, care fu aşezată lîngă bunicul, iar pe marginea băncii, alături de ea, îşi făcu loc Paruşa.

Bunicul, cam cherchelit, începuse să-şi scuture barba căruntă. Mîhnindu-se dintr-o dată şi apucîndu-şi capul cu mîinile, prinse să se legene dintr-o parte în alta. Tata şi Sîgnei îşi făceau cu ochiul, surîzînd. Deodată, bunicul se ridică şi, cu zîmbetul omului băut, începu pe neaşteptate să cînte cu o voce subţire şi spartă :

Vino, primăvară, de la munte vină...

Apoi puse mîna pe umărul bunicii Ana şi, cu cealaltă, făcu o mişcare deasupra mesei. Paruşa prinse dintr-o dată melodia, iar bunica, întristîndu-se, îşi plecă fruntea, avînd ochii plini de lacrimi.

Să-nfloreşti călinul colea în grădină...

cînta de zor bunicul.

Îndemnate, Katia şi mama porniră să cînte împreună cu el :

Zmeurul, călinul să mi-l înfloreşti.

Bunicul îşi făcu deodată vînt şi începu să se învîrtească mişcîndu-şi mîinile, încruntînd sprîncenele spre bărbaţi, rîzînd şi zorindu-i pe toţi să cînte. Vocea lui se-nteţea tot mai puternică şi mai răsunătoare. Cînta ca şi cum ar fi fost un cîntăreţ încercat, cu triluri şi cu schimbări de tonuri, cînd mai gros, cînd mai subţire, cînd fornăind pe nas, cînd jos, şi cîntecul lui semăna cu sculptura din lemnul ferestrelor, cu acea ciudată şi felurită încrustare, pe care atît de mult o îndrăgeau ţăranii noştri. Deodată, cîţiva dintre cei de la masă făcură roată în jurul bunicului, cîntînd voioşi : tata, care se ameţise puţin, Terenti bărbosul şi nurorile. Cîntecul pătrundea pînă-n băierile sufletului şi-n melodia lui era o neasemuită chemare la libertate. Te apuca un dor nebun să-ţi deschizi porţile sufletului şi să dai frîu puhoiului de libertate, care parcă spărgea hotarele inimii. Numai Sîgnei şi cu Alexei rîdeau şi tăinuiau despre ceva ce părea ştiut numai de dînşii. Liosînka îi ameninţa cu degetul, dînd din cap a dojană. Ea cînta din toată inima şi glasul ei era răsunător, tînăr, şi desigur că-i plăcea bunicului ; apropiindu-se mai mult de ea, vocea lui începu să se schimbe, ajungînd mult mai puternică. În joaca lui cu ea, faţa-i stacojie, ameţită de băutură, zîmbea mereu bătrîneşte ; ridicînd necontenit braţele, bunicul părea că-i cheamă pe toţi la el. Ar fi vrut să le arate toată părerea lui de rău pentru zilele care s-au scurs de

multă vreme, să le vorbească despre „floarea de culoarea cerului", floarea tinereţii lui îndepărtate.

Paruşa, înălţînd mîndră capul şi uitîndu-se la toţi cu ochii ei limpezi şi senini, începu să istorisească blînd, cu glasul ei gros, despre vremurile trecute şi despre aceeaşi floare de culoarea cerului şi, îndreptîndu-şi la urmă privirea către bunicul, rosti în chip de alinare :

— Am trăit viaţa greu, dar cinstit. N-are de ce să-ţi pară rău. Acum însă avem datoria să-i ajutăm pe tineri să trăiască. Timpul le va sprijini puterile şi ei vor căpăta mai multă încredere şi mai mult avînt. Vezi ce puternici, sănătoşi şi veseli sînt ! Lasă-i să muncească şi să-şi alcătuiască viaţa după noul fel de a vedea şi de a gîndi, pe pămîntul acesta strămoşesc.

Mă uitam la Paruşa şi mi se părea că înţeleg tot ce vrea să spună. Chiar şi din cîntecul ei puteai să desprinzi aceeaşi nădejde, aceeaşi voie bună. Ea nu gemea după trecut, ci trăia laolaltă cu copiii săi ziua de azi, crezînd şi aşteptînd zilele senine ale viitorului. Pe cînd bunicul şi cu bunica îşi aminteau cu mîhnire de trecut ca de-o fericire care nu se mai putea întoarce.

Mama, îngîndurată, cînta din tot sufletul, ghemuită lîngă umărul Katiei, pe care, în gîndurile sale înviorate de adierea uşoară a nădejdilor, o ruga s-o sprijine. Dar Katia, zvăpăiată şi plină de curaj, nu se sinchisea de tainica rugă a mamei, ci cînta şi ea la fel cu Paruşa, încrezătoare în viitor, cu capul ridicat, semeaţă. Katia credea în ursita ei şi parcă-i cunoştea dinainte calea. Malaşa însă parcă mai degrabă a înţeles întristatele gînduri ale mamei, căci a venit încetişor lîngă mine şi m-a apucat de umeri silindu-mă cu blîndeţe să cobor de pe bancă. S-a aşezat în locul meu, alături de mama, iar pe mine m-a tras lîngă ea, cu aceeaşi blîndeţe cu care m-a coborît de pe bancă. A îmbrăţişat-o apoi cu căldură pe mama, strîngînd-o cu putere. Mama s-a întors spre ea, cu faţa plină de mîhnire şi de recunoştinţă.

Deodată, Sioma m-a prins de mînă, mi-a făcut semn cu capul arătîndu-mi uşa. Se plictisise să mai stea aici,

gîndindu-se la ale lui. Cei mari uitaseră cu totul de noi, aşa că şi eu mă simţeam de prisos în mijlocul lor. Am ieşit amîndoi din casă, încetişor, fără ca nimeni să ia aminte.

XXV

Lăsatul secului se sărbătorea o săptămînă întreagă. În zilele acestea, înainte de postul flămînd şi ursuz, toţi doreau să se veselească în voie. Cerul începea să aibă mai multă prospeţime, părînd mai albastru, mai blînd şi mai aproape. Nori orbitori de albi pluteau ca nişte sloiuri pe rîu. Soarele, şi el, întinerit parcă, strălucea fierbinte, în vreme ce zăpada, pătrunsă afund de razele lui, se topea pe uliţe, iar pe nămeţii zbîrliţi de atîta revărsare de lumină jucau ace de gheaţă în culori de curcubeu. Pe uliţă, urma săniilor, prelungită de-a lungul drumului plin de zăpadă zgrunţuroasă, umedă şi murdară, era spălăcită şi apoasă. Casele de dincolo de rîu se profilau cuprinse într-o volbură liliachie. Mirosea a gunoi, a zăpadă topită şi a paie. De pe acoperişuri atîrnau ţurţuri de gheaţă, lungi şi strălucitori ca nişte lumînări tăiate în diamant, din care curgeau necontenit picături de apă. Cocoşii cîntau în depărtare şi în apropiere primăvăratic, iar viţeii mugeau tînguitor.

Pe uliţa mare, săniile alergau în sus şi-n jos, cu cîte unul sau doi cai înhămaţi, cu clopoţei şi basmale pestriţe prinse la arcuri. În sănii, fetele şi flăcăii cîntau felurite cîntece, cu glasuri ascuţite. Armonicele cîntau pe întrecute. Flăcăii se prefăceau că sînt beţi, se clătinau, urlau intonînd frînturi de cîntece şi agitîndu-şi mîinile. Tot satul dădea buzna în uliţă. Toată lumea era gătită cu haine şi şaluri colorate, şube şi cojoace noi. Şiruri lungi de sănii, unele cu cai frumoşi, gătiţi, cu

cozile legate-n funde, altele cu cai murdari, rîioşi, umpleau uliţa. Şugubeţii, biciuindu-şi gloabele flămînde şi costelive, încercau să-i întreacă pe cei dinaintea lor, ţipînd şi hohotind de rîs.

Fiecare zi, în vremea asta, îmi aducea noi şi neliniştite impresii. Mama şi mătuşa Katia începeau să se împodobească de dimineaţă : îmbrăcau fuste grele, căptuşite cu vatelină ca să pară mai groase, pe urmă îşi puneau nişte mîneci făcute anume pentru sărbători, după care urmau sarafane largi, în falduri bogate ; ele se priveau îndelung în oglinjoară, împiedicîndu-se una de alta. Cel mai greu lucru era cu şalul şi basmaua : mai întîi se lega dedesubt, cu băgare de seamă, o basma albă, iar pe deasupra venea şalul purpuriu. Basmaua albă trebuia să lucească pe frunte ca o coroniţă, iar şalul să fie aşezat în formă de cocoşnic. La Katia — fiind fată — şalul trebuia să stea lipit de păr, iar la mama, în formă de căiţă, deasupra basmalei. De zile mari încălţau galoşi de piele, cusuţi anume de Sîgnei, tari ca lemnul, ca să ţie mulţi ani. Faţa lor era, în aceste zile, sărbătorească, îngîndurată şi fericită.

Bunica sporovăia oftînd în bucătărie. Se împodobea şi ea cu bluză de culoare albastră, cu o bordură galbenă de sus pînă jos. De departe, bordura galbenă făcea ca materialul să pară brocart. Pe cap îşi potrivea de asemenea şalul, dar fără coroniţă albă. În oglindă nu se uita bunica, socotind că e păcat, fiindcă nu mai era tînără. Faţa ei puhavă avea o expresie blîndă, de călugăriţă. Era însă tot atît de veselă, de bine dispusă ca mama şi Katia. Bunica împreună cu bunicul aşteptau oaspeţi : pe mătuşa Paşa din Danilovka, şi pe mătuşa Maşuha din Alexandrovka, cu bărbaţii lor.

În ogradă, sub şopron, tata cu Sîgnei înhămau calul la sanie, iar alături de el, iepşoara lui Sereoga Kaleaganov. Pe arcul de deasupra capetelor clincheteau o sumedenie de clopoţei. Era caraghios să-l vezi pe murgul nostru înzăbălat, cu capul ridicat şi cu dinţii rînjiţi. Cozile înnodate făceau ca animalele să pară mai scurte ca de obicei, iar picioarele, din această pricină, mai

subţiri şi mai lungi. Tata era vesel şi se învîrtea împrejurul cailor, neobişnuit de iute şi plin de nerăbdare.

Mama şi Katia ieşiră în ogradă ; umflate în fustele groase, avînd şubele puse doar pe umeri şi basmalele strălucitor de purpurii, ele stăteau lîngă sanie. Tata şi Sîgnei, în şube noi, cusute de Volodimirîci şi de Egoruşka, se îngrijeau de cai, încercînd să-i facă mai sprinteni. Sîgnei aduse din bucătărie o scoarţă pe care o aşternu pe scaunul din sanie şi o lăsă pe spătar. Poarta era dată larg în lături şi, de după nămeţii care începeau să se topească, se zăreau gardurile, hambarele şi un morman de omăt. Pe uliţa mare alergau săniile cu caii învolburaţi în aburi, pline cu fete şi flăcăi, îmbrăcaţi în felurite culori. Din toate părţile năvăleau în ogradă cîntece pe diferite glasuri. Pe acoperişurile caselor şi hambarelor se cuibăriseră stoluri de ciori, croncănind cu gîturile întinse ca nişte bătrîne certăreţe. Totul cînta de răsuna văzduhul, cîntau nămeţii şi ograda mohorîtă ; chiar şi cocoşul roşu ca para focului, urmat de o ceată de găini, se rotea pe lîngă sanie, trîmbiţînd şi arcuindu-şi gîtul. În suflet îţi clocotea ceva nou, o fericire neînţeleasă, cu aşteptări de bucurie. Faţa mamei zîmbea de asemenea, aşteptînd parcă ceva neobişnuit, ceva ce nu se întîmplă decît o dată-n viaţă. Katia îmi părea mai puternică ca de obicei, o gospodină adevărată. De altfel începuse să poruncească singură :

— Hai, aşază-te, cumnată ! O zi avem şi noi, dar cel puţin a noastră să fie... Fii un ceas fată. Frate, ia hăţurile ! Sîgnei, Titka ! Aşezaţi-vă înainte ! Şi pe Fedenka băgaţi-l între voi !... Siomka, unde eşti ?...

Nici Tit, nici Sioma nu erau în casă şi nici în ogradă. De bună seamă plecaseră pe la prietenii lor.

Sîgnei, cu cizmele bine unse, cu şuba descheiată, se strîmba de un rîs nestăpînit, învîrtindu-se înaintea săniei :

— Plecaţi ! Eu pornesc în altă parte... M-am veselit destul cu voi acasă. Plec împreună cu alde Kantonistov în altă sanie ; prin sat sînt oameni petrecăreţi. O să ne veselim cu armonica. Poate ne repezim şi-n Kliuci, să

bem bragă împreună cu fetele de-acolo. Ce să stăm cu voi, cu cloştile ?

Tata rîdea de dînsul :

— Auzi ! Auzi ! Te-ai înhăitat cu beţivanii ăia de Kantonistov ? La dînşii, şi tatăl lor sare ca un cocoş. Nevoia sare, nevoia dănţuieşte. Ori ţi s-a făcut de ciomegele din Kliuci ? Doar ştii că acolo oamenii noştri sînt primiţi cu ciomege !

— Şi noi o să-i cinstim cu bragă — chicotea Sîgnei. Pe fete o să le urcăm în sănii, iar flăcăilor o să le dăm să bea bragă cu cana cea mare. Mult le mai place braga noastră !

Mama şi Katia se cocoţară în sanie, rămînînd nemişcate ca în tablou, iar tata, cuibărindu-se într-o parte, la margine, cu un bici împletit, învîrti pe mînă un mănunchi întreg de hăţuri de piele. Murgul ridică mai sus capul, mestecînd zăbala. Sîgnei rîdea în hohote, ţopăind pe lîngă sanie : poate că vehiculul nostru cu trăpaşii lui şi mai ales poza arătoasă a tatii i-au părut tare hazlii.

— Hai diii !... strigă Sîgnei, hohotind. N-no !... Ptr-u-u ! Zburdă negrii !... Ţin-te, frăţioare ! Acum te fărîmă, nici oasele n-ajungi să ţi le mai aduni.

Tata însă, întovărăşit de hohotele Katiei şi ale mamei, izbi cu hăţurile caii, plecîndu-se înapoi şi, luînd o poză care arăta că abia-i poate stăpîni, striga voios ridicînd biciul :

— N-no, aprigilor ! Noroiule, dă-te la o parte ! Gunoiule, tîrăşte-te !...

Eu hohoteam agăţîndu-mă de partea dinainte a săniei. Hohoteam nu pentru că era comic ceea ce vedeam şi se petrecea, ci pentru că niciodată nu avusesem parte să gust atîta libertate şi atîta veselie ca în acea zi. Parcă toţi — atît bunicul cît şi tata şi mama — se născuseră din nou. Părea că toate grijile zilnice, toată aspra apăsare a bunicului, teama necontenită, cît şi mohorîta plictiseală a rînduielii patriarhale se topiseră, pierzîndu-se ca noaptea, după care năvăleşte o dimineaţă

veselă şi răcoroasă, cu soare ce luminează feţele şi aruncă scîntei în ochi.

Tot satul vuia, de strigăte şi cîntece : clopoţeii răsunau în văzduh, găinile cotcodăceau, cocoşii cîntau, iar larma uliţei, înteţită de lungul şirag de sănii care zbura una după alta, făcea să tresalte inima, trezindu-i bucurii noi. Dar poate că această bucurie pe care o simţeam năvălită-n mine nu era altceva decît ecoul clocotului de viaţă ce creştea o dată cu vîrsta, cînd trupul vibrează tulburat de bucuria că trăieşte, cînd eşti plin de neastîmpăr şi-ţi vine să zburzi, să sări, să ţipi, să cercetezi şi să descoperi ceva nou, mereu altceva nou, şi cînd porţi în tine soarele şi cerul, schimbările miraculoase ale văzduhului. Atunci, noaptea te scufunzi în tăcerile fără de fund, pline de mistere şi de spaime, pe care nu le poţi pricepe. Poate datorită faptului că soarele s-a ridicat mai sus şi, împrospătat, zîmbeşte mirosind a primăvară.

În pridvor a ieşit bunica. În ochii obosiţi şi pe chipul ei am zărit, tremurînd parcă, o boare de ascunsă bucurie : poate că şi-a adus aminte de tinereţea-i de mult apusă. Orice tinereţe este frumoasă ! Ea înfloreşte şi se dezvoltă deopotrivă, pretutindeni : iarba primăvăratică răzbeşte, întîmpinînd soarele chiar şi de sub pietre, chiar şi din văgăuni.

Caii au pornit-o spre poartă, sunînd din clopoţei. Tata i-a plesnit cu biciul pe spinările lor uscate, iar Sîgnei, înşfăcînd mătura, i-a croit una murgului. Bunica s-a scuturat toată de rîs, ridicîndu-şi sprîncenele. Sîgnei striga bunicii, înecîndu-se în hohote :

— Frăţiorul... i-a înzăbălat pe alergătorii noştri... Uită-te la dînsul cum stă ca la pozat ! A alergat apoi spre sanie, proptindu-şi umărul în partea de dinapoi. Trebuie s-o împing — a rostit el — altfel nu se urneşte...

Tata rîdea biciuind murgul şi iepşoara lui Sereoga.

Caii au ieşit în uliţă, alunecînd în trap mărunt pe lîngă casa pustie a lui Kaleaganov şi sunînd din clopo-

ței. Am trecut apoi de casa cu prăvălia lui Mitri Stepanîci și ne-am întors pe ulița mare.

Pe uliță, săniile ticsite de fete și de flăcăi, cu cîte un cal sau doi înhămați la ele, zburau într-o asurzitoare gălăgie de cîntece și țipete. Înainte și înapoi răsunau clopoțeii, sforăiau caii. Săniile de diferite mărimi scînteiau în culori vii... Fiecare avea în partea de dinapoi plăpumi în carouri colorate, șaluri, rogojini. Unele se duceau, altele veneau. Fete și femei tinere se îmbulzeau în aceste sănii, țipau și rîdeau în hohote. Noi eram întrecuți de flăcăii cu armonica, care-și biciuiau caii osteniți de atîta goană. Dînșii urlau diferite cîntece. Unii dintre ei săreau din sănii și alergau după fete, peste care se rostogoleau grămadă. Fetele țipau, se apărau, căsnindu-se să scape de dînșii.

De partea cealaltă se foiau la fel șiruri întregi de sănii în culori bălțate. Bătrîni și bătrîne, în grupuri mici, umblau de la o casă la alta, cîntînd cîntece tînguitoare, iar cei mai tineri jucau în uliță amețiți de băutură, cu fețele scăldate de o blajină fericire. Mama și Katia cîntau și ele un cîntec după altul, iar fețele lor, îmbujorate de veselie, se făcuseră frumoase. Tata cînta și dînsul, înveselit — contrar firii lui — cu glas subțire de tenor, prefăcîndu-se că-i beat. Învîrtea într-una capul și țipa mînînd semeț caii. Mie mi se părea că gloabele noastre, pătrunse și ele de veselia și bucuria ce pluteau în aer, au devenit dintr-o dată mai vioaie și mai iuți. Cunoșteam toate cîntecele pe care le cîntau mama și Katia, de aceea cîntam și eu împreună cu ele, dorind să dureze această veselie într-una, la nesfîrșit. Cînd am trecut cu sania pe lîngă casa lui Maxim Susin, am tras cu ochiul fără să vreau, căutînd-o pe mătușa Mașa. Pe prispă ședea singur, mîncînd semințe de floarea-soarelui, chiorul de Maxim. Nici Mașa și nici Filka nu se zăreau nicăieri. La întoarcere am văzut un cal frumos și o sanie cu două locuri. Filka mîna calul, avînd alături de dînsul pe mătușa Mașa, palidă și ursuză. Mașa m-a zărit și am văzut că fața ei s-a aprins de bucurie și de teamă. A dat din mînă și mi-a strigat ceva. Filka și-a

scos şapca din cap, rînjind binevoitor. Era aşa de mare, că săniuţa părea o jucărie sub el. Mama a încetat o clipă din cîntat, urmărind-o pe Maşa, cu ochi neliniştiţi.

Katia clevetea :

— Se fuduleşte Filka în faţa norodului : „Uitaţi-vă ce drăguţă nevastă mi-am agonisit !" Sigur, Maxim cel chior în rîndurile chiaburilor...

Tata a zîmbit cu invidie, rostind :

— Chior, chior, dar ştie ce vrea ! Ia pînzeturile muierilor drept zălog, pentru tărîţa pe care-o dă pentru vite, şi pînzeturile astea le vinde apoi cu preţ bun la oraş. Pe Kuzma Kuvîrkin l-a strîns de gît ca să-i predea pielea netăbăcită. Acum a intrat ca părtaş la Pantelei. Cumpără ceară şi lînă de prin sate. Asta înghite nu numai muierile, ci şi pe dracu...

Katia însă nu-l asculta şi, ridicînd mîndră capul, începu să cînte :

— „Cînd am fost la o petrecere şi-am făcut noi sfat în doi !"...

S-a alăturat cîntînd mai întîi mama, la urmă eu. Tata a biciuit caii şi şi-a dat căciula pe ceafă. Cîntam cu ochii aţintiţi spre torentul trecătorilor, care zburau în sunete şi cîntece, în chiote, în fîlfîit de basmale şi de panglici colorate. Cei care veneau din partea opusă nouă făceau gesturi largi cu braţele, rîdeau şi strigau cuvinte de neînţeles...

În felul acesta am ocolit tot satul. În partea cealaltă a satului a năvălit în sania noastră Larivon, care de data asta era treaz :

— O să mă plimb cu voi, Vasea şi Nastenka ! Un singur necaz am : n-am cu ce să-mi cumpăr bragă. Cuscrul Foma e zgîrcit. Ştiu bine că n-o să-mi împrumute nici un ban şi nici la dînsul n-o să mă cheme : nu mă poate suferi. Nici tu, Vasea, nu mă iubeşti. Du-mă la cuscrul Maxim ! Pe mine nu mă refuză ! Dintr-o dată se burzului : O să bată un cui mai mult în cruce. Eh ! Nastenka ! Aş fugi de aici, ori încotro m-ar duce ochii ! Doar n-o s-ajung beţiv ! Am să fug într-o

noapte... Am să mă fac nevăzut... Nici numele să nu mi-l pomenească nimeni.

— Fără acte, au să te ducă din post în post ca pe un vagabond şi ai să te trezeşti surghiunit prin Siberia.

— N-au decît, mi-e totuna! Ce mi-e laie, ce mi-e bălaie! Parcă-n Siberia oamenii nu trăiesc? Poate că acolo-mi găsesc norocul. Aici nu izbutesc în nimic, dragă Nastenka, surioara mea dragă. Putere am cît un bivol şi lucrul îl fac cu îndemînare la boier, dar ce folos că munca nu-mi aduce nici o bucurie! Noaptea plîng, Nastenka, umblu ca o stafie. Mi-a ars dorul toate măruntaiele... Parcă aş fi ferecat...

Mama tăcea tristă. Îl compătimea în sufletul ei pe Larivon. Tata însă glumea cu dînsul:

— Mai bine bea mai mult. Poate în felul ăsta o să pierzi şi ultima zdreanţă de pe tine, pînă o să te pui zălog pe tine însuţi. Cel puţin atunci n-oi mai avea pentru ce să suferi.

Pe cît am înţeles, tatii nu-i prea era pe plac că Larivon năvălise-n sanie. Katia, de asemenea, se îmbufnase. Părea că le întunecase clipele de veselie şi petrecere. Mie, acest unchi cu barbă lungă, care m-a jignit în atîtea rînduri, îmi trezea întotdeauna un fel de nelinişte, de aceea mă temeam să mă întîlnesc cu dînsul: aşteptam să facă ceva neaşteptat, neînţeles şi sălbatic. Mama însă sta liniştită, privindu-l cu tristeţe şi cu îndoială. După ce a oftat adînc, i-a zis:

— N-o să ai noroc, Larka! Tu singur nu ştii ce vrei. Aici te-ai încurcat, iar între străini o să te pierzi. Ţie îţi era strîmt şi lîngă tata, iar acuma şi lumea întreagă e mică pentru tine.

Pe Larivon parcă l-au trezit din somn cuvintele mamei. Ochii lui s-au aprins dintr-o dată şi s-a lovit cu pumnul în piept:

— Adevărat, Nastenka, surioara mea dragă! Zău e adevărat! Am crescut ca într-un sac şi în sac mă zvîrcolesc. Ar trebui să-l rup, dar el n-o să se rupă. Mă duc la Mikituşka, omul lui dumnezeu. La dînsul se află leac pentru sufletul omului. Dînsul ştie... Pe noi, cei

proşti, de multă vreme ne cheamă spre mîntuire. „Totul, spune dînsul, arunci şi totul vei găsi." Mă duc! Opreşte, Vasea, mă dau jos!

Tata parcă abia aştepta, că a şi oprit caii.

Larivon sări uşor gîrbovit şi, dînd din mîini, porni cu paşi mari pe drumul săniilor, de-a lungul rîului, către partea cea mai îndepărtată, spre rîpa adîncă şi abruptă deasupra căreia se întindea cea mai lungă uliţă. Şirul de case şi de hambare, profilate din depărtare deasupra rîpei, îmi aminteau stolurile de ciori adăpostite iarna pe gard.

Jos, pe tot întinsul şesului înzăpezit era linişte. Doar ecoul cîntecelor şi al clopoţeilor venea să tulbure molcoma odihnă a cîmpiei. Pe dîmbul vopsitorilor se dădea cu săniuţa o droaie de copii. Pretutindeni, chiar şi în văzduh, se simţea o veselie ameninţătoare. Ochiurile geamurilor dezgheţate păreau că rîd şi ele de atîta veselie, în vreme ce stolurile de stăncuţe şi de ciori croncăneau vesel, ca de sărbătoare pe sălciile desfrunzite.

XXVI

Intr-una din aceste zile au sosit la noi mătuşa Paşa, bărbatu-său, Agafon, şi băieţelul lor, Evlaşka, mătuşa Maşa şi Nikolai Andreevici. Agafon semăna foarte bine cu Larivon şi la chip, şi la barbă. S-au oprit din goana cailor în faţa porţii noastre, cu o sanie la care erau înhămaţi doi cai suri care aveau arcul zugrăvit în culori vii şi o ghirlandă făcută din fel de fel de clopoţei, iar de ham atîrnau felurite jucării sunătoare. În drum spre noi au luat-o şi pe Maşuha cu soţul ei. Agafon era un ţăran înstărit, care nu numai că lua pămînt în arendă să-l muncească, dar se mai îndeletnicea şi cu cărăuşia. Bunicul îl iubea mult şi se mîndrea cu o astfel de ru-

bedenie. Mătuşa Paşa era o femeie zveltă, cu mersul uşor săltăreţ, cîrnă, avînd întotdeauna un surîs blajin şi binevoitor şi un glas melodios şi plin de duioşie. Ne alinta, pe mine şi pe Sioma, aducîndu-ne tot felul de bunătăţi. De altfel, cu toţi fraţii vorbea prietenos şi blînd. Maşuha era mică, greoaie ca o bătrînă, îngîndurată ; iar pe noi, cei mici, nu ne prea lua în seamă, sătulă din pricina copiilor ei. Năştea în fiecare an cîte unul, şi cînd o căutai, avea cîte un sugaci în braţe. Copiii mureau însă unul după altul. Scăpaseră cu viaţă doar trei : doi băieţi şi o fetiţă. Maşuha era în chip neplăcut ciupită de vărsat ; la fel şi copiii. Bărbatul, Nikolai Andreevici, nu locuia acasă, venea doar la mari sărbători. Lucra la Saratov, la moara cu aburi, fălindu-se cu îmbrăcămintea lui orăşenească, la fel cu a lui Nikolai Podgornov. Era un om tare răzbătător, care nu-şi pierdea curajul niciodată. Faţa lui se strîmba necontenit de rîs, micşorîndu-şi ochii, care aruncau priviri viclene. Toţi din familia noastră îl iubeau pentru purtarea lui prietenoasă, lipsită de răutate. Chiar şi tata se molipsea de veselia lui, numai bunicul se posomora, găsind cu cale să-l dojenească :

— Eşti un om fără scaun la cap, Nikolai ! Tu nu ştii altceva decît ho-ho-ho şi hi-ha-ha ! Nu fie cu păcat, dar află de la mine că a trăi viaţa nu-i totuna cu a trece peste cîmp.

La dojana bunicului, Nikolai Andreevici răspundea voios şi surîzînd :

— De ce să fiu posomorît, tată ? Nu arăm, nu semănăm, nu secerăm ! Dar sîntem sătui, îmbrăcaţi, încălţaţi. Maşa se ocupă cu ale gospodăriei, eu, în artelul de muncitori, lucrez la valţuri. Lucrez o lună şi banii curg gîrlă. E mult mai uşor să trăieşti şi să munceşti în artel : acolo sîntem tovarăşi ; la bine petreci împreună cu dînşii, iar cînd vine năpasta, te-ajuţi tot cu dînşii. Cred că la vară mă mut cu Maşarka în Kuban. Acolo-i regiune de grîne şi se găseşte de lucru la mori pentru sute de oameni. Mă cheamă prietenii : doar sînt meşter de valţuri !

Tata îl asculta întotdeauna cu plăcere, după care se întîmpla să pornească prin sat împreună, ca cei mai buni prieteni.

Lui Agafon îi plăcea să tăifăsuiască mai mult cu bunicul. În timpul mesei, la sărbători, mai cu seamă, cînd vadra cu bragă era nelipsită de pe masă, vorbeau mult despre negoţ, despre gospodărie şi cărăuşie. Agafon se lăuda mîngîindu-şi barba :

— Eu şi cu tata sîntem într-o bună afacere. La noi, gospodăria e bine întărită. De boier sîntem stimaţi şi printre străini avem prieteni. Într-o tovărăşie, lucrul de căpetenie e cîştigul. Ia priveşte ce mîndreţe de cai, ce harnaşament ! O să vă plimb pe toţi, toate rubedeniile, spre uimirea tuturora ! se fudulea Agafon, mulţumit de el însuşi.

Privea la toţi, pe rînd, cu bunăvoinţa gospodarului conştient de valoarea lui, cu ochii înfundaţi în grăsime, fălcos şi gras. Bunica se îngrijea de dînsul, servindu-i înduioşată bucatele. Dar Agafon avea mare tragere de inimă pentru băuturile spirtoase, nesocotind braga, pe care o numea cu dispreţ : „Apă chioară, socrule“, punînd pe masă sticla cu rachiu.

Femeile se adunau în bucătărie, unde şopoteau şi chicoteau vorbind despre chestiunile lor muiereşti. Eu cu Evlaşka ieşeam în ogradă şi ne încingeam la popice sau la alte jocuri. Uneori se alătura şi Sioma, poruncindu-ne ca jucător mai vîrstnic şi mai priceput în ale jocului. Se ivea adesea şi Tit, mîncînd seminţe de floarea-soarelui şi privind jocul cu bunăvoinţa jucătorului mai matur ; apoi aducea de undeva, din ascunzişul său, popice, după care începea să se joace cu noi, cu multă aprindere.

Evlaşka semăna aidoma cu maică-sa : grăsun, bălan, cîrn, cu un obrăjor de copil blînd şi cu un glăscior de fetiţă ; era de aceeaşi vîrstă cu mine. Îmi era tare drag. Îndrăzneţ, cu ochii verzi şi vicleni, rîdea într-una de orice fleac : loveam cu popicul, rîdea, aruncam alături, rîdea, răsturna singur popicul, rîdea, cădeau jos popicele, rîdea cu hohote, iar cînd ochea Tit, se

prăpădea de rîs. Pentru el nu exista plăcere mai mare decît să ne facă pe furiş, mie şi lui Sioma, cadouri: o bomboană, un corn, o piatră colorată, un nasture cu efigie, orice fleac. Odată m-a prins Tit tocmai în clipa cînd Evlaşka scotea din buzunarul pantalonilor un ban mare şi înverzit, pe care mi l-a întins cu nerăbdare şi bucurie:

— L-am găsit astă-toamnă în grădina de zarzavat, în brazdă, cînd scoteam cartofi. Ia-l, da' vezi să nu-l pierzi! Iubeşte-mă, nu mă uita!

După care a început să rîdă nestăpînit.

Era o monedă veche de cinci copeici, groasă, grea, avînd drept efigie un vultur cu aripile întinse.

— Eh! bată-te să te bată! mă minunam eu, cîntărind moneda în palmă. Ce grea este! S-ar putea să aibă un funt.

Evlaşka sărea-n sus de bucurie, înecîndu-se de rîs.

Cît ai clipi, Tit mi-a înşfăcat banul din palmă:

— Dă-mi-l mie, lui nu-i trebuie!

Evlaşka s-a speriat şi bucuria de pe obrazul lui s-a transformat într-o jalnică strîmbătură:

— Nu, pe ăsta i-l dau lui Fedeaşka. Mai am unul mai mic. Vrei să ţi-l dau?

Şi a început din nou să rîdă, dar de data asta cu lacrimi. A scos din buzunar o monedă veche, la fel cu a mea, dar mai mică, pe care i-a întins-o lui Tit. Tit a înşfăcat-o cu lăcomie şi pe aceasta, punînd-o în buzunar alături de cealaltă.

— Amîndouă sînt ale mele! Dacă mai găseşti, păstrează-le pentru mine. Asemenea monede le caut cu lumînarea. După care a adăugat cu gravitate: O monedă a ţarinei Katerina poartă noroc...

Abia atunci m-am lămurit eu de ce Tit, cînd mergea, se tot uita împrejurul lui, parcă ar fi pierdut ceva.

M-am îmbufnat fiindcă ne luase monedele fără să se gîndească cîtuşi de puţin să ne roage să i le dăruim, de aceea, supărat, i-am strigat batjocoritor:

— Mă mir că nu ne iei şi crucile... că şi ele sînt de aramă!

— E păcat să te-atingi de cruce ! m-a lămurit povăţuitor Tit, cu un aer plin de cucernică smerenie. Crucea se pune la gît în timpul sfîntului botez. Se zice că ele sînt păzite de îngerul păzitor. În clipa cînd ai scos-o de la gît, dumnezeu te-a încărcat cu şapte păcate. Cît trebuie să te rogi ca să scapi de ele !... Datoriile faţă de dumnezeu trebuie să le plăteşti ca şi faţă de Mitri Stepanîci.

Evlaşka s-a înveselit şi i-a întins o cocardă soldăţească :

— Ţi-o dau ţie, Titok ! Mi-a dăruit-o un soldat şi eu am purtat-o la şapcă. De acum încolo tot ce-am să găsesc am să-ţi aduc ţie... Mult îmi place să dau...

Evlaşka a rîs apoi cu atîta bunătate în glas, că inima mea a tresărit. M-aşteptam ca Tit să-i dăruiască şi el ceva, dar dînsul îşi umfla cu satisfacţie nasul înroşit de guturai. Revoltat, m-am dat la el :

— Evlaşka ţi-a făcut daruri, da' tu ce-i dai în schimb ?

— Ce să-i dau ? Ce am eu ? s-a neliniştit dînsul, privind în jur. Evlaşka e bogat, iar noi sîntem săraci. După ce am să adun mai mult, poate am să găsesc o comoară, am să mă însor şi am să-l rog pe tata să-mi dea partea, şi atunci o să mă duc cu nevasta mea în ospeţie la Evlaşka şi am să-i dăruiesc multe...

— Mai bine dă-i acum o bilă.

— Ei, e grea, turnată din plumb !

Supărat, l-am îmbrîncit :

— Atunci, cară-te de-aici ! Ce mai stai ? Tu eşti coşcogeamite flăcăul ! Motanul nu poate fi tovarăş cu şoarecii.

Fără să se supere, Tit s-a îndreptat legănîndu-se spre poartă.

Evlaşka se uita după el, rîzînd. Evlaşka ştia să citească însă numai cărţi religioase, la sărbători, serile, cînd îl ascultau bunicul, bunica, tata şi mama. Altfel de cărţi nu cumpăra de la negustorii ambulanţi. Familia lui era la fel de severă şi de religioasă ca şi a noastră. I-am şoptit că am multe cărţi în care se vorbeşte despre

altceva decît despre dumnezeu, diavoli şi îngeri, şi i-am spus în taină, pe dinafară, „Cîntec despre neguţătorul Kalaşnikov" ; Evlaşka asculta cu ochii larg deschişi, încremenit de uimire.

— Eh ! Ce frumos e ! Se pot cumpăra asemenea cărţi ? Aş tot asculta ! Citeşte-i mămichii, tare-i place s-asculte ! Cîntă orice poezie !

Am alergat atunci în bucătărie, am scos din lădiţă cărţulia şi, înecîndu-mă, i-am citit titlul : Lermontov, „Cîntec despre neguţătorul Kalaşnikov".

Evlaşka o pipăia cu degetele, întorcînd-o cînd pe o parte, cînd pe alta, după care a început s-o citească silabisind. Eu i-am vîrît cărţulia în mînă :

— Ascunde-o, ţi-o dau ţie de tot. Să nu cumva să-i spui bunicului, că ţi-o face praf. De-ai şti cîte cărţi mi-a rupt bunicul ! S-o citeşti mai întîi mamei tale şi mai la urmă bunicii.

Ţinea cartea în mîinile scuturate de tremur, fără să-şi poată lua ochii de la ea : nu mai rîdea.

— La noi, tata ascultă ce spune mama şi dînsul n-o s-o rupă. Iar de bunic, mama nu se teme. Odată, cînd bunicul a vrut să mă bată cu biciul pentru că spărsesem o ceaşcă de ceai, mama a sărit la el ca o cloşcă.

Mîhnit, m-am plîns lui Evlaşka :

— Mama mea e supusă. Nu poate grăi un cuvînt. E bolnavă. Cînd bunicul se supără, dînsa plînge şi tremură, iar tata o bate.

— Odată şi tata, cînd a venit beat, a vrut s-o bată pe mămica... A lovit-o... Dar pe urmă s-a tăvălit la picioarele ei.

L-am invidiat :

— Tu o duci bine în familie, dacă mama poate să-ţi ia apărarea. Pe tine nu te bate, în schimb, toţi tabără pe mine şi, pe deasupra, îmi mai şi poruncesc să fac închinăciuni la pîslari.

Cînd ne destăinuiam unul altuia, eram singuri în ogradă. Sioma se dusese în casă, ca să ia două jocuri de popice : se socotea mare şi ţinea să se găsească între oaspeţi. Sîgnei plecase la petrecere. Noi am adunat po-

picele şi le-am ascuns. În ogradă era plictisitor. Admirasem îndeajuns caii de la sania lui Evlaşka, împodobiţi cu tot felul de jucărele sunătoare. Pe uliţă, zăpada strălucea orbitor în bătaia soarelui. Ţurţurii atîrnau de pe acoperişuri ca nişte ciucuri lungi şi sclipitori. Satul vuia de cîntece, răsuna de trilurile armonicilor. Am pus mîna pe lopeţile de lemn şi am dat fuga în ograda din dos, să facem un canal prin zăpadă, ca să mînăm apa spre rîpă. În ograda de din dos ne-au ieşit în cale cinci oi negre cu mieii lor. Două dintre ele, cuprinse de nelinişte, au început să-şi frămînte picioarele dinainte. Pe locul viran rumega somnoroasă o vacă roşie. Dincolo de rîpă, hăul aerian fumega albăstrui. Căsuţa veche a bunicii Natalia, troienită, privea spre mine, tristă şi parcă resemnată. Nu mai fusesem la bunica de vreo două zile. M-am ruşinat şi am simţit o durere la gîndul că am părăsit-o atîta vreme. Cînd l-am zărit pe Petka, care-i ducea apă cu cobiliţa, cît p-aci să mă podidească plînsul. M-am hotărît să mă duc s-o văd chiar în ziua aceea, singur sau cu mama. M-am gîndit însă că nu-l pot părăsi pe Evlaşka : era doar oaspetele meu şi venise ca să mă vadă tocmai de la Danilovka, cale de douăsprezece verste.

— Uite, vezi colo în depărtare : în chilioara aceea locuieşte bunica Natalia — am suspinat eu. Boleşte, sărmana ! Are rac... ca mîine o să se prăpădească. Tare mi-e jale de ea ! Nu-i pe lume un suflet mai bun decît al ei.

Evlaşka a privit îndelung chilia, şi-a întors apoi ochii spre mine, pe urmă spre cerul cald, presărat cu nouraşi, şi a zîmbit blînd :

— Pentru mine însă nimeni pe lume nu-i mai bun decît mama mea : dînsa e veselă şi nu se teme de nimeni.

— La fel e şi Katia noastră — am zis eu. Mătuşa Paşa mi-e dragă, tare-i duioasă !

— E duioasă, dar să ştii că bunicului nu-i iartă nimic. Dînsa le porunceşte tuturor din casă. Şi mult îi place să facă daruri ! De aceea şi aleargă pe uliţă, după dînsa,

copiii, fetițe și băiețel, cum aleargă mieii după oițe. Dacă pornește cu cobilița să care apă, nici nu se-ncumetă să iasă din casă pînă nu-și umple mîinile cu cornulețe sau alte bunătăți, pe care le împarte apoi tuturor copiilor întîlniți în cale. Tata rîde mereu de ea : „Tu, Pașuha, ai să ne sărăcești !" Iar bunicul o laudă : „Lasă, spune dînsul, lasă să-ndulcească copiii ! Casa omului mai înflorește și după cum îi merge vestea". Atunci toți din casă se prăpădesc de rîs. Tare-mi place să-i văd pe oameni rîzînd !

Am sărit gardul, căzînd în zăpada murdară și afînată, doar cu o pojghiță subțire pe deasupra. Sub cizmele noastre, gheața se spărgea, în vreme ce zăpada se afunda trosnind. Pe alocuri era apoasă, verzuie, nisipoasă, iar în scobiturile din gheața spartă luceau băltoacele. Am început să meșterim canalul de-a lungul gardului, spre rîpa care se apropia de îngrăditură. Pentru mine nu se afla treabă mai plăcută în afară de asta : să sap în zăpada grea și apoasă, după care să mîn apoi apa prin lunca albă, ca de zahăr. Apa curgea pe sub zăpadă în șiroaie, se aduna înspre partea mai adîncită, strecurîndu-se apoi pe sub zăpada necurățată. Toată murdăria juca în apa rece, în vreme ce zăpada plutea încet. Prima apă care curgea din topirea omătului avea un miros plăcut, de malț. Soarele proaspăt și fierbinte ne încălzea obrajii, scînteind pe zăpadă și-n băltoace.

Din lumea aceasta ne-a smuls mama. Rîdea, uitîndu-se cu plăcere la noi, iar ochii ei lucitori erau neobișnuit de albaștri.

— Copii-i !... ne-a chemat ea, cu un glăscior melodios. Copii !... Veniți să mîncați blinele fierbinți, cu unt și cu smîntînă. Samovarul e pe masă. Evlașenka, băiețelul meu drag ! Ești vesel ca floarea-soarelui și rîzi de parcă ai fi o ciocîrlie !

Oricît de dragă ne era munca noastră, la gîndul că vom croi canalul prin zăpadă, și oricît ne veseleam privind cum se scurge apa spre rîpă, pe fundul ei de gheață, puțin cîte puțin, nu prea îndrăzneață, totuși acele blinele fierbinți, cu smîntînă și alte bunătăți, cît

şi ceaiul chihlimbariu, cu zahărul aşezat în farfurioare pe masa de sărbătoare, cînd bunicul şi tata deveneau mai buni şi zîmbeau, iar musafirii aveau chef de vorbă şi erau veseli, cînd în casă mirosea a fum, a blinele şi a haine de sărbătoare, însemnau o ispită prea mare pentru noi, în faţa căreia ne era peste putinţă să rezistăm. Un asemenea ospăţ se întîmpla doar o dată sau de două ori pe an. Bănuiesc că Evlaşka cunoştea îndeajuns ispita acestui ospăţ neobişnuit, cu lume multă, asemănător unui rit solemn. De aceea am părăsit în grabă lucrul şi, puţin fîstîciţi, ne-am uitat unul la altul, după care Evlaşka a prins să grăiască, rîzînd sfios :

— Noi... mătuşă Nastia, am gîndit să-ntindem canalul pînă spre rîpă. Doar se află la cinci paşi de aici.

Mama zîmbea atotştiutoare, privind spre canalul săpat de noi, verzui, lucios, cu pereţii ca de zahăr şi băltoace în adîncituri. Părea că însăşi mama era ispitită să sară gardul şi, laolaltă cu noi, să lucreze cu lopata, mînînd apa primăvăratică de-a lungul canalului.

— Încă-i prea devreme, Evlaşenka, pentru săpat şanţuri. Apa nu poate fi scursă înainte de vreme. Ne mai aşteaptă încă geruri. N-o grăbiţi ! Se va umfla ea singură şi tot ea singură va spune : „Sloboziţi-mă, nu mă mai ţineţi !"

Mama a rostit cu atîta însufleţire toate aceste cuvinte, încît gura ei părea că începe să depene o poveste. Noi ne uitam unul la altul, rîzînd.

— Cît de curînd or să sosească şi ciocîrliile — murmură mama, visătoare — au să ne-aducă primăvara pe codiţele lor !... Au să-şi înceapă cîntul, au să zboare spintecînd văzduhul, înălţîndu-se spre soare, iar soarele va topi toată zăpada !... Atunci or să pogoare din munţi şerpuitoare rîuleţe în cotul rîului, înflorit cu pete verzui de omăt topit. De altfel, nici voi n-aţi apucat să le chemaţi, să vă suiţi pe acoperişuri, ca să le ademeniţi cu păsărele fierbinţi, abia scoase din cuptor. E drept că nici bunica nu s-a gîndit încă să coacă păsărele. Pretutindeni mai zac încă nămeţi şi, pe locurile unde soarele a ars mai cu tărie, se văd pete de zăpadă topită.

Curînd-curînd o să mă sui pe acoperişul casei, cu o păsărică fierbinte în mînă, pe care o s-o arăt soarelui, cîntînd :

Adu, dragă ciocîrlie,
Primăvara pe cîmpie...

În casă, toată lumea se adunase împrejurul mesei. Ca de obicei bunicul sta în colţ, sub icoanele împodobite cu un ştergar cu izvoade roşii. Alături de dînsul, la margine, stătea liniştită bunica, obosită şi înduioşată. De partea cealaltă, de-a lungul mesei, şedea, în toată mîndreţea, Agafon, ameţit înainte de vreme, pe lîngă care se tot învîrtea Nikolai Andreevici, la fel de ameţit, făcînd tuturor cu ochiul şi strigînd :

— Te jelui ori nu te jelui, totuna-i, măi frate ! Muncitorul nu piere cîtă vreme mai poate afla de lucru şi cît mai are puteri îndeajuns. De adunat nu prea avem ce aduna, dar de pierdem, nu ne plîngem. Cînd te afli-n artel, ai şi suflet, ai şi trup. Clasă muncitoare ne numim. Băieţi de-nţeles sîntem, pe noi ne respectă şi patronii. Au încercat să ne amendeze pentru orice fleac, dar noi ne-am ridicat ca urşii : „Jos cu amenzile, altfel nu ieşim la lucru !" Şi studenţii ne-ajută !...

— Studenţii nu cred în dumnezeu — l-a întrerupt bunicul. Dînşii merg împotriva ţarului.

— Pentru noi, tată, nu înseamnă nimic faptul acesta — răspunse în grabă Nikolai Andreevici. Totul e să fie cu noi...

Ceva mai departe, chiar în faţa samovarului, se găsea tata, cu barba pieptănată, zîmbind cu un aer de stăpîn. Turna rachiul în ceşti de ceai şi braga în căni de tablă. Rachiul îl punea dinaintea lui Agafon şi a lui Nikolai Andreevici, în vreme ce bunicului îi aducea bragă, sculîndu-se de la locul său. Lui îşi turna cel din urmă. Agafon şi cu Nikolai Andreevici se revoltau şi, în locul cănii cu bragă, îi puneau ceaşca plină cu rachiu. Paşa şi Maşuha şedeau pe bancă, în apropierea bunicii, iar Katia şi mama — mai spre marginea băncii. Pe mătuşa

Paşa o iubeam pentru că, oricît ar fi îmbiat-o vreo discuţie sau şi-ar fi găsit de lucru cu vreo ţesătură nouă, îşi afla timp şi pentru mine şi mă întîmpina întotdeauna cu drăgălăşenie, neuitînd să schimbe şi cu mine cîteva cuvinte. Ca de obicei, şi de data aceasta m-a chemat să mă alătur de dînsa, încreţindu-şi faţa într-un zîmbet binevoitor :

— Vino-ncoa', Fedenka ! Lasă-mă să te mîngîi, să mă uit mai bine la tine. Am auzit că ai ajuns mare cărturar ! Hai vino şi ghiceşte ce-am să-ţi dau, ce-am pregătit anume pentru tine !

Făcîndu-mi viclean cu ochiul, mi-a vîrît în mînă un dărab de turtă dulce făcută cu miere, şi un fluieraş de lut. Simţeam că vrea cu tot dinadinsul să mă bucure, să vadă cum se aprind văpăi de fericire copilărească în ochii mei. De altfel, în sinea ei se bucura peste măsură cînd îi vedea pe copilaşi zburdînd împrejurul său, fericiţi de nenumăratele-i daruri.

Mătuşa Katia spunea despre ea cu o ironie binevoitoare :

— Paşuha e gata să facă tuturor cadouri, săltînd de bucurie. Iar dacă se-ntîmplă să nu aibă nimic, nu pregetă să-şi rupă un nasture de pe dînsa, ca să ţi-l vîre-n mînă. Pe cîtă vreme Titka avarul se căzneşte să şterpelească ce poate de pe la alţii ; Paşuha ţi-ar da şi cămaşa de pe ea. Mă întreb mereu : cu cine or fi semănînd oamenii aceştia ?

Paşa nu ştia cît de mult crescusem în ultimul timp şi se aşteptase să mă vadă sărind în sus de bucurie. Dar eu m-am fîstîcit aşa de tare, roşind tot, pînă-n vîrful urechilor, încît mi-au căzut grămadă pe podea şi turta dulce, şi fluieraşul. Dînsa a tresărit speriată, dojenindu-mă glumeţ :

— Asta-i bună ! M-ai făcut de rîs şi de ocară ! Ce-s cu mînuţele tale ? Au găurit ? Sînt sparte ?

Apoi, împreună cu Katia şi cu bunica, a început să rîdă..

Maşuha însă nici nu s-a clintit : şedea întoarsă puţin cu spatele spre noi, greoaie, tăcută şi nepăsătoare.

Învăţat cu ritul ploconelii şi cunoscînd mai ales că atît bunicul cît şi tata vor striga la mine dacă nu mă voi supune obiceiului casei, am ridicat în grabă turta dulce şi fluieraşul, pe care, întinzîndu-le mătuşii Paşa, am început să-i vorbesc întocmai ca un cerşetor :

— Cristos să te mîntuiască, mătuşă Paşa ! Să-ţi dea dumnezeu multă sănătate !

Tata m-a privit încuviinţînd ploconeala mea, după care, mulţumit, a prins să se laude cu mine :

— Fedka a ajuns să ştie pe dinafară catehismul întîi. Cîntă de altfel şi la casa de rugăciune.

Bunica gemea tulburată :

— Aşa ! Aşa ! Fedka, dragul meu nepoţel ! Ai văzut cum te-ndeamnă îngerul păzitor ?

Bunicul, surîzînd pe sub mustăţile-i stufoase, rosti cu o severitate prefăcută :

— Dacă i-aş mai croi vreo cîteva cu biciul pe spinare, cu siguranţă că s-ar face şi mai înţelept.

Katia a răspuns rîzînd :

— Tata pînă şi cuvintele de laudă pe care le rosteşte pentru copii le aşază tot pe bici !...

Pe mine mă copleşeşte atenţia aceasta înjositoare şi aş fi vrut să intru-n pămînt. Amarnic mă mai durea faptul că nimeni dintre cei printre care sălăşluiam nu mă înţelegea şi nu simţea ce se petrece în sufletul meu. Creşteam sub ochii lor, retrăind chinurile mamei, cruda nedreptate a bunicului şi a tatii, cunoscînd caracterul fiecăruia din familia noastră, deosebind şi ştiind, mai ales, ce e bine şi ce e rău ; vedeam cum oamenii nu se înţelegeau între ei, cît de rău trăiau şi cum stăruia fiecare să poruncească altuia, cum îl schingiuiau şi-l omorau pe cel mai apropiat şi pe cel mai supus. Îi cunoşteam pe cei buni şi mă obişnuisem să preţuiesc faptele fiecăruia. De aceea mă uimea dureros că mătuşa Paşa, atît de bună şi de gingaş atentă la toate, n-a simţit în mine această pretimpurie judecată cuminte, care nu mai era a unui copil.

— Fedka dragă, de ce-mi înapoiezi darul ? Te temi cumva ? Cred că n-o să te dojenească bunicul.

Cu un zîmbet îndoielnic am îngăimat :

— Eu cred, mătuşă Paşa, că nu mai sînt chiar atît de mic şi că or să rîdă copiii de mine, văzîndu-mă cu fluieraşul.

Tata a făcut o mutră groaznică, ţipînd la mine :

— Ce tot behăi acolo, vită încălţată ?

Nikolai Andreevici, încîntat însă de vorbele mele, mi-a strigat printre hohote asurzitoare de rîs :

— Uită-te la dînsul, uită-te la dînsul cum a mai trîntit-o ! Bravo, băiete ! Nu te lăsa călcat pe coadă, Fedea ! Mătuşa Paşa s-a gîndit să-i facă bucurie unui cărturar cu un biet fluieraş de lut. Ha-ha-ha !...

Mama, curajoasă ca niciodată, mi-a luat şi ea apărarea :

— Copilul ăsta pune la inimă tot. Nimic nu-i scapă şi orice ţine minte.

Bunica n-a întîrziat să adauge şi dînsa :

— Nici vorbă ! Gîndeşte ca un om mare băiatul nostru !

Nikolai Andreevici îmi făcea necontenit cu ochiul, îndemnîndu-mă şi îmbărbătîndu-mă vesel :

— Aşa şi trebuie, drăguţule ! Fii cu ochii-n patru ! Ţine minte tot ce vezi şi ce auzi, apoi gîndeşte. Numai aşa pot ajunge oamenii mai cuminţi, mai înţelepţi şi mai puternici. Cu proştii... se cară doar găleţi cu apă.

Mătuşa Paşa m-a cuprins pe neaşteptate de umeri şi m-a sărutat. După aceea m-a împins puţin, uitîndu-se întrebător în ochii mei :

— Zi aşa, hai, m-ai ruşinat faţă de toată lumea ? Evlaşka, ca un ţînc, s-ar fi năpustit la pieptul meu, fluierînd din fluieraşul de lut, pe cîtă vreme tu îmi scoseşi prostia la iveală ! O iau ca învăţătură !

Pe mine m-au podidit lacrimile şi, cuprins de o nemărginită dragoste pentru dînsa, m-am aruncat la gîtul ei, plecîndu-mi capul pe umărul rotund :

— Mătuşă Paşa, dumneata ştii cît de mult te iubesc.

— Dragul meu — mi-a spus dînsa, strîngîndu-mă la piept şi mîngîindu-mă. Am să-ţi dăruiesc ce vrei !

Agafon a început să rîdă în hohote de se cutremura toată casa :

— Paşuha mea, de-ai lăsa-o slobodă, ţi-ar dărui toată casa. De cerşetori şi de copilaşi nu pot s-o apăr, orice aş face şi oricît m-aş strădui eu s-o-mpiedic. Dar gospodină şi muncitoare ca dînsa nu se află-n lume.

Evlaşka tot timpul chiţăia de rîs, iar cînd a văzut că eu m-am aruncat la gîtul maică-si, a alergat şi a îmbrăţişat-o.

Mama ne-a aşezat apoi pe amîndoi la capătul mesei, aproape de samovar, iar tata ne-a turnat cîte un pahar cu ceai slab, dîndu-ne cîte o bucăţică de zahăr. În faţa noastră se înălţa un morman de blinele fierbinţi, unse cu unt, lîngă care aştepta o cană mare cu smîntînă.

Katia, curajoasă ca întotdeauna, a strigat acoperind vorbele despre gospodărie ale bărbaţilor :

— Hei, Fedka, citeşte-ne povestea despre ţarul Ivan Vasilievici ! Doar asta nu-i numai o poveste, mai e şi-un cîntec, iar cîntecul este un fapt din trecut.

Mama s-a speriat, îngălbenind ca o lumînare, iar tata s-a schimbat şi dînsul, arătînd o atenţie plină de teamă. Bunica, tulburată şi dînsa, a început să ofteze :

— Ce cîntec frumos ! Asemenea cîntece nu s-au cîntat pe la noi ! Nu te teme — stăruia bunica — citeşte ! Oaspeţii or să te asculte ! Doar şi bunicului i-a plăcut cîntecul acesta !

Eu nu mă temeam de fel. Dimpotrivă, eram pătruns că nimeni, nici chiar bunicul şi nici tata, nu se va împotrivi să citesc, pentru că şi ei au simţit frumuseţea de neasemuit a cîntecului, iar oaspeţii vor fi uimiţi atît de mine, cît şi de puterea de vrajă a cuvintelor. Cîntecul acesta era talismanul meu cu care urmăream să-l dezarmez pe bunicul ursuz, subjugîndu-l, iar în tata să trezesc mîndria pentru mine.

M-am sculat de la masă, simţind în adîncul fiinţei mele un avînt puternic şi fierbinte. De bună seamă că obrazul meu căpătase o înfăţişare nouă, nemaivăzută, pentru că toţi mă priveau şi mă urmăreau cu uimire şi

cu o mare încordare. Pînă şi bunicul şi-a înălţat sprîncenele-i stufoase, cercetîndu-mă sfredelitor.

Răsunător, cu glas melodios, am început să strig :

O, mărite ţar Ivan Vasilievici !
Iată-n cîntec noi te cîntăm pe tine,
Pe-al tău drag porucinik şi pe îndrăzneţul,
Bun neguţător, pe Kalaşnikov ;
L-am alcătuit după datini vechi
Şi l-am fost cîntat în al guslei zvon
Şi l-am tînguit, l-am tot înflorit.
Pravoslavnic neam noi am desfătat ;
Iar boier Matvei Romodanovski,
Datu-ne-a pocal plin cu mied spumos ;
Jupîneasa lui cea cu chipul dalb,
Pe tabla de-argint ne-a adus, ne-a dat
Nou-nouţ ştergar cu mătasa-n flori.
Oaspeţi ne-au ţinut zile trei şi nopţi,
Şi-au tot ascultat, nu s-au săturat [1].

Nimănui nu i-a scăpat o vorbă. Rămăseseră toţi cuprinşi de farmecul şi de puterea tulburătoare a cuvintelor.

Bunicul mormăi încet, mîngîindu-şi barba :

— Mda... glăsuieşte bine despre ţar... Cîntecul, se vede... e străvechi !...

Tata îşi freca necontenit mîinile, plecîndu-şi capul pe umăr, dar se interesa mai mult de mine decît de cîntec, pentru a se putea lăuda.

Maşuha şedea tolănită, în vreme ce Paşa ofta, clătinînd din cap şi gesticulînd :

— Vai, fraţilor ! Vai, surioarelor ! De cînd sînt n-am auzit un asemenea cîntec, şi nici de cîntat n-am cîntat aşa ceva ! Poftim, fluieraş ! Bine a mai nimerit-o mătuşa Paşa, dîndu-ţi în dar fluieraşul !

---

[1] „Cîntecul ţarului Ivan Vasilievici, al tînărului porucinik şi al îndrăzneţului neguţător Kalaşnikov“ de M. I. Lermontov, Editura „Cartea Rusă“, 1956. (n.r.)

Agafon, holbîndu-se prosteşte la bunica, începu să-i urle la ureche :

— *Apăi eu, aseară, la ospăţ am fost... Hei!...*

Măicuţă, hai să cîntăm şi să ne veselim împreună!

— Ce te-a apucat, necuratule? strigă bunica la el, şi obrazul ei se ascuţi deodată, luînd o înfăţişare aspră : Ai speriat copilul! Hai, nu te obrăznici!...

Evlaşka prinse să rîdă în hohote, ca de obicei.

— Vreau să petrec, Paşa! De ce-am venit la socrii? Ce-ţi sînt eu?

— O paiaţă cocoţată pe acoperiş — i-o reteză scurt Paşa.

Katia o înfăşcă de cot, rîzînd şi vîrîndu-se în umărul ei. Tulburat de ceea ce vedeam, m-am oprit din citit, aşezîndu-mă pe bancă şi zîmbind stînjenit.

Mama îmi prinse mîna, strîngîndu-mi-o adînc mişcată, cu licăriri de febră în ochi.

Nikolai Andreevici nu mai rîdea. Mă privea atent şi pătrunzător, ridicînd cînd dintr-o sprînceană, cînd din cealaltă. După ce-i dădu tatii un ghiont între coaste, îi făcu semn spre mine :

— Ce mai fecior ai, Vasili Fomici!... Ne-a doborît pe toţi! Să nu care cumva să i te împotriveşti, dacă are tragere de inimă la-nvăţătură!

Sprijinit de perete, tata, mulţumit şi înmuiat de-a binelea, spuse parcă cerîndu-şi iertare :

— Eu sînt cel care îl îndemn mereu la învăţătură. Cînd o să plec în cărăuşie, am de gînd să-i cumpăr o aritmetică şi niscaiva caiete.

— Aici nu prea miroase a aritmetică, căpăţînosule! îl întrerupse Nikolai Andreevici. Aici, parcă despre cu totul altceva grăieşte. Aici... „codrul parcă vuieşte, vîntul apleacă rămureaua"... Fedea, ia mai citeşte! Tare m-ai tulburat!

M-am ridicat cu mare bucurie şi am început să citesc din nou, cu glas melodios :

Moscova înalţă crestele de aur ;
Peste ea şi zidul Kremlinului alb,
De după păduri şi de după culmi,
Sus, pe-acoperişuri hîrjonindu-se,
Norii cenuşii, destrămînd pe cer,
Rumene răsar ale zilii zori :
Plete aurite şi le-au răsfirat ;
Iată-şi spală lin faţa în omăt,
Ca într-o oglindă o frumoasă fată,
Surîzînd cu drag se privesc în cer.
Pentru ce voi, zori rumeni, v-aţi trezit ?
Care bucurii v-au împins la joc ?

Măre, mi s-au strîns, mi s-au adunat
Luptători dibaci, zdraveni moscoviţi,
La luptat de pumni pe-a Moscovei apă
Să petreacă-un pic ca la sărbători[1].

Citeam trăgînd mereu cu ochiul numai spre Nikolai Andreevici şi simţeam cum mă înalţ sus, tot mai sus, şi că, o dată cu mine, se înalţă şi dînsul. Ceilalţi toţi îmi păreau mici şi neputincioşi, topindu-se laolaltă, ca într-o pîclă. Simţeam numai mîna mamei tremurîndă şi fierbinte aşezată peste mîna mea.

Agafon începu din nou să urle :

— Vreau să petrec ! Socrule, de dumnezeu dat, bine mai petrecem !

Haideţi să petrecem
Şi să chefuim,
Că în ceasul morţii
Tot o să murim...

---

[1] „Cîntecul ţarului Ivan Vasilievici, al tînărului poruçinik şi al îndrăzneţului neguţător Kalaşnikov" de M. I. Lermontov, Editura „Cartea Rusă", 1956. (n.r.)

Vasea, toarnă ! Scuipă-l pe Mitka Stodnev, tăicuţă ! Are să te-nghită de viu şi nici pe dracu' n-o să aibă ! Intră la noi în parte !...

Bunicul părea că abia aşteptase vorbele astea din partea lui Agafon, pentru că se învioră pe dată, rîzînd cu toată faţa lui lucioasă şi glumind plin de viclenie :

— Nu ştiu în ce zi şi cine anume dintre voi o să mă înghită... Îmi pare însă că tu te cam dai în lături să-i înghiţi pe anumiţi proşti... Sînt sigur că nici un voinic, nici un mort nu te va îngreţoşa, nici chiar un părinte cinstit !

— Ho-ho ! Socrule ! Dacă ţi-o fi mereu greaţă, crăpi de foame ! Priveşte-l pe Nikolai Andreevici, e ca un şoim. Nimic nu poţi scoate din el !

Nikolai Andreevici rîse în hohote, încît zbîrciturile de pe obraz i se traseră spre ochi.

— Şoimul zboară... e ca un băieţel liber şi zburdalnic !...

Bunicul îl întrerupse cu dispreţ :

— Zboară ca un vagabond, cutreierînd lumea şi pămîntul, fără rost şi fără un cuib al său. Liber ca orice hoinar, netrebnic !...

— Dar pentru mine, dragă tată, toată Rusia e propria mea casă ! Pentru omul muncitor, toate drumurile sînt deschise şi pretutindeni găsesc prieteni. Ca să trag targa pe uscat, cum trage Sereoga Kaleaganov al vostru, eu nu mă-nvoiesc. Viaţa aceasta l-a dus la cerşetorie şi la puşcărie.

De aici înainte se încinse o nesfîrşită pălăvrăgeală, care se împletea cu zarvă de voci bete.

XXVII

Într-un tîrziu a venit şi Sioma, aşezîndu-se între mine şi Evlaşka. Am băut fiecare cîte trei ceşti de ceai şi, cînd ne-am săturat de-a binelea, Sioma, care era mare

meşter cînd era vorba să ticluiască vreo năzbîtie, ne-a făcut semn să-l urmăm, arătîndu-ne apoi noua lui născocire. În uliţă, peste drum, lîngă hambar, pe zăpada bătătorită, stătea înfiptă într-un par o roată veche. Parul acesta se afla de multă vreme acolo, împiedicînd locul, dar nimănui nu-i trecea prin cap să se atingă de el. Nimeni nu ştia pentru ce anume fusese înfipt acolo. Pe roată era aşezată acum o prăjină lungă, legată de spiţele roţii cu o frînghie. La ambele capete ale prăjinii erau întărite cu funii două săniuţe. Sioma, cu înfăţişarea unui mare meşter, s-a apropiat de roată şi s-a proptit în prăjină, împingînd-o. Săniuţele au început să zboare-n cerc. Evlaşka a rîs cu mare poftă, strigînd înflăcărat :

— Uite ce minune ! Zboară săniuţele ca păsărelele !

Sioma, luminat la faţă şi plin de mulţumire, ne-a spus cu ton poruncitor :

— Aşezaţi-vă ! Vreau să vă plimb... Aşa scrînciob nu găsiţi în toată gubernia...

Sioma socotea, după părerea lui, această născocire drept o invenţie straşnică, la fel cu piuliţa şi cu pompa morii. Rareori îl vedeai pe el ieşind să se joace. Preocupat şi stăpînit de născocirile lui, îşi petrecea vremea cîntînd cu glăscioru-i răguşit.

Au venit în mare goană Ivanka Kuzear şi Naumka, care au rămas cu gura căscată în faţa născocirii lui Sioma. Uimit peste măsură, Naumka a început să hohotească, ţinîndu-se mai la o parte, ca şi cînd s-ar fi temut să se apropie. El se buimăcea întotdeauna cînd vedea ceva nou şi neobişnuit. Kuzear însă, înflăcărat şi curajos, a alergat spre roată şi, apăsînd pe cealaltă jumătate a prăjinii, săniuţele noastre au luat-o din loc cu un zgomot asurzitor, zburînd în cerc. În clipa aceea am simţit că zbor într-o parte şi că o putere uriaşă mă smulge de pe săniuţă. Evlaşka, ţipînd deznădăjduit, a zburat venind de-a dura în zăpadă. Sioma a frînat roata şi maşina s-a oprit deodată, cu toate că Kuzear se tot opintea, căznindu-se să împingă prăjina. În ciuda pîslarilor care-i alunecau pe zăpada bătătorită, Evlaşka s-a ridicat din zăpadă, rîzînd printre lacrimi. Sioma s-a apro-

piat de dînsul, i-a scuturat cojocelul de omăt şi, simţindu-se parcă vinovat, îl iscodea cu oarecare teamă şi milă.

— Te-ai lovit rău ? Dacă te-ai lovit, îl stîlcesc în bătaie pe Kuzear !

— Nu ! nu... a fost bine... numai mi-a fost puţin cam teamă.

Kuzear rîdea în hohote, lovind roata cu pîslarul şi spunînd :

— Iaca ce mare ispravă ! De ce ţi-ai mai bătut capul, Sioma ? O drăcovenie ! Păi eu m-am dat astă-vară la iarmaroc cu căluşeii cei adevăraţi. Aia treabă, nu fleacu' ăsta ! Mai întîi m-am învîrtit de sus, şi pe urmă, după ce m-am săturat, m-am dat jos. Asta-i o roată bună de cărat apă cu ea.

Cu toate că nu-mi venisem în fire din pricina ameţelii, eram atît de înciudat pe îngîmfarea lui Kuzear, încît nu m-am putut stăpîni să nu-l iau la rost :

— Dă-te singur, dacă poţi, cu săniuţa asta. Să vezi cum ai să vii peste cap ! Cu căluşeii e lesne să te-nvîrteşti. Acolo se duc toţi proştii şi toţi copilaşii. Să văd dacă eşti în stare să ţii piept aici. Dar pun capul că nici n-o să te sui de frică !...

— Cine, eu ? se răsti la mine Kuzear, supărat.

— Păi cine altul ? Sigur că tu ! Ai să vezi cum o să vii de-a berbeleacul.

— De pe săniuţa asta proastă ? rîse dînsul, dispreţuitor. Ce ? Nu m-am mai dat eu cu săniuţa ?...

Sioma, după ce-l măsură răutăcios din creştet pînă-n tălpi, îi porunci rînjind :

— Suie-te ! Numai de gură eşti bun ! Căluşeii tăi sînt un fleac pe lîngă maşina noastră. Dar te fac atent : e cam nărăvaşă, ca un cal sălbatic, trebuie să ştii să te porţi cu ea, altfel te zvîrle cît colo de nu mai ai vreme să zici nici pîs.

— Mare lucru-i de dînsa ! Straşnică maşină ! glăsuia Kuzear, făcînd pe grozavul şi stupind dispreţuitor printre dinţi. Nici nu-mi vine să mă uit la asemenea caraghioslîc ! Închizînd apoi ochii pe jumătate, adăugă

viclean : Te lauzi într-una, Sioma, ascunzîndu-te mereu după alţii. Dă-te tu cu ea ! Cred că o să ne tăvălim toţi de rîs.

— Eu o să mă urc în săniuţă, dar tu mori de frică. Hai să punem rămăşag : întîi tu cu Fedeaşka învîrtiţi roata cît vreţi de repede, şi pe urmă eu, singur, pentru tine. Vrei ?

— Bine ! O să văd eu cum ai să te legeni şi cum o să vii de-a dura, de-o să-mi fie ruşine să mă mai urc în săniuţă.

În cele mai neprielnice împrejurări, Kuzear devenea provocător de încăpăţînat şi de înfumurat. Niciodată nu se dădea bătut. Cînd îl strîngeai cu uşa, dîndu-i în vileag lăudăroşenia, sau îi arătai limpede minciuna, nici gînd să se fîstîcească, ba dimpotrivă, nu contenea să strige, ba chiar să se înverşuneze a te convinge că el are dreptate, înciudîndu-se şi făcînd pe potrivnicul. Chiar atunci cînd se întîmpla într-o luptă să fie trîntit la pămînt şi lungit pe spate sub apăsarea vrăjmaşului, se prefăcea că n-ar mai avea de ce să se împotrivească, aşteptînd pînă ce luptătorul celălalt se ridica în genunchi, pentru ca dintr-un brînci să-l şi răstoarne, suindu-se apoi călare deasupra lui.

Sioma, îngîndurat şi tăcut, s-a aşezat în săniuţă, cu picioarele desfăcute în lături, neştiind ce să facă cu mîinile. În poziţia asta părea aşa de caraghios, că noi ne tăvăleam de rîs. Kuzear se apleca lovindu-se cu palma peste genunchi şi arătîndu-l cu degetul. Sioma însă şedea liniştit în săniuţă, bălăngănindu-şi cizmele şi, fără să zîmbească, ne dădea zor :

— Hai, cînd o să-ncetaţi cu nechezatul ? Începeţi ? Ori de nu, vă scuip şi plec în casă ; cu siguranţă că acum e joc mare acolo !...

Cel dintîi care a încetat să mai rîdă a fost Kuzear, aruncîndu-se spre prăjină şi îndemnîndu-ne :

— Hai, băieţi ! Să apăsăm cu toată puterea ! Lăsata secului ca la lăsata secului ! Să ne întocmim jocul ! Vreau să ţie minte meşterul tot postul cum s-a plimbat în rădvanul lui.

Evlaşka nu ni s-a alăturat ; el nu prea a făcut haz de jocul nostru. Rîdea doar răsunător şi cristalin, în hohote scurte, cînd şi cînd. Fără să băgăm de seamă, Naumka a şters-o : poate că prevăzuse vreun pericol în joaca noastră şi, ca de obicei, spălase putina ca să scape de păcat.

Am început să gonim în jurul roţii, împingînd fiecare de jumătatea lui de prăjină. Săniuţele, horcăind şi şuierînd, arau omătul zburînd în cer. Ambele capete ale frînghiei, legate de îndoiturile tălpicilor, se întinseră aşa de tare, că stăteau gata să se rupă. Sioma îşi bălăngănea cizmele şi nu lăsa săniuţa să zboare într-o parte, în vreme ce noi ne căzneam să învîrtim roata, opintindu-ne-n prăjină. Sioma şedea nemişcat, păstrîndu-şi echilibrul şi încreţindu-şi puţin obrazul sub pulberea de zăpadă. M-am oprit cel dintîi, înăbuşit de oboseală, şi m-am aşezat pe roată. Kuzear, supărat, s-a răstit la mine :

— Ai obosit, hai ? Nu ţii la tăvăleală ! Încă puţin dacă ne opinteam, şi ai fi văzut cum s-ar fi rostogolit şi cum ar fi arat nămeţii !...

Sioma s-a sculat de pe săniuţă, poruncind supărat :

— Urcă-te ! E rîndul tău, Kuzear ! Ţi-arăt eu plimbare !

— Ei şi ! răspunse Kuzear, făcînd pe grozavul, dar eu vedeam bine că se temea. Numai că acum nu mai am poftă să mă plimb cu săniuţa ta.

— Ce fel de poftă trebuie să ai ? rosti Sioma, apropiindu-se ameninţător de el. Aici nu e vorba de poftă, ci de învoială, şi pe asta se sprijină prietenia.

Kuzear răspunse umflîndu-şi pieptul ca un curcan :

— Crezi oare că mă tem ? Nimic nu mă sperie... Numai că acum nu prea am îndemn să mă urc în rădvanul ăsta, nu-mi place. Dar fie ! Hai, dă-i drumul !

Sigur de el, s-a urcat în săniuţă apucîndu-se zdravăn de marginile ei. Sioma învîrtea roata singur. Săniuţa a început s-alerge repede în cerc, zburînd într-o parte şi-n alta şi săpînd şanţuri în zăpada umedă cu marginile de dinapoi ale tălpicilor.

În casa noastră, oaspeţii începură să cînte un cîntec prelung. Cîntau desigur toţi, atît bărbaţii cît şi femeile. Cînta tot satul, păreau să cînte şi casele, care ne priveau bete prin ferestrele care începeau să se dezgheţe. În vreo două rînduri, Kuzear fu cît p-aci să se răstoarne. Îndemînatic însă ca de obicei, îndreptă în grabă săniuţa. Ochii lui mari păreau că privesc undeva departe, peste capetele noastre. Săniuţa zbura în afara cercului, împotmolindu-se-n nămeţi. De bună seamă că bietul Kuzear avea greţuri şi ameţeli : obrazul lui căpătase o înfăţişare pămîntie şi se alungise într-o grimasă bolnăvicioasă, el însă făcea pe grozavul şi nu se dădea bătut.

Deodată, ca smucit de vînt, Kuzear fu zvîrlit afară din cerc, iar săniuţa a venit de-a rostogolul cu tălpicile-n sus, sărind pe zăpada bătătorită. Kuzear se zvîrcolea-n zăpadă, fără şapcă, cu faţa ca de mort. Roata se opri dintr-o dată. Sioma, îngîmfat şi triumfător, se apropie de Kuzear :

— Ei ? Cum a fost, frate ?... Ţi-ai văzut căluşeii ?... Pe căluşeii tăi s-au aşezat găinile !

Kuzear totuşi stăruia îndîrjit în părerea lui. Palid, s-a ridicat şi, clătinîndu-se, încerca să se încurajeze singur :

— Rădvanul ăsta e bun pentru proşti. Numai ei se pot învîrti în el. Asta-i distracţie ? Să zbori cu fundu-n sus ! Nici o bucurie ! Nici o veselie ! Ameţeşti şi ţi se întorc maţele pe dos !

Îi era rău. De ciudă, abia-şi ţinea lacrimile. Sioma îi aduse şapca şi i-o îndesă pe frunte :

— Hai acum să mergem la noi să mîncăm blinele şi să bem ceai.

— Nu-mi trebuie nici un ceai — răspunse îmbufnat, făcînd pe sătulul. Dar ochii lui Kuzear luceau înfometaţi şi, în vreme ce înghiţea în sec, spuse : Maica, nu ştiu din ce pricină, cînd o cauţi e bolnavă : burta şi iar burta... Toată dimineaţa m-am îngrijit de dînsa ! Tata îşi cată de cal, iar eu, dacă am văzut că nu mai am nimic de robotit pe acasă, m-am repezit la voi.

Eu i-am făcut şiret cu ochiul, iar Kuzear, supus şi ascultător, s-a alăturat de mine şi am pornit împreună

spre casă. Sioma l-a luat de umeri pe Evlaşka, mergînd cu dînsul înaintea noastră.

În casă, toţi şedeau la masă, blegi, ameţiţi de băutură, zîmbind fericiţi. Agafon, beat criţă, îl îmbrăţişa şi-l săruta de zor pe Nikolai Andreevici, care avea firimituri şi picături de bragă în barba lui de culoarea mătăsii porumbului. Bunicul, plin de voie bună, striga răguşit, dînd din mîini :

— Ana, ia povesteşte tu cum ne-am petrecut noi viaţa ? Deie domnul ca şi copiii noştri tot aşa să muncească şi să agonisească, cum am muncit şi agonisit noi. În credinţă strămoşească să trăiască. Am fost prigoniţi, ce-i drept, am fost torturaţi de slugile lui Antihrist : popii, funcţionarii, poliţia şi boierii, dar noi, pomorenii, ne-am sprijinit, ne-am ajutat unul pe altul. Nici într-un chip n-au putut nemernicii să ne ademenească... să ne înfrîngă... Fiecare şi-a trăit viaţa după placul lui. Strămoşii noştri, care au coborît de pe malurile mării, erau falnici ca stejarii, neînfricaţi în faţa paloşului, nepăsători înaintea biciului. Strămoşii aceştia ne-au poruncit să trăim aşa cum au trăit şi ei. Dar astăzi toate merg anapoda. Copiii năzuiesc să plece de-acasă pe alte meleaguri.

Bunica, la fel de ameţită ca şi dînsul, încerca să-l înduplece cu blîndeţe, fără gemetele ei obişnuite :

— Nu te plînge, tată ! Ce-ţi mai trebuie ? Sîntem în viaţă, sănătoşi, îndestulaţi şi, slavă domnului, feciorii sînt voinici ca nişte brazi, tot atît de puternici ca şi tine. Fetele le-am măritat cu bărbaţi vrednici. De bună seamă că am muncit, dar la lucru străin n-am rîvnit. Tu, ca un stăpîn bun, ai supravegheat, ai călăuzit dînd poveţe şi, la drept vorbind, nu eşti cel din urmă-n sat cînd e vorba de muncă sau de minte.

Mătuşa Paşa, cu faţa bosumflată, totuşi veselă, puternică, bine legată, a strigat provocător :

— De ce oftezi, tătuţă, şi mai dezgropi morţii ? Nici nu vreau să te-aud ! Doar nici noi nu sîntem mai prejos decît cei din trecut. Dînşii îşi petreceau amarul pe la stăpîni, umblînd ca înhămaţi, pe cîtă vreme noi muncim la casa noastră, şi e mai greu, de bună seamă, pen-

tru că ne sprijinim numai pe puterile noastre. Munceşti uitîndu-te împrejur ca nu cumva să te înşface cineva de gît. Nădăjduieşte în dumnezeu, dar nici tu nu te lăsa! De ce să oftăm, tătuţă! Ori ai uitat? Ce fel de dansator ai fost? Hai să dansăm împreună. Ţi-aduci aminte cum ai jucat la nunta mea?

Mătuşa Paşa sări de pe bancă şi, zveltă, frumoasă, îşi încrucişa braţele pe piept, prinzînd să cînte cu un zîmbet provocător :

Mi-am făcut pridvor frumos,
Nou-nouţ şi arătos...

Cînta dansînd mîndră ca o păuniţă, învîrtindu-se pe dinaintea mesei. Katia prinse melodia şi, cu toţi laolaltă, începură să cînte bătînd limpede tactul :

Din lemn tare de arţar,
Cu stinghiile-n grătar...

Bunicul îşi îndreptă puţin trupul, arătîndu-şi colţii rari prin barbă.

Nikolai Andreevici se sculă strigînd voiniceşte şi lovindu-l pe tata cu pumnul în spinare :

— Vasea, lasă-mă... dă-mi drumul, altfel săr peste masă. Vreau să joc cu Paşa! Paşa! Măi, tu, muieruşcă dragă! Cum ai căzut pe mîna bărbosului ăsta, care nu-i bun de altceva decît să care apă?

Tata, cu toate că era ameţit, se păstra paşnic, la locul lui, aşa cum şade bine unui preacuminte gospodar. Cu zîmbetul omului băut, dădu din mînă deznădăjduit :

— Priviţi, ce nebun! Şi la masă îi arde să se joace de-a capra.

Nikolai Andreevici alergă cu paşi mărunţi către Paşa, privind-o ca un diavol. Apoi îşi mîngîie mustăţile, ridică o mînă în sus iar pe cealaltă o înfipse-n şold, începînd să facă cu picioarele felurite şi întortocheate figuri.

Şi-a ieşit o mîndră fată...

cînta provocător Paşa, jucînd, plutind parcă împrejurul lui Nikolai Andreevici, care prinse să cînte şi dînsul, la rîndu-i, completînd voiniceşte :

Pe poarta din lemn lucrată...

Pentru prima oară am văzut-o pe Maşuha rîzînd, după care, cu glas tărăgănat, a grăit dojenitor :

— Andreici ! Păcătosule ! Ce te-a apucat ? Nu-ţi afli astîmpăr !

Dînsul i-a strigat :

— Nu sînt Andreici, pentru tine, ci Kolea. Iar tu cine eşti ? Muierea omului muncitor. Măi, Paşa, tu ne lipseşti din artel !

Cînd am văzut-o pe mama zburînd de la masă, cu faţa gravă, m-am speriat. Niciodată nu-mi fusese dat s-o văd dansînd. Dintru început am purces să chicotesc, fie din pricina dragostei pe care o simţeam pentru dînsa, fie de uimirea pe care mi-au pricinuit-o mişcările ei uşoare şi graţioase.

Agafon, uitîndu-se la cei care dansau, izbea cu pumnul în masă, întărîtîndu-i :

— Dă-i, bată-te să te bată ! Pocneşte oalele, calcă-le-n picioare ! Paşa, ţin-te bine ! Nu te lăsa ! Vai, coasa mea ascuţită ! Plecăm la plimbare, părinţi... ca vîntul o să zbor cu voi ! Să trăim, socrule, de ce să ne plîngem ?!

Mama plutea dansînd între Paşa şi Nikolai Andreevici. Paşa, cu aceeaşi seriozitate în ochi, făcînd fel de fel de figuri, cu mîinile-n şolduri, se ferea mereu din calea lui Nikolai Andreevici. Dînsul se învîrtea, sărea în sus şi ameninţa c-o va prinde, strigînd cu glas piţigăiat :

— Eh ! Pe unde nu s-au pierdut ai noştri ?!... Petreci, dansezi, da' să nu-ţi pierzi sufletul ! Paşa, crezi oare că toată lumea sfîrşeşte aici, la ceea ce cunoaştem şi vedem noi ?...

Nu plîngem, nu ne văităm,
Dar obida n-o iertăm...

Mama s-a așezat pe bancă hohotind. Cu fața învăpăiată, înăbușindu-se parcă, s-a îndepărtat și Pașa, prăpădindu-se de rîs :

— Priviți-l pe Nikolai Andreevici ! Ce mai dansator ! Ești ca argintul viu, nimeni nu te-ntrece !...

Tata ședea înaintea samovarului, uitîndu-se la cei care dansau cu demnitatea gospodarului care nu-și pierde cumpătul și mintea niciodată.

Bunicul s-a ridicat și, roșu, amețit de băutură, a strigat provocator, aruncînd spre femei o privire străpungătoare. Privirea asta o avea bunicul numai atunci cînd era supărat :

— Am să dansez... muierilor ! Jos de pe bancă !

Cea dintîi care și-a mișcat fustele, începînd să cotcodăcească, a fost Mașuha :

— Hai, cărați-vă de pe bancă ! Katia, cumnată, Pașa ! Tata vrea să danseze. După care a început să se tînguiască cu un avînt neliniștit : O dată în veac ! Dansează tătuța ! Dumnezeule !...

Nikolai Andreevici se strîmba de rîs și, cu o supușenie batjocoritoare, îi arăta bunicului cu mîinile podeaua încăpătoare :

— Te rugăm mult, tată, cată să dansezi în toată odaia. Pe bancă n-o să ai unde să-ți faci vînt !

A început învălmășeala : femeile îmbrăcate în cîteva rînduri de fuste, au sărit în grabă de pe bancă, împingînd-o lîngă masă. Bunica s-a sculat greoi, cu ochii umezi. Agafon urla zăpăcit :

— De-a lungul rîului...

Bunicul, cu ochi reci ca de gheață, își pironi privirea amenințătoare asupra lui Nikolai Andreevici, făcîndu-i vînt de lîngă dînsul :

— Pentru mine e rușinos să dansez pe podea : eu nu sînt un vagabond, un hoinar, un cocoș. Stăpînul, tata, el trebuie să fie întotdeauna sus... și trebuie să fie ridicat pe brațe... Hai, copii ! Vasenka ! Muierilor !...

Tata a sărit la iuțeală de la locul lui, însă, pînă să înconjoare masa, bunicul a fost apucat cu respect de subsuori de către Nikolai Andreevici, Mașuha, mama și

Katia. Tata le-a împins la o parte pe mama şi pe Katia şi l-a luat pe bunic de braţ. Bunicul, cu faţa gravă de stăpîn care se respectă, s-a apropiat de mijlocul băncii grele, rostind :

— Ridicaţi-mă !

Cu băgare de seamă, bunicul a fost ridicat şi pus pe bancă. Nikolai Andreevici se tot strîmba învîrtindu-şi capul tuns şi făcînd cu ochiul, în vreme ce Maşuha, cucernică întocmai ca la rugăciune, netezea tulburată cămaşa bunicului, repetînd necontenit :

— Dumnezeule ! Ce ceas ne-a fost dat să trăim ! Va dansa tata în văzul tuturora !...

Vorbea rîzînd printre lacrimi.

Tata s-a aşezat la un capăt al băncii, iar Nikolai Andreevici urma să se aşeze la celălalt capăt, însă Agafon, care avea barba răvăşită şi părul zbîrlit, împingînd la o parte muierile, îl înşfăcă pe Nikolai Andreevici, azvîrlindu-l cît colo :

— Dă-te-n lături, Nikolai ! Tu eşti prea uşor, nu te poţi cumpăni. Îl sprijin eu pe tata — şi s-a prăvălit pe capătul băncii, prinzîndu-i marginea cu degetele-i păroase.

Femeile şedeau în picioare, de-a lungul băncii, privindu-l pe bunic cu veneraţie. Katia însă chicotea, ascunzîndu-şi gura cu un colţ al şalului, în vreme ce tata, uitîndu-se la toţi, rînjea pe sub mustaţă. Mama părea vrăjită : aştepta neliniştită, fără să-şi poată lua ochii larg deschişi de la bunicul, care parcă încremenise. Cu barba-i sură, părînd uneori albăstruie, zbîrlită, cu sprîncenele-i stufoase, asemenea unor petice lăsate ameninţător pe ochi, bunicul stătea pe bancă, cu braţele împreunate pe pîntece întocmai ca în casa de rugăciune. Evlaşka nu mai chicotea ; cu o uimire amestecată cu un fel de teamă, se zgîia la bunicul, la taică-său şi la Paşa, care de asemenea şedeau într-o aşteptare plină de încordare. Kuzear mă împingea cu cotul în coaste, înfulecînd nevăzut de nimeni blinelele, şi se hlizea abia

mai putînd rosti vorbele, pe care le mesteca o dată cu clătitele :

— Ce ispravă crezi că o să facă pe bancă? Doar să tropăie... Mare lucru!...

Ochii bunicului au prins să lucească şăgalnic, şi-a scuturat capul şi a ridicat braţele, lovind cu piciorul :

— Cîntaţi! Cîntaţi toţi! Ana, începe! Ridicînd apoi falnic fruntea, s-a pornit să cînte singur, cu glas răguşit :

Sălcioară, sălcioară,
Fost-ai verde-odinioară...

Maşuha, cea dintîi, a început să urle cu o voce asurzitoare, după care au prins să strige Katia şi Paşa :

Sălcioara mea iubită,
De ce stai aşa mîhnită?...

După care au început bărbaţii, cu voci tărăgănate :

Sălcioara mea suspină,
Tăiată la rădăcină...

Bunicul s-a clătinat, dînd din mîini, apoi s-a aplecat tropăind şi mişcîndu-şi cu iuţeală picioarele. Cîntecul s-a însufleţit, răsunînd din ce în ce mai tare, în vreme ce cuvintele prindeau să bată tactul, sigur şi hotărît. Bunicul, nemaipomenit de sprinten, cînd se mlădia, întinzînd în lături mîinile şi privindu-şi cu băgare de seamă botforii, cînd se azvîrlea înapoi, punîndu-şi braţele în şolduri şi uitîndu-se la toţi cu o nestăvilită veselie, după care, ridicîndu-şi cu semeţie braţele, şi le trecea pe după gît. Cizmele loveau în tactul dansului, în vreme ce trupul i se îndoia în toate părţile. Cu părul vîlvoi, începu să danseze din ce în ce mai repede, lăsîndu-se pe vine. Femeile, aţîţate, pierzînd ţinuta ceremonioasă de pînă atunci, au început să se învîrtească-n loc, rostind răspicat cuvintele cîntecului, dansînd şi

uitînd una de alta. Pînă şi bunica şi-a scuturat puţin trupul greoi. Nikolai Andreevici se învîrtea ca un titirez, ţipînd în hohote :

Sanie cu zurgălăi !...
Nu se-mbată cei flăcăi...

Pe neaşteptate, bunicul a izbit răsunător cu cizma şi, sprinten, a sărit pe podea. Fiicele l-au înconjurat îndată şi, ţinîndu-l de subsuori, l-au petrecut pînă la locul său.

XXVIII

În spatele ogrăzii noastre, nu departe de rîpă, se găsea casa de rugăciune — un lăcaş mare, avînd acoperişul făcut din şindrilă, cu o cruce în opt colţuri şi un pridvor înalt, cu stîlpii sculptaţi. Din pricina ploilor căzute în decursul anilor, atît acoperişul casei cît şi cel al pridvorului căpătaseră o culoare vînătă-verzuie. Obloanele de fier erau închise toată săptămîna. Cîndva fuseseră vopsite cu vopsea verde, dar astăzi, din pricina ruginii, erau cafenii. Obloanele acestea nu se deschideau decît sîmbăta. Atunci, din coşul căptuşit cu tablă tăiată în felurite figuri se înălţa molatic fumul. Fetele intrau şi ieşeau cu găleţile şi cîrpele de şters podeaua ; apa murdară o vărsau în rîpă. Duminica, cît era ziulica de lungă, casa privea, prin ferestrele-i verzui, forfoteala de pe cealaltă parte a rîului. Numai sîmbătă seara puteai să zăreşti din depărtare roiuri de luminiţe în ferestrele dezgheţate.

În zilele postului mare, în fiece sîmbătă seara, ca şi în fiece duminică, în casa de rugăciune se săvîrşea o îndelungată slujbă, ca o prelungire de închinăciune după zilnicele canoane de acasă. Biserica de mir din sat amu-

ţise de multă vreme : nu mai avea preot ; se abătea din cînd în cînd preotul din Kliuci, gras, cu faţa unsuroasă, cu ochii obraznici şi barba rară. Pe acest preot nu-l îndrăgeau nici credincioşii de mir, din pricină că era beţiv, fuma şi fiindcă îi înşela pe oameni. Vuietul clopotului mare din Kliuci răzbătea pînă-n satul nostru. După primele suspine împrăştiate de clopot, gospodarii porneau la casa de rugăciune ; păşeau mai întîi bătrînii şi bătrînele, cu bastoane şi cîrji în mîini — cîte unul, cîte doi, în pîlcuri. După dînşii o luau la picior ţăranii mai tineri, muierile, în grupuri mici, de o parte, iar flăcăii cu fetele mergeau stăruitor laolaltă, adunaţi buluc, în tăcere. Numai copiii alergau ca stolurile de vrăbii, cînd înainte, cînd înapoi, bătîndu-se, aruncînd cu zăpadă, ţipînd şi rîzînd fără astîmpăr. În atmosfera dinaintea primăverii, îmbibată de izul umed al zăpezii şi al gunoiului abia dezgheţat, o dată cu amurgul care punea stăpînire pe întregul albastru ceresc părea că încep să plutească alte miresme : mirosea a vopsea, a stambă şi a catran. În casa de rugăciune, pe mine mă aşezau sub icoane, lîngă tetrapod, în faţa sutelor de lumini ale lumînărilor de ceară, unde cîntam împreună cu Mitri Stodnev — predicatorul — „caravasele". Cunoşteam pe de rost toate cele opt glasuri, din care pricină cîntam singur, răsunător, în cor cu alte voci. Aşa ceva se întîmpla la slujba obişnuită. Slujbele din postul mare erau însă istovitoare, plictisitoare, cu nesfîrşite închinăciuni pînă la pămînt, cu şederi în picioare într-o deznădăjduită înţepeneală. Se cuvenea să se închine toţi pînă la pămînt, în acelaşi timp, cu cărţile de rugăciuni în mîini, nefiind îngăduită neorînduiala. Iar cum această slujbă ţinea cîteva ceasuri, copiilor le venea tot aşa de greu să reziste ca şi oamenilor în toată firea. Bătrînelor sfrijite cît şi bătrînilor li se îngăduia să se aşeze pe bancă sau pe podea în timpul slujbei, ca nu care cumva să pice de oboseală.

Casa de rugăciune era zidită ca orice casă : simplă, mare, încăpătoare, cu o tindă îngustă unde se dezbrăcau credincioşii, şi o odaie înaltă şi luminoasă în care puteau să încapă vreo sută de inşi. De-a lungul pereţilor lătural-

nici se aflau înşirate băncile, în vreme ce peretele din faţă era plin de icoane vechi şi de cruci de aramă în opt colţuri, turnate, de asemenea, în chipul în care se turnau crucile în vremurile de demult. Locul din mijlocul peretelui îl stăpînea marele „Deisus“ — o nepreţuită rămăşiţă, veche de vreo două sute de ani, păstrată din generaţie în generaţie. Toate icoanele, atît cele mai mari cît şi cele mici, aveau aceeaşi vechime, iar cărţile cu tipar „pur“ dăinuiau încă de pe vremurile de dinaintea patriarhului Nikon. Cărţile acestea erau aşezate pe poliţe anume făcute pentru ele, una peste alta ; aveau scoarţele de lemn îmbrăcate în piele şi cu panglici de felurite culori pentru a pune semn. Nu se zăreau în această casă nici prapuri şi nici podoabe la icoane sau pe pereţi. Asemenea împodobiri se vedeau doar la capiştele niconiene, în biserici care trecuseră la crezul papistaş. Aici totul era simplu, aspru, ca într-un schit. Bărbaţii în rantii[1] sure stăteau în faţă, iar muierile îmbrăcate în bluze lungi, în rochii de culoare întunecată şi şaluri negre cu franjuri — înapoia lor. Copiii, vegheaţi de femei, stăteau grămădiţi în spate. Lor li se îngăduia să iasă în vremea slujbei în uliţă, dar numai atunci cînd picau de oboseală sau cînd le ardea de zbenguială, bătîndu-se pe furiş, îmbrîncindu-se ori şuşotind în hohote. Atunci erau daţi afară din casa de rugăciune, fiind pedepsiţi pentru ştrengăriile săvîrşite. Pedeapsa aceasta copiii o căutau singuri, pentru că numai astfel puteau să zburde în voie, descătuşaţi de o chinuitoare plictiseală. Pentru mine însă era ceva mai greu decît pentru ceilalţi : eu eram aşezat în faţă, pe bancă sau pe un taburet, alături de tetrapod, avînd datoria să cînt în timpul rugăciunii. Ceea ce mă absorbea mai mult era discuţia dintre Mikituşka şi Mitri Stodnev. Mikituşka era un bătrîn înalt, avînd o barbă mare, castanie, un nas coroiat şi ochii verzi, pătrunzători. Şedea cu capul ridicat, ascultînd cucernicele cuvinte ale pravilei, trecîndu-şi îngîndurat degetele prin barbă, rînjind răutăcios şi aruncînd batjocoritoare vorbe cu care-şi dădea vrăjmaşul

---

[1] Rantie — un fel de manta lung. (n.r.)

în vileag. Ciorovăielile acestea se petreceau în timpul fiecărei slujbe. Îndeobşte, Mikituşka şedea alături de mine, în rantia sa şi înapoia lui Mitri. Rareori se întîmpla să-i scape lui Mikituşka vreo rugăciune sau vreun psalm fără să-l ia la rost pe Mitri Stodnev, cu ascuţimea tîlcurilor sale, rostite în gura mare. În asemenea clipe era aspru, necruţător, groaznic, de neîndurat. În fiecare cuvînt, ca şi în toată învăţătura rostită de Stodnev, dînsul găsea o desăvîrşită deosebire între purtarea acestuia şi afacerile pe care le punea la cale, şi de aceea îşi bătea joc de el. Vedeam cu cîtă temere îl ascultau ţăranii şi cu cîtă bucurie răzbunătoare îşi ascundeau rînjetele, oblăduite de bărbile cărunte sau roşcate. Mitri şedea lîngă tetrapod, înveşmîntat într-o rantie de culoare liliachie, zvelt, înalt, cu părul lins, uns cu ulei, cu nasul turtit, privind icoanele cu adîncă smerenie şi psalmodiind cu sporită cucernicie rugăciunea, sau slovenind neînţelesele şi nesfîrşitele paragrafe, în vreme ce sprijinea cu degetele filele verzi ale pravilei.

Mikituşka rostea după Stodnev fiecare vorbă, batjocoritor şi plin de ameninţare, plesnindu-l în acest chip cu tîlcul adînc al fiecărui cuvînt. Dînsul nu se sfia să-i dea pe faţă faptele şi afacerile, care nu se împăcau cîtuşi de puţin cu povaţa din cuvîntul domnului. De asemenea nu se da înapoi nici cînd era vorba să-i mustre pe ţărani, arătîndu-le păcatele şi oarba supuşenie faţă de minciună. Ţin minte pînă azi cum în vremea slujbei Mikituşka, liniştit, dar poruncitor, îi zvîrlea în obraz lui Mitri Stodnev vorbe pline de cruntă ocară, făcîndu-l să capete o faţă mai albă ca varul din pricina neputincioasei mînii. Erau doi duşmani neîmpăcaţi, care se urau pentru toată viaţa. Stodnev era omul de frunte în sat — bogătaş, băcan, vindea pe sub mînă rachiu, prieten cu mai-marii, cu şefii. Toţi îi erau îndatoraţi, deoarece pentru fiecare dînsul fusese un „binefăcător". Numai Mikituşka nu-i era dator cu nimic, cum de altfel nu-i era nimănui obligat. Trăia cu bătrîna lui într-o casă dărăpănată, avînd partea lui de pămînt şi o mîrţoagă de cal, pe lîngă care mai păşteau o văcuţă şi cîteva oiţe. Se zbătea în mizerie şi în sărăcie,

îmbrăcîndu-se numai cu ceea ce îşi ţesea în casă, îşi tăbăcea singur pielea încălţămintei şi tot singur îşi cosea cizmele şi pîslarii. Din pricina vieţii lui severe, cît şi din pricina purtării lui drepte faţă de oameni, ajunsese însă respectat de toţi. Nu-i avea la inimă pe beţivi, iar cu bogătanii nu făcea nici un fel de cumetrie, după cum nici înaintea moşierului sau a poliţaiului nu se ploconise vreodată.

Umbla zvonul că în casa lui Mikituşka s-ar găsi o sumedenie de cărţi religioase şi laice şi că în fiecare seară, după ce sfîrşeşte cu robotitul, le deschide, citindu-i cu glas tare bătrînei lui şi ciorovăindu-se cu vrăjmaşi nevăzuţi. Aici însă vrăjmaşul cel mai de seamă, în carne şi oase, era Mitri Stodnev. De altfel, Mikituşka nu-i ierta nici pe alţii mărunţi pentru vinovatele lor înclinări, minciună, beţie, hoţie şi cruzime.

În anii copilăriei mele am văzut şi am auzit multe din gura aprigilor sprijinitori ai credinţei „celei adevărate" şi ai „adevărului" din pravile. Dar aceşti propovăduitori nu erau decît bucheri şi nu luau în dezbatere decît sensul strict, litera fiecărei învăţături, după texte şi reguli. Erau nişte tălmăciri abstracte, scolastice, care aproape că nici nu se atingeau de viaţa adevărată, de viaţa reală, de acea viaţă care-i leagă pe oameni de morală. Pentru dînşii, viaţa care curgea necontenit nu avea nici o însemnătate, totul era numai din carte. Păcatul, toate ticăloşiile şi crimele le socoteau ca făcînd parte din om, de nesmuls din el, moştenite de la Adam, după căderea lui în păcat. Drept care, a te încumeta să lupţi cu toate acestea era ceva fără sens şi peste putinţă, iar singurul lucru pe care-l avea de făcut omul era să se roage, nădăjduind în îndurarea lui dumnezeu. Mikituşka nu era bucher şi nici cunoscător al înţelepciunii cărturăreşti. Era un simplu căutător de adevăruri, ieşit din popor, un denunţător al minciunii, încercînd el însuşi să trăiască-n dreptate, căutînd să-i sprijine şi pe alţii pentru a trăi la fel.

Îmi amintesc de o sfadă izbucnită în casa de rugăciuni. În vreme ce Mitri citea în timpul slujbei „Tatăl nostru",

Mikituşka mormăi ceva neînţeles şi, zîmbind, clătină din cap. Pe urmă, vocea lui surdă începu să se-mpletească cu vorbele cîntate ale lui Stodnev :

— Hm... bună treabă mai e şi asta ! De o mie de ori citeşti rugăciunea asta, dar ce folos ? Pentru tine numai şurum-burum... minciună ! „Aşa cum iertăm şi noi greşiţilor noştri"... Citeşti, citeşti necontenit, Mitri Stepanîci, da' mai bine ţi-ai plăti datoria faţă de fratele tău Petruha. N-ai să i-o plăteşti, sînt sigur, cu toate că l-ai jefuit şi l-ai sărăcit. N-ai să-i plăteşti, nu poţi să-i plăteşti pentru că ţi-ai omorît cugetul : te-a ros minciuna ca rugina.

Mitri, oprindu-se din citit, îl înfruntă cu severitate :

— Mikita Vukolîci, nu păcătui ! Nu nesocoti cuvîntul domnului, nu întrerupe slujba !

Mikituşka se mulţumi să zîmbească, clătinînd mustrător din cap. La început păru că-l ascultă cu evlavie pe Mitri, pentru ca mai apoi, din ce în ce tot mai limpede, şi mai limpede, şi mai puternic, să rostească frază cu frază :

— Pentru unii oameni preţuieşte o singură plăcere : aceea de a fura, de a jefui, de a aduna avere, luînd pîinea de la gura altuia, de a jigni... Cu alte cuvinte : pe sînge, pe lacrimi şi chinuri se înalţă rugăciunea ta ! Asta nu-i rugăciune, ci minciună. Prin urmare, adevărul n-are nevoie de rugăciune. Pentru ce-i trebuie adevărului rugăciunea ?

— Mikita Vukolîci, nu blestema ! l-a oprit din nou Mitri. Eşti om bătrîn, gîndeşte-te la păcatele tale ! În rugăciune se află smerenia oamenilor. Tu eşti un îngîmfat, Mikita Vukolîci ! Îţi lipseşte dragostea şi faţă de dumnezeu, şi faţă de oameni. De ce cîrteşti şi te zbuciumi, nebunule ? !...

Cearta se prelungea, în vreme ce Ivanka Arhipov citea fîrnîit psalmii, iar Mitri Stepanîci stătea alături de tetrapod, frunzărind psaltirea. Cînd urma să rostească obişnuitul „Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri", el nu uita niciodată de această îndatorire, pentru ca, odată rostită, să-l dea din nou în vileag pe

Mikituşka. Bătrînul însă nu se lăsa înduplecat, încuindu-l pe Stodnev cu fiecare cuvînt :

— Ai spus o minciună, Mitri Stepanîci ! Fiece vorbă ieşită din gura ta e o minciună, ca şi viaţa ta toată, care nu-i decît o minciună. Iubire faţă de dumnezeu şi faţă de oameni ? Hmm !... Ce minciună ! Cum îl pot iubi pe dumnezeu şi îi pot iubi pe oameni, cînd pe mine însumi nu mă pot iubi ? Toate acestea le acoperim cu rugăciunea : „Duh fără prihană şi iubire, dăruieşte robului tău... să nu-l învinuieşti pe fratele meu"... Dar tu de iubire văd că fugi, iar pe fratele tău îl asupreşti. Tu n-ai iubire, ci răutate faţă de semenii tăi. Tu îl înşeli pe om, îl jefuieşti, îl striveşti. Îi ademeneşti pe robi, înfăţişîndu-te ca un binefăcător, dar din sărăcie ştii să scoţi bogăţii... Iată faptele tale ! Îi nenoroceşti, lăsîndu-i apoi să pornească cerşetori în lume, pentru o viaţă de lacrimi şi de jale. Povăţuieşti şi îndemni lumea spre iertarea păcatelor celor ce ne jignesc, îmbrăcat în rantie de mătase ! Tot ce grăieşti nu-i decît o minciună... Nimeni nu iartă jignirile şi nici nu le poate uita. Povăţuieşti în felul acesta ca să-ţi poţi agonisi nestingherit avere. Dar dacă oamenii s-ar putea lepăda de năzuinţa de a strînge avere, gîndindu-se să muncească cu toţii laolaltă, nu s-ar mai putea cuibări păcatul în oameni...

— Toţi sîntem plini de păcate, Mikita Vukolîci ! Toţi vom da socoteală de faptele noastre la judecata de apoi — răspundea plin de umilinţă Stodnev. Fiecare slujeşte pe dumnezeu după puterile sale. Unul e înzestrat cu o însuşire, altul cu mai multe. Dar erezia ta nu va fi îngăduită de adevăraţii credincioşi, şi nu se va găsi loc pentru tine în casa noastră de rugăciune, şi toţi se vor întoarce de la tine pentru mîrşăviile tale, şi te vor izgoni ca pe un desfrînat şi un provocător.

Mikituşka se prăpădea de rîs, cutremurîndu-se şi vorbind ameninţător :

— Vai şi amar de tine, fariseu şi cărturar, de nu vei urma porunca domnului : „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri şi pe cei ce vă jignesc" !... Te scalzi cu totul în

minciună şi nu te văd în stare să ieşi din ea. Tu nu poţi trăi fără minciună! Îţi mărturiseşti credinţa, dar în ce crezi tu? Crezi într-aceea ce nu-i cu putinţă: credinţa ta măsluieşte însuşi temeiurile vieţii. Tu nu eşti însetat de adevăr, ci de minciună. Nu credinţa ne porunceşte să căutăm dreptatea, ci adevărul şi cugetul fiecăruia ne îndeamnă. Nu încerca să ne ameninţi: tu, pentru mine, nu eşti o ameninţare şi nici un judecător. Eu sînt judecătorul meu şi singur mă pedepsesc. Tu judecă-te singur pentru felul cum te porţi cu Petruha, fratele tău, pe care l-ai obidit. Cugetul, Mitri Stepanîci, arde într-o necontenită vîlvătaie în faţa ochilor tăi. Cînd va bate ceasul, îl vei zdrobi şi pe Petruha, îl vei trimite curînd pe lumea cealaltă, dar lumea cugetului n-o vei putea stinge. Nu!...

Slujba îşi urma cursul ei, Ivanka Arhipov citea catehisme lungi, frunzărind cărţile, în lumina aurie a lumînărilor, în vreme ce credincioşii ascultau într-o cucernică neclintire. Din pricina fumului gros de tămîie, toţi răsuflau cu greutate. În anume răstimpuri, cîte unul dintre credincioşii îmbulziţi în casa de rugăciune ofta dureros sau tuşea răguşit. Bătrînele gemeau. Totuşi, vocile stăpînite ale lui Mikituşka şi Mitri Stepanîci păreau că nu stingheresc pe nimeni şi nici solemnitatea cucernică a slujbei nu era tulburată: păreau mai degrabă nişte voci îndepărtate de pe uliţă, glasurile unor oameni de afară care îşi trăiau viaţa cu toate grijile şi nevoile lor zilnice. Vedeam însă că ţăranii zîmbeau viclean, ferindu-şi faţa ca să nu fie văzuţi, şuşotind între ei cu şirete luciri în ochi. Numai bunicul Foma, care respecta rînduiala severă şi tăcută a slujbei, îl privea îmbufnat pe Mikituşka, mormăind:

— Ai păcătuit, ai călcat legea, doamne iartă-mă! După cum se vede, Mikita Vukolîci, tu n-ai teamă de dumnezeu. Cum e cu putinţă să stinghereşti slujba? Nu te va ierta dumnezeu! O să-ţi rupă coarnele!...

— Coarnele sînt dăruite animalelor, Foma Silvestrîci, ca să se apere! Lighioana nu cunoaşte nici ade-

vărul şi nici minciuna. Ce-a spus apostolul? Nu aduc pacea, ci sabia.

Mitri Stepanîci, palid la faţă, turba şi spumega. Încheia, pecetluind cu înverşunarea întreaga sa umilinţa, printr-o cruce făcută cu două degete:

— „Fericiţi..."

Mikituşka se strîmba de rîs pe-nfundate. Faţa lui însă, cu ochi aprinşi şi cu priviri străpungătoare, cu barba severă, avînd la coada ochiului adunate în mănunchi zbîrciturile, era mîndră, arătînd ca-şi dă seama de dreptatea şi de puterea sa. Bunicul înceta fîstîcit, fugind de ispită. Nici una din slujbele din timpul postului nu trecea fără ca Mikituşka să-l dea în vileag pe Stodnev.

Într-una din aceste zile ale postului, în răstimpul dintre aceste slujbe obositoare, Mitri Stepanîci a grăit solemn, privindu-i poruncitor pe oamenii care şedeau odihnindu-se de-a lungul băncilor sau pe podea:

— În numele tatălui, al fiului şi al sfîntului duh! Pentru a pastra comunitatea noastră şi pentru a curma orice discordie şi înlătura orice ispitire, Mikitka Vukolîci trebuie să fie neapărat scos din comunitate pentru erezie, fiind socotit drept o oaie rîioasă care molipseşte toată turma.

Nimeni n-a cutezat să-l înfrunte pe Mitri Stepanîci, predicatorul. Unii au tulit-o, mulţi au rămas pironindu-şi privirile asupra botforilor şi oftînd, alţii, cei strînşi vîrtos în menghina lui Stodnev, i-au încuviinţat hotărîrea. Astfel Mikituşka a fost scos din turma oiţelor blînde. Faptul s-a săvîrşit în lipsa lui.

Istoria cu fratele lui Stodnev o cunoşteam foarte bine, pentru că se pomenise de ea la noi în familie şi îmi era milă de Piotr. Bătrînul Stodnev închisese ochii, lovit de dambla, undeva, în stepa Volgăi, pe cînd mîna o turmă de oi la Saratov. A murit în braţele lui Petruşa. Bătrînul părinte n-a avut vreme să-şi rostească ultima voinţă cu limbă de moarte, iar Mitri Stepanîci şi-a însuşit atunci toată gospodăria: casa spaţioasă, cămările zidite în piatră, hambarele, şurele şi banii,

făcîndu-i parte lui Piotr numai o sărăcie de casă, pe care i-a cumpărat-o cînd s-a însurat, de partea cealaltă a rîului, deasupra rîpei. I-a mai dat un cal, o vacă, ceva secară pentru pîine şi seminţe — altceva nimic. Piotr a făcut tămbălău: a spart geamurile, a fărîmat mesele, scaunele. Pentru care ispravă, vecinii l-au legat burduf şi l-au dus la plasă, la o depărtare de patru kilometri, unde a fost ţinut la răcoare. De acolo, dînsul s-a întors vesel, cu armonica-n braţe, înhăitat cu Filka Susin. Amîndoi erau flăcăi înalţi şi puternici ca nişte adevăraţi atleţi, cu tuleiele bărbilor abia mijite pe obraz. Filka era socotit drept un lungan prostănac, pe cîtă vreme Piotr, un flăcău vesel şi viclean, răzbătător, meşter la toate şi bun tîmplar, iscusit copist al pravilelor vechi şi zugrav. (Copiase pentru casa de rugăciune „Prologul", înzestrîndu-l cu coperţi în culori şi cu ilustraţii.) Mai era socotit şi cel mai bun armonist, ca şi Gorohov; însă n-ajungea să-l întreacă pe acesta în variaţii, prinse după felul cum se cînta la Saratov. Chiar însurat, nu scăpa nici o horă, nici o şezătoare. Fară dînsul, petrecerea nu era petrecere, cîntecul nu mai era cîntec şi jocul nu mai era joc.

Trăia fără să se tînguiască, în casa sa, alături de o soţie harnică. Dacă vecinii, abătîndu-se pe la dînsul, îl sfătuiau să se judece cu Mitri, îl auzeau glumind cu nepăsare:

— Lăsaţi-l să se îmbogăţească! Eu sînt mult mai bogat decît dînsul: putere am, îndemînare am, sănătatea mi-ajunge. Nimic nu-mi lipseşte. Sînt în stare să duc la capăt orice şi să ies cu bine din toate.

Nu se ducea niciodată la frate-său şi nici nu încerca să se răzbune. Cînd îl întîlnea, vorbea cu dînsul paşnic şi fără răutate. Nu-şi bătea niciodată nevasta, o alinta în văzul lumii, numind-o după numele de botez al tatălui ei — Lukeria Vasilievna. Muncile grele n-o lăsa să le facă, iar cînd a rămas însărcinată, a păzit-o de oboseală ca pe ochii din cap. Îi uimise pe toţi cei din sat cu purtarea aceasta neobişnuită faţă de nevastă. Sărbătorile se plimba cu dînsa ţinînd-o de braţ. Dintru

început, toţi se minunau, holbîndu-se la însurăţei pe fereastră. În sat a purces de îndată bîrfeala: „Ia te uită ce purtare cu mănuşi, ca la oraş; se plimbă ca boierii“...

Mitri Stepanîci adăuga cu blîndeţe şi îngăduinţă:

— Tătuţa, fie-i ţărîna uşoară, l-a prea alintat! Cînd îl căutai, îl purta cu dînsul prin străini. Acolo s-a molipsit, acolo a învăţat dezmăţul. Voi, toţi, socotiţi şi mă clevetiţi sub cuvînt că eu l-am năpăstuit şi că l-am nenorocit. Nu-i adevărat! Partea lui e băgată-n afaceri. Şi dumnezeu vede cum l-am apărat de ispite, altfel ar fi risipit tot avutul, ar fi dat în darul beţiei şi în alte păcate. Ce e drept, Petruşa e un flăcău bun: după ce va mai prinde puţină minte şi s-or mai potoli focurile din el, atunci va veni singur la mine şi mi se va închina pînă la pămînt. Numai de îngîmfat ce este s-a depărtat de mine... Dumnezeu să-l ierte!...

Oamenii amatori de bîrfeală alergau repede să-i facă cunoscute lui Petruşa vorbele lui Mitri; acesta însă rîdea înveselit, răspunzînd cu iertătoare blîndeţe:

— Bine cîntă păsarica, totuşi nu poate dormi noaptea liniştită! Duceţi-i din partea mea lui Mitri Stepanîci cele mai dragi salutări! Trăim pe maluri deosebite, ce-i drept, dar eu mă găsesc mai aproape de dumnezeu: vedeţi pe ce munte mă aflu.

Vesel, rîdea arătîndu-şi dinţii albi. Rîdea şi tînăra Lukeria Vasilievna, lovindu-l drăgăstos pe spinare. Faţa Lukeriei era roz-albă, iar ochii albaştri; voinică, puţin ciupită de vărsat şi cu o uşoară mustăcioară în colţurile gurii. Îi mai uimea, de asemenea, pe ţărani gingaşa grijă pe care Petruşa o arăta copilului său: îl purta în braţe, îl legăna, ba chiar îl şi scălda-n covată. Aşa ceva nu se mai pomenise la noi în sat: copilaşii, din clipa în care se năşteau, erau lăsaţi pe seama mamelor.

Lui Petruşa îi plăcea grozav de mult să se veselească, să bea bragă, să petreacă cu prietenii, cu Filka Susin sau cu Sîgnei al nostru, însă cu beţivanii n-avea nărav să se-nhăiteze. Odată s-a întîmplat cu dînsul o

mare nenorocire. Într-o noapte de toamnă, lui Mitri Stepanîci i-au spart hoţii peretele de piatră al magaziei. Aici erau adăpostite ţesături şi de-ale băcăniei. Străjerul comunal care umbla cu toaca, un soldat bătrîn, cu piciorul de lemn, n-a prins de veste nimic, de altfel nici nu prea putea să vadă mare lucru pentru că atunci cînd trecea cu toaca pe uliţă, nu izbutea decît să le atragă atenţia hoţilor, ajutîndu-i în chipul acesta să se pitească la vreme.

Dimineaţa s-a adunat tot satul acolo. La noi în sat nu se prea pomeneau jafuri — nu punem la socoteală hoţiile mărunte : snopi sau fîn de pe la boieri, ori crengi rupte din pădure. Asemenea apucături nu erau privite drept furturi în lege. Era lucru ştiut că pe pămîntul boierului ţăranii lucrau storşi pînă la sînge de către boieri : înşelaţi în socoteli, cărîndu-le lemnele, pentru vînzare, cu spinarea, pe un preţ de nimic, cu caii lor, cu mîncarea lor — aşa că era iertat şi îngăduit chiar şi de dumnezeu să rupi un snop de la boier sau să descarci în curte la tine un braţ de lemne. Iată de ce furtul acesta îndrăzneţ, întovărăşit de spargere, a zguduit tot satul. Împotmoliţi în noroi, sub ploaie, bărbaţi şi femei, bătrîni şi copii se îmbulzeau înaintea peretelui de dinapoia magaziei, zidită din bolovani de piatră şi lut, căscînd gura la spărtura întunecată şi la movila de pietre. Mitri Stepanîci se plimba îngîndurat pe lîngă peretele spart, împreună cu nevastă-sa, Tatiana, o muiere voinică şi pieptoasă, ţipînd la săteni :

— Daţi-vă mai la o parte ! Ce, nu v-aţi zgîit îndeajuns ? Acum o să pice poliţia şi o să vă ia din scurt pe toţi. Cine ştie, poate pune laţul pe unul dintre voi ! Nici într-un diavol nu mai poţi avea astăzi încredere. Trebuie să priveşti necontenit împrejurul tău, să fii cu ochii-n patru !

De la plasă au sosit de îndată cîţiva poliţişti. Pristavul, un om veşnic răguşit, cunoscut ca un cal breaz în tot satul, a tras la Mitri Stepanîci, rămînînd la dînsul trei zile. S-au făcut cercetări prin arii şi prin

hambare ; iar pe temeiul unor vagi bănuieli au arestat cîţiva flăcăi. Dintr-o dată, tot satul a fost dat peste cap : s-a găsit în arie, într-un stog de paie al lui Petruşa, un val de stambă şi o ladă cu caramele. L-au arestat pe dată, dar la cercetări, dînsul, stacojiu la faţă de mînie, a tăgăduit cîrdăşia cu cei care vor fi săvîrşit jaful, zbierînd plin de revoltă :

— Nici prin cap nu mi-a trăsnit să fur ! Sînt cu totul nevinovat ! Ticăloşii au dosit anume la mine lucrurile cu pricina !... Mai degrabă mi-aş fi făcut seama decît să săvîrşesc o asemenea mîrşăvie ! Şi unde ? La Mitri, pentru partea mea rămasă de la tătuţa ?! Nici în judecată nu m-am gîndit să-l dau ! Eu pot trăi şi fără moştenire. Cînd însă i s-a dat să înţeleagă că, înaintea tuturor, chiar Mitri Stepanîci l-ar socoti vinovat, şi-a ieşit din fire şi, zbierînd, a început să ameninţe că se va răzbuna amarnic pe dînsul : Mişelul ! Nu-l voi lăsa cu viaţă ! Am să-l zdrobesc !

L-au ridicat şi l-au dus la oraş, unde l-au înfundat în puşcărie. Toată lumea avea cuvinte de alinare pentru dînsul şi nimeni nu şi-ar fi îngăduit să bănuiască că ar fi putut să facă parte din banda jefuitorilor.

Numai Mitri Stepanîci umbla de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, căutîndu-şi de treabă cînd prin casă, cînd prin magazie, cîntînd pe isonul său popesc psalmii octoihului, pentru ca, peste o săptămînă, să deschidă din nou uşile prăvăliei, cu poliţele ticsite de marfă. Multă vreme nu s-a putut linişti lumea din sat, după această întîmplare. Umbla tot felul de zvonuri şi toţi îl învinuiau pe Mitri Stepanîci, deşi se ploconeau înaintea lui. Din ce în ce mai des şi peste tot locul, la adunări şi la şezători, pe uliţă, la rîu, la răsuflătorile făcute în gheaţă pentru adăpatul vitelor, ţăranii şi muierile sporovăiau necontenit, arătîndu-şi încredinţarea că Mitri Stepanîci a pus la cale aşa-zisul furt, dinadins, încît marfa să fie găsită la Petruşa, ca să-l poată zdrobi îndepărtîndu-l în chipul acesta din drumul său. Nu se găsea nici un om care să-l în-

vinuiască pe Petruşa. Doar Grigore Şustov, vătăşelul, încerca să-i convingă pe unii şi pe alţii, folosind cuvintele auzite din gura uriadnicului :

— D-a surda nu arestează pe nimeni poliţia! Petruha Stodnev a lucrat în cîrdaşie cu banda criminală de hoţi. E furios pe fratele său din pricina averii şi, o dată cu spargerea, şi-a însuşit şi avutul străin, tăinuindu-l în aria lui...

La asemenea scorneli, oamenii se îndîrjeau şi mai vîrtos :

— Ce tot hîrîi ca o rîşniţă? Trebuie să fii din cale-afară de nerod, să furi şi să tăinuieşti în aria ta. Hoţul nu ascunde la dînsul ce fură, ci undeva, mai departe... sau, să zicem, la tine... Ia grăieşte, dacă i-ar fi dat cuiva-n cap să dosească la tine, asta înseamnă că şi tu eşti hoţ?

Şustov îşi apuca ameninţător sabia, făcînd o mutră înfiorătoare :

— Ştii că te pot aresta pentru asemenea cîrteli? Morişcă de vînt!...

— Nu ameninţa şi nu te tot învîrti în loc! Rosteşte mai degrabă o vorbă cu miez.

Nevasta lui Petruşa s-a dus la boierul vecin — Ermolaev — şi i-a căzut în genunchi, istorisindu-i cum s-a abătut din senin pacostea pe capul lor. S-a amestecat atunci în toată povestea asta fratele lui Ermolaev, care era judecător de pace, şi lui Petruşa i s-a dat drumul pe garanţie. Cu acest prilej s-a întîmplat un lucru ciudat : la Petruşa a venit Mitri Stepanîci ; ce s-a petrecut între dînşii, nimeni nu ştie — s-au depănat multe ; Mitri Stepanîci a plecat de la Petruşa alb ca varul, cu bărbia tremurînd, mormăind necontenit ceva cu totul neînţeles pînă acasă la dînsul. În scurtă vreme după aceea s-a mai întîmplat ceva tot atît de ciudat : Mitri Stepanîci, bine dichisit, într-o haină noua de postav, încins cu un brîu de mătase, cu cizmele bine lustruite, cu o cuşmă de caracul, a pornit într-o zi la drum, nu se ştie unde, în tarantasul lui cel nou. Se zvonea că s-ar fi dus la ispravnic, căruia

i-a dat un şperţ bun în marfă, şi bani, pe deasupra, reuşind astfel să şteargă judecata. După aceea, toţi flăcaii arestaţi s-au înapoiat în sat. Mitri i-a trimis apoi lui Petruşa un butoiaş cu mied şi o icoană părintească, însă acesta i-a înapoiat darul.

După toate cele întîmplate, Petruşa a ajuns alt om : nimeni nu l-a mai zărit zîmbind. În ochii lui se cuibărise tristeţea, trăia singuratic, slabind cu fiecare zi. Cînd se abăteau ţăranii pe la dînsul, era tăcut, nu mai îmbia pe nimeni la vorba. Un singur lucru ştiau toţi : că hotărîse să plece la primăvara din sat şi că începuse chiar să caute cumpărători pentru casă.

Aşadar, în vreme ce dura slujba religioasă şi toţi se pregateau să se pocăiască, Mikituşka, făra nici un înconjur, îl biciuia peste obraz pe Mitri Stepanîci, cît şi pe toţi acei ţărani făţarnici care-i încuviinţau faptele şi hotărîrile. Simţeam că Mitri Stepanîci se temea de Mikituşka : nu cuteza să alunge învinuirile bătrînului, ci doar, umil şi cucernic, îi cerea să-şi lepede sumeţirea. Omul acesta bogat, puternic şi poruncitor, care se găsea în strînse legături cu poliţia, cu subprefectul şi cu boierii, se făcea palid în faţa lui Mikituşka, sarac lipit pămîntului ca şi alţi ţărani din sat. De Mikituşka, de altfel, se temeau mai toţi ţăranii din sat, fiindcă dînsul îi cunoştea pe toţi de multă vreme, văzîndu-i aşa cum erau cu adevărat.

Mitri Stepanîci, pe care eu îl socotisem, după spusa celor mai mari, drept un om înţelept, îmi părea acum un înşelator viclean şi făţarnic, gata la orice ticăloşie, nepregetînd să-şi năpăstuiască fratele, pe Petruşa, pe care eu îl iubeam atît de mult.

Cînd Petruşa trecea pe lînga casa noastră şi cînd se întîmpla să mă aflu în calea lui, mare şi vesel cum era, mă înşfăca de subsuori, ridicîndu-ma mai sus de dînsul şi rostind cu un rîs puternic :

— Ce mare ai crescut ! Mai mare decît toţi ! Hai zboară sus, înoată departe, nu ca broasca în mocirlă, ci aşa cum zboară cocorul. Ţi-i frică ?

— Nu !

— Dar dacă am să te-arunc... pe casă?
— Atunci am să m-aşez călare pe casă.
— Bravo, castravete! Tu eşti acela de cînţi în casa de rugăciune?
— Ştiu şi să citesc!
— Acesta-i cel mai de preţ lucru. Numai că trebuie să citeşti cu măsură şi cinste litera cărţii, altfel te împotmoleşti şi ai să bagi prietenii la necaz, cum mai cunosc eu un oarecare cîntăreţ şi cititor de psaltiri!... Rîdea, după care îmi întindea mîna grăind: La bună vedere!

După ce s-a luat hotărîrea ca Mikituşka să fie exclus din comunitate, acesta venea ca de obicei în straiele lui obişnuite, asculta cu luare-aminte tot ce se citea şi, ca şi mai înainte, întrerupea cucernica citanie, rostindu-şi gîndurile cu voce tare, dînd în vileag netrebnicele fapte ale lui Mitri Stepanîci. Schimbul de vorbe se înteţea mai cu seamă în vremea cînd se făcea o mică pauză de la o slujbă la alta. De obicei se aşezau toţi pe bănci şi pe podea, cu umilă blîndeţe; la mijloc era pus tetrapodul, pe care se deschidea o carte mare din care Mitri Stepanîci, îmbrăcat într-o rantie de mătase, dîndu-şi seama de puterea şi de autoritatea sa de predicator, citea cîntat lungile şi neînţelesele învăţături ale sfinţilor patriarhi, ale papilor de la Roma, ca şi învăţătura vechii credinţe. Copiii o mai tuleau de-acasă, tineretul şi muierile îşi cătau de asemenea de lucru prin gospodărie; doar bătrînii, bătrînele şi ţăranii mai solizi oftau şi tuşeau, ascultînd răbdători citania tristă, dormitînd şi plecîndu-şi capetele în piept. Mikituşka şedea ca de obicei, ascultînd şi clătinînd din cap, încuviinţînd sau rînjind mustrător. Cele mai multe din învăţămintele citite de Mitri Stepanîci le cunoştea pe de rost. De asemenea citeam şi eu, şi nu o dată, seara, toate aceste învăţături şi, cu toate că nu pricepeam limba lor barbară, schilodită din pricina unei încîlcite copieri, le memoram în chipul cel mai ciudat. Cu cît era mai plină de taină, cu cît mai de neînţeles era toată această înşiruire de vorbe, cu atît se înfigeau

mai puternic în mintea mea. Mikituşka ştia să le tălmăcească în limba obişnuită, scoţînd la iveală sensul lor de zi cu zi. Odată, Mitri Stepanîci a citit, intonînd, mult cunoscutele cuvinte, străine totuşi mie: „De prea multă bogăţie, de adîncă ruşine, de avuţie agonisită pe căi rele, de burtă prea îndestulată, oare nu din toate acestea răsar ispitele, batjocura, cearta, răzmeriţa şi alte nesfîrşite rele?"

Mikituşka şi-a scărpinat barba, a zîmbit cu ochii şi cu toate zbîrciturile sale, întrebînd:

— Oare cuvintele acestea nu sînt pentru tine, predicatorule? Îmi pare că lovesc drept la ţintă.

— Mikita Vukolîci, aici nu eşti decît o oaie străină. Tu n-ai cuvînt, vorba ta e scîrnavă! Tu nu mai ai dreptul să calci în casa de rugăciune. Pentru ce vii să-i tulburi pe credincioşi?

— Cine nu-mi îngăduie să intru în casa de rugăciune? Nu cumva tu?

— Adunarea credincioşilor, Mikita Vukolîci. Eu nu sînt decît un om neînsemnat şi păcătos în faţa lui dumnezeu.

— Cum puteţi să luaţi o asemenea hotărîre cînd mă găsesc în mijlocul vostru? Sătenii te ascultă, Mitri Stepanîci, pentru că toţi sînt prinşi în capcana ta. În dumnezeu şi în îndurarea lui cred, dar ţie îţi fac închinăciuni. Sînt robii tăi şi se tem de tine mai rău ca de foc. Dumnezeu e sus, pe cîtă vreme tu eşti aproape, întocmai ca lupul în mijlocul turmei. Ce-ai de spus de Arhip Ukolov? Ţi-a zidit o nouă magazie, ţi-a dres toate sobele, şi totuşi pămînţelul i l-ai luat şi Arhip tot datornic ţi-a rămas. Socoteala ta e scurtă, dar metrul ţi-e lung. Valenka Julenkov stă gata să se ducă pe copcă curînd-curînd; şi ograda, şi casa lui vor fi sub rantia ta. Iată, Foma Silvestrîci de cîţi ani umblă în cărăuşie pentru tine, şi tot n-a ajuns să-şi plătească datoriile faţă de tine. Dar Serghei Kaleaganov? Poate că sufletul Agafiei o fi stînd în clipa de faţă înaintea lui dumnezeu, povestindu-i despre toate cîte le ştie. Oare de moartea acestei muieri nu te simţi vinovat şi

tu, Mitri Stepanîci? Unde sînt casa şi ograda lui Kaleaganov? Oare n-ai pus tu mîna pe ele? De bună seama el, ca orice arestat, unde şi-ar putea găsi loc în afară de puşcărie? Cît despre Petruha, nu mai conteneşte lumea-n sat; toţi sînt încredinţaţi că numai tu l-ai nenorocit pe Petruha, pe fratele tău. Ce mîndru flăcău era!...

Mitri Stepanîci s-a apropiat încet de tetrapod, zîmbind cu blîndeţe:

— Toţi ne-am împotmolit în păcate, eu poate mai mult decît alţii. Dar eu stau înaintea lui dumnezeu şi plîng cerîndu-i iertare, pe cîtă vreme tu eşti plin de tine ca un demon. Răzvrătirea nu ţi-o îngăduim. Casa lui dumnezeu e făcută pentru rugăciune şi tu nu faci altceva decît s-o nărui. Ai fost izgonit din mijlocul credincioşilor, dar tu, taman ca lupul, te vîri printre oi, scrîşnind din dinţi. Acum îţi poruncesc să pleci din mijlocul nostru!

Mikituşka se cutremură de rîs, trăgîndu-se de barbă. Se uita la Mitri Stepanîci, cum s-ar uita un uriaş la un pitic:

— N-am să plec, Mitri Stepanîci! Mă aflu acasă la mine, între vecini, prieteni şi neamuri. Toţi trăim viaţa laolaltă. Eu nu sînt un străin pentru dînşii, nici dînşii pentru mine. Tu însă le-ai rămas un străin, la fel şi ei faţă de tine.

Mitri Stepanîci se închină cucernic, se plecă adînc în faţa icoanelor, apoi la dreapta şi la stînga adunării:

— Prin voinţa voastră, fraţilor, Mikita Vukolîci, ca eretic, a fost scos din rîndurile noastre. Asta a fost voinţa lui dumnezeu. Nu-l mîniaţi pe tatăl ceresc, lepădaţi-vă de tot ce-i necurat. Pravila a zecea a sfinţilor apostoli glăsuieşte: „Dacă te rogi cu cei renegaţi, vei deveni şi tu renegat"...

Toţi priveau în jos, se întorceau cu spatele unul la celălalt, oftau, citeau rugăciuni. Cîte unii spuneau în silă şi ursuzi:

— Mikita Vukolîci, pleacă de-aici! Nu ne duce în păcat.

Mikitişka răspunse hotărît şi liniştit, privindu-i cu părere de rău pe ţărani :

— N-am să plec, prietenii mei ! Cum pot să vă las pe toţi cu lupul acesta hrăpăreţ ? Voi vă înspăimîntaţi în faţa lui, dar mie nu mi-e frică de el. Daţi-mă afară, căci singur nu plec. O să mă sugrume propria mea conştiinţă şi am să fiu blestemat în vecii vecilor.

Nimeni nu se mişcă din loc : toţi icneau, oftau, se întorceau unul de la altul şi îşi fereau privirile de Mitri Stepanîci. Şi în mijlocul acestei grele tăceri, Mikituşka spuse cu asprime şi dus pe gînduri :

— Dorinţa de a pune mîna pe avutul altuia e un blestem pe capul omului. Şi munca voastră este încătuşată în lanţuri de aur de corupţie şi de foame, de minciună şi neadevăr. Păcatul robiei noastre vine de la teama în faţa viţelului de aur. Şi nu ne aşteaptă altceva decît mormîntul. Omul caută adevărul din tinereţe, iar adevărul este numai în suflet şi în conştiinţă. Pămîntul i-a blestemat pe toţi aceia care trăiesc pe el. Şi nu vom avea libertate pînă cînd ne sfîşie grijile de familie, de copii, de a ne sătura. De aici vine minciuna, hoţia, jaful, crima...

Mitri Stepanîci s-a scuturat, arătîndu-l pe bătrîn cu degetul :

— Auziţi, fraţilor, cum vă pecetluieşte ? Auziţi ce eresuri propovăduieşte ? De acu', nu eu sînt păcătosul, ci voi sînteţi bandiţii şi băutorii de sînge ! Ce mai aşteptaţi ? Mikita Vukolîci e un răzvrătit, un netrebnic ! Curăţaţi sfîntul lăcaş de nebun !

Bunicul, ridicîndu-se de la locul său, a încuviinţat dînd din mîini :

— Bătrîni, să-l slujim pe dumnezeu. Trebuie să-l scoatem de aici pe Mikita.

S-a ridicat şi unchiul Larivon.

— Mikita Vukolîci — glăsui, făcînd o închinăciune înaintea lui — nu te supăra, nu ne judeca : te rugăm cu binele, pleacă ! Dacă nu pleci de bună voie, te scot eu singur. Nici eu şi nici cuscrul Foma nu te alungăm, ci nevoia.

Mikituşka a zîmbit cu toate zbîrciturile dimprejurul ochilor :

— De ce nu strigi, Foma : „Răstigniţi-l ! Răstigniţi-l şi eliberaţi-l pe Varvara !" ? Loveşte-mă peste obraz, Larivon !

Larivon l-a apucat de o subsuoară, iar bunicul de alta. Cu faţa groaznică, s-a ridicat Paruşa, strigînd cu vocea ei groasă, poruncitoare :

— Larivon ! Foma ! De ce chemaţi păcatul asupra sufletului vostru ?

Vocea ei însă s-a pierdut singuratică. Capul a început să-i tremure şi, cu paşi greoi, a păşit spre uşă, după Mikituşka.

XXIX

Pentru noi, copiii, slujbele din postul mare în casa de rugăciune erau un chin care întrecea puterile noastre. Familia întreagă pornea de două ori pe zi la slujbă : dimineaţa şi seara, iar noi, cei mici, nici în ruptul capului nu puteam să scăpăm de această obositoare corvoadă. Băieţaşii însă aveau darul născocirilor, de aceea, cu toate că în vreme ce se slujea eram ţinuţi lîngă părinţii şi bunicii noştri, îi înşelam în fel şi chip. Făceam trei închinăciuni, după rînduiala cunoscută, apoi ne zoream să ieşim în uliţă, lăsîndu-i să înţeleagă că avem „nevoie". Pe zăpadă, lîngă casa de rugăciune, se adunau cîţiva băieţi care puneau la cale cum să-i alunge, chiar şi pe cei mai mari, din sfîntul lăcaş. Cel cu ideea era Kuzear sau Sioma al nostru, mai mare între toţi. Dînsul era şeful şi ne cerea supuşenie fără cîrtire.

— Dumnezeu nu-i judecă pe băieţaşi : ei nu ştiu ce înseamnă păcatul. Ce poţi să ceri de la copii ? Pentru dumnezeu, noi toţi sîntem nişte biete gîze.

Încredinţarea că sîntem fără prihană avea o înrîurire covîrşitoare asupra noastră. Dacă însă vreunul, ca Naumka, se îndoia de spusele lui, totuşi nu cuteza să-şi rostească gîndul cu glas tare, ci punea doar, cu oarecare temere, anumite condiţii :

— Şi dacă e păcat ?

— Păcatul e ca nuca, necazul ca vadra.

— Atunci ia păcatul asupra ta.

— Să te ia benga ! Îl iau pe al tău asupra mea.

Kuzear ieşea înainte, făcîndu-şi loc printre băieţi şi, ridicînd capul, grăia plin de sumeţie :

— Pe dracu' !

Îngroziţi, dădeam toţi înapoi, murmurînd :

— Cum e cu putinţă să spui asemenea vorbe alături de casa de rugăciune ? Aşa ceva e un păcat de neiertat.

Kuzear, obraznic, răspundea lovindu-se în piept :

— Ăsta-i păcatul meu ! Cît despre dracu', îl prostesc cum vreau. Am mai avut eu de-a face cu dînsul : cînd îl cauţi, fuge de mine, întocmai ca un şoarece, doar mişcă din codiţă. Sioma nu trebuie să ia păcatele altora pe seama lui, dacă ceata a hotărît ca toate păcatele să fie împărţite în părţi egale. Dar totuna-i pentru noi, în curînd o să ne spovedim. Numai luaţi aminte : predicatorului nici o vorbă să nu-i suflaţi despre toate cîte le plănuim.

Toate ştrengăriile acestea mărunte îşi atingeau din plin ţinta : pînă la urmă izbuteam să fim daţi afară din casa de rugăciune de către bătrînele care ne ocărau din urmă :

— Ştrengari afurisiţi ! Copiii ăştia... te bagă-n păcat. Plecaţi, să nu vă mai prindem pe-aici, că v-arătăm noi vouă !

Odată, ştrengăria şi zbenguiala noastră au dat peste cap toată rînduiala severă a slujbei. Născocirea a fost a hîtrului Kuzear. Am hotărît să intrăm în casa de rugăciune cîte unul, cîte doi şi să ne aşezăm în spatele bătrînelor. Toţi credincioşii stăteau cucernici, unul în spatele celuilalt, făcînd închinăciuni pînă la pămînt sau

închinîndu-se adînc, toţi în acelaşi timp. În vremea asta, noi trebuia să le împingem pe bătrîne, cu capul, în spate.

Isprava asta de zevzeci ne-a zugrăvit-o Kuzear, în vreme ce noi, ascultîndu-l, icneam în hohote de rîs. Cojocelele le lăsasem în tindă, grămădite peste cele ale bătrînilor, aşa că noi dădeam buzna-n uliţă numai în cămăşuţe. În uliţă era cald : ne aflam în luna martie. Soarele ne privea parcă mai aprins la faţă şi parcă mai întinerit. Zăpada se topea molatic, zbîrlită de acele de gheaţă care scînteiau într-o feerie de lumini. Băltoacele, mult îngroşate de tină, luceau printre brazdele de ţărînă, iar pe de lături, pe panta abruptă, aluneca, liniştită şi răsfirată, apa la vale, în mici pîrîiaşe, clipocind asemenea unui concert de greieri. Mirosea a primăvară, a gunoi cald şi a bălegar. Omătul încălzit şi lînced împrăştia arome înviorătoare şi-n văzduh pluteau parcă miresme de salcie înflorită şi de paie. Ai fi vrut să părăseşti casa de rugăciune, cu mirosul ei de tămîie, să fugi de zăduful înăbuşitor al casei nelocuite, de plicticoasa şi încremenita toropire a bătrînilor în timpul slujbei, cu îndelungul oftat al bătrînelor, de aţipirea lor şi de mormăielile lipsite de înţeles.

Într-o parte odihnea larga cotitură a rîului, acoperită cu zăpadă poroasă, în altă parte, aproape de tot, adînc, sub rîpa abruptă, rîul prindea să se umfle în albie, presărat pe alocuri, pe gheaţa încă înzăpezită, cu băltoace lucitoare şi verzui. Dincolo de rîpă, jos de tot, pe crengile dese ale sălciilor, ţipau ciorile de cîmp. În depărtare, pe rîpele abrupte ale celuilalt mal, pămîntul renăştea, uşor înverzit ici-colo, parcă acoperit de pete de mucegai sub darnica revărsare a luminii. În rîpa adîncă, rotundă, apa sticloasă, cu luciri în soare, se prăvălea cu zgomot asurzitor, spărgîndu-se în spuma milioanelor de stropi, pentru ca apoi să se refugieze grăbită pe sub nămeţii trişti şi moi. Ai fi vrut să pui mîna pe lopată, să scormoneşti zăpada de lîngă casă, să faci jgheaburi de-a lungul ogrăzii din dos, să slobozeşti apa spre rîpă, să te minunezi privind cum zoreşte să-ţi

treacă pe dinainte, săltînd, murmurînd, fremătînd, împrăştiind spumoase scîntei. Ai fi dorit să faci colivii pentru grauri, să le ridici pe prăjină lîngă acoperişul casei. Văzduhul părea liliachiu în depărtări şi atît de greu şi de des, că şi ciorilor le venea greu să zboare. Întreaga fire era învăluită într-o liniştită tristeţe, totuşi parcă demult aşteptată. S-ar fi zis că pămîntul tăinuia laolaltă cu cerul şi, în această cuprinzătoare şi desăvîrşită tăcere, se auzea doar murmurul surd, trezit din topirea zăpezilor, şi susurul sprintenelor şuvoaie revărsate pretutindeni.

Niciodată primăvara nu e mai misterios de frumoasă, şi niciodată nu tulbură mai adînc sufletul ca în copilărie. Datorită unei ascuţimi deosebite, copiii sînt cei dintîi care surprind zvonul primăverii, pornit de sub zăpezi. Nu cumva din această pricină, la bătrîneţe, copilăria ne apare ca firul şerpuitor şi luminos al unui pîrîiaş sau ca zborul înduioşător al unui fluturaş, ori ca un vis îndepărtat, cînd puteam să zburăm slobozi, întocmai ca şi o pasăre ?...

Am intrat în casa de rugăciune, aşezîndu-ne cucernici în ultimele rînduri. Cîteva dintre bătrîne ne-au privit încruntate, mormăind. Sioma s-a pus în spatele Paruşei. Dînsa nu stătea nemişcată. Îşi clătina mereu trupul, schimbînd cînd un picior, cînd celălalt, şi mi se părea atît de mătăhăloasă, încît îmi închipuiam că n-ar putea-o urni din loc decît un ţăran, mare cît un munte. Am înlemnit. Mă gîndeam cu îndoială că eu, aşa de mic, voi putea s-o împing, făcînd-o să vie-n nas : doar dînsa — alături de mine — era cît o căpiţă. Mă uitam cu îndoială la spatele ei lat, la mîna ei dreaptă, mare şi butucănoasă (mîna stîngă cu cartea de rugăciune o ţinea cu smerenie pe piept), şi m-am dat înapoi, pentru a trece pe alt loc, dar Sioma m-a şi înşfăcat împingîndu-mă înapoi şi dojenindu-mă burzuluit :

— Ce te tot bîţîi ? Stai pe loc şi roagă-te ! Apoi îmi şopti la ureche : Vezi să nu-ţi fie teamă ; cînd se va lăsa pînă la pămînt, tu s-o şi împingi cu capul şi să grăieşti cu glas tare : „Doamne, stăpînul vieţii mele !"...

N-am avut prea mult timp de aşteptat, pentru că rugăciunea lui Efrem Sirin se citea de cîteva ori în tot timpul slujbei, cu mătănii adînci pînă la pămînt. Atunci toţi se prăvăleau pe podea, în frunte cu Mitri Stepanîci, care citea rugăciunea într-o aspră solemnitate, amestecată cu o melodioasă tristeţe. Uneori avea o vervă deosebită şi glasul lui era pătruns de mlădieri dureroase, tulburător de pătrunzătoare. Bătrînele gemeau şi suspinau, iar muierile mai simţitoare plîngeau în hohote. Alţii cădeau pe podea, cutremuraţi de suspine, şi nu se mai ridicau pînă la sfîrşitul slujbei. Aşa ceva se întîmpla deseori cu mama. Dînsa stătea de obicei în rîndurile din urmă, la stînga, între bunica Ana şi Katia. Cînd venea vremea să se citească această rugăciune, se făcea palidă, ochii i se măreau de tulburare şi de mistică aţîţare, iar trupul i se zguduia ca şi cînd ar fi fost cuprins de friguri ; în clipa hărăzită unei scurte tăceri, mama deschidea gura, răsuflînd dureros şi adînc. Atunci încercau s-o ridice Katia şi bunica, dar erau pe dată înlăturate de femei mai tinere, care, plîngînd în hohote, se lipeau de mama cu o nemărginită dragoste, scoţînd-o în tindă sau în uliţă.

Mă aşteptam să se-ntîmple şi de data aceasta la fel cu mama şi să cadă în neînduplecata criză de nervi, de aceea nu mă prea atrăgea ştrengăria pusă la cale. Întorceam mereu capul înapoi, privind-o. Stătea liniştită şi senină. Întîlnindu-mi privirile, mi-a zîmbit, după care s-a aplecat cu acelaşi zîmbet în ochi şi, clătinînd mustrător din cap, părea că-mi şopteşte : „Stai liniştit, nu te mai întoarce, roagă-te sîrguitor".

În ziua aceea se simţea bine şi gîndul acesta m-a liniştit şi m-a îmbărbătat.

Iată că a sosit însă şi clipa hotărîtoare. Într-o înfricată tăcere aşteptam toţi, cu o deosebită încordare. Vocea lui Mitri Stepanîci, convingătoare, rosti plină de o asprime înduioşătoare :

— Doamne, stăpînul vieţii mele...

În toată casa de rugăciune s-a tălăzuit, ca un val, un vuiet surd, un freamăt de lovituri de genunchi prăbu-

şiţi pe podea, în vreme ce încăpătoarea sală rămăsese goală, părînd albăstruie în fumul de tămîie în care jucăuşe limbi de foc se ridicau din lumînărelele aprinse în faţa icoanelor. Am căzut şi eu în genunchi, împingînd cu capul şi cu tot avîntul meu de copil şezutul moale al Paruşei. Dînsa s-a prăbuşit pe coate ca o fleaşcă, suspinînd uimită şi înghiontind în spate pe un ţăran în rantie, care de asemenea a căzut şi el... Am auzit atunci o învălmăşeală surdă, vaiete, mormăit furios. Pentru ca nimeni să nu bage de seamă că rîd, nu mi-am ridicat capul de pe covoraş. În clipa aceasta de adîncă umilinţă şi de renunţare la toate grijile pămînteşti, nu-ţi era îngăduit să păcătuieşti. Credincioşii se îmbrînceau pe podea, oftînd stăpînit şi ridicîndu-se cu greutate în picioare, după ce lăsau pe podea covoraşele pentru mîini. După ce s-au ridicat toţi, Paruşa s-a întors încet spre mine, încruntîndu-şi supărată sprîncenele-i bărbăteşti. Cucernic, eu priveam înaintea mea, răsfoind cu degetul cartea de rugăciuni. Frica îmi înăbuşise rîsul, care înăuntrul sufletului meu zburda plin de înveselire. Îmi dădeam seama că e foarte lesne să-i pui în situaţii caraghioase pe cei mari, pe cei bătrîni. N-am înţeles prea bine ce s-a petrecut de s-au liniştit cu toţii dintr-o dată. Închinăciunea următoare însă a trecut cu bine ; arareori se auzea cîte un oftat de pocăinţă smerită.

— Duhul înţelepciunii, al smereniei, al răbdării şi al dragostei, dăruieşte-mi-l mie, robul tău...

Din nou şi cu mare zgomot credincioşii s-au prăvălit pe podea, în vreme ce eu mi-am împlîntat iar şi cu toate puterile capul în spatele de taur al Paruşei, care, proptindu-se cu toată greutatea de spatele aceluiaşi sătean în rantie, l-a făcut pe acesta să-l împingă la rîndu-i pe cel din faţă. Pe furiş mi-am rotit privirile şi am văzut că şi alte bătrîne şi ţărani căzuseră pe podea.

— Fraţilor ! Ce-i asta ? a sîsîit cu spaimă cineva înaintea noastră, căruia alţii i-au răspuns plini de buimăceală :

— Cumătră, doar n-ai înnebunit ?

— Vezi-ţi de treabă, omule, şi eu am căzut... Asta numai tu ai făcut-o, bunică Daria, tu m-ai împins cu capul. Dacă nu te poţi închina pînă la pămînt, rămîi în picioare...

Din pricina murmurului răspîndit de pretutindeni, a oftaturilor şi a gălăgiei icnite, cucernica solemnitate n-a mai putut continua. Oamenii se ciorovăiau între dînşii, încet, pe şoptite, prefăcîndu-se că ţin rînduiala liniştită şi severă. Tulburarea şi supărarea nu se ştergeau de pe feţele de icoană ale moşnegilor şi bătrînelor. Cineva rîdea înăbuşit, ţinîndu-şi covoraşul la gură, fetele şi muierile mai tinere abia se stăpîneau să nu izbucnească în hohote.

Paruşa s-a ridicat împreună cu ceilalţi şi, netulburată, s-a închinat pînă la pămînt. După ce vuietul stîrnit prin căderea trupurilor s-a stins şi în unele locuri se mai auzeau încă gemete înteţite şi şoapte, am întîlnit ochiul ager şi înfricoşător al Paruşei, care mă urmărea de după mîna cu care-şi făcea semnul crucii. Ochiul acesta m-a ţintuit locului. Am înţeles că a prins toată şmecheria mea şi mă urmărea ca să nu-i scap din mînă. Învălmăşeala din stînga mea, acolo unde străjuiau Sioma, Kuzear şi Naumka, izbutise să-i îngrămădească pe toţi într-un morman neorînduit. Bătrînele se îmbrînceau, se înghesuiau, gemeau. O mînă vînjoasă gesticula prin aer, cineva plîngea suflîndu-şi nasul. Bătrînii horcăiau, bombănind plini de furie din gurile cu gingii ştirbe. O bătrînă gălbejită, cu faţa tăbăcită de zbîrcituri, l-a înşfăcat de păr pe Kuzear. Eu îi auzeam şoaptele furioase :

— Ticălosule ! Tocmai ceasul ăsta ţi-ai găsit să-l alegi ? Nici nu ştii ce mare păcat ai făcut ! Am să-ţi smulg tot părul din cap, nemernicule !

Kuzear a rînjit agăţîndu-se de mîna bătrînei cu degetele lui osoase. Fetele fugeau una după alta din casa de rugăciune. Faţa lui Sioma era încordată, dar nările i se umflau din pricina rîsului abia stăpînit. Katia rîdea arătîndu-şi toţi dinţii şi în ochii ei vedeai jucînd lumini de veselie. Mama privea spre mine ţintă, cu ochi ne-

guroşi şi, din pricina privirilor ei aspre, simţeam că începe să mă doară inima.

Mitri Stepanîci a sfîrşit rugăciunea, după care, plin de o severitate poruncitoare, a strigat la credincioşi :

— Se cuvine să păstraţi rînduiala şi frica de dumnezeu, fraţilor ! Nu atrageţi pedeapsa lui pentru necuviinţa voastră. Nu vă găsiţi doar într-o biserică obişnuită şi nici într-o capişte.

Paruşa, fără grabă, şi-a făcut cruce, pe urmă s-a întors spre mine şi, prinzîndu-mă de ureche cu degetele ei butucănoase, s-a îndreptat în tăcere cu mine spre ieşire. N-am plîns şi nici n-am ţipat. Trupul ei mătăhălos mă înspăimînta aşa de mult, că mă simţeam întocmai ca un ţînc pe care l-ai fi apucat de ceafă. În tindă m-a dus în colţul unde se aflau cojocelele noastre, m-a prins de umeri, pe urmă de bărbie, iar în ochii ei aurii am zărit o veselie vicleană :

— De ce-ţi faci de cap, ştrengarule, hai ? Văzuşi ce poznă mi-ai făcut ? Mie, femeie bătrînă... Cogeamite cărturarul şi te ţii de ştrengării ! Ştiu că nu tu ai pus la cale toată istoria asta. Bine, fraţilor, în postul mare v-aţi găsit să v-apucaţi de aşa ceva ? Hai, dă pantalonii jos !

Paruşa se cutremura de rîs, iar în ochii ei limpezi juca un fel de provocare tinerească. Simţeam că supărarea Paruşei nu era decît o prefăcătorie, că n-are să mă bată şi că înadins m-a scos din casa de rugăciune, însă nu-mi puteam da seama pentru ce anume m-a scos afară. Viclenia-i tinerească, cît şi rîsul ei de femeie bătrînă m-au zguduit aşa de mult, încît am început să rîd cristalin şi, vîrîndu-mi capul în burta ei mare, am izbucnit în plîns :

— Iartă-mă, în numele lui Cristos, bunică Paruşa !

— Ia spune-mi, ştrengarule, nu cumva din prea mare dragoste mă împingeai ?

În loc de răspuns, îmi frecam faţa de bluza ei, încercînd s-o îmbrăţişez. Paruşa mi-a cuprins capul cu mîinile ei moi, sărutîndu-mă pe păr :

— Desigur, vouă, răsfăţaţilor, vă e greu să staţi locului ! Însă tu, Fedea, să nu mai faci aşa ceva. Dumne-

zeu vede toate poznele voastre, vede cum vă faceţi de cap. Păcatul nu poate pica asupra voastră, stăpîna noastră priveşte şi zîmbeşte. Du-te în uliţă, dragul maichii, du-te de te joacă, îmbracă-te şi aleargă la soare !...

Glasul Paruşei duduia de atîta adîncime, totuşi mie îmi părea că n-auzisem niciodată o voce mai duioasă şi mai plină de atîta luminoasă blîndeţe.

— Îţi făgăduiesc, bunică Paruşa, că n-am să mai fac...

M-a mîngîiat pe cap, cutremurîndu-se din nou de rîs, în vreme ce în ochii ei licărea aceeaşi lumină de veselie :

— Hai, bobul meu de chihlimbar... Cum n-o să mai faci ? Ba ai să mai faci ! Numai la anii tăi se pot face ştrengării ! Şi aplecîndu-se asupra mea, mi-a şoptit : Zburdă, fă ştrengării, dar pe mine să nu mă mai împungi, pentru că eu, aşa grasă cum mă aflu, e mai mare ruşinea să cad grămadă.

Cînd am ridicat capul, am zărit-o pe mama alături de dînsa. Stătea tăcută, privindu-mă din broboada ei neagră, cu faţa palidă şi străină. Împingîndu-mă la o parte, Paruşa a prins să duduie cu glasul ei încărcat de dojană :

— Nu, maică, nu te las să-l baţi !... Se cuvine mai întîi să ştii să-l creşti — rosti Paruşa, apărîndu-mă de mama, cu trupul ei greoi. Tu, Fedea, ia cojocelul, îmbracă-l şi şterge-o. Auzi ?...

Prin uşa casei de rugăciune zburau unul după altul băieţii : Sioma, Kuzear şi alţi doi — Filipka roşcatul şi Peteaşka, feciorul Zaicikăi cerşetoarea, ciupit de vărsat. O tuliseră cu toţii din prag drept în uliţă. După dînşii a ieşit în rantie Vlas Podgornov, un bătrîn firav, cu faţa roşcovană, acoperită de păr cărunt ; abia îşi tîrîia picioarele bolnave, în botforii peste măsură de mari. Cînd a apărut în pridvor, vocea lui tremurătoare şi piţigăiată se întrerupea mereu :

— Blestemaţilor !... Cu bă-bă-ţul... am să vă... nemaipomenit, cîte necazuri aţi făcut ! Ticăloşilor !... Cu bă-bă-ţul am să vă...

— Nene Vlas! strigau băieţii. Nu ne mai întoarcem. Îngăduieşte să ne luăm cojocelele, că altfel o să îngheţăm de frig şi o să te pedepsească dumnezeu la bătrîneţe.

Mama stătea încremenită ca o stană, privindu-mă într-o dureroasă tăcere. În grabă şi pe neaşteptate a scos din grămadă cojocelul meu, m-a îmbrăcat, apoi s-a îmbrăcat şi dînsa, tăcută şi zorită, şi m-a împins spre ieşire. Vlas ameninţa necontenit cu băţul, horcăind şi opintindu-se, parcă l-ar fi înăbuşit scuipatul. Băieţii hohoteau şi se caliceau :

— Ne-ne Vlas! Ne-ne Vlas! Dă-ne cojocelele, ne-ne Vlas!

Kuzear mi-a aruncat o privire obraznică şi, dîndu-şi şapca pe ceafă, a strigat cu neruşinare :

— Hei, ai noştri mai puternici! Pe unul l-au şi dus la judecată!

Sioma m-a privit mai întîi cu spaimă, apoi mi-a făcut cu ochiul, îndemnîndu-mă s-o tulesc. Dar eu mi-am întors privirea de la dînsul şi, cuprinzînd mîna mamei, am strîns-o cu duioşie : îmi era ruşine că o necăjisem. În acele clipe îmi părea lipsită de orice putere, cea mai nefericită şi mai firavă mamă.

Acasă nu era nimeni, mirosea a pîine proaspătă şi a paie, care zăceau aşternute maldăr pe podea.

— Dezbracă-te! mi-a poruncit mama, cu voce străină, scoţîndu-şi zorită scurteica.

Dînsa nu mă bătea niciodată. De aceea am socotit că nici de data aceasta nu mă va biciui. Totuşi am început să urlu, aruncîndu-mă spre dînsa, cuprinzîndu-i picioarele. Mama prinse să plîngă laolaltă cu mine, în vreme ce lacrimile-i grele picau şiroaie pe capul meu, pe care-l strîngea la piept cu dragoste. Inima i se zbătea în mişcări iuţi, îmi răsuna în urechi şi mi se părea că mă înăbuş.

În ziua aceea, bunicul m-a biciuit cu harapnicul. Mama s-a suit lîngă mine pe cuptor, sărutîndu-mă şi şoptindu-mi cuvinte pline de duioşie. Eu o zăream însă

ca prin vis. Sîgnei îşi apleca mereu capul spre mine, rîzînd :

— Nu-i nimic !... Mai la urmă, ce-ai făcut, cînd te gîndeşti ?... Trebuia să fugi sau să te-ascunzi. Vezi, dacă s-o mai întîmpla vreodată, caută să-i tragi pe sfoară.

În vremea mesei, toţi se topeau de rîs amintindu-şi cum picau bătrînii şi bătrînele şi cum, în toată învălmăşeala, se încălecau îmbrîncindu-se unul pe altul.

Bunica se scutura de rîs :

— Dar Paruşa... aţi văzut-o cum s-a răsturnat peste moş Kornei, şi acesta, alunecînd pe bărbie, a pornit-o înainte... fără să se mai poată scula de jos, de slăbiciune !

— Bunica Paruşa e bună ! am strigat eu, fără să mă pot stăpîni, dar în acea clipă am şi simţit cum bunicul şi-a trosnit lingura de fruntea mea.

— Mamă ! Bunico ! Să-i puneţi la canoane de cu seară, pe el şi pe Sioma. De patruzeci de ori să spuie : „Doamne miluieşte !" şi să facă mătănii pînă la pămînt.

XXX

Tata a plecat în cărăuşie la începutul postului cel mare şi s-a înapoiat în primele zile din săptămîna patimilor. A sosit noaptea tîrziu, cînd toţi dormeau : nişte lovituri scurte au făcut să zăngănească geamul. Zăngănitul acesta, făcut cu coada biciului, ce-mi era atît de cunoscut, s-a repetat de cîteva ori. Bunica a prins a se văita, cuprinsă de nelinişte :

— A sosit Vasenka ! Scoală-te, tată ! Se cuvine să-l întîmpinăm... Noro, aprinde lumina ! Mă doare inima, mi-e sufletul ca pe cărbuni : nu s-o fi-ntîmplat oare ceva cu Vasenka ?

Bunicul, cu o voce care nu părea de fel somnoroasă, dar dogită, îşi rosti şi el nedumerirea :

— Nu aud caii ! Şi bate parcă neobişnuit, ca şi cum şi-ar cere iertăciune de ceva.

Mama a alergat desculţă la masă, încercînd să scapere un chibrit. S-a aprins o flăcăruie albastră, fără lumină, pîlpîind multă vreme în întuneric : chibriturile erau pe vremea aceea din fosfor, avînd un miros puturos, iar beţişorul nu s-aprindea decît după ce ardea întreaga gămălie. Deseori, noaptea frecam gămăliile chibriturilor, admirîndu-le lumina fosforică, sclipitoare şi fumegîndă.

Mama a aprins apoi lampa atîrnată în tavan şi, alergînd ca o fetiţă spre pat, numai într-o cămaşă de pînză de in, a început să-şi îmbrace rochia şi să se-nfăşoare cu broboada. Obrazul îi tremura, dar nu de bucurie, ci de spaimă, presimţind parcă apropierea unei năpaste. Băieţii şi Katia dormeau pe cuptor de o parte şi de alta a mea, pe o pătură groasă, fără să se mişte. Eu am sărit în grabă, dînd buzna spre mama, însă dînsa privea neclintit într-un punct, şoptind cuvinte neînţelese, fără să mă vadă. M-am culcat alături de ea, apucînd-o de mînă. Mama m-a îmbrăţişat furtunos, pentru ca mai apoi să mă împingă la o parte tot aşa de furtunos.

După aceea a rămas neclintită.

— Noro ! a strigat răstit bunicul. Dă fuga de deschide larg poarta. Ţine caii de dîrlogi şi bagă-i în ogradă !

În urma acestui strigăt, mama s-a repezit spre uşă, alergînd desculţă afară din casă. Pe patul său, care semăna cu o căruţă, bunicul şedea cu picioarele goale atîrnate în jos. Părul cărunt de pe cap i se zbîrlise vîlvoi. Ochii reci şi străpungători ardeau cu o lumină înfricoşătoare. Într-o clipă, asemenea unui tinerel s-a ridicat de pe pat, alergînd spre fereastra ce dădea spre poartă, lipindu-şi capul de geam.

Bunica îşi îmbrăcă bluza, oftînd tînguitor :

— Căluţii erau prea slabi... şi căruţele prea încărcate !... Toată vremea asta m-a durut inima...

Bunicul s-a îndepărtat tăcut de lîngă fereastră, apoi şi-a încălţat pîslarii, rămînînd în mijlocul casei, cu faţa spre uşă. Sîgnei şi Tit îşi trăgeau în grabă pantalonii şi pîslarii, privind unul la altul, apoi spre bunic. Katia şedea lungită, prefăcîndu-se poate că doarme. Dar în clipa cînd Sîgnei şi Tit au sărit de pe cuptor, dînsa şi-a acoperit capul cu poala cojocului, dorind să arate astfel că nu prea ţine să afle ce se petrece, cu toată larma care se stîrnise în casă.

În tindă a duduit ceva. Uşa s-a dat în lături deschizîndu-se larg şi în casă a păşit tata, gîrbovit, cu biciul în mînă. După el a intrat mama, desculţă, înăbuşindu-se de plîns. Tata a scos căciula din cap, s-a închinat de trei ori şi deodată s-a prăbuşit pe podea :

— Iartă-mă, în numele lui Cristos, tată ! S-a întîmplat o mare năprazniă. Au pierit caii, iar căruţele cu săniile au rămas în drum. Am adus numai pieile... şi biciul. Şi n-am încărcat mai mult de patruzeci de puduri. Dar caii erau tare slabi... nişte gloabe, iar hrana fără nici un spor... doar ştii şi dumneata asta, tată ! Unde mai pui că drumurile sînt desfundate cum nu s-a mai pomenit...

Bunica şedea în uşa bucătăriei şi bocea. Sîgnei şi Tit se uitau în tăcere la tata, care se vîra cu capul în pîslarii bunicului. Bunicul, cu braţele de-a lungul trupului, îl privea fix, apoi s-a aplecat, i-a smuls biciul din mînă, întrebîndu-l îngrijorat :

— Unde ai lăsat căruţele ?

— La treizeci de verste, în satul Vşivka. Le-am dat în seama primarului... Mi-a dat iscălitură.

— Şi eu cum o să mă descurc cu Mitri Stepanîci ? Cum o să-l privesc în ochi ? Dezbracă cojocul !...

Tata, cu faţa schimonosită de amărăciune, istovit şi jigărit, s-a sculat, a scos în grabă cojocul şi l-a aruncat pe pat.

— Culcă-te ! Pe podea !... a poruncit cu o voce surdă, neînduplecat şi rece bunicul.

— Tată ! s-a împotrivit cu glas spart tata, dîndu-se înapoi.

Bunica, înfiorată, şi-a întins braţele spre bunicul :

— Tată! Iartă-l, în numele lui Cristos! Oare nu-i destulă nenorocire! Ta-ată!

Mama s-a prăbuşit la picioarele bunicului, plîngînd în hohote:

— Tată, fie-ţi milă! Doar n-a făcut-o dinadins, din răutate! Uită-te la dînsul, n-are faţă de om. Gîndeşti că lui nu-i pare rău? Cu ce gloabe l-aţi mînat la drum? Putea oare să care căruţele-n spate? Fie-ţi milă de dînsul, tată!

Bunicul însă nu luă în seamă pe nimeni: plesnea necontenit din bici.

— Culcă-te, cînd îţi zic! Ai venit să mi te tîngui, dar mutra ţi-i de om beat...

Tatii îi tremura barba. Se dădea mereu înapoi şi mormăia înăbuşindu-se:

— Nu cădea în păcat, tată! Amărăciunea m-a abătut, n-am pus în gură nici măcar o picătură de apă!

Bunicul ridica necontenit biciul, în vreme ce tata încerca să-l prindă, cu mîinile zvîrcolite de tremur. Bunica întindea şi dînsa braţele, apropiindu-se de bunic şi căutînd să-l apuce de mînă:

— Tată, lasă-l! Nu-l bate, tată! Nu-i de vină dînsul. Tu singur eşti vinovat: l-ai mînat la drum cu nişte mîrţoage pe jumătate moarte.

Bunicul i-a smuls mîna de pe dînsul, zvîrlind-o la o parte:

— Tu să taci, să nu-l ocroteşti!...

Bunica a început să jelească neputincioasă, zbîrcindu-şi cumplit toată faţa. Mama, tîrîndu-se la picioarele bunicului, îl încleştase de pîslari.

Katia stătea netulburată pe cuptor, sub cojoc, în vreme ce Sîgnei şi Tit rămăseseră încremeniţi, cu faţa spre masă.

Sioma s-a căţărat pe cuptor, ascunzîndu-se după horn. Eu şedeam pe pat, ghemuit lîngă perete, bocind. Tata se tot dădea îndărăt, spre colţul dintre pat şi perete, şi, înăbuşindu-se, striga răguşit:

— Tată, nu păcătui! Nu ridica mîna asupra mea! Nu mă las bătut, tată! Sîntem în postul mare, tată...

Patimile domnului !... şi încerca mereu să prindă mîinile bunicului.

Bunicul însă, îndemînatic şi iute, sărea dintr-o parte-n alta pe dinaintea tatii, cu biciul în mînă.

— Tu n-ai învăţat încă ce înseamnă să fii gospodar ! ţipa îndîrjit bunicul. Nu ştii încă să cruţi vitele. De eram eu, nu piereau caii. Nu-i omoram !...

Tata a izbutit să-i prindă mîna cu care mînuia biciul şi s-o dea la o parte. Cu o încordată sforţare i-a prins şi cealaltă mînă, horcăind înăbuşit :

— Să nu ne facem de ocară, tată ! Eu te respect şi-ţi sînt supus. Păcătuieşti, tată ! Dar să mă baţi, nu te las. Nici prin gînd nu trebuie să-ţi treacă, tată ! Nici măcar cu un deget nu trebuie să m-atingi ! Mai bine astîmpără-te !

— Ce-i asta... Ce-i asta, Vasea ? zbiera bunicul, ieşit din minţi. Cutezi să ridici mîna asupra tatălui tău ? Vrei să te baţi cu mine ?

Tata ridica tot mai sus braţele bunicului. Coada biciului se zbătea în mîna lui, iar biciul şerpuia tremurînd pe deasupra părului lui cărunt şi zbîrlit. Încătuşat de mîinile tatii, bunicul a început să dea şovăielnic înapoi, în vreme ce în ochii lui clocotea o furie neputincioasă, parcă înspăimîntată de ceva nou.

Au rămas aşa cîteva clipe şi am văzut cum bunicului încep să-i slăbească puterile, stingîndu-se încet ; tresări, apoi clătină din cap şi, scăpînd biciul din mînă, prinse să zbiere ca un sălbatic :

— Mamă ! Ana ! Priveşte cum se poartă cu tatăl său...

Bunica, cu o neobişnuită sprinteneală, a dat fuga repezindu-se la tata.

— Ce-i cu tine, blestematule ? a răcnit dînsa, plină de mînie, fără gemetele obişnuite. E cu putinţă să te împotriveşti tatălui tău ? Ai căpiat ?

Tata a slobozit mîinile bunicului, zvîrlind biciul cu piciorul, şi, spre uimirea mea, i-a şoptit încet şi blînd mamei, care tocmai sărise în picioare lîngă pat :

— Nu se va întîmpla nimic, Nastenka ! Îmbracă-te ! Nu mai boci ! Nu te teme, că n-o să pierim. Tata de

bună seamă c-o să se răzgîndească. Acum nu-i vremea boierilor. Biciul e groaznic, însă nu pentru toţi!

Bunicul s-a dat la o parte, cu ochii neîmblînziţi. Îi tremurau genunchii şi mîinile. S-a întors spre colţul cu icoane şi şi-a făcut cucernic de trei ori semnul crucii, bătînd mătănii. După aceea, fără să se întoarcă şi privind spre icoane, a grăit înăbuşit:

— Nu capeţi binecuvîntarea mea! De azi înainte. pentru mine eşti o bucată ruptă. După arat îţi dau actele şi n-ai decît să pleci unde te-or mîna paşii.

Din noaptea aceea, bunicul nu l-a mai luat în seamă pe tata, iar tata se purta cu dînsul aşa cum s-ar fi purtat cu un străin. La masă şedea la margine, fără să ridice capul. Tăcerea lui duşmănoasă era apăsătoare şi toţi se fereau să-i întîlnească privirile. Nimeni nu cuteza să scoată un cuvînt; loveam doar cu sfială lingurile în strachina de lut. Bunica ofta îngîndurată, rugîndu-l din cînd în cînd pe bunic, printre lacrimi:

— Ce nenorocire, tată! Măcar dacă te-ai fi rugat împreună cu Vasenka... I-ai fi dat canoane. Altfel... Dumnezeule... parcă am avea un mort în casă... L-ai fi iertat, tată!... Doar sîntem în săptămîna patimilor!

Bunicul însă izbea puternic cu pumnul în masă, sfredelind-o ameninţător cu ochii:

— Tăcere! Aşa ceva nu pricepe mintea ta de muiere!

În zilele acestea, la noi în gospodărie nu prea mai era mare lucru de făcut. Ne îndeletniceam cu mărunţişuri: măturam ograda, azvîrleam omătul de pe acoperişuri, dregeam plugurile, grapele, greblele. Bunicul a vîndut o vacă şi două oi ca să cumpere de ocazie un cal — o gloabă — cum avusese Sereoga Kaleaganov.

Cu toate că lui Mitri Stepanîci i s-a predat toată marfa, bunicul i-a rămas totuşi dator. Pentru că ograda lui Sereoga fusese luată de Stodnev în contul datoriei, iapa lui Kaleaganov, pierită în drum, a fost pusă la socoteală pe seama datoriei bunicului. Pentru prima oară am văzut furia bunicului revărsîndu-se asupra lui Stodnev. Răcnea, apucîndu-se cu mîinile de păr:

— Ce şarlatan! Ce tîlhar! Ce înşelător! Potlogar blestemat! Iată-l pe predicator!... Predicatorul nostru, al măgarilor! De pomană l-am dat afară din casa de rugăciune pe Mikituşka... Al meu e păcatul! Numai el singur trăia pentru adevăr, numai el nu şi-a omorît sufletul.

În vinerea patimilor, bunicul a plecat de dimineaţă de acasă, fără să ştie nimeni unde anume, şi nu s-a întors decît la slujba de seară. Doar în zilele paştelui le-a şoptit bunica, mamei şi Katiei, că dînsul a fost la Mikituşka şi s-au sfătuit împreună toată vremea cît lipsise. Mikituşka l-a împrumutat cu toţi banii pe care bătrîna lui îi ascunsese în ladă: paisprezece ruble şi jumătate. Bunicul însă nu i-a dat lui Mitri Stepanîci, ci i-a pitit într-un loc tainic, neştiut nici de bunica.

După această nefericită întîmplare, tata era socotit de Sîgnei şi de Tit drept un om viteaz. Pe aceştia îi uluiseră curajul şi îndrăzneaţa lui hotărîre: nu s-a supus bunicului cu milogeli, ca să-l îmblînzească în acele clipe grozave. Sîgnei a început a se linguşi pe lîngă tata, plecînd adeseori împreună în ograda din dos, unde tăinuiau. Katia a rămas nepăsătoare faţă de toate cele petrecute, adîncită în gîndurile sale, despre care nimeni nu ştia nimic. Totuşi, odată i-a vorbit mamei în drum spre casa de rugăciune:

— După cum văd, cumnată, ţie şi fratelui meu vă e drumul deschis. De Rusalii o să plecaţi, după cum se pare... Păsări libere, păsări călătoare! Iar tata... să mori de rîs! Cît p-aici să vie de-a berbeleacul cînd i-a ridicat frate-meu mîinile-n sus... Eu socoteam că frate-meu face numai pe grozavul... şi cînd colo!... Întorcîndu-şi apoi capul şi privind în toate părţile, i-a şoptit: Şi eu am să-mi iau zborul curînd din casa asta.

— Să-ţi dea dumnezeu noroc, Katia! s-a bucurat mama, lipindu-se de dînsa. După cine? Din ce familie?

— Nu-ţi spun.

— Mai bine ai face să-mi spui, Katia, poate te voi ajuta.

— Vezi, colo-n deal, casa lui Larivon, iar dincolo de rîpă pe a lui Petruha Stodnev... Vezi cît e de sus ? Ia ghici, unde am să fiu gospodină ?

Mama, însufleţită, o privi cu ochi înveseliţi.

— De mult mi-a dat prin minte ! Nu cumva la ăl de i-ai stat pe genunchi la şezătoare ? Nu cumva-i Iaşka Kiselev ?

Katia i-a astupat gura cu mîinile.

Tit avea o purtare ciudată, plină de taină, se străduia toată vremea să fie mereu în ochii bunicului : şedea mai mult acasă, citea psaltirea, copia cu litere de tipar reguli despre eretici, avea o purtare serioasă, se aşeza în faţa icoanelor, rugîndu-se îndelung şi sîrguitor. Bunicul îl privea încuviinţînd cu ochii, fie de pe cuptor, fie de la masă, unde şedea sub icoane, mormăind ceva în barbă şi făcînd socoteli ; chiar şi în aceste clipe îmi cerea să cînt pe toate cele opt glasuri, şi eu cîntam răsunător, cu glas copilăresc : „Veniţi să ne bucurăm întru domnul, care a călcat împărăţia morţii"... După ce Tit sfîrşea rugăciunea, cu mătănii adînci, se arunca la picioarele bunicului, rostind cu o voce uscată, ca de post :

— Binecuvîntează-mă, tăicuţule, în numele domnului !

— Dumnezeu să te binecuvînteze... Nu cumva te-a supus la canoane predicatorul ?

Tit se ridica şi răspundea cucernic :

— Doar ne găsim în săptămîna patimilor... a patimilor domnului. Dă-mi, tăicuţă, să scriu, spune-mi anume ce vrei.

Uneori intra în casă cu potcoave, cu şuruburi sau cu scoabe de fier, dînd socoteală, cu o voce de rob :

— Priveşte, tăicuţule, ce-am găsit pe cale, sub deal. Unde să le pun ? Or să ne fie de folosinţă.

Bunicul îi smulgea din mînă fierăria, o cerceta cu băgare de seamă şi, plin de voie bună, prindea să-l laude :

— Uite ce flăcău strîngător ! Numai unul s-a găsit s-aducă-n casă, cîtă vreme ceilalţi dau din casă...

În ogradă însă Tit se învîrtea împrejurul tatii, ascultător şi supus, săvîrşind în grabă poruncile date de dînsul, străduindu-se să fie cît mai des pus la treabă. Mai înainte se bosumfla pentru orice fleac, poreclindu-l „codiţa“, iar acum, ochii lui răsfrîngeau numai luare-aminte şi devotament.

Sîgnei pleca din ce în ce mai des la cizmarul Filaret, rămînînd acolo pînă spre seară. De cum se-napoia, murdar, puţin cam gîrbovit din pricina măsuţei cizmăreşti prea joase deasupra căreia şedea aplecat, se şi apuca în grabă să se spele, îmbrăca o cămaşă curată şi pantalonii noi, după care-şi aranja îndelung faldurile turetcelor de la cizme. Se întorcea îndeobşte după plecarea bunicului şi bunicii la slujbă şi pornea apoi, împreună cu tata şi cu mama, la casa de rugăciune.

Într-o seară, după slujbă, bunicul, ca de obicei, s-a aşezat la masă şi, luînd din perete abacul, a început să-şi facă socotelile. Pentru dînsul, această îndeletnicire ajunsese o nevoie. Îşi încreţea fruntea, mişcîndu-şi sprîncenele-i cărunte, mormăia gîndindu-se încordat şi ridicîndu-şi ochii în tavan. Odată, oprindu-se din socoteli, strigă cu o furioasă enervare în glas :

— Ana ! Mamă ! La primăvară va trebui să-l însurăm pe Sîgneika. E nevoie de-o muiere-n casă. Pe Katka, pînă la iarnă, n-o dau. Pe Titka îl însurăm după ce o să căpătăm răscumpărarea pentru Katka. Vasea o să plece : doi muncitori ies afară din socoteală !...

Bunica apăru în uşa bucătăriei, cu mîinile pline de aluat şi cu faţa îndurerată :

— Nu te frămînta, nu te frămînta, tată ! De ce te zoreşti ? Parcă mult le trebuie ? Vasenka o să-ţi trimită şi dînsul ceva : măcar vreo trei ruble pe vară, tot o să-ţi trimită. Doar nu s-a rupt de noi ! De ce-l goneşti ?

Bunicul, sprijinit în coate şi scărpinîndu-şi barba, răspunse îngrijorat, nu bunicii, ci gîndurilor sale :

— Nu-l gonesc eu, nevoia îl goneşte ! Vaska trage afară din casă, iar nu în casă. Doi urşi nu pot trăi într-un bîrlog. Împărţirea gospodăriei nu o fac, n-avem ce împărţi : n-o s-o pornesc cu sacul în lume ! Şi deodată,

plin de bunăvoinţă, îl întrebă pe Tit, care şedea cu un aer slugarnic lîngă dînsul, în faţa unei cărţi groase scrise de mînă : Titka, de unde să-ţi iau nevasta, din satul nostru sau din alte părţi ?

Tit răspunse copilăros :

— Doar dumneata ştii singur, tăicuţule ! Voia e a dumitale, nu a mea.

Bunicului îi plăcu nespus de mult răspunsul lui Tit ; zîmbetul lui părea că se prelinge pe toată barba :

— Uite cum sînt copiii ascultători, mamă ! Cu Sîgnei n-o scoţi la capăt, şi-a luat nasul la purtare. Cred că pe dînsul o să-l însurăm numai punînd biciul în mişcare. Şi deodată, pe neaşteptate, a izbit cu pumnul în masă şi, aruncînd abacul, a strigat : Iar Vaska poate să se ducă în cele patru colţuri ale lumii ! Îi dau actele pe o jumătate de an, cu porunca să-mi trimită cîte o rublă în fiece lună, şi dacă n-o să-mi respecte vrerea, atunci îl aduc acasă din post în post. O să muncească cît o să muncească între străini şi o să se înapoieze ca un cerşetor, tăvălindu-se la picioarele mele. Mulţumit de această hotărîre, s-a sculat şi s-a urcat pe cuptor : Titka, citeşte-mi cuvîntul despre creştinul Feodor şi evreul Abram ; eu mă culc şi te ascult.

Tit a deschis cartea cu panglică verde şi, făcîndu-şi cruce, a început să citească fornăit, poticnindu-se la fiece cuvînt :

— „În oraşul Konstantin se afla tîrgoveţul cu numele de Feodor, foarte bogat. Din întîmplare, corabia lui s-a înecat şi toată averea lui s-a prăpădit. Avînd el prieten un oarecare evreu foarte bogat şi venind la dînsul, l-a rugat pe acesta să-i dea aur îndeajuns..."

În vremea asta eu şedeam culcat, citind cu o nestăvilită încordare, pe ascuns de bunicul, o carte care mă îmbia s-o citesc : „Poveste despre Franţîl-veneţianul şi despre frumoasa principesă Renţivena", cu adaosul : „povestire despre frumosul principe Marţemeris".

Nu o singură carte, plină de miracol, citisem eu pînă atunci. Citisem despre „Bova şi Guak", veselindu-mă de toată lumea aceea fantastică, cu viteji strălucitori, cu

fapte nemaiauzite, cu grădini fermecătoare şi palate ca-n poveşti! Pluteam avîntat pe firul închipuirii mele în ţările miraculoase, unde oamenii străluceau într-o frumuseţe eterică, divină.

XXXI

Iarna aceasta mi-a rămas întipărită în minte pentru tot restul vieţii.

Pînă în această iarnă nu ţin minte nimic în afară de groaznica criză de nervi a mamei. Aveam 9 ani şi, la vîrsta aceasta, la noi în sat un băieţel era socotit un muncitor, care merge singur după harabaua cu saci la moară şi poate căra singur gunoiul la cîmp, grebla fînul, ajuta la treierat, care poate să se ducă după apă la rîu, să adape vitele şi să le dea demîncare. Cît priveşte gospodăria, putea să-ţi vorbească întocmai ca un om copt la minte: ştia cînd a sosit vremea aratului şi semănatului, cînd trebuie culese grînele de pe cîmp, cînd trebuie să plouă sau cînd e nevoie de mai mult soare, cînd trebuie muiată cînepa sau inul. Cunoştea îndeajuns de bine calendarul sătesc, cu toate „semnele", ştia tot rostul buruienilor şi tîlcul leacurilor. Cum s-ar spune, un băiat la vîrsta mea cunoştea toate treburile şi socotelile lumii satelor.

Ca atare, înţelegeam foarte bine că la noi în familie s-a petrecut ceva neobişnuit. Tata şi bunicul au ajuns doi duşmani: tata a cutezat să se ridice împotriva voinţei despotice a bunicului, în vreme ce bunicul nu se putea împăca cu necuviincioasa şi cutezătoarea împotrivire a tatii. Vrerea şi puterea bunicului, care nu puteau fi în nici un chip înfrînte şi doborîte, s-au izbit de purtarea dîrză a feciorului mai mare. Bătrînul s-a pierdut dintr-o dată, slăbind. Aşa ceva însemna nimicirea temeliilor familiei, de aceea bunica s-a aruncat cu groază

în sprijinul bunicului, încercînd să întărească şi să înalţe din nou sfînta orînduială.

Cu toate că tata era din fire singuratic, tăcut şi mohorît, s-a ivit totuşi ceva nou în felul său de a fi : arăta parcă mai matur, mai sigur de sine, iar pe faţa şi în ochii lui plini de îngîmfare încremenise o neînduplecată îndărătnicie. Pînă şi umbletul i se schimbase : călca mai sigur, ciudat de vesel şi mult mai semeţ. Capul îl ţinea falnic, mai sus, înclinîndu-l mai des spre umărul drept. Odată sosit acasă, dînsul n-o mai lovise pe mama. Îl urmăream de departe, fără să pot înţelege ceva. Deşi la prima vedere se purta cu mama ca şi mai înainte, aspru, poruncindu-i tot atît de încruntat să-l slujească, totuşi în aceste ultime zile de încordare, ei mergeau împreună la casa de rugăciune, punînd la cale ceva în taină.

Mama s-a schimbat şi dînsa şi, ca şi cînd s-ar fi însănătoşit, ochii ei au căpătat o strălucire neobişnuită, părînd din această pricină mult mai mari şi cuibărind parcă în adîncimea lor o sprintenă nădejde, un vis nepreţuit, tăinuit faţă de toţi ceilalţi. A rămas la fel de umilă, de plină de temere şi de supusă, slujind-o pe bunica cu mai multă tragere de inimă ca înainte, în vreme ce în toată făptura şi purtarea ei se ivise o hotărîre, o siguranţă care nu mai fuseseră zărite pînă atunci : glasul căpătase o mlădiere mai veselă. Avea sufletul plin de bucurie şi dorea să intre cît mai mult în voie fiecăruia. Era duioasă, sprintenă, gata să-şi deschidă şi să-şi dăruiască inima, bună şi caldă, oricui şi pentru orice. Bunica se uita la dînsa încruntată, bodogănind necontenit. Cu cît mama încerca să fie mai îndatoritoare şi mai supusă, cu atît bunica se înstrăina de dînsa, privind-o cu vrăjmăşie. Odată, bunica, cu obrajii îmbujoraţi ca para focului, a ţipat înverşunată la mama :

— De ce ridici coada-n sus, noro ? Ai prins curaj de la bărbat ? Ai început să cotcodăceşti şi să vînturi din aripi... Oare nu-i prea de timpuriu ?

Mama şi-a sprijinit capul de uşa bucătăriei, rostind cu lacrimi în ochi şi dojană în glas :

— Cu ce nu ţi-am fost supusă, maică? Eu mă alătur de tine cu tot sufletul... vreau ca toate să le-mplinesc după cum ţi-e voia, iar tu mă faci de ocară! E lesne să mă obijduiască fiecare; un cuvînt bun n-am auzit de la nimeni. Trăiesc cu temere mereu. Acum e săptămîna postului: nu se cuvine să omori sufletul.

Bunica s-a făcut foc: pentru prima oară i-a fost dat s-audă din gura mamei cuvinte de revoltă. O ştia mereu supusă şi fără grai, cînd iată că dintr-o dată nora s-a întors împotriva soacrei, cutezînd s-o înfrunte, ba chiar să-i ceară socoteală, în loc să i se închine cerîndu-i plină de cuviinţă iertare.

— Ai început să te obrăzniceşti! strigă cu supărare bunica. Faţa ei grasă începu să tremure de mînie. Doamne dumnezeule, în săptămîna mare! Cum să mă duc azi la casa de rugăciune? Uite ce-am ajuns la bătrîneţe!

Începu apoi să bocească, lăsînd să-i curgă pe obraji lacrimi amare. Ochii ei obosiţi şi bătrîni tremurau de jignire şi amărăciune. Mama începu să jelească şi dînsa în hohote, aruncîndu-se de gîtul bunicii. Purtarea neaşteptată a mamei o uimi pe bunicuţa, care o îmbrăţişă fără voia ei pe mama, tremurînd din tot trupul. Astfel îmbrăţişate, au bocit multă vreme, după care, aşezîndu-se lîngă sobă, au început să scîncească încetişor. Nu se-nţelegea ce sporovăiau. Cuvintele erau ciuntite de gemete şi poticneli, totuşi erau vorbe de jale. Ca de obicei, fiecare-şi plîngea focul ei, născocind cuvinte. Bocetul le-a unit, făcîndu-le să uite că s-au certat.

În mintea mea, zilele de paşti au rămas ca cele mai vii şi mai vesele zile. Îmi apar însorite, cu cer albastru, cu îndelungate sunete de clopote şi felurite cîntece în cor.

Cotul larg din faţa bisericii se acoperea de verdeaţă, iar iarba înverzită era smălţată de auriile păpădii. Piaţa dreaptă, catifelată unduia de iarba tînără şi strălucea în depărtare, în valurile argintii ale pîclei. La stînga bisericii, în faţa ariei, lunca cobora, lăsînd aria să pară că ar sta cocoţată pe vîrful unui deal. Mai departe, tot spre

stînga, se înşirau cîrdurile de hambare. Spre dreapta, lunca se sfîrşea cu un perete de lut care cobora spre rîu. În depărtare, pe celălalt mal al rîului se văd sălciile învăluite în pîclă, iar în spatele lor dealul abrupt şi verde. În faţa hambarelor s-au încins horele. Pe mal ţopăie împiedicaţi caii — slabi, cu picioarele lungi. Fără întrerupere pasc iarba tînără, iar mînjii zburdă în jurul lor, vîrîndu-şi boturile umede în burta iepelor, ca să sugă. Ciorile negre-albăstrui se preumblă grave prin luncă şi ciocănesc cu ciocurile cenuşii pămîntul. În piaţă, spre biserică şi dinspre biserică, fetele îmbrăcate de sărbătoare păşesc agale pe uliţă. Atît flăcăii cît şi ţăranii mai tineri se plimbă mîncînd seminţe. Prin ferestrele clopotniţei ies capete de oameni, mici, bărboase, rase : parcă ar fi nişte jucării. Sus de tot, un clopotar trage de frînghie. Cu mîna dreaptă face să răsune două clopote, cu stînga trage de sfoara cu care sînt legate celelalte clopote. Sunetul clopotelor ajunge limpede pînă la urechile mele : „Dunka, Vanka, hai dansaţi !"...

Mi se pare că întreg satul şi luncile cîntă împreună cu ele. Înalţ capul şi privesc cerul albastru, urmărind cum se fugăresc şi se destramă încetişor norişorii albi. Soarele e fierbinte, îmi arde spatele, pătrunzînd pretutindeni : în case, în hambare, în clopotniţă, în pămînt. Se pare că pămîntul e viu : respiră, se întinde, zîmbeşte, tînăr şi plin de vlagă. Văzduhul e îmbibat de miresme îmbătătoare : miroase a mălin, păpădia răspîndeşte o aromă amăruie, miroase a copaci tineri şi a răşină, iar pelinul aromeşte ameţitor. Grauri ciripesc cocoţaţi în căsuţele lor, şi trilurile lor nu mai sînt acoperite de sunetul tînguitor al clopotelor. La clopotniţă merg să tragă de funie nu numai „mirenii", ci şi unii dintre sectanţi, chiar şi Mitri Stepanîci, căruia îi merge vestea că ar fi unul dintre cei mai buni clopotari.

În aceste zile însorite şi înfloritoare, oamenii începeau să fie parcă mai buni şi mai deschişi la suflet. Era plăcut să vezi cum ţăranii şi muierile, îmbrăcaţi în hainele cele mai bune, se întîlneau pe uliţă, în luncă, şi se sărutau, avînd un aer de sărbătoare şi zîmbete nestăpînite de

duioşie. Atît flăcăii cît şi cei mai vîrstnici erau îmbrăcaţi în haine sau în cămăşi roşii, cu jiletcă, cu cizme cu carîmbii moi şi încreţiţi, cu şepci din stofă cu cozorocul îngust — cele mai la modă pe vremea aceea. Fetele şi muierile tinere erau îmbrăcate în sarafane înflorate, puse pe fuste groase, tighelite, ca să pară cît mai grase, cu bluze de bumbac înflorat, şaluri violete sau albastre, cu ghete înalte sau cu galoşi din piele, tari şi grei, ca şi cum ar fi fost turnaţi din fier. Cînd se întîlneau, se sărutau schimbînd ouă roşii. Cu copiii erau duioase şi îi mîngîiau, iar bărbaţii îi luau în braţe, aruncîndu-i cît mai sus. Cu adevărat, în aceste zile simţeai că e sărbătoare : era un fel de înviere a vieţii şi a tuturor sentimentelor bune. Iată de ce clopotele sunau atît de voios !

Eu, Kuzear şi Naumka ne fugăream prin tot satul, fără teamă că vom fi bătuţi de ceilalţi băieţi : acum toţi erau prieteni, fără ură şi plini de încredere. Sioma nu era cu noi : avea paisprezece ani şi stătea împreună cu cei de o seamă cu dînsul şi cu flăcăii serioşi care erau aproape de vîrsta însurătorii. La capătul satului, într-un luminiş verde, se adunau fetele şi flăcăii, mîncînd seminţe. Fetele stăteau de o parte, flăcăii cu armonica de altă parte. De obicei, însurăţeii tineri şi flăcăii se jucau „de-a puia-gaia" sau, aşezîndu-se roată, jucau cărţi pe bani vreme îndelungată.

Vanka Iulenkov era un înfocat jucător de cărţi şi avea mereu scandaluri cu ceilalţi jucători. Fetele se jucau „de-a ghicitelea" : ascundeau ouă în pămînt, urmînd să ghiceşti unde sînt pitite. Jocul acesta se săvîrşea cîntînd. Uneori, cîte unul din flăcăi se apropia de fete, lua o fată, o-nvîrtea şi fata ţipa, încercînd să se smulgă din braţele lui.

Noi, copiii, ne jucam „de-a prinselea" printre fete şi flăcăi ori o zbugheam la rîul care începuse să fie străveziu şi zgomotos, unde aruncam cu pietricele în peşti. Deseori, sub îndemnul lui Kuzear ne avîntam în hoinăreli îndepărtate, peste arături sau în alte locuri : la hotarul care era la o verstă de sat sau la Berezov, ori la

tufărişul de dincolo de sat, într-o rîpă adîncă. Alteori coboram pe malul rîpos, spre rîu, acolo unde de sub pietre ne zîmbeau vesel izvoarele. Aceste izvoare erau împrejmuite cu pietricele, iar în apa străvezie şi rece plutea un căuş de lemn. Am cutezat să mergem chiar pînă la locul unde se varsă Cernavka şi pînă la iazul Vîrîpaevo, de pe Nianga, în care se varsă şi rîul nostru. În locul acela, rîul se revarsă larg, părînd încremenit. În aceste locuri se găsea mult peşte, dar nu cutezam să luăm undiţele cu noi : meleagurile erau străine, periculoase şi ne puteam aştepta la orice întîmplări năprasnice. Lui Kuzear îi plăcea grozav să bage frica în noi, cu felurite şi înspăimîntătoare poveşti, în vreme ce pe obrazul lui firav puteam să văd cum trăiau viu şi sincer toate nenorocirile ca şi toate întîmplările caraghioase.

— Iată, în locul ăsta lupii s-au năpustit asupra mea şi a tatii — ne uluia Kuzear, pe mine şi pe Naumka, poticnindu-şi vorba şi holbînd ochii... Am plecat iarna după vreascuri... Şi coborînd glasul, privea speriat în lături, trăgînd cu urechea la orice zgomot : Uitaţi-vă bine, ca nu cumva să ne sară vreun lup în spinare : sînt departe, ce-i drept, dar totuşi simt unde sînt proşti ca de alde noi !

Naumka, înspăimîntat, îşi vîra capul între umeri :

— De ce ne-ai adus aici ? Tu ştiai că pe aici umblă lupii, şi totuşi ne-ai cărat pînă aici !

Kuzear, bucuros că a izbutit să bage spaima în unul dintre noi, cu povestirea lui, începea din nou cu vocea şi mai scăzută :

— Ţăranul nu poate trăi fără lupi ! Obişnuieşte-te cu ei ! Şi cum vă spuneam, tăiam vreascuri, cînd, deodată... Kuzear, arătîndu-ne cît a fost de înspăimîntat şi de uimit, îşi holba ochii ce păreau parcă mai lucitori ca oricînd : Deodată văd că vine spre mine o lupoaică cenuşie, zbîrlită, cu botul căscat şi dinţii întocmai ca la greblă şi cu o limbă lungă de un cot. După lupoaică îndemna o haită-ntreagă de lupi spre calul nostru. „Acuşi-acuşi, mă gîndeam eu, va sosi sfîrşitul : o să ne-nfulece dracii !"

Eu ştiam că lui Kuzear îi place să toarne tot felul de palavre, dar le povestea cu atîta însufleţire, încît doream cu tot dinadinsul să cred că e adevărat. Naumka, în schimb, lua drept bună orice minciună trîntită de Kuzear, îngheţînd de frică ; era mai mult mort decît viu. Kuzear însă a stricat toată istorisirea cu o nerozie ce nu putea fi crezută : cică a apucat un băţ, a alergat în faţa lupoaicei cu mare curaj, a băgat capătul ascuţit al băţului în gîtlejul lupoaicei, iar aceasta, prăbuşindu-se la pămînt, a fost ruptă-n bucăţi de haita de lupi care s-a năpustit asupra ei. În chipul acesta, Kuzear şi tatăl său au scăpat nesfîşiaţi de lupi, fugind acasă.

Eu mă strîmbam de rîs cînd auzeam aceste minciuni gogonate şi i le dădeam pe dată în vileag. Kuzear nu se supăra de fel, stăruind totuşi să se laude :

— Eu mă pricep să născocesc altele şi mai şi ! Să vă văd pe voi dacă sînteţi în stare să băgaţi spaima-n oameni... Pe dracu' !

Kuzear era un bun tovarăş de joacă, un neliniştit născocitor, care ştia să ticluiască tot felul de pozne primejdioase.

În aceste zile de sărbătoare, aici, la iaz, ne-a îndemnat să spargem cu pietre lacătul lanţului cu care era prinsă o bărcuţă de un stîlp. Am împins barca în apă şi ea a început să plutească spre mijlocul iazului.

— Băieţi ! şopti dînsul, cu spaimă, făcînd o mutră deznădăjduită. Băieţi, fugiţi ! Vine morarul cu ajutoarele lui, cu nişte pari în mînă !

O rupse apoi la fugă, în vreme ce eu şi Naumka, înnebuniţi de groaza lui, am zbughit-o ca nişte iepuri în aluniş. Ne-am oprit numai atunci cînd l-am auzit pe Kuzear zvîrcolindu-se de rîs în spatele nostru şi strigîndu-ne în bătaie de joc :

— Hei, voi ăia !... Unde vă gonesc dracii ?... Într-acolo o s-asmută cîinii pe voi ! Sînt o droaie ! Cu voi, proştilor, poţi nimeri repede-n capcană, că sînt cu nemiluita pe-aici !

De data asta iar ne-a dus, pentru că nu era vorba de nici un fel de capcană, cu toate că ne-am întors cu mare grijă. Kuzear ne-a întîmpinat însă cu un rîs batjocoritor :

— Cu aşa berbeci ca voi, e plictisitor să ai de-a face ! Prea mult luaţi în seamă cele ce spun ! Ar fi mai bine să nu-mi daţi crezare, să încercaţi să mă duceţi şi voi. Atunci să vedeţi ce bătaie s-ar încinge! Să te ţii, pîrleo!...

Altă dată ne-a istorisit, plin de nelinişte, cum a izbutit să vadă la doftoroaia Luşcionka o coadă de vacă şi cum bătrînica a zburat prin casă călare pe coadă ; apoi s-a făcut nevăzută, ieşind pe horn şi, ca ea să nu se mai poată întoarce, Kuzear a intrat fuga în casă la dînsa, închizînd în grabă gura sobei şi făcînd semnul crucii peste ea. Cînd baba s-a întors şi a vrut să intre pe horn, n-a mai putut şi a început să se zbată pe acoperiş. După aceea s-a prăvălit la pămînt şi, prefăcîndu-se-n porc, a început să scurme pămîntul pe lîngă tindă. Dar Kuzear n-a avut timp nici să clipească măcar că baba s-a afundat sub pămînt. Eu nu l-am crezut, dar povestea lui Kuzear mi-a ţinut atenţia încordată. Mi s-a părut chiar că şi el crede minciuna pe care a născocit-o, fiindcă i se aprinseseră ochii, obrazul i se înflăcărase, iar glasul îi tremura de tulburare.

— Minţi, Kuzear ! m-am repezit eu, plin de indignare. Luşcionka merge la casa de rugăciune. Poartă cruce la gît şi-i lecuieşte pe toţi cu rugăciuni.

— Eu mint ? se înfurie dînsul, păşind spre mine, cu pumnii strînşi.

— Minţi ! Arată-ne ce coadă are ! Hai să mergem la dînsa ! O să intru înăuntru, o să mă închin şi o să grăiesc : „Mătuşă Lukeria, Kuzear zice că te-a văzut cu coadă, dar eu ştiu bine că spune minciuni".

Doftoroaia Lukerea trăia în partea de jos a satului, dincolo de vopsitori, într-o colibă cu ferestre mici. Bătrînica era micuţă, gheboşată, tăcută, supusă şi duioasă cu copiii. Deseori venea pe la bunica Natalia, căreia îi dădea să bea o fiertură făcută din buruieni, vorbindu-i cu glas tremurător şi trist. Înainte de a-i da băutura,

dînsa aşeza oala cu ierburi în faţa icoanelor, rugîndu-se vreme îndelungată. Ori de cîte ori mă găsea la bunica, mă mîngîia încetişor pe cap, lăudîndu-mă pentru glasul meu limpede, care-i mişca sufletul în casa de rugăciune. Mie îmi era nespus de dragă baba Lukeria, pentru tristeţea pe care o purta veşnic întipărită pe obraji, cît şi pentru vocea-i bună şi duioasă. Batjocura lui Kuzear m-a scos din sărite chiar în timp ce istorisea (îl ascultam totuşi cu gura căscată), dar în clipa cînd a vrut să se repeadă plin de neruşinare la mine, l-am strîns cu uşa, ca să nu mai aibă nici un fel de ieşire, hotărînd să pornim împreună la baba Luşcionka.

A rămas trăsnit la asemenea gînd, totuşi ambiţios şi inimos cum era, nu s-a dat bătut şi a strigat îndîrjit :

— Să mergem ! Naumka, tu o să fii martor ! Apoi a luat-o la picior, păşind hotărît şi semeţ. Lîngă casă însă se opri, rostind cu un zîmbet acru : Nu intru ! Dînsa-i vrăjitoare. Umblă cu necuratul. O să pier pe gratis...

Mi-a fost peste putinţă să-i îndur prefăcătoria. L-am înşfăcat de cămaşă, strigîndu-i :

— Eşti un mare mincinos, un obraznic ! Ţi-aduci aminte ce-ai încasat din pricina mătuşii Maşa ? Eşti un fricos ! Te ruşinezi, hai ! Nu-ţi dă mîna să apari în faţa mătuşii Lukeria ? Eu însă tot am să te duc cu sila !

Kuzear se zbătea, dar eu l-am înşfăcat atît de zdravăn de cămaşă, încît cămaşa s-a rupt pînă-n dreptul buricului. Pentru întîia oară l-am văzut nenorocit şi înjosit. Îşi privi năuc cămaşa, pieptul dezgolit şi prinse să plîngă încetişor :

— N-am decît o singură cămaşă bună...

Eu însă eram tot înfuriat :

— Să nu-ţi mai baţi joc de oameni ! Uite, vezi, ai căpătat ce-ai meritat !

Kuzear se aşeză pe iarbă şi, cu ochii plini de lacrimi, se legăna mormăind :

— Am spus şi eu aşa... de-al dracului !... Parcă ce, am jurat numaidecît că spun adevărul ? Tu m-ai şi înhăţat de cămaşă... Acum, dacă mă duc acasă, mama o să leşine.

— De ce ai minţit ? l-am întrebat cu milă, a mustrare. Tu singur ai zis că dacă n-am să-ţi dau crezare, o să se lase cu bătaie.

Mi se făcu milă de dînsul. Îl priveam ruşinat şi vinovat. Naumka, mai la o parte, zîmbea. Întotdeauna căuta să nu se amestece prea mult, şi cu atît mai stăruitor cînd vedea că lucrurile pot fi periculoase. În joc cît şi în prietenie nu se vîra prea tare ; umbla păşind parcă pe vîrfuri. Aşa şi acum ne privea cu nepăsare atît pe mine cît şi pe Kuzear ; era nespus de bucuros că nu păţise nimic, că ieşise nevătămat din toată povestea asta.

XXXII

În aceste zile de paşti, bunicul şi bunica se încălzeau la soare. Dînsul — îmbrăcat într-o haină de postav şi cu şapca trasă puţin pe ochi ; dînsa — într-o bluză lungă, albastră, cu năsturaşi de cositor pe garnitura galbenă-aurie de la piept pînă la tiv şi cu o basma de un albastru închis. Îi mai vedeam pornind spre hambare, unde bătrînii şi bătrînele făceau sfat, aşezaţi pe bîrne ; bătrînii, de o parte, bătrînele, de altă parte, tăifăsuiau paşnic despre treburile gospodăreşti.

Tata şi mama plecau dis-de-dimineaţă în ospeţie, făcîndu-se nevăzuţi pînă spre seară.

Odată i-am întovărăşit şi eu la bunica Natalia, care era cu un picior în groapă. I-au urat sănătate şi ani mulţi de sărbătorile paştelui, i-au dat ouă roşii şi pască, apoi au sporovăit puţin, după care au părăsit-o. Tata n-o prea iubea pe bunica, aşa că, plictisit, mai mult tăcea, în vreme ce mama se îngrijea de dînsa cu blîndeţe. Eu am mai rămas cu bunica, ascultîndu-i vorbele pline de bucurie, fără vreo legătură însă între ele. Îţi părea că, murind, cîntă cu voce mîhnită un cîntec numai de dînsa ştiut.

— Iată, slava domnului, am ajuns să trăiesc şi zilele luminoase ale sărbătorilor. Deschid ferestruia şi

din uliţă mă cuprinde un aer curat. Peste tot locul miroase a soare, a iarbă, a rîu... Mă apropii de fereastră, mă dezmiardă soarele cu razele lui. Vai ! Ce lin mai sună glasul clopotelor !... Dimineaţa întîmpin, împreună cu rîndunelele, soarele. Rîndunelele sînt ca fetişcanele : vesele, zglobii, şi vorbesc, vorbesc, rîd, ciripesc şi zboară pe lîngă ferestruia mea, tot mai aproape de geam şi de mine... Aproape că-mi mîngîie obrazul cu aripioarele lor. Nu se află pasăre mai frumoasă şi mai drăgălaşă ca rîndunica. Scoate-mă, Fedenka, la soare, pe prispă. Grozav aş vrea să stau la aer curat ! De jur împrejur, cerul, verdeaţa, pămîntul răsuflă şi zîmbeşte... Totul freamătă... Ia te rog cheiţa de la ladă, de sub pernă, descuie şi scoate din ea bluza, şalul şi încălţările... O să mă îmbrac şi o să merg să zic bun venit primăverii... şi o să cînt : „Învierea ta, Cristoase..."

Am ajutat-o să se îmbrace, i-am dat cîrja şi, aşa slăbită cum era, am sprijinit-o să iasă în uliţă, unde abia se tîra cu mare greutate. S-a aşezat pe prispă, a zîmbit şi, închizînd ochii, şi-a ridicat faţa spre soare. Pe povîrnişul revărsat spre rîu ca o mantie de catifea verzuie tremurau înviorate păpădiile. O mireasmă de izmă proaspătă îmbălsămă văzduhul — de bună seamă, creştea un pîlc pe undeva prin apropiere. Era cald, plăcut, odihnitor, şi pretutindeni unde priveai licărea totul în luciri de aur. Văzduhul vuia de sunetele clopotelor. Rîul, în stînga casei lui Potap, juca în lumini, răsfăţat de soare, iar mai aproape, sub rîpa înaltă, răzbea într-un albastru de azur, oglindind în depărtări, pe întinsul sticlei ca de cicoare, silueta sălciilor şi a malurilor lutoase.

Din deal, dincolo de rîu, dinspre uliţa noastră, venea încet mulţime împestriţată, cu prapuri ce luceau la soare şi cu icoane în mîini, cîntînd : „Cristos a înviat". În frunte mergea preotul din Kliuci, înalt, gras, înveşmîntat în odăjdii strălucitoare. Alături de dînsul păşea, cu stiharul pe el, diaconul, flocos şi bărbos, cădelniţînd. Mergeau în procesiune, îndreptîndu-se spre fîntînă. Cei de veche credinţă se ascundeau de obicei, iar cei ce nu izbuteau să se facă nevăzuţi erau siliţi să se scoale în picioare.

Preotul, fiind un aspru prigonitor al lor, nu pierdea nici un prilej să se lege de orice nimic, ca să-i poată pune la pedeapsă. Cu Mitri Stepanîci însă, bogătanul, se afla în mare prietenie şi, de fiecare dată cînd venea să slujească în biserică, după liturghie, pornea cu trăsura, în sunetul clopotelor, împreună cu diaconul, oprind în faţa pridvorului casei lui Stodnev. Rămîneau la Mitri Stepanîci vreme îndelungată, iar cînd ieşeau, erau beţi morţi, cu mutrele tîmpe şi puhave.

Mulţimea s-a oprit lîngă colacul fîntînii, împrăştiindu-se de-a lungul priporoaselor maluri ale rîpei. Cît ţinea jgheabul, unde se vărsa apa din fîntînă pentru vite, şi mai aproape de mal, era numai mocirlă. Am văzut cum preotul şi diaconul au început slujba sub prapuri. Auzeam glasul răguşit al preotului, răgetul diaconului şi corul dezacordat al mulţimii. Ciorile croncăneau, ţinîndu-le isonul, cocoţate în sălciile de lîngă fîntînă. Clopotele răsunau vesel. Bunica zîmbea blajin, cu zîmbetul neputincios al omului bolnav pe moarte. Şedea sprijinită în cîrjă, căzută în extaz sub dogoarea soarelui fierbinte. După ce s-a încheiat slujba, iar prapurii s-au mişcat, alături de preot şi de diacon s-au îmbulzit cîţiva oameni, care, întorcîndu-se spre noi, ne-au privit îndelung. Printre dînşii l-am zărit pe Pantelei, primarul satului, şi pe Grişka Şustov, vătăşelul, cu sabia prinsă de surtucul aruncat pe umeri.

Prapurii au prins să se mişte din nou, luînd-o înapoi spre deal, cu preotul şi cu diaconul în frunte, în vreme ce vătăşelul alerga spre trecerea peste rîu. S-a făcut nevăzut după casa lui Potap, ivindu-se apoi după povîrniş şi îndreptîndu-se spre noi cu paşi mari şi cu sprîncenele încruntate. Eu, de teamă, m-am adunat chitic, strîngîndu-mă mai mult lîngă bunica.

— Vine „Ielioha-Voha"... la dumneata vine!

Bunica s-a neliniştit, totuşi zîmbetul nu înceta să-i lumineze chipul.

— Cu adevărat, vine la mine... De bună seamă că am mîhnit şi eu pe careva — a murmurat dînsa în

şagă. Să ştii că sînt primejdioasă, de vreme ce mă caută mărimile !

— Mătuşă Natalia ! a început să grăiască vătăşelul, cu ton soldăţesc, printre sughiţuri. Cînd se face sfînta slujbă divină, ielioha-voha... cînd merge norodul cu crucea... prapurii, icoanele, ielioha-voha... şi cînd preotul se roagă... dumneata te-ai întins aici... şi stupeşti, ielioha-voha... Nu ştii să respecţi... leri... lerigia...

Era beat şi abia îşi stăpînea limba. Buzele îi erau băloase, ochii rătăciţi şi roşii.

Bunica, înspăimîntată, a început să tremure şi, lipsită de putere, s-a dat înapoi, sprijinindu-se de peretele casei. Se înăbuşea. Cu un gest vag încerca să-l înlăture pe vătăşel.

— Am datoria, ielioha-voha... să te bag la pîrnaie... Preotul din Kliuci, ielioha-voha... e aspru... vă învăţăm noi minte pe voi, ăştia răzvrătiţii... Scoală, ielioha-voha, şi mai mult nimic...

Îşi pipăia ameninţător sabia, vrînd s-o înşface pe bunica de braţ. Alunecînd de-a dura de pe prispă, eu m-am proţăpit dinaintea lui, lovindu-l peste mînă.

— Pleacă ! am ţipat, începînd să plîng. Pleacă ! Nu vezi că-i bolnavă pe moarte... Uite în ce hal e !... Nu se mai poate ţine nici pe picioare, iar tu... Acum strig după ajutor...

Înfuriat, m-a zvîrlit cît colo. Împiedicîndu-mă, am căzut pe spate, dar m-am sculat repede şi, tremurînd de groază, m-am năpustit asupra lui muşcîndu-l de mînă. S-a răstit la mine şi, înfuriat, încerca să smulgă sabia din teacă, dar, fiind ruginită, pesemne, n-a putut s-o scoată. Mînios, tropăia din picioare şi, holbîndu-şi ochii beţi, căuta să mă înşface de păr, eu însă m-am ferit cu sprinteneală şi, plîngînd cu hohote, zbieram în neştire :

— Prostule ! „Ielioha-voha" ! Să nu te-atingi de dînsa ! O să moară pe drum şi atunci o să înfunzi puşcăria. Pe tine au să te vîre la pîrnaie !

Bunica, pe jumătate moartă, tremura înecîndu-se în lacrimi :

— Astîmpără-te, Fedenka, linişteşte-te! Doar vede singur... cît sînt de neputincioasă... Tu, Grişa, cruţă-mă... sînt bolnavă... Priveşte-mă, nici să mă tîrăsc nu pot... Tot satul ştie că-mi trăiesc ultimele zile. Ce-i poţi cere unei fiinţe atît de betege?

Vătăşelul a prins momentul şi m-a lovit cu palma peste ceafă. M-am rostogolit în iarbă. Cînd mi-am venit în fire, l-am văzut cum o tîra pe bunica, ţinînd-o de subsuoară, în vreme ce dînsa cădea şi ţipa copilăreşte. Şalul îi alunecase de pe cap, iar cosiţele încărunţite i se zbăteau pe spatele-i încovoiat. Am luat-o la goană după dînşii, înecîndu-mă de plîns. Din partea cealaltă venea Potap cu invalidul Arhip, care, de bună seamă, se îndepărtaseră de procesiune şi se întorceau acasă. Le-am strigat încă de departe:

— Nene Potap! Unchiule Arhip! „Ielioha-voha" o tîrăşte pe bunica Natalia la arest. O să moară! Vedeţi ce face cu dînsa... Scăpaţi-o din ghearele lui!...

Vătăşelul o tîra pe bunica întocmai ca pe o moartă, iar dînsa suspina şi sughiţa de plîns. Potap şi Arhip s-au apropiat de „Ielioha-voha" şi, încercînd să-l înduplece, căutau s-o scoată pe bunica din mîinile lui. Dînsul însă se împotrivea, ameninţînd, înjurînd şi împingîndu-i în lături. Eu, plin de deznădejde, mă învîrteam jur împrejur, pocnindu-l pe vătăşel peste mîini. Atunci Potap i-a şoptit ceva vătăşelului, făcîndu-i cu ochiul.

— N-o las, ielioha-voha! rostea îndîrjit vătăşelul. A poruncit preotul, iar Pantelei m-a trimis s-o ridic! Sînt obligat, ielioha-voha, s-o bag la pîrnaie. Şedea tolănită şi alături se făcea sfînta slujbă, ielioha-voha... Apoi, deodată, parcă şi-a venit în fire, iar în ochii lui plini de beznă s-a aprins o flăcăruie omenească: Bine, nene Potap! Tîrîţi-o singur. La pîrnaie; ielioha-voha! Fără vorbă! Eu sînt soldat... soldat, ielioha-voha!...

Arhip îşi înfigea piciorul de lemn în nisipul umed, căznindu-se să-l potolească pe vătăşel:

— Ia ascultă, căprar : sînt şi eu soldat, am luptat în război. Doar soldatul nu se luptă cu bătrînele! Vînturi d-a surda onoarea soldatului, luptîndu-te cu o bătrînă bolnavă. Numai dacă ar fi fost sănătoasă, ar fi însemnat că-şi bătea joc de sfînta slujbă, şi atunci, de bună seamă, se schimbau lucrurile. Pe cîtă vreme aşa, abia-şi ţine sufletul. E o bătrînică, vai de dînsa, care stă toată ziulica lungită-n pat, nici nu mai poate umbla. Parcă tu nu ştii ? Că doar nu degeaba eşti căprar!

— Ascultă, schilodule, tu să nu mă-nveţi ce trebuie să fac şi ce nu, ielioha-voha! glăsui din nou supărat vătăşelul. Dacă vreau, te arestez şi pe tine... şi pe fierar... Eu sînt autoritate, ielioha-voha!

— Autoritate faţă de muşte... iată ce fel de autoritate eşti tu... spuse rîzînd Arhip. Află că am să mă duc la boierul Dimitri Dimitrievici şi am să-i raportez, iar dînsul o să-ţi arate el ce-i aia autoritate. Tu, Potap, n-o lăsa pe mătuşa Natalia, că mă întorc într-o clipită... O să sosească cu trăpaşul!

Hotărît, Arhip a pornit şchiopătînd spre deal, pe drumul care ducea la conacul boieresc. Vătăşelul privea prostit în urma lui :

— Ţine, Potap, ielioha-voha!

Potap o cuprinse pe bunica în braţe, în vreme ce vătăşelul alerga după Arhip :

— Aşteaptă, Arhip! Cum trebuie să execute soldatul un ordin ?

Îl înşfăcă de braţ, tîrîndu-l înapoi. Se vede că-l înfricoşase ameninţarea lui Arhip :

— Un soldat nu-şi bate joc de o femeie bătrînă şi bolnavă! Tu, prostule, trebuia să i-o spui popii... Te-ai şi repezit, beat cum eşti... vai de capul tău!

— Păi şi primarul, ielioha-voha... „Du-o, zice, la pîrnaie“... Atunci eu sînt obligat s-o aduc...

Arhip rosti poruncitor :

— Dacă s-a hotărît s-o duci la pîrnaie, o s-o ducem la pîrnaie. Dar dacă moare, atunci tu răspunzi. Martori o să fim eu şi Potap. Nataliuşka — spuse el, înduioşat, clătinînd mîhnit din cap — răbdare, draga mea! Te

ducem noi şi îţi dăm drumul. Ce capete de lemn! Uitaţi-vă la dînşii ce-s în stare să facă cu o bătrînă!... Îţi dau ei drumul, că-s sfintele sărbători!... Şi-o să ne îmbrăţişăm atunci...

Bunica îi ruga abia şoptind, cu şiroaie de lacrimi:

— Aşezaţi-mă pe pămînt... Sînt sleită de puteri... Lăsaţi-mă să mor pe pămînt... sub soare... Aşa mi-e ursita, Arhipuşka! Cît am trăit, am suferit, şi moartea pesemne că trebuie s-o primesc tot în suferinţă. Nu mai pot răbda, Arhipuşka!...

Arhip m-a apucat de umăr, spunîndu-mi ceva ce nu puteam pricepe. Plîngeam neputincios de mila bunicii, fără să mă îndepărtez de dînsa. Silnicia aceasta sălbatică faţă de sărmana bunică bolnavă m-a uluit şi m-a deznădăjduit, făcîndu-mă să trăiesc aievea aceeaşi groază pe care o simţeam noaptea în visele mele de spaimă.

— Ai băgat băieţelul în sperieţi, animalule! am auzit vocea supărată a lui Potap. Şi-a pierdut cu totul firea copilaşul! Nu-i Peteaşka acasă, altfel ar fi trebuit dus de aici.

Arhip mi-a rîs în chip de îmbărbătare, scuturîndu-mă de umăr:

— Nu-i nimic. Băiatul e viteaz. O apără, frate, vitejeşte pe bunică-sa! Şi din nou m-a scuturat de umăr: Fugi, drăguţule, la măicuţa şi cheam-o la arest. Bunica nu poate fi lăsată singură cu şobolanii. În vremea asta, eu mă reped pînă la boier.

Am alergat din toate puterile la unchiul Larivon, unde se aflau în vizită tata şi mama. În fugă, priveam din cînd în cînd în urmă; am văzut astfel cum Potap şi Arhip au dus-o pe bunica în casă, după care Potap a scos lăvicerul. Pe lăvicer a purtat-o apoi Potap împreună cu vătăşelul, în vreme ce Arhip şchiopăta în urma lor.

Larivon era beat: şedea cătrănit, clipind din ochi, întocmai ca o bufniţă. Alături de dînsul stătea tata, ameţit şi el, zîmbind îngăduitor. Se cinsteau cu rachiu, strigînd fără să asculte unul ce spunea celălalt. Mama

şedea alături de Tatiana. Palidă şi îmbătrînită, Tatiana privea împrejur fără să audă cuvintele mamei.

— Tu, Vasea, fugi! urla fornăit Larivon, lovindu-l cu palma peste spinare. Fugi şi iar fugi, fără să priveşti înapoi! De te uiţi înapoi, rămîi fără nădragi. Prost am fost că n-am fugit... Ce-am ajuns? Un berbec cu un vierme ghemuit în căpăţînă...

Tata îşi înălţă sprîncenele, încreţind fruntea: dînsul nici beat nu uita să se laude cu deşteptăciunea lui:

— Eu nu mă pierd nicăieri. Toate le văd şi le miros de departe. Pe toţi îi joc pe degete. Şi tatii i-am scurtat mîinile. Eh! Proştii au parale! Dacă aş avea eu bani, l-aş face şi pe Mitri Stepanîci să se tăvălească la picioarele mele. Eu am dat mîna cu boierii din Penza şi Petrovsk, şi-n discuţii am fost întotdeauna ascultat cu multă luare-aminte...

Cînd, înăbuşit de plîns, m-am aruncat spre mama, strigînd că pe bunica Natalia a arestat-o vătăşelul, tîrînd-o prin ţărînă la pîrnaie, din porunca preotului şi a primarului, mama a şi sărit repezindu-se spre uşă. Abia în prag s-a sprijinit de uşor, gemînd ca rănită:

— Fomici! Larea! Pe mama... Pentru ce? Scăpaţi-o pe mama! Au s-o omoare!... Larea, Fomici!

S-a făcut apoi nevăzută.

Eu am alergat pe urmele ei.

Arestul se afla în partea noastră, alături de magazia pompierilor. Era o cocioabă veche, de lemn, asemenea unei băi, acoperită cu mucegai, cu o ferestruie prin care abia de-ar fi putut să se strecoare o pisică. Uşa, cînd o căutai, era încuiată cu un lacăt neobişnuit de mare, ruginit.

Am alergat deci de pe dealul rîpos, drept către biserică, pe puntea şubredă, şi am răsărit lîngă pompierie. Mama fugea plîngînd în hohote, fără să privească înapoi. Eu am stat locului o clipă, uitîndu-mă de partea cealaltă şi căutînd să mă încredinţez dacă tata şi Larivon vin după noi. Jos alerga cu barba-n vînt, în cămaşă roşie şi fără curea Larivon. Fugea greoi clătinîndu-se dintr-o parte în alta. Pe puntea rîului,

smucind balustrada, s-a prăbuşit împreună cu ea în apă. S-a bălăcit în apa tulbure, pe urmă s-a ridicat greoi şi a ieşit din rîu pe mal, cu balustrada în mînă, murdar şi cu cămaşa lipită de trup. Lîngă pompierie, ţăranii stăteau şi rîdeau. Tata nu se vedea nici jos, nici pe deal : de bună seamă că dînsul socotea ruşinos să alerge împreună cu Larivon, de aceea o pornise poate pe drum, de-a lungul caselor, fălindu-se cu cămaşa de culoare roşie, cu jiletcă şi pantaloni de catifea, cu cizmele uşoare, cu şapca de postav, pe care o ridica neapărat din cap înaintea celor pe care-i întîlnea.

Alături de uşa încuiată a arestului stătea Potap împreună cu bătrînul Mosei pompierul. Mosei era băut şi zîmbea ferice cu toate zbîrciturile de pe faţa lui arsă de vînturi. Pe cap avea cocoţată o pălărie de pîslă, care grozav semăna cu o farfurie de lut. Asemenea pălării purtau numai oamenii foarte bătrîni, iar Mosei, vioi, vorbăreţ, uscăţiv şi cu picioarele strîmbe, ţinea neapărat să fie văzut fudulindu-se cu pălăria sa. Mereu o împingea cu degetele lui strîmbe de pe frunte pe ceafă, de pe ceafă într-o parte şi iar înapoi pe frunte. Era îmbrăcat cu pantaloni albaştri şi purta o cămaşă de tort, de culoarea cojii de ceapă.

Mama s-a năpustit spre spărtura neagră a ferestruii, agăţîndu-se înnebunită cu degetele de ea şi răbufnind într-un plîns cu sughiţuri :

— Măicuţă ! Ce-au făcut cu tine ?! Cum de-au putut ridica mîna asupra ta ? Cum de n-au avut milă de o bătrînă bolnavă ? Cum au fost în stare de atîta sălbăticie chiar de sărbători ? Ce facem acum, măicuţă ?...

Prin ferestruia arestului se strecurau, abia auzite, gemetele surde ale bunicii, care plîngea.

Potap, afumat de fumul fierăriei, dar fără şorţ, cu părul zbîrlit, mînios din pricina celor întîmplate, s-a apropiat de mama, atingînd-o cu degetul, sfielnic :

— Nu te necăji, Nastenka ! Noi am adus-o pe mătuşa Natalia pe lăvicer, ca pe-o cucoană. Arhip s-a dus la curtea boierească. Acum o să sosească Dmitri

Dmitrici pe harmăsarul său. Tare-i mai place să-i muştruluiască pe şefi! Nu-ţi face inimă rea! Avem s-o eliberăm!...

Mama plîngea fără să-i dea ascultare, nedezlipındu-şi obrazul de pe ferestruia arestului.

Mosei făcea pe saltimbancul:

— Omul îşi află loc pretutindeni: pînă şi-n groapă are pat pregătit. Te culci în ea, ca la tine acasă, pe saltea de fulgi. D-apoi în închisoarea asta cine n-a fost? Oamenii nu-şi găseau vreme să se ducă s-o vadă pe Natalia în chiliuţa ei; oamenii sînt prinşi cu treburile lor. Iar acum, poftim! şi fiica, şi nepoţelul, eu, Potap, Arhip. Cheia e la mine, iată-o!... A săltat în palmă o cheie neobişnuit de mare, cu ghivent, urmînd: Păstreaz-o, cică, ca pe ochii din cap. Şi pe mine m-au încuiat de atîtea ori, şi eu, la rîndul meu, am încuiat pe alţii. Odată m-au tîrît de picioare pînă aici şi m-au încuiat pentru veselia mea; am vrut să-i înveselesc pe oameni şi am tras clopotele. Mă apucase o poftă nebună să le trag şi nu-mi găseam astîmpăr. Oamenii erau la seceră. M-am urcat în clopotniţă şi am început să trag clopotul cel mare. De la cîmp, oamenii au pornit, care călare, care pe jos, socotind că s-a aprins vreo casă sau altceva... Cînd au început să se adune din ce în ce mai mulţi, am început să trag toate clopotele. Trăgeam clopotele, în vreme ce inima mi se zbătea ca un porumbel, atît eram de vesel. Mă simţeam acolo, sus, pe aripi plutitoare, în vreme ce jos, oamenii îmi păreau o turmă de oi. Bineînţeles că m-au dat jos din clopotniţă, după care, judecîndu-mă, m-au închis cu cheia asta şi apoi au plecat îndărăt. O zi şi o noapte am stat culcat, prăpădindu-mă de rîs: mult îi mai place omului să se veselească. Iar eu m-am socotit pe deplin mulţumit. Am distrat lumea şi am pătimit pentru o asemenea faptă bună. După aceea m-au tratat cu rachiu. Am ajuns primul om din sat. Faima nu se dobîndeşte cu una cu două!

Chicotea, amintindu-şi de toată această întîmplare ca despre una din cele mai frumoase zile ale sale.

Larivon, ud leoarcă, plin de nămol, groaznic la înfăţişare, cu balustrada punţii în mînă, alerga spre arest, urlînd răguşit :

— Maică ! Draga mea bolnavă ! O să te liberez ! O să sparg uşa. O să te duc acasă în braţe. Ce răufăcător te-a jignit, măicuţă ?...

Lovi cu prăjina uşa, care-şi prelungi huruitul înăuntrul arestului. Potap îi smulse prăjina din mînă, aruncînd-o în lături.

— Astîmpără-te, Larivon Mihailîci ! Nu face scandal. Liniştit, dar hotărît, adăugă : Ţie îţi faci necaz şi mătuşii Natalia. Astîmpără-te, îţi spun !

— Pleacă, Potap, nu te-atinge de mine ; te pocnesc la mir ! Crezi că sînt beat ? Află că nu-s beat.

— Nu eşti beat ! Eşti numai puţin băut, se întîmplă uneori. Dar scandal nu-i nimerit să faci ; ai să-ţi găseşti beleaua !

Mosei clătină mustrător din cap :

— Pe tine, Larivon Mihailîci, dacă te-ar lăsa cineva de capul tău, ai zvîrli-n rîpă şi arestul, şi pompieria mea.

Larivon o iubea pe bunica Natalia în felul său, şi arestarea fără rost a bătrînei bolnave, mai mult moartă decît vie, o socotea drept o jignire personală. Nestăpînirea lui îmi plăcea grozav, asemuindu-l, în toată puternicia lui, cu Polkan, eroul din basme.

S-a repezit cu toată puterea în uşă, a cărei culoare, ştearsă de ani, nu se putea ghici. Lovitura o făcu să trosnească din toate încheieturile şi balamalele de fier, zăngănindu-şi zăvorul şi lacătul uriaş. Îmbrîncitura l-a zvîrlit înapoi, dar dînsul s-a agăţat cu mîinile lui mari de lacăt şi căutînd să-l smulgă, îl învîrtea dintr-o parte în alta. Potap s-a apropiat din nou de el şi l-a apucat de spate, trudindu-se să-l tragă înapoi, în vreme ce Larivon urla :

— Lasă-mă, Potap ! Cum crezi că pot îndura să mi se calce sufletul în picioare ?... Nu îngădui nimănui s-o jignească pe maică-mea. Să ştiu că tot arestul îl fac praf, şi pe măicuţa tot o liberez.

— Larivon Mihailîci — încerca domol şi înţelept să-l convingă Potap — opreşte-te, nu te zbuciuma! De îndată va sosi Dmitri Dmitrici şi singur o să poruncească să fie pusă în libertate. Arhip s-a dus în goană după dînsul. Cu tot piciorul lui de lemn, repede şi degrabă are să ajungă...

Larivon nu-i da ascultare şi se smucea mereu din mîinile lui Potap, învîrtind într-una lacătul.

Eu alergam la ferestruia unde se bocea mama, vorbind înfrigurată şi strigînd prin spărtura pătrată către bunica :

— Mai ai niţică răbdare... Numaidecît sparge uşa Larivon. Aşteptăm să sosească boierul şi te ducem din nou acasă.

Nu-mi dădeam seama că mama, în amarnica ei supărare, mă tot împingea şi nici nu puteam să aud ce murmura bunica, cu vocea ei slabă ca de copil, din acea hrubă neagră, astfel încît alergam fără rost de colo-colo în jurul lui Larivon, care răsucea neobosit lacătul, apărîndu-se de Potap.

Ţărani şi flăcăi, ieşind de la biserică, se adunară mai la o parte. Potap a strigat ameninţător :

— Împrăştiaţi-vă, oameni buni! Aveţi să vă pomeniţi cu primarul şi cu vătăşelul, şi au să vă bage la pîrnaie...

De după hambare au apărut Pantelei şi Grişka Şustov. Pantelei, înţolit cu un surtuc nou de postav, descheiat, cu cizme de iuft şi cu şapca trasă pe ochi, venea legănîndu-se pe picioarele lui strîmbe, alături de Grişka, care mergea ţanţoş, ca un vechi soldat ce era, susţinîndu-şi sabia.

Clopotele răsunau vesel.

Pantelei, de statură potrivită, bine hrănit, cu faţa roşie şi unsuroasă, cu barba întocmai ca o lopată, cu ochii mici, de pehlivan, s-a apropiat îngîmfat de arest, ca un stăpîn şi, neluînd pe nimeni în seamă, a cercetat lacătul, a zvîrlit cu piciorul prăjina murdară şi, cu glas piţigăiat, a hotărît :

— Voi n-aveţi ce căuta aici! Ce doriţi să vedeţi? Dacă vreţi să staţi la răcoare, aşteptaţi-vă rîndul. Pe Natalia au închis-o pentru necuviinţă faţă de procesiune. Boala-i boală, dar biserica trebuie respectată. Chiar cînd este peste puterile tale, te ridici şi te închini! Preotul şi diaconul s-au supărat foc. Iar pe Larivon am să-l bag la arest două zile pentru scandal. Plecaţi, oameni buni, plecaţi şi nu căutaţi singuri pe naiba. Nu mă scoateţi din sărite! Şustov! Vătăşelule! Împrăştie-i pe toţi!

Vătăşelul, cu faţa plină de ameninţare, păşi hotărît spre mulţime, apucîndu-şi sabia:

— Împrăştiaţi-vă, ielioha-voha!

Mulţimea a început să se risipească încet. Mama s-a închinat înaintea lui Pantelei, bocind:

— Pantelei Osipîci! Fie-ţi milă de mama! Doar ştii singur că nu se mai poate ţine pe picioare. Cum e cu putinţă să loveşti într-un om pe moarte? Cui nu i se poate întîmpla... Pantelei Osipîci, dă-i drumul!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, drăguţă! Las-o să sufere şi să se căiască. Dumnezeu îi va socoti căinţa pentru iertarea păcatelor.

Larivon, rostogolit pe iarba verde, urla înfiorător:

— Pantelei! Primarule! Pentru mine-i totuna, am să sparg uşa... Dă-i drumul măicuţii!

— Şustov! răcni asurzitor Pantelei. Leagă-l şi du-l împreună cu Mosei în pompierie. Uite unde poate duce beţia!...

Mama s-a ridicat prăpădită de durere şi s-a îndreptat din nou spre ferestruie.

În clipa asta, de după casa noastră răsări un cal sur rotat, cu picioarele subţiri, înhămat la o droşcă. În droşcă şedea Ismailov, ţinînd în mîini hăţurile roşii şi fluturînd nagaica atîrnată de mînă. Înapoia lui şedea fiul său mai mare, îmbrăcat într-o tunică studenţească de culoare cenuşie, cumplit de slăbănog, palid la faţă, cu o scamă de puf întunecat pe obraji şi pe bărbie.

Ţăranii şi flăcăii, care se împrăştiaseră pe cîmp, păşiră din nou spre arest. Cînd calul s-a oprit, umflîn-

du-şi nările şi dînd semeţ din cap, toţi şi-au scos şepcile de pe scăfîrlii. Pantelei şi-a scos şapca cel dintîi şi, făcînd o închinăciune, s-a apropiat de droşcă, curajos, dar supus. Ismailov a sărit sprinten din droşcă, trecînd hăţurile în mîinile băiatului şi, holbîndu-şi ochii, i-a aţintit asupra lui Pantelei :

— Natalia e aici ? E încuiată ?

— În urma poruncii date de preot, Dmitri Dmitrici — murmură zîmbind supus şi cu glas ascuţit Pantelei, căutînd să-şi păstreze prestigiul — pentru că nu s-a sculat în faţa procesiunii.

— Voi v-aţi rugat lîngă fîntînă, iar dînsa şedea pe prispa casei sale. Aceasta, la o depărtare de două sute de stînjeni. Bătrîna îşi trăieşte ultimele zile. Nu poate umbla. Ai capul pe umeri, primarule ?

— După rînduială, Dmitri Dmitrici !...

Ismailov, ridicînd repede nagaica, l-a croit cu sete peste cap şi peste gît. Pantelei, îngrozit, s-a dat înapoi, ridicînd braţele şi apărîndu-se de lovituri :

— Dmitri Dmitrici ! Fie-ţi milă ! În faţa poporului ?... Am să fac plîngere...

— A-a ! Vrei să te plîngi, derbedeule ? Lipitoare ! Mai na una, şi încă una !...

Studentul a strigat înăbuşit din droşcă :

— Papa, lasă nagaica ! Tu mi-ai dat cuvîntul !

Ismailov s-a întors nervos spre dînsul, dînd spasmodic din cap şi agăţîndu-şi degetele schilodite în barba-i căruntă.

— Deschide ! i-a poruncit lui Pantelei, bătînd din picior şi lovindu-şi cizma cu nagaica. Dă cheia ! Repede !

Mama ar fi vrut să se apropie de dînsul, dar se temea de nagaică.

Mosei, cu paşi mărunţi, a sărit înaintea lui Ismailov, întinzîndu-i în palma bătătorită cheia ruginită.

— Iată cheiţa, boierule ! E un lucru fără preţ, dar pe cîţi oameni nu i-a nenorocit ? Nu o dată am stat şi eu, boierule, sub lacătul acesta. Neplăcută treabă...

Ismailov s-a uitat chiorîş la dînsul şi şi-a săltat capul.

— Te ştiu, te cunosc, pezevenghiule ! Ţie nici groapa n-are să-ţi astupe gura... Tu şi-n iad ai să faci giumbuşlucuri diavolilor... Primarule, ia cheia şi deschide !...

Pantelei, buimac din pricina jignirii, l-a împins ursuz de umeri pe Mosei, rostind cu glas dogit :

— N-auzi, momîie ? Deschide !

Ismailov însă, pocnind din nou cu nagaica peste cizmă, strigă milităreşte :

— Eu îţi poruncesc ţie să deschizi, nu momîii !

În ochii mici ai lui Pantelei s-a aprins ura, totuşi s-a închinat supus şi, căutînd să-şi păstreze prestigiul, a luat cu băgare de seamă cheia din palma lui Mosei. Cicatricea vînătă de pe gîtul lui gras s-a umflat. Şustov, păşind înainte, a întins mîna spre Pantelei.

— Vătăşel, cui i se cuvine primul loc : primarului sau ţie ? Nu cunoşti rînduiala ?

Şustov, încremenit, a holbat ochii spre Ismailov, în vreme ce acesta, îmbrăcat într-un veston de mătase albastră, în pantaloni bufanţi şi cu şapcă albă, privea plin de scîrbă ceafa lui Pantelei şi, clătinîndu-şi capul, îl zorea din urmă.

Pantelei a descuiat lacătul cu cheia şi, scoţîndu-l cu zgomot din zăvorul mîncat de rugină, a deschis uşa. Izmailov s-a apropiat de prag :

— Bătrîna-i pe lăvicer... Al cui este lăvicerul ?

Potap, păşind sfios înainte, rosti cu un aer vinovat :

— Al meu este, Dmitri Dmitrici ! Bunica Natalia nu putea merge, o tîra Grigori... şi atunci am aşezat-o pe lăvicer eu şi cu Arhip.

— Mulţumesc, fierarule ! De vei avea cumva vreo nevoie, să vii la mine, te voi ajuta.

Potap s-a închinat tăcut, dîndu-se la o parte.

— Primarule, vătăşelule ! Scoteţi-o afară ! Pe lăvicer ! Dar cu băgare de seamă !

Cînd Pantelei a scos-o pe bunica afară, ajutat de vătăşel, toată glotimea de ţărani s-a îmbulzit, făcînd o jumătate de roată în faţa arestului. Bunica zăcea nemişcată, cu ochii închişi, ca moartă. Mama s-a repezit

spre dînsa, hohotind şi căzînd în genunchi. Ismailov a strigat cu vocea răguşită :

— Dobitocilor ! Marş de-aici ! Duceţi-vă la dracu' ! Mulţimea speriată s-a răspîndit în toate părţile. Primarule ! Vătăşelule ! Voi aţi arestat-o, voi aţi aruncat-o-n magherniţa asta putredă. Aşa că se cuvine s-o duceţi tot voi amîndoi acasă. Mosei şi Potap vă vor ajuta, pentru ca bătrîna să nu fie zdruncinată. Eu am să merg în droşcă, alături de voi, să vă supraveghez...

Învineţit de umilinţă, Pantelei şi găliganul de vătăşel au apucat capetele lăvicerului dinspre capul bunicii, iar Potap şi Mosei capătul dinspre picioare, după care s-au îndreptat pe drumul ce ducea spre uliţa noastră. Eu cu mama păşeam în urma lor, în vreme ce mulţimea ne petrecea de departe.

Larivon stătea lungit pe pajişte. De bună seamă că adormise : somnul unui beţiv sleit de puteri, în urma atîtor cumplite sforţări.

XXXIII

Într-una din zilele însorite de primăvară, cînd pe întinsul luncii plutea un abur străveziu, iar uliul se avînta sus, în înaltul cerului azuriu, şi cînd ciocîrliile cîntau, sosi în goana troicei, cu clopoţei şi zurgălăi, un pristav mustăcios, îmbrăcat într-un veston alb şi purtînd o şapcă de aceeaşi culoare. Era tot răguşitul acela care venise iarna la noi. Şedea în trăsurica împletită din nuiele, avînd aerul unui cuceritor, împreună cu un funcţionar ofticos, care purta o haină de mătase albă, cu nasturi lucitori, în vreme ce în spatele lor, nişte uriadnici la fel de mustăcioşi călăreau pe cai înspumaţi. Troica s-a oprit în faţa casei de rugăciune. Pristavul, sărind din trăsurică, făcu un semn cu mîna. Unul dintre călăreţi, venind lîngă dînsul, primi cîteva porunci.

Uriadnicul, lovindu-şi calul cu biciuşca, porni în goană peste luncă spre casele noastre. Din dosul hambarelor venea în fugă Pantelei cel bărbos, într-un surtuc negru şi descheiat, cu şapca-n mînă.

Eu, împreună cu Sioma şi Katia meremetiseam straturile în ograda din dos pentru grădina de zarzavat. Mama era plecată la bunica Natalia, care nu se mai putea urni din pat, după ce fusese liberată din arest. La dînsa se mutase baba Lukeria, doftoroaia, ca s-o îngrijească cu ierburile ei. Eu băteam drumul zilnic la bunica, dar sărăcuţa nu mai putea sta de poveşti cu mine, ci doar cu mare greutate abia de mă mai putea mîngîia pe cap, cu mîna ei costelivă, zîmbind dureros. Mătuşa Maşa nu se arăta de loc : socru-său n-o lăsa să iasă afară din curte şi, atunci cînd el se-ntîmpla să plece de acasă, o închidea în cămară, încuind-o cu lacătul. Toate acestea le istorisea Sîgnei, care ştia tot ce se petrece în sat. Filka era un om voinic, cu inimă bună, şi n-o bătea pe Maşa, ci, dimpotrivă, avea milă de dînsa. Odată, de paşti, încercă chiar să se plimbe împreună cu ea, ieşind la horă, dar Maxim îi goni repede înapoi spre casă. Se zicea că Filka s-ar fi bocit atunci ca un băieţandru.

Katia zvîrli lopata şi se apropie de gard. Eu şi Sioma, sărind pîrleazul, zoream s-o întindem spre casa de rugăciune, dar Katia strigă în urma noastră, supărată :

— Unde vă duceţi ? Înapoi ! N-aveţi grijă, că ăştia marii n-au venit cu gînduri bune. Cine ştie ce mai uneltesc să facă cu casa de rugăciune !...

Dar nici noi n-aveam curajul să ne dezlipim de gard : ne-am amintit de iarna cînd pristavul sosise în sat cu poliţia şi cu ţărani străini şi cînd scoseseră din curţi ultima vită, scotocind şi golind lăzile. Dacă a venit din nou cu troica cu zurgălăi, înseamnă că cine ştie ce mai pune la cale, ce alte lucruri neplăcute mai pregăteşte pentru norod. Dar de ce s-a oprit el la casa noastră de rugăciune, şi nu la primar sau la pompierie, unde obişnuiesc ţăranii să se adune la sfat ?

Katia de bună seamă că era şi ea îngrijorată frămîntînd aceste gînduri, totuşi grăi liniştită :

— O fi avînd de gînd să cerceteze casa de rugăciune ? Sau poate chiar s-o închidă ? În Danilovka şi în Sinodskoe au vrut să pună peceţile, dar s-a plătit şi n-au mai închis-o. Mitri Stepanîci e prieten cu dînşii, o să izbutească poate să-i îmbuneze.

Cu paşi grăbiţi trecu Mitri Stepanîci, într-un surtuc uşor, avînd faţa îngrijorată. Pantelei, cu capul descoperit, stătea în faţa pristavului, legănîndu-se de pe un picior pe celălalt şi ascultînd plin de cuviinţă cuvintele rostite de el, cu voce răguşită.

Ţăranii nu se aflau în sat, erau plecaţi la cîmp să are şi să semene, dar femeile şi fetele ieşiră cu sfială înspre hambare, privind cuprinse de teamă de după garduri. Bunicul, tata şi Sîgnei se aflau de asemenea la cîmp, în vreme ce Tit împletea nuiele pentru spărturile din gard.

Dinspre pompierie venea cu paşi mărunţi Mosei, desculţ, fluturînd un zîmbet hîtru, de prostănac. Trecu şi Paruşa, cu o cîrjă în mînă, greoaie şi tristă, avînd o înfăţişare serioasă. Ne privi aspru, arătînd cu cîrja spre casa de rugăciune :

— Hei ? V-aţi rugat îndeajuns la casa de rugăciune ? Au sosit duşmanii ! Au ajuns dulăii şi la casa domnului ! Eh ! Floricică, floricică ! Şi zîmbi întristată spre mine. Unde-ţi voi mai auzi glăsciorul ? Apoi porni mai departe, păşind mînioasă şi lovind cu ciudă cîrja de pămînt : Mă duc să privesc cum pun peceţile pe casa domnului jigodiile lui Antihrist !

Katia o întrebă cu multă bunăvoinţă :

— Cum o mai duci, bunică Paruşa ? N-ai mai fost pe la noi de un car de vreme. Nu cumva nu te mai ajută puterile ?

Paruşa se opri, întorcîndu-se încet cu faţa spre noi. Înfipse vîrful ascuţit al cîrjei în iarbă şi ridică semeţ capul :

— Trăiesc şi nu mă jeluiesc, Katia ! Iar cu sănătatea, slavă domnului, o duc bine. O viaţă-ntreagă am

trăit fără să mă plec nimănui ; cu puterea şi cu mintea mea am ţinut piept tuturora şi am dus la bun sfîrşit orice muncă. Cînd o să mor, în faţa preacuratei nu o să am de ce să mă căiesc. Vino pe la mine, fato, să te-nvăţ cum să trăieşti. Îmi place felul tău de a fi şi o să-ţi priască cele ce-am să-ţi spun.

Porni mai departe, puternică, severă, hotărîtă şi sigură că adevărul e de partea sa.

Eu nu m-am mai putut stăpîni şi, sărind peste pîrleaz, am fugit după dînsa ; bunica Paruşa însemna pentru mine o vajnică apărătoare în faţa aprigului pristav.

— Bunică Paruşa, merg şi eu cu dumneata... o rugai cu sfială, luînd-o de mînă. Vreau şi eu să privesc !

Îmi zîmbi cu obişnuitul ei surîs prietenos, dar vocea îi rămase tot aspră :

— Vino, priveşte, copile, priveşte şi ţine minte cum au căzut diavolii ca o pacoste pe sufletul nostru. Casa poţi s-o arzi, icoanele şi cărţile poţi să le duci unde-ţi pofteşte inima, dezbracă şi descalţă omul, sugrumă-l, dar sufletul lui tot nu-l poţi ucide ! Să ştii asta, copile, şi să ţii minte. Iată, Mikituşka este un bătrîn tare în mînia lui, trăieşte înfrăţit cu adevărul şi nici o putere n-o să-l poată doborî. Aşa trebuie să trăieşti. O iubeşti tu pe bunica Paruşa ?

— Te iubesc, bunică Paruşa !

Ne-am apropiat de cerdacul înalt, unde pristavul mustăcios strălucea cu epoleţii lui de argint, străjuit de funcţionarul cu servieta în mînă. De pe fruntea lui Pantelei cel gras sudoarea curgea şiroaie, în vreme ce Mitri Stepanîci, palid, cu o legătură de chei, de asemenea cu capul descoperit, îi spunea ceva linguşitor pristavului şi zîmbea mieros. Mosei stătea pe ultima treaptă, schimbîndu-se de pe un picior pe altul şi strîmbîndu-se slugarnic.

— Haide, deschide, Stodnev ! porunci pristavul, cu o voce batjocoritoare. Văd că cheile raiului sînt în mîinile tale. Tu legi şi dezlegi păcatele. Cîtă lînă ai tuns de pe oile tale ? Rîse răguşit, grăind către funcţionarul

ofticos, care zîmbea trist: Predicatorul acesta sectar are o înrîurire covîrşitoare asupra sufletelor femeilor şi ţăranilor, atît cu vorba cît şi cu fapta. Îi ademeneşte să intre în raiul său, şi cu misticismul, şi cu logica, şi cu banul, şi cu biciul! Toţi îi datorează cîte ceva. Iarna trecută a botezat în copca făcută în gheaţa rîului treisprezece oameni. Pe uliţă era un ger de treizeci de grade, iar proştii se băgau în pielea goală în apa rece ca gheaţa, bărbaţi şi femei, unul după altul. Şi n-au avut nici pe dracul. Nimeni n-a păţit nimic. Iar dînsul a numit faptul acesta „minune". Dibaci, nu? Haide, Stodnev, deschide! Nu punem sechestru pe nimic, aruncăm doar o privire înăuntru şi punem peceţi pe uşă şi pe obloane, după care o să mergem la tine la masă. Fără preot nu putem să punem sechestru. Mîine o să facem acest lucru şi, conform procesului-verbal, o să ardem aici, în curte, toate aceste vechituri ale tale.

Mitri Stepanîci deschise uşa cu degetele tremurînde şi toţi intrară în tinda întunecoasă, unde din nou au răsunat cheile şi a scîrţîit un lacăt.

Paruşa s-a urcat fără sfială în cerdac. Ocrotit de dînsa, am intrat şi eu în tindă. Amîndoi ne-am oprit la uşă şi am făcut trei închinăciuni adînci.

Oricît de aprig era pristavul, în casa de rugăciune însă stătea cu capul descoperit, ca şi funcţionarul, făcînd şi el nenumărate cruci. Capul funcţionarului era mic şi pe de-a-ntregul chel. Am priceput că aici nu se prea simţea la largul său pristavul şi că se temea să zbiere şi s-o facă pe grozavul în faţa icoanelor, analoghiului şi sfeşnicului mare, cu ciorchini de mucuri de lumînări, uitîndu-se la toate acestea încurcat şi sfios. Tulburat de numărul icoanelor cu chipuri aspre, pristavul vorbea cu glas scăzut:

— Înţelege, Stodnev, că lucrul acesta nu depinde de mine. Este porunca guvernatorului, iar deasupra guvernatorului se află împăratul. Sfîntul sinod a făcut un raport a cărui urmare a fost înaltul ordin de închidere a tuturor caselor de rugăciune, cît şi arderea tuturor icoanelor şi a cărţilor de rit vechi.

Mitri Stepanîci, cu glasul sugrumat şi cu desăvîrşire plin de amărăciune, se ruga cînd de pristav, cînd de funcţionar :

— Cum să le distrugem ? Cum să le ardem ? Doar e ceva sfînt, vechi şi foarte scump. Totul e în original. Au scris marii maeştri ai condeiului, tocmai de la Ivan cel Groaznic. Iar cărţile sînt tipărite în tiparniţele lui Mihail Feodorovici şi Alexei Mihailovici. Le-am păstrat din tată-n fiu. Cum pot fi arse aceste lucruri sfinte ? Nu se poate cuprinde cu mintea asemenea nelegiuire. Vor fi tulburări. E ca şi cum am fi noi înşine arşi de vii. Aveţi milă, domnilor !

— Nu pot, Stodnev — rosti sever pristavul, cu voce scăzută. Nu stă în puterea mea.

Lui Mitri Stepanîci începu să-i tremure bărbia.

Funcţionarul se apropie de peretele din faţa lui, care era încărcat cu icoane, şi începu să le privească cu luare-aminte. Printre obloanele de fier trase pătrundeau sfielnic razele soarelui, dar şi în semiîntuneric chipurile sfinţilor păreau că ne privesc cu ochi măriţi şi ameninţători, învinuindu-ne parcă pentru neruşinata încălcare a tihnei din casa domnului.

Mitri Stepanîci îl luă la o parte pe pristav şi îi şopti ceva la ureche. Pristavul, mîngîindu-şi mustăţile şi zîmbind batjocoritor, aruncă o privire bănuielnică spre funcţionar şi se întoarse dintr-o dată înapoi :

— Orice altceva, Stodnev, numai aşa ceva nu ! Capul îmi este mai scump.

Funcţionarul nu mai contenea să cerceteze icoanele, iar în faţa unei icoane a fecioarei Maria se opri îndelung, aşa încît, în clipa în care îl chemă pristavul, se îndepărtă cu greu şi, stăpînit de o emoţie neînţeleasă, se lovi cu servieta peste şold :

— Ce minunată pictură ! Adevărate piese de muzeu ! Cum pot fi arse asemenea lucruri ?! Trebuie neapărat să se păstreze cîte ceva. Eu voi interveni.

Mitri Stepanîci tresări şi se ploconi în faţa funcţionarului :

— Vă rog prea supus, aveţi milă de comorile noastre străvechi! Ele sînt foarte rare în Rusia. Străbunii noştri au avut grijă de ele ca de ochii din cap.

Pristavul se îndreptă spre ieşire şi porunci, pentru prima oară, cu glas ridicat:

— Destul! Puteţi face ce vreţi, Nikolai Ivanovici, dar eu am datoria să aduc la îndeplinire poruncile primite. Pregătiţi ceara roşie şi pecetea!

Deodată o văzu pe Paruşa şi se holbă la dînsa:

— Ce cauţi aici, bunico? Cine eşti?

Paruşa, fără pic de codeală, îl puse cu asprime la locul său:

— Tu, tătucule, să nu strigi la mine! Eu nu-ţi sînt slugă; eu singură sînt stăpînă pe mine. Şi nu la tine am venit, ci în casa mea...

— Casa asta nu mai este a voastră. Acum, singur eu sînt stăpîn pe ea. Haide, căraţi-vă de aici! Casa aceasta va fi pecetluită de noi.

Paruşa, îndreptîndu-se fără teamă spre peretele din faţă, grăi dojenitor:

— Pecetluieşte, pecetluieşte!... Dar sufletul nu-l vei putea pecetlui. Tu eşti bun să rupi gura şi să baţi cu biciul, sufletul însă nu-l poţi atinge.

— Ce-i cu aiureala asta? se înfurie pristavul, păşind spre Paruşa, în vreme ce funcţionarul îl apucă de braţ, zîmbind ironic:

— Mi se pare că aveţi de gînd să vă certaţi cu bătrîna?

Pristavul, lovindu-şi cizma cu cravaşa, se întoarse brusc spre dînsul şi, cu un zîmbet furios, rosti:

— Îndatoririle mi le cunosc. Manierele cavalereşti nu le-am învăţat însă!...

Primarul privea cu umilinţă spre pristav, mîngîindu-şi barba lungă şi suspinînd. Paruşa stătea lîngă icoana fecioarei Maria şi bătea mătănii în faţa ei. Apoi, cu lacrimi în ochi, se închină la toate icoanele, după care porni spre uşă cu paşi siguri, sprijinindu-se în cîrjă.

În lunca largă, iarba strălucea de prospeţime, văzduhul fremăta deasupra ei în valuri albăstrii. Prin pîcla liliachie, dealurile şi casele de peste rîu păreau depărtate. Departe, dincolo de casele de pe uliţa mare, am văzut, parcă pentru întîia oară în viaţă, creştetul morii de vînt, cu două aripi repezite în sus, de parcă un uriaş şi-ar fi ridicat braţele cerînd îndurare.

Mosei stătea cu Arhip Ukolov, numărînd nu ştiu ce pe degete. Zîmbea şi vorbea cu glas piţigăiat :

— Cine eşti tu acum, cinstite domn ? Sobar ? Şi care ţi-e meseria ? Tîmplar ! Şi eu am fost tîmplar şi dulgher, şi acum ce sînt ? În opinci... păzesc pompieria. Şi doar noi doi am fost oameni de ispravă, şi ce mai case am clădit ! În tot ţinutul lucesc în soare ferestrele şi porţile lucrate de noi !

— De strălucit, strălucesc, ce-i drept — rosti gînditor Arhip, scîrţîind cu piciorul de lemn — dar noi sîntem luaţi în bătaie de joc. Pe dinafară încrustări, iar pe dinăuntru mizerie neagră. Stă omul cu sula să-şi cîrpească opincile. Eu acum fac jucării pentru copilaşi. Numai un picior nou de lemn în locul celui vechi n-am izbutit să fac ; de cincisprezece ani ţopăi mereu tot pe ăsta vechi.

Mosei dădea din mîini, bîţîindu-se în toate părţile :

— De la noi ce are de luat ? Nimic ! Proştii sînt oameni veseli. Iaca, priveşte aici : cine a clădit casa de rugăciune ? Eu cu tine. Casă, nu glumă ! Şi-acum stăpînirea o pecetluieşte ! Nu le mai îngăduie celor de stil vechi să se mai închine. Am înălţat casă domnului, i-am clădit-o, iar Mitri Stepanîci şi Pantelei Osipîci o s-o facă praf...

— De ce s-o nimicească ? îl întrebă Arhip, tuşind şi înecîndu-se de rîs. Dacă or s-o dărîme, n-au nimic de cîştigat. Or să şi-o fure unul de sub nasul altuia. Chiaburii nu sînt hrăniţi numai de săraci, ei se mai înghit şi unul pe altul.

Mosei începu să hohotească :

— Iar noi... noi ciugulim firimiturile care pică de la dînşii şi ne ţinem de glume, şi glumele trec drept rugăciuni. Proştii sînt oameni veseli!

Oprindu-se locului, Paruşa prinse să-i asculte. Mă împinse înainte şi, cu o severitate blîndă, îmi grăi:

— Du-te, fugi, copile! Vreau să vorbesc cu oamenii aceştia. Ia-o la goană, nu mă-ncurca!

Se întoarse apoi spre Arhip şi spre Mosei şi, făcîndu-le semn cu cîrja, le spuse cu o voce supărată:

— Ei, oameni buni, veniţi la mine oleacă. Proştii sînt veseli, dar sînt iubiţi de dumnezeu.

Trecură pe lîngă gardul nostru, vorbind încet, bătrîneşte, ceva neînţeles. Mosei nu mai rîdea strîmbîndu-se, ci păşea cu faţa posomorîtă, privind în lături cu sprîncenele încruntate. Arhip şchiopăta şontîc-şontîc cu piciorul lui de lemn, scîrţîind şi trosnind, ascultînd-o pe Paruşa fără să-i scape o vorbă, deşi păstra cea mai nepăsătoare înfăţişare. Paruşa mergea sprijinindu-se în cîrjă, puternică, mare, cu faţa bărbătească, cu mustăcioară, păşind ca o stăpînă care a fost învăţată să poruncească o viaţă întreagă. Cei doi ţărani, Arhip şi Mosei, mergeau alături de dînsa, îngînduraţi, iar din purtarea lor nu se simţea dispreţul bărbatului, care exista obişnuit faţă de femeie. Le spunea ceva, subliniind cuvintele cu lovituri de cîrjă în pămînt, dar nu se adresa nici unuia dintre dînşii.

Katia îi petrecu cu privirea, zîmbind toată vremea cu şiretenie.

Seara se adună un mare număr de ţărani lîngă casa de rugăciune, făcînd, întocmai ca la sfat, o gălăgie de vuia tot satul. Au venit aici şi cei de credinţă nouă, au venit şi femeile, şi fetele, şi copiii. Pînă şi bătrînele încovoiate de povara anilor, pînă şi ele s-au tîrît încet prin luncă spre casa de rugăciune. Babele s-au adunat ciotcă mai la o parte, plîngînd laolaltă în hohote. Ba chiar au început să şi bocească, după tipicul îngropaciunilor; numai că moşii le-au ameninţat cu bîtele şi atunci s-au astîmpărat oprindu-se din bocet şi din gemete.

Îndeobşte, bunica Ana ieşea arareori din curte. Astăzi însă a venit împreună cu bunicul, plîngînd lacrimi amare. Mama cu Katia şi tata cu băieţii au plecat direct la casa de rugăciune. Eu, Kuzear şi Naumka am urcat curajoşi scările, dar cînd am zărit pe zăvor o plăcintă de ceară roşie pe o plăcuţă cu pecetea vulturului, n-am mai avut puterea să înfruntăm urgia şi, de frică, am coborît de-a-ndăratelea scările. Ţăranii s-au adunat mai la o parte în cerc strîns. Chipurile lor stacojii, arse de soare şi de vînt, cu bărbi sure şi roşcate erau ursuze şi, cu toate că mulţi dintre dînşii rîdeau, unii strigau cu furie şi dădeau din mîini, buimăciţi şi deznădăjduiţi din cale-afară, nedumeriţi de ce trebuiau să facă. Singur Mosei umbla de colo-colo, încreţindu-şi faţa într-un zîmbet batjocoritor şi răcnind cu glas ascuţit :

— A venit cu troica, ca un demon. Şi pe Mitri Stepanîci l-a strîns în chingi. Primarul a dat fuga ca un răţoi. Iar aici, înăuntru, au pecetluit tot, şi uşa asta, şi cea din tindă. Şi avea slujbaşul acela o pecete cît o măciucă. Au pecetluit şi au plecat la Mitri Stepanîci să bea ceai...

— Trebuie să facem o jalbă la zemstvă, la guvernator ! strigă cineva. Nu e cu putinţă să lăsăm lucrurile aşa... unde o să ne rugăm ?

Mosei răspundea înveselit :

— Unde o să te mai jeluieşti ? Vezi să nu-ţi spargă capul cu pecetea. Noi, prostimea, trebuie să ne luăm nădejdea şi să pricepem că pecetea e de nesfărîmat. Mîine or să ardă ce e de ars.

— Adică cum o să ardă ? Casa de rugăciune ?

Ţăranii s-au întors spre Mosei.

— Nu chiar casa de rugăciune, ci toate cele dinăuntru : icoanele, cărţile şi tot ce mai se află acolo.

Cineva a început să urle cu o voce groasă şi tremurătoare :

— Antihrist ! Antihrist e printre noi !

— Ce mai aşteaptă Stodnev ? E îndeajuns de înstărit ca să răscumpere tot.

— El să răscumpere ?! Pentru bani, Stodnev nu-l înşală numai pe frate-său ; îl vinde chiar şi pe dumnezeu.

L-am văzut atunci pe bunicul apropiindu-se de scară şi sprijinindu-se în toiag. Privi apoi îndelung lacătul, obloanele cu peceţi sîngerii şi se rezemă de perete, suspinînd tăcut şi amar.

În aceste zile trudnice, cînd oamenii munceau la arat şi la semănat, toţi se culcau devreme, îndată după asfinţitul soarelui, şi se sculau dis-de-dimineaţă, ca să pornească din nou la cîmp. În noaptea asta însă la noi în casă nimeni n-a aţipit : veneau oamenii la fereastră şi şopteau cu bunicul şi cu tata. Tata şi Sîgnei au plecat prin vecini, iar bunicul s-a suit pe cuptor, suspinînd vreme îndelungată şi bolborosind rugăciuni. Bunica gemea cu tristeţe :

— Să nu iasă bucluc, omule ! Treaba asta-i creştinească, dar vezi că vă pîndeşte puşcăria.

Bunicul bombăni morocănos :

— Tu stai culcată şi închină-te ! Nu-i treaba ta ! Noi nu ştim nimic, n-am văzut nimic.

Mama şi Katia dormeau ; una în pat, iar cealaltă lungită jos. Eu simţeam în casă o tainică nelinişte, răspîndită şi mai departe, pe uliţă, unde plutea o tăcere apăsătoare, tulburată din cînd în cînd doar de ţipătul vreunei prepeliţe speriate, ori de vaietele vreunui cîrstei. Clopotul de la biserică se tîngui multă vreme, prelungind în noapte un sunet trist : bang-balang, bang-balang...

XXXIV

Dimineaţa m-am trezit tîrziu. M-a trezit soarele fierbinte. Deschizînd ochii, am văzut cum se răsfăţau deasupra capului meu razele soarelui, în care pluteau firicele de praf de felurite culori. Mirosea a

pîine coaptă și a lapte fierbinte. Dincolo de fereastră se zbenguiau ciripind rîndunelele. În casă nu era nimeni. În tot trupul simțeam o bucurie sănătoasă. Muștele alunecau într-un zbor vesel și sprinten. Am sărit repede din pat, scoțînd capul pe fereastră. Văzduhul ardea orbitor. Maidanul de lîngă drum părea așternut cu o broderie de catifea, stoluri de rîndunele se împleteau într-un joc iute, ca o străfulgerare. Dincolo de hambare și de case creșteau tufe dese de mălini, printre flori mari, albe. Dintr-acolo venea în valuri un aer îmbătător. Am sărit pe fereastră și m-am simțit cuprins și amețit de aerul înmiresmat și de albastrul cerului. Aș fi vrut să zbor întocmai ca rîndunelele, să fac tumbe pe tot întinsul de azur al cerului și în aerul mirositor, să cînt, să rîd. Am fugit după colțul casei, la umbră, sub copaci, și m-am tăvălit prin iarba proaspătă și răcoroasă. Pe luncă fremătau păpădiile, urda-vacii și piciorul-cocoșului. Undeva se auzea cloncănitul unei cloști și piuitul puilor. Mai aproape și în depărtare se auzeau găinile cotcodăcind și glasul supărat al cocoșilor. Sus pe bolta îmbietoare a cerului pluteau doi ulii.

Lîngă magazia pompieriei se aflau pompele vechi, cu pîrghii lungi ca niște furci de scos oalele din cuptor, și cîteva sacale. Mosei ședea lîngă peretele de scînduri, ticluindu-și opincile. Casa de rugăciune sălășluia, ca și mai înainte, ursuză și oarbă, iar mai la o parte, pușcăria cu un lacăt uriaș în zăvor.

Căsuța bunicii Natalia, singuratică, veche și părăduită, cu acoperișul de paie putrede și ograda vraiște, cu căpriorii dezgoliți, dădea impresia că-și trăiește parcă ultimele zile. S-ar fi zis că dintr-o clipă în alta se va prăbuși, rămînînd doar o moviliță de paie mucede. În vreo două rînduri am zărit-o pe mătușa Mașa venind la bunica Natalia. Nu mai umbla îmbrăcată în fuste boierești, în bluze și pantofi, ci purta o rochie țărănească, iar capul îl avea legat băbește cu o basma neagră. Pe la noi nu se mai abătea și nici cu mama nu s-a mai întîlnit. Eu însă zilnic o tuleam la bunica, ca

să-i car apă de la fîntînă şi să-i tai cîte un braţ de nuiele din gardul năruit. Tăiasem tot gardul din dos, din care pricină partea aceea a ogrăzii se sluţise. Lukeria, mică şi cocoşată, cu faţa ca de ceară, brăzdată de creţuri, se îngrijea de bunica şi, ori de cîte ori da cu ochii de mine, îmi spunea cu glasul ei blînd şi tremurat :

— Bunica se simte din ce în ce mai rău. Sufletul ei e pe ducă. Se chinuieşte mult nopţile. De cînd am adus-o de la arest, parcă-i moartă pe jumătate. Toţi au părăsit-o. Numai Lukoniuşka se mai abate. „Du-te, grăieşte el, mai odihneşte-te, bunică Lukeria. Am să stau eu cu dînsa." E un băiat tare bun... Tu, copile, ia aminte : cînd ai să mă vezi că-ţi fac semn cu o basma albă, să ştii că a murit bunica.

Mama avea ochii plînşi în fiecare zi ; părea obosită, bolnavă. În acele zile de primăvară era mult de lucru, din care pricină numai arareori o lăsau să plece la bunica. Pornea la cîmp o dată cu bărbaţii şi se întorcea pe-nserate. Cînd o întîlneam, arsă de soare, obosită şi prăfuită, îmi zîmbea cu durere, întrebîndu-mă în şoaptă :

— Ai fost pe la bunica ?

Răspundeam printre lacrimi, cu inima strînsă de milă şi de mîhnire :

— Toţi au părăsit-o...

Mama se îndepărta în grabă de mine, ştergîndu-şi ochii cu poala şorţului.

Iată, aşadar, de ce, privind la căsuţa mică a bunicii, bucuria mea de dimineaţă se stinse. Aşteptam : acum va ieşi Lukeria şi-mi va face semn cu basmaua.

Casa de rugăciune, cu obloanele de fier trase, pătate de rugină, părea tainică şi înfricoşătoare. Şi din pricina asta mă îndemna să pornesc într-acolo, să văd din nou peceţile de ceară roşie şi să ascult dacă nu cumva înăuntru zvonesc glasuri de stafii şi gemete, sau dacă nu cumva mai pluteşte încă freamătul care se înteţea atunci cînd se înălţau cucernic rugăciunile. Mi s-a părut că înăuntrul casei de rugăciune s-a pră-

bușit ceva, cu vuiet surd, iar cineva m-a strigat cu jalnică voce. Mi-am auzit foarte limpede numele. De teamă a început să-mi bată inima cu putere, totuşi, cuprins de curiozitate, m-am îndreptat spre casa de rugăciune, supunîndu-mă acestei jalnice chemări.

În spatele meu gemea bunica Ana, strigîndu-mă speriată :

— Întoarce-te ! Întoarce-te ! Vino repede înapoi să-ţi spun ceva ! Pentru întîia dată o vedeam pe bunica aşa de speriată şi de mînioasă. Îi tremurau capul şi mîinile, iar ochii îi erau plini de groază : Ce ţi-a venit, blestematule ? Să nu te mai duci pe-acolo ! Ai auzit ?

M-a lovit apoi peste ceafă, gonindu-mă acasă.

Mitri Stepanîci, îmbrăcat într-o cămaşă de satin, încins cu o curea de piele, cu cizmuliţe de saftian, bine pieptănat, zornăind cheile, trecu pe uliţă spre magazie, cu un aer şi un mers pline de mulţumire. Mergea mormăind un cîntec pe glasul al doilea. În urma lui, cu acelaşi umblet plin de trufie şi scoţîndu-şi burta în afară ca şi maică-sa, păşea Tanenka. Uşa grea de fier s-a dat în lături cu zgomot, lăsîndu-i pe amîndoi să se mistuiască în întunericul dinăuntru.

Cînd am auzit scîrţîitul uşii de fier, îmi păru că-mi răsună în urechi : „Vino vino-o !" Uitînd deci de toţi şi de toate pe lume, am dat fuga spre magazie, ca să privesc grămezile de comori pitite între zidurile de piatră şi s-adulmec văzduhul îmbălsămat de gaz, de stambă şi alte mărfuri necunoscute mie. Ca de obicei, orbit de lumina puternică a soarelui, nu izbuteam să văd nimic. Totuşi am putut să bag de seamă că Mitri Stepanîci a scos din dosul unor saci o damigeană cu un lichid străveziu. Mai apoi s-a întors spre mine cu teamă şi cu bănuială.

— Afară, ieşi afară ! a strigat el la mine. Îşi vîră nasul peste tot locul, blestematul ! Ce-ţi trebuie ?

— E Fedenka, tată ! îmi luă Tanenka apărarea.

— Mi-e totuna, oricine ar fi ! O să-mi fure ceva ! Afară, îţi spun ! Tanenka, dă-mi mătura ! Las' că-ţi arăt eu ! Am să te dezvăţ să mai iscodeşti hoţeşte...

Am zbughit-o spre uşă, în vreme ce Tanenka, imitîndu-l pe taică-său, striga în urma mea :

— Te învăţ eu minte, tîlharule ! Ai să mă ţii minte un veac ! Să nu te mai prind pe aici !

De obidă şi de ruşine am simţit năvălindu-mi lacrimile-n ochi. La început m-am pierdut cu firea, dar mai apoi m-am înfuriat şi i-am strigat, pătruns de răzbunătoare îndîrjire :

— Broască ! Broască !

Pe urmă am luat-o la goană spre poarta noastră. Eram grozav de furios şi de nerăbdător să văd ce-o să ia din magazie, de aceea am aşteptat, scoţînd din cînd în cînd capul pe portiţă. La suprafaţa pămîntului, rîndunelele se zbenguiau. Totul în fiinţa mea era un cîntec de bucurie şi de sănătate, din pricina aerului cald pe care-l respiram şi a cerului albastru. Clocotul acestei vieţi puternice şi neobosite îl simţeam răspîndit tulburător în toată fiinţa mea.

Din magazie a ieşit Tanenka, ducînd, sprijinită de burtă, o cutie acoperită cu o basma. Privea pieziş într-o parte şi în alta ca o hoţoaică, grăbind pasul spre casa lor. Mitri Stepanîci a ieşit de asemenea cu o sticlă în mînă şi, închizînd uşa de fier cu grijă, a pornit în urma Tanenkăi, tot atît de grăbit şi uitîndu-se în lături ca şi dînsa. Am intrat în casă şi i-am strigat bunicii :

— Mitri Stepanîci a dus acasă o vadră de vin, iar Tanenka o cutie cu bunătăţi.

Bunica s-a repezit asupra mea supărată şi cuprinsă de teamă :

— Tu să nu te-amesteci unde nu-ţi fierbe oala ! Prostule ! Bunicul îi datorează bani lui Mitri. Din pricina ta are să se înfurie pe bunicul. Nu se cuvine să ne-amestecăm în treburile lui şi nici să-i ţinem socoteală pe cine îndoapă cu vin şi cu bunătăţi. Aşteaptă stăpînirea, pe dînşii o să-i îndestuleze. Poate că or să deschidă casa de rugăciune. Iar tu, dacă vezi ceva, nu vorbi şi nu striga ! Bagă-ţi în cap ! Nu te lăsa tras de limbă, taci, iar dacă te-ntreabă careva, ţine dinţii încleştaţi. „N-am văzut, n-am auzit."

La amiază au început să răsune din nou zurgălăii. Troica în galop mîna spre casa de rugăciune, urmata de o trăsură murdară, la care era înhamată o pereche de cai burtoşi. În trăsură şedea popa din Kliuci, tot atît de burtos, cu faţa umflată de beţie, cu o pălărie neagra şi anteriu violet. Ca şi în ajun, din prima trasurică a sărit pristavul mustăcios, îmbrăcat în veston alb şi cu cizme strălucitoare, însoţit de acelaşi funcţionar ofticos, cu surtuc de mătase crăpat la spate. Şi iarăşi i-au întîmpinat Mitri Stepanîci şi Pantelei, care mergea cu barba-n vînt, cu surtucul descheiat. Kuzear cel iute de picior, murdar, ars de soare, într-o cămaşă roşie, cu picioarele goale, m-a apucat de mînă şi, fără să mai ascultăm gemetele şi strigătele bunicii, am luat-o la goană spre casa de rugăciune.

— Au venit să scoată peceţile !... Mosei a adus lemnele... o să ardă icoanele şi cărţile !

Kuzear se opri, sărind într-un picior şi rîzînd. Ochii negri şi vioi sclipeau plini de şiretenie.

— Eu ştiu ceva, sîc ! dar ţie n-am să-ţi spun.

— Am să văd singur ce o să fie şi n-am să te întreb nimic... Ieri am fost în casa de rugăciune şi am văzut cum au pus peste tot peceţile.

Ochii lui erau însă batjocoritori şi-mi rîdeau în faţă :

— Eh ! Tu, găgăuţă ! Prostul nu vede mai departe de vîrful nasului. Deşteptul însă are ochi de pisică, vede şi noaptea !... caută să bagi de seamă ce o să se petreacă acum şi ai să crăpi de rîs.

Începu să rîdă, făcînd tumbe în iarbă. Eu stăteam în faţa lui pierdut : şi de data aceasta îşi bătea joc de mine. Deodată se ridică în picioare şi începu să cînte sinistru :

Nu e nimeni, negreşit,
Ca Fedea de necăjit.
Şi e tare mînios,
Că îi ies toate pe dos.

Şade pe cuptor,
Cu nasu-n ulcior,
Cu limba-n izvor...

Ruşinat, am pornit-o spre casa de rugăciune, în vreme ce el îmi hohotea în spate, strigîndu-mi :

— Nu te duce singur, dacă vrei să nu te pomeneşti închis la pîrnaie ! Haide să mergem împreună ! În doi o să-i prostim mai lesne. Dacă or încerca să te prindă, sări în rîpă...

Ştiam că vrea să mă păcălească, făcîndu-mă să săr de pe un mal înalt de vreo douăzeci de stînjeni, ba încă şi în apă. Aşa ceva putea s-o facă doar un nătîng sau un orb. Totuşi îmi plăcu propunerea lui să mergem împreună, să ne ajutăm unul pe altul. M-am oprit să-l aştept, dar el a trecut de mine ca un străin, cu pas grav, fără să mă privească. La rîndul meu am luat-o din loc cu pas leneş, ca tata, îndreptîndu-mă spre peretele din spatele casei de rugăciune. Kuzear, uluit, s-a oprit întrebîndu-mă cu îngrijorare :

— Încotro ai pornit-o ?

Eu nu i-am răspuns şi nici nu m-am întors.

— Stai, stai ! De ce te-ai înfuriat ? Am glumit doar.

— Vreau să privesc de departe cum ai să sări tu în rîpă.

Am luat-o apoi la goană, ocolind casa de rugăciune şi oprindu-mă în faţa intrării. Uşa era deschisă, iar dinăuntru se auzeau vocea răguşită a pristavului şi hohotul popii. Kuzear se iţea de cealaltă parte a cailor, şi îmi făcea semn cu mîna, cu o mutră foarte speriată. Mosei şedea pe un butuc în faţa pompieriei, dregîndu-şi opincile. Lucrul acesta nu-i sta în obicei ; era amator de orice întîmplare, ori aici urmau să se petreacă fapte care l-ar fi îndemnat să nu rămînă locului. Cu toate că eram numai un ţînc, îl cunoşteam destul de bine pe Mosei. Faptul că sta rezemat de peretele pompieriei însemna că nu se gîndea să se apropie de casa de rugăciune, hotărît să arate că este un om care-şi vede de treburile lui, cunoscînd că stăpînirea este o putere

primejdioasă, aşa încît, fără vreun pic de vină, s-ar putea să încapă în ghearele pristavului şi să aibă de pătimit. Kuzear mă urmărea cu ochii din depărtare, plin de pizmă, şi mie îmi făcea plăcere să văd cum privea, pătruns de sfială, casa de rugăciune şi vizitiul — un ţăran bărbos care-şi răsucea o ţigară. El îl ameninţa pe Kuzear cu biciul, făcîndu-l s-o rupă de fugă înapoi.

Pristavul mîrîia înăuntrul casei de rugăciune ca un cîine rău, şi mie îmi părea că-l bate şi pe primar, şi pe Mitri Stepanîci. Vizitiul asculta, întors cu faţa spre casa de rugăciune. Îmi făcu cu ochiul şi, mişcînd din cap şi arătîndu-mi uşa deschisă, zîmbi batjocoritor :

— Îşi face de cap... mă lămuri dînsul, cu superioritate. Grozav îi place să zbiere ! De-asta a şi răguşit. Nu-i nimic ! adăugă liniştit. O să zbiere şi o să-i treacă ! O să fie ca de cîrpă şi pîn' la urmă o să se jeluie ca o muiere. Atunci să-i dai votcă : bea şi un galon. Îmi pare că o să poposească la dînsul cel de la judecătorie : om învăţat, liniştit ca o fată, că de aia e şi bolnav de oftică.

În vreme ce vizitiul îmi sporovăia toate acestea, fumînd plictisit, alături de mine s-au ivit pe neaşteptate Kuzear şi Mosei. Mosei avea în mînă o opincă şi o sulă. Zîmbea cu teamă, pe cîtă vreme Kuzear stătea curajos înaintea lui, scoţînd limba la mine.

În cerdac ieşi năvală pristavul, urlînd cu o voce răguşită :

— Aduceţi scara ! Ticăloşilor ! Scara ! Stodnev, pe tine am să te bag la puşcărie, iar pe primar am să-l trimit la armată ! Hoţilor, bandiţilor ! Tot aţi jefuit ! Spuneţi, cum aţi izbutit să faceţi aşa ceva şi totuşi peceţile să rămînă întregi ? Uşa, ferestrele, podeaua, toate-s neatinse, tavanul pe nicăieri nu se vede stricat, şi totuşi, tot ce se găsea în casa de rugăciune s-a mistuit fără urmă ! Răspunde, Stodnev ! Tu eşti răspunzător de tot ce se-ntîmplă aici !...

Mitri Stepanîci se închină supus şi smerit, mulţumindu-se să dea din umeri, lipsit de orice sumeţire :

— Nu ştiu ce să mai gîndesc, domnule pristav, credeţi-mă ! Eu am stat toată vremea culcat, jeluindu-mă

de marea nenorocire care a picat asupra capetelor noastre. Credeţi că aş fi lăsat eu ca nişte mîini spurcate să se atingă de comorile sfinte? Mai degrabă m-aş fi omorît!... Vă rog, prea plecat, să faceţi o cercetare severă şi să-i pedepsiţi crunt pe hoţi, pe bandiţi!

Pristavul îl apucă pe Pantelei de barbă, trăgîndu-l cînd într-o parte, cînd în alta:

— Tu, ticălosule, erai însărcinat cu paza clădirii! Unde-ai fost, barba dracului? Unde-ai fost?...

Pantelei, zăpăcit şi cu ochii holbaţi, ţipa cu glas ascuţit:

— Iertaţi-mă, înălţimea voastră, iertaţi-mă! Nu sînt vinovat! Nu aţi poruncit să se pună pază, iar cheile le-aţi luat domnia voastră. Daţi drumul bărbii, în numele domnului! Nu se cade, de faţă cu părintele...

— A-a-a, nu se cade? Tot pămătuful am să ţi-l smulg, lepră! Ce fel de primar eşti tu, dacă se pot scoate de sub nasul tău lucruri dintr-o clădire pecetluită? Aici n-a lucrat unul singur, ci o bandă-ntreagă. Asta nu-i furt prin spargere, ci o maşinaţie vicleană. Înţelegi? Nici o pecete nu e ruptă, nimic şi nicăieri nu-i ceva stricat. Nu se vede nici o urmă... Totul s-a mistuit, totul a dispărut ca un fum. Cine a lucrat aici? Dracii sau îngerii?

— Nu pot ca să ştiu, înălţimea voastră! I-am poruncit lui Mosei pompierul să facă de strajă. Întrebaţi-l pe dînsul!

Pristavul, ieşit din minţi, trase şi mai puternic de barba starostelui, smulgînd un caier de păr. Îl azvîrli apoi în faţa lui Pantelei, care păli brusc.

Funcţionarul, cu o strîmbătură nervoasă, îi şopti ceva la ureche. Pristavul ţopăi caraghios de pe un picior pe altul, punîndu-şi mîinile-n şolduri. Cravaşa se învîrti ca un şarpe pe lîngă pantalonii bleumarin cu vipuşcă roşie.

— Vă rog să nu v-amestecaţi! Ştiu mai bine decît dumneavoastră cum trebuie să vorbesc cu aceste canalii. Ăştia nu înţeleg un limbaj subţire; numai înjurăturile mele îi pătrund pînă-n rărunchi. Ei, tu, berbec

răpciugos ! urlă el către Mosei. Aşa ai stat de veghe ? Am să te biciuiesc ! Ai dormit, cap sec ce eşti ?...

Mosei prinse să se ploconească, tremurînd din toate mădularele, în vreme ce faţa lui căpătă o expresie tîmpită :

— Eu, boierule, mor de frică în faţa peceţilor. Mi se opreşte inima. Aşa i-am spus şi primarului : „Pantelei Osîpici, eu leşin la văzul peceţilor. Ba sufăr şi de orbul găinilor". Iar dînsul mi-a răspuns : „Cască ochii bine, Mosei !" Iar eu i-am zis : „Ba nici casa nu-s vrednic s-o păzesc cum se cuvine !" Despre orbul găinilor cu care m-a pedepsit dumnezeu ştie primarul de multă vreme. Ce domnul a luat, nici primarul nu poate pune la loc.

— Lepră ! zbieră pristavul, holbîndu-şi ochii roşii de mînie. Ce eşti tu, idiot din naştere sau faci pe prostul ?

— Noi sîntem oameni proşti, boierule. De ştiut, nu ştim nimic ; de văzut, habar n-am, nimic n-am văzut. Dar dreptate ai : proştii sînt veseli !

— Eşti idiot în toată puterea cuvîntului !

— Asta aşa e, boierule !

— Adu o scară-ncoa', boule !

— Ca s-aducem scara, trebuie să chemăm tot satul în ajutor. Scara e mare, de cinci stînjeni, e grea, a fost făcută încă pe vremea cînd aici era cetate. De-aia am să înham calul la căruţă.

Popa se cutremură din adîncul măruntaielor într-un rîs neghiob de om beat :

— Grozav, grozav te-au prostit, pristavule ! Toate lucrurile sînt ascunse. Ia-ncearcă să descurci nodul !

De pe faţa stacojie a starostelui se prelingeau picături de sudoare, alunecînd de pe nas pe barbă. Funcţionarul, zîmbind cu viclenie, nu-şi mai dezlipea ochii de la Mosei. Pristavul, năduşit leoarcă, turba bătînd cu pumnul în parmaclîcul cerdacului :

— Poftim, Nikolai Ivanovici, admiră acest animal scîrnav ! Ce nevoie am eu de căruţa ta, sperietoare ce eşti ? Mie scara îmi trebuie. Ce-ai adus opinca asta aici ?

— Opincile mele, boierule, sînt de soi... Opincile mele sînt vestite în tot ţinutul.

Primarul coborî în grabă din cerdac şi fugi, cu picioarele lui butucănoase, spre pompierie. Mosei aştepta locului, zîmbind prosteşte.

Nici oamenii stăpînirii şi nici Mitri Stepanîci nu ne dădeau vreo atenţie : noi nu existam pentru dînşii. Fără să fim cîtuşi de puţin luaţi în seamă, ne-am căţărat în cerdac şi ne-am strecurat în casa de rugăciune. În încăperea cea mare, pătrunsă de miros de tămîie, pereţii erau dezgoliţi, cu pete pătrate pe ei. Toate icoanele şi crucile dispăruseră. Cărţile din raftul din stînga nu se mai vedeau. Analogul stătea golaş, crăcănat şi strîmb. De pe pereţi fuseseră scoase prosoapele şi broderiile. Nici sfeşnicele înalte nu se mai vedeau. Fusese scos pînă şi candelabrul din tavan. Casa de rugăciune, pustie şi întunecoasă, împrăştia în suflete numai amărăciune şi tristeţe. Pe drugii de fier de la ramele ferestrelor am observat peceţile negre de pe plăcuţe, cu şiroaie de ceară răcită.

Cineva îi înşelase pe amîndoi, pe pristav şi pe funcţionar, cu un măiestrit vicleşug ; iar dînşii se lăsaseră prostiţi. Peceţile erau întregi, neatinse, podeaua şi tavanul la fel, în vreme ce icoanele şi cărţile se mistuiseră fără urmă. Faptul acesta era cu adevărat plin de mister : cum au putut intra oamenii într-o casă pecetluită şi scoate tot dintr-însa, fără să lase nici o urmă ? Mi-am amintit de Paruşa, care i-a luat pe Mosei şi pe Arhip cu dînsa şi cu care s-a sfătuit. Dar Mosei şi Arhip nu ţineau de credinţa veche, iar Paruşa, ca femeie, nu putea face mare lucru ; femeile nu erau lăsate să gospodărească în casa de rugăciune ca nefiind curate. Înseamnă că lucrul acesta l-a înfăptuit singur Mitri Stepanîci. Totuşi el părea aşa de uluit şi de buimăcit de toată această nenorocire, încît nici nu putea fi bănuit. Mi-am mai amintit de noaptea trecută, cînd tata şi Sîgnei s-au făcut nevăzuţi în chip cu totul neobişnuit, iar eu am adormit şi nu i-am mai auzit întorcîndu-se. De ce bunica Ana era îngrijorată azi dimineaţă şi de ce mi-a poruncit de

cîteva ori să fiu surd şi mut şi să nu mă apropii de casa de rugăciune?

Pristavul nu contenea să zbiere răguşit, dar vocea lui se auzea acum mai slab : coborîse, se vede treaba, din cerdac. Un oblon de fier a zăngănit, stîrnind un tunet în încăperea pustie. Am ieşit fuga din casa de rugăciune şi l-am văzut pe pristav cocoţat pe o scară, încercînd ferestrele şi încrustările cu mîna şi zbierînd :

— Nimic!... Nici o urmă! Coborî, poruncind lui Mosei să tragă scara la altă fereastră : Nikolai Ivanovici, vă rog! îl îmbia pe funcţionar. Vedeţi dumneavoastră, poate aveţi ochi mai ageri decît mine.

Funcţionarul zîmbi ironic, clătinînd din cap :

— Nu, iertaţi-mă! În treburi de-alde astea mă socotesc nepriceput. Cercetaţi singur!

— Ce înseamnă asta? întrebă pristavul, cu o furie abia stăpînită. Vreţi să scoateţi jarul cu mîna altuia?

— Nu vreau nimic. Lăsaţi-mă-n pace! Chemaţi oameni care cunosc clădirea, să cerceteze ei.

— Adică cum? Pe pungaşii ăştia? Mulţumesc pentru sfat!

Furios, se căţără pe altă fereastră. Aici se opri vreme îndelungată şi, băgîndu-şi nasul roşu prin crăpătura de lîngă pervaz, mirosi de vreo două ori lemnul vechi. În felul acesta cercetă toate ferestrele, după care, turbat de mînie, se întoarse în cerdac.

— Faceţi procesul-verbal, Nikolai Ivanovici, şi subliniaţi în chip deosebit că în capiştea asta de sectanţi a lucrat, fără îndoială, diavolul! Nicăieri nu găseşti cea mai mică urmă : tavanul e tare, fără stricăciuni, podeaua de asemenea nu a fost atinsă.

— Şi chiar dacă ar fi fost scoasă — rosti funcţionarul — asemenea lucruri de mărimea icoanelor nu puteau fi scoase : de jur împrejur se află o temelie de piatră. Şi nici nu era chip să pătrundă un om înăuntru, căci golurile de aerisire sînt mici, şi acelea astupate.

— Puteţi scrie ce poftiţi, de aşa ceva nu port eu grijă. Cu alte cuvinte, s-a lucrat bine. Guvernatorul n-are decît să se descurce singur. Stodnev, masa e gata?

Să mergem ! Nu uita să porunceşti să se dea cailor ovăz, iar vizitiului un pahar cu rachiu ; rachiul te costă mai ieftin, că tot nu plăteşti accize. Şi-acum, părinte, nu ne mai rămîne decît să ne-mbătăm criţă...

Popa hohotea în gura mare.

Pantelei, mîngîindu-şi barba cu degetele-i groase, zîmbea îngăduitor, lăbărţîndu-şi şi mai mult faţa lui mare. Furtuna trecuse, iar pristavul rîvnea acum la masa îmbelşugată a lui Mitri Stepanîci, unde votca juca în carafă în toate culorile curcubeului. Mitri Stepanîci însă stătea la o parte, cu ochii aţintiţi în pămînt, ciupindu-şi firele rare de păr din barbă. Funcţionarul zîmbea cu viclenie, clipindu-ne din ochi, mie şi lui Kuzear. Mă îndemna spre dînsul îndeosebi servieta de piele strălucitoare, împodobită cu alămuri.

— Haide, Stodnev ! strigă pristavul, apucîndu-i de braţ pe Mitri Stepanîci şi pe popă. Nu-i nevoie să te prefaci că eşti deznădăjduit. Tu eşti tare şmecher, aşa încît poţi să-ncurci pe oricine şi să ştergi orice urmă... În loc de predicator sectant, mai bine te-ai tocmi şeful unei bande de tîlhari. Iar tu, Pantelei, cu toate că eşti tot chiabur, nu faci nici două parale faţă de acest pehlivan !...

După aceste cuvinte, pristavul începu să rîdă, încîntat de vorbele-i pline de duh. Mitri Stepanîci, simţindu-se insultat, rosti plin de demnitate, cu glas cîntat şi tremurător :

— Îmi pare rău, domnule pristav, că vorbiţi astfel despre mine. Din pricina acestei năpaste n-am astîmpăr, nu-mi găsesc odihnă. Simt că fapta asta au săvîrşit-o cei de credinţă nouă, ca să-şi facă rîs de noi. Dar cum au lucrat, nu pot pricepe. Asta însă n-o las eu aşa. Vă rog, nu-mi scoateţi nume rău. Uite, domnul... nu ştiu ce cin are... poate să gîndească cine ştie ce despre mine... de asemenea şi părintele...

— Haide, nu te preface ! rîse pristavul. Mergem ! Nikolai Ivanovici, o să găsim la el un nisetru grozav şi chiar coniac „4 stele". Părintele ştie bine acest lucru.

Funcţionarul zîmbi vesel.

Kuzear pufni în rîs, dîndu-mi un ghiont între coaste :

— Ce ţi-am spus eu ? Ghici ghicitoarea mea : „Tu încui uşa şi fereşti, dar nimic nu mai găseşti !“ Apoi şopti cu neastîmpăr : Mosei şi cu Arhip au făcut-o... Au scos geamurile cu ramă cu tot şi apoi le-au pus la loc. Meşteri, nu glumă... Nu-i află nici dracu' ce şi cum !...

Mosei ţopăia ca un cocoş, arătîndu-şi dinţii stricaţi. Cînd toţi au pornit peste luncă şi cînd vizitiul o luă încet în urma lor, dînsul începu să mormăie, lovindu-şi opinca cu degetul :

— Deştepţii au parte de podoaba tristeţii în viaţă, iar proştilor le rămîne veselia !...

XXXV

Sfatul obştii se aduna de obicei lîngă magazia pompieriei, aproape de casa de rugăciune. Gloata de bătrîni şi de ţărani mai tineri, zgomotoasă, vuia în toată piaţa. Noi, cei mititei, alergam întotdeauna spre această mulţime, atraşi de împestriţata gălăgie. Pentru noi, sfatul obştii era prilej de mare veselie. Veneau băieţandrii şi din partea cealaltă a rîului, şi din celălalt capăt al uliţei mari. În vremea asta rămînea baltă toată pizma şi sfada dintre cei de dincolo de rîu şi noi ; se părea că şi noi luam parte, cu toţii laolaltă, la treburile obştii. Aici se înnodau noi prietenii cu copiii de aceeaşi vîrstă de pe partea cealaltă a rîului sau cu cei care locuiau pe la diferite margini ale satului. Kuzear era omul lor ; în mijlocul gloatei de copilandri, el avea cu fiecare cîte o socoteală, cîte ceva de întocmit. Se ţinea tare şi departe de toate grupurile băieţandrilor, întocmai ca o căpetenie care-i stăpînea cu puterea lui. În faţa lui toţi se purtau cu cuviinţă amestecată cu oarecare teamă. El avea cunoştinţă despre toate întîmplările care se petreceau în

viaţa de toate zilele, atît de o parte a satului cît şi de cealaltă parte. Poznele lui cu pisicuţa şi cu împrăştierea vitelor închise în ocol s-au zvonit în tot satul, statornicindu-i în acest chip un prestigiu şi o netăgăduită autoritate.

Şustionok, feciorul vătăşelului, scund, cu picioare scurte, fără gît, se apropia de grupul nostru, dîndu-şi aere de flăcău mai mare şi, cu o înfăţişare vicleană şi atotştiutoare, îmi spunea în treacăt :

— Hei, tu, schismaticule, ce mai faci ? N-ai stat încă la pîrnaie ?

Ochii lui mici şi ţepoşi ca ghimpii se pironeau bănuitori asupra mea. Nici unul dintre băieţandri nu-l iubea şi-l ocoleau toţi, cu un simţămînt potrivnic. Toţi se temeau de dînsul, tăcînd în faţa glumelor lui batjocoritoare şi a întrebărilor lui cu două înţelesuri. Feciorul vătăşelului obişnuia să se poarte cu noi, chiar şi cu flăcăii, obraznic, îngîmfat, lăudîndu-se toată vremea :

— Eu sînt cel mai tare în sat şi, cu toate că nu-s bătăuş, la toţi le e frică de mine. Pot să-i spun tăicuţului ce-mi trăsneşte prin minte şi dînsul la iuţeală vă şi vîră la arest.

Kuzear era însă prea ţanţoş ca să-i pese de dînsul şi îşi mijea ochii cînd întîlnea privirea lui pătrunzătoare. Odată am văzut cum îl bătea Kuzear în spatele pompieriei, repetîndu-i :

— De ce tragi cu urechea ? De ce ne iscodeşti ? De ce ameninţi ? Află că nu-mi pasă de taică-tău, că nu mă tem de el... Dacă-i vorba, pînă la urmă pot să-i bag şi eu un cui.

Şustionok, greoi, se apăra cu picioarele lui scurte, rugîndu-l cu o furie miloagă :

— Nu da !... Eu nu mă bat !... Ţie n-am să-ţi fac nimic ! Numai te rog nu căuta să mă baţi în faţa altora ! Uite, dacă vrei, îţi dau drept zălog cinci copeici.

Din ziua aceea nu m-am mai temut de Şustionok ; ceva mai mult, îi rîdeam în nas de cîte ori încerca să mă ameninţe, chinuindu-l cu vorbe care-i aminteau de umilinţa lui :

— Hei, tu ăla scurtu', nu te băga! Altfel, măi frate-meu, îţi bat un cui de-ţi iese prin pălărie. O să-ţi iau drept zălog nu cinci, ci zece copeici.

Dînsul mă privea buimac, rostind răguşit:

— Ce tot baţi cîmpii? Despre ce cui e vorba? Care zălog? Aşteaptă puţin, că te-nvăţ eu minte. Ţi-arăt eu!...

— Las' că n-ai tu ce să-mi arăţi! Ia aminte: am să te bat de-o să te frîng, şi nu după pompierie. Să nu te-atingi de mine şi de Kuzear...

— Aşteaptă puţin! mă ameninţa el, cu răutate-n ochi. Dă-mi răgaz şi-ţi aduc eu aminte... ai să te căieşti...

Din clipa aceea am fost cei mai înverşunaţi vrăjmaşi...

După datină, sfatul obştii avea loc după ce deseatski[1] mai întîi înştiinţa lumea, cu varga-n mînă. Deseatski acesta era bălan, fără sprîncene, cu un smoc de păr galben în loc de barbă şi desculţ; ciocănea cu varga-n ferestrele oamenilor, strigînd stăruitor, cu o voce piţigăiată:

— Gospodari, veniţi la adunare! E vorba de biruri, de dăjdii şi de corvezi...

Dar acum, în toiul arăturilor de primăvară cît şi a însămînţărilor, nu se ţinea sfat. Adunarea a avut loc totuşi în această vreme, căci, pe neaşteptate, toţi ţăranii se aflau acasă, astfel că au putut porni, în frunte cu bunicul, spre pompierie. De prin toate părţile satului se iveau bătrîni cu toiege, ţărani tineri, flăcăi, îndreptîndu-se toţi spre lunca verde. De data asta, adunarea se ţinu fără să fi fost anunţată de străjer. Primarul nu era în sat, plecase undeva, cu treburi negustoreşti. Plecase şi Mitri Stepanîci la oraş, cu murgul lui buiestraş înhămat la trăsurică. Noi, băieţandrii, am dat şi noi fuga la pompierie. Kuzear se învîrtea printre gospodarii gălăgioşi, care făceau o larmă de răsuna toată piaţa. Despre ce se tînguiau oamenii, iscînd atîta zarvă, era greu de priceput, eu însă auzeam cuvinte fără nici un fel de legătură între ele şi pe care oamenii le pomeneau mereu:

---

[1] Deseatski — responsabil pe zece curţi. (n.t.)

„pămîntul... moşia... să nu se dea lui Stodnev... tot norodul... întreaga obşte... la boier..."

Se zvonise de multă vreme prin sat că Ismailov va vinde pămîntul boieresc bogătanilor de prin alte părţi. Mitri Stepanîci bătuse drumul de cîteva ori la curtea boierească, străduindu-se să cumpere vreo două sute de deseatine de arătură, de partea cealaltă a satului, între crîngul de mesteceni şi Movila Roşie. Crîngul acesta se ascundea într-o vale largă, la o distanţă de două verste de sat, iar Movila Roşie — un gorgan înalt, asemănător unei pîini — stătea singuratică la orizont, dincolo de curtea boierească. Ţăranii nu se puteau împăca cu gîndul că acest cernoziom pe care îl luau în parte de la boier ar putea să le scape, intrînd în mîinile lui Stodnev. În cîteva rînduri au trimis oameni împuterniciţi din partea lor la Ismailov, pentru a stărui ca acest pămînt să fie vîndut obştei. Ismailov îi lua la goană, totuşi le făgăduia lăsîndu-i de fiecare dată să nădăjduiască că va ţine seamă de nevoile lor. Ultima dată, iarna, au fost trimişi la dînsul Sereoga Kaleaganov şi Nikolai Podgornov, gospodari ageri, pentru ca să cadă la învoială asupra pămîntului şi să-l cumpere pentru obşte. Ismailov a cerut cîte o sută de ruble pentru fiecare deseatină, cu bani plătiţi în două rate. Ţăranii i-au cerut să facă plata cu o prelungire pe termen de zece ani. Ismailov, drept răspuns, le-a pretins bani peşin. Iar cînd Nikolai Podgornov, om umblat, a încercat să-l convingă, rugîndu-l să ţină seama de nevoile şi greutăţile ţăranilor, Ismailov a înhăţat nagaica, vrînd să lovească, însă Sereoga, îndîrjit, l-a prins iute de mînă, sfătuindu-l ursuz:

— Ascultă, Mitri Mitrici, să nu te-atingi de noi! Ştii că pot şi eu să lovesc. Noi am venit la tine ca să încheiem o afacere, înţelegîndu-ne omeneşte. Ţăranii au muncit mult pentru boier şi acest pămînt este din belşug stropit cu sudoarea lor. Aşa că pămîntul trebuie să fie al lor. Chiaburii în nici un caz nu or să poată avea acest pămînt.

Ca să scape de ţărani, Ismailov le-a făgăduit ceva în doi peri.

Şi acum, deodată, ţăranii au aflat că pămîntul îl cumpără Stodnev şi că zilele care urmează se vor face la oraş toate formele de cumpărare. Poate din această pricină a plecat Stodnev la Petrovsk.

Niciodată nu-mi fusese dat să văd o întrunire aşa de mare : obişnuit, după strigarea lui deseatski, doar bătrînii se tîrau, fără însufleţire, spre pompierie, unde da porunci Pantelei cu secretarul său, fiul lui Mosei — Pavluha — un flăcău înalt şi slab, morocănos şi tăcut, cu un nas lung şi galben, toată vremea cu ochii în pămînt. Dînsul era parcă străin de taică-său, se ţinea departe de el, iar pe Mosei îl ajuta la pompierie şi în gospodărie feciorul mai mic, Mikolka, tînăr şi la fel de şugubăţ şi de vesel ca părintele său, însă de statură înalt, asemenea fratelui său mai vîrstnic.

Pe neaşteptate, Mikituşka s-a pus în fruntea mulţimii, în dorinţa de a-i apăra interesele. Ţăranii l-au ridicat, aşezîndu-l pe o căruţă pe care se păstrau de obicei căngile şi scările, după care dînsul s-a înclinat în toate părţile. Deodată, toată mulţimea a amuţit, îmbulzindu-se împrejurul său. Liniştit şi limpede, fără să ridice glasul, Mikituşka a prins să vorbească :

— Săteni, voi m-aţi ridicat deasupra voastră şi doriţi s-auziţi cuvîntul adevărului. Nu mă dau în lături şi pentru adevăr nu mă tem de nimeni şi de nimic. Adevărul nostru este munca pămîntului lui dumnezeu, muncă fără vicleşug. Mitri Stodnev e cucernic după înfăţişare, după cuget însă e un mincinos, un şnapan şi un ucigaş al adevărului. A pus la cale să jefuiască obştea. Vrea să ne fure pămîntul, care a fost muncit de moşii şi de strămoşii noştri. Este un vrăjmaş al nostru, nu un prieten şi un învăţător. Să mergem la boier întreaga obşte şi să-i grăim : „Pămîntul e al nostru, boierule, şi noi sîntem legaţi de el prin muncă şi nimeni nu e în drept şi nu va avea atîta putere, ca să ne smulgă rădăcinile din el. Boierul nu trebuie să meargă împotriva obştei..."

Cineva a strigat aţîţat :

— Mikita Vukolîci, dar dacă boierul o să pună obştea pe goană ? Cîinii ăştia nu iau în seamă obştea !

Un altul, neputîndu-şi stăpîni clocotul, l-a întrerupt cu un rîs răutăcios :

— Ei, obştea o-ndepărtezi cu-njurături şi cu nagaică, dar bogătanilor uşa le e necontenit larg deschisă !

Altcineva a adăugat :

— De noi e mai aproape puşcăria, în vreme ce de dînşii, punga cu aur.

Gloata s-a mişcat fremătînd, înălţînd iarăşi în văzduh glàsuri, larmă, gălăgie. Mikituşka, după ce i-a privit pe toţi sever şi mustrător, a ridicat mîna. Mulţimea a amuţit din nou, aţintindu-şi ochii asupra lui într-o aşteptare plină de nerăbdare.

— Apoi, fîrtaţi — a prins Mikituşka să grăiască din nou — dacă boierul o să ne alunge, ispitit de bogăţia şi minciuna lui Mitri... A tăcut o clipă, apoi, cu o întrebare sfredelitoare în ochi şi privind pe deasupra mulţimii, a rostit : Sînteţi gata, fraţilor, să fiţi uniţi şi să vă dobîndiţi dreptatea ? Dacă nu aveţi credinţă, dacă o să vă lepădaţi ca Petru de Cristos, atunci e mai bine să vă împrăştiaţi de pe acum pe la casele voastre...

— Sîntem gata, Mikita Vukolîci ! Toţi sîntem hotărîţi să mergem !

— De bună seamă că mergem ! Împotriva obştii nici un boier n-o să poată ţine piept.

Peste toată larma se înalţă vocea puternică şi hotărîtă a lui Vanka Iulenkov :

— Totuna-i pentru noi, oameni buni... Toată lumea se ţine prin obşte. Mai rău decît ne este, nu ne poate fi...

Tata stătea mai la o parte cu Nikolai Podgornov, un om umblat prin lume, vorbind cu dînsul nu ştiu despre ce şi uitîndu-se cu neîncredere spre mulţime. Nikolai, tuns leşeşte, în pantaloni şi veston, dar desculţ, îi privea pe oameni cu îndoială.

După ce Mikituşka a potolit mulţimea, a vestit-o cu asprime şi hotărîre :

— Dacă boierul o să ne alunge şi dacă voi n-o să daţi înapoi, atunci o să pornim cu toţii să băgăm plu-

gurile pe pămîntul boieresc. Toată obştea o să arăm... pe tot întinsul moşiei... şi fără răzoare... în devălmăşie...

Cineva a tăiat vorba, cu viclenie :

— Numai că... fără răzoare... în devălmăşie... o să rămînem fără izmene... că doar nu sîntem sfinţi...

Mikituşka n-a răspuns acestui strigăt, ci şi-a mîntuit vorba, cu o severitate solemnă :

— Şi-acum, să pornim cu toţii de la mic pîn' la mare. Eu o să fiu conducătorul vostru, iar alături de mine o să păşească dragul şi curajosul Petruha Stodnev şi Foma Silvestrîci.

Mikituşka a ieşit din mulţime, cu capul ridicat, avînd un toiag în mînă, iar pe de lături îl însoţea Petruha Stodnev şi bunicul. Ca de obicei, Petruha era îmbrăcat cuviincios : cizme, cămaşă roşie curată, încins peste mijloc cu o curea şi purtînd şapcă. Chipul lui părea îngîndurat ; era palid. Bunicul arăta la fel. Mergea apăsat, sprijinit în cîrjă, cu cizme, supus, cu sprîncenele lăsate pe ochi. După înfăţişarea lui puteai ghici că dînsul săvîrşea în silă această corvoadă, cu toate că era mulţumit de onoarea pe care i-o făcuse obştea. Înaintea lor ţopăia Kuzear, zvîrcolindu-şi mîinile în gesturi deşănţate. Aş fi vrut să alerg şi eu alături de dînsul, dar nu puteam să-mi înving teama de bunic.

Toată mulţimea mergea întins după Mikituşka, Petruha şi bunicul. Flocoşi, bărboşi, în cămăşi şi izmene de tort, au trecut în cîrd pe lîngă gardul nostru ţărani şi flăcăi, îndemnînd în jos, spre sălcii. Pe drumul acesta, socotit cel mai scurt, muierile se duceau să scoată apă din fîntînă. Dincolo de fîntînă, peste rîu, erau aşezate trunchiuri de copaci. Rîul însă nu era adînc, ci atît de subţirel şi de străveziu, încît îi zăreai fundul nisipos, şi oamenii îl treceau cu piciorul prin vad.

Bunica, mama şi Katia stăteau după gard. Cînd am trecut împreună cu o ceată de băieţi, tropăind alături de mulţime, mama m-a chemat neliniştită, iar bunica a început să mă strige gemînd :

— Nu merge într-acolo ! Să nu-ţi treacă prin minte să-i însoţeşti pînă la boier ! Au să fie azmuţiţi cîinii.

Cine ştie ce se mai întîmplă... Se poate isca o nenorocire.

Mama mă privea cu o înfăţişare atît de jalnică, avînd în ochii ei mari, de martiră, atîta frică, încît mi-a fost milă de ea şi, pironit parcă locului, nu m-am mai putut mişca.

Cînd primele rînduri de ţărani treceau rîul, cei din urmă erau încă pe povîrniş. Dar nu i-au urmat toţi : cîţiva ţărani, uitîndu-se cu grijă îndărăt, s-au înapoiat prin crîng. Lîngă pompierie, tăifăsuiau cu Mosei doi ţărani înalţi : unul era fiul mai mare al lui Mosei — Pavluha — iar celălalt era vătăşelul Grişka Şustov ; Pavluha stătea ursuz şi tăcut, în vreme ce vătăşelul înjura cumplit mulţimea, ameninţînd cu pumnii :

— V-arăt eu vouă, ielioha-voha ! Ia te uită ce le-a trăsnit prin cap ! Să se răscoale !... Ai văzut ? Petruha Stodnev, conducător împreună cu Mikita ! Cel puţin Mikita e nebun, ielioha-voha ! Pe cîtă vreme, Petruha ce este ? Ce urmăreşte ? Să se răzbune pe frate-său ? A stat la puşcărie şi o să mai stea. Auzi vorbă, să se răscoale în sectorul meu ! S-a mai pomenit aşa ceva ?

L-a prins de braţ pe secretar, pornind cu paşi răşchiraţi spre uliţa mare.

Noi am zăbovit lîngă gard multă vreme, privind cum mulţimea urca dealul boieresc şi cum rămîneau în urmă cîte unul, cîte doi, împrăştiindu-se care încotro. Mulţimea se mişca însă înainte, numeroasă şi deasă. I-am urmărit pînă cînd s-au mistuit pe după malul lung şi abrupt al rîpei.

Katia îi petrecea cu ochii pe ţărani, rîzînd înveselită :

— Bine că le-a venit, o dată în veac, mintea la cap nătăfleţilor noştri ! Mai că aş merge şi eu în fruntea lor. Doar nu-s mai proastă decît Iulenkov, numai că pe noi, muierile, nu ne socotesc oameni. Ce om curajos e Mikituşka ! Cînd e vorba de dreptate, îşi dă şi viaţa, s-ar arunca şi-n foc ! Şi Petruha Stodnev, ce om fără pereche !

— Of, proştii, proştii ! bodogănea bunica, avînd lacrimi în ochi. Unde s-au dus şi pentru ce s-au dus ?

Parcă e cu putinţă să te iei la gîlceavă şi să te împotriveşti boierului? Praf o să-i facă pe toţi! Nu te poţi lupta cu cel puternic şi nu te poţi judeca cu cel bogat... Nu ştiu de ce s-o fi înhăitat tata cu dînşii!

Katia rîdea:

— Tăicuţul niciodată nu pierde prilejul să nu rupă şi pentru dînsul o bucată, iar cînd e vorba de pămînt, îşi vîră şi capu-n primejdie.

Mama s-a mai însufleţit şi a început să istorisească cu grabă cum odată, cînd umbla de colo-colo cu bunica Natalia, intrînd într-un sat de răsculaţi, abia au putut scăpa fugind.

Eu eram necăjit foarte, pentru că nu mi se îngăduise să merg împreună cu ţăranii la curtea boierească, şi mă rodea pizma pe Kuzear şi pe ceilalţi băieţi. De ce Kuzear e liber să facă ce-i pofteşte inima, iar eu sînt oprit şi nu mi se îngăduie să fac decît ceea ce mi se porunceşte? Kuzear e liber atît acasă cît şi pe uliţă. Tatăl său, Kuzma, poreclit Kuzea-Mazea, era un om potolit, tăcut, ros de sărăcie. Nu se ştia din ce pricină îi tremurau mereu mîinile şi parcă îi era teamă să ia în mînă toporul, grebla sau lopata. Pe feciorul său nu-l urmărea, nu-l supraveghea niciodată, iar cînd se întîmpla să dea ochii cu dînsul, i se putea ghici în privire numai o nemărginită uimire.

Mama, Grunia, striga necontenit cînd la băiat, cînd la bărbat, la găini şi la tot ce-i ieşea în cale. Iar pe uliţă, cînd pornea la fîntînă, cu cobiliţa pe umăr, întîlnindu-se cu femeile, se tînguia veşnic de viaţa-i nenorocită.

Kuzear se simţea bine. nestingherit, între mamă şi părintele său. Pe taică-său nu-l lua în seamă, iar cînd Kuzea-Mazea îl ruga, cu glas de om vinovat, să-i ajute la curăţat ograda sau să meargă cu dînsul la cîmp, Kuzear îi răspundea cu glas nepăsător:

— N-am vreme, du-te singur! Am treabă de nu-mi văd capul!

Taică-său ofta fără să-l mai iscodească despre ce anume treburi era vorba şi fără să-l roage mai mult. Mamă-sa însă se stropşea şi la taică-său, şi la Kuzear:

— Ce fel de tată eşti ? Mămăligă, nu tată ! Afurisenie de copil neascultător !

Kuzear rîdea, oprind-o din vorbă, răstit şi poruncitor :

— Sfîrşeşte cu cotcodăceala ! Ştiu eu ce am de făcut şi fără să-mi spui tu. Nu-ţi mai băga nasul unde nu-ţi fierbe oala !

Mama lui Kuzear înşfăca atunci cociorva, dar tată-său se apropia de dînsa liniştit, îi lua cociorva din mînă şi o punea într-un colţ.

— De ce iei cociorva ? Că eu nu ţi-s ceaun... De ce eşti fără judecată ?

Cîteodată însă îl apuca de dimineaţă pe Kuzear un gust de muncă şi, cu rîvnă nestăvilită, începea să se ia de treburile gospodăreşti : curăţa gunoiul din ogradă, îl căra apoi la cîmp, dregea plugul şi boroana, ciocănind cu toporul sau cu ciocanul, se ducea după apă la rîu, pornea la cîmp de cum se crăpa de ziuă şi lucra vîrtos acolo, strigînd gospodăreşte la taică-său, care i se supunea fără nici o împotrivire.

Odată, cînd m-am dus acasă la dînşii, l-am văzut pe Kuzear îngrijindu-şi mama, care era lungită în pat. Era foarte abătut. M-a întîmpinat cu răceală, întocmai ca un bărbat în toată firea. Grunia gemea şi se tînguia :

— Mi-a sunat ceasul... Vaniuşka, drăguţul meu, nu mai pot... Mă arde pe dinăuntru, Vaniuşka !...

Kuzear îi punea pe pîntec cîrpe ude şi fierbinţi, liniştind-o cu gravitate :

— Nu ţipa ! O să sperii rîndunelele. Ce, eşti copil mic ? Las' c-am să-ţi găsesc eu leacul şi fără baba Luşcionka. Doar nu-i pentru întîia oară ! Am să-ţi încălzesc burta şi să vezi cum am să gonesc boala. Am mînă uşoară !

— Vaniuşka — gemu Grunia — drăguţul meu ! Ce m-aş face fără tine ? Îngerul meu păzitor !

Kuzear rîse nemaivăzut de gingaş :

— Ai zis-o şi tu !... Stai aşa şi taci ! Uite, am să îngrămădesc pe tine toate şubele astea şi-o să te-ncălzeşti. Ai să adormi şi are să-ţi ia parcă boala cu mîna, aşa are să te uşureze... A zvîrlit pe dînsa două şube şi o pătură,

rostind : Stai culcată şi să nu te mişti ! Dormi şi asudă ! Vezi, să nu cumva să te scoli... Ascultă-mă ce-ţi spun, auzi ? Altminteri, ai de-a face cu mine !

Am străbătut apoi împreună uliţa, el înainte şi eu după dînsul, cînd, deodată, oprindu-se lîngă hambare, mi-a spus întorcîndu-se către mine :

— Pleacă ! Nu vreau să mă joc. De ce-ai venit la mine ? Acum n-am chef de nimic. Feţişoara lui slabă, cu pometii ieşiţi şi bărbia îi tremurau de durere. Din ochi îi curgeau lacrimi mari. După aceea s-a sprijinit cu fruntea de peretele vechi al hambarului, sughiţînd de plîns : Ştiu prea bine că mama o să moară ca mîine. Toate măruntaiele îi sînt arse...

Lacrimile lui m-au înduioşat, îndemnîndu-mă să-l cuprind în braţe.

— Nu mai plînge ! i-am şoptit printre lacrimi. Şi mama mea-i bolnavă... Tot aşa mi-e jale şi mie de dînsa...

Kuzear m-a luat de gît şi am rămas multă vreme îmbrăţişaţi astfel, înfrăţiţi pentru prima oară de aceeaşi durere...

Dinspre curtea boierească se auzea, îndepărtat, hămăitul cîinilor. Lătrăturile se inteţeau din ce în ce mai furioase, sfîrşind în urlet.

Bunica oftă şi zise cu amărăciune :

— Au să-i rupă în bucăţi cîinii ! La curtea boierească, ştiut este : cîinii sînt mai răi decît lupii. Pe vremea mea, asemenea cîini au rupt doi oameni în bucăţi : un ţăran şi o nebună. Asupra ţăranului au asmuţit cîinii pentru că omul îl stîlcise în bătaie pe vătaful neamţ, care-i siluise nevasta. Pe nebună însă, pentru că hoinărea şi pentru că îndrăznise să vie la curtea boierească. Numai ce se trezeau oamenii cu ea la curte, ţopăind şi urlînd. Boierul era tare rău. Cînd a zărit-o intrînd iarăşi în curte, a urlat spumegînd : „Asmuţiţi cîinii ! Daţi drumul haitei !" Au dat, aşadar, drumul cîinilor, iar nebuna a rupt-o la fugă. De cîini nu trebuie să fugi : au sfîşiat-o în bucăţi sub ochii mei. De atunci mă tem grozav de

ei... simt că mi se opreşte inima în loc numai cînd mă gîndesc...

Katia, revoltată, s-a repezit la dînsa :

— Mamă, spui şi dumneata cîte una de cînd lumea ! Crezi că mai sîntem pe vremea robiei ? Acum nu trăim vremurile acelea şi nici oamenii nu mai sînt aceiaşi. Lasă numai să-ncerce administratorul s-asmută cîinii... N-ai teamă, că nici ai noştri n-au să se lase mai prejos.

— Totuşi — a oftat plină de deznădejde bunica — aşa e hotărît din veac : cel sărac şi cel slab trag ponoasele şi îndură !

Katia dădu din mînă, supărată :

— Ia mai duceţi-vă la dracu' ! Mi-e greaţă să vă mai ascult. Eu vreau să-mi trăiesc traiul cu mai puţine amărăciuni. Nimănui nu-i îngădui să-mi răpească ce mi-e mie mai scump.

A întors apoi spatele îmbufnată, pornind spre casă. Osoasă, sănătoasă, zdravănă, cu ochii limpezi şi curajoşi, ştia ce-i poate capul, de aceea îşi trăia viaţa deosebit de ceilalţi, fără ca vreunul să ştie ce gîndeşte. Pe dînsa nimeni nu cuteza s-o supere. Iar mie îmi părea mai puternică decît toţi. Nu-i lua în seamă nici pe fraţi, nici pe bunic şi nici n-avea prietene, iar cu mama se purta aşa cum te-ai purta cu o fetişcană lipsită de apărare pe care trebuie s-o ocroteşti şi s-o fereşti de jigniri.

Multă vreme am rămas tustrei lipiţi de gard, privind neliniştiţi spre casa boierească, ce se profila singuratică, departe, în toată frumuseţea ei, pe malul înalt al rîpei abrupte. Cîinii lătrau necontenit şi mie mi se părea că oamenii strigă ceva.

— N-o să se sfîrşească cu bine... presimt că vine o nenorocire pe capul nostru — gemea bunica. Bunicul, din pricina pămîntului, şi-a pierdut capul. Ba e prea socotit, ba se avîntă fără nici o judecată cînd simte că i se clatină pămîntul sub picioare.

Atît mama cît şi bunica nu şi-au mai aşteptat bărbaţii în uliţă, ci s-au dus acasă, frămîntate de zbucium. Mama, cu sfială, ceru îngăduinţa să se ducă la bunica Natalia.

— Merg şi eu cu tine, noro — a rostit bunica. Vreau s-o văd pe cuscra Natalia... Cine ştie, se poate întîmpla să nu ne mai vedem. Cît lipsesc bărbaţii, ne putem duce. De altfel a trecut mult amar de vreme de cînd n-am văzut-o. Cît e de aproape, totuşi treburile casei nu-ţi dau pas...

Am pornit-o în jos spre sălcii şi, trecînd pe lîngă fîntînă, am ajuns la puntea de peste rîu. Mă plictiseam să merg cu dînsele : bunica păşea greoi şi încet, iar mama era nevoită s-o sprijine din cînd în cînd de braţ. Am luat-o la goană prin apă, dîndu-mă de cîteva ori peste cap pe nisipul alb ca zăpada de pe malul celălalt al rîului. Nisipul era fierbinte şi pufos ca făina ; părea cusut pretutindeni cu firicele roşii de iarbă tîrîtoare.

Fierăria era închisă. Se prea poate ca Potap să fi pornit şi el împreună cu oamenii. În faţa casei şedea Petka, ţinînd pe genunchi copilaşul şi jucîndu-se cu pietricele. Jocul acesta îl stăpînea cumplit. Trebuia să ridici deodată patru pietricele, în vreme ce pe a cincea o aruncai în sus.

Petka m-a întîmpinat cu o faţă serioasă, fără prea mare bucurie.

— Mă ocup cu d-ale gospodăriei — m-a înştiinţat dînsul, îmbufnat. Tătuţul s-a dus cu obştea la curtea boierească, iar mama spală cămăşile. Aici e de lucru pînă peste cap şi tata s-a tîrît cu şorţul pe el, ca o sperietoare. Şi-a luat şi cleştele. Ce folos că s-au dus ? Totuna are să fie ! Boierul o să-i alunge. Pămîntul o să i-l dea lui Mitri, chiar dacă o fi să se învoiască cu acesta la un preţ mai ieftin, căci o să primească în schimb toţi banii o dată, pe cîtă vreme noi, ţăranii, nici în zece ani nu-i putem achita.

Judeca întocmai ca un om matur şi nu încuviinţa tăbărîrea oamenilor la curtea boierească. Văzînd însă că mă pricep prea puţin la afacerile obştii sau, poate, plictisit de propria lui sporovăială, mi-a zîmbit îngăduitor rostind :

— Hei tu, schismaticule, unde mai cînţi de cînd s-a închis casa de rugăciune ? Ia grăieşte, care dintre voi

aţi fost atît de dibaci de-aţi pitit cărţile şi icoanele ? Vă rugaţi lui dumnezeu, dar îl veseliţi pe dracu'.

— Eu n-am făcut nimic şi nici pe diavol nu l-am veselit — i-am răspuns înţepat, vrînd să trec mai departe.

Dînsul m-a prins de cămaşă, rîzînd :

— Mă gîndeam să dau o fugă pîn' la tine. Ai uitat-o de tot pe bunica Natalia şi nici pe la mine nu mai dai. Arhip Ukolov i-a şi făcut coşciugul şi l-a pus în tindă. Mă mir tare mult de ce se chinuieşte atît ca să moară.

În vreme ce vorbea şi mă întreba, el se juca înainte cu pietricelele : arunca una-n sus, înşfăca repede cu mîna grămăjoara de pietricele, prinzînd-o apoi din zbor şi pe cea aruncată. Totul se petrecea dibaci şi fără greş. Era mulţumit şi ochii îi luceau de bucurie.

Mama şi bunica au trecut pe lîngă noi fără să ne ia în seamă. Deodată copilaşul a început să ţipe, însă Petka l-a aşezat, goluţ, pe nisipul moale, a scos din buzunar biberonul făcut dintr-o cîrpă, în care era puţină pîine muiată, şi i l-a pus în gură. Copilul a început să sugă cu lăcomie, încetînd să mai ţipe.

M-am aşezat lîngă Petka, am luat pietricelele şi am început să le arunc şi eu. Îmi urmărea mîna, ridicînd şi lăsînd capul în jos, în vreme ce faţa lui, afumată şi înăsprită, mi-a părut senină, copilăroasă şi vioaie. Îi jucau ochii-n cap de voie bună. Cînd a văzut că de cinci ori la rînd nu m-am învrednicit să înşfac grămăjoara de pietricele, a rîs răsunător strigîndu-mi :

— Neîndemînaticule ! Eu de douăzeci de ori la rînd pot să le înşfac...

Uitînd atunci de toate, m-am luat la întrecere cu dînsul, pînă cînd copilul s-a rostogolit pe nisip, urlînd. Petka l-a luat în grabă în braţe şi, găsindu-i biberonul, l-a şters cu degetele şi i l-a băgat din nou în gură.

— Uite-i că se întorc ! a strigat dînsul, sărind în picioare. Doar i-am spus tatii : „Unde te duci ? Ce cauţi tu acolo ? Nu cumva crezi că treaba o să se facă la porunca voastră ?“ Dar el a ţinut-o una şi bună : „Acolo unde se află obştea, trebuie să mă aflu şi eu“.

De pe deal coborau în pîlcuri ţăranii, cotind pe cărări spre rîu. Unii păşeau grăbit, întrecîndu-i pe cei dinaintea lor, alţii strigau laolaltă, se încontrau, dădeau din mîini, se opreau privind în urmă.

Eu am alergat spre deal, în întîmpinarea lor. Bătrînii mergeau încet, cu demnitate, sprijinindu-se în cîrji, flăcăii rîdeau imitîndu-l pe Ismailov, în vreme ce băieţandrii îşi vedeau de treburile lor : fugeau din deal, luîndu-se la întrecere. Cînd am ajuns, gîfîind, la gardul care despărţea satul de curtea boierească, m-a întîmpinat zburînd Kuzear. Pe tot drumul, începînd de la curtea boierească, se întindea un şir lung de oameni ; dintr-acolo se auzeau cuvinte nedesluşite şi strigăte furioase. Kuzear s-a oprit, împietrit parcă, înaintea mea, nechezînd ca un mînz :

— Sîc ! Eu am văzut tot ce s-a petrecut şi tu n-ai apucat să afli nimic ! Ce-ai înţepenit lîngă gard ? Ne întîmpini de parcă am veni de la bîlci ! Uf ! ce-a fost acolo !

Ţăranii ieşeau pe poarta gardului, îmbulzindu-se şi alcătuind o glotime care abia se strecura prin strungă, făcînd o gălăgie cumplită. Vocile lor, unite cu vocile celor de dinapoia gardului, făceau o larmă surdă, întocmai ca la sfat. Treceau ţărani mai vîrstnici şi flăcăi, unii cu cizme, alţii desculţi, cu picioarele înnegrite de praf. Toţi erau îndîrjiţi şi ţipau fără să se asculte unul pe celălalt. Bătrînii, cu chipurile îngrijorate, îşi rosteau înţeleptele lor chibzuieli, păşind cu demnitate, sprijiniţi în toiege. Discutau aşa cum se cuvine bătrînilor. Deodată a trecut unchiul Larivon şi fierarul Potap, cu cleştele-n mînă. Era cu şorţul negru de piele, iar cu dînşii se aflau încă cîţiva ţărani.

— Cucoana ne-a grăit : „Aur ne pune pe masă Mitri !“ vorbea Larivon, plin de răutăcioasă indignare. Pentru aur, şi Cristos a fost vîndut ! Dar cine a muncit din greu pămîntul ? E al nostru pămîntul acesta, din moşi-strămoşi. Astăzi se cuvine să-l împărţim şi să-l arăm.

— Nimic mai uşor — a încuviinţat Potap. După ce-o să-l împărţim, o să-l arăm şi semănăm ca să treacă în mîini străine gata arat şi semănat. Mitri n-o să ne spună decît mulţumesc.

— Cu parul o să ne ducem! strigă Larivon, scuturîndu-şi barba. Tot satul o să-l păzească!

— Iar pe tine au să te păzească la puşcărie!

Bătrînii, sprijinindu-se în cîrji şi proptindu-şi bărbile în piept, judecau cu înţelepciune:

— Degeaba, Mikituşka!... Orice-ai spune, bogatul se plimbă călare pe dreptate şi-o mînă cu nedreptatea.

— Ce să mai vorbim! Ai văzut cum ne-a înfundat cucoana? „Dacă norodul ţine la dreptate, atunci nu trebuie să se agaţe de pămîntul altuia şi nici nu trebuie să-i pizmuiască pe bogaţi."

— Ce fel de dreptate? a strigat supărat un bătrîn înalt şi chel, lovind cu cîrja în pămînt. Trebuie să arăm cu toporul în mînă. Asta e dreptatea...

S-au adunat astfel zeci şi zeci de săteni. Toţi erau tulburaţi peste măsură şi fiecare striga cîte ceva, în felul său.

— Aţi auzit cum căuta să ne convingă?... „Oameni buni, oameni buni, veniţi-vă în fire! Altfel vă faceţi necazuri!... Mi se rupe inima de voi!"...

— A jelit lupul iapa, dar i-a lăsat numai coada şi coama!

— Pe Petruha l-a atins rău de tot: „Tu ai stat la puşcărie... Te răzbuni pe fratele tău!... Ar trebui să fii trimis în Siberia"...

— Mai la urma urmei, de ce se bagă în sania altuia? Doar sînt făcuţi de aceeaşi mamă Stodnevii ăştia; toată viaţa lor au supt sîngele norodului!

— Vorbe de clacă — rosti un altul supărat. Aţi uitat că Mitri l-a nenorocit pe Petruha? Se răzbună omul, se simte lovit.

— Ei, ieşim, oameni buni? Numai să fim toţi ca unul. Trebuie să-mpărţim pămîntul!

Vanka Iulenkov se învîrtea printre ţărani:

— Eu pornesc să ar cu vaca. Cu dinţii o să rod pămîntul ! Nici un vătaf din lume n-o să mă poată urni !

— Luaţi parii, băieţi ! Topoarele !

Kuzear, după ce-mi dădu un ghiont între coaste, mi-a strigat înăbuşindu-se :

— Hai să fugim după topoare ! Am să tai picioarele calului vătafului.

Apoi s-a strecurat prin mulţimea de ţărani. Niciodată nu l-am văzut atît de aţîţat. Ochii lui negri ardeau ca jarul, înfigîndu-se cu lăcomie în fiecare trecător. Strîngea pumnii slabi, ascultînd şi tipărind în minte tot ce auzea : fiecare cuvînt, orice strigăt, în vreme ce pometii lui ieşiţi în afară se îmbujorau sub pulberea care-i acoperea faţa.

Mulţimea deasă se îmbulzea spre poartă, împingîndu-se cu umerii, încîlcindu-şi bărbile şi lovindu-şi capetele pletoase. Mă asurzise cu strigătele sale. Pe chipurile tuturora se citea tot mai dîrză hotărîrea. În mijlocul acestei mulţimi l-am văzut pe Mikituşka mergînd cu capul sus, scuturîndu-şi barba. Faţa lui severă, cu nasul coroiat, zîmbea cu un zîmbet hotărît, zîmbetul omului convins, cu voinţă puternică. Mi s-a părut că este mai înalt decît toţi ceilalţi. Alături de dînsul păşea Petruşa Stodnev, cu un surîs dureros în ochi. Tăcea îngîndurat. Doi dintre ţărani îl strigau, dar el parcă nici nu-i auzea. Bunicul nu era cu dînşii. Tata păşea legănîndu-se dintr-o parte în alta, împreună cu Sîgnei şi cu Filaret cizmarul. Sîgnei le istorisea ceva, cu obişnuitele figuri însoţite de gesturi. Tata zîmbea binevoitor, plecîndu-şi capul într-o parte, în vreme ce Filaret, scund, cu barba înfundată în piept, privea posomorît în pămînt. Mikituşka s-a oprit şi, ridicîndu-şi braţele, a strigat cu o voce surdă, dar convingătoare :

— Oameni buni ! Cei de la curtea boierească n-au vrut să stea cu noi de vorbă. Mitri Mitrici a plecat la oraş, iar Stodnev a pornit într-acolo. Dînşii ne-au păcălit. Propovăduitorul, teologul nostru, şi-a căscat gura ca un lup asupra noastră. Noi am lucrat acest pămînt încă de pe vremea iobăgiei, iar acum l-am arat în dijmă.

Mitri n-o să ne dea în dijmă nici un peticuţ: singur o să-şi semene grînele pentru vînzare. Ce ne rămîne nouă de făcut? Vocea lui Mikituşka s-a mistuit în vuietul mulţimii. Din nou s-au înălţat braţele lui: Deci, oameni buni, cuvîntul vostru e sfînt, iar eu o să pornesc cu plugul în ulicioara mea, înaintea tuturor. Ne adunăm în faţa ogrăzii mele. Dreptatea nici în foc nu arde şi nici în apă nu se îneacă. Trebuie să fim uniţi în obşte. Pămîntul e al obştii... Cu sînge, cu sudoare l-am stropit... dar acum cînd sîntem liberi... ni l-au furat...

De gard s-a apropiat repede Petruşa, plin de sudoare, avînd o înfăţişare de nerecunoscut: palidă, dureroasă, dar cu furtună-n ochi. A sărit uşor peste prăjina din mijloc a gardului, cuprinzînd cu mîna stîlpul porţii şi strigînd cu glasul omului obidit şi ajuns la capătul răbdării:

— Oameni buni, iată sufletul meu! şi prinzîndu-şi gulerul cămăşii de culoare roşie, a tras atît de puternic, încît a rupt-o pînă la curea. Sînt un om părăsit! Nimeni nu-mi dă crezare: nici boierul, nici vecinul, iar fratele meu e gata să mă zdrobească de-a binelea. Voi singuri ştiţi cum trăiesc. Fratelui meu nu i-am făcut nici un rău, dar în schimb am pătimit de la dînsul. Faţă de voi n-am greşit. Totuşi îi aud pe unii ponegrindu-mă. Chiar aici se spune că sînt una şi aceeaşi cu fratele meu şi că aş fi trimis printre voi de dînsul. Alţii mi-o zic de la obraz: „Tu, Petruha, după cum se vede, vrei să te răzbuni pe Mitri pe spinarea noastră. Ai vrea să izbuteşti, ajutat de noi!“ Cum s-ar spune, eu, faţă de norod, nu sînt decît un nemernic, un pezevenghi, un trădător. Am pornit la drum alături de voi, cu sufletul curat. Nici nu-mi trebuie nimic, ca şi lui Mikita Vukolîci. Să ştiţi că eu curînd o să părăsesc satul şi o să vînd toată gospodăria. Şi iată, ca nu cumva să aveţi din pricina mea vreun necaz, plec din mijlocul vostru, faceţi singuri ce v-o tăia capul. Eu o să stau deoparte. Dar să luaţi aminte la vorba mea: cererea voastră e dreaptă şi inima mea e alături de voi! O să mă rog lui dumnezeu să izbîndiţi!

Însă fratele meu, cu cuvîntul domnului, o să vă stoarcă şi măduva din oase.

A sărit apoi de pe gard, făcînd un semn cu mîna, cu buzele chinuite de tremur. Ţăranii l-au urmărit tăcuţi, petrecîndu-l cu ochii, în vreme ce dînsul păşea grăbit pe lîngă casa lui Arhip Ukolov, spre uliţa de sus.

Mikituşka a ieşit din mulţime şi, chemîndu-l cu mîna, a strigat în urma lui :

— Petea ! Petruşa ! Înapoiază-te ! Nu te supăra pe obşte ! Nu toţi sînt proşti, Petea !... Şi minciuna se cuvine să fie dată în vileag. Dreptatea trăieşte în popor, iar nedreptatea se are bine numai cu cei răi. Haide, Petea, întoarce-te ! Vino să-ţi spun un cuvînt !

Petruha s-a oprit strigînd dureros :

— Eu sînt un Stodnev, Mikita Vukolîci ! Pe mine nu mă poţi crede. Pe bună dreptate vorbesc oamenii...

Totuşi a pornit spre Mikituşka.

Ţăranii se uitau ursuzi spre Petruha. Unii au purces a cleveti :

— Ia te uită ce om drept s-a iscat ! „Eu am inimă curată !"... Dacă dînsul n-are nevoie de nimic, de ce se vîră în gîlceavă ? !

— Şi Mikituşka, ce fel de conducător e ?... La fel spune şi dînsul : „Mie nu-mi trebuie nimic !"

— Ai nimerit-o ! Mikituşka nu se gîndeşte decît la suflet. Pentru obşte stă ca o stîncă... Ai văzut cum dădea în vileag nedreptatea ? Cum îl biciuia pe Mitri ? Dînsul nu se teme de nimic.

— Păi de ce să-i fie teamă ? Doar e sărac.

Larivon alerga pe urmele lui Mikituşka, tulburat, clătinîndu-şi barba, care se asemuia cu coada calului. L-a ajuns din urmă pe Mikituşka şi l-a îmbrăţişat pe Petruşa :

— Petea, băiatul meu drag ! N-ai să pleci nicăieri de la noi. N-ai unde să te duci ! Pînă la arie vei fugi şi atunci picioarele ţi se vor îndoi. Apoi îl tîrî înapoi : Petenka ! Ce zi e azi ? ! În veacul veacului... cu toată obştea... Noi vrem să fim împreună cu tine, înaintea tuturora, cei dintîi...

Petruşa zîmbea şi zîmbetul acesta era atît de duios, că-mi venea să alerg spre dînsul şi să-l prind de mînă. Mikituşka s-a apropiat de dînsul, cu pas apăsat de om tînăr şi, privindu-l ţintă-n ochi, i-a spus ceva aspru, ca un judecător.

— Bine, Mikita Vukolîci — a răspuns Petruşa, vesel, cu o voce răsunătoare. Voi merge. Nu voi da înapoi... Numai, Mikita Vukolîci, eu am nădejde în tine. Eu nu mă gîndesc la cîştig... Lasă norodul să vadă şi să judece singur.

Larivon a rîs de bucurie, apoi i-a cuprins capul, strîngîndu-i-l la piept.

XXXVI

Bunicul împreună cu tata şi cu Sîgnei au înhămat calul la căruţă, iar de căruţă au legat plugul, cu brăzdarele-n sus, după care au pornit peste şes, pe partea cealaltă a satului, în capătul uliţei de sus unde locuia Mikituşka. M-am urcat în căruţă, fericit că nu mă alungă. Chiar bunicul i-a spus bunicii, cu o neobişnuită voioşie :

— Lasă-l să meargă cu noi ! O să ne fie de folos. Îl trimitem la izvor, după apă.

Mama, în schimb, mă chema cu faţa îngrijorată :

— Stai locului, nu pleca ! Mi se bate inima... Să nu se întîmple ceva...

Eu însă stăruiam cu încăpăţînare să rămîn în căruţă.

— Dar ce, mai e mic ? a strigat tata la dînsa. Doar nu ne ducem să ne luptăm cu lupii. O să ne fiarbă cartofii.

Pe drum, caii tîrau plugurile, iar pe de lături, ţăranii şi flăcăii mergeau călări. Mai veneau cîteva căruţe, cu plugurile legate întocmai ca şi noi. Tata şedea în faţă,

cu hăţurile în mîini, bunicul alături de dînsul, iar Sîgnei de partea cealaltă a bunicului. Cînd calul s-a smucit în trap, pe drum, bunicul a început să cînte: „Veniţi să ne luminăm întru domnul, care a mîntuit stăpînirea morţii şi a luminat toate seminţiile omeneşti". Asta însemna că bunicul era plin de voie bună.

Ziua era călduroasă, orbitor de fierbinte, şi aerul, în depărtare, tremura în sclipiri de oglindă. Cerul înfierbîntat părea molatic şi catifelat. Iarba de pe şes era înaltă, creaţă şi verde ca fundul liniştit al unei mări, şi pretutindeni aerul părea înmiresmat de pelin. Soarele se răsfăţa pretutindeni, chiar şi-n sufletul meu l-am simţit cuibărit: eram vesel şi plin de o arzătoare lumină. Pe tot întinsul cîmpiei zburau pe jos rîndunele cu pieptul alb, ciripind în faţa mea; parcă mă zădărau jucîndu-se. Rîdeam nestăpînit şi, întinzînd mîinile spre ele drept răspuns, încercam să le prind ca să le văd alunecînd ca fulgerul pe lîngă degetele mele, rîzînd parcă de mine şi împreună cu mine, îmbiindu-mă să le urmez şi să zbor.

Cînd am trecut pe lîngă hambarele gospodăriilor de sus, am zărit-o lîngă magazia de piatră, cu acoperişul de paie, pe mătuşa Maşa. Stătea în uşa deschisă, îmbrăcată într-un sarafan ţărănesc, cu o basma albă în cap, trasă pe ochi. M-am ridicat în genunchi şi i-am făcut semn cu mîna. Dînsa, bucuroasă, mi-a făcut semn cu amîndouă braţele, a zîmbit luminată, vrînd s-alerge spre noi, dar deodată s-a oprit şi a privit înapoi, ducîndu-şi şorţul la gură.

Am coborît dealul şi am trecut rîul care-şi juca apa în lumini scînteietoare, îngînîndu-se cu pietrele. Mirosea a peştişori mărunţi şi a nămol. Sub malul rîpos al dealului, înghesuite ca într-un crîng, se vedeau sălciile bătrîne. Frunzişul lor verde şi zbîrlit se desena în oglinda apei ce părea că şi-a întins o dantelă verzuie pe de margini. Pe mal se odihneau gîştele, cu picioarele roşii, ca nişte bulgări albi, şi în apa rîului se bălăceau copiii, înveseliţi şi goi. La stînga drumului, pe panta lungă, după gard, înverzea o livadă cu meri, împletind

gardul cu zmeură şi mure. Prin tufişuri se zăreau ştiubeele, deasupra cărora roiau înviorate albinele. Livada era a primarului Pantelei. La marginea satului adăstase o tabără mare de căruţe, de pluguri şi de cai care se apărau cu cozile de muşte şi de tăuni. Oamenii, desculţi, în cămăşi, fără cingători, cu şepci şi fără şepci, se îmbulzeau adunîndu-se în gloată şi strigînd ca la sfat. Pe uliţă, după noi, păşeau leneşi caii.

Bunicul a sărit în grabă din căruţă şi, aşteptîndu-ne să trecem, a pornit iute spre mulţimea adunată, tîrîndu-şi cizmele vechi şi scîlciate. Tata a trecut drumul, oprind calul pe pajişte lîngă plugul lui Kuzea-Mazea. Pe spinarea deşelată a iepei costelive şedea cocoţat, privindu-mă cu mîndria unui muncitor, sigur de ce-i poate pielea, Kuzear. Nu m-a învrednicit nici cu un zîmbet.

— Hei, cîrnule, ce te-ai cocoţat pe spinarea iepei?

— Să mă uit cum miaună pisoiul pe greabănul iepei.

— Eu mă duc să ar! Sînt sigur că tata n-o să izbutească singur.

— Mai bine ţin-te zdravăn de coama calului, că de-o fi să cazi sub fierul plugului, nici ciorile n-au ce alege din tine.

În clipa asta l-am zărit pe Şustionok, care se freca de gard, ascultînd strigătele ţăranilor.

După gard se îmbulzeau băieţandrii, unii dintre dînşii căţărîndu-se pe nuielele îngrăditurii. Şustionok, pas cu pas, s-a apropiat pe furiş de oameni.

— Uite — i-am spus în grabă lui Kuzear — Vanka Şustov e aici.

Kuzear a coborît de pe cal, făcîndu-mi semn cu mîna. Am alergat la Vanka şi l-am înşfăcat de braţ. Acesta, înlemnit de spaimă, s-a aşezat pe brînci.

— De ce faci mătănii, Vanka? a prins să-l întrebe, cu un glas de prefăcută compătimire, Kuzear. Ochii-i rîdeau, dar în zîmbetul lui, deşi mîngîietor, clocotea atîta înverşunare, încît a început să-mi fie teamă. Poate

vrei, Vanka, să te alături de noi? Hai spune, că sîntem gata să te legăm de coada iepei!

Lui Şustionok îi jucau ochii în cap, viclean şi hoţeşte. S-a smucit de lîngă noi, dîndu-se îndărăt şi răsuflînd înăbuşit:

— Daţi-mi drumul! Ce-aveţi cu mine? Vă împiedic eu la ceva? Voi ţineţi de partea cealaltă a satului, pe cîtă vreme eu mă aflu la vatra noastră.

— Ai uitat, Vanea, ce bătaie ai mîncat lîngă pompierie? îl întrebă Kuzear, cu o stăpînire prefăcută în glas. Nu trage cu urechea şi nu duce vorba mai departe!...

Pe neaşteptate, Şustionok, ridicîndu-şi capul şi smucindu-şi mîinile, strigă plin de ameninţare:

— Fereşte-te, Kuzear! Am să ţi-o plătesc eu, bagă de seamă! Nici pe dumnealui n-am să-l iert!

— Nu ameninţa, ielioha-voha! i-o reteză batjocoritor Kuzear. Aminteşte-ţi cînd îmi făgăduiai cinci copeici drept zălog.

— Şi mie mi-e dator. Din pricina lui nu i-am plătit încă datoria bunicii Natalia. M-a ameninţat că mă bagă la arest.

— Şi chiar am să te bag! Vă duceţi voi să araţi pămîntul boieresc, dar tata goneşte călare la pristav. Acum o să sosească pristavul şi poliţiştii şi pe toţi are să vă stîlcească în bătaie. Iar vouă, la amîndoi, are să vă iasă pe nas. Aflaţi că mi-am pus în gînd să iau seama la ţărani, să văd care dintre dînşii e mai obraznic şi mai colţos. Cei dintîi care or să fie biciuiţi la plasă au să fie Mikituşka şi Petruha Stodnev.

Toate aceste vorbe au fost spuse în grabă, pe nerăsuflate, cu gîndul ca să ne uluiască. Noutatea l-a uimit într-adevăr pe Kuzear, după felul cum m-a privit cu spaimă în ochi, buimac. Şustionok, prinzînd curaj, a început să se smucească din mîinile noastre. Kuzear, încă zăpăcit din pricina celor auzite, îl slăbi din strînsoare, dîndu-i drumul.

— Aha! V-aţi speriat? şuieră Vanka, triumfător, printre dinţi. De acum încolo nu vă mai las să trăiţi în linişte. Am să-i spun tatii tot ce-o să-mi treacă prin cap.

Kuzear, înşfăcîndu-l iar de mînă, mi-a poruncit:

— Ţine-l strîns! Ăsta-i prizonierul nostru din Caucaz. Îl dau pe mîna bărbaţilor.

Curajul lui Kuzear mi-a plăcut foarte mult. Mă gîndeam că am pus mîna pe un trădător, pe un spion, pe care-l vom tîrî în faţa bărbaţilor, ca să fie judecat de Mikituşka şi de Petruşa, cerîndu-le să fie întrebat: cine a scris hîrtia şi cînd a plecat la pristav „Ieliohavoha"? Oamenii vor vedea pe dată ce băieţi isteţi sîntem şi ne vor copleşi de laude, spunînd: „Ce mai băieţi de ispravă! Unde puneţi mîna, vă merge în plin şi, de n-aţi fi voi, am fi ca fără ochi". Zicala asta întortocheată era adesea pomenită de invalidul Arhip Ukolov în faţa băieţilor care roiau toată vremea pe lîngă dînsul, în vreme ce el ticluia tot felul de jucării, stînd în cerdacul casei.

S-au adunat mulţi ţărani pe şesul de după gard, îngrămădindu-şi caii, căruţele şi plugurile de o parte şi de alta a drumului, întocmai ca la iarmaroc. Ţăranii, neliniştiţi şi îngrijoraţi, făceau roată în jurul lunganului Mikituşka. Toţi se contraziceau, privind îndărăt spre porţile gardului, ca şi cum ar fi aşteptat să vină cineva sau ca şi cum n-ar fi fost încă hotărîţi să iasă la cîmp. Am băgat de seamă că gloata era mai puţin numeroasă decît fusese la adunarea obştii. Mai sosiră vreo cîteva căruţe, dar pe uliţă şi pe tot drumul ce ducea spre gîrlă nu se mai afla nimeni. Mulţimea se mai împrăştiase: mulţi dintre ţărani se risipeau în pîlcuri, tăinuind. Vedeam bine că oamenii erau îngrijoraţi peste poate şi că le lipsea parcă ceva, că se adunaseră aci, în tabără, fără vreo chibzuială, şi că li se urîse aşteptînd. Pe uliţă, aproape de gard, se adunase de asemenea o mulţime pestriţă de femei şi de fete, sporovăind între dînsele. Unele priveau ţintă, cu feţele posomorîte, spre tabăra bărbaţilor, altele chicoteau, în vreme ce cîteva făceau semne către bărbaţi, îndemnîndu-i cu o veselie

răutăcioasă: „Hai porniţi la drum, de ce vă pierdeţi vremea ?"

Noi îl tîram pe Şustionok, care se smucea şi se împotrivea să-l ducem înaintea lui Mikituşka. Gîfîind şi dînd cu gura care mai de care, am spus pe nerăsuflate:

— Uite-l... Trăgea pe furiş cu urechea la tot ce vorbeaţi şi-i număra pe cei ce s-au adunat.

— Asta nu-i nimic, bunicule Mikita! Întreabă-l unde a plecat „Ielioha-voha" şi o să afli că a pornit călare... la pristav... cu o hîrtie.

Ţăranii au făcut roată împrejurul nostru şi, uitîndu-se unul la altul, au prins să bodogănească:

— Uite ce pocitanie! Ce pui de şobolan! După cum se vede, vătăşelul creşte o haită-ntreagă de poliţişti! Mai are încă doi ţînci.

Mikituşka l-a privit pe Şustionok, tăcut şi sever, apoi a zîmbit blajin, adunîndu-şi zbîrciturile împrejurul ochilor. După ce i-a mîngîiat lui Vanka părul zbîrlit cu mîna lui lată şi păroasă i-a vorbit blînd:

— Nu-i nimic! Nu-i nimic, băieţele... Du-te acasă! Tu eşti prea mititel ca să cunoşti ce-i bine şi ce-i rău. Dar ţine minte: împotriva oamenilor, a vecinilor şi a neamurilor, e mare păcat să urzeşti ceva ticălos.

Kuzear nu înţelegea asemenea mărinimie. De indignare se făcuse stacojiu la obraz:

— De ce să-i dăm drumul fără să-l muştruluim? Priveşte-l mai bine, bunicule Mikita, şi ai să vezi că e gata să spună numai minciuni pe socoteala tuturor. Chiar mai adineauri a zis că pe dumneata şi pe nenea Petruşa au să vă trimită la plasă, ca să vă bată cu biciul.

Mikituşka îi mîngîie părul lui Şustionok, zîmbind:

— Nu-i nimica, nu-i nimica! E încă mic! Taică-său e un Iuda şi un cîine. Păcatul se ispăşeşte prin credinţă şi suferinţă. Daţi-i drumul, băieţaşilor!

Şustionok, înfricoşat, privea mereu în jurul lui.

Petruşa, zîmbind, s-a uitat pieziş la dînsul:

— Ţîncul e mic, dar se pricepe să-ţi rupă nădragii. Orice-ai spune, mare lucru de capul lui nu se va alege.

Nu toţi copiii sînt fără ispita păcatului, Mikita Vukolîci. Pe diavolul acesta îl cunosc : e în stare să te-nşele, să te tragă pe sfoară şi pe tine...

Oamenii au început din nou să se certe şi să strige :

— Dacă mergem, să mergem, Mikita Vukolîci ! Să nu ne mai pierdem vremea de pomană !

— Ia mai stai, tu, ăla căpăţînosu' ! La ce te poţi aştepta de la un cap sec ?!

— Aţi auzit, vecini, isprava vătăşelului ? A plecat călare la pristav.

— Las' că nici capul vătăşelului nu-i bătut în cuie !

Mikituşka, după ce i-a şoptit ceva lui Petruşa, şi-a scos şapca din cap şi a grăit :

— Cu dumnezeu înainte ! Pornim, oameni buni !

După care a pornit împreună cu Petruşa spre tabără.

Ţăranii se împrăştiară în dezordine, îndreptîndu-se spre caii lor. Nu mai strigau, vorbeau doar între dînşii cu jumătate de glas ; păşind hotărîţi şi oprindu-se, priveau neliniştiţi în toate părţile. Bunicul, tata şi Sîgnei s-au dus spre căruţă, iar tata, făcîndu-mi semn cu mîna, mi-a zis :

— Fugi, suie-te în căruţă ! Să nu te cerţi cu Vanka ! Iar cu Kuzear ar fi mai cuminte să nu te înhăitezi : la bine n-are să te ducă !...

Kuzear s-a făcut nevăzut de îndată ce Şustionok, ieşind din mulţimea ţăranilor, s-a repezit spre gard.

Unchiul Larivon alerga ca ameţit pe lîngă noi, fluturîndu-şi barba :

— Să mergem, vecini ! Vreau să fiu primul care să-mi biciuiesc iapa. Cuscre Foma, Vaska, ajungeţi-mă ! Am să zbor ca vîntul. Norocul e taman ca un nor care aduce furtună : cuprinde dintr-o dată toate, revărsînd fulgerător binefacerile. Mikita Vukolîci, să nu rămîi la urmă !... Petruşa, ţin-te în rînd cu mine ! Ne-a venit şi nouă apă la moară ! Avem norocul în palmă, dar s-ar putea să ne şi răstoarne...

Era treaz, deşi părea băut. Se purta ca orice om cumsecade : nu viclenea pe nimeni, nu era prefăcut şi

nici nu se omora de prea multă înţelepciune. Mergea ţanţoş în frunte, fără teamă şi fără să privească înapoi. Se vedea că abia îşi putea stăpîni clocotul de viaţă şi de energie ce răbufnea dintr-însul, că vijelia aceasta lăuntrică nu-şi putea găsi nici o ieşire. Părea un om ameţit.

De aceea, într-un asemenea ceas, fără să se gîndească prea mult, s-a avîntat, păşind ca un turbat, pe urmele norocului, cu tot zvîcnetul sîngelui care-i clocotea în vine din clipa cînd s-a răsculat obştea şi de cînd ştia cu hotărîre ce are de făcut. Ştia că trebuie să se bată pentru obşte, fără să se gîndească la ceea ce va urma şi fără să ţină seamă că-şi bagă capul în foc.

În picioare, în căruţa în care stătea plugul cu brăzdarele în sus, l-am văzut dînd bice iepei bălţate. Păros şi bărbos, ar fi vrut să zboare ca vîntul, dar gloaba sărea dînd din coadă şi se poticnea. Era o privelişte tare caraghioasă, pentru că, o dată cu zvîcnetul gloabei, şi el însuşi sălta în căruţă. Ţăranii îl petreceau din ochi, rîzînd.

— Măi, măi, ce om! Foc şi pară, nu alta!

— Ăsta-i Larea Peskov! Dacă n-ai ceva mai bun de făcut şi intri în cîrdăşie cu dînsul, nu numai că nu foloseşti nimic, dar mai pierzi şi bruma ce-o ai.

— Aveţi dreptate, vecini! De-o fi să-l întîlnească-n cale pe paznicul cîmpului şi l-o răsturna sau l-o schilodi cu calul său, apoi avem să fim cu toţii traşi la răspundere.

— Aşa o să se întîmple, băieţi: o să fim traşi la răspundere! Are să sosească pristavul cu poliţia, o să ne ia pe toţi şi o să ne pună cătuşele.

— Cum vine asta, oameni buni? a strigat revoltat cineva. Aţi urlat toţi, v-aţi arătat nemulţumiţi, l-aţi îndemnat pe bătrîn să pornească alături de voi, iar acum daţi bir cu fugiţii? Dacă e vorba de pus capul pe butuc, aţi vrea să şi-l pună doar Mikituşka şi cu Petruşa? După cum văd, fără pumni şi fără ciomege n-o să se isprăvească treaba asta!

După Larivon au pornit Mikituşka şi Petruşa. Ţăranii din primele rînduri au început să se mişte unul după altul. Cei dindărăt se îmbulzeau, certîndu-se şi adunîndu-se în pîlcuri mici, trecînd de la un grup la altul, cu şepcile trase pe ochi.

Cîţiva dintre ţărani s-au urcat pe gloabele lor, tîrînd plugurile înapoi în sat. În urma lor au răsunat urlete şi şuierături, dar ei şi-au văzut de drum fără a întoarce capul. Bunicul, îngîndurat şi ursuz, stătea lîngă căruţă, ascunzîndu-şi ochii sub smocurile cărunte ale sprîncenelor. Sîgnei, într-o ceată de flăcăi, rîdea, în vreme ce tata, de partea cealaltă a căruţei, cu şapca îndesată bătrîneşte pe frunte, asculta vorbăria ţăranilor. După cum se părea, tata nu prea ar fi vrut să plece la cîmp : el nu se învoia cu această uneltire, socotind că nu e făcută cu judecată şi neavînd cîtuşi de puţin poftă să se amestece în certuri fără rost. Din cînd în cînd lovea cu biciul iarba, privind spre bunic. Deodată, Filaret cizmarul şi Terenti, feciorul Paruşei, s-au apropiat de bunic, căruia i-au strigat revoltaţi ca şi cînd dînsul se afla vinovat de toată învălmăşeala :

— Unchiule Foma, pornim sau nu pornim ? De ce ne-om fi înghesuit ca la iarmaroc ?... Ca proştii proştilor ! Doar dumneata împreună cu Mikituşka ne-aţi întovărăşit pînă la curtea boierească ! Ştii bine că acolo unde te afli dumneata, sîntem şi noi.

Aţintindu-şi asupra lor privirile-i tăioase, bunicul a rostit :

— De unde pînă unde ? Dacă pe voi nu vă taie capul, credeţi că e dator vecinul să răspundă de neghiobiile voastre ? Poftim, cuscrul Larivon face ceea ce socoteşte că e bine de făcut. De aceea v-a luat-o la toţi înainte. O să fie cel dintîi care o să calce pe pămîntul boieresc, în vreme ce voi toţi vă-nvîrtiţi în loc ca nişte berbeci.

— Dar tu ce-ai de gînd să faci, Foma Silverstîci ? Tu, care eşti socotit cel mai înţelept din uliţa noastră ?

Tata, neputîndu-şi stăpîni mînia, le-a retezat-o :

— Se vede că nu-i mama Paruşa lîngă tine, Terenti, ca să te călăuzească, iar tu, Filaret, te-ai rătăcit între plug şi masa cizmărească. Halal gospodari!

— Şi pentru asta de ce te-nfurii şi de ce ţopăi în loc? l-a atins pe tata Filaret. Loveşti într-una cu biciul, frecîndu-ţi picioarele ca un tăun.

Tata a sărit repede-n căruţă, apucînd hăţurile. Sîgnei a sărit şi el, făcîndu-i cu ochiul lui Filaret.

Bunicul, zîmbind viclean şi scoţîndu-şi şapca, a făcut cu ea un semn, arătînd înaintea lui:

— Hai, oameni buni, mergeţi cu dumnezeu 'nainte! Eu o să mă întorc acasă, că mă dor şalele. De-o fi să se-ntîmple ceva, purtaţi-vă cu judecată. Pe Larea Peskov ţineţi-l mai la distanţă, pe Mikituşka nu-l prea luaţi în seamă. Chibzuiţi treaba după capul vostru... Hai, cu dumnezeu înainte! Să v-ajute dumnezeu, şi-ntr-un ceas bun!

Cuprins de îndoială şi de teamă, tata a lovit calul cu biciul, smucind hăţurile, apoi am pornit în trap uşor pe drumul prăfuit. După noi au urmat Filaret şi Terenti şi alţi ţărani. Larivon galopa departe, în fruntea noastră. L-am văzut cum a cîrmit-o la dreapta, pe un hat lat, urmat de un şir lung de alţi călăreţi care mergeau în trap mărunt.

Sîgnei şedea alături de tata, rîdea şi-l înghiontea între coaste. Tata rîdea şi el, întorcîndu-şi din cînd în cînd faţa spre dînsul.

— L-ai văzut pe tata? Aşa e bătrînul! sublinie perfid Sîgnei. A dat bir cu fugiţii, dar pe noi ne-a îndemnat s-o pornim la drum. De s-o-ntîmpla ceva, dînsul n-are nici o vină: doar fiii lui. Cine l-ar putea trage de barbă?

Tata striga clătinînd din cap, amestecîndu-şi glasul cu vuietul căruţei:

— Dînsul întotdeauna iese din apă uscat. Te bagă la apă, dar cînd e vorba la o adică, răspunde altul cu spinarea. Odată am dus cu dînsul la Petrovsk ceara lui Pantelei. Cînd am ajuns la Ciunaki, am tras la mătuşa Marfa...

— O ştiu! Văduva aceea care vindecă bolnavii cu ierburi — grăi Sîgnei, rîzînd. Întotdeauna trage bătrînul la dînsa... vrea să doarmă la dînsa...

— Se poate altfel? rosti tata. Şi noi am dormit la ea. Cum îţi spuneam... sosim la Petrovsk, predăm ceara, cînd colo, lipseşte o turtă de ceară! Unde-i turta? Ne gîndeam că Pantelei a greşit socoteala. Peste o săptămînă ne trezim acasă cu Pantelei; face o închinăciune la icoane şi întreabă: „Foma Silverstîci, ce-ai făcut cu turta de ceară?" Dînsul răspunde: „Eu nu sînt răspunzător, Pantelei Osipîci. De ce n-ai numărat bine?" „Bine, răspunde Pantelei, doar ai numărat şi tu împreună cu mine!" „Eu, rosteşte din nou bătrînul, n-am numărat, te-am crezut pe cuvînt. Însă dacă spui că-ţi lipseşte o turtă, ştiu că peste noapte, cînd am sosit la Ciunaki, Vasenka a dormit în căruţă, iar eu în casă." Pantelei, auzind toate astea, mi-a smuls aproape tot părul din cap. Iar cînd a plecat, bătrînul m-a mîngîiat rîzînd: „Nu-i nimic, rabdă, eşti tînăr". Multe mai pătimeşti cu cărăuşia! Mă mir şi acum cum de-au putut rezista caii, căci abia cînd am ajuns lîngă aria noastră, şi-au dat sufletul. Mi-a dat o rublă şi şaptezeci de copeici; poftim, hrăneşte caii! Mergeam mai mult noaptea, ca să pot smulge puţin fîn din stogurile altora. Pînă la urmă tot eu am ieşit vinovat.

— Mi-amintesc că atunci, frăţioare, i-ai răsucit cu mare dibăcie braţele...

— Nu vezi şi-acum... s-a vîrît iar într-o daraveră. A mers în fruntea gloatei pînă la curte, ca pînă la urmă să facă stînga-mprejur, sub cuvînt că-l dor şalele. Au rîs, după care tata i-a făcut cunoscut pe un ton ameninţător: Vezi, Sîgnei, dacă cumva se iveşte ceva, atunci înhamă la iuţeală calul şi ia-o la sănătoasa...

Lui Sîgnei nu prea i-a plăcut discuţia asta, de aceea a întors capul bosumflat. Simţindu-se jignit, mormăi:

— Ba eu aş rămîne... Vreau să văd cum au să îndemne Petruha şi Mikituşka norodul.

Pe mine nu mă încîntară vorbele pline de îndoială şi de teamă ale tatii: pentru prima oară am simţit că

lui îi e frică şi că ar dori s-o şteargă din tabăra ţăranilor. Îl vedeam mic, neînsemnat, lipsit de personalitate şi ştiam că, dacă va fi dus la plasă, nu va putea scăpa nebiciuit.

Ascultîndu-l ce vorbea cu Sîgnei, am înţeles în ce mare încurcătură intrase : ca să iei parte la aratul samavolnic al unui pămînt străin, era o mare belea, după cum tot bucluc însemna şi dacă cutezai să fugi din obşte.

— Îl dor şalele!... mormăia tata, plesnind calul. Pe noi ne trimite-n foc, iar dînsul stă cocoţat pe cuptor !

Sîgnei rîse din nou :

— Păi da, o să se cocoaţe pe cuptor, o să geamă, iar mama o să-i frece şalele cu lapte acru. Înadins te-a vîrît pe tine-n afacerea asta.

— Parcă eu nu ştiu ! A chibzuit bine bătrînul, cu de-amănuntul. Ce crezi că se gîndeşte dînsul să răspundă cînd o să fie întrebat ? „Eu stăteam pe cuptor, bolnav de şale. Vinovaţi sînt Vaska şi Sîgneika..."

— Eu de ce ? glăsui speriat Sîgnei. Doar eu trebuie să mă supun poruncii lui ! Tu eşti cel mai mare, pe cîtă vreme eu nu sînt decît un băieţandru încă neînsurat.

Pe neaşteptate a sărit din căruţă, fugind spre crîngul de mesteceni care începuseră să-nverzească, nu departe, pe şesul lat, nemărginit. Cămaşa lui roşie se umfla de vînt, în spinare, întocmai ca o băşică.

— Sîgneika ! a strigat tata, ameninţător, făcînd semn cu biciul în văzduh. Întoarce-te-napoi, îţi zic !

Apoi a rîs.

Înaintea şi-n urma lui Sîgnei s-au auzit şuierături şi urlete :

— Ţineţi-l ! Puneţi mîna pe el ! Prindeţi iepurele de coadă !

Dar Sîgnei nu s-a putut stăpîni să nu facă şi de data asta un giumbuşluc : odată a sărit în sus din fugă, s-a dat peste cap şi, căzînd în mîini, s-a ridicat sprinten în picioare. Faţa lui se încreţea toată de rîs, în vreme

ce buclele-i săltau ca un talaş de aur. Ţăranii şi flăcăii rîdeau, făcîndu-i semn cu mîna. Firea glumeaţă a lui Sîgnei plăcea vecinilor.

XXXVII

Pămîntul boieresc începea aproape de ariile satului, pierzîndu-se într-o cîmpie, care se întindea unduind pînă spre orizont. Semănăturile catifelate de toamnă înverzeau proaspăt şi răcoros, ca nişte pînze lungi, fremătînd în pulberea aurie, cernută parcă prin nevăzuta sită a văzduhului încropit. Arăturile negre, cu urme de mirişti, fumegau ca învîlvorate de soare. Pe deasupra mea zburau porumbei grăbiţi şi ţipau jalnic ciovlice albastre-verzui.

Căruţele şi caii cu plugurile s-au oprit iar, adunîndu-se în tabără. În faţa ţăranilor se proptise un om cu o bărbuţă galbenă, călare pe un cal mic şi tărcat, îmbrăcat într-un veston de pînză, cu o şapcă albă, scuturînd din nagaică. Rîdea înveselit, descoperindu-şi dinţii albi şi mari, în vreme ce căluţul de sub dînsul părea că dansează şi rîde la fel, dînd din cap. Omul vorbea cu Mikituşka, întocmai ca un vechi prieten, arătînd cu nagaica în toate părţile. Era vătaful boieresc, poreclit în sat la noi cu un nume ciudat : Dudor.

Tata a aruncat hăţurile pe spinarea calului şi a păşit hotărît spre mulţime. Eu, de asemenea, am sărit din căruţă, îndreptîndu-mă spre Dudor. Kuzear stătea înaintea tuturora, lîngă botul calului, pe care încerca să-l mîngîie, dar animalul dădea supărat din cap, cu urechile ciulite, şi rînjea. Dudor l-a şfichiuit pe Kuzear cu nagaica. Kuzear, dibaci, a sărit la o parte.

— De cînd mă zdruncin pe buiestraşul meu, aşteptîndu-vă ! rosti Dudor. Aşteptam să pice oaspeţii dragi.

Chiar cucoana mi-a poruncit: „Primeşte-i şi salută-i pe ţărani cum se cuvine!“ De aceea v-am ieşit întru întîmpinare, Mikita Vukolîci. Numai că nu am cu ce să vă cinstesc.

— Ascultă, Dudor Ivanîci, n-avem nevoie de glumele tale — rosti cu asprime Mikituşka. Noi am venit să arăm.

Dudor şi-a scos şapca şi a rîs. În ochii lui vicleni jucau lumini vesele:

— Foarte bine, araţi dacă vreţi! Fiecare unde-l trage inima.

Ţăranii, prăfuiţi şi murdari, au început să se mişte neliniştiţi. Chiar şi pentru noi, flăcăiandrii, suna ceva neobişnuit şi ciudat în cuvintele vătafului. Eram deprinşi să vedem în vătaful boieresc un slugoi, un duşman al nostru, care ne mîna vacile în ocolul boieresc, cînd din vina văcarului se întîmpla să intre cumva în pădurea de mesteceni. Şi-acum, iată-l pe Dudor prieten, rîzînd paşnic şi glumind vesel cu ţăranii! Ne aşteptam ca Dudor să ne întîmpine cu ameninţări răutăcioase, şi cînd colo, gura lui depăna cuvinte nemaiauzite: „Bine, puteţi ara!“ Nimeni nu putea pricepe de ce Dudor era atît de îngăduitor, de ce, cu atîta grabă şi cu atîta bunăvoinţă, încuviinţa să fie arat pămîntul. Am văzut cum ţăranii s-au posomorît, tăcînd cu duşmănie. Numai Larivon a strigat:

— Dudor Ivanîci! Porumbelule! Cu mîinile mele am să sap pămîntul nostru drag, iar cu barba am să-l grăpez.

Apoi s-a năpustit ca un nebun la căruţa sa. Mai mulţi ţărani au răcnit în urma lui:

— Larivon Mihailîci! Întoarce-te! Aşteaptă puţin... Să nu păţeşti ceva.

Larivon, sărind în căruţă, le-a făcut semn cu mîna, biciuindu-şi apoi calul bălţat. Vătaful s-a uitat după el, prăpădindu-se de rîs şi bîţîindu-se în şa.

Mikituşka a rostit hotărît, netezîndu-şi barba:

— Ascultă, Dudor Ivanîci, nu se cade să glumeşti cu obştea, nu-i frumos. Boierul a dat pămîntul lui Stodnev,

cu toate că acest pămînt a fost muncit de moşii şi strămoşii noştri... Obştea se împotriveşte ca pămîntul să fie vîndut unei lipitori. Norodul nu trebuie lipsit de un bun al lui. Norodul nu îngăduie nedreptatea. Grăieşte, cu ce fel de gînduri ai venit : bune sau rele ?

— Bune, bune ! strigă înveselit vătaful, arătîndu-şi dinţii sub mustăţile roşcate. Araţi cît doriţi şi unde poftiţi !...

— Cine a poruncit acest lucru ? întrebă aspru Mikituşka. Cucoana n-a vrut să ne dea nouă pămîntul ! Şi tu ce putere ai ?

— O fi, dar cucoana singură mi-a poruncit : „Ţăranii vor să are pămîntul. Poţi să le spui să are tot pămîntul, liberi sînt şi nimeni nu se va atinge de dînşii. Lasă-i să-şi împartă pămîntul în loturi şi nu încerca să-i împiedici". Nu mă credeţi ? Pe cuvîntul meu de cinste că nu mint.

Vanka Iulenkov se învîrtea printre ţărani :

— Cu mine cum rămîne, oameni buni ? Eu n-am cal. Ce fac ? Vreau să-mi ar şi eu partea mea ! Alerg la cireadă, aduc vaca şi-o înham la plug.

Toţi rîdeau de dînsul, strigîndu-i :

— Hai fugi ! Ce mai stai ? Ce te tot moşmoleşti ? Grăbeşte-te ! Altfel, tot pămîntul o să se împartă.

Într-adevăr a rupt-o la fugă, pe haturi spre sat. Ţăranii îl priveau cu neîncredere pe Dudor şi, uitîndu-se îngrijoraţi unul la altul, mormăiau :

— „Araţi", ne îndeamnă... dar rînjeşte colţii la noi. Ce-o fi pus la cale ?...

— Asta urmăreşte : să ne-ncredem într-însul, pentru ca apoi să ne bage pe toţi în foc. Cu gura rîde, dar în sîn ţine piatra.

— N-are nevoie de piatră, cîtă vreme are-n mînă nagaica. „Cucoana, zice dînsul, a poruncit să vă salut"...

— Vicleşug... de-asta glumeşte. E vătaf, datoria lui e să păzească. Nu-mi miroase a bine, vecini ! Să fim cu băgare de seamă.

Petruşa s-a apropiat de calul lui Dudor, pipăindu-i chinga şi marginea şeii de piele:

— Ia spune, Dudor Ivanîci, dar spune drept, fără vicleşuguri: de ce eşti atît de vesel şi de îngăduitor? Ce fel de capcană ai pus la cale, în învoială cu cucoana, pentru ţărani? Vezi să nu se întîmple vreun necaz.

Dudor, jignit, s-a ridicat în scări. Faţa lui aspră şi pîrlită de vînt pierdu dintr-o dată aerul prietenesc, în vreme ce ochii lui vicleni s-au aţintit asupra lui Petruşa. Privi mulţimea cu ochi străpungători, după care prinse din nou să hohotească:

— Drept cine mă iei, Petea? Ce, am eu vreo pică pe ţărani? Doar noi doi sîntem prieteni de multă vreme. Cînd am venit eu vreodată la tine cu gînduri rele? Nu sînt decît un mic simbriaş, n-am voie să judec. Ce-mi spune stăpînul aia fac. Mi s-a spus: „Lasă-i pe ţărani să are!" Eu vă întîmpin spunîndu-vă cum mi s-a poruncit; araţi unde doriţi!

În aceeaşi clipă s-a aplecat către Mikituşka, cu înfăţişarea celui mai grijuliu prieten:

— Straşnic cvas mai pregăteşte bătrînica ta, Mikita Vukolîci! De aici o să mă abat pe la dînsa şi o să dau peste cap două căni pline. Îndeosebi e şi mai plăcut cvasul cînd tu lipseşti de acasă: prea ţii să ne-nveţi multe. Ce vrei, eu sînt de felul meu un om vesel, îmi place să joc, dar credinţa ta n-o să mi-o însuşesc, pentru că-i plictisitoare: totul e comun şi totul e în comun... În loc să faci rugăciuni şi să citeşti cărţile vechi, iată ce-ai făcut: ai tulburat un sat întreg! Glumesc, glumesc, Mikita Vukolîci, nu te supăra!... Te iubesc şi-mi place să vin la tine...

Mikituşka a zîmbit blînd, rostind cu deplină încredere în sine:

— Lupt pentru dreptate şi sînt împotriva minciunii. În fruntea oamenilor voi merge şi nu mă voi teme nici de sărăcie şi nici de asuprire. Mucenicul Avakum nu s-a temut să-i spună ţarului adevărul şi nici n-a dat înapoi în faţa rugului. Mitri Stodnev vrea să ne răpească pămîntul nostru, al ţăranilor, prin minciună,

prin bani şi tot felul de falsuri, iar boierul, învoit cu dînsul, îi păcăleşte pe oameni. Pămîntul e al nostru, lucrat cu braţele noastre, de aceea acest pămînt, care e stropit cu sudoarea şi sîngele nostru, nu vrem să-l dăm ăstui tîlhar.

Ţăranii, întărîtaţi, făceau zarvă mare, strîngîndu-se tot mai aproape de Mikituşka. Mikituşka ridică mîna, cu ochii aprinşi de un fior :

— Ne vom jertfi, dar pămîntul acesta nu-l vom lăsa să treacă în mîna altuia. Nu este îngăduit să fie răpită munca pămîntului : în el zace îngropat sufletul moşilor şi strămoşilor noştri. Iar noi ne închinăm lui cu trup şi cu suflet...

Apoi, bătrîneşte, s-a lăsat greoi în genunchi, plecîndu-şi capul stufos spre pămînt. A fost atît de neaşteptat gestul lui Mikituşka, şi atît de zguduitor de simplu, că ţăranii, pierzîndu-şi cumpătul, au strigat în cor :

— Mikita Vukolîci ! Dragul nostru ! Niciodată, cît om trăi, n-o să omorîm sufletul !...

Calul lui Dudor s-a speriat şi a început să sforăie, frămîntînd din copite pe loc. Petruşa stătea singur deoparte, zîmbind vesel şi tulburat. Vătaful s-a aplecat spre dînsul, mormăind supărat :

— Pleacă, Petea, fugi de păcat ! Pleacă îndată ! De ce te-ai amestecat în afacerea asta prostească ?

— Nu, Dudor Ivanîci, nu plec. Niciodată n-am fost un ticălos.

— Ai să te căieşti amar, dacă nu-ţi aperi capul. După aceea, luînd din nou o înfăţişare veselă, a strigat, arătîndu-şi dinţii lucitori : Mikita Vukolîci, n-am să te învăţ eu ce să faci şi ce să nu faci ! Totuşi nu se cade să te închini în faţa calului meu. Tu în curînd o să tîrăşti după tine tot norodul, smulgîndu-l nu numai de la popă, ci şi de la Stodnev. După tine vin oamenii ca după un sfînt. Araţi ! Eu nu vă împiedic.

Dudor a dat pinteni calului, care a pornit în trap, alergînd peste cîmp şi împroşcînd în urmă-i praf şi bulgări de pămînt.

Mikituşka s-a ridicat în picioare şi, cu aceeaşi mîndrie solemnă, cu aprinse luciri în ochi, a strigat îndemnîndu-i :

— Iată-ne, oameni buni, am sosit ! Şi dacă am sosit, trebuie să arăm. Ţineţi-vă strîns, nu vă împrăştiaţi ! Iuda l-a vîndut pe Cristos, şi dacă cumva vreunul dintre voi va fi Iuda şi ne va vinde, atunci să afle că şi pe dînsul se va pierde...

Ţăranii îl ascultau în tăcere şi cu încredere, ca la casa de rugăciune. Aveau încredere în dînsul şi-l socoteau un om care nu şi-a călcat niciodată cuvîntul.

— Atunci, cu dumnezeu 'nainte, vecini ! a grăit cu vocea obişnuită şi îngrijorată. Împărţim pămîntul după sorţi : cui ce lot îi va cădea...

Cineva l-a întrebat cuprins de sfială :

— Tu, Mikita Vukolîci, hotărăşti după sorţi cui şi care lot se cuvine şi se cade să fie arat... Şi pe urmă ? Ce va fi apoi ? De arat l-om ara noi, dar la urmă or să te altoiască după ceafă şi or să-ţi lege mîinile în cătuşe... Pe nemernicii ăştia nu-i putem crede...

Mikituşka zîmbea, în ochi lucindu-i o nestrămutată credinţă. Privea pe deasupra capetelor tuturor :

— Neîncrezătorule ! Crezi că e oare cu putinţă să legi un sat întreg ? Un pai poate fi culcat şi de-o muscă, în vreme ce snopul nu poate fi nimicit nici de un taur.

Aceeaşi voce se împotrivi din nou, cu convingere :

— Da, dar snopul, Mikita Vukolîci, poate fi zdrobit de topor, asta-i !

Poate că mulţi s-ar fi alăturat acestei neîncrezătoare voci, poate că mulţi dintre dînşii gîndeau la fel în adîncul sufletului lor, dar în vorbele şi în glasul lui Mikituşka era atîta credinţă în dreptatea lor şi fiecare dorea cu atîta aprindere ca pămîntul acesta să ajungă al său, încît nici o temere nu-i mai putea îngrijora.

După înfăţişarea tatii, vedeam bine că dînsul nu se învoia cu tot ce se pusese la cale şi că era hotărît s-o şteargă acasă la primul prilej, dar în aşa fel încît să

nu se bage de seamă. De aceea stătea mai la o parte, mîngîindu-şi barba rară.

Mikituşka se ridicase şi mai mult în ochii sătenilor, după cuvintele pline de tîlc şi de pătrundere schimbate cu vătaful şi după smerita îngenunchere pe brazda pămîntului străbun. Chiar şi tata a fost tulburat de cele auzite şi petrecute, aşa încît, cu toată încăpăţînarea lui, s-a apropiat de Mikituşka. Pe de o parte, mîndria lui de om îl îndemna să fie înaintea tuturor alături de Mikituşka, iar pe de altă parte voia să plece ca să scape de bucluc. În felul acesta s-a purtat pînă în clipa cînd Mikituşka a strigat cu glas ridicat că a sosit vremea ca fiecare să pornească la locul său şi să înceapă a ara fără nici o teamă. Petruşa a rupt o coală de hîrtie, făcînd-o pătrăţele şi scriind pe fiecare locul şi starea locului. Pătrăţelele de hîrtie au fost împăturite şi vîrîte în şapca lui. Cu obrazul alb şi rumen (niciodată nu i se înnegrea pielea de soare) a zîmbit larg şi, prinzîndu-mi privirea cu ochii lui veseli, mi-a făcut cu degetul şi m-a strigat plin de voie bună :

— Vino-ncoace, Fedea ! Tu o să scoţi din şapcă bileţelele.

Cu negrăită bucurie am vrut să alerg către Petruşa, dar mîna tatii s-a şi înfipt în umărul meu.

— Marş la căruţă ! s-a stropşit el, mînios. Numai tu lipseşti de-aici !

Petruşa l-a privit pe tata, dojenitor, clătinînd din cap. Atunci a sărit Kuzear, cerîndu-i stăruitor :

— Lasă-mă să scot eu bileţelele ! Lui Fedka nu i se îngăduie aşa ceva, dar eu sînt liber, pot face ce poftesc.

Ţăranii au rîs toţi laolaltă, din toată inima.

Petruşa a prins să-i strige pe ţărani după tabel, după nume şi pronume, în vreme ce Kuzear băga mîna în şapcă, scoţînd pătrăţelul de hîrtie. Cînd Petruha l-a strigat pe tata, dînsul a răspuns nehotărît şi de departe :

— Eu mai aştept, Piotr Stepanîci...

Ţăranii au prins să murmure :

— De ce să mai aştepţi? Dacă ai venit, n-ai de ce te lepăda de obşte. Ia aminte, Vasea, să nu greşeşti socoteala! Scrie-l, Petea, pe tabel! Nu se poate să dea 'napoi!

L-au strigat apoi pe Larivon, însă dînsul fugise departe, pe drumul de ţară, spre Sinodskoie, la lotul pe care cîndva îl luase în dijmă de la boier. Ţăranii au început să mormăie nemulţumiţi, cînd, deodată, Petruşa i-a uluit pe toţi: după bileţelul scos de Kuzear se dovedea că Larivon începuse să are chiar lotul tras la sorţi. Faptul acesta i-a uimit la început pe toţi, dar mai apoi au rîs înveseliţi. Lui Petruşa nu i-a rămas nimic: dînsul nu şi-a strigat numele.

— Mie, vecini, nu-mi trebuie nimic. Eu o să plec în curînd printre străini. Mi-am vîndut şi casa, iar vitele mi le-au dus din ogradă.

A zîmbit apoi cu bunătate, privindu-i pe toţi deschis şi cu încredere; i-a dat hîrtia lui Mikituşka, trecînd mai la o parte.

Toată lumea s-a împrăştiat pe la pluguri şi căruţe. Tata, posomorît şi fără voie bună, a venit spre căruţă, unde şedeam lungit pe paie. De undeva, de departe, se auzea vocea gravă, dar blîndă a lui Mikituşka.

Tata a primit lotul alături de Larivon şi Nikolai Podgornov. Se vede că era tare mulţumit, pentru că, pe neaşteptate, a început să cînte pe glasul al şaptelea: „Tot omul trăieşte pe pămînt, întocmai ca şi iarba care-nfloreşte..."

— Nu plînge, fiule! m-a mîngîiat cu blîndeţe tata, pe neaşteptate. E prea de timpuriu pentru un copil ca tine să se-nhame în rînd cu oamenii mari; dacă dăm cumva de dracu', te-ar tîrî şi pe tine după noi. Lasă-l pe Kuzear să răspundă cu pielea lui!

În clipa aceea nu puteam să sufăr glasul tatii.

Căruţa s-a oprit. Tata a sărit repede:

— Dă-te jos, fiule, începem să arăm! Sau, mai bine, şterge-o acasă!...

Nu departe de noi s-a oprit căruţa lui Nikolai Podgornov, un om mult umblat prin lume. Tata s-a

apropiat de dînsul, după care au început să vorbească încet. Nikolai l-a bătut apoi pe tata pe umăr, cu un gest protector :

— Aici, Vasea, s-a întocmit ceva cu vicleşug ; eu am văzut multe-n viaţa mea. Cum e cu putinţă să ne îngăduie cucoana să-i arăm pămîntul ? Nu l-ai văzut pe vătaf cum rînjea la noi cu înţeles ?... Eu zic să mai stăm, să mai aşteptăm puţin, să vedem ce-o să fie. De-om vedea ceva-cumva, punem în grabă caii în hulube şi mînă spre casă !...

— Eu am priceput de mult, Mikolea, că vătaful umblă cu şoalda — încuviinţă tata, rîzînd. Ne întinde o capcană. Ne însemnă pe toţi pe hîrtie, şi pe urmă, hai la pristav ! Pristavul o să vină ca lupul la berbeci. Ar fi bine să fugim, Mikolea, pe Volga.

— Să plecăm împreună, Vasea ! Părăsim tot ce-avem şi fugim fără să ne mai uităm înapoi. Ne tocmim birjari la Astrahan, o să ne plimbăm cu trăsurile. Mult îmi place să alerg cu trăpaşii prin oraş ! Trăsura luceşte ca banul, iar negustorul îţi dă un bacşiş. Chefliii ţi-aruncă parale !...

Pretutindeni, pînă la Berezov, caii tîrau plugurile pe cîmp, în urma cărora păşeau gîrboviţi ţăranii, împiedicîndu-se ca nişte oameni beţi.

Pe tot întinsul şesului, pînă spre orizont, plutea o volbură strălucitoare, argintie : parcă un nemărginit lac azuriu se revărsase peste întreaga cîmpie. În văzduh răsuna cîntecul ciocîrliei. Ulii, cu aripile întinse, se roteau în înaltul cerului, fără să se poată ajunge unul pe altul. În tot cuprinsul acestei zăpuşeli mute şi dincolo de marea semănăturilor de toamnă, Movila Roşie pîlpîia în soare, misterios şi cumplit de atrăgător, ca mormîntul unui voinic din basme.

Nu departe de noi ara Larivon, sprijinit de coarnele plugului, răsturnînd pămîntul în valuri. Întindea mereu gîtul, uitîndu-se la brazda pe care păşea calul. Vîntul îi sufla barba, răsfirîndu-i-o în lături, în vreme ce părul îi cădea pe faţă. Calul costeliv abia tîra plugul, ghebo-şîndu-se din pricina opintelilor. Ciorile flămînde zbu-

rau în urma lui Larivon, pe brazda reavănă, ciugulind pămîntul afînat. Apropiindu-mă de brazdele de catifea, am simţit mireasma pămîntului proaspăt răsturnat. Larivon ara cu lăcomie, aprig, vrînd să-şi îmboldească parcă gloaba, să grăbească ca şi el. Dar se poticnea mereu : îi alunecau picioarele desculţe, înfundîndu-i-se în brazdă. Îşi îndemna totuşi căluţul, cînd cu strigăte, cînd cu bice. Clocotea în el marea pasiune a omului care şi-a cucerit o muncă sfîntă, pe lotul dobîndit cu bună dreptate. Cunoscîndu-i firea neînduplecată, ştiam că Larivon nu se va înapoia acasă pînă nu-şi va ara lotul întreg. Chiar de-ar fi fost să-şi istovească gloaba, chiar de va pica rupt de oboseală, nu se va odihni, va uita de mîncare şi nici nu se va tolăni sub căruţă. Cînd a ajuns cu plugul în drum, nici nu m-a luat în seamă. Şi-a întors căluţul, strigîndu-i neobişnuit de blînd :

— Hai, hai dragul meu ! Întoarce-te, sufleţelule ! Fă-ţi munca, dragul meu ! Ia priveşte ce mîndreţe de pămînt am dobîndit... Aşa-i, aşa-i, căluţule, că pămîntul ăsta e bunul nostru muncit ?

A schimbat brăzdarul şi a înfipt plugul în pămîntul plin de iarbă. Pămîntul răscolit se prăvălea într-o parte, acoperind iarba. Am înţeles atunci că munca îţi stăpîneşte sufletul, făcîndu-te fericit.

Tata şi Nikolai arau liniştit şi încet ; caii păşeau parcă silnic, dînd din cozile lungi, clătinîndu-şi boturile. Şi de data aceasta tata mergea înapoia plugului, plecîndu-şi capul pe umăr. Nikolai striga vesel la căluţul său, oprindu-se destul de des ca să cureţe plugul de pămînt.

Pe tot întinsul cîmpului, mai departe şi mai aproape, printre semănăturile verzi şi ţipătoare şi în zăpuşeala care te copleşea, ţăranii păşeau gheboşaţi înapoia plugului. De departe se vedea că toţi muncesc cu voie bună, uşor, fără scrîşnire, slobozi, cu acelaşi îndemn. Pretutindeni plutea ceva sărbătoresc, şi în sufletul meu de copil cutreiera aceeaşi emoţie de sărbătoare

şi se înălţa aceeaşi dorinţă şi acelaşi îndemn de a munci liber, nestingherit, stăpîn.

Din adîncimea de azur a cerului, glasul ciocîrliilor răsuna înălţînd parcă o simfonie, şi în sufletul meu de copil creşteau înălţător aceleaşi melodioase triluri.

XXXVIII

Tata sosi către seară, înnegrit de pulbere şi cu ochii roşii. Deshămă calul lîngă gard, aproape de porţile deschise, şi-i scoase zăbala, lovindu-l peste spinarea costelivă. Calul obosit şi trist păşi agale spre grajd. Tata intră în casă, după ce s-a spălat mai întîi în ogradă, lîngă cerdac, şi se aşeză tăcut la colţul mesei, pe care se plimbau muştele, adunate roi. Bunicul sforăia în pat, bunica trebăluia prin bucătărie, ca de obicei, iar eu citeam pe laviţă. Pe tavan, deasupra capului meu, foşneau gîndacii, adunîndu-se în şiruri ; mă priveau plini de curiozitate cu ochii lor lucitori şi mici, mişcîndu-şi mustăţile lungi. Mama şi Katia strîngeau cînepa pe moşie.

Bunica aduse din bucătărie o cană cu cvas, ceapă şi un colţ de pîine.

— Cine v-a mînat, blestemaţilor, să intraţi pe pămînt străin ? începu dînsa să se vaite. Cine v-a dat pămînt, proştilor ? Iacă, acum or să se năpustească asupra voastră corbii ăştia negri şi or să vă smulgă la toţi barba. Aţi lăsat pămîntul vostru pentru pămînt străin.

Tata, cu privirea aţintită în cană, bău cvasul, supărat şi în tăcere.

Bunicul, trezindu-se, se năpusti asupra bunicii :

— Adică cum vine asta : „pămînt străin" ? E pămîntul nostru din veci şi trebuie să fie al nostru. Ni se

cuvin loturi mari, că loturi mici ni s-au dat pentru o vreme. Mîine, Vasili, să pleci în zori. Unde ne-au dat pămînt ?

Tata începu să-şi frece ochii cu palmele :

— Pe drumul care duce la Sinodskoe. Dar mîine n-o să mă mai duc, tată.

— Ce vrei să spui cu... „n-o să mă mai duc" ? grăi bunicul, cu sprîncenele încruntate, aşezîndu-se pe pat.

— Nu-mi moi eu spinarea sub harapnic ! Dacă vrei, te poţi duce să ari şi singur.

Tata aruncă lingura cît colo, sări de la masă şi fugi din casă. Bunicul se încovoie ca după o grea lovitură ; începu să-i tremure barba :

— Ana ! Ai văzut cum feciorul a început să-şi facă de cap ?

Bunica, cu un curaj neobişnuit şi fără gemete, sări cu gura asupra lui, supărată foc :

— Da' cine a stîrnit totul ? Tu ai ştiut să te duci în fruntea tuturor la curtea boierului, dar cînd a fost vorba să te-apuci de treabă, ţi-ai luat tălpăşiţa, te-ai îmbolnăvit, te-au apucat dintr-o dată şalele. Şi-acum ai vrea să te-ascunzi după spinarea feciorilor !

— Gura, covată bătrînă ! zbieră bunicul, sărind din pat.

Apucă la iuţeală o cizmă, aruncînd-o spre bunica. Dînsa se aplecă şi mai iute, iar cizma zbură prin fereastra deschisă, în uliţă. Eu nu m-am putut stăpîni şi am izbucnit în hohote. Bunicul mi se păru în acea clipă grozav de caraghios. Era un bătrînel de care nu mă mai temeam şi pe care bunica l-ar fi putut apuca foarte uşor de guler ca să-l zvîrle pe fereastră, după cizmă.

Tropăia din picioare, pierzîndu-şi răsuflarea de furie :

— Vino-ncoace ! Scoate-ţi basmaua ! Acuşi am să-ţi smulg cozile ! Cui îi vorbesc ?! N-auzi ?

Bunica şi-a scos smerită basmaua de pe cap şi a început să bocească, apoi s-a apropiat cu paşi grei de

bunic. Eu am dat un țipăt și m-am pornit să bat cu picioarele și cu pumnii în laviță:

— Nu te-apropia, bunico! Nu te-apropia! Mai bine dă-l afară!

Bunica s-a apropiat de bunic și și-a înclinat supusă capul. Dînsul a apucat-o de cozile-i subțiri, trăgînd cu putere. Eu am sărit de pe laviță și m-am înfipt în mîna bunicului.

În aceeași clipă s-a deschis ușa și am văzut intrînd pe Parușa, uriașă, liniștită și sigură de sine. După ce s-a închinat de trei ori în fața icoanelor, a zis:

— Bună seara!

În ochii ei ageri ardea o îndreptățită și adîncă mînie. S-a apropiat de bunic, l-a împins în lături și m-a luat în brațe. Eu mi-am lipit capul de trupul ei moale, cu miros de sudoare.

— Ai trăit o viață, Foma, și minte tot n-ai căpătat! Prost cu părul alb! Te năpustești asupra unui copil! Iar tu, Ana, nu știi decît să cotcodăcești ca o găină...

— Dar, Parușa, Fedka l-a apucat pe bunicu-său, ca să mă scoată din mîinile lui. Ce pricepe dînsul?

— Înseamnă că pricepe, de vreme ce, iubindu-te, nu s-a temut să te apere. Eh! Foma! Foma! Cap de lemn ce ești! Ai uitat ce spune evanghelia: „Fiți ca și copiii... Lăsați copiii să vină la mine, căci a lor este împărăția cerurilor". Un astfel de copil ar trebui purtat pe brațe și pus la loc de cinste.

M-a îmbrățișat și, luîndu-mă apoi de mînă, a ieșit cu mine afară din casă. Pe uliță mă mîngîia pe cap, cutremurîndu-se de rîs:

— Ești puțin cam turbat, copile! Te-ai ridicat împotriva bunicului? De-o fi să pătimești greu, caută-mă sau strigă-mă; o să te ajut. Sfatul meu este să te duci și să-i pici în genunchi. Atunci dînsul o să se moaie.

— N-am să-i cad în genunchi — am răspuns eu, posomorît și bățos. Dînsul nu știe decît să bată și să tropăie din picioare. Nici nu vreau să-l mai văd în ochi. Bine că o să plecăm curînd la Astrahan. Bunicul îl trimite pe tata să are pămîntul boierului, dar tata s-a

împotrivit zicîndu-i : „Eu nu vreau să-mi pun spinarea sub harapnic“, după care a fugit afară din casă. Apoi bunica a început să-l certe pe bunic. Dînsul a chemat-o şi i-a poruncit să-şi lepede basmaua, pe urmă a început s-o tragă de cozi.

Paruşa prinse din nou să rîdă, rostindu-mi cu sclipire veselă în ochii luminoşi :

— A chemat-o, zici, şi dînsa s-a apropiat ca o oaie ?

— Da ! S-a apropiat şi şi-a scos singură basmaua.

Paruşa n-a mai rîs şi m-a privit cu asprime :

— Tu eşti încă prea ţînc ca să-i poţi judeca pe cei bătrîni. După ce ai să guşti din amarul vieţii, abia atunci ai să fii om. Pînă atunci să fii plin de cuviinţă faţă de cei mai mari decît tine. Uite, ţine o turtă cu smîntînă. Pentru tine am adus-o. Am uitat să ţi-o dau.

Apoi mă sărută din nou, atingîndu-mă cu mustăţile ei cărunte.

— Bunică Paruşa, am să viu pe la dumneata şi am să-ţi citesc din cărţi.

De bucurie, şi-a pus mîinile în şolduri :

— Dragul meu ! Floricica mea ! Ce bucurie ai să-mi faci ! Vino, spiculeţ de aur ! Vino cînd îţi pofteşte inimioara şi am să-ţi istorisesc şi eu tot ce ştiu, tot ce-am auzit, tot ce-am văzut.

Privind-o pe Paruşa, îmi aminteam de bunica Natalia : avea aceeaşi veselie plină de viaţă, aceeaşi înţelepciune şi întreaga duioşie a inimii sale. Numai că bunica Natalia era bătrînică, slabă, obosită de viaţă, chinuită de oameni şi murea în singurătate fără să cîrtească. Pe cîtă vreme Paruşa nu se lăsa jignită de nimeni şi mîndria ei era mîndria unei femei sănătoase, pe care nici o nenorocire n-o va frînge, mîndrie care-i făcea pe toţi bărbaţii s-o respecte. Dînsa nu umbla pe potecile de pe lîngă case, ci prin mijlocul uliţei, cu un toiag gros în mînă, cu capul ridicat, cu pieptul repezit înainte, salutată de toţi cu smerenie. Dînsa răspundea tuturora în tăcere şi cu aceeaşi cuviinţă. La adunările obştii venea cu toiagul în mînă, la fel ca toţi bărbaţii, vîrîndu-se în faţă, lîngă masa unde şedea Pantelei, cu barba lui

roşie, şi Pavluha copistul. Mai tîrziu am întîlnit multe femei asemănătoare cu dînsa, femei muncitoare, pline de abnegaţie, cu caracter ferm, cu suflet mare, cu neţărmurită dragoste de viaţă şi de oameni. Paruşa m-a uimit întotdeauna prin forţa, prin curajul şi prin independenţa ei. Ori de cîte ori mă gîndeam la dînsa, n-o vedeam decît mare, puternică, cu capul ridicat semeţ, cu ochii cenuşii, în care ascundea o veselie batjocoritoare şi o înţeleaptă asprime. Dar cîtă bunătate şi duioşie se ascundea în ochii şi în zîmbetul său, cînd îi mîngîia pe copii sau cînd sta de vorbă cu mine ! Mi-am amintit cum odată a izbutit să astîmpere taurul obştii, care-i lua pe oameni în coarne pe uliţă ; cu cîtă înţeleaptă mîndrie l-a pus la locul lui pe pristav în casa de rugăciune, fără să-i arunce o singură privire ; cu cît curaj a trecut de partea lui Mikituşka, cînd Stodnev le-a poruncit ţăranilor să-l scoată din obşte, dîndu-l afară din casa de rugăciune. Numai la mătuşa Katia, fată îndrăzneaţă, mai simţeam aceeaşi forţă şi aceeaşi tărie de caracter. Nu degeaba o iubea Paruşa pe Katia şi o chema la dînsa pentru nu ştiu ce tainice voroave.

Mare este puterea femeii ruse şi nemăsurată este răbdarea şi credinţa ei în viaţă, dacă şi-a putut păstra neîntinat şi bogat sufletul său, cu toate suferinţele şi robia prin care a trecut ! Asemenea femei sînt întruchipate de fantezia poporului, în „Fecioara din poieniţă" şi în „Vasilisa cea înţeleaptă".

A doua zi, oamenii au ieşit din nou să are pămîntul boieresc, dar bunicul nu şi-a mai trimis pe nici unul din feciori pe cîmp. A trebăluit toată ziua cu Sîgnei şi cu Tit prin ogradă, cărînd gunoiul şi reparînd un şopron. Tata se dusese să semene ovăz pe fîşia noastră, lîngă hotarul ce se depărta de pămîntul celor din Kliuci. Pe hotarul acesta se afla un stîlp pe care era bătută o scîndurică. Pe ea abia se putea desluşi :

Satul Cernavka
Curţi — 67
Suflete — 252

Satul Kliuci se afla la o depărtare de două verste de satul nostru şi se găsea la marginea şoselei care ducea de la Saratov la Penza. Se putea zări de la noi de la arii : casele se-ntindeau de-a lungul drumului, împrejmuite de livezi. La capătul din stînga sălăşluia o clopotniţă înaltă, de piatră, iar alături de ea se întindea ograda boierească, cu multe acareturi ; la celălalt capăt se găsea o casă mare şi veche : staţia de cai de poştă, cu o ogradă mare şi cu încăpătoare grajduri pentru adăpostit caii. Curtea boierească era a boierului Ermolaev, pe care-l văzusem iarna împreună cu Ismailov, la lupta cu pumnii.

Mitri Stepanîci veni de la oraş a doua zi, vesel şi ţanţoş, îmbrăcat într-un surtuc subţire şi cu şapcă din stofă. Trecu sprinten spre magazie, însoţit de Tanenka şi cîntînd irmosul său preferat : „Carele cu adîncă înţelepciune rînduit-a iubirea între oameni şi carele întru folosul tuturora..." Curînd, vătaful Dudor sosi în galop, sări în grabă din şa şi intră în casă. După scurtă vreme ieşi din casa lui Stodnev, cu faţa aprinsă şi ochii tulburi. Sări dibaci în şa, lovi buiestraşul cu nagaica şi porni în galop înapoi spre curtea boierească. În urma lui porni Mitri Stepanîci, în trăsurică. A treia zi sosi la dînsul, cu zurgălăi la cai, pristavul şi doi poliţişti călări. Seara, cînd s-au întors ţăranii de la cîmp, a prins să umble din casă-n casă vătăşelul şi să strige cu vocea lui spartă :

— Gospodari, veniţi la sfat ! A sosit pristavul... O să fie şi boierul. Veniţi acum şi pe nimeni să nu înceapă să-l doară burta...

Noi ne găseam tocmai la masă şi, ca de obicei, tăceam. Tata stătea la marginea mesei şi nu-şi lua ochii de la lingură. Cînd au răsunat loviturile în geam şi glasul vătăşelului, tata s-a ridicat iute de la masă, ieşind din casă. Bunicul şi-a făcut cruce, privind îngrozit spre fereastră :

— Noro, spune-i lui Vasenka să meargă la sfat ! Eu abia mă ţin pe picioare. Grozav mă dor spetele !

Bunica rosti de îndată, cu o învăluire uşor dojenitoare :

— Du-te, trebuie să te duci, omule ! Ţie n-o să ţi se ceară socoteală ; doar tu n-ai fost la cîmp. Iar Vasenka chiar în aceeaşi zi s-a întors de la cîmp. Hai, îmbracă-ţi cojocelul şi pîslarii şi du-te cu dumnezeu ! De la cei ce n-au, nici nu se cere.

Bunicul se ridică ascultător de la masă şi suspină, păşind încet spre pat ca un bolnav. Îşi luă cojocelul, bunica îi scoase pîslarii de pe cuptor, apoi dînsul plecă.

— Ana — grăi el, cu glas stins şi supus, rezemîndu-se de usciorul uşii — roagă-te pentru mine, aprinde o lumînare...

— Du-te cu dumnezeu, omule ! N-avea grijă, am să mă rog.

De îndată ce bunicul s-a strecurat pe lîngă ferestre, toţi din casă au prins să rîdă. Katia rîdea mai grozav decît toţi, strigînd :

— Poftim ! Capul familiei ! Aţi văzut cum se prefăcea ? „Eu nu-s eu şi calul nu-i al meu." Dumneata, maică, trebuia să-l porţi în braţe pînă la sfat. Cu ai lui e groaznic şi primejdios, dar cînd e vorba la treabă, strigă ajutor : „Ana, roagă-te ! ! !"

Sioma, prăpădindu-se de rîs, a căzut sub masă şi de acolo guiţa ca un purcel. Mama rîdea încet, cu un tremur dureros în colţul gurii. Chiar şi bunica rîdea. Numai Tit încerca să pară nemulţumit dar şi pe el îl bufnea rîsul şi, ca să nu izbucnească în hohote, ne ameninţa :

— Dacă tata v-ar auzi, v-ar arăta el vouă ! Nu se cuvine să rîdeţi de dînsul ! E păcat ! Şi mai ales cînd e bolnav !

Katia se uită pe fereastră şi făcu o mutră speriată, pierdută şi înfricoşată ; îşi lovi şalele cu mîinile, strigînd :

— Titka, fugi ! Fugi repede ! Tata se clatină ca beat ! Ţine-l de braţ şi du-l încetişor la sfat.

Bunica, speriată de-a binelea, începu să geamă :

— Dă fuga, Tit, grăbeşte şi-l ajută pe tata. Doamne, ce nenorocire !

Tit se sculă în silă de la masă, codindu-se şi bolborosind supărat :

— Sigur, du-te, du-te ! Ştiţi să rîdeţi de dînsul, dar cînd e vorba de ajutat, atunci mă trimiteţi pe mine. Am să-i spun cum rîdeţi de dînsul.

Katia îi făcu mamei cu ochiul, apoi, cu o ameninţare prefăcută, îl zori pe Tit :

— Ei, lasă asta... Grăbeşte-te, grăbeşte-te, dacă nu vrei să-i deschid ochii tatii şi să-i spun cum umbli prin hambare ca un şoarece, trăgînd la ascunzătoarele tale... bob cu bob...

Tit îngălbeni şi ieşi în galop din casă. Fugind pe lîngă ferestre, o ameninţă cu pumnul pe Katia :

— Şi eu ştiu că l-ai zăpăcit pe Iaşka Kiselev...

— Atunci sîntem chit ! răspunse Katia, rîzînd în hohote. Ia spune, mamă, cui îi seamănă de-i aşa de zgîrcit ? Toate le face pe-ascuns, umblă ca un hoţ, cotrobăind prin tot locul şi ascunzînd tot ce găseşte prin fel de fel de cotloane tăinuite. Şi ce prefăcut e ! Pe tata îl duce de nas !

Bunica grăi cu adîncă mîhnire :

— Taci, taci, Katia ! Tu eşti ca o iapă fără frîu... În tot neamul nostru nu s-au pomenit fete ca tine !

— Atunci de ce a trebuit să mă mai nasc ? Pentru că, să ştii, eu slugă n-am să fiu şi o să ştiu să mă şi apăr !

Mama nu-şi putea lua privirea de la dînsa. O admira cu un amestec de pizmă tristă în ochi. Bunica rîdea, dar o şi dojenea :

— Fetele se cuvine să fie supuse şi cît mai tăcute, dar tu, ca şi Paruşa, vă puneţi cot la cot cu bărbaţii.

— N-am să îngădui nimănui să mă calce-n picioare. Am să intru în familia Kiselevilor şi am să fiu singură stăpînă.

Bunica începu să frămînte din mîini, cuprinsă de teamă :

— Katia, ce-i cu tine? Ar trebui să-ți fie rușine! Crezi că o fată se cuvine să vorbească în asemenea fel?

— Mamă, să știu bine că am să mor, dar nenorocită ca nora ta nu vreau s-ajung! Uită-te la dînsa: au nenorocit-o! Nu mai seamănă a om. Și ce fată era! Cînta ca un clopoțel! Degeaba vorbești de Parușa. Nimeni n-o-ntrece-n frumusețe și la minte. Ar trebui să luăm învățătură de la dînsa.

Mama se sculă de la masă, plină de jale, plecîndu-și ochii înlăcrimați.

Sioma o tulise pe neașteptate din casă, iar eu am fugit prin luncă, spre pompierie. Acolo se adunaseră, de prin felurite locuri, mulțime de țărani, iar dinspre ulița mare și dinspre partea cealaltă a satului mai veneau bătrînii, cîte doi, cîte trei, în cămăși și în nădragi de tort. Seara era liniștită, asfințitul era cuprins de o volbură roșiatică; spre răsărit, dincolo de casele noastre, cerul era siniliu. Stăncuțele zburau obosite spre pădure, țipînd. Jos, în rîu, orăcăiau broaștele: oac-oac! oac-oac-oac! Dinspre deal, de partea cealaltă, pe lîngă căsuța bunicii Natalia, se înșiruia cireada de vaci și turma de oi, stîrnind colbul. Femeile și fetele, cu nuielele în mîini, goneau vitele spre casă. Din cînd în cînd se auzea cîte un glas de fată, chemînd oile:

— Bîrr!... Bîr! oițo, bîrr!...

Liniștea serii însă era atît de adîncă și de cuprinzătoare, părînd că pogorîse în taină din cer, încît nici vuietul mulțimii strînse lîngă pompierie, nici țipătul fetelor, nici orăcăitul broaștelor nu izbuteau să tulbure tihna, care parcă învăluia întreg pămîntul. Pe fundalul unui nor cenușiu-roșiatic, răsărit în dosul acoperișurilor de stuf, două mori de vînt se înălțau spre boltă ca două brațe cu mîneci lungi, cerșind îndurare. De cîte ori vedeam brațele acelea nemișcate, îmi aminteam de Agafia Kaleaganova, omorîtă în bătaie de bărbatul ei, și de mama care stătea aplecată asupră-i, cu mîinile ridicate, cu ochii larg deschiși și plini de suferință.

Pe lîngă mine trecu în goană armăsarul boierului, înhămat la droșcă. În droșcă ședea Ismailov, cu ochii hol-

baţi, trăgînd de hăţurile roşii. În spatele lui stătea Volodea. După dînşii, într-o trăsurică, veneau pristavul şi Mitri Stepanîci. Ismailov opri armăsarul şi sări jos, aruncînd hăţurile lui Volodea. Duse mîna-i schiloadă la cozorocul chipiului alb, strigînd aspru şi milităreşte :

— Noroc, săteni !

Gloata răspunse în cor. Pristavul nu-şi scoase şapca şi nici nu dădu bună ziua. Se apropie cu paşi largi de masa unde stăteau cuviincioşi primarul Pantelei şi copistul Pavluha. Spre pristav se repezi în grabă vătăşelul, cu sabia la şold, în veston şi cizme, şi salutîndu-l, îi raportă ceva holbînd ochii. Cei din faţă îi făcură loc lui Ismailov să treacă la masă. Acesta privea mulţimea sever şi batjocoritor. Se apropie şi Mitri Stepanîci de masă, aşezîndu-se în spatele lui Pantelei.

Pe acoperişul putred al arestului poposi o cucuvea, dînd din aripi şi strigînd jalnic şi pătrunzător : „cu-cuveau !". Auzind ţipătul cobitor, toţi întoarseră capetele într-acolo.

Era un sfat neobişnuit. Sătenii stăteau încruntaţi, sprijiniţi în bîtele groase, în vreme ce bătrînii se pîlcuiseră mai la o parte, cu beţele şi cîrjele-n mîini. Fără băţ se aflau doar bunicul şi Petruşa Stodnev. Bîtele aveau vîrful ascuţit înfipt în pămînt. Îngrădirea aceasta părea că-i desparte pe ţărani de stăpînire. Pristavul holbă ochii spre bîte, pe care le arăta cu mîna vîrîtă în mănuşa albă, lătrîndu-i ceva primarului în obraz. Apoi zbieră :

— Ce-nseamnă neobrăzarea asta ? De ce aţi venit cu bîtele ca hoţii la drumul mare ?

Ţăranii tăceau ursuzi şi mi s-a părut că au strîns cu mai multă putere bîtele în mîini.

— Cui vorbesc eu ? Cutezaţi să staţi în faţa mea cu bîtele-n mîini ? Nemernicilor ! Sări apoi spre Larivon, căruia-i smulse bîta : Aruncă bîta, ticălosule !

Ţăranii începură să se frămînte. Se auzi un zgomot ca de val. Larivon trase bîta din mîna pristavului.

— Dă-te la o parte, pristavule ! Fugi, nu mă vîrî în păcat ! îi zise păşind spre dînsul.

Cineva îl trase înapoi.

— Ce-nseamnă asta, nemernicilor? Răzmeriță?

Ismailov porunci deodată:

— Liniștește-te, pristavule! Dă-te-napoi! Nu face scandal! Eu nu văd nici o răzmeriță. Apoi, mîngîindu-și barba cu degetele-i schiloade, spuse sătenilor, cu o voce aspră și lătrătoare: Cine v-a băgat în capetele voastre seci prostescul gînd cum că pămîntul este al vostru? Ce-i cu voi? Ați picat din lună? Ați lucrat pămîntul două zile, l-ați arat. Foarte bine! Ați lucrat la vreme, jertfind zilele în care s-ar fi cuvenit să arați la voi. Foarte bine! E înduioșător! Ochii lui rîdeau, trecînd pe rînd de la un țăran la altul: Mulțumesc, fraților, pentru că v-ați obosit să-mi munciți pămîntul. Dar pămîntul nu mai e boieresc și nici al vostru, ci al lui Stodnev. Iată-l! e aici! El o să vă mulțumească cum i-o plăcea. Atît am avut de spus. Și să nu vă faceți de cap! Veți fi prostiți ca și acum.

Țăranii ridicară glasul și se auzi:

— Pămîntul e al nostru, boierule! Bunii și străbunii noștri l-au muncit!

— Boierule, nici pe tine, dar nici pe Stodnev n-o să vă lăsăm! Te-ai jucat cu obștea.

— O să ne batem, boierule! O să punem bîtele-n mișcare!

Ismailov rîse aspru și răgușit, apoi rosti către Stodnev:

— Acum, Stodnev, liniștește norodul! E doar turma ta.

Mitri Stepanîci, galben la față, cu un zîmbet ascuns, păși spre masă:

— Oameni buni, ce-i cu voi? De dumnezeu nu vă temeți? E cu putință să vă adunați la sfat cu gînduri necurate? Dumnezeu vede tot și nu-i va ierta pe cei păcătoși. Aici totul e alcătuit după lege. Cine a mai pomenit să te ridici cu bîta împotriva legii? Dumnezeu nu rabdă asemenea păcat.

Mulțimea începu să urle, să ridice bîtele, să zbuciume din mîini. Chipurile bărboase îl priveau cu atîta ură pe Stodnev, încît s-ar fi zis că dintr-o clipă într-alta

se vor năpusti asupra lui, terciuindu-l. Mitri Stepanîci zîmbi tulburat şi dădu mîhnit din mînă.

Ismailov, ca un tînăr, o zbughi repede din mulţime, sărind în droşcă şi pornind înapoi în galop.

Ţăranii îl urmăriră cu priviri duşmănoase. Cineva strigă :

— Proşti am fost, şi-acum sîntem de două ori proşti! Ne smulg pămîntul cu sînge !

Nikolai Podgornov, lovind cu palma spatele lui Larivon, spune rîzînd în batjocură :

— Ei, Larivon Mihailîci, bucură-te şi te veseleşte ! Ai vrut să avem rai şi am nimerit la marginea drumului unde se dreg oalele... Ne-au hiritisit şi ne-au mulţumit ! Ce să spun, ai arat cu o poftă nebună !... Fierbea pămîntul cu tine cu tot !

Larivon strînse pumnii cu furie :

— Taci, vecine ! Nu mă băga-n păcat, că fac moarte de om !

Printre ţărani, Kuzear fugea scrîşnind din dinţi şi scîncind printre lacrimi :

— V-aţi răsculat, fraţilor !... Aţi mers toţi laolaltă ! În pumni ştiţi să vă bateţi, dar aici, toţi aţi picat cu capul la pămînt...

Ţăranii îl înghionteau, altoindu-l cu cîte o palmă după ceafă.

Pristavul, holbîndu-şi ochii la ţărani, lătra răguşit învîrtindu-şi biciuşca :

— Porci de cîini ce sînteţi ! Vă învăţ eu minte să mai intraţi pe pămînt străin ! Cine-i căpetenia ? Aduceţi-l aici, nemernicilor ! Hei, cu cine vorbesc ?

Ţăranii tăceau fără să se mişte, îngrădiţi de bîte. Pristavul lovea în tăblia mesei cu biciuşca şi se încrunta mînios. Primarul stătea ca un surdo-mut, iar Pavluha privea picioarele ţăranilor, cu aerul că se plictiseşte nevoie mare. Se lăsase o tăcere grea şi se auzea limpede orăcăitul broaştelor din gîrlă.

O voce singuratică strigă :

— Noi toţi... întreaga obşte... fără căpetenie am pornit... Iar pămîntul nu-l lăsăm... Piciorul lui Mitri n-o să calce acolo !

Vorbele acestea au fost întărite de gălăgia mulţimii. Primarul, speriat, făcu un pas înapoi, apucîndu-se pierdut de barbă. Mitri Stepanîci, îmbrăcat într-o haină neagră, subţire, stătea în spatele primarului, zîmbind plin de indignare.

Pristavul zbieră :

— Ce javră a lătrat acolo ? Să iasă-n faţa noastră ! Copistule, cată de află cine este acest blestemat de nemernic.

Copistul însă nu făcu nici o mişcare, ci doar se mulţumi să se strîmbe cu zîmbet.

În tăcerea grea care se lăsase, răzbi răsunător vocea sigură şi neînfricată a lui Mikituşka :

— Ascultă, pristavule, să nu-ţi baţi joc de norod ! Oamenii nu sînt vite !

Pantelei se încruntă groaznic la chip şi începu să dea din mîini :

— Ai înnebunit, Mikita Vukolîci ? Pleacă de aici şi taci din gură ! Te paşte păcatul !

Pristavul, departe de a se înfuria, zîmbi trăgîndu-se de mustăţi :

— Haide, zi mai departe ! Ştiam eu c-o să-ţi dai drumul la gură ! După cum văd, nu eşti numai predicator, ci şi căpetenie ! Ai trăit o viaţă de om, bătrîne, dar te porţi ca un bezmetic ! Nu semeni decît răzmeriţă printre oameni.

— Norodul caută dreptatea — îl întrerupse Mikituşka — iar pentru dreptate, eu îmi dau viaţa. De ce a smuls pămîntul ţăranilor lipitoarea asta ? Noi am vrut să-l tîrguim de la boier cu binişorul, după puterile noastre, iar dînsul ni l-a răpit cu sînge cu tot. Va suge tot sîngele oamenilor, sărăcindu-i, lăsîndu-i pieritori de foame. Cum o să mai rabde norodul ? Unde-i dreptatea ?

— Uite unde-i dreptatea, prostule ! Îţi arăt eu dreptate !

Pristavul se năpusti asupra lui Mikituşka, lovindu-l cu biciuşca cu toată puterea. Mulţimea scoase un „ah !" şi se dădu înapoi.

Cineva strigă cu deznădejde :

— Fraţilor ! Oameni buni ! Îl bate pe Mikituşka ! Îl omoară !

Larivon sări cu bîta asupra pristavului :

— Nu te-atinge de bătrîn, pristavule, că-ţi strivesc căpăţîna !

Sări şi Vanka Iulenkov tot cu bîta, pe care o ridică deasupra capului. Faţa lui se schimonosise de ură. Poliţiştii se repeziră asupra lor, trăgîndu-i înapoi. Dar Larivon şi Iulenkov se aruncară asupra pristavului, cu ochii sălbatici.

Pristavul de asemenea se aruncă asupra lor, vînturîndu-şi biciuşca :

— Am să vă bat de-am să vă omor, bandiţilor ! Răscoală, hai ? Cu bîtele-n mîini ? În puşcărie o să mucegăiţi !

Petruşa îl apucă de mînă pe pristav şi, cu zîmbetul omului sigur de sine, spuse liniştit :

— Înălţimea voastră, ţineţi-vă mîinile acasă. E cu putinţă să baţi un bătrîn ? ! Bătrînul are dreptate şi... n-a spus nimic jignitor.

— Cine eşti tu ?

— Eu sînt Stodnev.

— A ! Tu eşti hoţul care a stat la-nchisoare !

— Eu nu sînt hoţ şi dumneata ştii prea bine acest lucru. Nu se cuvine să vorbeşti astfel tocmai dumneata, care eşti autoritate !

Lăsă apoi mîna pristavului, păşi înapoi şi, împingîndu-l pe Mikituşka în mulţime, porunci aspru :

— Tu, Larivon Mihailîci, şi tu, Vanea, daţi-vă la o parte, nu faceţi pe nebunii !

— Arestaţi-i ! zbieră pristavul. Văţăşel ! Primarule ! Luaţi-i de aici ! La arest ! Voi vorbi acolo în chip deosebit cu dînşii... Iar voi, berbecilor, căraţi-vă acasă ! Aţi auzit ce-a spus Mitri Mitrici : „Aţi arat pămîntul, să fiţi sănătoşi". Lui Stodnev nu-i rămîne decît să vă mulţu-

mească. Şi pentru că aţi cutezat să vă răsculaţi, am să vă jupoi de piele.

Vătăşelul Şustov se apropie de Mikituşka şi-l apucă de braţ, dar Mikituşka îl împinse răstindu-se :

— Dă-te la o parte, satană !

Atunci i-am văzut obrazul plin de sînge.

Vătăşelul nu mai îndrăzni să se apropie de Petruşa, dar se aşeză în spatele lui, mîncîndu-l din ochi pe pristav.

Larivon, nemaiputînd să îndure cele ce se petreceau, se repezi spre Mikituşka şi Petruşa, spunîndu-le :

— Mikita Vukolîci ! Petea ! Ce se întîmplă aici ? Oameni buni, nu-i lăsaţi ! Noi am fost cu toţii laolaltă, am arat cu obştea... toţi am fost acolo ! De ce să răspundă pentru noi numai Mikita şi Petruşa ?

Îl îmbrînci apoi pe vătăşel cît colo şi, apucîndu-l de braţ pe Mikituşka şi pe Petruha, îi tîrî în mulţime.

— Stai ! zbieră pristavul. Încotro ? Cine eşti tu ? Uriadnic, vino încoace ! Primarule ! Copistule ! Să fie înconjuraţi tustrei...

Apoi, înnebunit, cu ochii plini de ură, începu să-i ardă cu biciuşca şi pe Larivon, şi pe Mikituşka, şi pe Petruşa. Îndată apărură doi uriadnici, care, împreună cu primarul şi cu vătăşelul, îi prinseră pe toţi trei de mînă. Petruşa zîmbi ciudat, uitîndu-se ţintă către frate-său, care stătea rezemat de zidul hambarului, clătinînd din cap mîhnit.

Dar se stîrni învălmăşeală, de parcă ar fi început o bătaie ; mulţimea se strînse grămadă cu bîtele în mînă, îi înghiţi în mijlocul ei pe Mikituşka şi pe Petruşa şi porni în jos, pe luncă, spre rîu.

— Mergem, băieţi ! Mergem cu toţii la cîmp ! Ţărani, nu rămîneţi în urmă !... Ştim noi ce-avem de făcut...

— Numai să încerce a cuteza să vină, că-i întîmpinăm cu pîine şi cu sare !

Kuzear stătea ghemuit în căruţa cu căngi şi cu scări a pompieriei şi plîngea.

Primarul şi uriadnicii veniră înapoi, ruşinaţi şi stacojii de mînie. Mitri Stepanîci şopti ceva pristavului, care clătină din cap, zîmbind ironic :

— De minune ! Foarte deştept, Stodnev ! Să meargă pe la bîrlogurile lor. Iar pe cei cu bîtele am să-i leg, am să-i scutur şi-am să-i las să putrezească-n puşcărie. Primarule, să mergem la Stodnev !

Noaptea au fost ridicaţi şi Mikituşka, şi Larivon, şi Vanka Iulenkov. De Petruşa nu s-au atins. De pe cîmp, oamenii au fost izgoniţi a doua zi cu poliţia călare, iar în noaptea aceea, Larivon şi Iulenkov au fost bătuţi şi trimişi la plasă. Acolo au fost ţinuţi trei zile, după care au fost trimişi acasă.

După această întîmplare, Larivon umbla pe uliţă cu o vadră de bragă, beat şi plîngînd :

— Vecini ! Oameni buni ! S-a prăpădit Mikituşka, şi-a dat sufletul pentru noi !

Cădea apoi la pămînt, bătîndu-şi fruntea de drumeagul prăfuit.

De atunci, nimeni nu l-a mai văzut pe Mikituşka. La scurtă vreme după aceea muri şi bătrîna lui. Se zvonise despre dînsul că ar fi fost trimis undeva departe, prin Siberia.

Viaţa îşi urma mersul pe vechiul ei vad. Ţăranii şi femeile ieşeau ca şi mai înainte în zorii zilei la cîmp : bărbaţii să are pămîntul lor şi cel luat în dijmă, femeile să lucreze la semănăturile de mei.

În vreo două rînduri m-am dus la bunica Natalia, care stătea lungită în pat, mică, slăbănoagă, galbenă ca ceara şi nu mă mai recunoştea. Lukeria cea gheboasă stătea lîngă masă, împletind ciorapi şi cîntînd cu o voce piţigăiată psalmi.

Cînd am venit pentru a doua oară, dînsa m-a sfătuit :

— Ia-ţi rămas bun de la bunicuţa, că nu mai poate vorbi. Toată noaptea a gemut şi te-a chemat. Pe tine, pe Nastenka şi pe Maşarka. Tu, copile, nu mai veni ; nu e bine să te-ntîlneşti cu moartea la vîrsta ta. Închină-te ! Fă o mătanie şi pleacă !...

Am făcut o mătanie în dreptul patului şi am început să plîng. Cu inimioara mea de copil înduram greu pierderea unei fiinţe apropiate şi iubite. Bunica Natalia parcă mi-a fost călăuză, cu viaţa ei plină de întîmplări de tot felul. Ea a deschis în faţa mea întinderile nemărginite ale drumurilor şi cîmpiilor : „Oamenii trăiesc din greu, sărăcie, lipsă de pămînt, clacă, înrobirea de către bogătani... şi doar fiecare doreşte puţină bucurie, pentru fiecare luminează soarele, pentru fiecare pămîntul e mamă... şi fiecăruia îi dă demîncare şi de băut, încîntîndu-i pe oameni cu frumuseţea lui de nedescris. Să trăieşti, să trăieşti şi să te bucuri... Numai că cei bogaţi şi cei nobili răpesc toate bunurile omului. De aici pornesc suferinţele şi mizeria. Dar un singur lucru nu-l poţi omorî în om : sufletul lui, visurile lui despre fericire şi dorul după o viaţă liberă !“...

XXXIX

Rusaliile erau socotite sărbătoarea fetelor. Fetele se îmbrăcau în sarafane de felurite culori : albe, roşii, verzi, iar pe cap îşi ticluiau şaluri galbene sau roşii. Tot satul înflorea atunci în hore, care păreau asemenea unor vîrtejuri de curcubeu. În văzduhul învăpăiat răsunau cîntecele. După liturghie, în vreme ce băteau clopotele, fetele şi flăcăii se adunau în luncă, pornind apoi împreună în grup mare şi pestriţ, înviora ţi de cîntece, peste rîu, pe malul celălalt, spre păduricea de mesteceni.

Pădurea deasă se întindea pe tot întinsul văii, cale de vreo două verste, şi stejarii seculari îşi plecau pînă la pămînt pletele verzi. Te îmbia tulburător s-asculţi freamătul frunzelor şi vuietul depărtat al pădurii, asemenea ropotelor unei ploi de primăvară. În hăţişul tinerilor mesteceni şi plopi, unde se îmbinau culorile

albastre şi argintii, se cuibăreau iepurii; grozav îmi plăcea să-i sperii şi să-i văd cum o zbughesc înspăimîntaţi, aruncîndu-şi ritmic rotunda parte de dinapoi a trupului. Sus, în desimea ramurilor şi a frunzelor fluierau păsărele multicolore; ca nişte ciocănaşe ciocăneau ciocănitoarele, iar în desişul frunzelor şi al ramurilor cîntau ca flautul nişte păsărele ce-mi erau de mult cunoscute.

Iubeam păduricea aceasta din pricina murmurului şi a mirosului ei umed de iarbă. Mă abăteam însă arar pe acolo — doar cînd ai noştri munceau pămîntul boieresc şi strîngeau grîul. Singur însă nu mă-ncumetam să merg într-acolo: mă temeam de supraveghetorul Dudor.

La Rusalii însă fetele mergeau în pădurice, ca să împletească cununi din ramuri de mesteacăn, împodobindu-se apoi cu ele. În fundul văii tresăreau înveselite cîteva izvoare, mînînd printre pietre săltăreţe pîrîiaşe. Pe marginea izvoarelor, apa limpede şi rece se aduna în văgăuni mititele. Astfel de văgăuni, împrejmuite cu pietriş, se aflau multe. Pe la marginea păduricii însă, aproape de sat, văgăunile acestea erau mai largi şi mai adînci, prefăcîndu-se în iazuri, iar apa sticlea în ele întocmai ca oglinda; în luciul undei liniştite se profilau nori albi, cerul azuriu, tufişul din marginea pădurii, iarba şi tinerii mesteceni. Lîngă aceste iazuri mari se adunau fetele şi flăcăii, împodobiţi cu verdeaţă, dansînd hore şi cîntînd cîntece. Fetele îşi zvîrleau coroniţele de pe cap în apă. Coroniţele pluteau pe apa străvezie, care tremura sfielnică, încreţindu-se în valuri. Într-un tîrziu se întorceau cu toţii cîntînd spre casă: fetele, purtînd cununi pe şalurile de pe cap, flăcăii, cu rămurele verzi în mîini. Pe tot întinsul drumului flăcăii loveau cu rămurelele fetele, hîrjonindu-se, iar fetele ţipau ferindu-se în lături. Flăcăii le ajungeau din urmă şi, îmbrăţişîndu-le, le aduceau înapoi, şoptindu-le ceva la ureche. Prin apropiere de sat, fetele nu mai mergeau pe malul apei ci, adunate în pîlc, păşeau pe uliţă, cîntînd felurite cîntece. În urma lor se zbenguiau copiii,

alergînd şi adunînd de pe jos podoabele de flori şi verdeaţă.

Pe la porţi se odihneau bătrînii şi femeile tinere ; bărbaţii, adunaţi în gloată, vorbeau despre treburile gospodăreşti, în vreme ce femeile tinere pizmuiau fetele împodobite cu verdeaţă.

Într-una din aceste zile de rusalii, orbul Lukonea a fost gătit în straie de fată ; păşea uşor, cîntînd cu glas subţire, şi dacă nu i-ai fi zărit puful de pe faţă, obrajii şi ochii lui albi, ţi-ar fi fost greu să crezi că nu-i fată. Îi înveselea pe toţi cu fasoanele şi cu vocea lui de fată, rîzînd de unul singur, bucurîndu-se, chicotind. Nu cînta şi nu se veselea numai pentru că îl desfăta faptul că era îmbrăcat ca o fată, dar şi pentru că-i putea veseli pe alţii ; pînă şi femeile tinere s-au dus în luncă să-l privească. Toţi rîdeau în hohote, împingîndu-se care mai de care pe lîngă dînsul şi întrebîndu-l cu prefăcută duioşie :

— Ai pornit în pădure să-ţi găseşti logodnica, Lukonea ?

Lukonea răspundea ţuguindu-şi buzele şi suspinînd ca o mironosiţă :

— Sînt o fată nenorocită, nimeni nu mă ia de nevastă. Am să merg cu voi, fetelor, în pădure, am să împletesc şi eu o coroniţă şi am s-o arunc în iaz. Poate s-o-ndura soarta să-mi trimită şi mie ursitul.

Toţi se tăvăleau de rîs ; în glasul său subţire stăruia totuşi o tristeţe caraghioasă. Rîdea şi el spunînd :

— Dragele mele fete ! Prietenele mele scumpe ! Să vă dea dumnezeu noroc ! Să trăiţi şi să vă bucuraţi... lacrimi să nu vărsaţi, iar inima să nu vi se-ntristeze niciodată.

Cuvintele acestea se vedea că erau rostite cu căldură şi sinceritate, pornite din suflet, aşa că atingeau inima fetelor, care-l priveau cu duioşie. Totuşi vorbele lui erau luate în bătaie de joc, iar simplitatea, ca şi sinceritatea lor, părea încă şi mai caraghioasă. Pentru întîia oară îl vedeam pe Lukonea îmbrăcat ca o fată. Sarafanul înflorat şi şalul legat de mîna iscusită a vre-

unei fete, ca şi mînecile învolburate se potriveau de minune cu făptura lui zveltă, cu mersul lui uşor, cu zîmbetul care părea că ascultă mereu ceva neprins şi neînţeles de toţi ceilalţi.

Cînd ceata de fete porni spre Berezov, către pădurice, Lukonea, păşind înainte, începu să cînte cu o voce subţire :

Am să ar şi-am să frămînt
O postată de pămînt...
Şi-am să samăn mii şi mii
Floricele purpurii...

Toate fetele prinseră să cînte. Flăcăii mergeau în urma lor. Ei nu cîntau, numai rîdeau înveseliţi, strigîndu-se unul pe altul, ronţăind seminţe şi făcînd pe grozavii în ochii fetelor. Erau îmbrăcaţi în cămăşi roşii şi albe şi aveau cizme care scîrţîiau şi pe care le încălţau numai de sărbători, primăvara şi vara. Printre flăcăi era şi cîrlionţatul şi veselul Sîgnei, iar alături de Lukonea păşea Katia. Vocea ei groasă şi puternică se deosebea de celelalte voci. Printre flăcăi l-am zărit şi pe Iaşka Kiselev, un flăcău scund şi ţigănos, într-o haină lungă, de culoare neagră, şi pantaloni largi. Mînca seminţe, privind înainte, fără să ia parte la hîrjonelile şi veselia flăcăilor. Se mai aflau printre aceştia şi flăcăii vopsitori, cu mîinile albastre-negre, care în lumină păreau de culoare violetă. Pe drum, ei au început cei dintîi să danseze. Sîgnei s-a şi alăturat la danţul lor, în vreme ce dînşii, zbănţuindu-se în felurite figuri cu picioarele, cîntau cu glasuri repezi cîntece de joc.

M-am luat după ei, împreună cu Kuzear, care nu putea să stea locului. Ca de obicei, m-a tras şi de astă dată de mînă :

— Hai să dansăm ! Le-arăt eu dans flăcăilor ăstora, le-arăt eu cum să te fandoseşti în faţa fetelor ! Numai să te uiţi cum o să săr pe dînşii ca un cocoş !...

Pe noi, copiii, nu ne lăsau flăcăii să ne apropiem de ei, iar cu fetele socoteam că nu-i cuviincios să fim alăturea de dînsele. Chiar şi pe Tit, deşi era bun de însurat, îl izgoneau flăcăii din preajma lor ; iar Sioma era încă abia flăcăiandru, aşa că umbla cu cei de vîrsta lui. Lor totul le sta împotrivă : se ruşinau să se joace sau să facă nebunii ca noi, copiii, iar flăcăi încă nu se numeau, ca să se alăture de dînşii. Aceştia jucau cărţi, rişca, iar dacă vreunul dintre dînşii se încumeta să se lege de vreo fată, aceasta îl îmbrîncea strigîndu-i : „Ah tu, neruşinatule ! Vezi că nici nu ţi s-a uscat bine caşul la gură !"

Lui Kuzear însă i se iertau toate obrăzniciile : era un bun dansator şi avea limba amarnic de ascuţită.

Desculţ, cu iţarii suflecaţi mai sus de genunchi, uscăţiv şi negricios, alerga în faţa tuturor, ţopăind, în timp ce ochii negri îi străluceau. Se strecura ca o sfîrlează printre cei care dansau, sărind pe dînşii ca un cocoş, dînd din mîini întocmai cum ar da din aripi. Privindu-l, toţi ceilalţi dansatori, împreună cu Sîgnei, păreau greoi şi stîngaci. Cînd Sîgnei prinse să se încovoaie într-o figură complicată de dans, privindu-şi cizmele şi la vîrfuri, şi la călcîie, Kuzear, ca o vrabie, zbură peste el şi prinse a se învîrti ca un titirez. Toţi izbucniră în rîs, îndemnîndu-l să-i dea înainte... Sîgnei, uluit, se bosumflă la început, dar după ce Kuzear, fugind de lîngă dînsul, începu să joace kazaciokul, nu mai avu încotro şi trebui să-l admire şi el din toată inima. Vopsitorii, flăcăi voinici, dar cu feţele slabe, palide, îmbrăcaţi orăşeneşte — pantaloni lungi şi ghete — amîndoi de aceeaşi statură, se mulţumeau să cînte. Se vede că munca în vopsitoria fierbinte şi plină de aburi otrăvitori era nespus de istovitoare. Păreau că îl aşteptaseră anume pe Kuzear.

— Vaniuşka ! Drăguţule ! Ce băieţandru colţos ! strigau încurajîndu-l şi bătînd din palme. Haide să-i mai însufleţim pe flăcăii aceştia, care se sfiesc mai rău ca fetele ! Fetele îl consideră pe Lukonea aproape fată,

iar noi te găsim bun de însurat, deşi abia cu greu îţi ajunge nasul în dreptul mîinii.

Vopsitorii păreau a fi cu totul străini printre flăcăii noştri, atît prin port cît şi prin vorbă, totuşi oamenii îi iubeau pentru că erau prietenoşi, veseli, cîntau frumos, şi ar fi fost nişte logodnici de pizmuit. Familia era unită şi nimeni nu-i auzise certîndu-se ori să aibă neînţelegeri între ei. Cînd îi căutai, îşi aflau de lucru fie în vopsitorie, fie prin ogradă, unde atîrnau pînzeturile vopsite ; îi mai vedeai pe lîngă grămezile de gunoi albastre, puturoase. Dacă cineva se abătea pe lîngă ograda lor, de îndată zîmbeau prietenos, dînd gălăgios bună ziua şi poftindu-te stăruitor în casă. Împreună cu dînşii, totul părea mai plăcut şi mai uşor de înfăptuit. Alături de dînşii, toţi încercau să fie mai buni şi mai veseli. Deşi crescuseră în satul nostru şi erau socotiţi ai noştri, flăcăii nu înjurau în faţa lor şi nici nu-i pizmuiau pentru fetele cu care se aflau în vorbă. Dar ei nu luau parte niciodată la jocurile flăcăilor de-a dragostea şi nici la beţiile puse la cale în taină, undeva-n pădure sau pe cîmp. Sîgnei le era prieten, măcar că vopsitorii nu călcaseră niciodată la noi în casă : erau „mireni“ şi din pricina aceasta nu veneau în familia noastră, care ţinea de vechea credinţă.

Sîgnei, înfierbîntat, începu să se ia în chip serios la întrecere cu Kuzear : făcea nişte figuri nemaivăzute, cu picioarele, cu mîinile şi cu tot trupul. Kuzear însă zbura, înaripat parcă. În cîteva rînduri se dădu peste cap ; mergea ce mergea în mîini, apoi sărea mai sus decît înălţimea capului. Vopsitorii cîntau şi prinseră iarăşi să joace, născocind fel de fel de figuri, care de care mai întortocheate, cu mîinile şi cu picioarele. Se îmbrăţişau, zburînd unul spre altul, în vreme ce ceilalţi flăcăi, molipsiţi de dans, începură să joace în chiote războinice ; chiar şi smeritul Iaşka Kiselev, care pînă atunci mîncase seminţe, prinse să danseze sfielnic, ca o femeie, numai cu picioarele. Fetele îi priveau cu admiraţie şi, clipind din ochi, încercau să-şi păstreze toată seriozitatea.

În Berezov, toţi se răspîndeau pierzîndu-se în pădure, şi de pretutindeni se auzeau cîntecele fetelor, întretăiate de hohotele de rîs ale flăcăilor. Pretutindeni fluierau păsărelele, iar jos, pîrîul care susura neostenit printre pietre amintea ropotul surd al picăturilor de ploaie. Mirosea a mesteacăn, a iarbă verde şi a lăcrămioare. Te simţeai bine printre tufişurile albe-argintii, care din depărtare îţi păreau dese şi de nepătruns ; respirai liniştit, purtînd în suflet o bucurie amestecată cu tristeţe. Eu mergeam împreună cu Kuzear mereu înainte, spre desişurile pădurii, fără să ştim ce vom face : n-aveam chef nici de joacă, nici de nebunii. Părea că liniştea ce sălăşluia împrejurul nostru îşi trăia o viaţă proprie, plină de taine, de basm şi de umbre. Aerul era proaspăt, îmbătător şi verde.

— Haide să ne cocoţăm în copac — mă îmbie Kuzear. Îmi place să mă urc sus de tot. Să vezi, de acolo crezi că te afli pe covorul zburător. Împrejurul meu dau tîrcoale păsărelele, întrebîndu-se parcă : „Ce fel de lighioană zburătoare o mai fi şi asta ?“

Şi mie îmi plăcea grozav să mă caţăr cît mai sus. Deseori mă urcam pe hambare. Sprijinindu-mi picioarele goale de bîrnele de la temelie şi ţinîndu-mă cu degetele de celelalte, mă căţăram pînă la streaşină şi priveam jos, cu inima strînsă de frică. Mă cocoţam şi în mălini, legănîndu-mă pe crengile lor tremurătoare. De paşti mi-am luat inima-n dinţi şi, întovărăşit de Kuzear, m-am urcat în clopotniţă, pe scara întunecoasă. Eram cît p-aci să zbor jos de pe ultima treaptă a scării abrupte, din pricina asurzitorului vuiet pe care-l făceau clopotele. Scara se clătina, iar eu tremuram tot de spaimă ; îmi părea că clopotniţa se va despica dintr-o clipă într-alta, prăbuşindu-se la pămînt. Am avut o clipă de groază, dar, cu toate că mă lua cu leşin, văzînd deasupra capului meu picioarele arse de soare ale lui Kuzear, m-am urcat mai sus. M-am liniştit cînd am dat cu ochii, în clopotniţă, de flăcăii pe care-i cunoşteam şi de Mitri Stepanîci, care ţinea de funii limbile clopotelor şi, stăruitor, cu o expresie de concentrare pe faţă, lovea

marginea clopotului cel mare cu o bîtă grea ce avea la capăt un laţ de funie. Sunetul celor cinci clopote mari şi mici îmi pătrundea pînă în măduva oaselor, mă asurzea străpungîndu-mi timpanul, ca o nelinişte răscolitoare. Flăcăii şi copiii îşi strigau ceva unul altuia; şi mie îmi striga ceva Kuzear, dar nu izbuteam să-l aud.

Cînd m-am alăturat de fereastră şi am privit în jos, spre luncă, am încremenit. Jos de tot era o prăpastie, iar oamenii şi caii păreau mici, avînd parcă picioarele retezate de la genunchi. Casa noastră părea de asemenea mică şi lipită de pămînt. Făcîndu-mi-se rău, am început să cobor îngheţat de spaimă, ţinîndu-mă de rampa nevăzută. Niciodată n-am încercat o bucurie mai puternică decît în clipa cînd m-am trezit în ograda bisericii şi ştiam că mă găsesc sigur cu picioarele pe pămînt. Atunci, şi iarba din luncă, şi caii, şi casa noastră, şi aerul călduţ, toate mi-au apărut atît de apropiate, că îmi venea să plîng. Toată ziua aceea am umblat, pînă seara tîrziu, asurzit, purtînd un ecou stăruitor în urechi.

Totuşi dorinţa de a cerceta înălţimile, de a sui scările şi de a mă cocoţa în copaci nu s-a stins. Şi din această pricină, acum, cînd Kuzear mi-a propus să ne căţărăm în copaci, am fost pe dată de aceeaşi părere.

— Dar bagă de seamă, un mesteacăn e al meu, iar altul e al tău! Să vedem cine se urcă mai repede. Numa' ai grijă — mă sfătui dînsul — acolo sînt cuiburi de ciori şi ciorile sînt bătăioase. Au să te bată cu ciocurile şi cu aripile, iar dacă îţi pierzi cumpătul, nu te mai poţi ţine şi vii de-a berbeleacul, cu dovleacu-n jos. Eu m-am bătut odată cu ele şi toată cămaşa mi-au făcut-o praf... bine că nu mi-au scos ochii! Le-am apucat de picioare şi deodată simt că încep să cadă. De căzut, cad eu, dar uşor ca un fulg. Mi-am dat repede seama că ele mă coborau pe aripile lor.

Minţea şi ochii îi ardeau ca jarul, dar minţea atît de sincer şi îmi înfăţişa isprava lui cu atîta vioiciune, încît o credea şi dînsul, ca pe toate născocirile sale de altfel. Îl priveam rîzînd.

— Ce tot rînjeşti ? se supăra el. Dacă ai fi fost în pielea mea, n-ai mai rîde.

— Cu mine s-a întîmplat ceva şi mai rău !

— Ce ? mă întrebă dînsul, gelos.

— M-a înhăţat odată un uliu. Şedeam laolaltă cu cloşca şi cu puii. Deodată, uliul s-a repezit ca o săgeată asupra noastră şi, în loc să înhaţe un pui, m-a înhăţat pe mine. Noroc de cloşcă, altfel mă ducea cu el. I-a sărit cloşca în ochi şi eu m-am smuls din ghearele lui.

Kuzear ar fi vrut să se înfurie, dar, privindu-mă ţintă cu ochii lui arzători, îmi spuse rîzînd :

— Minţi ! Cine a mai pomenit ca un uliu să răpească oameni ? !

— Dar unde s-au mai văzut ciori să coboare pe aripi un băiat din copac ? !

Kuzear făcu un gest cu mîna, cuprins de o deznădăjduită lehamite :

— Pe tine nu pot să te duc ! De cînd nu mai crezi în mine, ai început să mă plictiseşti. Faţa lui deveni deodată tristă şi îngrijorată : Am început să mint de cînd cu boala mamei. O arde ceva înăuntru... de nu mai poate răbda. Îi pun pe burtă cîrpe fierbinţi şi o oală cu apă clocotită, dar zadarnic, la nimic nu-i ajută. Atunci prind să-i istorisesc tot ce-mi trăsneşte prin minte. Cu toate că ţipă de durere, mă ascultă. Ascultă, ascultă şi, în chipul acesta, mai uită de durere. Cînd îi spun : „Mamă, dar eu mint şi tu crezi !“ începe să strige la mine : „Acum minţi ca s-o superi pe mama ! Sufletul tău, Vaniuşka, e ca un porumbel şi sufletul nu minte. Atunci era îngerul în tine, iar acum e diavolul. Nu păcătui, dacă nu vrei să-l superi pe dumnezeu !“ Ciudată e măicuţa mea !

Am hotărît totuşi să ne suim într-un copac. Urcatul se dovedea foarte anevoios : tulpina era dreaptă şi lunecoasă de parcă ar fi fost ceruită. Ne uitam unul la altul, gîndindu-ne cum să ne arătăm sprinteneala. Pînă am ajuns la primele ramuri, am obosit grozav, dar nici unul nu s-ar fi dat bătut. Cîteva clipe am făcut popas pe crengile groase. Palmele şi tălpile ne ardeau ;

iar de atîta oboseală, ne pierdusem răsuflarea. Kuzear prinse să mă laude:

— Cu tine îmi place să fiu tovarăş. Tu nu rămîi în urmă, te îndîrjeşti ca un drac.

De bună seamă că şi eu mi-am arătat dragostea pe care o aveam faţă de dînsul:

— Tu eşti singurul meu prieten. Ţin la tine, pentru că eşti deştept.

Îmi răspunse plin de însufleţire:

— Nu-i nici o plăcere să fii prieten cu proştii! Pentru dînşii, nici focul nu arde. Trebuie să te porţi cu oamenii în aşa fel, încît să rămîie muţi de uimire.

Pădurea răsuna de cîntece. Ecoul se împletea cu rîsetele şi chemările depărtate, aidoma acelor chemări ale nălucilor din poveste, care, ademenindu-i pe oameni, îi atrăgeau în desişuri unde-i ucideau cu mîngîieri şi răsfăţuri. Nevăzute, ciripeau păsărelele, iar jos clipocea în surdină apa pîrîului.

Ne-am urcat în vîrf, privind în sus şi în jos cu înfiorare. Sus, pe albastrul cerului, pluteau norii argintii, în vreme ce verdeaţa pîlpîia în scîntei sub razele soarelui. Printre frunze se conturau în depărtare cîmpiile negre şi verzi. Pe drumul ce ducea spre oraş alergau caii înhămaţi la trăsuri largi în care şedeau femei în rochii înflorate.

Jos în aluniş se auziră deodată nişte paşi şi voci. De sus puteam să vedem cum un flăcău încerca să îmbrăţişeze o fată, care-l împingea rîzînd:

— Te-ai jucat destul, Iaşenka! Aşteaptă pînă la cununie.

Dînsul murmura jalnic:

— Pînă atunci e multă vreme!... Am să mor de urît!

— Mai aşteaptă, Iaşenka, ai răbdare, chinuieşte-te! Numai aşa ai să ştii ce-i dragostea pe lumea asta.

Aici se ascunseseră de oameni Katia noastră şi Iaşa Kiselev. Dînsa era mai mare şi mai puternică decît el, dar se prefăcea că nu poate să-i reziste.

— Şi dacă unchiul Foma n-o găsi cu cale să te dea după mine?

Katia îl linişti :

— O să mă dea! Dacă nu, atunci o să ne cununăm la popă.

Kuzear stătea aplecat cu faţa în jos, ca o cioară. Mie îmi păru că vrea să-i sperie, deoarece îi zărisem obrazul, care căpătase o înfăţişare răutăcioasă. Privindu-mă, îl ameninţai supărat cu pumnul. Dar deodată strănută şi mieună. Katia şi Iaşka o rupseră la fugă, care-ncotro văzu cu ochii. Kuzear hohoti, apoi începu să urle ca lupii :

— Ai văzut? Au crezut că sînt duhuri rele...

M-am supărat pe dînsul din pricina Katiei şi am vrut să-l apuc de picior, dar, privind în jos, în adîncimea răcoroasă, m-am speriat şi m-am răzgîndit.

— Eşti un prost şi un neruşinat! m-am năpustit asupra lui. Katia o să se mărite cu Iaşa, iar tu îi sperii! La ce-ţi foloseşte?

— Uite aşa, de-al dracului! răspunse el, fără răutate, continuînd să rîdă. Ai văzut cum au întins-o? Ce bine e să-i poţi speria pe oameni de sus! Noi sîntem mai puternici decît toţi!

Nemaiputînd ţine supărarea, am început să rîd : într-adevăr, era caraghios s-o vezi fugind prin pădure pe Katia cea curajoasă şi voinică, cu fustele ridicate pînă la genunchi, iar pe Iaşa, privind cu o înfăţişare de groază şi alergînd pe altă potecă, zvîcnindu-şi picioarele încălţate în cizme noi.

— Haide să mai născocim ceva — propuse Kuzear. Ce stăm aici ca nişte bolovani? Hai să-l aruncăm în apă pe Lukonea!

— Ţi-arăt eu ţie! am strigat eu. Pentru Lukonea sînt în stare să-ţi fiu duşman. Haide mai bine să-l apărăm : e un sfînt!

— Bine. Lukonea se ţine de flăcăi şi nu-i lasă să moară. Ştie el un cuvînt împotriva morţii. Bine zici... dacă-l supără cineva, i-arăt eu ăluia...

Ne-am coborît din mesteceni şi am pornit-o în jos, prin apa pîrîului. Apa se prelingea peste pietre ca o sticlă lichidă şi spumega în vîrtejuri, apoi, sprintenă,

se strecura printre grămezile de pietriş, susurînd sonor. De pe nisipul auriu ne priveau broaştele cu ochii holbaţi, umflîndu-şi săculeţele albe de pe piept.

Kuzear sări în apă şi se apucă de lucru :

— Hai să facem un iaz cu havuz şi să-l îndemnăm pe Sioma să vie cu moara lui aici. Straşnic o să fie...

Dar n-apucarăm să purcedem a înjgheba bine treaba asta, că din pădure ieşiră fetele buluc, cu Lukonea în fruntea lor ; mergeau prin poiană de-a lungul pîrîului.

Katia striga veselă :

— Cîntă, Lukonea !

Lukonea, cu voce de fată, începu să cînte, zîmbind ca pentru dînsul :

Grădiniţa mea grădină,
Toată de verdeaţă plină !...

Fetele îi ţinură şi dînsele isonul :

Haideţi, fetelor-surori,
Să-mpletim cununi din flori !...

Lîngă cea mai mare adîncitură din malul pîrîului, fetele se opriră şi prinseră s-arunce coroniţele în apă. Aruncară atît de multe cununiţe, încît toată suprafaţa apei fu acoperită. Flăcăii nu se zăreau. Pesemne că rămăseseră în pădure să chefuiască.

În luminişul verde şi însorit, fetele s-au strîns într-un cerc înflorat. Te dureau ochii de atîtea culori : şaluri şi sarafane roşii, verzi, galbene şi albastre. Au început toate să se-nvîrtească, să danseze ; cîte una era prinsă înăuntrul cercului şi toate laolaltă cîntau cîntece, unul după altul. Apoi s-au răspîndit în luminiş, fugărindu-se una pe alta. Lukonea rămase singur, zîmbind la soare. După jocuri, fetele s-au aşezat pe iarbă şi, îmbujorate de atîta zbenguială, strigau fără să dea ascultare la ce spun celelalte.

Kuzear fugi în grabă spre iaz şi scoase cîteva coroniţe. De pe ele apa curgea gîrlă. Dîndu-mi o coroniţă, îmi şopti :

— Hai să le punem fetelor pe cap ! Ai să vezi cum au să mai ţipe şi au să mai chiţăie !

Ne-am apropiat hoţeşte de dînsele şi eu am aruncat la două fete coroniţele pe cap. Kuzear făcu la fel. Fetele au sărit ca arse în picioare şi au început să zbiere aşa de tare, încît le-au speriat pe toate celelalte. Eu împreună cu Kuzear rîdeam în hohote, ţupăind de bucurie. Fetele au zvîrlit după noi coroniţele ude. Am fugit ca iepurii, învîrtindu-ne printre copaci. Ceilalţi căscau ochii la noi şi rîdeau.

Astfel, împreună cu fetele împodobite cu verdeaţă, am pornit spre casă, cîntînd. Lukonea se auzea doar ca un simplu refren. Ne priveau ţăranii şi femeile, zîmbind. În zilele acestea mă simţeam înaripat. În suflet sălăşluia o fericire nelămurită, dar sprintenă, ca şi cum l-aş fi învins pe Kuzear.

XL

Intr-una din zilele calde de vară, cînd cerul părea încins, iar văzduhul era tulbure din pricina pîclei, am pornit cu căruţa, împreună cu bunica, la cîmp : duceam mîncare oamenilor. Venise vremea de coasă pentru secara ce era semănată la vreo trei verste departe de sat, pe partea cealaltă, pe cele patru deseatine luate în arendă pe din două. Căruţa era veche, cu scîndura putredă. Bunica a pus în căruţă un sac cu pîine, cartofi, ceapă, ouă răscoapte şi o oală cu lapte acru. Noi ne-am aşezat alături pe un braţ de paie. Cînd am trecut rîul, apa străvezie juca printre roţi, scînteind la soare. Sub roţile căruţei, nisipul galben de pe fundul rîului părea că fumegă. Cîrduri de peştişori speriaţi se zvîrleau voioşi de colo-colo. O dorinţă năvalnică şi nestăvilită mă îndemna să săr jos şi să mă joc puţin în apă. Fierăria era închisă. Potap lucra de asemenea cu nevastă-sa la cîmp, în vreme ce Petka, ca de obicei,

şedea la umbra lungă a casei, îngrijind de copil. Zărindu-mă, mă urmări cu o privire grea, arătîndu-mi copilul cu degetul: iată ce ursită are, trebuie să facă treabă de femeie!

Pe drumul prăfuit ce ducea spre deal am urcat anevoie. Calul abia tîra căruţa. Căsuţa bunicii Natalia, ascunsă sub rîpă, părea o biată bătrînică singuratică şi oarbă — pînă şi paiele de pe acoperiş cheliseră, lăsînd pe alocuri să se zărească lemnăria.

Alături de mine, bunica Ana, sănătoasă, greoaie şi grasă, pe cap cu o basma legată în formă de cocoşnic, gemea şi vorbea cu voce slăbită, ca şi cum ar fi fost bolnavă:

— Se chinuieşte bunica Natalia, se chinuieşte mereu şi tot nu moare! Nu se-ndură moartea să vie s-o ia! Nu mai poate mişca nici mîinile, nici picioarele; mă întreb cum de i se mai ţine sufletul!... Parcă-i un fulg! Pesemne că a fost tare păcătoasă, îi plăcea să tot umble pe meleaguri străine; pe unde n-a colindat! A fost o femeie veselă. A rămas de două ori văduvă, dar parcă tot avea aripi... În tinereţe se-ntîmpla uneori să-i spun: „Natalişka, decît te-ai vîntura prin lume, mai bine ţi-ai găsi un ţăran văduv şi te-ai mărita. Ai avea şi tu casă şi rost şi ţi-ai putea îngriji mai bine copiii. Dînsa însă rîdea, ţinîndu-şi capul cu mîndrie şi răspunzîndu-mi: „Anuşka, cîtă vreme soarele mai străluceşte pe cer şi sîntem libere, fac ce vreau! Iarba e verde, iar eu visez noaptea numai rîndunele care se rotesc, se tot rotesc şi ciripesc, purtîndu-mă pe aripile lor sus spre nori, peste păduri înverzite, peste rîuri mari. Vreau să mai cutreier lumea cît e de largă, să văd oamenii, buni şi răi, şi-apoi... ce-o da dumnezeu... Mai am vreme pînă o să-mi vină rîndul să mă chinuiesc. Pînă atunci, lasă-mă să iubesc soarele şi libertatea".

— Dînsa i-a iubit pe toţi! am vorbit eu, plin de aprindere. Pe nimeni n-a judecat. Dînsa, Volodimirîci, Lukonea orbul sînt mai buni decît toţi şi au milă de toţi.

Bunica mă privi o vreme speriată, apoi începu să se cutremure de rîs:

— Ah ! băieţelul meu, deşteptul bunicii ! Ce poţi pricepe tu la vîrsta ta ? Nu cumva ai şi tu poftă să cutreieri prin lume ?

— Dar ce, în sat e mai bine ? Nu vezi că n-avem cu ce trăi ? am răspuns eu, cu vorbele tatii.

— Ce vrei să facem ? Ştiu că e greu. Pămînt n-avem, multe n-avem, iar lupii mişună peste tot locul. Bunicul s-a împuţinat de tot. S-au iscat certuri în familie. Au început să fugă oamenii din sat, care pe la oraşe, care-n Siberia, pentru strămutare.

— Dar pe Mikituşka de ce l-au ridicat ? m-am revoltat eu. Nici un ţăran n-a sărit să-i ia apărarea, şi doar pentru dînşii ridicase glasul !

— Le e teamă, nepoţele, sînt înfricoşaţi şi obosiţi — gemu necăjită bunica. De prea mult amar de vreme trăieşte norodul în spaimă şi obidă. Înainte era numai boierul, acum însă şi boierul, şi comisarul, şi şeful zemstvei, şi bogătanii. Din pricina nenorocirilor se bagă bieţii oameni singuri în mormînt. Se îngroapă de vii ! Termină vorbele acestea cu un cîntec de jale, accentuînd cu tristeţe pe fiecare vers :

De grele păcate,
Dumnezeu ne ba-ate.
Şi ne-a pedepsit
Cu prăpăd cumplit...

Fraţii s-au luat
De s-au încleştat ;
Sare să se bată
Feciorul la tată.

Adevărul plî-inge
Şi amar se frînge.
Minciuna iabraşă
Se ţine trufaşă...

Semănăturile începeau chiar din marginea satului, pe unde drumul se învolbura de verdeaţă. Dincolo de magazia cea mare odihnea hambarul de pîine, şur de

bătrîneţe, şi de acolo, cît ţinea zarea, pînă la orizont, secara coaptă învălurea cîmpia. Lanurile se legănau în valuri, în vreme ce freamătul sur al spicelor se împletea uşor cu ţîrîitul greierilor. Nevăzută, cînta ciocîrlia în înaltul cerului. Văzduhul sclipea pretutindeni, iar grînele, în bătaia soarelui, păreau cuprinse într-o mantie aurie. În depărtare, aerul sclipitor părea că scaldă pădurea într-o apă străvezie. Cînd priveam cerul albastru şi fierbinte, pămîntul mi se părea bun, îngăduitor şi trist întocmai ca bunica Natalia, de care îmi era milă, ca şi de mama. Apoi se deschideau arăturile negre-catifelate, iar mai departe se depănau cîmpiile verzi, cu mei şi înflăcărata floarea-soarelui cu frunzele înaripate. Spre dreapta, foarte departe, în zarea viorie, se ridica Movila Roşie, singuratică printre cîmpii, tainică, trezind necontenit în sufletul meu întrebări neliniştite : de unde vine movila aceasta şi ce fel de oameni vor fi trăind acolo şi pentru ce au adunat muntele acesta de pămînt ? Ce este înăuntru ? Ştiam că dincolo de el cîmpia se isprăvea cu o rîpă mare şi adîncă, plină de pietre, şi că printre aceste pietre, ca nişte panglici de sticlă, curge apa, spărgîndu-se jos în picături, în care parcă se răsfrînge un curcubeu. Jos zăcea un lac liniştit şi luminos ca o oglindă ; aici rîul nostru era ridicat de stăvilarul boierului. Mai departe se întindeau din nou cîmpiile, iar dincolo de cîmpuri, într-o ceaţă sinilie, se profilau pădurile.

Deasupra lanurilor de secară se înălţau capetele femeilor, îmbrobodite cu şaluri de felurite culori. Femeile se uitau la noi, cu mîna pusă streaşină la frunte. Vedeam cum se leagănă ritmic spatele şi capul cosaşilor, auzeam sunetul coaselor, în vreme ce undeva scîncea un copil. Cîmpia cosită scînteia în soare ca o uriaşă perie de aur. Acolo stătea o căruţă cu oiştea ridicată, tăinuind sub coviltir o fetiţă cu o codiţă subţire, împletită cu panglică roşie. Înaintea noastră, într-un nor roşu de praf, se legănau căruţele pline de snopi, cu ţăranii cocoţaţi deasupra snopilor. Atît dînşii cît şi caii lor

ne păreau mici de tot. Mirosea a grîu cosit, a floarea-soarelui şi a iarbă proaspătă.

Tare-mi plăceau plimbările pe cîmp! Aici găseam viaţa adevărată: simplă, curată, liberă, plină de farmec, de soare şi de cer, nemărginită, bună, dar mai cu osebire, îndepărtată de grijile, de lipsurile şi de sluţeniile satului, de chichineţe înăbuşitoare. Simţeam un îndemn nebunesc să săr din căruţă şi să alerg pe răzoare în întîmpinarea lanurilor de secară coaptă. Să merg apoi, să tot merg pînă la Movila Roşie, să mă urc pe culme şi să privesc în toate părţile, departe, în zarea galbenă şi verde, unde albăstresc pădurile bătrîne şi licăresc alte sate. Dincolo de păduri şi dincolo de sate eu ştiam că sălăşluiesc oraşe, oraşe tainice, atrăgătoare, cu o viaţă diferită decît a noastră, poate tot atît de ciudată şi de fermecătoare ca şi viaţa din cărţile care ne vorbeau despre Franţîl-veneţianul şi Boba-prinţul. Şi poate că acolo ar fi apărut deodată ţopăind şi căluţul cocoşat, spunîndu-mi: „Aşază-te în spinarea mea!", iar eu aş fi călărit mai iute ca vîntul şi mai sus decît norii, pornind spre ţara din poveste unde trăieşte pasărea de foc şi unde cîntă Sirin şi Alkonost. Acolo poţi găsi tot ce-ţi pofteşte inima, şi acolo, de bună seamă, n-ai să dai peste oameni răi, nici peste comisari, nici peste boieri, nici peste d-alde Vanka Iulenkov sau Sereoga Kaleaganov, şi nici peste bunicul cu biciul şi hamurile-n mînă... Astfel gîndeam cînd mergeam cu căruţa, privind calul care păşea leneş pe drumeagul prăfuit, şi îmi zbura mintea spre Movila Roşie. Bunica privea şi dînsa, ca şi mine, movila ce se profila înaintea noastră, şoptind ceva şi lovind uşor calul cu hăţurile. Soarele ardea puternic, sclipind orbitor şi toropind pămîntul. Deasupra grînelor se răsfăţau în scîntei jocuri de raze. Clipea arzător floarea soarelui, cîntau jalnic nagîţii, zburînd pe deasupra noastră.

— Povesteşte-mi despre Movila Roşie! am rugat-o eu pe bunica. De ce e singură şi înaltă şi de ce e roşie?

Bunica, ca şi cum abia aşteptase să-i pun această întrebare, opri calul şi, zîmbind gînditoare, se uită cu

mîna pusă streaşină la ochi spre movila înaltă, cu pete roşu-închis la poale, atît de singuratică şi de ursuză în cîmpul de secară :

— Încă de pe vremea lui Pugaciov se înalţă aici. Poate chiar mai înainte de Pugaciov, cine ştie ?! Numai că de la Pugaciov i se trage faima. Eram fată, de cînd îi cunosc cîntecul :

Colo-nspre Saratov, pe-un picior de plai,
Dincolo de Volga, de codri şi văi,
O movilă mare se înalţă-n zare
Şi pe cea Movilă Roşie se vede
Căzăcimea mîndră a lui Pugaciov...

Pentru cîntecul acesta oamenii erau bătuţi pînă îşi dădeau duhul, la curtea boierului. Dar tot se cînta într-ascuns prin hambare, cu gura înfundată în căciulă. Îl cîntam mereu, să nu-l uităm.

— Dar de ce erau bătuţi cu biciul ? am întrebat eu, înfiorat. Ce fel de cîntec e acesta ?

Bunica smuci hăţurile, iar calul porni fără chef, trăgînd căruţa pe drumul prăfuit. Pe de lături treceau alte căruţe, încărcate cu snopi. Ţăranii o salutau pe bunica, iar ea le răspundea în tăcere.

— Acum tinerii nu ştiu nimic şi tu eşti prea mititel ca să-nţelegi ! Pugaciov mergea cu cazacii lui împotriva boierilor, dînd libertate ţăranilor şi pămînt de la boieri. Din pricina asta, toţi ţăranii au pornit după Pugaciov. Colo, dincolo de Berezov, se întinde o pădure unde se află o tufă : tufa Olionei. De tufa aceea a fost spînzurată cucoana Oliona. Cînd Pugaciov a fost prins împreună cu cazacii lui, jumătate din bărbaţii din satul nostru au fost spînzuraţi, iar femeilor, după ce au fost biciuite, li s-au tăiat cozile. Chiar mama mi-a istorisit cum au fost omorîte două femei care s-au măritat cu doi cazaci de-ai lui Pugaciov : le-au dezbrăcat pînă la piele, le-au legat zdravăn şi le-au aruncat pe muşuroaie de furnici, ba încă au mai fost presărate şi cu murdărie de furnică. Furnicile au năvălit asupra lor... Li s-au

pus şi străji, ca nu cumva să se dezlege. Trei zile şi trei nopţi le-au ros furnicile. S-au umflat şi s-au înnegrit de nu le mai puteai recunoaşte. Se zice că în ăst loc au ridicat cazacii movila. Au venit ţărani de prin toate satele şi au săpat trei stînjeni de pămînt, iar pămîntul l-au adunat într-un loc, acolo unde se află azi Movila Roşie. Acum acolo e o mlaştină acoperită de muşchi şi prin ea nu-şi poate face drum nici omul, nici iepurele, vieţuiesc acolo numai broaşte şi cocostîrci. Bătrînii istorisesc că pe această movilă oamenii au ridicat o cetate de piatră, în care trăia Hatmanul Viteazul cu cazacii lui, judecîndu-i pe toţi cîţi îi cădeau în mînă şi luptîndu-se cu soldaţii ţarului. Se spune că s-au bătut vreme de un an soldaţii ţarului cu dînsul şi nu l-au putut răpune. Au nimicit cetatea, dar pe nimeni n-au aflat înăuntru : toţi cazacii s-au ascuns sub pămînt. Boierul a poruncit să fie scormonită movila peste tot locul, doar-doar le-o da de urmă şi le-o veni de hac. Săpau oamenii, săpau, se uitau, cercetau, dar pînă la urmă pămîntul parcă creştea la loc, parcă n-ar fi fost săpat. Se minunau toţi. Au adunat ţărani, femei, fete, flăcăi ca să sape, dar dimineaţa, cînd răsărea soarele, pămîntul era neatins ; soldaţii şi straja zăceau morţi, iar pămîntul plin de sînge. Boierul şi jandarmii turbau de mînie. Atunci au pornit cu răzbunarea pe oameni : îi prindeau şi-i biciuiau de moarte, după care-i spînzurau în luncă. Hatmanul Viteazul năvălea atunci cu cazacii săi în sat şi spînzurau toate rubedeniile boierului. Odată, punînd mîna pe boier, l-au adus în faţa norodului, spunîndu-i : „Iată cuvîntul meu, boierule : să nu-ţi mai baţi joc de popor, boierule, altminteri, tot neamul tău va fi trecut prin foc şi sabie ! Să stea aici spînzurătoarea ca să iei aminte“. Boierul, amuţit de spaimă, tremura ca varga.

— Dar soldaţii lui unde erau ? am întrerupt-o eu. Doar boierul avea armată !

— Se vede că nu ştiau nimic. De obicei cam aşa se întîmpla ori de cîte ori înfăptuia ceva Hatmanul : soldaţii şi jandarmii se trezeau abia dimineaţa. Apoi bo-

ierul, de teamă, a-ntins-o. Soldaţii au mai rămas, dar s-au purtat bine cu ţăranii : intrase frica în ei. Atunci ţăranii, prinzînd curaj, au început să are pămîntul boieresc.

— Pe urmă ce-a mai fost ? am întrebat eu, plin de nerăbdare.

— Pe urmă au venit o sumedenie de soldaţi, au găsit ascunzătoarea şi au dat buzna înăuntru.

— Şi i-au omorît pe toţi ? am strigat gata să-ncep a boci.

— Pe cine să omoare, copile ? N-au găsit pe nimeni. Doar o chiliuţă cu icoana sfîntului Ispasie, alături de care ardea o lumînare. Hruba era mică, ca beciul nostru, şi mirosea a tămîie. Acolo se ruga în genunchi un bătrîn, citind cu glas tare catehismul. L-au scuturat puţin şi l-au întrebat : „Unde sînt tîlharii tăi ? Cine eşti tu ?“ Bătrînul a răspuns fără teamă, zîmbind şi cu vocea stinsă : „Nu cunosc nici un fel de bandiţi. Mi-am făcut singur chilia şi slăvesc numele domnului. Sînt pustnic, oameni buni“. L-au scos din chilie şi-au început să-l supună la cazne, în vreme ce bătrînul cînta cu glas abia desluşit : „Ca să fie bine şi frumos, trăiţi uniţi, oameni buni“...

Eram negrăit de tulburat de această povestire, atît de tulburat, că am apucat-o pe bunica de mînă, şoptindu-i printre lacrimi :

— Şi l-au chinuit ?... Şi l-au spînzurat ?

Bunica, tulburată de asemenea, m-a strîns lîngă dînsa :

— De multă vreme s-au petrecut toate astea. Să fie vreo sută de ani... Se poate să nu fi fost nimic. Oamenii istorisesc de toate... De ce plîngi ?

— De ce l-au chinuit pe bătrîn ?

— Adică cum l-au chinuit, prostuţule ? A văzut generalul pe cine-l iscodesc soldaţii şi a început să strige atunci : „Hei, soldaţilor ! Cu cine duceţi voi război, cu cazacii ori cu un bătrînel nebun ? Lăsaţi-l să se roage pînă i-o suna ceasul“. Apoi i-a gonit pe toţi soldaţii.

— Şi bătrînul cum a rămas ?

— Bătrînul ? I-a mîngîiat pe toţi. Pe cei răzvrătiţi îi liniştea prorocindu-le : „Bucuraţi-vă, că vin zorile mari : cei din urmă vor fi cei dintîi, iar cei dintîi vor fi cei din urmă ! Săracii se vor bucura, iar bogaţii vor pieri. Pugaciov a vestit lumea că va sosi libertatea, iar libertatea, închisă întocmai ca şi mine, va răzbi la lumină, dar la început poporul nu o va recunoaşte. Va sosi în tunet şi fulger. Luaţi aminte : libertatea trăieşte-n popor şi trebuie recunoscută în adevărul său. Nu se ştie nici ziua şi nici ceasul cînd se va face cunoscută".

— Dar cine era acest bătrînel ? Făcea parte tot dintre cazaci ?

Prea multe nu înţelegeam eu din această istorisire, şi multă vreme n-am putut lega viaţa Hatmanului Viteaz de acest bătrînel pustnic. Îmi părea că bunica, datorită înclinaţiei pe care o avea pentru adorare şi bocire, născocise singură povestea cu pustnicul.

— Multe asemenea întîmplări mai povesteau bătrînii ! Străbunicul tău Silvestr, tatăl bunicului, era încredinţat că bătrînelul ar fi fost chiar tatăl Hatmanului Viteaz şi cazacii ascultau mai mult de dînsul. Se zice că dînsul a rămas pentru mîngîierea poporului, întărindu-i credinţa. Alţii însă se împotriveau, susţinînd că nu era tatăl Hatmanului, ci însuşi Hatmanul, care a rămas cu ţăranii. Pe cazaci — care rămăseseră puţini — i-a lăsat să plece, dînsul rămînînd cu ţăranii ca să-i apere şi să-i îndrumeze. Se povestea că, dacă boierul nedreptăţea cumva pe cineva, noaptea se ivea Hatmanul, cu hainele şi armele sale, poruncind : „Nu-i nedreptăţi pe oameni şi nu-ţi bate joc de dînşii, că o pedeapsă groaznică te-aşteaptă !" Boierul, scund, cam nărăvaş din fire, zbiera bătînd din picioare : „Slugilor ! Robilor ! Veniţi la mine ! Legaţi-l pe banditul acesta ! La grajd cu dînsul, ca să fie tras pe roată, să fie biciuit pîn' şi-o da duhul !" Hatmanul îl prindea de guler, şi-l zvîrlea pe pat rîzînd : „Nu zbiera şi nu chema oamenii ! Nimeni nu se va osteni să vie pîn' la tine ! Eu vin să stau de vorbă numai cu sufletul tău". Pe vremea Hatmanului oamenii trăiau mai

uşor, iar boierul tremura ca frunza plopului. Se zice că pînă la urmă boierul a damblagit de mîini şi de picioare.

Cu toate că bunica istorisea gemînd şi oftînd, ascultîndu-şi parcă vorbele, povestirea ei căpăta o învăluire caldă, de sinceritate. Parcă nu-mi povestea mie, şi nici oamenilor, ci ei însăşi, depănînd melodia unui cîntec lung. Cazacul pugaciovist şi bătrînul pustnic se contopeau într-o singură imagine : aceea a eroului popular, puternic şi luminos, luptător viteaz, ridicînd braţul pentru libertatea poporului, şi apărător al oamenilor în anii crînceni. Eu îl simţeam apropiat de sufletul meu, fiindcă îmi amintea de Volodimirîci şi de Lukonea orbul, de Mihail Peskov şi de Mikituşka.

Movila Roşie, care se profila învăluită în ceaţa viorie a zilei calde, mi se părea acum sălaşul făpturilor pline de mister şi de vrajă. Poate că în această movilă, stropită de sînge, vieţuieşte şi azi sufletul Hatmanului Viteaz şi al sihastrului, puternicul iubitor de dreptate. Şi, veşnic, această movilă sîngerie va aminti oamenilor adevărul pentru care s-a jertfit Hatmanul Viteaz şi Mikituşka al nostru, amintind de asemenea şi libertatea la care bunica Natalia visa necontenit.

Pe nesimţite am ajuns la ogorul nostru. Pe cîmpia aurie, la marginea drumului, se afla o căruţă cu oiştea ridicată, iar sub căruţă, un butoiaş cu apă şi felurite vechituri. De-a lungul semănăturilor păşeau încet, unul după altul, mînuind coasa, bunicul, tata, Sîgnei, apoi Tit, urmat de Katia şi de mama, care legau snopii, toţi cu cămăşile ude în spate. Sioma, mai la o parte, grebla rămăşiţele spicelor căzute după secerat, adunîndu-le grijuliu în grămăjoare. Zărindu-mă, mi-a strigat încă din depărtare, poruncitor :

— Hei tu, călăreţule ! Ia grebla şi vino repede aici să greblăm. După masă o tulim în aluniş !

Secerătorii şi-au văzut înainte de treabă, fără să ne privească, iar mama, întorcîndu-şi obosită capul spre mine, mi-a zîmbit în tăcere. Katia însă mi-a făcut semn cu mîna, strigîndu-mă cu glas subţire :

— Fedea-a-a ! Vino aici să cîntăm ! Fără glasul tău nu ies bine cîntecele !

Tit mormăia supărat :

— Uite colo, ce mai boier ! Nu poate munci la cîmp, se plimbă cu bunica ! Vino mai bine de leagă snopii !

Am alergat repede spre mama şi, bucuros şi plin de avînt, m-am alipit de dînsa. În aceste zile eu o vedeam rar : toţi dormeau pe cîmp, în vreme ce eu cu bunica trebăluiam prin casa pustie. Pînă şi Kutka o zbughise pe cîmp. Mi-era tare urît, eram trist şi înduram cu mare greutate despărţirea de mama. Mi-era milă de dînsa, nu ştiu de ce, pînă la lacrimi, şi doream s-o simt alături de mine, să-i privesc mîinile tremurînde, ochii blînzi şi gravi în care sclipea o luminiţă de speranţă şi acea dragoste de care îţi poţi da seama numai în anii copilăriei.

— Ţi s-a făcut dor de mine, puiule ? mă întrebă mama, cu un zîmbet de fericire.

— Nu-mi găsesc astîmpăr acasă — i-am mărturisit printre lacrimi, îmbrăţişînd-o plin de fericire că mă aflu din nou alături de dînsa. Rămîn şi eu aici ! Fac tot ce vrei tu...

— Băieţelul meu drag — rosti mama, sărutîndu-mă pe obraji. Fără tine, nici soarele n-ar străluci pentru mine !...

Bunica rămase să robotească lîngă căruţă, fără să deshame calul ; mută oalele cu mîncare într-o altă căruţă în care era întinsă o pătură. Tata păşea în urma bunicului, făcînd cu coasa mişcări largi şi ritmice. Cu un foşnet răsunător, un braţ întreg de secară fu retezat de coasă şi azvîrlit pe mirişte ; paiele se împrăştiau ca o pînză de aur, mişcîndu-se aidoma unor fiinţe vii, în urma fiecărui secerător.

Bunicul şi tata, aici, pe cîmp, arătau cu totul într-altfel decît aiurea. Acasă, bunicul îi înăbuşea pe toţi cu autoritatea lui tiranică. Mic, cu un mers săltat, cu ochi răi sub sprîncenele ţepoase, făcea să-mi îngheţe sufletul de copil. Pe cîtă vreme în clipa de faţă secera cu toată puterea, sprinten şi fără asprimea lui obişnuită, încît părea chiar mai tînăr. Păru-i alb, zbîrlit uşor de vînt, se

ridica deasupra capului, întocmai ca o spumă, la fiece mişcare a coasei. Pînă şi faţa lui înnegrită de soare şi de vînt era mai tînără. Eu am luat-o la goană pe lîngă Sîgnei, care-mi strigă din urmă cu glas poznaş :

— Ţine-l, ţine-l că-l prind! Acuşi te-ajung! Uită-te-napoi că ţi se văd călcîiele!

Rîdea, secerînd cu nădejde şi fără să se oprească, păşind în urma tatii şi avîntîndu-şi cu străşnicie coasa. Cămaşa lui roşie, fără cingătoare, se umfla la şolduri. Mînecile erau suflecate mai sus de coate. La fel şi tata îşi suflecase mînecile, numai că pe spate cămaşa lui avea pete întunecate de sudoare. Tata încerca să secere liniştit, semeţ, dar în mişcările lui se ghicea totuşi un fel de nerăbdare. Îi plăcea grozav să secere şi urmărea cu luare-aminte strălucirea de şarpe a coasei de oţel, ţinîndu-şi capul plecat pe umăr, ca şi cum s-ar fi găsit într-o necontenită admiraţie faţă de frumuseţea fiecărui snop retezat. Tata semăna tare mult cu bunicul — atît la înfăţişare cît şi la statură. Aşa va fi fost poate bunicul în tinereţea lui. Sprinteneala şi iuţeala în mişcări a lui Sîgnei erau de bună seamă moştenite de la bunicul, a cărui vioiciune o vedeam însă pentru întîia oară. Ştia totuşi atît de iscusit să şi-o pitească, atît acasă cît şi pe uliţă... Toţi trei, bunicul, tata şi Sîgnei, lucrau pe nerăsuflate, uitînd de dînşii, numai că Sîgnei era ca întotdeauna la fel de simplu şi plin de viaţă, pe cînd tata şi bunicul mi-au apărut într-o lumină nouă, nemaiîntîlnită. Cu mintea mea de copil mi-am putut da seama că dînşii se simţeau, muncind, cutremuraţi de o deosebită bucurie trupească şi de aceeaşi dragoste de viaţă pe care o simţeam şi eu, cu sufletul meu de copil. Cînd m-am apropiat de tata şi am prins să merg în pas cu el, fără să mă gîndesc că ar putea să mă gonească, dînsul mi-a zîmbit, descoperindu-şi dinţii nespus de albi în contrast cu obrazul înnegrit de soare, şi mi-a grăit plin de blîndeţe :

— Nu te-apropia prea mult, fiule, să nu te tai!

La capătul ogorului, bunicul, fără să se oprească, puse coasa pe umăr şi, ştergîndu-şi cu dosul palmei sudoarea

de pe frunte, porni înapoi. După dînsul urmă tata, iar după tata Sîgnei, la aceeaşi depărtare unul de altul, întocmai ca în ordinea seceratului. Nici nu s-au uitat spre bunica. Doar bunicul i-a strigat din mers :

— Ana, o să mai secerăm o fîşie şi apoi va trebui să prînzim. Să nu deshami calul, că o să te-ntorci acasă. Hrăneşte-l bine : mîine cărăm snopii.

Scoase apoi din găleata pusă mai la o parte piatra de ascuţit şi începu să frece coasa. Aruncă o privire spre soare, scuipă în palmă şi purcese din nou să secere. Eu păşeam alături de dînsul, admirîndu-i loviturile puternice.

— Leneşule, acuşi am să te cosesc ! striga el către mine, cu supărare prefăcută.

Numai că eu vedeam cum zîmbeşte pe sub mustăţi. Gluma bunicului m-a înveselit, drept care am început să săr cînd pe un picior, cînd pe celălalt, strigînd :

— Nu sînt leneş, bunicule ! Acasă am curăţat ograda, i-am dat demîncare calului, l-am adăpat şi am venit şi aici ca să ajut la greblat.

— Bunico, ce tot îndrugă Fedka ? Oare a gospodărit cu adevărat acasă ?

Bunica îmi făcu cu ochiul, zîmbind :

— Nu te teme, fii mai curajos.

Am tras grebla de sub căruţă şi, păşind ca un adevărat bărbat, am pus-o pe umăr. Sioma strîngea snopii, aşezîndu-i în formă de stoguri mici, în vreme ce Tit lucra fără veselie, îmbufnat. De fapt secera tot atît de bine ca şi Sîgnei, dar îl puneau să facă, laolaltă cu femeile, treabă de femeie. Avea şaisprezece ani, era bun de însurătoare şi se vedea nevoit să lege snopii împreună cu muierile, spre veselia vecinilor. Katia, cu faţa prăjită de soare, glumea :

— Titka, nu rămîne-n urmă ! Vezi că rîd fetele vecinului de tine. Mai bine te-ai duce cu mama să pregăteşti de-ale mîncării.

Tit o ameninţa cu pumnul. Mama zîmbea privindu-l înduioşată. Eu am pornit printre snopi spre hat, şi de-acolo am început s-adun paiele cu grebla, făcîn-

du-le grămăjoare. Mă simţeam nespus de fericit că pot îndeplini şi eu, alături de cei mari, o muncă de nădejde. Greblatul şi strînsul spicelor este o treabă care cere multă răbdare — nu e îngăduit a lăsa să-ţi scape nici un firicel. Treceam cu grebla cum aş fi trecut cu pieptenele. Unele spice le luam chiar cu mîna. Aerul era îmbibat de un miros de secară coaptă, de pămînt fierbinte, şi de floarea-soarelui. Părea că văzduhul frige de atîta căldură, fumegînd deasupra semănăturilor şi pe povîrnişul Movilei Roşii. Spicele zvoneau un susur prelung, coasele răsunau, în vreme ce ciocîrliile, avîntate în albastrul cerului, cîntau înveselite. Pretutindeni era lumină, cîntec şi bucurie ; se veseleau spicele şi romaniţele de pe haturi şi înflăcărata floarea-soarelui, răsărită pe marginea cîmpului sau printre spice.

Fîşia noastră se întindea departe, terminîndu-se cu altă semănătură, nesecerată, a unui vecin. Duceam grămăjoarele de spice lîngă snopi, ca să nu le spulbere vîntul sau să se amestece cumva cu pămînt, dacă ar fi plouat. Mergeam pe arătură, strîngînd spicele în rînduri, după care le luam cu grebla, adunîndu-le ca pe-o lînă de aur. Mă simţeam bine : fiece mişcare, fiece pas îmi umplea inima de bucurie. Sudoarea curgea gîrlă pe mine ; răsuflam din tot pieptul, totuşi nu mă simţeam obosit. Vream să strig, să cînt, şi într-adevăr cîntam din răsputeri. Cineva mă chema pe nume, altcineva rîdea, lăcustele zvîcneau de prin toate părţile, vîntul fierbinte îmi zbîrlea părul gîdilîndu-mi obrajii. Nu-mi mai era teamă nici de bunicul, nici de tata, de nimeni pe lume. Eram încredinţat că, dacă s-ar fi întîmplat să se abată bunicul pe aici, ar fi ridicat doar din sprîncene, spunînd : „Mai bine, mai cu spor !". Şi ar fi trecut cu paşi uşurei, privind spre soare. Apoi ar fi cîntat cîntecul lui preferat : „Fiecare om trăieşte pe pămînt, întocmai ca iarba pe cîmp" —ar fi cîntat pentru dînsul, mulţumit, cu sufletul uşor.

Prînzul a fost întins la răcoare, la umbra căruţei. Mie nu mi-era foame : mîncasem acasă caşă cu lapte. Mă îmbiau grozav snopii aruncaţi pe cîmp, pe care am şi

început să-i aşez în stoguri mari. Era neasemuit de plăcut să porţi snopul tare, ale cărui spice grele răsunau întocmai ca o îndepărtată melodie şi pe care îmi venea să-l strîng în braţe, cum aş fi strîns o vietate. Cît vedeai cu ochii, vălurele de secară se înşirau în soare ; ardea, înveselită, floarea-soarelui, mai aproape şi mai departe. Se ridicau ritmic capetele bărbaţilor, basmalele femeilor, iar pe umeri străluceau coasele secerătorilor. Eram fericit ! Obosit, purtînd un zumzet în urechi, gîfîind, am căzut pe spicele secerate şi am adormit cuprins de o toropeală plăcută. Aproape de mine săltau lăcustele şi cîntau greierii, iar sus, pe fundalul albăstriu, se fugăreau molatic nouraşi buclaţi.

XLI

Cînd mă întorceam odată cu bunica acasă, am trecut printr-o năprasnică întîmplare. Bunica şedea în căruţă, cu picioarele întinse, iar eu înapoi, spate în spate cu dînsa. De obicei bunica cînta tot drumul, încet şi neînţeles, nişte cîntece lungi sau nişte versete bisericoase, mormăind pe nas, în vreme ce eu mă zgîiam la pulberea de pe drum, la secerătoarea şi la oamenii din mijlocul lanurilor de secară galbenă, ori mă cocoţam călare pe draghina căruţei, socotindu-mă mare călăreţ.

Cînd calul a prins să coboare de pe dealul rîpos de deasupra căsuţei bunicii Natalia, bunica Ana moţăia. Pe drumul acesta, caii erau îndeobşte purtaţi de dîrlogi, iar între spiţele roţilor se vîra un lemn, ca să împiedice căruţa.

— Bunico, coborîm dealul ! am strigat speriat. Trebuie să ducem caii de dîrlogi ! Opreşte ! Era prea tîrziu : căruţa a apăsat asupra calului, hamul i s-a sucit peste urechi şi el a început să se lase pe picioarele de dinapoi. Jos, în adîncime, am văzut învîrtindu-se şirul

lung de case, ariile depărtate şi casa noastră deasupra rîpei. Rîuleţul se zărea ca o panglică neagră.

Bunica a început să tragă de hăţuri din toate puterile, căutînd să încetinească mersul căruţei şi ţipînd ascuţit. Calul, proptit pe picioarele de dinapoi, aluneca pe drumul lucios ce ducea spre o pantă povîrnită ; de după hamul ridicat în sus, nu-i mai zăream decît urechile. Sforăia, simţind de bună seamă aceeaşi groază ca şi bunica. Eu stăteam în genunchi, ţinîndu-mă de umerii ei, însă pesemne că o stinghheream, căci striga la mine înspăimîntată :

— Stai jos, blestematule ! Nu vezi că alunec ?... Am să cad sub roţi... Agaţă-te de ceva !

Calul n-a mai avut putere şi a alunecat la vale. Căruţa sălta hodorogind, împingînd calul, care galopa cu hamul ridicat peste urechi. Pe lîngă noi treceau fulgerător movilele, rîpele mai mici, în vreme ce eu, plin de spaimă, mă agăţam cînd de o scîndură, cînd de bunica sau de beţele draghinei, dar parcă cineva mă lovea peste degete, descleştîndu-mi mîinile şi aruncîndu-mă în toate părţile.

După aceea, totul s-a stins în mintea mea. Mi-am venit în simţire tîrziu, ca trezit din somn, după ce mi se păruse că sînt tîrît pe un nisip moale. Cînd am deschis ochii, l-am văzut nedesluşit pe Petka, cu copilul în braţe, ţinîndu-mă de mînă şi strigînd plîngăreţ :

— Scoală-te repede ! De ce stai lungit ? Uite, coboară carele cu snopi... sînt lîngă tine...

Eu însă nu mă clinteam şi nu simţeam nici o durere şi nici o înfricoşare. Am gemut lung, pierzîndu-mi din nou cunoştinţa.

După puţină vreme m-am trezit iarăşi şi am auzit un geamăt dureros. Mă aflam culcat în casă, pe podea, într-o întuneceală ciudată, fără să-mi simt trupul. Mi se părea că plutesc într-o pîclă somnoroasă şi că viaţa mai pîlpîie în mine doar într-un punct nedesluşit şi dureros. Cineva s-a aplecat spre mine, plîngînd. Bocetele şi suspinele se asemuiau cu un vis urît. Într-o vreme am deschis ochii şi am zărit-o pe mama, care şedea în

genunchi alături de mine, bocind în hohote, apăsîndu-şi cu mîinile faţa udă. Bunica de asemenea gemea şi plîngea. Pe urmă, totul s-a scufundat ca într-un somn fără vise. În starea aceasta, fără cunoştinţă, cred că am stat cîteva zile. Cînd mi-am revenit, eram pe uliţă, lîngă peretele casei noastre, sub salcia bătrînă. Crengile-i lungi coborau la pămînt şi-mi păreau blînde şi drăgăstoase, făcîndu-mă să rîd. Răsunător şi cu gingăşie bucuroasă a rîs lîngă mine mama. Bunica a oftat copleşită de fericire, cîntînd ca la rugăciune :

— Slavă ţie, dumnezeule ! A înviat ! A trecut moartea, cu coasa în mînă, pe lîngă noi. Iartă-mă pe mine păcătoasa, nepoţelule ! Era cît pe-aci să te omor ! Ai picat în gaură şi roţile au trecut peste tine. Ţi-au zdrobit şi pieptul, şi picioruşele. O să ţin minte un veac şi o să-mi ispăşesc păcatul !...

Mama rîdea frecîndu-şi obrazul de obrazul meu şi plîngea. Mă orbea aerul însorit, cerul albastru şi cîmpul care lucea într-un verde-deschis.

Ţintă, cu ochiul său negru, mă privea clopotniţa cu vîrful strălucitor. Jos, pe deasupra ierbii, zburau alintîndu-se rîndunelele gureşe ; lunecau atît de aproape de mine, încît mai-mai să mă atingă cu aripioarele, bucuroase parcă de învierea mea. Abia atunci mi-am dat seama că mama mă ţine de subsuori, vrînd să mă ridice pe picioarele-mi ce se bălăbăneau de parcă erau de cîrpă. Nu le simţeam. Răsuflam cu gemete, mă sufocam, dar nu simţeam nici o durere. Dimpotrivă, îmi făcea plăcere să privesc cîmpul, rîndunelele, găina cu pui, care scurma pămîntul nu departe de mine, pe pajişte. Zîmbeam tuturora : rîndunelelor, puilor şi cotiturii rîului, învăluit de aerul însorit, strălucitor. Trăiam o fericire neîntîlnită pînă atunci, în blînda tovărăşie a mamei şi a bunicii. Aveam o poftă nebună să le îmbrăţişez şi să le sărut. Dar mîinile îmi atîrnau fără vlagă, picioarele, la fel, îmi păreau străine şi lipsite de putere.

Cu toate că mama rîdea fericită, vocea îi tremura şi plîngea :

— Mînuţele şi picioruşele lui sînt damblagite, atîrnă ca nişte frînghiuţe ! Şi dacă or rămîne moarte ? Şi n-o să mai fie om, ci un schilod ? ! E cu putinţă să rămînă aşa pînă la bătrîneţe, pînă la moarte ? Ce-o să mă fac ?

Bunica bocea căinîndu-se :

— Despre asta o să-mi ceară dumnezeu socoteală ! Eu, netrebnica, am făcut păcatul acesta. Am să-mi iau canon şi-am s-o rog pe sfînta născătoare să-l însănătoşească pe copil, trebuie să i se citească, să se cînte psaltirea asupra lui. S-o chemăm pe Luşcenka, dînsa o să-l scape.

Mama mă întrebă cu nădejde în glas :

— Ai să te însănătoşeşti, copilul meu drag ? Peste tot locul eşti umflat. Numai o vînătaie ţi-i tot trupul !

Eu nu i-am răspuns : nu-mi venea să vorbesc, ca şi cum, o dată cu mîinile şi cu picioarele, îmi paralizase şi limba. Mă simţeam bucuros şi liber ca rîndunelele care zburau deasupra cotiturii rîului şi pe lîngă mine. Deodată a apărut orbul Lukonea şi s-a aşezat în faţa mea, pe iarbă. Mi-a dezmierdat mîinile şi picioarele, zîmbind blînd, apoi şi-a trecut degetele peste faţă şi, cu un glas mai mult cîntat, ca de fecioară, mi-a spus :

— Vin la tine, Fedenka, pentru a treia oară. Tu nu m-ai văzut. Nu-i nimic. O să te ridici, o să fii şi mai tare. Bine că nu ţi-a trecut roata peste cap. Înseamnă că o să trăieşti, aşa ţi-e scris din naştere. Astă-noapte te-am visat : se făcea că alergai la cotitura rîului, rîzînd de răsuna glasul tău în vale ca un clopoţel. După tine zbura un uliu. Ţi-am venit în ajutor, lovind uliul cu băţul.

Gîngav şi sîsîit, am spus pe neaşteptate :

— Tu... orb... cum ai văzut ?

Mama a ţipat, m-a strîns la sîn, a rîs şi apoi a plîns. Bunica a izbucnit şi dînsa în plînsete.

Lukonea înălţă ochii orbi la cer, zîmbind pierdut :

— Vezi, Fedenka ? Nu degeaba ţi-am alungat uliul... Eu văd totul în somn. Uite... şi tu... o să treacă o săptămînă-două şi o să te scoli, o să alergi din nou, dînd din mîini şi din picioare. Toţi copiii îmi sînt rude. Am

întocmit şi un cîntec despre dînşii. Apoi a cîntat vesel, pe glasul al şaptelea, cu o voce subţire şi copilărească, zîmbind luminos :

Din cîte pe lume s-au durat vîrtos,
Decît tot, copiii sînt ce-i mai frumos.
Cîte-o face omul, cîte nu cutează,
Decît tot, copiii casa i-o durează.

Să stai cît mai mult la soare, pe iarbă ! urmă el. Soarele o să-ţi pună sîngele în mişcare şi o să-ţi dea putere... La soare, şi aerul e mai des. N-ai văzut că la umbră, sub şopron, iarba creşte plăpîndă, fără vlagă, şi caută să se întindă la soare din toate puterile ?

Şi-a trecut palmele peste picioarele mele goale, mi-a ridicat cămaşa şi, abia atingîndu-mi trupul, mi-a pipăit pieptul şi pîntecele. Chipul lui a căpătat o înfăţişare gînditoare, parcă asculta ce se petrece în mine. Pe urmă a ridicat şi a cîntărit în palmă piciorul şi mîna mea, după care le-a pus la loc, cu mare băgare de seamă. Atingerea lui am simţit-o numai în piept, cînd am şi ţipat de durere.

— Oasele sînt întregi — a rostit bucuros. Doar vinele-i sînt amorţite. Pieptul însă e strivit puţin şi coastele niţel strămutate din locul lor. Am să mă duc acum după bunica Lukeria. Tuşa Natalia a sfîrşit-o cu chinurile, aşa că bunica Lukeria o să te îngrijească pe tine cu ierburile ei.

Am înţeles atunci că bunica Natalia a murit, dar această întîmplare mi s-a părut lipsită de însemnătate, ca ceva îndepărtat : nu mai simţeam nici milă şi nici durere.

Pe tata l-am zărit în treacăt. Eram culcat pe podea, în vreme ce dînsul şedea stîngaci, stingherit, mişcînd cînd un picior, cînd altul. Clătinînd din cap, a rostit blînd dojenindu-mă glumeţ :

— Cum se face că te-ai altoit aşa de rău ? Noi ne hotărîsem să mergem pe Volga, şi cînd colo, tu ne-ai tras clapa...

Uitîndu-se, nu ştiu de ce, ruşinat înapoi, a părăsit odaia. A venit de la cîmp şi bunicul. Cum a sosit, s-a oprit în mijlocul casei şi a început să se tragă de barbă :

— Hei, te-ai plimbat cu bunica ? Ce fel de muncitor te socoteşti, dacă vii peste cap din căruţă ?

Bunica a gemut mîngîietor :

— Ia nu face pe isteţul, bunicule, că şi tu ai veni peste cap de pe un deal ca acela, dacă te-ar duce calul în galop... De bună seamă că nu s-a putut sprijini de nimic, cînd căruţa a sărit în sus şi a cotit în loc... Iar căruţa era cît pe-aci să se răstoarne...

— Bine, bine, nu-i nimic ! Încă o să te mai macine viaţa ! Obişnuieşte-te !

Pentru prima oară nu-mi era frică de dînsul. Ba chiar i-am zîmbit.

Odată, Sioma a stat toată ziua cu mine în casă. Mi-a făcut din lut soldaţi, cai şi o greblă mică. Pe urmă a meşterit din scîndurele un om cu picioarele şi mîinile legate cu sfoară, şi cînd trăgea de sforicica lungă, îl făcea să danseze pe podea.

— Priveşte ce figuri îndrăcite face... ăsta-i unchiul Larivon... S-a îmbătat cu rachiu... uite, acum merge pe uliţă şi ţopăie ! Mamă, mamă, ce mai sare şi ce mai ţopăie, afurisitul !...

Nu ştiu de ce nu mă înveselea paiaţa jucăuşă. În capul meu cutreierau imagini din poveste, iar în piept se zbăteau valuri răsunătoare.

Nici pe Katia, nici pe Sîgnei şi nici pe Tit nu-i vedeam : erau zile de muncă grea la cîmp, cînd fiecare om şi fiecare clipă însemnau mult. Pe urmă a plecat şi mama. A sosit bunica Lukeria şi a început să-mi oblojească cu ierburi fierbinţi picioarele, mîinile şi tot capul. Dimineaţa şi seara îmi dădea să beau o apă amară şi rău mirositoare. Eu nu prea voiam s-o beau şi plîngeam, dar dînsa îmi vorbea cu blîndeţe, convingător, parcă mă legăna, în vreme ce, simţind că mă pierd, mă supuneam voinţei sale şi, căzînd într-o moleşită toropeală, mă pomeneam că totul se învîrteşte cu

mine şi că încep să plutesc într-o horă de vedenii ciudate.

Zilnic venea Lukonea şi îmi istorisea tot felul de întîmplări din viaţa satului. Orice fapt, cît de mărunt, se prefăcea prin graiul său într-o întîmplare de o nemaipomenită însemnătate :

— Trec pe lîngă pompierie şi-l văd pe Mosei cum se necăjeşte cu cîrpitul opincilor. „Ce-i cu tine, unchiule Mosei, de ce eşti necăjit ?" Dînsul oftează rostind : „Necazul nu-i greu dacă-i făptuit făr' de păcat. E greu însă cînd vine de la un viclean". Pavluşka îl dă afară din casă. Flăcăul, pe cît e de ursuz, pe atît e şi de fudul. Ce vreţi, e om cu carte, secretar, toate vicleşugurile şi înşelăciunile le făptuieşte cu bieţii oameni. Acasă are afaceri tainice. S-a înhăitat cu Mitri Stepanîci. N-o să ajungă bine... Nu cu gînd bun i-a călcat de atîtea ori pragul casei lui Petruşa. Nu ştiu ce-o să se întîmple, însă presimt că nu se sfîrşeşte fără vreo pacoste. Petruşa e un flăcău bun, iar lupul nu-i niciodată bun tovarăş calului. M-am dus într-o seară la Petruşa şi i-am spus : „Petruşa, fereşte-te de Pavluha, e viclean, o să te încurce în cine ştie ce afacere necinstită şi o să-ţi piardă sufletul". Dînsul însă rîde şi-mi netezeşte părul : „Eu îl cunosc foarte bine... pescuieşte cu frate-meu peşte, numai că peştele nu se prinde. Dă-mi răgaz şi ţi-l scot eu pe Pavluha la lumina zilei". „Of ! să nu te bage-n necazuri !" Casa a vîndut-o, dar Pavluha nu-i dă actele. Pe bietul Mikituşka l-au bătut şi l-au pus în fiare... Şi pe Petruşa au să-l bată la fel. Pentru Mitri Stepanîci e ca albeaţa în ochi. Şi Lukonea era frămîntat de nelinişte. Dar deodată se însufleţeşte : Trec astăzi pe lîngă grădina lui Pantelei, cînd mă apucă mirarea : venea un miros de mere şi mirosea a miere ! Făceau merele din cînd în cînd buf ! de pămînt. Aud zumzetul albinelor. „Dumnezeule, mă gîndesc, cîte bunătăţi sînt pe pămînt !" Ar trebui să sădim cu toţii grădini, şi nu numai în ogrăzi, ci şi de-a lungul drumului, şi la cotitura rîului. Ce minunat ar fi ! Eu, Fedenka, am să sădesc la toamnă, împrejurul casei, şi meri, şi vişini.

Singur! O să mă duc la administratorul boierului Mitri Mitrîci: „Vreau să mi-i sădesc în grădină". Dacă n-o să-mi dea, o să mă duc la Kliuci, la boierul Ermolaev, şi Mihailo Sergheevici o să-mi dea. Dînsul iubeşte norodul, iar cucoana mă cheamă în casă. „Eu, zice dînsa, pe tine, Lukonea, vreau să te cercetez mai cu de-amănuntul." Caraghios lucru! Ce-o fi vrînd să cerceteze la mine? Doar nu sînt cal... „Tu, Lukonea, eşti un tînăr curios!" Cum sînt curios? Aşa ceva mi-a spus! Pentru mine, orice vietate, orice suflet, orice dar al pămîntului e o bucurie. Eu toate le ascult şi le-nţeleg. Nu-i nimeni mai fericit ca mine.

Cînd se întîmpla să stau culcat, fără oblojeli, mă lua în braţe şi mă ducea pe iarbă. Îmi scotea cămaşa, lăsîndu-mă în pielea goală, şi mă întindea pe plapuma pe care o aşternea bunica. Apoi şedea alături de mine vreme îndelungată, mîngîindu-mi picioarele, pieptul şi mîinile. Eu priveam culoarea albastră a cerului, norii pufoşi care se fugăreau, părîndu-mi-se nişte covoare zburătoare, şi, orbit de soare, ascultam cuvintele lui Lukonea, cum aş fi ascultat o poveste. Vorbele lui mi-o aminteau pe bunica Natalia:

— Uite, Lukeria o să te îngrijească, soarele te va încălzi, iar tu ai să te însănătoşeşti! Ai să te însănătoşeşti, Fedka, şi iar ai să zburzi pe iarba verde, printre flori şi pe luncă. Cît de curînd o să te pun pe picioare. Şi iată ce-ţi mai grăiesc, Fedka: cu toate că sînt orb, văd mult mai bine decît cei cu vedere. Cei cu vedere se gîndesc mai mult la treburile şi la necazurile lor: au ochi lacomi, şi de la dînşii se trag multe necazuri. Dînşii înăspresc sufletele. Oamenii se necăjesc mult din pricina lipsurilor şi a muncilor fără de sfîrşit. Ochii prăpădesc inimile!

Vorbea încet, cu luare-aminte, cîntat, parcă mă legăna dorind să mă adoarmă. Zîmbea toată vremea, uitîndu-se în sus, drept la soare, şi-mi făcea plăcere să-l ascult. Îmi părea că fiecare cuvînt al lui, fiecare atingere a mîinilor sale mă înviau:

— Mikituşka se simte la largul său, Fedenka: şi în sat, şi la puşcărie, şi printre străini. Cînd l-am petrecut, dînsul m-a îmbrăţişat şi m-a sărutat, cu sufletul vesel. „Să trăieşti, Lukonea! mi-a zis. Să trăieşti după dreptate. Iar pentru dreptate nu se află nici puşcărie, nici fiare, nici locuri străine. Pretutindeni se găseşte poporul, pretutindeni se află suflet viu şi pretutindeni oamenii îşi caută dreptatea." Aşa şi tu, Fedea: creşte, trăieşte şi să nu-ţi fie teamă de nimic! Cu toate că norodul nostru este sărăcit şi trăieşte în întuneric, are suflet bun, mare şi nemuritor. Uită-te ce oameni ai pe lîngă tine: şi bunica Ana, şi Volodimirîci, şi maică-ta... Dînsa tace, se ascunde, în familie e ca o slugă, dar sufletul ei e luminos şi plin de voie bună. De cum se află la cîmp, îşi întinde aripioarele.

În chipul acesta şi-a petrecut Lukonea multe zile cu mine. Nu-mi vorbea despre grijile şi îndeletnicirile oamenilor din sat, ci despre ceea ce era mai presus de toate aceste lucruri obişnuite, despre tot ceea ce era tăinuit de dînşii. Poate de aceea vorbele lui neobişnuite mă înflăcărau, făcîndu-mă să plutesc într-o lume plină de fantasme şi de aşteptări nemaigîndite. De aceea îmi pare că nu buruienile babei Lukeria m-au vindecat, ci Lukonea, care îmi turna zilnic în sînge vioiciune şi putere.

Odată eram culcat la răcoare, sub salcie, iar bunica şedea pe prispă, împletind ciorapi. Mîinile mele s-au trezit la viaţă: puteam să le îndoi din cot, privindu-mi îndelungă vreme degetele, ca pe ceva nou şi însemnat. Picioarele au început aşijderea să mă asculte. De umblat nu puteam încă să umblu, dar ridicam genunchii în sus. Bunica cînta un stih, împletind ciorapul: „Nenorocire mie, în tinereţea mea abia înflorită!" Deasupra mea zburau stăncuţele cu ciocurile deschise, iar undeva, sub acoperiş, gungureau porumbeii. Clopotniţa mă privea cu ochiul ei negru, iar clopotele atîrnau ca pleoapele unui om abia aţipit.

Pipăind cu băţul cărarea înaintea sa, venea Lukonea. S-a aşezat pe iarbă alăturea de mine şi a început să

plîngă. Pentru prima oară am văzut curgîndu-i lacrimi mari pe obraz. Bunica a dat din mîini şi ciorapul i-a căzut jos :

— Lukoniuşka, dragul meu! De ce te-ai amărît?

— Mătuşă Ana, ce nenorocire! L-am pierdut pe Petruşa! Au venit răuvoitorii : uriadnicul, şeful de post, cu martori, şi toată noaptea au cotrobăit prin casă, prin curte şi prin baie... După aceea l-au tîrît la arest. Au găsit la dînsul, se spune, bani falşi şi maşina de tipărit banii. Iar dînsul se jură şi strigă ca ieşit din minţi : „Nu eu sînt acela, nu eu! Nu mă simt vinovat nici faţă de oameni şi nici faţă de dumnezeu. Alţii mi-au băgat maşina ca să mă înfunde". Aşa spune! „Fratele meu a asmuţit autorităţile!" L-au ridicat şi pe Pavluha. Maxim Susin l-a denunţat : dînsul a plecat la tîrg, la Petrovsk, însă în prăvălie l-au prins cu bani falşi. L-au înşfăcat şi l-au cărat la poliţie, iar dînsul a zis : „Eu nu ştiu nimic... Banii îi am de la Pavluha-secretarul, care mi-a zis : „Tîrguie-mi de la tîrg, unchiule Maxim, nişte piele pentru cizme, vreau să-mi fac o pereche de botfori". De acolo au pornit cu Maxim la casa lui Mosei. Dar Pavluha, înţeles de mai înainte cu Mitri Stodnev, a băgat maşina şi banii în casa lui Petruha. Au început cercetările acasă la Pavluha, dar n-au găsit nimic. Doar din sobă au scos, o dată cu cenuşa, tiparele de plumb. Atunci dînsul a mărturisit că vinovat este Petruha. „Eu sînt doar ajutorul lui. Noi am făcut banii în baie la dînsul". Au venit la Petruşa la miezul nopţii, l-au ridicat şi au început să cerceteze. Au căutat ce-au căutat, dar n-au găsit nimic. S-au dus apoi în baie... şi la baie... Lukonea a început din nou să plîngă : Şi în baie... au găsit mai multe tipare şi monede neizbutite. Maşina de tipărit s-a găsit între cărămizile din pod. Se spune că Petruha, cînd a văzut-o, a înlemnit : „N-am pus-o eu, mi-au adus-o alţii. Treaba asta mi-a făcut-o fratele meu. Dacă merge aşa, atunci Mitri n-o să mai trăiască mult pe lume".

Bunica a început să plîngă, clătinîndu-se îndurerată dintr-o parte în alta :

— O să se piardă flăcăul, Lukoniuşka, pentru nimic o să se piardă ! Mare păcat ! Petruşa e nevinovat. Nu-l pot crede în stare să făptuiască aşa ceva.

— Iată pentru ce Pavluha nu-i dădea actele, mătuşă Ana ! Se urzea plasa ca să-l prindă. Se zice că Mitri Stepanîci îi dădea să bea lui Pavluha. Îl chema mereu în magazie şi mereu şuşoteau. L-a îmbrăcat, l-a încălţat, i-a dat în dar nişte galoşi de cauciuc şi i-a făgăduit că, dacă au să-l închidă cumva şi pe dînsul, îl va scoate şi-l va pricopsi cu un bacşiş gras... De ce atîta răutate, mătuşă Ana ? Mi s-a întors mintea pe dos. Nu ştiu ce să mai fac. Mă arde la inimă. Mitri Stepanîci predicatorul... un nemernic ! Îţi aminteşti de Mikituşka cum îi dădea-n vileag toate mărşăviile, în casa de rugăciune ? Pentru dreptate Mikituşka a fost năpăstuit. Iată că acum i-a venit rîndul şi lui Petruha ! Mă duc, mătuşă Ana, pe jos, pînă la şeful districtului şi am să-i istorisesc aşa cum s-au petrecut lucrurile. La Ermolaev, la Mihailo Sergheevici am să mă duc şi am să-i cad la picioare.

S-a ridicat apoi şi a pornit în grabă, lovind pămîntul cu băţul. Bunica s-a ridicat şi dînsa de pe prispă, cuprinsă de îngrijorare :

— Încotro fugi, Lukoniuşka ? Rămîi ! Astîmpăr-te, Lukonea !

— Mă duc, mătuşă Ana, mă duc să caut dreptate. Nu mă tem de nimic, mătuşă Ana !

Bunica s-a frămîntat o vreme, petrecîndu-l cu ochii, după aceea s-a aşezat greoi pe prispă şi a început să plîngă încet, lăsîndu-şi capul în palme.

La început n-am înţeles nimic. Ce fel de bani falşi ? Ce fel de maşină ? Ce fel de tipare ? Dar am simţit un singur lucru, şi anume că s-a întîmplat cu Petruha o nenorocire de neînlăturat. Şi pe dînsul îl vor duce la puşcărie şi-l vor pune în fiare, aşa cum l-au vîrît şi pe Sereoga Kaleaganov şi pe Mikituşka. Eu îl iubeam pe Petruha ; îmi plăcea faţa lui albă, cu obrajii rumeniţi, ochii lui cuminţi, vioi, purtarea lui veselă şi fără griji. Parcă-l aud :

— Zboară sus, uită-te departe, însă nu cădea... Şi de cazi, sări şi mai sus, ca să te vadă toată lumea şi să i te te poţi arăta!

Stăteam culcat şi neclintit pe iarbă şi mă gîndeam: „De ce sînt oare prigoniţi toţi oamenii buni? Chiar şi bunica Natalia a fost tîrîtă înainte de a muri la arest, fără să fi făcut cuiva vreun rău. Pe Mikituşka de ce l-au vîrît în puşcărie? Dar pe Lukonea? Şi dînsul era să fie schilodit. Bieţii oameni, vor să facă bine altora şi, luînd apărarea celor slabi, sînt năpăstuiţi şi băgaţi în puşcărie, unde sînt lăsaţi să putrezească". Iată că Mitri Stepanîci, pe care îl respectam ca pe purtătorul duhului sfînt, omul care citea mişcător pravila învăţîndu-ne cum să trăim fără de păcat, iată că s-a arătat deodată duşmănos faţă de frate-său, vrînd să-l bage, nevinovat, în păcat, să-l trimită la puşcărie, ca şi pe Mikituşka, pentru că-i scotea la iveală înşelăciunea şi pentru că luase parte la aratul pămîntului.

Bunica a mai bocit ce-a mai bocit, după care s-a apucat din nou să împletească la ciorap. Cu toate că ofta clătinînd din cap, faţa îi era liniştită. Pesemne că dînsa trăise atîtea necazuri şi nenorociri, că întîmplarea asta o socotea ceva obişnuit. „Cîte nu se întîmplă cu oamenii!" Cînd o întrebam de ce are dumnezeu nevoie să-i încerce atîta pe oameni, dînsa îmi răspundea plină de convingere:

— Altfel... cum ne-ar putea încerca răbdarea?

— Dar pentru ce-i trebuie răbdarea noastră?

— Pentru ca să ne pătrundem de duhul sfînt şi să-l proslăvim.

Lămuririle ei nu mă mulţumeau şi nici nu mă convingeau; îmi păreau pidosnice, fără nici un rost, iar pe dumnezeu îl vedeam un despot bătrîn, un boier fără milă, care-şi chinuieşte neîncetat robii. „Noi, robii lui dumnezeu"... Vorbele acestea erau prea des repetate de bunicul şi de bunica şi chiar de Tit, care se apleca cu mare evlavie asupra psaltirei şi a florarului. Şi acum, cînd priveam faţa liniştită a bunicii, zbîrcită şi umflată, mă gîndeam: „Oare nu-i pare rău de Pe-

trușa? Oare să nu-i pese și să nu fie cîtuși de puțin zguduită de nedreptatea grozavă care s-a abătut asupra capului său? Totuși, bunica e bună și miloasă și plînge repede". Mi-am amintit de dînsa cînd a bocit deasupra trupului Agafiei, cînd o omorîse în bătaie Sereoga și cînd a petrecut-o pînă la cimitir, îmbrăcată ca de zi mare. După aceea s-a liniștit și a uitat-o. Cu aceeași nepăsare a primit și vestea că Mikitușka a fost arestat. De asemenea, cînd tata o bătea pe mama sau cînd se întîmpla să se îmbolnăvească, în urma crizelor nervoase, dînsa ofta, dar niciodată nu-i lua apărarea și nici n-o îngrijea cînd era bolnavă, cu toate că n-o obijduia. Poate că tot atît de liniștită și fără cîrtire a îndurat și moartea copiilor ei — Diomușka și Olionușka — petrecîndu-i pînă la groapă.

Curînd după plecarea lui Lukonea a trecut cu pași grăbiți, dînd colțul casei noastre, pe drumul peste luncă, clătinînd ciudat din capu-i zbîrlit, Petrușa, însoțit de „Ielioha-voha" și de uriadnic: înalt, cu mustățile răsucite și îmbrăcat în alb.

Deodată, Petruha s-a oprit întorcîndu-se spre noi:

— Uite ce afaceri fac eu, mătușă Ana! a strigat el, cu o voce trudită. Trăia Petruha cu bătrîna lui, fără griji, fără să facă vreun rău cuiva, și iată-l c-a ajuns bandit, un ocnaș! Ia aminte, mătușă Ana, de mine s-a îngrijit fratele Mitri. La ocnă, la Sibir, în fiare or să mă trimită. Nu-i nimic, am o bună ținere de minte, iar inima mi s-a făcut de fiară... Bunica s-a ridicat încet de pe prispă și s-a închinat în fața lui de trei ori. Iar tu, Fekda, să crești pentru bucurie și să nu uiți cum mă aflu eu acum. Rămîneți sănătoși și să nu pomeniți cu vorbe rele numele meu! Și în Sibir trăiesc oamenii.

Uriadnicul l-a împins apăsîndu-l pe umăr, după care, supărat, a poruncit ceva, dar Petruha i-a zvîrlit mîna de pe umăr, privindu-l cu o atît de înverșunată amenințare, încît șeful s-a dat la o parte.

— Să nu mă întărîți, scrumbie, că-ți rup oasele! Îmi cunosc prețul mai bine decît tine. Ține-te mai pe de lături!

Eu am strigat la dînsul din toate puterile, ridicînd brațele :

— Unchiule Petrușa, vino la mine! Ia-ți rămas bun de la mine!

Cred că am strigat prea încet, pentru că el s-a întors repede cu spatele spre mine, prinzînd să meargă grăbit pe drum, clătinînd toată vremea din cap și bălăbănindu-și mîinile.

Nedeslușit am văzut cum Mosei, ieșind din pompierie, a alergat spre dînsul, tăindu-i calea, și cum i-a căzut în genunchi închinîndu-i-se pînă la pămînt. Petrușa l-a mîngîiat pe spinare, pășind înainte.

În aceeași zi, Petrușa împreună cu Pavluha au fost trimiși la district. Au stat o jumătate de an în pușcărie, după care au fost condamnați la ocnă. Se spune că Pavluha, înșelat de Mitri Stepanîci, care-i făgăduise că-l va scăpa după judecată, a făcut o plîngere prin care cerea revizuirea procesului. În această cerere el spunea că Petrușa nu-i vinovat, punînd toată vina în spinarea lui Mitri Stepanîci. Cererea însă a rămas fără urmări. Mitri Stepanîci și-a răscumpărat mîrșava faptă, plătind mai-marilor arginții lui Iuda.

De cîteva zile, Lukonea se făcuse nevăzut. L-au găsit pe drum niște țărani străini. Stătea lungit, fără cunoștință, cu călduri mari. După ce s-a însănătoșit, nu s-a mai depărtat de casă. Se spunea că își ieșise din minți.

Altădată, cînd ședeam, ca de obicei, culcat sub salcie, a venit pe neașteptate mătușa Mașa. S-a așezat pe iarbă, aproape de mine, și a început să mă sărute. Deodată mi-a bătut la ochi basmaua întunecată, sarafanul murdar și bluza ruptă în mai multe locuri. Îmbrăcămintea aceasta o îmbătrînea și o urîțea. Înaltă, cu mișcări vioaie, ambițioasă, părea acum ca asurzită. Bunica i-a răspuns tăcută la salut, rămînînd toată vremea înstrăinată de dînsa și strîngîndu-și buzele : dînsa n-o plăcea pe Mașa. O socotea o fată destrăbălată, care se gîndește toată vremea cum să spele putina din familia Susin. Poate că bunica ar fi alungat-o sau poate că ar fi plecat dînsa, dar se temea să nu întîmpine împotri-

virea mea, şi nici să mă lase singur cu dînsa nu avea curaj. Dacă Maşa va face ceva ce nu se cuvine?

Maşa însă n-o luă în seamă. Şedea lîngă mine, cu sarafanul ei boţit. spunîndu-mi :

— De cîtă vreme nu te-am văzut! Ai crescut mult! Cînd am auzit că te-a strivit căruţa, am leşinat. Am vrut să alerg pînă la tine, dar nu mi-a îngăduit socrul să vin. De altfel, zilele acestea am avut de muncit la cîmp. Îndată ce m-am întors singură cu Filka, m-am şi smuls. Cum merg mîinile şi picioarele?

Mă mîngîia rîzînd printre lacrimi. Cred că îndura o viaţă grozav de amară în familia lui Maxim Susin, pe care îl ura, ca şi pe dispreţuitul Filka cap de lemn. Colţurile gurii erau lăsate în jos, iar zbîrciturile dimprejurul lor se săpaseră atît de adînci, că eu am închis ochii. Simţeam că în sufletul ei vuia furtuna. Trăia într-însa ceva tulburător şi nesupus, ca şi în Larivon, şi ştiam bine că niciodată nu va putea fi îmblînzită. Lacrimile Maşei nu trezeau însă milă în sufletul meu, deoarece dînsa nu plîngea pentru că era deznădăjduită sau orfană şi lipsită de orice apărare. Lacrimile pe care le vărsa în faţa mea, a unui copil pe care-l iubea, se revărsau fără cuvinte, cu gîndul încăpăţînat la un vis neîmplinit, aprins şi tăinuit.

— Să nu mă uiţi, Fedea! Ai să pleci, să-mi trimiţi veşti. Auzi? Tu ştii carte. Veştile tale vor fi pentru mine luminoase ca stelele de pe cer.

Bunica n-a mai putut răbda şi i-a spus neprietenoasă :

— Isprăveşte odată, Maşuha! De ce amărăşti inima băiatului? Îl mîhneşti şi o să cadă pe gînduri, pierzîndu-şi liniştea. Crezi că mult îi trebuie pentru aşa ceva? Fiecare îşi are soarta şi norocul lui. Cu ce nu-i bună familia ta? Sînteţi îndestulaţi şi bărbatul tău e cuminte şi blînd. Iar socru fără asprime nu se află în lume. Însă şi dînsul e sub mîna lui dumnezeu şi o să fii stăpînă pe deplin... Pe cei nesupuşi, dumnezeu îi pedepseşte.

Maşa, după ce a privit-o pe sub sprîncene, a rostit tăios :

— Uite ce este, mătuşă Ana ! Te-aş ruga să nu-mi porţi de grijă. Eu ştiu ce trebuie să fac. Mie mi-e mai aproape băieţelul de inimă, decît îţi este ţie. Toţi sfătuitorii şi deştepţii au cuvinte blînde, dar sufletele le sînt aspre. Voi le vedeţi pe fetele voastre aşa cum sînteţi voi : în robie şi în ocnă. Pentru care vină, pentru care păcate ? Doar şi fetele au suflet ! Dar nu-i nimic, pentru soarta mea sînt în stare să intru şi în foc.

Bunica împletea netulburată la ciorap, mulţumindu-se să răspundă Maşei cu blîndeţe :

— Mai bine te-ai duce acasă, Maşa ! Păcătuiesc cînd te-ascult. Mai ales faţă de băieţel.

Eu i-am întins Maşei mîna :

— Stai, mătuşă Maşa ! Stai şi povesteşte-mi. Eu pricep totul...

Maşa a căzut deodată în genunchi şi a început să mă sărute :

— Hai însănătoşeşte-te, Fedenka ! Văd că în curînd o să începi să alergi. Vino la mine cu mama sau singur. Să nu te temi ! Nimeni n-o să se-atingă de tine. Am să mă minunez şi am să te admir cînd o să începi s-alergi din nou.

Se ridică repede şi se închină în faţa bunicii. Bunica, tăcută, severă, îi răspunse şi ea printr-o plecăciune. Pe drum, Maşa întoarse de cîteva ori capul, făcîndu-mi semn, iar eu, sprijinindu-mă în cot, fluturam din mînă.

XLII

Sîmbătă, toată lumea se întorcea de la cîmp în sat, iar duminică nu se lucra : dimineaţa, toată familia pornea la slujbă, la altarul de rugăciune care era în casa lui Sereoga Kaleaganov, în vreme ce mirenii ieşeau la hambare şi şoproane, aşezîndu-se pe trunchiuri sau pe iarbă, la rînd sau în cîrduri ca ciorile. De altfel, mirenii se obişnuiseră cu casa de rugăciune : stăteau fără să-şi facă semnul crucii, dar plecîndu-se adînc. La biserica din

Kliuci, la popă, nu se ducea nimeni. Mirenii nu se deosebeau cu nimic de noi : doar că îl primeau pe preot, însă doreau un preot adevărat, iar nu unul niconian. Îmi părea totuşi de neînţeles, de ce erau denumiţi „de o singură credinţă". Preotul venea numai ca să boteze copiii şi să îngroape morţii sau să slujească în biserică la sărbătorile mari.

Sîmbătă seara, sătenii îşi ungeau cizmele cu dohot, punîndu-le pe prispă, iar muierile îşi scoteau din lăzi sarafanele, basmalele, pantalonii şi cămăşile bărbaţilor şi fraţilor, atîrnîndu-le pe gard. În tot satul plutea atunci un miros de dohot şi de naftalină. Duminica, toţi umblau îmbrăcaţi curat şi fercheş ; fetele şi flăcăii se adunau la cotitura rîului sau la hambare, femeile şi bărbaţii mai vîrstnici — pe lîngă casele lor. Uliţa înflorea de atîtea veşminte colorate, din care pricină satul părea tînăr şi vesel. Zilele acestea erau pentru mine pline de bucurie : şedeam culcat sub salcie, iar alături de mine se aflau mama şi Katia. Bunica, de obicei, pleca la casa de rugăciune, apoi rămînea la soare, să se încălzească, laolaltă cu celelalte vecine bătrîne. Mama şi Katia nu se despărţeau de mine în aceste zile. Şedeau pe iarbă alături de mine şi vorbeau cu tîlcuri ascunse, aruncîndu-şi una alteia cuvinte pline de mister, rîzînd fără pricină. Mama se înveselise. Era împodobită cu grijă, iar pe faţa ei rotundă am văzut ceva nou ; parcă aştepta ceva cu nerăbdare şi parcă era provocătoare ca o fată mare. Katia începuse să semene din ce în ce mai mult cu o femeie în toată legea : nu se mai plimba cu fetele, umbla serioasă, cu paşi apăsaţi, iar seara se făcea nevăzută.

Despre plecarea noastră, mama n-a mai vorbit cu mine, dar eu ghiceam după faţa ei însufleţită şi după ochii ei visători că ne vom lua drumul curînd. Odată, Katia a suspinat uşurată şi a început să viseze :

— Ei, cumnată, ai trăit destul sub asuprirea tatii ! Cîte mătănii am bătut, cîte covoraşe am ros cu genunchii şi cîte zile de aur am pierdut ! Dar a sosit vremea şi vom zbura din cuibul acesta în toate părţile... Voi, pe Volga, la vatagă, eu, în altă familie. Eu însă n-am

să mai fiu sub bici şi nici în jug. Singură cu Iaşka al meu o să-mi clădesc cuibul. Bătrînul şi bătrîna Kiselev ştii bine cît sînt de slăbiţi, iar fata e bună de măritat. Amîndoi, ca şi Iaşka, de altfel, sînt liniştiţi şi nu le place sfada... Tata vrea mai întîi să-l însoare pe Sîgnei. De mine, nici vorbă, are nevoie de braţe de muncă. Dar eu mă cunun înaintea lui Sîgneika. După cununie, bătrînul Kiselev o să vină să mă peţească: o să fie ca o zăpadă căzută pe neaşteptate.

Mama o strînse în braţe, rîzînd:

— Cît eşti de îndrăzneaţă, Katia! Te pizmuiesc! Cui îi semeni de eşti aşa cum eşti?

— Orice familie are cîte o ciudăţenie. La noi, toţi sînt cu năravul lor: unul nu se gîndeşte decît la dînsul, e încăpăţînat ca un taur, socotindu-se mai înţelept decît toţi, iar de la stăpîn se smuceşte ca din lanţ; altul, ca un peştişor, se piteşte şi se face nevăzut la cizmar, vrea să fie cizmar, nu mai ară, nu mai seceră; al treilea, ca un avar, adună tot ce capătă şi ce găseşte numai pentru dînsul, iar pe tătuţa îl trage pe sfoară. Tatii îi e teamă de moarte cînd îl ia cineva pe neaşteptate. Odată am văzut cum l-a uluit Paruşa şi atunci i-am înţeles punctul slab. Mergea spre dînsul, cu capul sus, cu pieptul înainte, şi deodată i-a strigat: „Ce-i asta, Foma, ce-alergi cu biciul după muierea ta? Ori nu vrei să vadă că umbli după mine ca un cîine?“ Dînsul, nici una, nici două, zîmbete şi glume... tîrîş-grăpiş şi marş! în ograda muierii... Doar pînă la bătrîneţe a alergat după muieri...

Mama a privit înspăimîntată în toate părţile, după care a murmurat ruşinată:

— Ce-i cu tine, ce-i cu tine, Katia? E cu putinţă să vorbeşti astfel despre tata? Taci şi muşcă-ţi limba! Mai cu seamă faţă de copil... Nu ţi-e ruşine?

— Asta-i acum! a fornăit Katia. Tătuţa... şi iar tătuţa... Tata ăsta şi bărbăţelul tău te-au umilit şi te-au strunit atît, că ai ajuns să te temi şi de suflarea vîntului. Ar trebui să stupeşti, să ridici capul sus şi să baţi din picior. Uite, Maşa, cu toate că a picat în ghearele

lui Maxim Şchiopul, firea nu i-o va putea frînge. Pe dînsa n-o poţi îndoi. Femeia asta va sta într-ale ei şi se va smulge. Acum tinerii nu mai vor să trăiască după obiceiul vechi ; împotriva forţei or să folosească forţa. Uite, ai să pleci şi ai să trăieşti în locuri străine, ai să vezi fel de fel de oameni şi multă lume, o să ajungi cu totul alta. În lanţ, şi cîinele îmbătrîneşte curînd.

Mama oftă tulburată, privindu-mă cu nădejde :

— Cum te faci sănătos, Fedenka, plecăm... pe Volga, la Astrahan... Am împachetat tot pentru drum. Nu mai am astîmpăr nici noaptea, nici ochii nu-i mai pot închide cînd mă gîndesc la plecare. Mereu mi se pare că rătăcesc cu mama pe drumuri întinse.

Îmbrăţişînd-o, am încercat să-i dau curaj, cu vocea răguşită :

— Dar eu sînt sănătos, mamă. Cum mă voi ridica în picioare, am să zburd.

Mă opinteam să mă ridic, dar mîinile mi se îndoiau din cot şi cădeam vlăguit de tuse.

În aceste zile de sărbătoare au venit la mine, o dată sau de două ori, prietenii de hoinăreală. Mă aşteptam să-l văd întîi pe Kuzear, însă a venit Petka fierarul. Îmbrăcat într-o cămaşă roşie, cu pantaloni de catifea şi şapcă nouă, s-a apropiat de mine, cu înfăţişarea unui om matur, iar cînd a salutat-o pe mama şi pe Katia, şi-a scos şapca :

— Ei, cum mai merge ? Dacă nu eram eu atunci lîngă casă, l-ar fi strivit căruţele încărcate cu snopi. L-am tîrît de mînă, dar mă împiedica copilul pe care-l purtam în braţe. Doar ce l-am dat în lături, că au şi trecut valvîrtej căruţele.

După cum se vedea, Petka nu se liniştise încă după tulburarea pe care o încercase : vorbea mişcat şi cu întreruperi, silindu-se să pară grav ca bătrînii. Stătea alături de mine, ascunzîndu-şi mîinile la spate, în vreme ce pe mine mă bufnea rîsul privindu-l. Se umfla în pene imitînd pe omul matur şi clipea din ochi ca un muncitor liber şi independent.

— Ia loc, Petea — îl îndemnă mama, abia stăpînindu-şi rîsul, în vreme ce Katia îşi acoperise gura cu colţul şorţului, cutremurîndu-se într-un hohot înăbuşit.

— N-am vreme, mătuşă Nastia. Am venit doar să vă văd... şi am adus... tata a făgăduit încă din iarna trecută... dar n-a avut vreme, de aceea l-am făcut eu...

L-am văzut scoţînd de la spate un toporaş nou, cu un tăiş strălucitor. Atunci m-am dumerit de ce stătea cu mîinile la spate. Ţinea mult să mă uimească cu ceva şi să mă bucure... Eu am înşfăcat repede darul şi l-am strîns la piept. De bucurie şi recunoştinţă pentru gîndul bun al lui Petka, era gata-gata să mă podidească plînsul. Petka n-a băgat însă de seamă tulburarea mea. Şi-a scos din nou şapca din cap, rostind :

— Atunci, la revedere !

— Mai stai cu noi, Petea, doar e sărbătoare ! Ce-ai de făcut ? încerca să-l convingă blajin mama, uitîndu-se la dînsul cu uimire şi dragoste.

— Am mult de lucru — răspunse el, plin de îngrijorare. Toată gospodăria e în seama mea : şi vitele, şi ograda, şi copilul. Pe urmă trebuie să fac treabă şi în locul mamei : să încing sobele. Cum a sosit ieri, s-a şi îmbolnăvit.

— Aşa băieţel ca tine, Petea, nu se află în întreaga gubernie ! îl lăudă mama, în vreme ce dînsul, făcînd un semn de dispreţ cu mîna, zîmbi ursuz.

— Cine să lucreze ? Gospodăria cere multă muncă.

Apoi a plecat plin de demnitate, fără să privească înapoi.

— M-a omorît... nu mai pot ! hohotea Katia, în vreme ce mama îşi ştergea lacrimile, rostind cu blîndeţe :

— Ce băieţel drăguţ ! Te uiţi la el cu plăcere. Cu asemenea copil nu te pierzi.

Mie îmi era ciudă că rîdeau. Petka era un prieten credincios şi cuminte, iar eu îl iubeam din toată inima. Am început să învîrtesc toporaşul pe toate părţile, minunîndu-mă de calitatea oţelului şi de tăişul strălucitor,

A venit apoi grăbit la mine şi Kuzear. Costeliv, ars de soare, cu pete cenuşii pe faţă, mi s-a părut mai firav decît înainte: fălcile şi bărbia erau şi mai ascuţite, ochii şi mai afundaţi în orbite. A venit însă furtunos, aşezîndu-se repede lîngă mine şi rîzînd aţîţat:

— Stai culcat, frate? Tot n-ai început să te tîrăşti? Bine te-ai mai potcovit singur! Eu, în locul tău, nu m-aş fi lăsat. Eşti o nătăfleaţă! Să cazi din căruţă! Eu m-aş fi agăţat ca o pisică. Eu am fost lovit la moară cu un sac plin în cap şi-am căzut sub roata care era în mers. Cît p-aci să mă zdrobească, dar am fost sprinten şi m-am agăţat de o spiţă, aşezîndu-mă călare.

— Ce tot minţi acolo, Vanka? l-a oprit Katia din sporovăială.

Kuzear însă o înfruntă obraznic:

— Dacă nu-ţi place, n-ai decît să n-asculţi, dar nu mă poţi împiedica să mint, Kationa. După întîmplarea asta, am îmbătrînit cu cinci ani. Gîndeşte-te, am fost la un pas de moarte, totuşi am scăpat... Pentru că nu ţinea cîtuşi de puţin să fie strîns cu uşa de Katia, începu repede să-mi povestească noutăţile: Cred că ai auzit de Naumka; Mitri Stepanîci l-a luat ca ajutor. O să-şi mîntuiască sufletul flăcăul. Se pregăteşte pentru rai. Ziua lucrează în magazie, curăţă ograda, mătură dugheana, îngrijeşte de cai şi de vaci, iar seara se roagă lui dumnezeu. Citeşte douăzeci de rugăciuni şi un catehism întreg. Dacă cumva greşeşte, atunci Mitri Stepanîci îi croieşte cîteva cu cureaua şi-l trimite în rai: „Nu te poticni!" îi zice. Acasă nu-l învoieşte. Chiar şi acum curăţă bălegarul din ogradă. Asta, de bună seamă, după ce iese de la rugăciune. Ce vrei, în cer, frate, e greu s-ajungi! Cum m-a zărit, a urlat din răsputeri şi s-a trîntit cu burta la pămînt, uite aşa: Kuzear s-a întins cu burta pe pămînt, cuprinzîndu-şi trupul cu mîinile. Pe urmă s-a aşezat din nou lîngă mine, rîzînd: Şi tu stai culcat, fără mîini, fără picioare, numărînd ciorile! Eu ieri am fost la baltă,

spre Movila Roşie... m-am certat cu maica... am fost tare înciudat...

— Vai, ce om bun! a rîs Katia, zgîndărindu-l. L-a supărat maică-sa!... Ce podoabă de copil!

Mama, tăcută, asculta sporovăiala lui Kuzear.

Kuzear s-a ridicat în genunchi şi a început să dea din mîinile-i slabe:

— Cum vine asta? Pe mine mă pune să greblez spicele şi dînsa leagă snopii! Dînsa n-are voie nici să se aplece şi nici să se opintească. Urlă la mine de pomană. I-am smuls legăturile şi i-am pus grebla în mînă: „Hai, greblează! Destul că poţi face şi munca asta!" Atunci dînsa s-a supărat pe mine.

Katia şi mama hohoteau. Rîdeam şi eu. Kuzear însă îşi luă şi mai aprig avînt:

— După aceea am început să ne certăm. Dînsa a început să plîngă, s-a dus la căruţă şi s-a culcat. Eu, de supărare, m-am îndreptat spre baltă. Cînd mă uit, un bîtlan sta pe un piciorong şi se ruga lui dumnezeu. Ce mi-am zis? Hai să-l prind. M-am tîrît printre muşuroaie ca un şarpe, ascunzîndu-mă după ele. M-am tot tîrît şi m-am tîrît pînă s-a întunecat. M-am mînjit de noroi... mă făcusem ca dracul.

Katia nu pierdu prilejul să-l ia peste picior:

— Şi bîtlanul se uita la tine şi rîdea, nu? „Am să-l las pe prostuţul ăsta, spunea el, să se apropie şi pe urmă am să-l lovesc cu ciocul drept în frunte."

Ochii lui Kuzear sticleau de agitare. I-a închis pe jumătate, rîzînd triumfător:

— Aş! L-am prins de un picior şi l-am tras către mine. El a ţipat cu toată puterea şi a început să dea din aripi, smucindu-se din mîinile mele. Eu atunci am venit peste cap. Cînd privesc, zbura pe deasupra bălţii, numărînd cu picioarele muşuroaiele!

— N-ar trebui, Vanka, să minţi în halul ăsta! Nu-i frumos, dragul meu! Tu eşti un băieţel deştept, dar oamenii or să sfîrşească prin a crede că eşti un prost.

Inima ta e bună, dar minţii tale prea îi place să născocească poveşti încornorate.

Kuzear nu s-a fîstîcit şi a răspuns cu multă părere de rău :

— Mă gîndeam eu că n-o să mă credeţi, mătuşă Nastia, dar n-am vorbit ca să mint, ci mai mult ca să-i istorisesc ceva lui Fedeaşka. E plictisitor să stai culcat şi să caşti gura la cer cît e ziulica de lungă. Apoi a zîmbit viclean, scoţînd din pantaloni o cutie cu chibrituri. Cu mare băgare de seamă a aşezat-o pe iarbă ; s-a întins în voie şi m-a privit cu înţeles : Uită-te, dar să nu clipeşti ! Vezi ce dar ţi-am adus ? Niciodată n-ai să ghiceşti ce minune e ! Poţi s-o iei !

A deschis cutia şi înăuntru am văzut o coropişniţă uriaşă, cu o carapace nemaivăzută, care-i ţinea loc de spinare, şi cu nişte picioare grozave. Coropişniţa a sărit îndată din cutie, pitulîndu-se în iarbă şi săpînd în grabă pămîntul.

— Uite, frate, ce sălbăticiune ! Înham-o la cutie, dar umple-o mai întîi cu pămînt ! Să vezi cum galopează. Nici c-o să se poticnească ! Să vezi cum sapă pămîntul ca o adevărată cîrtiţă !

Mi se părea ciudat şi-mi venea greaţă să mă uit la asemenea lighioană. Simţindu-mă adînc jignit, am început să bodogănesc :

— Ia-ţi darul înapoi ! Nu sînt atît de mic ca să mă joc cu gîndacii !

Kuzear s-a bosumflat şi, simţindu-se jignit la rîndul său, a acoperit dintr-o singură mişcare, cu cutia, coropişniţa, băgînd-o cu dibăcie la închisoare. Pe urmă a dus cutia la ureche, a ascultat puţin, după care a aruncat-o spre cotitura rîului.

— Bine ! Scoală-te mai degrabă ca să mergem la Neanga, să prindem peşte. Eu am şi împletit un coş. Dacă vrei, îţi aduc nuieluşe ca să împletim altul împreună.

Propunerea aceasta mi-a plăcut deosebit de mult şi ne-am înţeles ca duminica viitoare să împletim amîndoi alt coş. Kuzear a început să viseze :

— Pînă la toamnă, ştii tu cît peşte o să prindem ? Acolo mişună plăticile ! Ciorba o s-o fierbem pe mal. Acasă o s-aducem cîte un coş de peşte. Ştii că sînt şi raci acolo !

Eu am răspuns plin de greaţă :

— Racii sînt spurcaţi, se hrănesc cu mortăciuni ! E păcat să-i mănînci.

— Păcatul e ca nuca, ghiuleaua-i ca vadra.

Ca să nu-l mai aud trăncănind, i-am destăinuit dintr-o dată :

— Noi o să plecăm în curînd la Astrahan. Cum mă pun pe picioare, am şi şters-o ! Atunci te las cu bine...

Kuzear a rămas trăsnit de uluitoarea veste. S-a sculat zîmbind cu o tulburată neîncredere :

— Cum, pleci de tot ? Ce, nu ţi-e bine ?

— La vatagă ! Acolo o să prindem peşte în mare.

Kuzear a şuierat deznădăjduit, scărpinîndu-se în ceafă, după care, ridicînd semeţ capul, a tulit-o în amarnică grabă spre casă.

XLIII

Iată că mă simt din nou bine : alerg iarăşi, zburd, dau voios din mîini, ajut la cîmp, greblez paiele şi răstorn snopii.

Erau zile calde şi senine de august.

De pe ogor se puteau zări limpede pînă şi paiele de pe acoperişurile caselor, cît şi fiece scîndură cu care era căptuşită staţia de poştă. Două perechi de cai alergau roată pe uriaşul ogor boieresc, plin de stoguri de paie : în chipul acesta se punea în mişcare treieră-

toarea mecanică. În păduricea de brazi se putea vedea pinul înalt, purtînd parcă o căciulă catifelată şi mohorîtă. Ogoarele noastre se întindeau cît ţinea zarea, asemuindu-se cu o nemărginită mare de stoguri înalte. Spre stînga, mult mai departe, adîncite în orizont, se întindeau cîmpurile învălurate, cu văi largi, în care se profilau de asemenea, negrăit de limpede, casele satului Alexandrovka, unde locuia mătuşa Maşuha. De cealaltă parte, de-a lungul şoselei care duce la Penza, se zăreau cîmpuri galbene şi negre, iar dincolo de ele, spre orizontul îndepărtat, se contura dantelată o pădure deasă şi întunecoasă, înviorată de tremurul sfios al frunzelor de plopi. Mirosea a grîu proaspăt treierat şi a urzică. Pretutindeni se auzea răbufnetul surd şi egal al îmblăciului.

Treieratul cu îmblăciul este o mare artă : trebuie mai întîi să înveţi a păstra ritmul, ca nu cumva să izbeşti în aceeaşi clipă pe un altul, tulburînd în chipul acesta cadenţa. Noi, băieţandrii, nu ne încumetam la o astfel de treabă, cu toate că priveam cu admiraţie dănţuitul frumos al îmblăcilor, braţele înaripate ale treierătorilor, legănarea ritmică a trupurilor şi feţele concentrate ale oamenilor.

După-masă, tata vîntura grînele, aruncîndu-le în sus cu o lopată de lemn : lua din grămadă şi arunca mult în sus. Pleava se vîntura pe de lături, iar boabele cădeau grele şi pline pe aria curată. În vremea asta, Tit se urca pe un stog înalt, iar Sîgnei prindea cu o furcă cu dinţii lungi braţe întregi de paie, le azvîrlea în sus, iar Tit le prindea cu grebla, aranjîndu-le pe stog.

Zilele aurii ale treieratului îmi erau neasemuit de plăcute. Tot satul ieşea pe ogoare, şi printre stoguri umbla cu semeţie treierătoarea. Pretutindeni răsuna zumzetul cadenţat şi melodios al treierătoarelor. Îmi plăcea să umblu printre stoguri, să respir aerul îmbălsămat, să ascult ţîrîitul greierilor. Îmi mai plăcea să privesc îndelung cîmpiile împestriţate în culori vii, pastelate, revărsate cît cuprindeai cu ochii. „De ce

zboară porumbeii atît de neliniştit şi plîng nagîţii? Şi de ce mă simt atît de înviorat şi vesel şi doresc să plutesc undeva departe, peste cîmpuri, într-o lume de visuri şi de basm?" Zilnic hoinăream printre semănăturile de cînepă, cîntînd, fără să-mi dau seama de ce, un cîntec plin de tristeţe, pe care-l cîntau doar cei vîrstnici:

Of, ogorul meu, ogor,
Mîngîie-mă-ncetişor...

Simţeam pămîntul viu şi binefăcător, mă scăldam în soare, respirînd aerul azuriu al cerului înalt. Trăiam şi mă bucuram că trăiesc. Şi chiar azi, în anii bătrînei mele vieţi, cînd alunec cu gîndul în trecut şi împrospătez bucuriile nevinovatei mele copilării, le resimt în suflet ca pe tăria unei vrăji, luminînd întocmai unui foc viu nopţile întunecate ale vieţii mele.

În zilele acestea, mama se arăta tot mai veselă, apărîndu-mi ca o fată tinerică. N-o mai vedeam tremurînd de teamă în faţa bunicului sau a tatii. Deseori o auzeam rîzînd zglobiu. Nici bunicul nu-şi mai încrunta sprîncenele, ci lucra pe ogor, plin de voioşie. Bunica încetase şi dînsa cu gemetele. Tata rîdea şi glumea cu Sîgnei în răgazul popasurilor de odihnă, se luau la trîntă şi, dacă izbutea să-l trîntească la pămînt, era mulţumit foarte.

Cînd ne întorceam odată pe la amiază cu toţii spre casă, bunica, ridicîndu-şi capul, începu să cînte printre semănăturile de cînepă:

„Suflă, suflă, vîntule"...

De la primele cuvinte au prins să cînte şi mama, şi Katia, iar glasurile lor însufleţite, pline de căldură, au zburat pe deasupra valurilor aurii ale cîmpiei. Mama cînta cu un glas de soprană, privind cerul. Katia, severă, cînta serioasă, cu ton de altistă, ca şi cum prin

cîntec ar fi dorit să ne arate cît este de puternică şi că ea singură se socoteşte stăpîna vieţii sale. Bunicul mergea înainte cu paşi mărunţei, iar cînd femeile au purces să cînte, dînsul şi-a scos şapca din cap şi a rămas locului, cu mîna înfiptă în barbă. Pesemne că melodia trezise în sufletul lui imaginea unor întîmplări petrecute de mult. Spre marea mea uimire, a început şi el să cînte cu glas subţire, încît mi s-a părut de îndată că totul împrejur s-a aprins şi cînta şi se veselea. Bunicul cînta frămîntîndu-şi barba cu degetele-i închircite ; zîmbind trist şi clătinîndu-şi capul, cînta cu glas tărăgănat şi subţirel, în vreme ce bunica îl privea înlăcrimată.

Tata şi Sîgnei porniseră înainte ; Tit şi Sioma o luaseră la picior mult mai devreme. De bună seamă că tata şi Sîgnei erau uluiţi de cîntecul bunicului şi cu siguranţă că se întrebau ce s-o fi întîmplat cu bătrînul morocănos şi bisericos, care nu îngăduia să audă cîntîndu-se cîntece lumeşti în casă. Iuţind pasul şi fără să privească în urmă, ei s-au îndepărtat repede, dispărînd în tufişurile de mălin. Aproape de tufişuri am auzit vocea groasă a Paruşei, în vreme ce scotea cartofii din grădină :

— Eh ! Dragul meu, Foma ! Anuşka ! Patruzeci de păcate vi se vor ierta, fiindcă v-aţi amintit de tinereţe !

Se ridică, mare şi puternică, zîmbindu-ne duios.

Cînd am ajuns pe uliţă, bunicul îşi luă din nou o înfăţişare severă şi, încruntîndu-şi sprîncenele, rosti :

— Haide, isprăviţi cu zbieretul ! Mişcaţi-vă mai repede ! Puneţi masa ! Avem treabă de nu ne vedem capul ; trebuie să facem două stoguri. Nu suflă pic de vînt, aşa că n-o să putem vîntura.

Cîntecul fu întrerupt, mistuit de vechea tăcere şi plictiseală. Mama însă, zilnic, pînă în clipa cînd am părăsit satul, a fost veselă ; faţa îi era luminată de o tainică bucurie, iar în ochii ei întristaţi se aprinsese

licărul unei nădejdi nestăvilite. Tata păşea dîrz, sigur pe sine, slobod.

Treieratul a luat sfîrşit, grînele au umplut hambarele. Urma să ieşim din nou pe cîmp: pămîntul trebuia arat. Vremea se răci, frunzele îngălbeneau, iar pe cer se iveau nori albi şi repezi.

Într-o astfel de zi de toamnă ne-am hotărît să plecăm. Împreună cu noi porni la drum şi Nikolai Podgornov. Am plecat nu cu căruţa noastră, ci cu a lui Terenti, care ducea, împreună cu fratele său, două căruţe încărcate cu piei neargăsite, la Saratov, din partea lui Mitri Stepanîci, iar de acolo urma să aducă marfă pentru dugheana acestuia. Nikolai pleca la Astrahan, ca de obicei, fără nevastă.

Paruşa, spătoasă şi puternică, mergea cu bunica, dar mîna i-o simţeam uşoară cînd mă mîngîia cu blîndeţe pe păr:

— Uite, copile, a sosit vremea să pleci şi tu! O să fii purtat de vînturi pe străine meleaguri. Şi tare mai sînt neprimitoare acele meleaguri! Dar să nu plîngi de dor şi de jale, ci caută să cînţi împreună cu maică-ta: „Bine de acela la care jalea e doar pe jumătate jale“... Să vă dea domnul mult noroc!...

Bunica plîngea şi lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz.

Dădu fuga la noi şi Maşa, ştergîndu-şi ochii plînşi, şi Larivon, cu o vadră de rachiu în braţe.

— Nastenka, surioară iubită!... Vaska! Iertaţi-mă, pentru numele lui dumnezeu, pe mine netrebnicul! rostea căzînd în genunchi şi măturînd uliţa cu barba. Nu mai am zile multe de trăit! Mi-am ucis sufletul... şi pe Mikituşka nu l-am apărat... şi nici lui Petruşa nu i-am luat apărarea înaintea banditilor... Surioara mea, Nastenka! Cît rău ţi-am făcut!... Na! Taie-mi capul! Şi pe sora Maşenka, spre scîrba mea şi a oamenilor, am vîndut-o zmeului... Drum bun, Nastenka, mergi sănătos, Vaska! Plîngea ca un beţivan ce era. Să ştii, Nastia, că eu stau nopţile la mormîntul mamei şi mă tînguiesc cerîndu-i iertare!

Îşi izbea fruntea de pămînt, se ridica clătinîndu-se cu vadra în braţe şi căuta să ne ajungă din urmă. Maşa nu-l privea, ci mergea alături de mama, cu faţa împietrită şi aspră. Toată familia noastră mergea după căruţă. Bunica suspina surd, fără glas. Bunicul, purtînd icoana în mîini, mergea după tata, cu capul descoperit, şi-l dăscălea sever :

— Banii trimite-i lunar ! Ţi-am scos acte pentru un an de zile. Dacă nu-mi trimiţi bani, te-aduc cu jandarmii. Vezi, nu care cumva să-ţi faci de cap printre străini ! Vin să nu bei, în afaceri necurate să nu te amesteci, să rămîi drept-credincios. Mai întîi să te opreşti la Mariuşka Kokuşeva. Cu toate că e o gîscă, e de-a noastră însă. Trăieşte la un loc cu soră-sa, iar Pavel Ivanîci are casa lui proprie şi cai, aşa că o să te-ajute.

Bunica rostea printre lacrimi :

— Ce te-a apucat, taică? Doar nu-i înţărcat de ieri, de alaltăieri ; nu-i un ţînc, şi doar nu porneşte să tîlhărească la drumul mare, ci la muncă. N-o să ştie dînsul să-şi ajute părintele cum se cuvine ? !

Maşa, la rîndul ei, şoptea mamei :

— Tu, surioară, să nu te mai întorci, dacă vrei sa nu pieri cu totul ! Eu, de la alde Susin, mi-e totuna, am să dau bir cu fugiţii... În toamnă, Filka pleacă la armată şi eu o să mă duc din nou la curtea boierească. Fie la Ermolaev, fie la Malîşev. Oamenii aceştia n-au să mă lase să mă prăpădesc şi poate am să viu la voi, la Astrahan.

Cînd am ajuns aproape de stîlpul hotarului, toţi s-au oprit. Bunicul şi bunica s-au înfipt locului, rezemaţi de stîlp : dînsul strîngea la piept, sprijinind cu amîndouă mîinile, icoana, bunica hohotea de plîns. Noi trei — tata, mama şi eu — făceam cruci şi mătănii. Ne-am apropiat apoi de icoană şi am sărutat-o. Mama luă o bucăţică de pămînt, pe care o legă în batistă. Toţi am rămas cîteva clipe tăcuţi, cu capetele plecate.

— Haide, daţi-i drumul ! Într-un ceas bun să dea dumnezeu ! strigă bunicul, cu glas ascuţit. Noroc, Vasenka ! Nu uita ce ţi-am poruncit...

Tata îmbrăţişă rînd pe rînd atît pe bunic, cît şi pe bunica, pe fraţi, pe Katia şi pe Maşa şi s-au sărutat de trei ori. Mama nu se putea desprinde nici de bunica, nici de Katia, nici de Maşa : plîngea în hohote. Katia m-a luat în braţe şi m-a strîns cu putere la piept ; pentru prima oară îi vedeam chipul sluţit din pricina lacrimilor. Maşa mă ţinea în braţe, în vreme ce-mi şoptea :

— N-ai să mă uiţi ? Nu e aşa că n-ai s-o uiţi pe mătuşa Maşa ? Pe bunica Natalia n-ai uitat-o, nu ?

— N-am s-o uit niciodată...

Sîgnei m-a cuprins în braţe şi, trăgîndu-mă spre dînsul, mi-a strigat rîzînd :

— Nu te las ! Haide înapoi acasă ! Lasă să plece numai mama cu tata...

Paruşa m-a smuls, luîndu-mă uşor în braţe, sărutîndu-mă şi şoptindu-mi cu duioşie :

— De acum înainte, copile, poţi zbura ca porumbelul. Numai vezi, păzeşte-ţi aripioarele !

Tit şi Sioma şi-au luat rămas bun stîngaci şi cu sfială.

De departe, pe cîmp, alerga către noi Kuzear, făcîndu-ne semn cu mîna. Cînd căruţele au prins însă să se mişte şi cînd noi am pornit în urma lor, Kuzear s-a oprit, uitîndu-se pierdut în urma noastră. Apoi se întoarse tot atît de repede pe cît venise, fugind înapoi ; dădea parcă a mustrare din cap. Ştiam că dacă fuge şi dă din cap, înseamnă că plînge ascunzîndu-şi mîhnirea.

Păşind pe drum ne-am întors iarăşi şi iarăşi privirile înapoi, şi pînă la Kliuci i-am văzut astfel pe ai noştri cum ne petreceau cu ochii din urmă.

Drumul larg, bătătorit, cu făgaşele acoperite de iarbă pe de margini, ducea la Saratov, spre Volga. După ce-am trecut peste dealuri, satul nostru s-a mistuit făcîndu-se cu totul nevăzut ; multă vreme însă vîrful clopotniţei s-a văzut sprijinind parcă cerul în zare şi strălucind puternic în soare ; de asemenea, şi Movila Roşie, învăluită într-o pîclă liliachie.

Aşà a început viaţa noastră nouă. Ceva nespus de scump rămînea acolo, în satul de care mă îndepărtam ; simţeam că ceva lăuntric mă doare şi mă arde. Ce mă aştepta în locurile străine, în viitorul care mi se deschidea ?

Am simţit o durere ascuţită în inimă şi am început să plîng. Pe sîrmele telegrafice, rîndunelele cu penele negre-albăstrui mă întîmpinau în drum, strigîndu-mi parcă jalnic :

— Rămas bun !

Nr. 4645
Redactor de carte: A. Poterașu
Tehnoredactor: El. Gărăjău
Corector: N. Blăjan

Dat la cules 26.VII.960. Bun de tipar 6.X.960. Tiraj 12.100 ex. broșate și 3.050 ex. cartonate. Hîrtie semivelină de 65 gr. m.p. Coli de tipar 34,25. Coli de editură 28,7. Format 32/84×108. Com. editurii 4666. Ediția II. A. 0600. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8(S)=R.

Tiparul executat sub com. nr. 1281 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.